

چہند سہ لہیہ کی بادی سہ ردم

سرخسکی واقیعیانہ وہ لہ لہنگانہ شریعیانہ

بہ ماکانی تہیانی ویکہ وریا

لہ قورانی بہ ریزہ

مادہ ماکانی مروف

صیہانگری

تیرور و توق نہ

وہو کہ کسی

سیکولرزم

چاپی شہ شہم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پاڻه پانڊني مهڪڙهي ماموستا عهدي باپير

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

Google Play

App Store

QR Code

له نازه ڪومهلايه نيپهڪن لهڪهلاين
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

www.alibapir.net

English - عربي - ڪوردي

پاڻه پانڊني مهڪڙهي ماموستا عهدي باپير

عهدي باپير/ AliBapir

عهدي باپير/ AliBapir

ڪه ناهي
پاڻه پانڊني مهڪڙهي ماموستا عهدي باپير

QR Code

چهند مهسه ليهي ڪي
باوي سهردهم

نوسینی
عەلی باپیر
بلاوکردنەوێ
نوسینگەى تەفسیر بۆ بلاوکردنەوێ و راگەیاندن
نەخشەسازی ناوێ و بەرگ
نەزەرە شەمەکان
خەت
نەزاد کۆیی
قەبارەى کتێب
۱۷×۲۴ - (۵۰۱) لاپەرە
نۆرە و سالی چاپ
شەشەم ۱۴۳۸ ک - ۲۰۱۶ ز
تیراژ
۱۵۰۰ دانە

چەند مەسەلەیهکی باوی سەردەم

لە بەرپۆشەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان / هەریمی کوردستان
ژمارەى سپاردنی (۶۰۴) ی سالی ۲۰۰۵ ی پێدراوێ

هەموو مافیکی لە بەرگرتنەوێ و بلاوکردنەوێ پارێزراوێ
Copyright © Tafseer Publishing

نوسینگەى تەفسیر

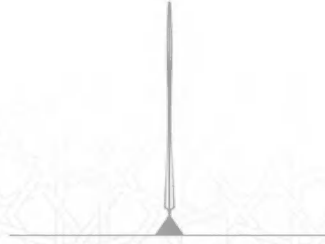
بۆ بلاوکردنەوێ و راگەیاندن
هەولێر - شەقامی دادگا - ژێر هۆتیلی شیرین پالاس

f t g+ y /TafseerOffice

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseerooffice@yahoo.com

چەند مەسەلەيەکی باوی سەردەم

سەرنجیکی واقعیانە و
هەلسەنگاندنیکی شەرعیانە

بنەماکانی تەبایی و پیکەوێژیان لە قورئانی بەرێژدا
مافەکانی مەرووف - تیروور و تۆقاندن - جیهانگیری -
سیکۆلاریزم - دیموکراسی

چاپی شەشەم: بە پالڤتەکردن و ئی زیادکردنەو

نووسینی
عەلی باپیر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله والصلوة والسلام على رسول الله محمد وآله

μ نده (مخاطب) $\frac{\sqrt{2}}{\sqrt{2}}$ فاعلاً مخلص و

نویسنده: توفیق الرحمن توفیق
موضوع: جاپ و

بدر و کرم و ۵۰۰ کتب و کاظم . خدا به حکمت خود تیرا زیاده

نجاتی مہی و کایا نہ وہ .

وہ ایک لہران ہے کہ ہر ایک کا حق ہے

بذکر و نود و ی - تئیه گانے بہ زہی نہ .

$\frac{1}{2} \frac{d}{dt} \left(\frac{1}{2} \frac{d}{dt} \right)$

١٤٧٠ هـ، ١١

C.. 6 / 0 / 19

١٠

پێشهکی چاپی شەشەم

إِن الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا،
وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ
أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

خوێنه‌ری به‌ڕێز و خۆشه‌ویست!

سوپاس بۆ خوا که بۆجاری شەشەم کتێبی (چەند مەسەلەیهکی باوی سەردەم) چاپ دەکەینەوه و، شایانی باسه که تەرجەمه عەرەبییه‌که‌یشی تا ئێستا دووجار چاپ کراوه‌وه و، تەرجەمه فارسییه‌که‌یشی له ژێرچاپه و، بۆ زمانی تورکیش وەرگیراوه‌وه چاپ و بلاو کراوه‌ته‌وه.

ئەو گۆرانکاریانە‌ی لەم چاپی شەشەمه‌ش دا، به‌سه‌ر ئەم کتێبه‌دا هاتوون، ئەمانەن:

۱- چەند ڕسته و برگه‌یه‌که‌مان گۆڕیون، به‌وه‌ی که به‌راستتر و باشت‌مان زانیون، له‌هه‌موو به‌شه‌کان دا.

۲- به‌شێکی زۆری ڕسته و برگه‌کانی ئەم کتێبه‌م لەم چاپی شەشەمه‌دا، دووباره‌ د‌ارشتوونه‌وه، هه‌روه‌ها چەند گۆرانکارییه‌کی فیکری ڕیشه‌یی مان له‌هه‌ندی‌ک مەسەله‌ی ئەم کتێبه‌دا کردوون، پاش ده‌ستکاری کردنی‌کی باشی له‌چاپی دووه‌می عەرەبیی داو، به‌سوود وەرگرتن له‌و لی‌کۆڵینه‌وه‌ تازانه‌م، که له‌زۆر ڕووه‌وه‌ کردوومن و، له‌هه‌ردووک کتێبی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) و (تيسلام و ده‌له‌تداری) دا، به‌دریژی تۆمارکراون.

٣- ئالقەيەکی تازەمان زیادکردووە بەناوونیشانی: (بنەمایەکانی تەبایی و پیکەووە ژیان لە قورئانی بەرپێژدا).

٤- ریزەندیی شەش ئالقەکانی ئەم کتیبە بەم جوړە لێهاتووە:

١- بنەمایەکانی تەبایی و پیکەووە ژیان لەقورئانی بەرپێژدا.

٢- مافەکانی مرووف لەنیوان ئیسلام و رۆژئاوا.

٣- تیرۆر و تۆقاندن لە تەرازووی شەریعەت دا.

٤- جیهانگیری رۆژئاوا و جیهانیتیی ئیسلام.

٥- سیکۆلاریزم: روانینیکی واقعییانە و ھەڵسەنگاندینی شەرعییانە.

٦- دیموکراسیی لەبەر تیشکی عەقل و شەرع دا.

٥- دوو پاشکۆ (ملحق) بۆ ئالقەیی دووهم (مافەکانی مرووف..) زیادکراون، کە بریتین لە:

أ- الميثاق العالمي لحقوق الإنسان (پەیماننامەی جیهانیی بۆ مافەکانی مرووف).

ب- الميثاق الإسلامي لحقوق الإنسان (پەیماننامەی ئیسلامیی بۆ مافەکانی مرووف).

٦- ھەولمان داووە ئەم کتیبە لە ھەڵە چاپییەکان و ھی دیکەش بژار بکەین.

٧- فەرموودەکانمان بەشیوەیەکی وردتر و بەو ژمارانەووە کە ھەیان لەسەرچاوەکان دا، (تخریج) کردوون.

ھیوادارم ئەمجارە ئەم کتیبە ئامانجەکانی خۆی باشتەر بپیکێ و، مایە بەھرە لێوەرگرتنی چاکتری خۆنەرانی بێت.

پەر بەدڵیش سوپاسی بۆی بەرپێژ و دڵسۆزم کاک ھەریم ھادی دەکەم، کە زۆر بەھەڵەچینی و راستەپێ کردنەووە ئەم کتیبەووە ئەم چاپی شەشەمە دا ماندووبوو، خۆی بەخشەر بەباشترین شیوە پاداشتی بداتەووە و نمونەیی زۆربەکات.

والسلام علینا وعلى عبادالله الصالحين.

٢٤ محرم ١٤٣٦ک

٦ تشرینی دووهمی ٢٠١٥ز

﴿ قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَشْنَىٰ وَفِرْدَىٰ ثُمَّ تَنفَكُّوْا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِّنْ جَنَّةٍ إِنَّ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴾ ﴿٤٦﴾ سبأ - ٤٦ - .

له نۆږه كۆمهله بېرته پاكستان له كېڅانځې

Stay in touch on social media

نن هم پر موخايي الخواص الجوامع

www.alibapir.net

English - عربي - كوردی

علي بابېر AliBapir

علي بابېر AliBapir

archive.org/details/@alibapir

PDF

علي بابېر AliBapir

علي بابېر AliBapir

AliBapir

GET IT ON Google Play

Download on the App Store

علي بابېر AliBapir

علي بابېر AliBapir

پیشکشه

به و کسانه ی که بهر له قسه کردن دهر باره ی هر
مه سه له یه ک، هه و ل دهر دن چاک لی تیگهن و، پاش
لی تیگه یشتنی شی، ته نها له سه ر بناغه ی به لگه قسه ی له سه ر
ده کهن و، له هر لایه کیشه وه رووی گه شی حه قیقه ت
دهر بکه و ی، پیشوازیی لی ده کهن.

له نوره کومه لایه نییه کتن له مکه لانی
Stay in touch on social media
نحن معکم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.net

English - عربي - کوردی

عه ی باپیر/ AliBapir

عه ی باپیر/ AliBapir

کەژانی
ڕاڤه یانندی مه کته یی ماموستا عه ی باپیر

ڕاڤه یانندی مه کته یی ماموستا عه ی باپیر

پێشهکی چاپی پێنجەم

الحمد لله حق حمده، والصلاة والسلام على عبده، محمد وآله، والسائرین علی دربه، والمنخرطین فی سلك حزبه.

خوێنەری بەرپۆز و خوشەویستم!

لە پێشهکی ئەم چاپی پێنجەمی کتیی: (چەند مەسەلەیهکی باوی سەردەم) دا که (نووسینگەى تەفسیر) پێی هەڵدەستى، ئەم چەند روونکردنەوهیه بەپێویست دەزانم:

۱- ئەم چاپی پێنجەمەدا که چاپی یەكەمی نووسینگەى تەفسیرە، ئەم کتییە لە رووی نیوەرپۆکەوه، وەك خۆی هێلراوەتەوه و دەستکاریی نەکراوە، ئەویش لە سۆنگەى سەرقالیی و دەستگیراوییهوه و خوا پشتیوان بێ لە داهاوویدا، ئەگەر تەمەن بەبەریهوه مابێ، چی پێویست بێ و بۆمان بلوێ، ئەنجامی دەدەین^(۱).

۲- خوا پاداشتی هەرەچاکی هەموو ئەو دڵسۆزانە بداتەوه، که سەروکاری بەستنی کۆرەکان و، تۆمارکردن و، نووسینەوه و رێکخستنی وتار و باس و بابەتەکانیان کردووه، لە هەموو لایەکیان دنیاىەك سوپاسگوزارم و لییان مەمنونم.

(۱) سوپاس بۆ خوا ئیستاش ئەو ئامانجە هیئرایەدی، ئەم چاپی شەشەمەدا دەستکارییهکی باشی ئەم کتییەمان کردووه.

۳- بۆ بۆرۆم مامۆستا حەسەن بابەکر، ئەرکی پێداچوونەوێ هەڵە گێری ئێم چاپەیی وەهەستۆ گرتووە، بەئاگاداری خۆشم دەستکاریی چەند وشە و برگە و رێستەییەکی کەم کردووە^(۱)، بۆ زیاتر گونجان لە گەڵ حالەتی (کتیب بوون)ی باس و بابەتەکاندا، بەلام بێگومان مۆرکی (وتاربوون) بە سەرچەم ئالەقەکانەوێ هەر دیارە.

۴- هیچ گومانی تێدانیه، کە چاپکرانەوێ ئێم کتیبە بۆ جاری پێنجەم لەماوەی سێ چوار سالیکیدا و لەبازاردا نەمانی نوسخەکانی، دوو راستی گرنگی لێ دەفامرێتەوێ:

یەکم:

کە رەوتی ئیسلامیی لە کوردستاندا لە گەشەکردن و بەرەوپێش چوون دایە، بەتایبەت لەئێوە چین و توێژی هەرەزیندوو و کاریگەری کۆمەلگای کوردواری دا، کە قوتابی و لاوان، بە هەردووکیان رەگەزەکەوێ.

دوو:

رەوتی سیکۆلاریزم و بانگەشەکردن بۆ بیروبووچوون و فەلسەفە پۆژەهلاتی و پۆژناواییەکان و دووری گرتن لە ئیسلام، لە گەڵ ئەوەشدا کە هەردووکیان ئیدارە حیزبییەکی هەولێر و سلیمانی بەرپرسی تەبەننێی یان کردووە پشتگیری دەکەن و، مەسرەفێکی زۆریشی لێ دەکەن، بەلام رۆوێ ئیفلەس و فەشەل و قەیرانیکی بێرەزا ملی ناوێ، هیچ هێزێکی ناتوانی لەو ئاکامە شوومەیی، کە چاوەڕێی دەکات دەربازی بکات و دەفریای بێت، هۆکارەکەشی ئەوێ کە عەلمانیت و فەلسەفە پۆژەهلاتیی و پۆژناواییەکان، زادە و هەلقولای زەمینە و پۆژگار و بارودۆخیکی دیکە تاییەت و جیاواز لەوێ کۆمەلگای ئێمەن و، فاکتەرەکانی بوون و مانیان، لەلای ئێمەمانان - مسوڵمانانی

(۱) بەلام لەم چاپی شەشەمەدا، بۆخۆم بەوردیی وشە بەوشە پێداچوومەوێ و، دەستکاریی زۆرم کردووە.

شۆینکە و تووی قورئان و پیغەمبەری ئاخیر زەمان، صلی اللہ علیہ وسلم - نین،
بۆیە خۆ پێو مەندوو کردن و مەسەف لێکردن بۆ یهودیەو، جگە لە مەندوو بوون و،
پەنج بەزایە چوون هیچی لێ سەوز نابێ.

خو سبحانە و تعالی بە لوطف و کەرەمی بیسنووری خۆی بەرە کەت و پێزی
زیاتر بخاتە ئەم بەرە مەو، بیکاتە مایە بەر چاروونی ژمارەیهکی زیاتر لە
گەنج و قوتابی و پۆشنبیرانی میللەتە کەمان.

عەلی بابیر - سلیمانی

۱۴ / شەووالی ۱۴۲۶

The banner is divided into several sections:

- Top Left:** Facebook icon and text: "پاڤەپانڤی مەکتەبی ماموستا عەلی بابیر".
- Top Right:** Facebook icon and text: "عەلی بابیر AliBapir".
- Middle Left:** Archive.org link: "archive.org/details/@alibapir" with a download icon.
- Middle Right:** YouTube icon and text: "عەلی بابیر AliBapir".
- Center:** A portrait of a man in a turban, with text above: "لە نۆزە کۆمەڵایەتیەکان لە کەتانی" and "بە ئێوە پێشکەش دەکەین". Below the portrait is the website "www.alibapir.com".
- Bottom Left:** AliBapir app logo with Google Play and App Store icons, and two QR codes.
- Bottom Right:** Text: "کەتانی پاڤەپانڤی مەکتەبی ماموستا عەلی بابیر" with WhatsApp, Telegram, and Messenger icons, and three QR codes.

ئەم زنجیرەیه بۆ؟!

خوێنەری بەرپۆز!

بەسەرئەنج دان و تیوەرامانی میژووی دوورو نزیکێ بەشەر لەسەر خرۆکەیی زەوی، زۆر بەروونی، یاسا (سنة) یەکانی خوا (تبارک وتعالی) کە لە ژێانی مەروفاوەیدا دایان، دەردەکەون، وەک چۆن بەسەرئەنج دان و لیۆرد بوونەوێ بوونەوێ، ئەو یاسا گەردوونی و فیزیایی و کیمیایی و بیۆلۆژییانی کە خۆی زاناو تواناو کاربەجی (جل جلاله) لە بوونەوێ سەروشت و دەوروێریاندا دایان، بۆمان ئاشکرا بوون و دەبن!

هەربۆیەش خۆی پەرەردگار لە چەندان ئایەتی قورئان دا فەرمانی پێکردوین کەسەرئەنجی بوونەوێ دەوروێرمان بدین و، لەدیاردە سەروشتییەکان وردبینەو، تاکو یاسا سەروشتییەکانی خۆی بۆئێنە لەبوونەوێ سەروشتیێراو (الکون المطبوع) یدا بەدی بکەین و بدۆزینەو، وەک فەرموویەتی:

﴿ أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ ﴾ (الغاشية: ۱۷-۲۰).

هەروەها لەبارەیی سەرئەنج لێدانی شوێنەواری پێشوان و، تیوەرامانی بەسەرھات و سەرگوزشتەکانیان، بۆ پەند لیۆرگرتنیان و پەیی پێبردنی یاساکانی خوا لە ژێانی ئێنساندا، فەرموویەتی:

﴿ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ ﴿١٣٧﴾ هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾ ﴾ (آل عمران: ۱۳۷-۱۳۸).

جا یەکیک لەو یاساو سونەتەنەیی خۆی کاربەجی کە لە ژێانی ئینسان و گەلەندا دەبینرێن و (عبدالرحمن ابن خلدون) لەکتیی نایابی (المقدمة)ی خۆیدا بۆ یەکەمین جار - وەك كۆمەڵناسیکی زەبر دەست - ئاماژەیی بۆ کردووە ئەوەیە کە هەمیشە گەل و میللەتانی ژێر دەست و تیشکاو (المغلوب) لاسایی ئەو کۆمەڵ و میللەتەنە دەکەن و دەوێ چاویان لێدەکەن، کە بەسەریان دا زالبوونەو خستووێانە ژێر رکێفی خۆیانەو^(۱).

جا هەر چەندە ئەوەی (ابن خلدون) گوتوویەتی، پێم وایە لەسەدا سەد راسە، بەلام ییگومان کۆمەڵ و میللەتانی زیندووو خاوەن عەزم و ئیرادە ئەوانەن کە هیچ کاتێک لەبەرانبەر (قَدَر) و (سنة)کانی خۆی پەرەرد گاردا کە بەزانیان تەواو دەبن، تەسلیم نابن و چۆک دانادەن، بەلکو (عمر بن الخطاب (رضي الله عنه)) گوتەنی: (أَفِرُّ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ إِلَى قَدَرِ اللَّهِ)^(۲)، واتە: لەقەدەری خوا بەرەو قەدەری خوا رادەکەم! هەول دەدەن بەو (قَدَر) و (سنة)انەیی خۆی کاربەجی کە لە قازانجیان، خۆیان لە کاریگەری ئەوانی دیکە بپاریزن، کە زانیان لێ دەدەن.

جا ئەوەی کە من دواي ئەم زەمینە سازی یە رابرد، دەمەوی لێرەدا بیلیم، ئەوەیە کە ییگومان میللەتی ئیمە بە گشتی کەم و زۆر کەوتۆتە ژێر کاریگەری ئەهلی کوفەرەو - وەك باقی میللەتانی دیکەیی جیهانی ئیسلامیی -، وەکەم و زۆر هەولێ داووە دەدات کە لاساییان بکات و تەقلیدیان بکات، وەك (ابن خلدون) دەلێ: هەر لە جل و بەرگەو هەتا بیروپرا!

ئەوێتا زۆر بەزەقی دەبینین کە خەلکی خۆیندەوارو^(۳) خۆ بەرپۆشنبیر زانیشمان لەبۆری بیرکردنەو و بیروپروادا، بی سێ و دوو تەسلیمی سەرجەم ئەو

۱ بڕوانە: (المقدمة) ص ۱۱۶، ۱۱۷، فصل: (في أن المغلوب مولع أبداً بالإقتداء بالغالب في شعاره وزيّ ونحلته وسائر أحواله وعوائده).

(۲) (بخاري) بەژمارە: ۵۷۲۹، گێراویەتەو، هەروەها (عبدالقادر الكيلاني)یش قسەییەکی لەو جۆرەیی هەیه.

(۳) دیارە سوپاس بۆ خۆی بەرزو مەزن، خەلکی دیکەشمان هەیه کە قەناعەت و هەلوێستیان وایە.

بیردۆزە و بیرۆکانە بوونە، کەئەهلی کوفر - بەتایبەت پوژئاواییەکان - برۆیان پێیانە، هەرچەندە بیروبوچون و بیروکەکانی ئەوان، هەلقولاوو زادەدی واقع و ژینگەو هەل و مەرجێکی زۆر جیاوازی، لەهی ئێمەو مانان!

جا بەندە بەپەنابردنە بەر (قدر)ی دیکەیی خۆی کاربەجی، کەبریتییه لە (سنة تغییر النفس لتغيير الواقع) یاسای: (خۆ گۆڕین بۆ گۆڕینی واقع)، کە چەند ئایەتیکی قورئان ئاماژەدی بۆ دەکەن، بەتایبەت ئایەتی ژمارە (۱۱)ی (الرعد) کە دەفەرموێ:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ .

واتە: بێگومان خوا حال و واقعی هیچ کۆمەڵێک ناگۆڕێ، تاكو ئەوان حالەتی دەروونی خۆیان نەگۆڕن!

بەڵێ، بەندە بەپەنابردنە بەر ئەو قەدەر سوننەتەیی خوا (جل وعلا) دەمەوێ رێی دەربازبوون لەحوکم و کاریگەریی قەدەر سوننەتی:

(لاسایی کردنەوهو چاولیکەریی ژێر دەست بۆ بالا دەست)، (تقلید و اعجاب المغلوب بالغالب)، بخەمە بەرچاوی کۆمەڵگاو میللەتەکەیی خۆم، چونکە خۆم بەدڵسۆزی کۆمەڵگاو میللەتەکەم دەزانم و، دڵناشم کە کۆمەڵگای ئێمەو هەر کۆمەڵگایەکی دیکەش، لەسۆنگەیی لاسایی کردنەوهو چاولیکەریی و خۆلیبزرزبوون و دوژمن لە لا زلبوونەوه، سەری لە پووجەلیی و گەندەلیی یەوه دەردەجی، بەتایبەتیش کەتەرەفی لاسایی کراوهو چاولیکراو (الطرف المقلد والمولع به) شارستانییتی ئازەلیی یانەیی پووج و بێ کاکلی ئەوروپاوپوژئاواییت! (۱).

شایانی باسیشە کە (ابن خلدون) کۆمەڵناسی مسوڵمانی بەتوانا دیاردەیی لەبەین چوونی میللەتی لاساکەرەوه بەیەکی دیکە لەیاساو سوننەتەکانی خوا لە

(۱) هەلبەتە ناشێم پوژئاوا و ئەوروپا شتی باشیشیان نیە، بەلام بەداخەوه خەلکی تیشکاو و هەست بەیەزێیکەر، بەزۆریی شوێن شتی خراب دەکەن، وەك گوتراوه: تەیری گول (گەر) عاشقی درەختی ژەقنەبووتە!

ژیان و میژووی بەشەردا دادەنی^(۱).

جابۆ ھێنانەدی ئەو ئامانجەش - وێرایی ھەول و ھەنگاوەکانی دیکەم - بەپێیستم زانی زنجیرە باسیک بنووسم - کە ھەر کامیکیان سەرەتا وەک وتار لەکۆرپیک دا پێشکەش کراون -، بەناو و نیشانی: (چەند مەسەلەيەکی باوی سەردەم)، وە ھەر کامیکیشیان، خوا پشٹیوان بی، تەرخان دەکری بۆ توێژینەوێ یەکیک لەو بابەت و مەسەلە باوانە کەلەم رۆژگارو سەردەمەمان دا، لە نیو سەرچەم، یان تێکرای چین و توێژەکانی کۆمەلگا و میللەتەکاندا لە ئارادان و، کەم و زۆر قسەو باسیان لەبارەو دەکری و مشت و مێو بگەرە بەردەیان لەسەر دەکری.

ھۆی ھەڵبژاردنی ئەو جۆرە بابەت و مەسەلەنەش لەلایەن بەندەو ئەوێە کە ھیچ کام لەو بابەتانە، زادو ھەلقولای واقعی میللەت و کۆمەلگای ئێمە نین و، ئەگەر گریمان ئەو مەسەلەنە خەلکی رۆژئاواش ناچاریان بووبی و، لە ھەل و مەرجیکی ناسازگارو نەخۆشدا گرفتاریان بوویت، وە ئەگەر گریمان ئەو جۆرە مەسەلەو بابەتانە رۆژی لەرۆژان خێریکیان لێھەلەریبی بۆ خاوەن و پەیداکەرانیان، ئەو ییگومان میللەت و کۆمەلگای ئێمە نەبۆیان ئاتاج و ناچارەو، نەھیچ دەردیکیشی چارەسەر دەکەن، بەلکە ھەتا خێریکیان لێدەبینی، سەد زیانی پی دەگەییەن.

بەلێ ھەرکام لەمەسەلەو بابەتەکانی: [تیرۆر، سیکۆلاریزم، مافەکانی مەرۆف^(۲)، جیھانگیری (عەولەمە)] کە خوا یاریی ھەرکامیکیان ئالْقەيەکی ئەم زنجیرە دەبن، کەم و زۆر پەییوەندییان بەواقع و ھەل و مەرجی میللەت و

(۱) بروانە: (المقدمة) ص ۱۱۷، ۱۱۸، (فصل: في أن الأمة إذا غلبت وصارت في ملك غيرها أسرع إليها الفناء).

(۲) مافەکانی مەرۆف بەو چەمک و واتایە کە رۆژئاواییەکان بەکاریان ھێناوە، کەلەکاتی توێژینەوێ (مافەکانی مەرۆف) دا باسی دەکەن، ئەک بەموتلەقی، ئەو رۆونکردنەوێەشم لەبەر ئەوێە کەزاراوی (مافی مەرۆف) وشەيەکی بەرزو دڵگیرە، ئەگەر بەراستی بی و جەوھەر و کاکلیکی شایستەو وەک پێیستی ھەبی.

کۆمەلگای ئێمەوێ نیهو، ئەگەر گریمان دەرمانیش بن، بۆ دەردو نەخۆشییەکانی کەسانیکێ دیکە ی جیاواز لە ئێمە گیراوتەو، هیچ ماقوولیش نیە ئینسان ھەر لەخۆو دەرمان و چارەسەریک کە بۆ خەلک و واقع و شۆینیکی دیکە دانراو، بەکاربینی! چونکە ئەو هیچ کە چارەسەری ناکات! بگرە دوور نیە کە ئەو دەرمان لەگۆترە بەکارھێنان و لاسایی کردنەو چاویکەری یە، سەری بەفەتارەت بدات و بیشیفەوتینی!

ئیدی بەھیوای ئەو کەھەراکام لە ئالغەکانی ئەم زنجیریە بێتە مایە ی بەرچاوپروون بوونەوێ خەلکیکی زۆری کۆمەلگایە کەمان و دەرپازبوون یان پارێزرانیان لە دەردی کوشندە ی چاویکەری و لاسایی کردنەو، بەچاوی خەلک بینین و بەگوێی خەلک بیستن و بەعەقڵی خەلک بیرکردنەو! بەتایبەتیش خەلکیکی سەرگەردان و دەردەدارو گرفتاری وەک پوژئاواییەکان، کەھەرچەندە لەرووی ماددی و تەکنۆلۆژیایو تێر کردنی لایەنی ئازەلیی و غەریزەکانی یەو پەرێرو شۆینەواریان دیارو بەرچاوە، بەلام بێگومان ھەرکەسێک بەوردبینی و لەروانگە ی ئیمان و بەویژدانەو سەرنج لە ژیان و گوزەران و لایەنی ئینسانی یان بدات، لە پووجەلیی و گەندەلیی کۆمەلگاکانیان دلیا دەبێ و، دەزانێ کە لەسەر قەراغی کەندەلانیکی بن ھەلۆلی ھەلۆاسراون!

کۆتایی پێناسە ی ئەم زنجیریەش بەم دوو تێبینییە گرنگە دینم:

یەکەم: شتیکی پروون و بێ چەندو چوونە کەبۆ تێگەشتنی ھەر وشەو زاراویەک، بەتایبەت ئەوانە ی کە بوونەتە رەمزو ناوونیشان بۆ مەسەلە گرنگەکان و، رێچکەو بیردۆزەکان، پێویستە سەرنجی رەگ و ریشەکانیان بدین و، گوێ بۆ خاوەنەکانیان و ئەوانە بگڕین کە بۆ یەکەمجار بەکاریان ھێناون، نەک ھەر لەخۆمانەو بە گۆترە چەمک و واتای دلخواستی خۆمانیان بۆ دابەشێن! چونکە لەحالیکی وادا گیرۆدە ی ھەلەو چەواشەبوونی زۆر خراپ دەبین.

دووەم: شتیکی بێ جێ و ناماقوولە، کەپێش لیکۆلینەوێ وردو قوول لەبارە ی دین و کلتورو فەرھەنگ و واقع و ھەل و مەرج و گرفت و کێشەکانمانەو، بەشۆیەکی سەرکێلانەو عاتیفی یانە، ئەو وشەو زاراوەو بیردۆزانە کە پێمان

نامۆن و، زادهو هه‌لقولاوی واقعیکی دیکه‌ی جیاواز له واقعی ئیمه‌ن، یه‌کسه‌ر له‌زاری خه‌لکی دیکه‌وه بیان قوزینه‌وه، چونکه وه‌ک پێشتریش گوتمان: ئه‌وه وه‌ک ئه‌وه وایه که که‌سیک هه‌روا له‌گۆتره‌ ده‌رمانی بابایه‌کی نه‌خۆش و ده‌رده‌دار به‌کاربینی! هه‌روه‌ها که‌سیکیش له‌وه‌زعی مائی خۆی ئاگادار نه‌ییت داخۆ چی و چی تێدایه‌و، چی یان هه‌یه‌و چیان نه‌یه‌و، له‌ خۆوه بکه‌ویته‌ سوآ و سه‌ده‌قه له‌ملاولا، زۆر نێزیکه‌ ئه‌و په‌نده کوردیه‌ی به‌سه‌ردا بچه‌سیی، که ده‌لی: (مالیان پر بوو له‌پرازیانه‌و مندالیشیان به‌زگ ئیشه‌ ده‌مرد).

خوای به‌خشه‌ریش (تبارک وتعالی) هێزو پێزی ئه‌و به‌خاته ئه‌م به‌ره‌مه‌وه، که بیکاته شایسته‌ی پیکانی ئه‌و نیشانه‌و ئامانه‌ی که‌بۆیان نووسراوه.

عه‌لی بابیر / ئه‌حمه‌دئاوا

٢٥هه‌جه‌بی ١٤٢٣ك، به‌رانه‌ر ٢/١٠/٢٠٠٢ز

ئە ئۆرە کۆمەڵە نەبەکان لەکەڵان

بە ئه‌م عه‌م مۆاف انۆال الاجمعه‌ی

ئە ئۆرە کۆمەڵە نەبەکان لەکەڵان

بە ئه‌م عه‌م مۆاف انۆال الاجمعه‌ی

ئە ئۆرە کۆمەڵە نەبەکان لەکەڵان

بە ئه‌م عه‌م مۆاف انۆال الاجمعه‌ی

ئە ئۆرە کۆمەڵە نەبەکان لەکەڵان

بە ئه‌م عه‌م مۆاف انۆال الاجمعه‌ی

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

کەتانی

ئە ئۆرە کۆمەڵە نەبەکان لەکەڵان

بە ئه‌م عه‌م مۆاف انۆال الاجمعه‌ی

ئە ئۆرە کۆمەڵە نەبەکان لەکەڵان

بە ئه‌م عه‌م مۆاف انۆال الاجمعه‌ی

AliBapir

Google Play

App Store

کەتانی

ئە ئۆرە کۆمەڵە نەبەکان لەکەڵان

بە ئه‌م عه‌م مۆاف انۆال الاجمعه‌ی

ئە ئۆرە کۆمەڵە نەبەکان لەکەڵان

بە ئه‌م عه‌م مۆاف انۆال الاجمعه‌ی

سەئ ئاگادارىيى:

۱- سەرەتا بە تەما بووين ئەم بابەتە بە زنجىرەيەك و ھەركامىكىيان لە ئالقەيەكى سەربەخۇدا چاپ بکەين، بەلام دوايى ئەو رايەمان گۆرۈ و بەپەسەندەمان زانى: ھەر پىنج^(۱) بابەتەكە لە دوو تويى كىتەپكە دا چاپ و بلاو بکەينەو، بۆيە لە زۆر جىيان بۆ تىكرایان: وشەى زنجىرەو، بۆ يەك يەكيشيان وشەى ئالقەمان بەكارھىناو.

۲- لەسۆنگەى ئەوئەو بە وەك باسما کردو: ھەركام لەو بابەت وئالقانەى ئەم كىتەپە لە ئەسل دا وتار بوونەو لەكۆرپەك دا دراو، تاراددەيەك شىوئەى وتارو دواندن (خطاب)يان پىوئە ديارەو، بەپىوئەستىشەم نەزانى كە دەستكارىي بکەم، بۆيە با ئەو مەسەلەيەش لە بەرچاو بگىرئ.

۳- ھەركام لەو وتارانەى كە لىرەدان و كراو بە كىتەپ، لەلايەن ژمارەيەك لە ئامادەبووانى ئەو كۆرەنەو كەتەياندا دراو، كۆمەلەك پىسارو بەشدارىيەكردن (مداخلە)يشيان بەدوادا ھاتوون، بەلام بەپىوئەست نەزانرا كەلەگەلەيان تۆمار بکرىن.

(۱) ئەم چاپى شەشەمەدا بوونە شەش بابەت.

ئالقهى يه كه م

بنه ما يه كانى
ته بايى و پي كه وه ژيان
له قورئانى بهر يزد ا

رێ خوشکردن

ناشکرایه که کۆمه‌لگای سەرکه‌وتوو و پێشکه‌وتوو کۆمه‌لگایه که که سەرجه‌م توێژ و پێکهاته‌کانی به‌ئایین و بیرۆکه جیاوازه‌کانیانه‌وه، به‌لکو سەرجه‌م تاکه‌کانی، له‌نیۆ خۆیان دا به‌ته‌بایی و هاوکاری پێکه‌وه بژین و، له‌سەر بناغه‌ی دادگه‌ریی و به‌کسانیی و رێژ له‌یه‌کدی گرتنی دووسه‌ره، پێکه‌وه مامه‌له بکه‌ن.

ئنجا لێره‌دا ده‌پرسین:

ئایا ئیسلام له‌بارانی دا هه‌یه که کۆمه‌لگایه‌کی ئاوی له‌سەر بنیات بنری، وه‌ به‌لگه‌ی به‌ (به‌لێ) وه‌لامدانه‌وه‌ی ئه‌م پرسیاره، چیه؟!

له‌ وه‌لام دا ده‌لێین: به‌لگه‌ دوو شته:

یه‌که‌م: واقعی می‌ژوویی زیاتر له‌ سی‌زده (١٣) سه‌ده‌ی ده‌وله‌تی ئیسلامیی، که مسو‌لمانان و پێکهاته‌کانی دیکه له‌ جووله‌که و نه‌صرانیی و مه‌جووسی و بووزایی و صابیئه و. هتد، له‌ ده‌وله‌تی ئیسلامیی دا پێکه‌وه ژیاون و، هه‌رگیز مسو‌لمانانی ده‌ستگرتوو به‌ قورئان و ئیسلامه‌وه، له‌شوی‌نکه‌وتوانی ئایینه‌کانی دیکه وه‌ته‌نگ نه‌هاتوون، ئه‌مه‌ش بۆ هه‌موو که‌سیکی شاره‌زای می‌ژوو، زانراوه.

دووهم: قورئان تیکرای ئه‌و بنه‌مایانه‌ی که بۆ بنیاتنانی کۆمه‌لگایه‌کی پێکهاته جو‌راوجۆر (مُتَعَدِّد: Plural) سەرکه‌وتوو پێکه‌وه هاوکاری ته‌با، پێویستن، گرتوونیه‌خۆی^(١).

(١) شایانی باسه من ئه‌م بابته گرنگه‌م به‌دریژی له‌کتیبی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا توێژیوه‌ته‌وه، که ده‌رگای چواره‌م به‌ناوونیشانی: (الإسلام: نظرة سديدة تجاه

ئىنجا ئايا ئەو بىنەمايانە چىن، كە بىنای كۆمەلگایەكى ئاوايان لەسەر دەكرى؟
ئەو بەبەتتى ئەم ئالغەيەمانە خايارىي.

هەر لەسەرەتاشەو دەلیم:

لە سۆنگەى ئەووە كە خاوى بەرز كىتیبە مەزنەكەى خۆى بۆیە دابەزاندۆتە
سەر پیغەمبەرى كۆتایی بەرپۆزى خۆى (صلی اللہ علیہ وسلم) كە دوايىن
نوسخەى هیدایەتى بى بۆ مروف و جند، هەتا لاپەردى ئەم ژيانە دنیایی یە
هەلدەدریئەو، كەواتە:

بىگومان دەبى هەموو ئەو بىنەمايانەى كە بۆ بەرپابوونى كۆمەلگایەكى فرە
پىكەتەى سەرکەوتوو، پىويستن، بگريئەخۆى: چونكە جگە ئەو بەخشنەبى و
حىكمەت و بەزەبى خوا ناوەشیتەو.

ئىنجا لەوبارەشەو پیغەمبەرى كۆتایی (صلی اللہ علیہ وسلم) وەك پیناسەى
بەرنامەى هەقى خوا، كە بۆ هەموو بەشەرەتو، فرەموویەتى:

{أَحَبُّ الدِّينِ إِلَى اللَّهِ: الْحَنِيفِيَّةُ السَّمْحَةُ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرَقْم: (۲۱۰۷)، وَالْبَخَّارِيُّ فِي
"الْأَدَب" بَرَقْم: (۲۸۷)، وَالْبَزَّازُ بَرَقْم: (۷۸)، وَالطَّبْرَانِيُّ بَرَقْم: (۱۱۵۷۲)، وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ بَرَقْم: (۵۶۹).

واتە: خۆشەويستەرىن ئايىن لەلاى خوا: پاكيتىي و تەبايى يە.

وشەى (الْحَنِيفِيَّة) لە (الْحَنَف) ئەو هاتو، كە برىتيە لە: (المَيْلُ عَنْ الْبَاطِل كُلِّهِ
إِلَى الْحَقِّ) لادان لەبەتال و ناھەق بەرەو هەق.

وہ (السَّمْحَةُ) لە (سَمَح) ئەو هاتو (سماحة)يشى لئودرگىراو، ئەميش
بەماناى: (الْيُسْرُ وَالْعَطَاءُ وَالسَّخَاءُ وَالْمُوَافَقَةُ وَالْإِنْجَام)ە، يانى: ئاسانىي و
بەخشىن و بەخشنەبى و پىكەتەن و پىكەو گونجان^(۱).

كەواتە: پیغەمبەرى خوا جەخت لەسەر ئەو دەكاتەو، كە دیندارىي خۆشەويست و

الناس وتعامل صحيح معهم) كە بەرگى هەشتەمى دىگريئە خۆى، بۆ تەرخان كەردو.

(۱) برپوانە: مختار الصّاح، ص ۱۵۱ و ۲۸۰، وە (المصباح المنير) للفيومي، ص ۸۳ و ۱۵۰.

پەسەند لەلای خۆی بەرز، لەدوو بەشان پێک دێت:

یەكەم: خوا بەیەكگرتن و خواپەرستیی ساغ و بێ خەڵتە بۆ خۆی بەرز، چونكە هەر ئەو ئەمانجی بنەرەتی ئایینی حەنیف و ڕیواز و ڕێ و شۆینی پاك و بێگەردە. دووهم: تەبایی و پێكەوه هەڵکردن و، ئاسایی و ئێك تیگەشتن و گونجان لەگەڵ خەلك دا.

ئەنجا پێویست بەباسکردنیش ناكات، كە مەبەست لە تەبایی و گونجان و سازان لەگەڵ خەلك دا، ئەوەنێ كە دەستبەرداری بنەما شەرعییەكان بێ وازیان لێ بێی! چونكە بێگومان پەرەسێپ و بنەما شەرعییەكان، كە وا لەمسوڵمانان دەكەن لەگەڵ غەیری خۆیان دا تەبا و گونجاو و ڕێك بن، لەچارچۆی هێنانەدی بەرژەوەندییە هاوبەش و ئەمانجە گەورەكانی كۆمەلگای ئیسلامیی دا!

ئەمە و من ئاگاداریشم، كە ئەم ڕۆژگارەدا، چ شۆانیك بەسەر ئیسلام و مسوڵماناندا هاتو، لەبۆاری ناوبراوا لەسۆنگەي ھۆكارگەلیكی زۆرەو، دیارترینان: بوونی چەند گرووپ و كۆمەلگای پەرگیر و كریج و كاك و سەركێل، كە بەبەرەوایە، توندوتیژی و بەكارهێنانی هێزیان كردۆتەپێش، بەخەیاڵی خۆیان بۆ گۆڕین و چاكسازی تێداكردنی كۆمەلگا ئیسلامییەكان! بۆیەش بە ئەركێكی گەورەي خۆم زانی، كەهەڵبۆستی قورئانی بەپێز لەو بارەو ڕون بكەمەو، تاكو بەناھەق، ئیسلام و زۆرینەي هەرە زۆری مسوڵمانان، كە ئەو ڕەفتارە تێپەرینەرە بێ سەرەوبەرانا، ڕەت دەكەنەو، تۆمەتبار نەكرێن.

ئەنجا پاش تێوڕامانی كۆتیی بەپێزی خوا^(۱) توانیم ئەم پازدە (۱۵) بنەمایە هەڵبەجەم، بگرە وەرەبگر، كە پێم وایە بەسن بۆ ئەو كۆمەلگایەكی فرە پێكھاتە (مُتَعَدِّد - Multi - Culture) ی سەرکەوتووی تەبا و هاوکار، لەسەر بناغەیان بنیات بنێ:

(۱) ئەم بنەمایانەم بەدەستکاری و كەم و زیادكردنەو لە كۆتیی: (چەند بابەتیكی سیاسیی هاوچەرخی لەبەر ڕۆشنایی عەقل و وەحی) دا وەرگرتن، كە نووسراوی خۆمە.

۱- خوا سبحانە و تعالە تەنیا خۆی بەدیھینەر و پەروەردگار و خاوەنە جیهانەکانە:

مسوڵمانان رۆژانە لە پێنج نوێژە فەرزەکان دا، لە سوورەتی فاتیحە موبارەک دا دەخوێننەوە:

﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ - ۲- ستایش بۆخوای پەروەردگاری جیهانەکان.

ئەجایە کسانە: مەبەست لە (العالمین) بەس جیهانی بەشەری، بەهەموو وەچە یەک لەدوای یەکەکانی، یان مەبەست جیهانەکانی: فریشتە و جند و مەرۆف و ژياندار و ڕووەک و ماددەیی بی ژیان بی، مسوڵمانان لەبەر ڕۆشنایی ئەم ئایەتەدا هەست دەکەن: کەخوا وەک چۆن بەدیھینەر و پەروەردگار و خاوەن و پەرستراوی وانە، بەهەمان شیوە هەرئەویش بەدیھینەر و پەروەردگار و خاوەن و پەرستراوی غەیری وانیشە، وە کە هیچ کەس - هەرکەسێک بی - لەو بارەدا پلە و زیادیی بەسەر ئەوانی دیکەدا نیە، بەپێچەوانەی ئەوەوە کە جوولەکە لە (پەیمانی کۆن) و (ئەلموودا) ئیددیعای دەکەن کە (یەهوا) - یانی خوا بەرز - بەس پەروەردگاری جوولەکەییە و تەنیا گەرنگیی بەوان دەدات، وە مەرۆفەکانی دیکە، بەس بۆ خزمەتکردنی وان دروست کردوون، چونکە ئەوان نەتەوێ بژاردەیی خوا (شعب الله المختار)!

ئەجایە بەدڵنیایی یەوێ مسوڵمانێک کە لەکتیبی کۆتایی خوادا، ئەم ئایەتە دەخوێننەوە:

﴿ فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ ۳۶ ﴿ وَلَهُ الْكِبَرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ ۳۷ ﴿ الجاثية - ۳۶، ۳۷ - ۳۷.﴾

یە کسەر هەست بە نیزیکی خۆیان لەوانی دیکە و، نیزیکی ئەوانی دیکە لەخۆیان دەکەن، هەرکەسێک بن و لەهەر کۆیەک بن، لەو ڕووەوە کە بەشەری: دروستکراو و خاوەندار و پەرۆردەکراو و ڕۆژیی دراوی، یەک بەدیھێنەر و پەرۆردگار و خاوەن و ڕۆژیی دەر، کە هەموویانی خۆلقاندووە و لەم سەرژەمینەدا کردوونیه جێنشین، تاكو ئەم ژيانە کاتییه تاقیکرانەوهی یە پیکهوه بگوزەریئن، وەك خوای بەرز و مەزن فەرموویهتی:

﴿وَلَقَدْ مَكَنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعِيشٌ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾ (١٠)

الأعراف - ١٠-

بەڵێ، ئەم هەستە و لەمسوڵمانان دەکات، ئەو هەبچ کە لەهەڵس و کەوت کردن لەگەڵ نامسوڵماناندا - ئایین و ئاراستەیان هەرچییهک بێ - نەسلەمنهوه، بەڵکو دەستپێشخەریش بن بۆ کارلێکی ئەریینی و بنیاتنەر لەگەڵیان و، هاوکاریی کردن لەسەر چاکەکاری و پارێزکاری، لەگەڵ تێکرای جۆرهکانی خەڵک دا، چ لە چوارچیوهی کۆمەڵگادان، چ لە دەرەوهی دا.

له نۆره كۆمهلهیهك له كۆمهلهكان

AliBapir

Google Play

App Store

ههڵبژێرێتی مەکتەبی مامۆستای عەلی بابێر

ههڵبژێرێتی مەکتەبی مامۆستای عەلی بابێر

۲- مەرۆڤایەتییە ھەموویە ھە خیزانیكە:

وہك خۆای بەرز و مەزن فەرموویەتی:

﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاهُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ (الحجرات - ۱۳).

وہ فەرموویەتی:

﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ أَتَقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَأَتَقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (النساء - ۱).

ناشکراشە زانینی ئەم راستییە، وایە مەسولمانان دەکات کە ھەست بە یەکبونی ڕەچەڵەك و ڕیشە بکەن، لەنیوان خۆیان خەڵکی دیکەدا، تاییین و ڕیپازیان ھەرچیک بێ، دیارە ھەر ئەوەش بوو، کە عەلی کۆری ئەبو طالیب خوا لێی ڕازی بێ، وایە بکات، کە بە یەکیك لە (والی)یەکانی [الأشتر النخعي] بلی لەبۆاری ھەلس وکەوت لەگەڵ خەڵکی دا:

(الناس إما أخ لك في الدين، وإما نظيرك في الخلق) ^(۱)

واتە: خەڵك یان براتن لەتاییین دا، یان ھاوشیوەتن لەمەرۆڤایەتیی دا.

منیش زۆرجار بەو نامسولمانانە ی خاوەن کتیب و ھی دیکەش - کە سەردانم دەکەن - دەلیم: تێمە و تێو لە ڕەچەڵەکی دووردا پێك دەگەینەو، چونکە ھەموومان لە ئادەم و ھەوایین - علیھما السلام - وە سەر بەیەك خیزانین.

(۱) نەج البلاغە، من ۳۴۸-۳۳۳، کە وەسییەتی عەلی خۆ لێی ڕازی بێ و ئامۆژگارییەکی بۆ والییەکی (الأشتر النخعي) تێدایە، کاتێک میصری بێ سپارد.

وێ ئەم راستییە کە کتیبی بە پیژی خوا، بە راشکاوی فەرموویەتی، هەرچەندە لەم رۆژگارەدا شتیکی بە لگە نەویستە - ئە گەر بە تیۆریش بێ - بەلام لە رۆژگاری دابەزینی قورئان دا، مشت و مەری زۆری لە سەربوو، چ لە کۆمەلگای خێلەکیی عەرەب دا، چ لە یۆنان و هیند و چینیش دا، دابەشکردنی ئە فلاتوونیش بۆ کۆمەلگای یۆنان و چواندنی هەرم کام لە پیکهاتهکانی بە جۆریک لە کانزا (معدن) یەکان، وەک زیڕ و زیو و ئاسن^(۱)، لە کتیبی (کۆماری ئە فلاتوون) دا لە کەس شیراوەنیە.

وێ توێژەرەوانی قورئان باسیان کردووە، کە هۆی هاتنە خواری ئایەتی (۱۳) ی (الحجرات)، ئەم بە سەرھاتە بوو:

[لما كان يوم الفتح أمر رسول الله صلى الله عليه وسلم بلالاً فصعد على ظهر الكعبة، فأذن وأراد أن يذل المشركين بذلك، فلما أذن، قال عتاب بن أسيد: الحمد لله الذي قبض أسيداً قبل اليوم، وقال الحارث بن هشام: أما وجد محمد غير هذا الغراب الأسود مؤذناً؟ وقال سهيل بن عمرو: إن يكره الله شيئاً يُغيّره، وقال أبو سفيان: أما أنا فلا أقول شيئاً، فإني إن قلت شيئاً لتشهدن علي السماء ولتخبرن، فنزلت هذه الآية: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ...﴾^(۲)

واتە: لە رۆژی فەتحی مەككە دا پیغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمانی بە (بلال) کرد چووہ سەربانی کەعبە و بانگی دا - ویستی بەوہ ھاوبەشدانەرەکان زەبوون بکات - ئنجا کە بانگی دا، (عتاب بن أسید) گوتی: ستایش بۆ ئەو خواوە، کە (أسید) ی پیش ئەمرۆ مراند.

(۱) فەرموودە پیغەمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم): (تجدون الناس معادن كمعادن الذهب والفضة خيارهم في الجاهلية خيارهم في الإسلام إذا فقهوا) متفق عليه، البخاري: ۳۳۳۶، ومسلم: ۲۶۳۸. وەک لە دەقی فەرموودە کە وێ ديارە، مەبەست پێی جۆراوجۆری سیفەت و خەسلەتەکانی خەلکە، ئەک دابەشکردنی چینیەتی ئە فلاتوونی!

(۲) برۆانە: أسباب النزول للواحدی، ۲۲۴، وە: (زاد المسير في علم التفسير) لابن الجوزي ص ۱۳۳۵، وە: (الإستيعاب في بيان الأسباب) ج ۳ ص ۲۸۵، کە دوو نووسەرەکانی گوتوویانە: أخرجه البيهقي في (دلائل النبوة) (۷۹/۵) بسند صحيح الى عبدالرزاق، وليس فيه ذكر لسبب النزول، قلنا: وهذا مرسل صحيح الإسناد.

وہ (الحارث بن ہشام) گوتی: ئایا (محمد) جگہ لەم قەلەرەشە کەسی دیکە ی چنگ نە کەوت، بانگی پێ بێ؟!

وہ (سہیل بن عمرو) گوتی: ئە گەر خوا شتیکی ھەز لێ نەبێ، دە یگۆڕی. وہ (أبو سفیان) گوتی: من هیچ نالیم، چونکہ ھەرچی بلیم، ئاسمان شاہە دیدیم لە سەر دەدات و ھەوالم لێ دەدات.

ئەنجا ئەم ئایەتە - لە و بارەوہ - ھاتە خواری: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ...﴾.

وہ لە فەرموودە ی خوای بەرزدا: ﴿...وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ...﴾ پاش فەرموودە ی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا...﴾ ئامارە یەکی پوون ھە یە بو ئەوہ کە مەرۆ قایە تی ی ھە مووی نیزیکی ی و خزمایە تی ی لە ئیوان دا ھە یە، وە فەرمانی پیکراوہ بیگە یە نی و نە یی چرێ نی.

بۆ ئۆرە فۆمەلارە ییەکان ئەمە ئێمە

بۆ ئۆرە فۆمەلارە ییەکان ئەمە ئێمە

بۆ ئۆرە فۆمەلارە ییەکان ئەمە ئێمە

بۆ ئۆرە فۆمەلارە ییەکان ئەمە ئێمە

بۆ ئۆرە فۆمەلارە ییەکان ئەمە ئێمە

بۆ ئۆرە فۆمەلارە ییەکان ئەمە ئێمە

بۆ ئۆرە فۆمەلارە ییەکان ئەمە ئێمە

بۆ ئۆرە فۆمەلارە ییەکان ئەمە ئێمە

AliBapir

Google Play

App Store

AliBapir

Google Play

App Store

۳- هەموو بەشەر بۆیەك حیکمەت دروستکراون، کە پەرستنە خوا بەرزە:

خوای بەرز فەرموویەتی:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات - ۵۶-).

وەك دەبینن: خوا تبارك و تعالی حیکمەتی خۆی لەهێنانەدی جند و مەرۆف دا، لە هەڵسەنگێن بەبەندایەتی کردن بۆ خوادا، کورت هەڵسەنگێن، بەمانای گشتگیری وشە: (عبادة)، کەتێکرای چالاکییە فیکری و دەروونی و کردەیی یەکانی، کە مەرۆف و جن پێیان هەڵدەستن، دەگرێتەو.

پرووینشە کە پەرستنی خوای تبارك لەپایەندی بەبەرنامە راستەکە و شەریعەتە پاکەکەیدا، لەسەر ئاستی تبارك و کۆمەڵ، بەرجەستە دەبێ، ئنجا لێردا پرسیاریک دێتەپیش:

ئایا نەپەرستنی خوا و سەرەنجام پایەندنەبوون بەشەریعەتەکەیهو، نەهاتنەدی ئەو حیکمەتە ناگەیهنێ کە خوا جند و مەرۆفی بۆ هێناوە دی؟ ئنجا ئایا ئەمە نایبێتە پاساوی مسوڵمانان کە دژایەتی و دوژمنایەتی ئەو نامسولمانانە بکەن، کە حیکمەتی دروستکرانیان ناهێنەدی و، بەبەرنامە ی پەروردگاریانەو پایەندنابن؟!

دەلێین: نەخێر، هەڵنەستنی نامسولمانان بەپەرستنی خوا، یان هەڵسەنگێن پێی بەشیوێهکی ناپراست، پاساوی ئەو بۆ مسوڵمانان کە دژایەتیان بکەن و لەگەڵیان بجەنگن، چونکە: لێرسینەوێ بەندەکان و دادگایی کردنیان، تەنیا مافی خوای بەرزە و، خەڵکی هیچ پشکێکیان تێدانیە، وەك لەکاتی خستەپرووی بنەمای چوارەم دا ئاماژە ی پێدەکەین و، لەکاتی خستەپرووی بنەمای شەشەمیش دا بەتایبەت لەبارەیهو دەدوین.

۴- ژيانه د نړيا جيگامه تاقيرانه وه، نه ك پداشت و سزا:

١- ﴿ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۖ ﴾
الكهف - ٧-.

٢- ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ﴾ (٢)

٣- ﴿ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ هود -٧-.

كه واته: نهك بهس گوی زهوی، بگره هه موو بوونه وەر، وهك هوئی تاقیکردنه وه
 (قاعة امتحان) ی جند و مروّف وایه، ئنجا ئاشکراشه كه قوتاییهك كه
 دهویستری تاقی بکړیته وه و، دهچیته هوئی تاقیکردنه وه وه، پویسته سه رجهم
 پنداویستییه کانی له: قه لّم و کاغه ز و کاتی پویستی بو دابین بکړین، پاشان
 پرسیاره کانی بخړینه پیش و، ئازادیش بکړی له وه لامدانه وه و چوڼیه تی
 وه لامدانه وه و.. هتد دا.

ئىنجا ھەر بىر شىۋىيەش، خەلك لىم ئىيانە تاقىكرانەۋىيەدا، ئازادىيى تەۋاۋيان پىندراۋە، ۋەك خوا سىبحانە وتعالى فەرموۋىيەتى:

﴿ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ﴾ الكهف-٢٩ ﴿١﴾

(۱) هه ندىك له توێژدروان گوتوویانه: (فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ..) له‌بوارى هه‌ره‌شه
لێ‌كردنى كافران دا هاتوه، به‌سزای دواړوژ!
منیش ده‌لیم: یی‌گومان هه‌ره‌شه لێ‌كردنى كافران به‌سزای ړوژى دواى، له‌گه‌ل نازادى یان
بو‌هه‌ل‌بژاردنى ئیمان و كو‌فردا، تێك نا‌گیرى، مادام هیچ سزایه‌كى دنیاى نیه، له‌سه‌ر
هه‌ل‌بژاردنى كو‌فر!

وه له سه ر بناغه ی ئه وه که پرا برد، ده توانین بلیین:

بیگومان خوی بهرز له پرووی ویستی ئازاده وه، مافی هه لێژاردنی کوفری به خه لک داوه، هه رچه نده له پرووی شه رعیه وه، برپا هیان (ایمان) ی له سه ر پیویست کردوون، به لام فشاری نه خستوونه سه ر و له سه ر برپا هیان ناچاری نه کردوون، به لکو هه ر له بنه رته وه (ئیمان) به ناچار کردن و زۆر لیکردن نایه ته دی. وه ئیمه له داهاتوودا هه لوه ستیه کی درێژ له بهرده م فه رمووده ی خوا، له به سه رهاتی (ذوالقرنین) دا ده کهین:

﴿ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَبْنَؤُا الْقَرْنَيْنِ إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ۚ قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ۚ وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ۚ ﴾ الكهف - ۸۶-۸۸.

چونکه وهك ده بینین:

(ذوالقرنین) ئه و پادشایه ی که خوا سبحانه وتعالی وهك مه دح کردن باسی ده کات، دوا ی ئه وه ی خوا دهستی ئاوه لاده کات له بواری دادوه رییدا، وهك سزادانی سته مکاران و، پاداشت دانه وه ی چاکه کاران، بهرنامه ی سیاسی خوی بهم جوړه پروون ده کاته وه:

هه رکه س سته م بکات، ئیمه ش سزای ده دین، پاشان که بۆلای په روه رد گاری ده گپریته وه، سزایه کی خراپی ده دات. به لام که سیك برپا بیینی و کرده وه ی باش

وه قسه ی خوی بهرز: (وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾) یونس- ۹۹، واته: وه ئه گه ر په روه رد گارت ویستبا ی زۆریان لی بکات- هه موو ئه وانه ی له سه ر زه وین، تیگرا برپا یان دینا، ئنجا ئایا تۆ زۆر له خه لک ده که ی تا کو بینه بروادار؟!

به ئاشکرا ئه وه ده گیه نه ی، که خوی بهرز ئازادی ته وای داوه به خه لک، له بواری هه لێژاردنی ئیمان یان کوفردا، چونکه خوا سبحانه وتعالی نکوویی له پیغه مبه ری بهرپرو کو تایی خوی ده کات، که زۆر له خه لک بکات، بۆ ئیمان هیان!

بکات، ئەو پاداشتی ھەرباشی ھەبە (لەلای خوا). وە ئیمەش لەلایەن خۆمانەو قسەییەکی ئاسانکارانە ی لەگەڵ دەکەین.

وەک دەبینین: بەراورد لەنیوان (مَنْ ظَلَمَ) و (مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا) دا دەکات، نەک لەنیوان: (مَنْ آمَنَ) و (مَنْ كَفَرَ) دا!

ئەمەش یانی: زولقەرەنەین لەسەر ستەم سزای خەڵک دەدات، نەک لەسەر کوفر، وە لەسەر ئیمیانیش پاداشتیان دەداتەو.

ھۆکاری ئەوێش:

یەكەم: خوا سبحانە و تعالی بەمەبەستی تاقیکردنەوێان، ئازادیی کافر و ئیمان نەھێنانی بەخەڵک داو، وەک فەرموویەتی:

﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾ الإنسان - ۳-

ئەجا بۆ جگە لەخوا نیە ئەو مافەیان لێوەربگریتەو.

دووەم: دەگونجێ خەڵک بەکوفر و ئیمانەو: پێکەوێ بژین، بەلام ستەم (ظلم) پەرچی رێی پێکەوێ ژیانە، ھەربۆیەش راستە کە گوتراوێ: (قَدْ يَدُومُ الْمَلِكُ مَعَ الْكُفْرِ وَلَا يَدُومُ مَعَ الظُّلْمِ)، حوکمرانیی بەکوفرەو بەردەوام دەبێ، بەلام بەستەمەو دەوام ناکات.

لە نۆرە کۆمەڵایەتیەکان لەگەڵ ئالێبایر

ئەلێبایر: مەکتەبی مەلۇمەتێ ئالێبایر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

ئەلێبایر: مەکتەبی مەلۇمەتێ ئالێبایر

ئالێبایر: مەکتەبی مەلۇمەتێ ئالێبایر

ئالێبایر: مەکتەبی مەلۇمەتێ ئالێبایر

ئالێبایر: مەکتەبی مەلۇمەتێ ئالێبایر

ه- خوام کار به جته به ویستی خوه، خه لکه بو خاوه نان به پروا و، خاوه نان به کوفر دابه شکر دوه:

ئه میش بنه مایه کی دیکه ی گرنکه له بنه مایه کانی ته بایی و پیکه وه ژیا نی نیوان
مسولمانان و، نامسولمانان له کتیی خوی مه زن دا، وه ک فهرموویه تی:

۱- ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً ۚ وَلَا يَرَاؤُنَ مُحْتَلِفِينَ﴾ (۱۱۸) إِلَّا مَنْ
رَّحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ
أَجْمَعِينَ ﴿۱۱۹﴾ هود - ۱۱۸، ۱۱۹.

له نایه تانه و هاویننه کانیانه وه دیاره که خوی بهرز ویستی هه کیمانه ی
وای خواسته وه، که خه لکه له بواری ئیمان و کوفر دا، سه ریشک و ئازاد بکات، وه
سه رهنجام به ویستی خو یان، بوونه دووبه ش: بی پروایان، وه پرواداران.

یانی: خوی بهرز بو هیچ کام له کوفر و ئیمان، ناچاری نه کردوون، به لکه
له پرووی ویسته وه - نه ک له پرووی شه رعه وه- له نیوانیاندا سه ریشکی کردوون و،
ویستیکی ئازادیشی پیداون، که هه رکامیکیانیان بو ی، هه لیبژیرن: ئیمان یان
کوفر.

زانراویشه که ئه مه ئه وه ناگه یه نی که کوفر و ئیمان یه کسانن، چونکه
خوا سوپاگوزاری و ئیمانی خوشده وی و، رقی له کوفر و سپله یی یه، وه ک
فهرموویه تی:

﴿.. وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۚ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ﴾ الزمر - ۷.

به لام خوی بهرز - تا کو تا قی کردنه وه ته واوی - له پرووی ویست و خواسته وه
خه لکه سه ریشک کردوه، له نیوان ئیمان و کوفر دا، له سه ر هیچ کامیان ناچاری
نه کردوون و پییه وه پابه ندی نه کردوون، وه ئه گه ر خوا ئازادیی هه لیبژاردنی
هه رکامیکیان نه دابانی و، له نیوانیان دا سه ریشکی نه کردبان، جگه له ئیمانی

په سندن له لای خوای بهرز، نه یانده توانی هیچ بژارده یه کی دیکه یان هه بی، وه
نهو فریشتانه ی که خوا له باره یانه وه فرموویه تی:

﴿لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ (٦) التحريم - ٦-

ئنجا هه ندی له توژره وان، فره مایشتی خوا: (ولذلك خلقهم) یان، له دوا ی:
(ولا یزالون مختلفین) تاوا تفسیر کردوه: (وللاختلاف خلقهم) - وه بو راجیایی
دروستی کردوون -، وهك (القرطبي) گوتوویه تی:

(قال الحسن ومقاتل وعطاء ویمان: الإشارة للاختلاف. أي: وللإختلاف خلقهم)^(١).

وه هه ندیک له زانایان گوتوویانه: مه به ست له (ولذلك) نهو یه که خوای بهرز
دروستی کردوون تا کو ره حمیان پی بکات، چونکه قسه ی خوای بهرز: (الآمن
رحم ربك) نیزیکترین باسکراوه.

به لام من یم وایه یه که میان له راستیی وه نیزیکتره، وه هه ره ویش له واقع دا
هاتوته دی، چونکه خه لکی راجیان و جورا و جورن، به لام هه موویان به زهی
له گه ل نویترا و شایسته ی به زهی په روه ردگار نین.

له نوره خوفا به یه کان له که لانی

بکام یانده یه که لانی، ماموستا عه لی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

QR codes

AliBapir

عاه یانده یه که لانی، ماموستا عه لی بابیر

YouTube

QR codes

١- خوا سبحانه و تعالىه پاداشته ئيمان و چاکه و سزاه کوفر و سەرپێچیه، خستۆته رۆژه دوايه يهوه:

ئەمەش دیسان بنەمایەکی گەرنگی دیکەیه لەو بنەمایانەی کتیبی قسە
لەجیبی خوا لەخۆی گرتوون و، لەسەر بناغەیان دەگونجی کۆمەلگا بەهەموو
پێکھاتەکانیەوه، لەمسوڵمانان و غەیری وانیش بەتەبایی و لیبوردەیی و دەستبار
بۆ یەكدی گرتن، پێکەوه بژین.

هەلبەتە ئایەتی زۆریش هەن دەربەری راشکاوێتی ئەم راستییە، کە
کردوو مانەتە ناوونیشانی ئەم بنەمای شەشەمە لە بنەماکانی تەبایی و پێکەوه
ژیان، لەوانە:

١- ﴿وَإِنْ جَدَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ (٦٨) ﴿اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ
الْقِيَمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ﴾ (٦٩) الحج ٦٨-٦٩.

٢- ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِقِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ
أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (١٧) الحج ١٧-.

٣- ﴿.. فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلْغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ﴾ (٤٠) الرعد ٤٠-.

وێ ناشرکایە کە ئەم بنەمایە ھۆکاریکی یەكجار گەرنگە کە مسوڵمانان و
لێبکات لەچوارچیۆی کۆمەلگادا، لەگەڵ غەیری خویان دا لیبوردە و تەبابن
و، پێکەوه بژین و ھاوکاربن، بۆ ھێنانەدی بەرژووەندییە ھاوبەشەکان، وەك خۆی
تبارک و تعالى فەرمانی پێکردوون:

﴿..وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ (المائدة ٢-).

ئەویش لەسۆنگەیی ئەووەوە کە ئەوێ و لە مەوێ دیندار دەکات کە بەکوفر و خراپەیی غەیری خۆی قەڵس و سەغڵەت بێ و، تەحەممولی ئەکات هەستکردنیەتی بەوێ کە بەرانبەری لێپرسراوە، یان بۆی هەبە دەست وەربداتە عەقیدەیی و تایبەتمەندییەکانی، وەک ئەوێ ڕوویدا لە کۆمەڵگای نەصرانییەکانی سەدەکانی نیۆهەراست دا، لەلایەن پاپا و قەشەکانەو، دژی بیرمەند و دۆزەرەوکان، کە بەسزادان و کوشتن و سووتاندن، بەرەنگاری بیروپا تازە پێچەوانەکانیان لەگەڵ کلیسا و درووشم و بۆنە و بیر و برۆایەکانی دا، بوونەو! (۱)

(۱) لەوانەیی کە لەلایەن کلیسا و دام و دەزگاکانیەو بەزیندووێ سووتێنران: (جیۆردانو برونو) و (جیوفردی فالیە) و (بومبۆ راستیکو) و (بارپولومیولیجات) و (إدوارد وایتمان) بوون، برۆانە: الإلحاد في الغرب، رمسيس عوض ص ۴۷-۴۹، وە (تاریخ الفلسفة الحديثة) یوسف کرم، ص ۳۴، وە: (کتاب غیرت العالم) روبرت داوونز، ص ۲۲۵-۳۳۲، وە برۆانە: (العلمانيون والقرآن الكريم)، ص ۲۵۱، د. إدريس الطعان.

۷- مروف له لایه خوا بهرز و مهزن، بهرز و ریز لیگیراوه:

وهك خوا تبارك وتعالى فهرموویه تی:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ ﴿۷۰﴾ الإسراء - ۷۰-

هه له به ته نهو ریز لیگیرته ی په روه رد گاریش بو به شهر، گشتیه و نیر ومیی مروفه کان به تیکرا ده گریته وه، ئایین و بیروپریان هه رچییه ک بی، ئه مهش وشه ی (بنی آدم) ده یگه یه نی، چونکه مروفه کان هه موویان به پروادار و بی پرواوه، نه وه ی ئاده من.

هه روه ها هه ر کام له فهرمایشتی خوا: ﴿وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ و ﴿وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ﴾ و ﴿وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ ده یگه یه نی، چونکه:

هه لمانگرتن (حملناهم) و بژیومان دان (رزقناکم) و، هه لمان بژاردن (فضلناهم) گشتگیرن بو هه موو به شهر و تیکرای به شهره کان: هه لگیرو (محمول) و بژیودرا و (مرزوق) و هه لژیرو (مفضل)، له لایه ن خوا به خشنده و تبارك وتعالى.

کهواته:

ریز لیگیرتنی خواش سبحانه وتعالى به هه مان شیوه گشتی یه و هه موو به شهری پیگرتوته وه، به بی جیاوازی و هه لاواردن.

ئنجا ئه م ریز لیگیرته ی په روه رد گاریش بو به شهر، له زور شت دا به رجه سته یه، له وانه:

یه که م: گیرانی خوا بهرز بو مروف به جینشین له سه ر زهوی:

وهك خوا سبحانه وتعالى فهرموویه تی:

۱- ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً﴾ البقرة - ۳۰-

- ۲- ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ﴾ فاطر - ۳۹-.
- ۳- ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ یونس - ۱۴-.
- ۴- ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ﴾ الأنعام - ۱۶۵-.

وه مه به ستیش له گیرانی خوا بو به شهر به جینشین، ئه وهیه که خوا سبحانه و تعالی بره ویستیکی ئازادی پیداون و دهستی ئاوه لاکردوون که به خواستی خویمان هه لئس و کهوت بکهن له زهوی دا: چاکسازی له سه ر بناغه ی زانیاری و دادگه ربی - که ئه مه په سندن و خوشویستراوی خوایه -، یان خراپه کاری له سه ر بناغه ی نه فامیی وسته م - که ئه مه ره تکراره و بوغزینراوی خوایه -.

دووهم: سپاردنی خوای بهرز سپاردیه که به مروف، که ئاسمانه کان و زهوی و چیا به کان له ئاستی دا دهسته پاچه بوون: وه که خوای بهرز و مهزن فره موویه تی:

﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ الأحزاب - ۷۲-.

دیاره توێژه رهوانیش له باره ی مه به ست له (الْأَمَانَةُ) راجیایی یان هه یه، به لام ئه وهی که له وه باره وه بو م ساغ بو ته وه، ئه وهیه که مه به ست پیی: ئه وه ویسته ئازادهیه که مروف هه یه تی و، له نیو سه رجه م دروستکراوه کان دا پیی تایبه ت کراوه، وه هه ره وه شه که وای لی کردوه شایسته ی جینشینایه تی خوای بهرز بی له سه ر زهوی.

سییه م: دروستکردنی خوا بو مروف له باشترین شیوه دا:

وه که خوای کار به جی فره موویه تی:

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ التین - ۴-.

چەمکی وشە (التقويم) یش هەردوو لایەنی جەستەیی و ڕووحیی دەگریتهوه و، مەروڤ کۆمەڵێک تایبەتمەندیی ڕووحیی و جەستەیی هەن، کە جگە لەو لەهیچ دروستکراویکی دیکەدا نین.

ئەجاستیکی ڕوونیشە کە هەرکام لە:

۱- بەجێنشین دانانی خوا بۆ مەروڤ لەسەر زەوی.

۲- پێ سپاردنی سپاردە.

۳- دروستکردنی لەچاکترین شیوە و پیکهاتەدا.

خەڵکی بەگشتی تێیدا بەشدارن، بەبێ هەڵاواردن، چونکە خوا بەرز لەوسێ بوارهدا، بەرهاییی باسی مەروڤی کردووە و، بەهیچ شتیکەو بەنددار (مقییدی) نەکردووە، بۆیەش:

هەرکام لەمەروڤەکان لەوچەمی ئادەم: نێرێ یان مێ، برۆاداری یان کافر، پارێزکاری یان گوناھکار، بە:

جێنیشینی خوا لەسەر زەوی و

هەلگری سپاردەکە و

دروستکراو لەباشترین شیوەدا

دادهنری.

ئەجاستیگومانیش پەیبەردن بەم راستییە، گەورەترین شوینەواری لەسەر ئەهلی ئیسلام و ئیمان دەبێ، بۆ تەبایی و پیکهوە ژیاڵیان، لەگەڵ نامسوڵمانان دا هەرکەسیک بن، چونکە: چۆن بابای برۆادار لەگەڵ جێنیشینەکانی خوا لەسەر زەوی و، هەلگرانی سپاردەکە و، لەباشترین شیوەدا دروستکراوەکانی دا، تەبا و گونجاو و لێبوردەنابێ؟! کۆتایی ئەم باسەش بەفەرموودەیەکی پێغمبەر دێنین، کە باشترین بەلگەیە لەسەر نەبوونی جیاوازیی لەنیوان مسوڵمانان و نامسوڵمانان دا، لەرووی رێزلیگیرانیان لەلایەن پەروردگارینەو، لەبۆاری وەچەمی ئادەم بوونیان و، بەجێنشین دانراڵیانەو لەسەر زەوی دا:

۸- هه‌موو پی‌غه‌مبه‌ران علیهم السلام

بو چه‌سپاندنه‌ داد‌گه‌ریه‌ هاتوون:

خوا تبارك و تعالى هه‌والی پیداوین، که تیک‌رای پی‌غه‌مبه‌رانی به‌پێژ و ڕه‌وانه‌کراوانی مه‌زنی خۆی، بۆهینانه‌دی داد‌گه‌ریی له‌نیوان خه‌لك دا ناردوون، داد‌گه‌ریی گشتگیر و ته‌واو له‌هه‌موو حالان دا و، له‌گه‌ڵ تیک‌رای خه‌لك دا، وه‌ك فهرموویه‌تی:

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ الحديد - ۲۵-

وه‌ فهرمانی به‌پی‌غه‌مبه‌ری خاته‌می و ڕه‌وانه‌کراوی مه‌زنی (محمد) کردوه‌ که به‌خه‌لکی ڕاب‌گه‌یه‌نی که خوا فهرمانی پیکردوه‌: داد‌گه‌رییان له‌نیوان دا به‌ریاب‌کات:

﴿فَلِذَلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتُ وَلَا تَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ ءَامَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ﴾ الشوری - ۱۵-

هه‌روه‌ها خوی کاربه‌جی تبارك و تعالى فهرمانی به‌بر‌واداران کردوه‌، که به‌باشترین شیوه‌ داد‌گه‌ریی به‌پێوه‌به‌رن:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلَوْا أَوْ تَعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ النساء - ۱۳۵-

هه‌روه‌ها خوی به‌رز و مه‌زن بر‌وادارانی ئاگادارکردو‌ته‌وه‌، که په‌ل‌کیشی سته‌م و لادان نه‌کری‌ن و، خۆیان له‌ دوور‌که‌وتنه‌وه‌ له‌ داد‌گه‌ریی پیا‌ری‌زن، ته‌نانه‌ت له‌گه‌ڵ دو‌ژمنانیش دا و، به‌هۆی ڕق لی‌بوونه‌ویان بۆیان، لانه‌ده‌ن:

﴿يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَيْكُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ (٨) المائدة - ٨.

شایانی باسیشه کهواتای (قسط) و (عدل)، یان وەك یەکن، یان زۆر لێك نیزیکن^(١)، هەروەها مانای دادگەریی (عدل) و یەكسانیی (مساواة) یش زۆر لێك نیزیك و تێكەڵكێشن، (عدل) و (قسط) یش ئاوا پێناسە کراوە:

(إِعْطَاءُ الْمَرْءِ مَالَهُ وَأَخْذُ مَا عَلَيْهِ)^(٢)

یانئ: مەرووف مافی خۆی وەر بگرتی و مافی خەڵکیشی لێوە بگرتی.

ئنجە خۆرازانەنەوی برۆادارانیش بەو دادگەرییە، کە سەر جەم پێغەمبەرەن و پەوانە کراوانی پێ نیراون، لە مامەڵە ی نیوخۆیان دا و لە گەڵ خەڵکیش دا، وە لە کاتی جەنگ و ئاشتی دا، هۆکاریکی زۆر گەنگ و بنەمایەکی پتەو، بۆ چەسپاندنی تەبایی و پرێزی دووسەرە و هاوکاری و دەستباریی یە کدی گرتنی کۆمەڵگای ئیسلامیی، بە سەر جەم پێکەتە و مەشرەبە زۆر و جۆراوجۆرە کانیە وە.

(١) وا پێدەچێت (قسط) زیاتر لایەنی ماددیی و بەرەست و، (عدل) یش لایەنی مەعنەویی بگرتەو، ئەگەر لە سیاقێک دا پێکەوێت، بەلام ئەگەر بەجیا پێت، ماناکەیان گشتییە و هەردووکی باری ماددیی و مەعنەویی دەگرنەو.

(٢) المعجم الوسيط، ص ٥٨٨.

۹- تۆبزیە کردن و ناچارکردن نیه له بوارە بیرورا و دینداریبدا:

ئەم راستییەش بنەمایەکی دیکەیه، لەبنەمایەکانی تەبایی و پیکهوه ژیان، که کتیبی خوا مسوڵمانانی پێوه پابەند دەکات، لە مامەلەیان لە گەڵ نامسوڵمانان دا، لەنیو جوغزی کۆمەلگای ئیسلامیی فرە پیکهاته دا و، لەوبارەشەو ئایەت زۆرن، بۆ نموونە:

۱- ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۚ﴾ البقرة - ۲۵۶.

که سەرنجدانی هۆی هاتنە خوارەوێ ئەم ئایەتە بەپێزە، زۆرباش چەمکە که یمان بۆ پروون دەبیتهوه:

{عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ كَانَتِ الْمَرْأَةُ تَكُونُ مِثْلًا، فَتَجْعَلُ عَلَى نَفْسِهَا إِنْ عَاشَ لَهَا وَلَدٌ، أَنْ تُهَوِّدَهُ، فَلَمَّا أُجْلِيَتْ بَنُو النَّضِيرِ، كَانَ فِيهِمْ مِنْ أَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ، فَقَالُوا: لَا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ) { أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۲۶۸۲)، وَالتَّسَائِي فِي "الْكُبْرَى" بِرَقْم: (۱۱۰۴۹)، وَابْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (۱۴۰) قَالَ شُعَيْبُ الْأَرْنَؤُوط : إسناده صحيح على شرطهما.

واتە: جاری وا دەبوو ژنێک مندالی بۆ نەدەژیا، ئنجا لەخۆی دەگرت، که ئە گەر مندالە که ی بژیەت، بیکاته جوولە که، ئنجا کاتیکی (هۆزی) (بنو النضیر) ناوارەبوون، هەندیک لە کورەکانی پشتیوانانیان تێدابوون، گوتمان: لێناگەرێین کورەکانمان لە گەڵیان برۆن، خۆی بەرز وزاڵیش ئەم ئایەتە ی ناردەخواری:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ۚ﴾

(مقالات) یش ژنیکە مندالی بۆ ناژین، یان لەبەری دەچن، یان دوای ئەو دی سکیک دەکات، هیچ مندالی دیکە ی نابن^(١).

کەواتە: دروست نیه زۆر لە نامسوڵمانان بکری، بۆ پڕوا هێنان بە ئاینیی هەقی خوا کە ئیسلامە، چونکە خوا تبارک و تعالی لە مسوڵمانانی پشتیوانی قەدەغە کردووە، گوشار لەو کۆرانیان بکەن، کە بوونەتە جوولە کە - یان بوونەتە نەصرانی، وەک لە هەندیک گێڕاوە دا هاتووە - بەر لە هاتنی ئیسلام، کە بە زۆر پەلکێشی ئیسلامیان بکەن، چونکە ئاینیی هەقی خوا، بێ نیازە لەو دی، کە بە زۆر لە سەر خەڵک فەرز بکری، بە لگە نەویستیشە کە بابایە کە ئیسلامی لە سەر فەرز بکری و بۆی ناچار بکری، بەو نایبەتە مسوڵمانیک بڕوادار، بە لکو لە کوفریکی ئاشکراوە دەگوازی تەووە بۆ کوفریکی شیراوە و، سەرەنجام دەبێتە مونا فیق، دیارە مونا فیقیش حالی لە کافری روالەتیی و ئاشکرا خراپترە، وەک خوای شاردزا فەرموویەتی:

﴿إِنَّ الْمُتَفِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ..﴾ النساء - ١٤٥.

٢- ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ يونس - ٩٩.

ئەمەش یانی: خوای بەرز هەر چەندە بەس خۆی بە دیهێنەر و پەرودەر گار و خاوەنی بە شەرە، بە لام بە نەدەکانی خۆی ناچار نە کردووە، لە سەر ئەو ئیمانە ی کە پەسندی کردووە، وە ئە گەر هاتبا و ناچار ی کردبان، هەر کەس کە لە سەر زەوییه بڕوای دینا و، تەنانت یە ک دانە کافیش بوونی نە دەبوو، چونکە هیچ کام لە دروست کراوە کان، لە پرووی ویستی زالی بە سەر هەموو شتیک دا ناوەستی.

(١) لباب النقول في أسباب النزول، للسيوطي، الحاشية ص ٤٧ (المقالة: أي منقطعة لا يعيش لها ولد، والقُلْتُ: الهلاك).

وہ پڑوانہ: المعجم الوسيط، من ٧٥٣ (المقالات: التي لا يعيش لها ولد، والتي تَضَعُ واحداً ثم لاتحمل).

کەواتە: هیچ کەس بۆی نیە - ھەركەسیك بێ - تەنانت ئەگەر پێغەمبەری کۆتایی و ھەرەمەزنی خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) بێ کە زۆر لەخەلك بکات برۆیێن، دواى ئەوێ بەدیھێنەری و پەروردگاری کاربەجیانی سەرپشکی کردوون و، لەو بوارەدا دەستی کردوونەو.

٣- ﴿لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ﴾ (٢٢) ﴿الغاشية - ٢٢-.

واتە: وە تۆ بەسەریان دا زالنێ (کە ناچاریان بکەى برۆیێن).

٤- ﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ﴾ ق - ٤٥-.

واتە: وە تۆ (ئەى موحەممەد!) بەسەریانەوە مل پێکەچکەرنی.

دیارە ئەو دوو ئایەتە پرووی دواندن تییان دا لە پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و، خوا سبحانە و تعالی بەروونی رایدەگەیەنێ، کە بەهیچ جوړێک توانای بەسەر دڵ و دەروونی خەلك و ویست (إرادة)یان دانیه و، ناتوانی ناچاریان بکات لەسەر ئیمان و ئیسلام، چونکە ئەرکی وی (صلی اللہ علیہ وسلم) بەرانبەریان، بەس بیرخستنهو و ئاگادارکردنەو، وەك فەرموویەتی:

أ- ﴿فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ﴾ (٢١) ﴿لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ﴾ (٢٢) ﴿الغاشية - ٢١، ٢٢-.

ب- ﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ﴾ (٤٥) ق - ٤٥-.

کاریگەری زانینی ئەم راستییە قورئانییەش لەئەھلی ئیسلام دا، لەپرووی تەبایی و کرانەوہیانەو لەگەڵ نامسوڵمانان دا، ھێندە پروونە ھەوجیی پروونکردنەوێ زیاتر نیە.

١٠- بناغه م مامه له م مسولمانان

له گهل تهوانه دیکه دا، ئاشتییه:

ئهم بو چوونه ئهو رایه یه، که له لایه ن لیکوله ره وانی زانیانه وه، ته به ننی کراوه و، راجیایی به شیک له زانیانی ش له باره ی ئهم راستییه دره وشاوه وه، زیانی نیه، چونکه چه ندان ثایه ت هه ن، که ده قن له سه ر ئهم راستییه، یان نامارده ی پی ده که ن، بو وینه:

١- ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ۝٣٩﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِينِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الصَّوْمُوعُ وَبِيعَ وَصَلَاتٌ وَمَسْجِدٌ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الحج - ٣٩، ٤٠.

٢- ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتَلُونَكُمْ وَلَا تَعْدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۝١٩٠﴾ البقرة - ١٩٠.

٣- ﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝٦١﴾ الأنفال - ٦١.

٤- ﴿إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءَكُمْ حَصْرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يَقْتُلُوكُمْ أَوْ يَقْبَلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقْنَلُوكُمْ فَإِنْ أَعَزَّ لُوكُمْ فَلَمْ يَقْبَلُوا قَوْمَهُمْ وَالْقَوَا إِلَيْكُمْ السَّلَامُ فَاَجْعَلِ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ۝٩٠﴾ النساء - ٩٠.

ئهو دی له م ئایه تانه ده فامریته وه - که ته نیا چه ند نموونه یه کن له بواری خو یان دا- ئهو دیه که ئیسلام فه رمان به مسولمانان ده کات، به ئاشتی و ده ست پاراستن له هه رکه سینک که له دژیان نا جه نگ ی و، ده ستر دژیان نا کاته سه ر، به شیویه کی

راسته وخو یان ناراسته وخو، وه جهنگ کردنیان لی قه دهغهش دهکات، له دژی که سانیك که دهستیان لیده پارێژن و بیلایهنن، له کافران، ئه وه هیچ که له سهریان پیوست ناکات!

بگره خوی بهرز و مهزن فرمان به ئه هلی ئیسلام دهکات، که پهیمان و به لێن له گه ل ئه هلی کوفردا پارێژن و نه یشکیئن، ته نانهت ئه گهر ئه و کومه له کافره هاوپه یمانه، دهستدرێژیش بکه نه سه ر کومه لیک له مسو لمانانیش له ده ره وه ی چوارچی وه ی ده ول ته ی ئیسلامی دا، وه ک خوی بهرز فرمانیه ته ی:

﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِّنْ وَلِيَّتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمْ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ (٧٢) الأنفال - ٧٢.

ئه مهش یانی: ئیسلام ئه وه په ری سووربوونی هه یه له سه ر پاراستنی په یمان و به لێنه کانی نیوان مسو لمانان و نامسو لمانان، که مایه ی ته بایی و ناشتی و صو لعی نیوانیان.

به لام ئه وانه ی پیا ن وایه که بناغه له په یوه ندیی نیوان مسو لمانان و غهیری خو یان دا، بریتیه له جهنگ - که ئه مه رایه که له گه ل قورئان و سپره ی پیغه مبه ری خاته م دانا کو که -، پیم وایه ئه وه ی بو ته هو کاری ته به نیی کردنیان بو ئه و رایه، بریتیه له واقیعی باوی ئه و رپو ژگاره، که جیهان له و رپو ژگاره دا بو مه نزلگای ئیسلام و مه نزلگای کوفر (دار الإسلام و دار الکفر) دابه شکرابوو، یان مه نزلگای ناشتی و مه نزلگای جهنگ (دارالسلم و دار الحرب)، ناشکرشه که زاراوه کانی: (دار الإسلام) و (دار الحرب) و هاووینه کانیان، زانیان و شه رعزانان له سهریان پیکهاتوون و داینانوون، بو وه سفکردن و پیناسه کردنی واقیعی سیاسی ئه وساکه، که له دوو به ره ی ئیسلام و کوفر (جبهه الإسلام و جبهه الکفر) پیکهاتبوو! به لام بیگومان ئه و واقیعه ی ئه وساکه گو رانیکی ریشه یی به سه رده اته و،

جیهانی ئیستاکە پێویستی بەوەسفی و پێناسەیەکی دیکە ی گونجاو لە گەڵ
واقیعی ئیستادا، دەکات.

بۆ وێنە دەئێن:

ئەو کاتە موسوڵمانان لەو وڵاتانەدا کە بە: (دار الإسلام) یان (دار السلام)
ناو دەبرێن، ئارام و هیمن و سەلامەت بوون، بەپێچەوانەی ئەو شوێنانەو کە بە:
(دار الکفر) و (دار الحرب) هەو ناسرابوون، کە تیایان دا هەر پەشەلێکراو و ناھیمن
بوون، بەلام ئیستاکە حالەکە پێچەوانە بۆتەو و، بابای موسوڵمان لەو وڵاتانەدا
کە زۆربەی دانیشتوانیان کافرن - گەلیک جار - هەست بەسەلامەتی و هیمنی
دەکات و، لەوڵاتانی موسوڵماننشین دا، ترس و بیم و نا ئارامیی دەچێژی!

مەکتەبی مەسەلەییەکان

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

مەکتەبی مەسەلەییەکان

AliBapir

مەسەلەییەکان

WhatsApp

Telegram

Facebook

YouTube

١١- چا که کاریه، بناغه هه لئس و کهوتنه مسولمانانه له گه ل نامسولمانان دا:

ئه مهیش بنه مایه کی دیکه ی مه زنه، له و بنه ما قورئانیانه ی، که ته بایی و پیکه وه ژیان و هاوکاری نیوان مسولمانان و نامسولمانانیا، له نیو کو مه لگای ئیسلامی دا لی ده که ویتنه وه.

ئایه تی زۆریش له و باره وه هه ن، که به راشکاوی، یان ئاماره، ئه و راستیه ده که یه ن، له وانه:

١- ﴿لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ (٨) الممتحنة -٨-

واته: خوا رپگریستان لی ناکات، له باره ی که سانی که وه که له سه ر ئایین جهنگیان له دژ نه کردوون و، له مال و حالتان وه ده ریان نه ناو، که چا که یان له گه ل بکه ن و پیا یان ببه خشن، بیگومان خوا به خشه رانی خو شه ویئ.

هوی هاتنی ئه م ئایه ته ش به م شیویه: (لاینهاکم الله..). ئه و سیاقه یه که ئایه ته کان تییدا ده ویئ و، ئه وه ل و مه رجه یه که تییدا هاتوونه خواری، که بریتی بوو له واقعیکی پر شه ر و کوشتار و به ریه ره کانی له نیوان مسولمانان و هاویه شدانه ران دا.

ئجا جی سه رنجه که خوی زانا دوو وشه ی به کاره ی ناو بۆ رهنگرشتنی چۆنیه تی هه لئس و کهوتی مسولمانان، له گه ل نامسولمانانیکی ئاشتیخوازا، که دژایه تی دین و ژینی مسولمانان ناکه ن: (لم یقاتلکم فی الدین ولم یخرجکم من دیارکم) ئه و دوو وشه یه ش بریتین له: (أَن تَبَرُّوهُمْ) و (تُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ) ئجا ئه گه ر وشه ی (تَبَرُّوهُمْ) به رجه سته که ری لایه نی مه عنه ویی هه لئس و کهوتی مسولمانانه، له گه ل غهیری خو یان دا، ئه وه وشه ی (وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ) به رجه سته که ری لایه نی ماددییه تی و، وشه ی (إِحْسَان) یش هه ردوویان ده گریتنه وه.

بۆیەش دەلێن: (وتقسطوا اليهم) لایەنی ماددی دەگەیهێنێ، چونکە (أَقْطَطَ إِلَيْهِ) یانی: (أَعْطَاهُ قِسْطاً مِنْ مَالِهِ) بەشێک لەمال و سامانی خۆی دا، بەلام (أَقْطَطَ) کە بۆخۆی (تَعَدَّى) دەکات، بەمانای (عَدَلَ)یە.

بەلگەشمان لەسەر ئەوە کە (تُقْسَطُوا إِلَيْهِمْ) لێردا یانی: هاوکاری ماددییان بکەن و، بەشێک لەسامانی خۆتانیان پێبدەن، ئەوەیە کە:

یەك: ئەوە مانای: (أَقْطَطَ إِلَيْهِ) یە و وشە (أَقْطَطَ) ئەگەر بۆخۆی بەرکار (مفعول) بخوازی، بەمانای (عَدَلَ)یە، بەلام ئەگەر بە (إِلَى) (تَعَدَّى) بکات بەمانای پێدا (أَعْطَى)یە^(۱).

دوو: رێستە: (لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ...) رێمان لێدەگرێ کە بلیین: (تُقْسَطُوا إِلَيْهِمْ) لێردا بەمانا: ئەگەریان دادگەربن (تَعْدَلُوا مَعَهُمْ)، چونکە ییگومان دادگەریی لەگەڵ کردن، هەرگیز و هیچ کاتێک قەدەغە کراو (مَنْهَيْ عَنْهُ) نابێ، بەلکو هەردەم و بەردەوام فەرمان پێکراو (مَأْمُورٌ بِهِ)، ئەگەڵ نیزیکی و دوور و دۆست و دۆژمن دا، وەك خوای بەرز فەرموویەتی:

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُفُؤًا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَيْكُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ المائدة - ۸-

ئەجە ئاشکراشە کە چەمکی پێچەوانە (مفهوم المخالفة)ی رێستە: (لا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنْ الَّذِينَ لَمْ يِقَاتِلْكُمْ) ئەگەر داماننا، کە (تُقْسَطُوا إِلَيْهِمْ) بەمانای (تَعْدَلُوا مَعَهُمْ)، ئەوەکات چەمکی پێچەوانەکە (ثاودەبێ: (لَكِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمُ عَنْ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسَطُوا إِلَيْهِمْ) یانی: [بەلام خوا رێگریتان لێ دەکات، کە چاکەکار و دادگەربن لەگەڵ کەسانێک دا کە لەسەر ئایین لەدژتان دەجەنگن و، لەمال و حالتان دەرستان دەکەن] بەلام وەك گوتمان: هەرگیز دادگەربوون رێ لێگێرا و قەدەغە نیە، ئەگەڵ هیچ

(۱) برپاوە: مفردات ألفاظ القرآن، راغب الأصفهاني، ص ۶۷۰.

کهس و له هیچ حالان دا!

۲- ﴿وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ البقرة - ۱۹۵.

۳- ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾ البقرة - ۸۳.

وهك ده بینین خوا عزوجل به گشتی فه رمانی به چاکه کاری (إحسان) کردوه، به قسه و کرده وه، وه تایبه تی نه کرده به خه لکیکی دیاریکراوه وه - وهك مسولمان - که واته:

له سه ر مسولمانان پیویسته که به قسه و کرده وه له گه ل هه موو خه لکی دا چاکه کار بن تاییین و بیروپرایان هه رچییه ک بی.

۴- ﴿وَإِذَا حُيِّمُ بِحِجَّتِهِ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا﴾ النساء - ۸۶.

ئه م ئایه ته موباره کهش مانایه که ی زور روونه، که مسولمانان فه رمانیان پیکراوه: سلاوی هه رکه سیك بستینه وه، که سلاویان لیده کات، به باشتر له خوی، یان وهك خوی، ئنجا ئه و سلاوکه ره هه رکه سیك بی، مسولمان، یان نامسولمان.

ئیه ستاش باگوئی له قسه ی هه ندیک له تویره ره وان، له باره ی ته فسیری ئه م ئایه ته وه، بگرین:

أ- (القرطبي) گوئوویه تی: (واختلف في ردِّ المسلم على أهل الذمة، هل هو واجب كالردِّ على المسلمين؟ واليه ذهب ابن عباس والشَّعْبِيُّ وقتادة، تمسُّكاً بعموم الآية وبالأمر بالردِّ في صحيح السنة)^(۱)

واته: وه راجیایی هه یه له باره ی وه لامدانه وه ی مسولمان یو سلاوی خاوه ن په یمانان، ئایا وهك هی مسولمانان فه رزه؟ ئه وه رای (ابن عباس) و (شعبي) و (قتادة) یه، به به لگه ی چه مکی گشتی ئایه ته که و، فه رمانکردنی سونه تی راستیش به وه لامدانه وه ی سلاو.

ب- (عَنِ الشَّعْبِيِّ مِنْ أَمَّةِ السَّلَفِ، أَنَّهُ قَالَ لِنَصْرَانٍ سَلَّمَ عَلَيْهِ: عَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى، قِيلَ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَقَالَ: أَلَيْسَتْ فِي رَحْمَةِ اللَّهِ يَعْيشُ؟)^(۱)

له (شعبي) گێڕاوەتەو، کە وەلامی سلاوکردنی نەصرانییهک دا گوتووێتی: سەلام و ڕەحمەتی خۆی بەرزت لی بی، ئنجا کە لەوبارەو پرسیاری لێکراوە گوتووێتی: ئەدی ئەوەنێه لەبەزەبی خوادا دەژی؟!

ج- (جمال الدين القاسمي) یش له تەفسیری ئەم ئایەتەدا گوتووێتی:

(واستدل بها الجمهور على رد السلام على كل مُسَلِّمٍ، مسلماً كان أو كافراً، لكن مختلفان في صيغة الرد)^(۲)

واتە: ئەم ئایەتە زۆربەی زانیان بەبەلگەیان هێناوەتەو، کە دەبی وەلامی سلاوی هەر سلاوکه‌ریک بدرێتەو، مسوڵمانی بی یان کافر، بەلام چۆنیه‌تییه‌که‌یان جیاواز دەبی.

وێه‌ر ڕۆشایی ئەم ئایەتەدا دەتوانین بڵێین:

دەبی مسوڵمانان لەخۆیانی نەوێشێنەو، کە لەبۆاری مامەڵەدا ئاستیان لەهی غەیری خۆیان نزمترین، چونکە مسوڵمانان: خاوەنی ئیمان و عەقیدەی ڕاست و، جیهانیینی بەرز و، دڵی پاک و، عەقلی ڕووناک و.. هتدن، بۆیە لێیان ناوێشێتەو کە لەغەیری خۆیان سیفەت بەرزتر و، ئاکار پەسەندتر و، هەلۆیست جوانتر نەبن! بەلێ، لەسەر مسوڵمانان پێویستە، ڕازی نەبن و لی نەگەرین کە غەیری خۆیان لەبۆاری هەلس وکەوت دا، لەوان بەرێزتر وچاکترین، بۆ ئەوێ لەئاستی بەرزێ تاییه‌ ڕاست و تیز و تەواوێه‌کی خۆیان دابن.

(۱) تفسیر القرآن الحکیم، محمد رشید رضا، ج ۵ ص ۱۶۹.

(۲) محاسن التأویل، ج ۵ ص ۲۳۷.

۱۲- هاوکاریه و ده ستبارگرتن له گه ل هه رکه سیك دا، كه بو هینانه ده بهرژه وه ندیبه گشتییه كان و ئامانجه هاوبه شه كان تیده كو شه:

ده توانین زور به لگان له سه ر راستی ئه م به مایه بینینه وه، به لام بهیه کیکیان واز دینین، كه ئه م ئایه ته موباره كه دهیگریته خو ی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهَرِ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾﴾ المائدة ۲-.

دیاره شوینی به ئامانج گیراو له م ئایه ته موباره كه دا، ئه م ڕسته یه یه:

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾﴾.

واته: وه له سه ر چا كه کاری و پارێزکاری، پیکه وه هاوکارب و، له سه ر گونا هو ده ستدیری هاوکاری یه کدی مه که ن، وه پارێز له خوا بکه ن، به دلنیا یی خوا سزایه که ی تونده.

چونکه ئه م ڕسته یه که [فه رمانی خوی بو ڕواداران به هاوکاری یه کدی کردن له سه ر چا که و پارێز و، هاوکاری یه کدی نه کردن، له سه ر گونا هو سنوور شکی نیی] گرتۆ ته خوی، له سیاقیک دا، هاتو که ده باره ی هاوبه ش بو خوا دانه رانیك ده دوی، که پیشت مرسلمانانیا ن له مزگه وتی حه رام قه دهغه ده کرد و دهیانگیرانه وه، ئنجا خوا سب حانه و تعالی ڕوادارانی ده سترویش تو و بالا ده ست ده دوی نی و پیا ن ده فه رموی:

زیاندان لە دروشمەکانی خوا وەك: مانگی حەرام و، ئاژەلی ئامادەكراو و، گەردن بەند لەمەل كراو بۆ قوربانیی، بۆخۆتان ڕەوا مەكەن، ھەروەھا ڕیگەری لەحاجیان و عومرەكارانی بەئامانجكەری سەردانی مزگەوتی حەرام، مەكەن و بەبیانوی ڕیگەری كردنی پێشتریان لێتان، كە سەردانی مزگەوتی حەرام بكەن، دەستدرێژیان مەكەنەسەر، پاشان خوا دەفەرموێ: (وَتَعَاوُزُوا عَلَى الْإِلَهِ وَالْتَقُوا) ئاشكراشە كە وشەى: (وَتَعَاوُزُوا) كە لەسەر كێشى (تفاعیل) ھاتو، ھاوبەشیی (مشاركە) دەگەینى، ئنجا بەپێى سیاقیش دیارە، كە مەبەست پێى ھاوبەشیی مسوڵمانان و ھاوبەشدانەرانی، ئەئەنجامدانی ھەركار و پرۆژەىك دا، كە بەچاكەكارى و پارێزكارى دادەنێ، ھەلبەتە (الْإِلَهِ) یش ھەر شتێكە بۆ خەلك مایەى خێر و سوود بێ، وە (تقوى)ش ھەر شتێكە ھۆكارى لەخواوە نەزىك كەوتن بێ.

پاشان خوا بڕواداران لەبەشدارییكردن لەھەر شتێك دا قەدەغە دەكات، كە پێچەوانەى چاكەكارى و پارێزكارى بێ، كە ئەوانیش بەگشتى (الْإِلَهِ) و (وَالْعَدُوْنَ)ن، چونكە گوناھكارى (إِثْم) دژى پارێزكارى (تقوى) و، دەستدرێژى (عدوان)یش، دژى چاكەكارى (بِرّ)ە.

وە لەكۆتاییدا خاوى زالى كاربەجێ ئەھلى ئیمان وریا دەكاتەوێ لە كەمتەرەمیی نواندن لەھاوكارى كردن دا، لەسەر چاكەكارى و پارێزكارى و، گیرۆدەبوون لەبەشداریی كردن لەگوناھ و دەستدرێژى داو، دەفەرموێ:

﴿.. وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝﴾

ئنجا بێنا لەسەر ئەو، كە ڕابرد:

لەسەر مسوڵمانان پێویستە كە ھاوكار و دەستبارى ھەر كەس و لایەنێك بن كە ھەولێ خێر و چاكە ددەن، بۆ ئەنجامدانی ھەركاریك كە مایەى سوود و بەھرى خەلك و، جیگای ڕەزامەندیی خاوى بەرز و مەزن بێ، ئنجا ئەو لایەنە خاوەنى ھەر ئایین و بەرنامەىك بن و، ھەرپاشخان (خَلْفِيَّة)ىكى فیکری و سیاسیان ھەبێ.

بگرە پێویستە ئەهلی ئیسلام هەردەم پێشڕەو دەستپێشخەربن، لەهەموو بوار و مەیدانیکی خێر و چاکسازی دا.

ئەجا بەلگەنەویستیشە کە خۆرازانەنەوێ مسوڵمانان، بەم خەسلەتە گەورە و بەرزە، وایان لێدەکات کە بەرانبەر بەخەڵکی دیکە (نامسوڵمانان) کراوەبن و، بۆ هێنانەدی ئەو بەرژەوێندییە گشتی و ئامانجە گرنگانەی کە ڕاوەستان و گەشەکردنی کۆمەڵگا پەکی لەسەریان کەوتووە، دەستی هاوکاری و دەستبارگرتیان بۆ درێژبکەن.

The banner is divided into several sections:

- Top Left:** Facebook icon and text: "پاڤەپانڤی مەکتەبی ماموستانا عەلی بابیر".
- Top Right:** Facebook icon and text: "عەلی بابیر AliBapir".
- Middle Left:** Archive.org link: "archive.org/details/@alibapir" with a download icon.
- Middle Right:** YouTube icon and text: "عەلی بابیر AliBapir".
- Center:** A portrait of a man in a turban, with text above: "لە نۆزە کۆمەڵایەتیەکان لەکەتانی" and "بە ئێستای ئێمەدا بەرێوەبەرێکی بەهێز و بەڕێز". Below the portrait is the website "www.alibapir.com" and "پاڤەپانڤی مەکتەبی ماموستانا عەلی بابیر".
- Bottom Left:** AliBapir app logo with Google Play and App Store icons, and two QR codes.
- Bottom Right:** Text: "کەتانی پاڤەپانڤی مەکتەبی ماموستانا عەلی بابیر" with WhatsApp, Telegram, and Messenger icons, and three QR codes.

به‌نامه‌کانی دیکه به‌زیانبار داده‌ترین، نایته مایه‌ی ده‌مارگیری و داخراویی مسوڵمانان، له‌جیاتی ته‌بایی و کرانه‌وه‌یان؟!

ده‌لێین: نه‌خیر، چونکه:

ئه‌و ئایین و به‌نامه‌هه‌ق و تیروته‌واوه‌ی که خوا له‌پوژی دواییدا، جگه‌ له‌وی قبول ناکات، بو‌خۆی ری به‌بوون و په‌په‌وه‌یی لی‌کرانی به‌نامه و ئایینه‌کانی دیکه‌ ده‌دات، له‌م ژیانه‌ دنیاویه‌ی تاقی‌کرانه‌وه‌یه‌دا، وه‌ ئازادی ته‌واو به‌شوینکه‌وتوانیان ده‌دات، که‌ پێیا نه‌وه‌ پابه‌ند بن و جی به‌جیان بکه‌ن، ئه‌مه‌ش وه‌ پوژی پروون دیاره، به‌تایبه‌ت له‌سو‌په‌تی (الکافرون) دا، که‌ خوا تێیدا فه‌رموویه‌تی:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿قُلْ يَتَّيْبُهَا الْكُفْرُ﴾ (١) لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ (٢) وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (٣) وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ (٤) وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (٥) لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ (٦) ﴿الکافرون ١- ٦﴾.

چونکه‌ وه‌ ده‌بینین خوا عزوجل له‌م سو‌په‌ته‌ مباره‌که‌دا، فه‌رمان به‌په‌غه‌مبه‌ری خاته‌می خۆی (صلی الله علیه وسلم) ده‌کات، که‌ کافره‌کان به‌تی‌کرای بی‌دینی - به‌به‌لگه‌ی ته‌لیف و لام (أل) سه‌ر (الکافرون) که‌ سه‌رجه‌م تاکه‌کانیان ده‌گریته‌وه‌ - به‌هه‌ر پێنج جو‌ره‌کانیا نه‌وه‌:

بی دینه‌کان (الملحدون) و خاوه‌ن کتێبه‌کان (أهل الكتاب) و هاو به‌شدانه‌ره‌کان (المشركون) و ده‌غه‌له‌کان (المنافقون) و هه‌لگه‌پراوه‌کان (المرتدون)، وه‌ دووری خۆی و حاشالی‌کردنی له‌په‌رستراوه‌کانیان، رابگه‌یه‌نێ، وه‌ چۆن ئه‌وان له‌په‌رستراوی هه‌قی وی، سب‌حانه‌ و ته‌عالی دوورن، وه‌ له‌کو‌تایی دا پێیان به‌فه‌رموی: (لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ) ئایینی خۆتان بو‌خۆتان و، ئایینی خۆم بو‌خۆم.

ئه‌مه‌ش یانی: ئایینی هه‌قی خوا، مافی بوون به‌تی‌کرای ئایین و به‌نامه به‌تاله‌کانی کافران - که‌پروایان پێیا نه‌ - ده‌دات، به‌هه‌موو جو‌ره‌کانیا نه‌وه‌.

هەلبەتە کاتیکیش سەرنجی میژووی سیژدە سەدەیی مسوڵمانان دەدەین -
کەتەمەنی دەوڵەت و قەوارە سیاسییە فراوانەکیانە - هاتنەدی و بەرجەستەبوونی
ئەو مەبدەئە مەزنە لەسەر ئەپزی واقع، وەک پۆژی پروون دەبینین، چونکە
سەرچەم خاوەن ئایین و بیرۆکە جۆرا و جۆرەکان بەپێز و حورمەت و دڵنیایی و
ماف و ئازادیی پارێزرانەو، لەنێو کۆمەڵگای ئیسلامیی بەرفراوان و دەوڵەتی
ئیسلامیی سنوورکراوەدا، ژیاون.

مەکتەبی مەسەلەییەکی باوی سەردەم

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

لە نۆزە کۆمەڵەییەکان لەمەڵانی

بەجێ ئەمەم عێز موانع النوازل الدائمە

مەکتەبی مەسەلەییەکی باوی سەردەم

مەکتەبی مەسەلەییەکی باوی سەردەم

AliBapir

مەکتەبی مەسەلەییەکی باوی سەردەم

YouTube

Telegram

WhatsApp

Phone

١٤- خۆای بەرز و مەزن پەوانەکراوە هەرە مەزنی خۆی و پێغەمبەرە کۆتاییە خۆی، بەرەحمەت بۆ هەموو جیهانیان ناردووە:

وەک خۆای تاک و پاک فەرموویەتی:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (١٠٧) الانبیاء- ١٠٧-

واتە: تۆمان تەنیا بەرەحمەت بۆ جیهانیان پەوانەکردووە.

هەروەها پێغەمبەری کۆتایی لە پێناسەی خۆیدا فەرموویەتی:

{إِنِّي لَمْ أُبْعَثْ لَعْنًا، وَإِنَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً} أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ برقم: (٢٥٩٩).

واتە: بە دنیاییەوه من بەنەفرین نەنیراوم، بەلکو بەرەحمەت نیراوم.

هەروەها فەرموویەتی:

{إِنَّمَا أَنَا رَحْمَةٌ مُّهِدَاةٌ} أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ برقم: (١٠٠) وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِهِمَا، وَابْنُ هَبَّاقٍ فِي "شُعَبِ الْإِيمَانِ" برقم: (١٤٠٤)، والدارمي برقم: (١٥)، قَالَ حُسَيْنٌ سَلِيمٌ أَسَدٌ: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ، وَلَكِنَّهُ مُرْسَلٌ.

واتە: ییگومان من بەزەییەکی خەلات کراوم.

درەوشاوەشە، کە بەزەیی بەرجەستەبووی خوا، پێغەمبەری خاتەم و پەوانەکراوی هەرە بەرپێزی خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)، خوازیاری ئەوێە کە بەشیوەیەک لەشیوەکان، سەرچەم جیهانیان لێی بەهەرەمەندن، ئەمەش بەر لەهەرشتیک یانی: دەبی خەلک بەگشتی بتوانن ژیاڤیکێ ئازادانە بەختەوێەرانە پەر حورمەت و پێژ بگوزەڕێنن، لەژێر سایە قەوارە سیاسیەکە دا، کە ئەو تاییە هەق و پێبازە راستە پێغەمبەری کۆتایی بەرەحمەت نیرا، هیڤاویەتی، تەبەننێی کردووە.

ئەجا بێنا لەسەر ئەوێ رابرد: شوێنکەوتوانی پێغەمبەری خوا موحەممەد (صلی اللہ علیہ وسلم) هەست دەکەن و لەسەر خۆیان بەپێیست دەزانن، کە

تەبا و گونجاو و کراوەن، لە گەڵ ھەموو خەڵک دا، ھەر ئایینیکیان ھەبێ، ھەر وەھا بەئەرکی سەر شانیانی دەزانن، کە لەنێو کۆمەلگا و قەوارە ئیسلامیی دا زەمینە ی سوودمەندکردن و بەختەوەرکردنی غەیری خۆیان سازبکەن، تاکو پەرحەمت بوونی پیغمبەر بۆ خەڵک و جیھانییان بە گشتی، بەرجەستەبێ.

دیارە کۆمەلگا و قەوارە ئیسلامیی ش ناو نیشانی پیغمبەری خاتەم (صلی اللہ علیہ وسلم) ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (١٠٧) بەرجەستە ناکەن، تاکو سەر جەم خەڵک بە مسوڵمان و نامسوڵمانەو، لەژانیکی ئازادانە ی پەرھورمەت و پێژی شایستە ی مەرۆفی جینشیینی خوا لەسەر زەوی دا، یە کسان ئەکات.

کەواتە: پەرحەمتی خواوونی پیغمبەری ھەرە مەزنی خوا بۆ جیھانییان، یەکی دیکە یە لەبنەما گەنگەکانی تەبایی و پیکەوہ ژیان، کە قورئانی بەپێژ بۆ بەشەری ھێنان، تاکو کۆمەلگایەکانی خۆیان لەسەر دابمەزینی و سەرھەجام، لەژانیکی بەختەوەرمانە ی بالادا بەھەرەمەندی، و، ھەرکام لەتاکەکانی ھەست بەبوون و پێژ و کەسایەتی خۆی بکات و، بەبێ لەبەرچاوەگرتن و تیخوتندەوہی ئایین و عەقیدە و فیکری، سەر جەم ماف و ئازادیەکانی بەتەواوی بۆداین بکری.

بە ئەرکەکانی ئیسلامی

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

لە نۆزە کۆمەلە ئیسلامییەکان لە کەلێنان

بە ئەرکەکانی ئیسلامی

بە ئەرکەکانی ئیسلامی

www.alibapir.com

بە ئەرکەکانی ئیسلامی

AliBapir

YouTube

کەتانی

راکەتانی مەکتەبی مەوسسە ئەلی بابیر

راکەتانی مەکتەبی مەوسسە ئەلی بابیر

١٥- هینانه دهه حهوت بهرژه وهندییه

گه وره کان بۆ سه رجهم هاوولا تییان:

هه ندیک له زانایان زاراوه ی پینج شته پیوسته کان (الضروریات الخمس) و هه ندیک یان شه شته پیوسته کان (الضروریات الست) یان به کارهیناوه، به لام من زاراوه ی: حهوت بهرژه وهندییه گه وره کان (المصالح السبع الكبرى) م به باشرزانی، بۆ کۆی ئه و شته پیوستانه ی که ژیا نی کۆمه لگا ریک و راست نابێ، به بی دهسته بهر کرانیان بۆ هه موو پیکهاته کانی و بگره یه کی ئه دمانیشی.

ئه و حهوت بهرژه وهندییه گه وره، یان حهوت شته گشتی و پیوستانه ش، ئه مانه ن:

١- پاراستنی ئایین (حفظ الدین):

وهك خواي بهرز و بی وینه فهرموویه تی:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ البقرة - ٢٥٦.

واته: تۆبزیی کردن له ئایین دا نیه.

وه فهرموویه تی: ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾ الكافرون - ٦،

واته: ئایینی خۆتان بۆ خۆتان و، ئایینی خۆم بۆ خۆم.

که واته: کاتی که ئیسلام حوکم و دهسته لات ی ده بی، مافی دینداری به جیاوازیی ئایین و رپر وه و مه شر به فیکری و سیاسیه کانیانه وه، بۆ هه موو خه لکی دهسته بهر ده کات.

٢- پاراستنی ژیا ن (حفظ الحياة):

خواي بهرز و مه زن بۆ پاراستنی ژیا نی خه لك و دهسته بهر کردنی سه لامه تییان، فهرموویه تی:

أ- ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ البقرة - ١٧٩.

واته: وه ئه ی خاوهن عه قلینه! له تۆ له دا ژیان بۆ ئیوه هه یه، به لکو پارێزکه ن
(له کوشتنی به ناهه ق).

ب- ﴿وَكُنَّا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ
وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ
كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ المائدة -٤٥-

واته: وه له وی (ته ورات) دا له سه رمان نووسیوون، که نه فس به نه فس
(ده کوژریته وه) وه چاو له تۆ له ی چاو (دا کویر ده کریته وه) وه لووت به لووت و گوێ
به گوێ و ددان به ددان، وه برینه کانیش تۆ له یان تێدا یه، وه هه رکه س مافه که ی
خۆی کرده خیر و به خشی، ته وه بۆی ده بیته که ففاره ت، وه هه رکه س حوکم به و
(به رنامه) ه نه کات، که خوا ناردوویه ته خوار، ئانه وانه ن سه ته مکاران.

شایانی باسیشه به هوێ ته وه وه، که هه ر کام له ئایه تی ژماره (١٧٩) ی
(البقرة) و ئایه تی ژماره (٤٥) ی (المائدة) له سیاقی گشتی دا هاتوون،
چه مکه و حوکمه که شیان گشتگیره، بۆ هه موو که سین که خاوهن ژیان و نه فس و
ته ندامانه و، تایبه ت نین به مسو لمانانه وه.

٣- سه لامه تی و پاراستنی عه قل و هو ش (سلامة وصيانة العقل):

به مه به ستی سه لامه تی و پارێزگاری لیکردنی عه قل و هو شی خه لک،
خوای زانا و شاره زا (جل و علا) هه موو سه رخۆشکه ر و هو ش لابه ره کانی به هه موو
جو ره کانیانه وه:

خوراو (ماکول) و خوراوه (مشروب) و بۆنکراو (مشموم) و له خۆ دراو (مزروق)،
قه دهغه کردوون، وه ک خوا فه رموویه تی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ
فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ المائدة -٩٠-

واته: ئەي بر وادارینه! بێگومان مەي و قومار و نەصەبەکان و زەلەمەکان پیسن لەکردهوی شەیتانن، دەجا خۆتانیان لێ دووربگرن، بەلکو سەرفرازبن.

هەلبەتە (خَمَر)یش که لە کوردیی دا (مەي) و (شەراب)ی پێدەلێن، هەرشتیکە که عەقڵ و هۆش لایەری و مەرووف سەرخۆش بکات، وەك خاوەنی (مختار الصّاح) گوتوویەتی^(١). ئنجا قەدەغەبوونی (خَمَر)یش بەس خواردن و هەلمژین و لەخۆدانی ماددە سەرکەرەکان ناگرێتەوه، بەلکو وێرای ئەوه، هەرچۆرە مامەلەیهکی دیکەش دەگرێتەوه، وەك:

دروستکردن و کپین و فروشتن و هەلگرتن و گواستەوه و. هتد.

٤- سەلامەتیی و پاراستنی وەچە (سلامة النسل وصونه):

بەمەبەستێ سەلامەتیی و پاراستنی وەچە (نَسْل)ش، خوا زینای قەدەغەکردوه و لێدانی سەد (١٠٠) قامچی (جَلْدَة)ی کردوه بەسزای بکەرانی لەنێر ومی، وەك خوای دادگەر عزوجل فەرموویەتی:

﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلَّةٍ...﴾ النور ٢-.

واته: وە ئافەرەتی زیناکەر و پیاوی زیناکەر، یەکی سەد قامچییان لێبدن (وەك سزادانی دنیایی).

٥- پاراستنی هێمنیی و ئاساییشت (حفظ الأمن):

وە خوای کاربەجێ و زāl، بۆ پاراستنی هێمنیی و ئاسایشی خەلک و کۆمەلگا، سزایەکی توندی داناوه، بۆ هەرکەسیک که لەپرووی: جەستەیی، دارایی، سیاسی، مەعنەوییەوه، دەبێتە مایە تیگدانی ژیان و گوزەرانی خەلک؟ وەك خوا فەرموویەتی:

﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا

أَوْ يُصَلُّوا أَوْ يَفْعَلُوا أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلُهُمْ مَنْ خَلَفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ
الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾

المائدة - ٣٣-

واتە: ییگومان سزای کەسانیک، کە جەنگ لە دژی خوا و پیغەمبەرە کە ی دەکەن، وە بۆ خراپە و ناشووب لە زەوی دا تێدەکۆشن، ئەو دیە کە: بکوژین، یان هەلبواسرین، یان دەست و پێیان راست و چەپ ببردن، یان لە زەوی دا دوورخێنەو، ئا ئەو (سزایە) زەبونییە بۆیان لە دنیا دا، و، لە دواڕۆژیش دا ئازاریکی مەزنیان هەیە.

وە بە پێی رای زۆریە ی زانیان، ئەو چوار سزایە بە گۆڕە ی تاوانی ئەنجام درا، و، بە سەر تاوانبارانی تێکدەری هیمنیی و ئاسایشی کۆمەڵگادا، جی بە جی دەکری، بەم جۆرە:

- ١- ئەگەر خەڵکیان کوشتبێ و مāl و سامانیان نەستاندبێ، دەکوژین.
- ٢- وە ئەگەر وێرایی کوشتن، مāl و سامانیان نەستاندبێ، هەڵدەواسرین.
- ٣- وە ئەگەر مāl و سامانیان نەستاندبێ و کەسیان نەکوشتبێ، دەست و پێیان راست و چەپ دەبرین (دەستی راست و پێی چەپ).
- ٤- وە ئەگەر بەس خەڵکیان ترساندبێ، و، کوشتار و ڕاو و ڕووتیان نەکردبێ، تەنیا نەفی دەکری و دوور دەخێنەو^(١).

٦- پاراستنی ئابروو (صيانة العرض):

وە بۆ پارێزگاریی لێکردنی ئابروو و کەرەمەتی خەڵک، خوای بەرز سزای لێدانی هەشتا قامچی (ضرب ثمانین سوطاً) دا ناوێ بۆ هەر کەسیک کە ئابروو سومە ی خەڵک لە کە دار دەکات، و، تۆمەتی زینایان بۆ هەڵدەبەستی، پیاوین یان

(١) لە بەرگی حەوتەمی کتیی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله تعالى) دا بە درێژیی باسی ئەو بابەتەمان کردو.

ئافرهت، وهك خوای بهرز فهرموویه تی:

﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (النور - ٤).

واته: وه كه سانیك كه تۆمه تی زینا بو ئافرهتانی پاك و پارێزراو هه لده بهستن، ئه وهیه كه هه شتا قامچییان لێدهن، وه هه رگیز شایه دییان لێوه رمه گرن، وه ئاهه وانهن لارییان.

دیاره دهشگونجی قهواره ی سیاسی، سزای ته مبی کردن (تعزیری) پر به پیست بو هه ركه سیك دابن، كه تۆمه تی خراپ - جگه له زینا - بو خه لك هه لده به ستی، هه ر تۆمه تیك كه مایه ی له كه دارکردنی خه لك و پرووشاندنی سومعه یان بی.

٧- پاراستنی مال و سامانی خه لك (حفظ اموال الناس وممتلكاتهم):

خوای زالی کاربه جی سزای برینی دهستی دزی - پیاوی یان ئافرهت - داناوه، تاكو په رزینیك بی، بو پاراستنی مال و سامانی خه لك، وهك فهرموویه تی:

﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءُ بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (المائدة - ٣٨).

واته: وه دهسته کانی پیاوی دز و ئافرهتی دز بپرن، وهك سزایه كه له خواوه و بو پرینگاندنه وه، وه خوا زالی کاربه جیه.

دیاره بو جی به جی کردنی سزای دزی و سه رجه م سزا شه رعییه کانی دیکه ش چهند مه رجیک هه ن، پیویسته بینه دی، ئه گه رنا دروست نیه جی به جی بکرین و به رپا بکرین.

پروونکردنه وهی ئه م بابته ش هه وجی شوینیکی دیکهیه.

شایانی باسیشه كه مامه له کردن له گه ل نامسولمانان دا، له بواره کانی دیکه ی، جگه له سزا تاوانیه کان (العقوبات الجنائية) دا، له نیویشیان دا بواری باری

کەسێتی (الأحوال الشخصية)، بە گۆڕەری ئەو ئایین و بەرنامانەیان دەبێ کە برۆیان پێیانە، مەگەر خۆیان حەزبکەن بگەرێنەووە بۆ دادگا ئیسلامییەکان (المحاكم الإسلامية) وە بەبەریارەکانیان رازی بن و پێیانەووە پابەندن، وەك خۆی بەرز و مەزن فەرموویەتی:

﴿... فَإِنْ جَاءُوكَ فَأَحْكَمْ بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرَضَ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضَ عَنْهُمْ فَلَنْ يَصُرُوا شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكَمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ المائدة - ٤٢-.

واتە: ئنجا هەركات (خاوەن کتێبەکان و نامسوڵمانان بە گشتی بە مەبەستی چارەسەری کێشەکانیان، بۆ دادوەری کردن) هاتنەلات، دادوەرییان لەبەین دا بکە، یان پشتگوێیان بخە، وە ئەگەر پشتگوێیان بخە، هیچ زیانیکت لێ نادەن، وە ئەگەر دادوەریشت کرد، دادگەرانه دادوەرییان لەنیوان دا بکە، بێگومان خوا دادگەرانێ خۆش دەوێن.

ئنجا بەدنیایییەو کۆمەلگایەك، کە ئەو حەوت بەرژووەندییە گەورەیی تێدا دەپاریژرێن:

ئایین و ژيان و عەقل و وەجە و ئاساییش و ئابروو و سامان، کۆمەلگایە کە شایستەیی ئەوێە کە دەستبار بۆ یە کدی گرتن لەنیو خۆیدا بێتەدی و، پێکەو تەبا و گونجا وێ و بتوانێ هەردەم لە گەشەکردن و بەرەوپێشچوون دابی.

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بە نۆزە کۆمەڵە ئێمەکان لە کەتانی

بنچینهیهکی کۆکرهوه:

له کۆتاییش دا ده ئیم:

بنچینهیهکی پیغمبه رایه تیی (قاعدة نبویه) هیه، که سه رجهم شه عزانان له بوازی مامه له کردن له گهڵ نامسوڵمانان دا، ته به نییان کردوه، وه سه رجهم ئه و پازده بنه مایه ی رابردن، ده گریته خووی و له خۆیدا کۆیان ده کاته وه، ئه ویش ئه وهیه که ده فهرموی:

[لهم مالنا، وعليهم ما علينا]^(١)

واته: ئه وان (نامسوڵمانان) هه مان مافیان هیه، که ئیم هه مانه، وه هه مان ئه رکیان له سه رشانه، که له سه رشانی ئیمیه.

هه لبه ته به گوێره ی ئه م بنچینهیه ی پیغمبه ریش، هاوولاتیانی نیو کۆمه لگا و ده وله تی ئیسلامیی، هه موو ئه و مافانه یان هه ن که مسوڵمانان هه یانن، وه هه مان ئه و ئه رکانه ی که له سه ر مسوڵمانان پیویستن، له سه روانیش پیویستن، جگه له و ماف و ئه رکانه ی، که به تایبه تمه ندیی تایینی هه ر کامیکیان، ئه و به نسیبه ته هه ردووک لایانه وه:

مسوڵمانان و نامسوڵمانان، له و بنچینه گشتیه هه لاوێراون و هه ر کامیکیان له مسوڵمانان و نامسوڵمانان ئازاد و سه ره ستن له پاراستنی تایبه تمه ندیه کانی خۆیان دا.

(١) بروانه: مجموعة الوثائق السياسية للعهد النبوي والخلافة الراشدة، محمد حميد الله، ص ١٨٨، ١٨٩، الوثيقتا رقم: ٩٦، ٩٧ [نسختان لمكتوب النبي (صلى الله عليه وسلم) الى نجران].
تایینی: له په راوێزی ژماره (٨٠) دا و له به شی سییه می ئالقهی سییه م دا، ته وای ئه و ده قه مان - که جیی مه به ست بووه - هیناوه.

ئالقهى دووهم

ماقەكانى مروث لەنيوان ئىسلام و روژئاوادا

ئەم ئالقەيە

خوینەرە خۆشەويستەكانم!

ئەم ئالقەيەش ۈك ھاۋەلەكانى، لەئەسلدا وتارىك بوۋ لەكۆرپەك دا دراۋە، كە لەسلىمانى بەستراۋە لەھۆلى (پۆشنىپىرى) دا رۆزى: ۱ شەبان ۱۴۲۳ك بەرانبەر: ۲۰۰۲/۱/۷زدا، لەژىر ناۋونىشانى: (مافەكانى مەرۋف لەنيۋان ئىسلام و رۆژئاۋادا).

شايانى باسشە مافەكانى مەرۋف، پېۋەر و سەنگى مەھەكى ھەر ئايىن و بەرنامەيەكن، شەرىعتى بى ھەلەلى خۋاى تاك و پاكىش، بەجۆرپەك ماف و ئازادىيەكانى بەرجەستەكردوون، لەكاتىك دا كە جىبەجىكراۋە، مەگەر بەخەۋن و خەيال، ئەگەرنا ھىچ بەرنامەيەك ھەرتۆزى رېيەشى نەشكاندوۋە.

ھەلبەتە ھەر ئەۋەش لەئايىن و بەرنامەيەك چاۋەرپى دەكرى، كە خۋاى خاۋەنى ناۋە ھەرەبەرزەكان و سىفەتە ھەرە پەسندەكان، ناردوۋىيەتى، ئاخىر دەپى كى لەبەدەيەنەر و پەرۋەردگارى بەندەكان، بەرانبەر بەبەندەكانى بەخشنەتر و بەبەزەپى تىرى؟! ۋە لەسەر دايىنكردنى مافەكانىيان سوورتر و، بۇ پاراستنى رېز و حورمەتيان بەمشوورتر و، لەسەر بەختەۋەركردنىان، بەتواناتىرى؟!

بەلام گىرنگ ئەۋىيە كە ئىمەى مەسۇلمان، باش لەئايىن و بەناۋى خوا تىبگەين و، ھەۋلىش بەدەين چاك پېۋەى پابەندىين و تىيدا پىبگەين.

دەستپێك

الحمد لله، والصلاة والسلام على رسول الله،
محمد وآله وصحبه ومن اهتدى بهداه

بەخێر هاتنی گەرمی هەموو لایەك دەگەم و، خۆشحاڵم بەبەشداریی هەموو
بەڕێزان: خوشكان و برایان.

بەڕێزان!

یێگومان بەرپۆزترین دروستکراو لە روانگەی ئیسلامەوه، کە لەم سەر زووییە هەبێت و،
ناوازهترین و پایەدارترین دروستکراو کە لە بوونەوهردا هەبێت و، خوای پەوهردگار
بەکوێمە ئێك تایبەتمەندییەوه خولقاندی، کە لەهیچ کام لە دروستکراوەکانی دیکەدا
نین، مەرووفە.

جا لەم سەردەم و پۆزگاردی ئێمەدا، کە ئینسانییەت زۆر هۆشیار بۆتەوه،
و لەزۆر لایەن و بواری ژیان و ژیاڕدا بەرهو پێشەوه چووه، یەکیك لەو بابەتانەی
کە هەموو لایەك لەسەری یەك دەنگن و جەختی لەسەر دەکەن، بریتیە لە دابینکردنی
مافەکانی ئینسان، بەلام بەداخەوه کە لەبەرانبەر تیروانیی ئیسلام و هەلوێستی
ئیسلامدا بۆ مافەکانی مەرووف، لێلێ و تارمایی بەرچاوی خەلکیکی زۆری
گرتەوه، تەنانەت کە سائێك هەن، کە تۆمەتی ئەوه دەدەنە پال ئیسلام، کە پۆز لە
ئینسان ناگرێ، وەگۆی بە مافەکانیشی نادات!! بەلام وەك ڕوونی دەکەینەوه،
ئەو پۆزو پایەو مەقامە بەرزەو کە ئیسلام بۆ ئینسانی داناوه، وە ئەو مافانە

کەهەول دەدات بۆ ئینسانەکانیان دابین بکات، بەهەموو دین و فیکرەو، بەهەموو شیوەو ڕەنگ و زمانەکانیانەو، ئا ئەو ڕیزو پایەو مەقامەو، ئەو مافە بەرزو ناوازانە، لە ژێر سایەى هیچ بەرنامەیهکی دیکەدا، چنگ ئینسان ناکەون.

ئەنجا شتیکی نکوویی لێ نەکراوە، بۆ هەرکەسیک کە وێژدانێکی ساغ و عەقڵیکی سەلیمی هەبێ، کە ڕیز لەئینسان گرتن، وە دابینکردنی ئەو مافانەى کە بەبێ ئەوان، ناتوانی ژيانێکی ئینسانانە بەسەر بەرێ، ئەو سەنگی مەحەکە بۆ هەڵسەنگاندنی هەر بەرنامەیهک و هەر بیرو پڕوایەک، وە هەر بەرنامەیهک و هەر سیستەمیەک بەئەندازەى ئەو سەركەوتوو دەبێ، بۆ بەختەوێر کردنی ئینسان، وە بەرەو پێش بردنی ژيان، کە ڕیز لەئینسان دەگرێ.

شایانی باسیشە کە ئێمە ئەم بابەتەمان لە دوو بەشی سەرەکییدا پێشکەش دەکەین:

لەبەشی یەکەم و لەخالی یەكەمدا، دەمانەوێ بزاین، کە سەرەتا ڕۆژئاواو ئەوروپا، چۆن جموجۆلی داواکردنی مافەکانی مەرۆفی دەست پێکردو، بەچەند قۆناغدا تێپەری، وە پاشان لەخالی دوووەمدا چەند تێبینیی و سەرنجیکی خۆمان لەسەر تێڕوانینی ڕۆژ ئاوايانە بۆ مافی مەرۆف دەخەینەڕوو.

لەبەشی دوومیشیدا دیینەسەر: هەلۆیستی ئیسلام لەبەرانبەر مافەکانی مەرۆف و، لەخالی یەكەمدا ڕوونی دەکەینەو، داخو بنەماکانی شەریعەت لە تێڕوانینیدا بۆ مافی مەرۆف، چین؟! وەپاشان لەخالی دوووەمدا مافەکانی مەرۆف لەسایەى شەریعەتدا باس دەکەین و، دەیخەینە ڕوو، کە چۆن دابین دەکړین؟

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

AliBapir

هەڵبژێرناوەکان

هەڵبژێرناوەکان

هەڵبژێرناوەکان

به‌شی یه‌که‌م

مافه‌کانی مروّف له‌روانگهی رۆژئاواوه

له‌ نۆزه‌ کۆمه‌لایه‌یه‌که‌کان له‌که‌له‌تانی
بە‌شێ مە‌که‌م عێز موفەج النوازل الاجامعی

پاڤێرانی مە‌که‌ته‌بی ماموس‌تا عە‌لی بابێر

AliBapir/پاڤێر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR codes for Google Play and App Store

کە‌ته‌لی
پاڤێرانی مە‌که‌ته‌بی ماموس‌تا عە‌لی بابێر

QR codes for Telegram, WhatsApp, and Messenger

باسە یەكەم: سەرنجیكە میژووێی لەبارەى جوولانەووە داواکردنە مافەكانە مرقۆقەو:

با سەرنجیكی میژووێی لەسەرھەڵدانى جوولانەوێ مافەكانى مرقوف لە
رۆژئاوا دا بدەین، ئایا رۆژئاوا لەكەیهوێ توانی ھەمووی یەك دەنگ بێ لەسەر ئەو،
كە مافەكانى مرقوف دا بین بكرین؟ ئایا ھەر لەسەرەتاوێ ئەو فیکرەو بۆچوونەى
ھەبوو، یان دواى كۆمەڵێك ھەول و تەقەللاو شۆرش و زەحمەت كێشان، بەو
گەشتن؟!

گەلانى رۆژئاوا لەسەدەكانى نیوەرەستدا وەك میللەت و جەماوەر خاوەنى
ھیچ ھەق و مافیك نەبوون لە بەرانبەر حوكمپرانەكاندا، ئەو شتێكە لەھەموو
كتیبەكانى میژوودا ڕوون و ئاشكرایە، لە بەر ئەوێ كە ئیمپراتۆرەكان وەقەیسەرو
پادشایەكانى ڕۆم - واتە ھەموو ولاتانى رۆژئاوا، بەئەمەریكاشەو - لەسەر
بناغەى: (مافى خواى - الحق الإلهي) حوكمپرانیان دەکرد.

وہ سیستمى (ثیۆكراسى / الثیوقراطية) كە لەبەرانبەر (دیموكراسى) دا،
(دیموكراسى): واتە: حوكمى گەل، (ثیۆكراسى) واتە: حوكمى خوا، لەپراستیدا
ھەلقولای رۆژئاوایە، وە لەسەدەكانى نیوەرەستدا، پادشاو دەستەلاتدارانى
رۆژئاوا ھەموویان بەبێ جیاوازیی، لەسەر ئەو بناغەى حوكمیان دەکرد بەسەر
میللەت و خەلك و جەماوەریاندا، كە: ھەركام لە پاپاو ئیمپراتۆرەكان خۆیان
بەسێبەرو نوێنەرى خوا دەزانى لەسەر زەوى و پێیان وابوو میللەت ھەقى
ھەلژاردن و پەخنەى نیە! ئنجا ئەوێ كە مالى میللەتى زیاتر وێران كردبوو،
وہ قورپەكەى زیاتر بۆ خەست كردبوو، ئەو ھەبوو كە دام و دەزگای كلیسا، كەچینی
ئەكلیروس (طبقة الأکلیروس) یان پێ دەگوتن، واتە: پیاوانى ئایین (رجال
الدين) - كە وەك جارانى دیکەش باسمان كردو: زاراوێ [پیاوانى ئایین]
ھیچ پەيوەندییەكى بەئیسلا مەوہنیە، چونكە لەئیسلامدا ھەموو پیاوان، دەبێ
پیاوانى ئایین بن و، ھەر كەسێك برۆى بەدین ھەبێ، دەبێ پیاوى دین بێ،

وێ زانایانی ئایین، کۆمەڵێکی دیاریکراو تایبەت نین لەنێو مسوڵماناندا - بەڵێ، ئنجا ئەوەی قورەکەیی خەستەر کردبوو، ئەوە بوو کە پیاوانی کڵێسا لەو مەسەلەیەدا کە حوکمرانەکان بەحەقیکی خوایی حوکم بەسەر میللەتدا دەکەن و، میللەت هیچ حەقی هەڵبژاردنی نیە، وە حەقی رەخە گرتنی نیە، وەتەنەت حەقی ئامۆژگاریی کردن و تێبینی و پێشنیار خستەرووشی نیە، (پیاوانی ئایین) اش لەگەڵ پیاوانی دنیایدا، پیاوانی کڵێسالەگەڵ قەیسەر و پادشاو دەستەلاتدارەکاندا، لەویدا هاوئیکرو هاودەست بوون، بەواتایەکی دی: شەریکە دز بوون بەیەکەوه!!

وێ هەردووکیان بۆ میللەت و جەماوەر بووبوونە ملۆزم، یەکیان بەناوی سیاسەت و حوکمەوه، یەکیشیان بەناوی دین و دینداریی کڵێساوه، میللەتیان لە تەنگرە نابوو، تەنگیان بەخەڵک هەڵچینیوو، پشووێان پێ سوارکردبوو، وێ هیچ کەسێک مافی نەبوو کە رەخە لەسیستەمی حوکم بگرێ، دیارە سیستەمەکانی حوکمرانی ئەوکاتەش، تێکرا سیستەمی تاکرەوانەو دیکتاتۆریی بوون!

ئالە بارودۆخ و کەش و هەواوەکی ئاوا^(١)، خەڵک و جەماوەر وێ وێردە جموجۆڵیان تێکەوت، چونکە خاوی بەدیھێنەر ئیسنانەکانی وا خولقاندوون بەفیطرەت، وێ بەویژدانی ساغیان، وێ بەعەقڵی سەلیمیان، هەست بەحەق و ناحەق و، زوڵم و عەدل و، چاک و خراپ، دەکەن، ئنجا خەڵک و جەماوەر وێ وێردە دەستیان کرد بە بیزاریی و نارەزایی دەرپرین، وێ فەیلەسووف و حەکیمەکان و نووسەر و بلیمەتەکان، بوونە پێشڕەو سەرقاڤلەیی خەڵک و میللەت، هەتا ئەوە بوو، کەچەند شۆرشێک روویاندا - هەرچەند ئیستادەرفەتمان نیە بەدریژیی باسیان بکەین-، لەسالی (١٧٧٦)ز لەئەمەریکا شۆرشێک روویدا، بۆ سەربەخۆیی و دەستەھێنان بۆ ئەمەریکا، کەئەوکاتە ئەمەریکا (مستعمەری ئینگلیزەکان بوو، ئەوەبوو شۆرشیان کردو داوای سەربەخۆییان کرد، کەهیچی دیکە لە ژێر نیری ئیمپراتۆری بەریتانیی (الأمبراطورية البريطانية)دا نەمێننەوه، وێ هاوکات

(١) وێک لەکۆڕێکی دواتردا، لەباسی (سیکولاریزم - علمانیە) دا، باسمان کردووە.

لە گەڵ ئەو شۆرشیان کرد دژی جیاوازیی ڕەگەزی، جیاوازیی ڕەنگ، چونکە کۆمەڵگای ئەمەریکی ئەوکاتە زۆری ڕەش پێست بوو، وە ڕەنگی دیکە هەبوو و بەشیکیشی سپی پێست بوو.

وە پاشان لە ساڵی (۱۷۸۹ز) دا شۆرشی ناواری فەرەنسا ڕوویدا، کە یەکێک لە دروشمەکانیان ئەو هەبوو دەیانگوت: بەریخۆڵەي دواين قەشە، دواين پادشای ستەمکار لە سیدارە بدن، واتە هەردووکیان بەیەكەو لە گۆر بنین.

تاشکراشە خەلکیکی ژێر چەپۆک و چەوسیندراو، دواي ئەوێ لەزندان (سجن) ڕزگاری دەبێ، یەكەمین شتێک کە بیری لێدەکاتەو، بریتیه لە ئازادی، وەك لە کوردەواریي خۆماندا گوتراو: (ئەگەر لەبرسی بپرسی: (۲+۲) چەند دەکات؟ دەلێ: دەکاتە چوار کولێر)، یان عارەب گوتوویانە:

(صاحب الحاجة أعمى إلا عن حاجته)

واتە: ئەوێ پێوستییەکی هەبێت، تەنیا پێوستییەکی خۆی دەبینێ، ئاگای لەهیچی دیکە نیە.

ئەنجا کاتێک خەلکی ڕۆژئاوا، کە لە ژێر نیری هەردووک تاغوتی بەناو دینی و دنیایی، ئیمپراتۆرەکان و پاپایەکان، ڕزگاریانبوو، یەكەمین هاوار کە لێیان بەرز بوو، ئەو هەبوو کە داواي ئازادیان کرد، ئازادی چي؟! ئازادی بێکردنەو و بیروپا دەرپرین، ئازادی عەقیدە، ئازادی شەخسی، ئازادی کۆمەڵایەتی، ئازادی ئابووری، ئازادی سیاسی، تا کۆتایی.

ئەنجا ئەگەر تەماشای ڕەوتی جوولانەوێ مافی مەرۆف بکەین لە ڕۆژئاوا، دەتوانین لەم چەند بڕگەیەدا، بەکورتیی پوختی بکەینەو:

۱- پێشتر باسمان کرد، کە لە ساڵی (۱۷۷۶ز) دا لە ئەمەریکا شۆرشی سەربەخۆیی لە دژی دەستەلاتی بەریتانیی ڕاگەیەنرا، وە شۆرشە کە سەری گرت، ئەمەریکیەکان سەربەخۆییان وە دەست هێنا، پیاویك بەناوی (تۆما جیفرسۆن) وەسیقە یەکی نووسی بەناوی: [راگەیانندی مافەکانی مەرۆف (إعلان حقوق الانسان)] وە ئەو

وەسیقەییە، دوایی ڕەسمییەتی پێدراو ڕاگەیەندرا، کە هەم مەسەلەی سەر بە خۆیی سیاسی گرتبوو، هەم ئازادی کۆمەڵایەتی و یەكسانی کۆمەڵایەتی.

۲- وە لە ساڵی (۱۷۹۱ز)دا کە فەرەنسای شۆڕشی کردو، یەكێک لە شیعارەکانی بریتی بوو لە داواکردنی مافەکانی مرۆف، دواتر دەستووری بۆ وڵاتەکی خستە ڕوو، چونکە هیچ وڵاتێک بەبێ ڕیسا (دەستور) یەک بە ڕیوەناچی، ئەگەرنا هەرکەسە لەخۆیوە بە ئارەزوو و میزاجی خۆی قانون دادەنێ، بۆیە دەبێ دەستوورێک هەبێ، واتە قانونێکی ئەساسی هەبێ و پشیتی پێ ببەستری بۆ هەڵبێجرا نی یاسایەکانی دیکە، ئەوکاتە ئەو وەسیقەییە، کە دەربارەی مافەکانی مرۆف، زانای فەرەنسیسی (ئەمانوئێل جوزیف) نووسیوی، ئەویش لە گەڵ دەستووری فەرەنسییدا، ڕەسمییەتی پێدراو ئیعلان کرا.

۳- وە لەسەدەی نۆزدەهەمدا زۆری هەرە زۆری دەوڵەتانی ڕۆژئاوا، دانیان بە مافەکانی مرۆفدا هێنا، بەلام هەتا ئەوکاتە مەسەلەی مافەکانی مرۆف تەنها کاروباریکی نیو خۆیی بوو، نەبوو بوو بەشتیکی نیو دەوڵەتی.

۴- جەنگی جیهانی یەكەم، کە لە ۱۹۱۴ تا ۱۹۱۸ ڕوویدا، هەر لە نیو دەوڵەتانی ڕۆژئاوا دا خۆیان بوو، بەلام پڕیشکی ئاگرە کە وڵاتانی ئیسلامییی گرتەو، پاشان جەنگی جیهانی دووهم ڕوویدا، لە (۱۹۳۹ز) تا (۱۹۴۶ز) درێژە کێشا، وە زیاتر لە پەنجا ملیۆن (۵۰,۰۰۰,۰۰۰) کەس تێیدا کوژران، ئەو مەینەتیەکی گەورە بوو بەسەر مرۆفایەتی هات، بۆیە کۆمەڵێک خەلکی زاناو بیر تێژو خێرخواز بۆ مرۆفایەتی کۆبوونەو، کە پشتریش هەر قسەیان کردبوو، لە (۱۹۴۵) شتیکیان گەڵاڵە کردبوو، ئەو بوو لە (۱۹۴۵/۱۲/۱۰) دا ئەو (وێقە) یەکی کە دوایی بە (جارنامەی گەردوونی مافی مرۆف / الإعلان العالمي عن حقوق الإنسان) ناسراو، ئیعلان کرا [کە دوایی تێبینییەکانی خۆمانی لەسەر دەخەینە ڕوو] کە لە پراستیدا لەباری دابین کردن و داواکردنی مافەکانی مرۆفدا، دەتوانین بڵین: باشترین هەنگاو بوو، وە باشترین دەستکەوت بوو، ئەو بوو کە لە لایەن (پێکخراوی نەتەو یە کگرتوووەکان / منظمة الأمم المتحدة)، وە

وە لە وکاتەوه ئەمەریکا دەستیکرد بە دۆسیە (ملف) کردنەوه بۆ دەوڵەتان، هەرم کام لە دەوڵەتان، ئەگەر بیّت و مافەکانی مەرۆف رەچاو نەکات و رێژ لە مەرۆفەکان نەگرێ و، مافەکانیان دابین نەکات، وەك گوتم ئەمەریکا بە پێی بەرژووەندی خۆی، بیانووی پێ دەگرت، ئەگەر بەرژووەندی تێدا، یاخود چاوپۆشیی لێ دەکرد، ئەگەر بەرژووەندی لە چاوپۆشیی کردندا بوايه.

۷- وە سەرهەنجام دواى هەرهەڵەکانى یەکیەتى سۆڤیەتى پێشوو، لەسالى (۱۹۹۱ز) دا، وە هاتنە کایەى دەستەلاتى یەك جەمسەری (سلطة القطب الواحد) واتە: ئەوێ كە پێی دەگوترێ: (سیستەمى نوێ جیهان / النظام العالمي الجديد)، بە تاییبەتى دواى بەسترانى كۆنگرەى (رێكخراوه ناحكۆومیهەكان بۆ مافەكای مەرۆف / المنظمات غير الحكومية لحقوق الانسان) لە (قینا) لە سالى (۱۹۹۳ز) دا، جارنامەیهكى تاییبەت دەربارەى مافەكانى مەرۆف دەرکرا، زیاتر لە ژێر چاودێری و لە ژێر فشارى ئەمەریكا دا، كە ئەمەریكا خۆی سەپەرشتى دەکرد و، زیاتر داکۆکیان کردووە لە سەر مافەكانى مەرۆف (دیاره بهو چه مك و میكانیزمەى كە ئەمەریكا دیاریی كردوون).

وە لە وکاتەوه ئەمەریكا پرپاری دا كە هەركەسێك، وە هەر دەوڵەتێك مافەكانى مەرۆف رەچاو نەکات: تووشى سزا دەبیّت، ئنجا ئیستا كە ئەمەریكا سزای ئابووری و سزای بازرگانى و .. هتد، بە سەر چەند دەوڵەتێك داسەپاندووە، بە حیساب لەبەر ئەوێهە كە مافەكانى مەرۆف رەچاو ناكەن، بەلام بە لەبەر چاودێرى ئەو حەقیقەتە كە رەنگە دەوڵەتى دیکە هەبێ، وەك قەواردى جوولەكە (یهود)، یان شۆیتى دیکە، مافەكانى مەرۆفى زۆر تێدا پێشیل بكرێن، بەلام لەبەر ئەوێ ئەمەریكا نزیكەن، یان ئەمەریكا بەرژووەندیی لەوێدانیه كە فشاریان بختە سەر، ئەوێ دیاره لە گۆل كالتریان پێ ناگوترێ!

باسمە دووھم : چەند تېيىنىيەك لەسەر رەوتى جۈولانەوھە مافە مرۆف ۋ، جەوھەرە مافەكانە مرۆف، بەتتگەيشتنە رۆژئاوايىيانە

من وهك مسولمانيك، كەتەماشای ميژووی بەشەر دەكەم، پيم وايە كە
ئەو جۈولانەوھيە مافی مرۆف، ۋە ئەو (اتفاقية) يانە كەكراون، ۋە ئەو
(وثيقة) ۋ (إعلان) انە كەبلاو كراونەو، ھەمويان ھەنگاوی باشن ۋ لەخزمەتی
مرۆفایەتیی دابوون بەگشی، چاوپۆشیی لەو بەكە، كە چ ئامانجیكى
سیاسی ۋ كۆلۆنیايزمییان لەپشتەو بوو، يان چ ئامانجیكى شۆقینیي ۋ
(پاوانخوایی) يان لەپشتەو بوو، بەلام گرنگ ئەوھيە بەگشتی ھەركەسيك
بلی: با ئینسان پیزی لی بگیری ۋ، ستەمی لینەكری ۋ، نەچەوسیندریتەو،
ئیهانەي پی نەكری، ئیمە دەبی سوپاسی بكەين ۋ دەستخوشتی لی بكەين،
ۋە بەتەئکید ئەو جۈولانەوھيە داواکردنی مافەكانی مرۆف ۋ، دابین کردنی
مافەكانی مرۆفیش، كەم ۋ زۆر کاریگەری بوو لەسەر سیاسەتی زۆر لە دەولەتان،
ۋە زۆر لە دەولەتانی والیکردو كەلە ملھوری ۋ لەخوبایی بوون ۋ، سەركیشتی
خۆیان بگرنەو، لە ژیر فشاری ئەو ریکخراوانەدا كەداوی مافەكانی مرۆف
دەكەن، ۋە ئەو دەستەلاتانەي كە بەھەر حال، ئەگەر ۋەك (كراسی عوسمان) یش
بی، مافی مرۆفیان كردو بەدروشمیكى خۆیان، بۆ فشار خستە سەر خەلك.

ۋە (جارنامەي گەردوونی مافەكانی مرۆف) یش، كە لەسی (۳۰) برگە
پیکھاتو^(۱)، ئەگەر ئینسان بە ویزدان (إنصاف) ۋە سەرنجیان بدات، جگە لە چەند
برگەيەكى كەم، ھیچ كام لەبرگەكانی لەگەل شەریعەتی ئیسلامییداو، لەگەل
بنچینە شەریعیەكاندا دژایەتیی ۋ ناكۆکییان نیە، دیارە چەند برگەيەكى تیدان
ھەيە لەگەل شەریعەتی ئیسلامیی دا ناگونجین، ئەوھش دوايی باسی دەكەين،
كە بۆ چی بەو شیوھيەيە، ئەگەر نا، زۆربەي ھەرەزوری برگەكانی لەگەل

(۱) كە دوايی لەكۆتایی ئەم ئالقیەدا لەدوو پاشكۆدا، ھەركام لە: (جارنامەي جیھانی
بۆ مافەكانی مرۆف) ۋ (جارنامەي ئیسلامیی بۆ مافەكانی مرۆف) دیتین.

شەریعەتدا کۆکن، بەتایبەت ئەو کەس لە کەس گەورەتر نیەو، ئینسانەکان دەبێ لەبەرانبەر دادگادا، وەک یەک بن و، هەموو ئینسانێک دەبێ پرێزی لێ بگیرێ و، نابێ کەس بچەوسێندرێتەو، نابێ کەس بەبێ بەلگە بخڕیتە زیندان (سجن)ەو، نەرەحەت بکری و، نابێ کەس هێمنی و ئاساییشی مأل و حالی بشیوێندرێ و، هیچ ئینسانێک نابێ ستمی چینیایەتی و ستمی نەتەوێتی.. هتدی لێ بکری، ئەوانە هەموویان ئامانجی بەرز و باشن و، وە شەریعەتەکانی خۆی پەورەدگاریش هەر بۆ چەسپاندنی ئەوانە و هێندێک شتی دیکەش هاتووە.

بەلام ئەو چەند تێبینیانەشمان هەن، لەسەر تێروانیی پرۆژاوايانە بۆ مافەکانی مەرۆف:

۱- هەركاتێك باس لەوشەى ماف (حق) دەكرێت، یەكسەر ئەو بەسەر زەین دا دی: کە لەسەر چ بناغەیه کەو بەلگەو بناغەى ئەو مافە چیه؟! هەركەسیك گوتی: حەقم هەیه، خەلك پێی دەلێن: بەلگەت چیه؟ هەر کەسیك داوای حەقی لە کەسیك کرد، پێی دەلێن: لەسەر چ بناغەیهك؟

بەلام (جارنامەى گەردوونیى مافەکانى مەرۆف) کە داواکردنی مافەکانی مەرۆفە بەتێگەشتنێکی پرۆژاوايانەو ئەوروپایانە، هیچ بناغەیهکی دانەناوە، هیچ بەلگەیهکی نەهێناوەتەو، کەبۆچی دەبێ ئینسان مافەکانی پارێزراو بن؟ بۆچی دەبێ ئینسان حەقی ژیان و، حەقی سەربەخۆیی و، حەقی مولکایەتی و، حەقی مأل پێکەوهنان و، حەقی رێزلیگیران و... هتدی هەبێ؟ لەسەر چ بناغەیهك؟ واتە: داوا (دعوى) یە کە هیچ بەلگە (بینه) یەکی لەپشتەو نیە! کە ئەمە خالێکی لاوازه لەو جۆرە تێگەشتنەدا بۆ مافەکانی مەرۆف.

۲- داواکردنی خەلکی پرۆژاوا بۆ مافەکانی مەرۆف، کردار (فعل) نەبوو، بەلکو کاردانەو (رد فعل) بوو، وەئەگەر لە (جارنامەى گەردوونیى مافەکانى مەرۆف) وردبینەو، لەپێشەکی (دیباچە) یە کە دا، زۆر بەزەقیی هەست دەکەین، کە ئەو قەناعەتی خەلکی پرۆژاوا نەبوو، بەگەرەویی و پرێز حورمەتی ئینسان، کە داوای مافی بۆ بکەن، بەلکو چەندشتیکی دیکە هاندەری ئەو

بوو!! لەپێشەکی (جارنامە) کە دا هاتو، دەلی: (لەبەر ئەوەی دان پێداھێنانی کەرەمەت و مافی مەرۆف بناغەي نازادی و ناشتی و دادگەرییە، وە لەبەر ئەوەی گۆی پێنەدانی رێزگرتن لەئێنسان، لەرابردوودا بۆتە مایەي کێشەو ئاژاوو گرفتاری، وە بۆ ئەوەی رینگا بگرتن لە دووبارە بوونەوی ئەو حالەتە، وە بۆ ئەوەی دۆستایەتی لەنیوان دەولەتان دا بەرقەراری، پێویستە ئێنسان رێزی لی بگیری و مافەکانی بۆ داوین بکړن).

کەواتە: ئەگەر لی وردیینهو داواکردنی (جارنامەي گەردوونی بۆ مافەکانی مەرۆف) بۆ مافەکانی مەرۆف هیچی پەيوەندی بەووە نیە، کەئێنسان لەخۆي دا خاوەنی رێزو، خاوەنی پایەو حورمەتە، بۆیە پێویستە مافەکانی بۆداوین بکەین، بەلکو دەلی: بۆ ئەوەی رینگا لەناشوووب و ئاژاوەبگیری و، بۆ ئەوەی شەرو کوشتار دروست نەبێتەو - کە ئاماژە دەکات بەجەنگی جیهانی یەکەم و دوو - بۆ ئەوەی کە دەولەتان ناشتی و تەباوین لەنیوان دا بەرقەراری، بۆیە پێویستە ئێنسان رێزی لی بگیری و، مافەکانی بۆ داوین بکړن!!

واتە: رێزگرتن لە ئێنسان و داوین کردنی مافەکانی، نەکراو بەئامانج، بەلکو شتیکی دیکە ئامانجەو، رێزگرتن لە مەرۆف و داوین کردنی مافەکانی کراوەتە وەسیلە، کە بێگومان ئەو لەگەل رێزو حورمەت و لەگەل پایەو مەقامیک دا، کە لە ئێنسان دەوشتەو، شایستە نیەو پێویستە داوین کردنی مافەکان و رێزگرتنی مەرۆف، ئامانج بن.

۳- لەجارنامەي گەردوونی مافەکانی مەرۆفدا، باسی مەرۆفە ماف پێشکراوەکان و، مەرۆفە ماف پێشیل کەرەکان نەکراوە، لیک جیا نەکراوە، هەر دەلی: مەرۆفەکان ئاواو ئاوا بن... بەلام دەبی ئەوانەي کە بەدریژایی میژوو مافی مەرۆفەکانی سەر زەویان پێشیل کردو، چ وەك تاک، چ وەك کۆمەل، چ لەرووی ئابووری یەو، مافیان پێشیل کردبن، چ لەرووی سیاسیەو، چ لەرووی نەتەوایی یەو، چ لەرووی پەنگ و پەگەزو زمانەو، دەبی لەیەکیان جیا بکەینهو، کە لە ئیسلامدا زۆر بەروونی ئەوانە هەموویان نوختەیان تێداخراوەتە سەرپیت.

۴- هیچ بناغەو مەرجیعیك دیاریی نەكراوە، بۆ دیاریی کردنی مافەکانی مەرۆف، ئایا کێ مافەکانی مەرۆف دیاریی دەکات؟ ئایا بەسەرئێج دان لە سروشت (طبیعة)ی مەرۆف، یان بەسەرئێج دان لەغەریزەکان، یان فەلسەفە، یان دین، یان جەماوەر، یان عورف و عادات، بەکام لەو پێوەرەنە ئەو مافانە دیارییکراون؟! یانی چ مەرجیعیك و چ بناغەو سەرچاوەیەك هەیە کە ئێمە مافەکانی مەرۆفی لێوە هەلبەجین؟! چونکە هەركاتێك خەڵکێك کۆبیستەووە بڵێن: ئێمە داوای مافەکانی مەرۆف دەکەین، پێیان دەگوترێ: کێ ئەو حەقە ی پێداون و، لەسەر چ بناغەییەك؟!

۵- زۆربەی هەرزۆری بڕگەکانی (جارنامەكە)، وەك پێشتریش باسمان کرد، شتی جوان و دلگیر، بەلام میکانیزمی جێبەجێ کردنیان دیاریی نەكراوە، هەربۆیەش ولاتانی بلۆکی رۆژەهلات (ولاتە سۆسیالیستییهكان) لە پێش هەموویانەووە یەكێتی سۆفیەتی پێشوو، زۆر خۆپارێزی (تحفظ)یان دەکرد لە ئیمزاکردنی (جارنامە)ی گەردوونی مافەکانی مەرۆف) و ئەو (وثیقة)انە، کە داوایی کرانە پاشکۆی، قسەكەشیان بەجێ بوو، دەیانگوت: رۆژئاوا - سیستەمی کاپیتالیستی (سەرمایه‌داری) - داوا دەکات کە ئینسانەکان رێژیان لێ بگیری و، مافەکانیان دابین بکړن، بەلام سوودی چیه (وثیقة)یەك بنووسری و بلاو بکړتەووە، کە دەبێ رێژ لە ئینسان بگیری، بەلام چینی سەرمایه‌دارو بورجواز، دەست بنێنە قورقوراکە ی خەڵکەووە، لەرێ چەوساندنەووەی ئابووری و، چەوساندنەووەی سیاسی و، چەواشەکردنی راگەیانندن (إعلامی)و، کە چینیایەتی و قری و پری هەبێ، چەوساندنەووە هەبێ؟! باهەر باسی مافی مەرۆف بکړی، چونکە بەتەئکید وەك کوردەواریی خۆمان دەلێن: (بەهەلوا هەلوا دەم شیرین نابێ).

۶- بڕگەکانی (جارنامە)ی گەردوونی مافەکانی مەرۆف) ئامانجی باش باشیان تێدان و دلگیر - جگە لە چەند دانەیه‌کیان -، بەلام دەستەبەر (ضمانە)یان بۆ دانەنراوە سەندێکیان لەپشتەووە نیە، کەوايان لێبکات لەدنای واقیع دا بەرجەستە ببن و پراکتیزە ببن.

وہ بہ تائبہ تیش دواى ئەوہى كە پىنج (۵) دەولەتى ھەمىشە ئەندام لە ئەنجوومەنى ئاسايش (مجلس الأمن) دا، واتە: ئەمەرىكا و پرووسىيائى ئىستا - يەكئىتى سۆڧىيەتى پىشوو - و چىن و فەرەنسا و بەرىتانيا، كە ئەوانە چونكە (جەنگى جىھانى دووہم) يان بردۆو، ئەو مافەيان بەخۆياندا كە لە (ئەنجوومەنى ئاسايش) دا ئەندامى ھەمىشەيى بن، ھەلبەتە (ئەنجوومەنى ئاسايش) لە پازدە (۱۵) ئەندام پىك دىت، و پراى ئەو (۵) ئەندامەى، دە (۱۰) يەكەى دىكەش بەشۆيەكى دەورى ھەلدەبژىردىن، بەس ئەو پىنجە ھەر لەشۆينى خۆيانن، وە مافى (ڧىتۆ) يشيان ھەيە، (ڧىتۆ) واتە ھەلۆشانەوہى پىيار، كە ئەمەرىكا تا ئىستا ھەفتا و پىنج (۷۵) جار زىاترىش مافى (ڧىتۆ) ى بەكارھىناوہو، ھەر پىيارىكە عەقلى نەيگىرئ، رەخنەى لى دەگرئ و، پىيارەكە سەرنەگرئ، بە تائبەتى ئەو پىيارانەى كە زەرەريان ھەيە بۆ قەوارەى جوولەكە (إسرائيل)، ھەر وەھا ھەر پىيارىكە كە زىانى ھەيە بۆ بەرژوہەندىيەكانى ئەمەرىكا.

خۆتان ئاگادارن چەند پىيار دران، دەربارەى كەم كەردنەوہى چەكى رۆكئىتئى بالىستىي و، دەربارەى كەم كەردنەوہى بەرھەمى ئەو كارگانەى كە دوو كەلى زۆريان لى بەرز دەيئەوہو، ژىنگە پىس دەكەن و (چىنى ئۆزۇن) كون دەكەن... ئەمەرىكا بەو ھەقەى پىي دراوہ، ياخود بەخۆيان داوہ، ھەقى (ڧىتۆ) ى بەكارھىناوہو، پابەندى ھىچ كام لەو پىيارانە نەبووہو، لەسەر پىس كەردنى ژىنگەو لەسەر ئەو پىيارانەى كەلە بەرژوہەندىيى خۆى دان، ھەر بەردەوام بوو، ھەر وەھا بەرىتانيا و پرووسىيا و فەرەنسا و چىنىش، ھەركامىكىان كەم و زۆر ئەو ھەلۆستەيان ھەبووہ.

۷- (جارنامەى گەردوونىي مافەكانى مرۆڧ)، ناوہەكى زۆر گەورەيە، بەلام ئەو نىشانەى پىسىارەى دىتەسەر: ئايا ئەو (جارنامە) يە ھەقى خۆيەتى ئەو ناوہ گەورەيە لىبىرئ؟! وە ئايا نوئەرانى ھەموو بەشەر و، نوئەرانى ھەموو جىھان چوون دابىشەن و، ئەو (وثيقة) سى (۳۰) بىر گەيىو ئەوانى دىكەش ئىمزا بكەن؟! ياخود ھەر رۆژ ئاوايىەكان بوون؟! ئاشكرايە كە جىھانى ئىسلامىي، مەگەر ئەوہى دوايى وەك پاشكۆيەك چوويئ و خۆى رەگەل دايت، ئەگەرنا

بىچ ئاگا بوونەو، هيچ حيسابيان بۇ نەكراو! ھەروەھا بلۆكى رۆژھەلات بەگشتى، خۇپاريزىي (تحفظ)يان لە بارديەوہ کردوہ.

کەواتە: لەراستیدا ناوہکەى زۆر لە نيۆەرۆکەکەى گەورەترە، وەك يەکیك لەنووسەرە ئيسلامییهکان گوتوویەتى و جوانیشی گوتو، دەلى: ئەگەر لەجياتى (جارنامەى گەردوونی مافەکانى مرؤف (الإعلان العالمى لحقوق الانسان) ناوى لیبنرايه: (جارنامەى ئەوروپىي بۇ مافى ھەندىك لە مرؤفەکان / الإعلان الأوروبي لحقوق بعض الناس) ئەو بەراستى ناوہکە راستر بوو، وە ناوہکە زیاتر لە گەل نيۆەرۆکەکەى دا، يەکی دەگرتهو!

ئەو تیبينییهکانمان بوون لەسەر چۆنیەتى تیروانینی رۆژئاوا بۇ مافەکانى مرؤف، بۆیە من تامۆزگاریی ھەموو خوشک و برایەکی مسؤلمان دەکەم، کە بەراستى ھەر لەرپۆە نەکەوینە ژیر کاریگەریی ئەو دروشم (شعار)انەى کەبريقەدارو جوان و، سەرنج راکیشن و بەرز دەکریئەو، بۇ ویتە: کە باسی جیھانگیریی (عولمة)، يان ديموکراسیى، دەکری، با يەکسەر تەسليم نەبین، بەلکو لیى وردبینەو، خوى پەنھان بین دەفەرموی:

﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾ (الإسراء: ۳۶).

واتە: (شتیک زانیارییت دەرەبارەى نیە، شویئى مەکەو)، بەلکو جوان جوان لیى وردبەو تیی بگە، ئەوجار بریاری خۆتى لەسەر بدە.

زانایانى ئيسلامیش، بنچینە (قاعدة)یەکی جوانیان داناو، کە دەلى: (الحکم على الشيء فرع عن تصوره) واتە: حوکم دان بەسەر شتیكد، بەرھەمى لیى تیگەشتنیەتى، واتە: ئەگەر لیى تیئەگەى و نەیناسی، بۆت نیە بریاری دەرەبارە بدەى، چونکە ھەر بریاریک بدەى لەسەر بنچینەى جەھل و ناتاشنایی دەیدەى، بەتەکید بریاریکیش لەسەر بناغەى ناشارەزایی ییت، بەھەلە دەرەچیت و، بناغەى خوار، ھەر دیواری لاری لەسەر ھەلدەچنر!

به‌شی دووهم

مرۆف و ئه‌رك و مافه‌كانی له‌ئیسلام دا

له‌ ئۆره‌ جۆمه‌له‌یه‌یه‌كان له‌كه‌ڵانین
ئێش مه‌شهم عێز مۆلاخ العوادل الاندلسی

عەلی بابێر AliBapir

ئێكەڵبەندی مەكتەبی ماموستا عەلی بابێر

AlīBapir

Google Play App Store

QR codes

ئێكەڵبەندی مەكتەبی ماموستا عەلی بابێر

QR codes

لە بەشی یەكەمدا باسمانکرد كە لە پروانگەي پوژناواوه، داواکردنی مافەکانی مروۆف چۆن هاتوه، وهتیبینی و سەرنجەکانی خویشمان لەو بارهوه خستنه‌پروو، ئیستاش با بزاینن لەشەریعتی بێ هەلەو پەلەي خواي پەروەردگارد، مروۆف چۆن تەماشاکراوه؟ وه ئەرک و مافەکانیشی چۆن دیاریی کراون؟!

تیبینی بکەن: من وشەي (ئەرک)یشم زیاد کردوه، چونکە لەپراستی دا لە ئیسلامدا هەموو ئەوانەي کە پێیان دەگوتری: مافەکان (الحقوق)، پێش ئەوەي ماف بن، ئەرکن، وه ئەرکیش پابەندیي (التزام)ی تێدايه، بەلام ماف (حق) داواکردنی تێدايه، ئاشکراشە کە (التزام) بەهێزتره، چونکە لەو حالەتەدا دەبی شتیک هەبی وا لەئینسان بکات، کە مافی خەلکی دیکە دا بین بکات، واتە ئەرکی سەرشانیەتی، وهئینسانە کە خویشی ئەرکی سەرشانیەتی ئەو مافە داوا بکات، وهك دوايی باسی دەکەین.

ئەم بەشەش لەدوو باس دا دەخەینەپروو:

باسە یەكەم:- بنەمایەکانە ئەرک و مافەکانە

مروۆف لەئیسلام دا

وهك باسمان کرد یەكێك لە كەم و كورپیەکانی تیروانیی ئەوروپی و پوژناوايیه‌كان بۆ مافەکانی مروۆف، ئەوەیه کەهیچ بناغەیه‌کی فەلسەفیی پروون و ئاشکرای نیه، بەلام لەئیسلامدا وانیه، لەئیسلامدا، مافەکانی مروۆف وهك چەوهندەرێك لەو گۆرە هەلنەقەندراون!، وهلەئیسلامدا، مافەکانی ئینسان وهك ئالقەیه‌کی پچراو لەزنجیرێك نین و، وهك ئەنجامی‌کی بی پێشەکی نین، بەلكو لەئیسلامدا، پێش ئەوەي باسی مافی مروۆف بکری، چەند شتیک دیکە هەن، ئنجا مافی مروۆف، وهك ئەنجامی‌کی مەنتیقی و سروشتی خوی فەرزدەکات.

ئىنجا ئىستا با سەرنج بەدەين داخۆ:

ئىسلام لەسەر چ بناغەيەك مافەكانى مروّف بنیات دەنى؟ لەو ئەلام دا دەلّين: بناغەى دیواری مافەكانى مروّف و سەرچاوەى هەلقولینیان بریتىە لەو، كە ئىنسان و ژيان و بوونەوەر، خاوەنێکیان هەيە، وەك كوردەواری دەلّين: (دنیا شاری بىّ ساحیب نیە)، ئىنجا خاوەنى ئىنسان و ژيان و بوونەوەر، ئەركەكانى ئىنسان و مافەكانى ئىنسان و، پێزو كەرامەت و پایەو مەقامى ئىنسان، دیاری دەكات.

كەواتە: دەتوانین بناغەو سەرچاوەى مافەكانى مروّف لەشەریعەتى خۆى دادگەردا، ببەینەو سەر دوو ریشەى گەنگ:

- ۱- پەرەردگارێتى و پەرستراوێتى خوا و، خاوەندارێتى خوا بۆ بوونەوەر.
 - ۲- بەندایەتى ئىنسان بۆ خوا، پێز لێگراوێتى ئىنسان لەلایەن خۆى پەرەردەدگارەو.
- ناشکراشە كە ئەم دوو ریشە گەنگە، كە بناغەى مافەكانى مروّف لەئىسلامدا پێك دێنن، تايبەتن بەئىسلامەو، لەهېچ بەرنامەو رێبازێكى دیکەدا نایەنە بەرچاو، بە ئەلام ئىمتیازو تايبەتمەندى ئىسلام هەر ئەوئەندە نیە، تايبەتمەندىيەكى گەنگى دیکەى ئەوئەندە، كە ئىسلام نەهاتو: مافەكانى مروّف تەنها وەك دروشمێكى جوان بختەپروو، بەلكو لەئىسلامدا گەنگ ئەوئەندە قسەو دروشم بەكردووە تەرجەمە بەكرى و، لەمەيدانى واقع دا بچەسپێنرێ و، بەكرى بەكردووە (عمل)، ئەوجار بۆ خەلك شتێكى لى هەلەدوهرى و، خەلك لى بەهەرمەند دەبن.

بۆيە ئىسلام هاوكات لەگەڵ داكوکىي كردن لەسەر پێزو حورمەتى ئىنسان و، داين كردن و پاراستنى مافەكانى، فەرمان بەمسولمانانیش دەكات، كە زەمىنەيەك بسازين و، كەش و هەوايەك بخەملين و ئامادە بكەن، كە ئىنسانى تیدا رێزليگىراو بى و، مافەكانى تیدا داين كراو بن، دیارە هەر لێرەشدا يەكێك لە حىكمەتەكانى هەبوونی دەولەت لەئىسلامدا دەردەكەوێ، هەندێك كەس دەلّين: ئىسلام سیاسەت و دەولەتى بۆ چيە؟ ئايين^(۱) حوكم و دەستەلاتى بۆ چيە؟!

(۱) لێرەدا وشەى (ئايين) مان بەمانای باوو عورفيەكەى نۆو مسولمانان بەكارهێناو، كە

لەو ئەلامدا دەڵێن: ئایین، دەوڵەت و سیاسەت و حوکمرانیی بۆ ئەوێه، کە کەش و هەوا یەک بسازی، ئینسان بە راستیی تێدا بەندهی خوایی و، ئینسانەکان هەندیکیان هەندیکیان نەپەرستن و، ئینسان کۆیلە و خزمەتکاری کەس نەبێ، ئینسانەکان پێکەوه خوشک و برابن، یان خوشک برای ئایینی بن، یان خوشک و برای ژینی بن، یان لەسەر بناغەی دین پێکەوه خوشک و برا بن، یان لەبەر بەرێکردنی ژین دا پێکەوه تەبا بن.

واتە ئیسلام بەشیوەیهکی واقع بینانه تەماشای مافەکانی مرۆف دەکات، بەشیوەیهکی وا کە کەش و هەوا یەک بسازێ، کە ئینسان بە کردووە (فعلي) بتوانی مافەکانی تێدا و دەست بهێنی، بۆیه مەسەلەی فرمان بە چاکە و نەهی لە خراپە، مەسەلەی پێکھێنانی دەوڵەت و حوکم و سیاسەت، ئەو کە مەسولمانان دەبێ کیان و قەوارەیهکیان هەبێ، مەسەلەیه کە پەيوەستە کۆی ئیسلامە و، یە کەسەر پەيوەستە بە (لا إله إلا الله) و، یانی: جگەلە (الله) پەرستراویکی دیکە نیە، کەواتە: ئەو پەرستراوە، کە پەروردگار و خاوەنی بوونەوەرە، دەبێ حەلال و حەرام بۆ بەندهکانی دیاریی بکات و، رێگا و شوێنیان بۆ دیاریی بکات و، چاکە و خراپەیان پێشان بدات و، ئەرك و مافەکانیان بۆ دەست نیشان بکات.

چونکە ئیسپات بوو کە: چەوساندنەوێ نیو خو و دەستدرێژی دەرەکیی (الإستبداد الداخلي والعدوان الخارجي) گەورەترین ئاستەنگی ئەپێ مافەکانی مرۆفدا، تەماشای گەلی کوردی خۆمان بکەین، کاتی کە رژی می بە عس سیپەری شوومی بەسەر سەری میللەتی ئێمە وە بوو، یان لە شوێنانی دیکە، کە میللەتی ئێمە بە عاستەم هەر لێ دەسەلمێندری کەهەیه^(۱)، ئایا لە شوێنێکدا کە ئینسان دان بەبوونی دا نەهێنری، دان بە مافی دا دەهێندری؟ لە شوێنێک دا کە جاری (کورد) هەر بە گەل و نەتەوە حساب نەکراوە، هەر بە هاو و لا تیی دانەندراوە، ئایا دان بە مافەکانیدا دەهێندری؟! بە تەشکید نەخیر.

بریتیهلە (ئیسلام)، نەک بە مانا ئەسلییه کە ی، کە هەر بەرنامەیه کە دەرگرتەو.

(۱) مەبەست تورکیایە کە هەتا ئەم سالانە ی دوا یی دانی پێدانە دەهینا کە گەلێک هەیه بە ناوی (کورد)!!

لەر وانگە ئىسلامەوہ بۆ دابىن کرانى مافەکان مروّف، دەبى قەوارەيەك پىك بەیندرى، کە چەوساندنەوہى نىو خو (الاستبداد الداخلى) تىدا نەبى و، و رىگاش لە دەستدرىژى دەرهکى (العدوان الخارجى) بگرى، ئنجا مافەکانى مروّف دەرسقىن و ھەراش دەبن و دەبنە درەخت و بەر دەگرن.

ئەگەر یەكێک پرسی: بۆچی لەقورئان و سوننەتى پیغەمبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم) زاراوہى مافى مروّف، (حق الإنسان)، ناکەوێتە بەرچاو؟! کە ئەوہ وایەو لەقورئاندا، وە لەسوننەتەدا زاراوہ وشەى (مافى مروّف / حق الإنسان) بەشیوەیەکی زەق ناکەوێتە بەرچاو، ھەرچەندە بەشیوەى پروونکراوہى (تفصیلی) ھەيە، وەك: حەقى خوا لەسەر بەندەکانى و، حەقى بەندەکان لەسەر خوا، حەقى مسوڵمان لەسەر مسوڵمان و، حەقى ھەژار لەسەر ساماندار و، حەقى کۆمەلگا لەسەر حوکمران و... ھتد، بەلام وشەى (مافى مروّف / حق الإنسان) باس نەکراوہ، ھەرچەندە بەگشتى دھەکانى قورئان و سوننەت، ئەوہ دەگەيەنن، بەلام وەك زاراوہيەك کەمتر بەکارھێنراوہ، ئەوہش لەبەر چەند ھۆکارىک:

یەك:

مافى مروّف - وەك پىشتەر باسماں کرد - دەبى بناغەيەکی ھەبى لەسەرى بنیات بنرى، مروّف بۆچی دەبى مافى ھەبى؟! بۆچی دەبى نەچەوسیندریتەوہ؟ بۆچی دەبى رىگای عەقیدەو بیروپرای لى نەگیرى و لەو پرووہە ئازاد بى؟! بۆچی دەبى رىگای دەرپرینى لى نەگیرى؟! بۆچی دەبى ئازادییە شەخسییەکانى بۆ دابىن بکرىن و لەبەرچى؟!

ئىسلام دانى بەو بناغەيەدا ھیناوە، کە بریتىە لەپرز لى گیران و کەرەمەتى ئىنسان (کرامة الإنسان)، وە ئەوہ کە ئىنسان خواى بەدیھینەر بەتایبەت خولقاندوویەتى و، بەجىنشین (خليفة) خوى و بۆ بەندایەتیی کردنى خوى خولقاندوویەتى، نەك بۆ کۆیلايەتیی و خزمەتکارىتیی طاغووت و دىکتاتۆرەکان، بۆیە بۆ ھىچ کەس نىە نەبەناوى سیاسەتەوہ، نەبەناوى دینەوہ، نەبەناوى دنیاوہ، بەندەکانى خوا ژىر دەست و زەبوون و زەلیل بکات.

لەو بارەوێ قەسەیهکی ناوداری (عومەر) خوا لێی رازی بی هەیه، کەبە (عەمری کۆری عاص و کۆرەکە) گوت، کە عەمری کۆری عاص خوا لێی رازی بی (والی) ی مسوڵمانان بوو لە (مصر)، کۆرەکە عەمر لە گەڵ کۆری کابرایەکی (قبطی) دا پیشبرکێی ئەسپیان دەکرد، ئەسپی کۆرە (قبطی) یە کە پیش ئەسپی کۆرەکە عەمر کەوتەو، ئەویش دایگرت و هینایە خوارەو دایە بەرقەمچی و پێی گوت: (خُذْهَا وَأَنَا ابْنُ الْأَكْرَمِينَ) واتە: بیکرە، نازانی من کۆری دوو ئێنسانە بەرێژەکانم، کۆری دایک و باپێکی زۆر بەرێژم! بام عەمری کۆری عاص (والی) ی (مصر) ه، دایکیشم فلان ژنەیه، تۆش کابرایەکی (قبطی) ^(۱) ی، چۆن بۆت هەیه ئەسپی تۆ پیش ئەسپی من بکەوێتەو؟! دیارە کۆرە (قبطی) یە کە دەزانێ، کە رۆژگار رۆژگاری خەلیفە ی دادگەری ئیسلام، عومەری کۆری خەططابە، بۆیە لەمیسرەو دەچی بۆ مەدینە، بەلێ، دەبی ئێنسان ئاوا لەسەر مافی خۆی بەدەنگ بی، زانیویەتی حوکمێک هەیه، کە حوکمی ئیسلامە و، حەقی ئەو قەمچییانە ی بۆ دەستێنێ، دەچی سکالای خۆی دەباتە لای ئیمام عومەر، عومەر خوا لێی رازی بی نامە دەنێری و دەلێ: عەمری کۆری عاص خۆت و کۆرەکەت وەرن بۆ لام و، ئەو قەمچیەش کە پێتان لەو کۆرە (قبطی) یە داو، لە گەڵ خۆتانی بهێنن، یە کەسەر دین و دادگایان دەکات، دیارە شتەکە ی لەسەر ئیسپات دەبی، دەلێ: قەمچیە کە بدە دەست ئەو کۆرە (قبطی) یە، ئەویش لە دەستی وەردەگرێ، ئنجا عومەر پێی دەلێ: کۆری عەمر چەند قەمچی لێداوی، هێندە ی لێدەو، چۆنی لێداوی ئاوا ی لێدەو، ئیدی کۆرە قبطیە کە، کۆرەکە ی (والی) میسر دەداتە بەر قامچی بەو شیوەی، کە لێی دراو، داوی ئەو ی کەتەواو دەبی، عومەر دەلێ: (أَدْرِهَا عَلَى صَلَٰةِ عَمْرٍو) واتە: قەمچیە کە وەرسووڕپێنە بۆ سەری عەمر، عەمری کۆری عاص یە کێک بوو لە هاوێڵە بەرێژەکان و (والی) میصریش بوو، لە و کاتە دا هاوێڵان (أَصْحَاب) خوا لێیان رازی بی، دەکەونە نیوان و دەلێن: ئە ی گەورە ی ئیمانداران! خۆ بابی لێی نەداو، کۆرەکە ی لێی داو! کۆرە (قبطی) یە کەش دەلێ: گەورە ی

(۱) (قبطی) واتە: نەصرانیی.

ئیمانداران! هەقم بەسەر بایبەوه نیه، چونکە حەقی خۆم ستاندۆتەوه، عومەر دەلی: ئەو، بە پشت و پەناو قوودتی بابی لەتۆی داوه، لەسەری بابیشی بدە! دواوی هاوێلان دەکەونه شەفاعەت و تکاو ڕەجاو، بەهەر حال عەمر ڕزگاری دەبی.

ئەجا عومەری کۆری خەططاب لەو مەقامەدا ئەو ڕستە ناودارە - کە دەبی بەزیر بنووسریت - دەفەر موی: (متى استعبدتُم النَّاسَ، وَقَدْ وَلَدْتَهُمْ أُمَمَاتُهُمْ أَحْرَارًا؟) واتە لەکەییەوه خەلکتان کردووە بە کۆیله، خۆ بەنازادیی لە دایک بوون؟!^(۱)

کەواتە: ئینسان بەرپرێ، ئازادە، خوا ئینسانی ئازادانە خولقاندووە، بۆیە دەبی مافەکانی بۆ دابین بکری، ئیسلام باسی پرێ ئینسان، ئازادیی ئینسان، بەندایەتی ئینسان، بۆ خوا دەکات، بۆیە زۆر داکوکیی نەکراوە لەسەر ماف، چونکە وەختیک ئینسان پرێ لێگیراوەو حیساب بۆ کراو بوو، مافەکانیشی دابین دەکری.

دوو:

لە ئیسلامدا مافەکان و ئەرکەکان، وەک دروشم و شیعاریکی گشتی نەخراوەن، بەلکە وەک شتیکی تەفصیلی و بەوردیی دیاریی کراون، بۆ ئەوەی بگونجی بەکردووە جێبەجێ بکری، نەک تەنها دروشمی بریقەدارو قسەى خوش و بۆش بن و، دروشمیکی گشتی بن و، خەلک هەلبخەلەتین و چەواشە بکەن.

لەشەریعەتی ئیسلامیدا، بە وردیی و بەروونی هاتو، کە مافی حوکمران بەسەر کۆمەلگاوە چییە؟ وە مافی کۆمەلگاش بەسەر حوکمرانەوه چییە؟!، مافی ژن بەسەر مێردییەوه چییە؟ وە مافی مێردیش بەسەر ژنەوه چییە، و مافی دایک و باب بەسەر ڕۆڵەکانیانەوه، مافی ڕۆڵە بەسەر دایک و بابیانەوه، وە مافی دراوسێ بەسەر دراوسێ و، مافی میوان لەسەر خاوەن مأل چییە؟ ...هەتا کۆتایی، واتە: هەرکام لەو ئەرک و مافانە بەدرێژیی (تفصیل) باس کراون، نەک وەک دروشمیکی گشتی باس بکری، بەلام نەزانری چۆن جێبەجێ

(۱) برۆانە: (حُسن المحاضرة) ج ۱ ص ۵۷۸، وە برۆانە: (حقوق الإنسان في الإسلام، دراسة مقارنة مع الإعلان العالمي والإعلان الإسلامي لحقوق الإنسان) للدكتور محمد الزحيلي، ص ۳۷۸.

بکریڻ! بەوردیی لەدەقەکانی قورپان و سوننەدا باس کراوە، کە مافی فلان لەسەر فلان ئاواپە و، دەبی ئاواش جی بەجی بکری.

س:

ئەوێ لەپۆژئاوادا ماف (حق)ی پێ دەگوتری، لە ئیسلامدا ئەرك (وظیفە)ی پێ دەگوتری، ئەوێش حیکمەتیکی زۆر گەورە تیادایە، چونکە کاتێک ئینسان مافیکی هەبێ، ڕەنگە هەركات بەرەبەستیکی بێتە پێش و هەرەشەیهکی لێ بکری، لەئەنجام دا بلی: مافەکم ناوی و، سەر سەلامەت بێ حاشا لەو غەنیمەتە!!!

بەلام کاتێک ئەرکیکی لەسەر شان بێ، لەترسی سزاو جەزەبەیی خۆی دادگەر، ناچارە بەدوای جیبەجی کردنی ئەو ئەرك و واجەیی سەرشانیدا بڕوا، بەلێ ئەوێ کە ئەورووپی و پۆژئاوایی یەکان بە ماف (حق)ی دادەنێن، ئیسلام بە ئەرك (وظیفە)ی دادەنێ، با تەماشای بکەین چۆن و بەج شێوێهە؟ بۆ وێنە: خۆی دادگەر دەفەرموی:

﴿فَمَنْ أَعَدَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَأَعِدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعَدَدَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ البقرة: ۱۹۴.

واتە: هەرکەسێک دەستدرێژی کردنەسەر، وەك دەستدرێژییەکی، دەستدرێژی بکەنە سەرو بەرپەرچی بدەنەو.

واتە: ئەگەر نیشتمانی داگیرکردی، دەری بکە، ئەگەر مالی داگیر کردی، لێ بستیئەو، ئەگەر قسەیی پێ گوتی، قسەیی پێ بلیو- هەلبەتە دەشتوانی لەهەندێک حالەدا چاوپۆشی لێ بکە- ئەگەر ویستی بتکوژی، مەهیلە بتکوژی و تۆ بیکوژە، وەك پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دیفاع لەخۆکردنی کردووە بە ئەرکیکی شەریعی، وەپایەو مەقامیکی بەرزیشی داناو، بۆ کەسێک کە دیفاع لەحەقی خۆی دەکات، وەك ئەرکیکی شەریعی، دەفەرموی:

{مَنْ قَتَلَ دُونَ مَظْلَمَتِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۷۷۹)، وَالنَّسَائِيُّ بِرَقْم: (۴۰۹۶)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واتە: ھەر کەسێک لەسەر دیفاع کردن لە مەزڵوومیەتی خۆی و، لەسەر ستم دیدەیی خۆی بکوژێ، شەھیدە.

ئەجا زۆلێ نەتەوێت لێ بکێ، زۆلێ ئابووری، سیاسی، ستمی شەخسی لە ڕووی ئابوو و کەرەمەت و نامووسە، لەھەر ڕوویکەوێ زۆلمت لێ بکێ و، دەستدرێژی بکێتەسەر، ئەگەر بەرگری لەخۆت بکە و لەو بەرگرییەدا بکوژێ، بە مردنێکی شەریفانە مردوویی و، پلە شەھیدییت ھەیە.

لە ھەرموودەییەکی دیکەدا پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفرموی: {مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بَرْقَم: (۷۰۸۴)، وَالْبُخَارِيُّ بَرْقَم: (۲۳۴۸)، وَمُسْلِمٌ بَرْقَم: (۱۴۱)، وَالتِّرْمِذِيُّ بَرْقَم: (۱۴۱۹).

واتە: ھەر کەسێک لەسەر مالا و سامانی خۆی بکوژێ، شەھیدە.

زانایانی ئیسلام باسیان لەو کردووە، کە ئەگەر کەسێک یەک دینار بە زۆلم لەتۆ بستێت، ئایا وا باشە دینارەکە بەدەیتێ و لە کۆلت بێتەو، یان نەیدەو دیفاع لەخۆت بکە؟ ئەو لەلامدا زۆربەیان دەلێن: واباشە نەھیلێ و دیفاع لەو دینارە بکە، پاشان گوتراو: ئەگەر نەھیلێ، چۆن نەھیلێ؟ دەلێن: سەردەتا بەھەرەشە کردن، ئەگەر بەھەرەشە لێت دوورکەوتەو، ئەو بەشە، ئەگەر نا ھەول بەدە برینداری بکە، ئەگەر بەوێش ھەر وازی لێ نەھینای، دەتوانی بیکوژی، خۆتەکەشی بەخۆراپی (ھەر) دەرەو تۆلە (قصاص)یشی نیە، ئەو بەھیلە دەچێ و، تۆش پاداشت ھەیە، چونکە دیفاعت لەمالی خۆت کردو، کە شەرعزانان بەم مەسەلەییە دەلێن: (دَفْعُ الصَّائِلِ)^(۱).

ھەرەھا پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفرموی:

{مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دِينِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ} أَخْرَجَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ بَرْقَم: (۱۸۵۶)، وَأَحْمَدُ

(۱) بەرپەرچەدەرەوێ ھەڵکوئەرسەر و دەستدرێژیکار.

برقم: (۱۶۵۲)، وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ برقم: (۱۰۶)، وَأَبُو دَاوُدَ برقم: (۴۷۷۲)، وَالتِّرْمِذِيُّ برقم: (۱۴۲۱)، وَقَالَ: حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (۴۰۹۵)، وَأَبُو يَعْلَى برقم: (۹۴۹)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ.

واتە: ھەركەسیك لەسەر مالى بكوژرى، شەھیدە، وەھەركەس لەسەر خوین (نەفس)ی بكوژرى، شەھیدە، وە ھەركەس لەسەر ئایینی بكوژرى، شەھیدە، وە ھەركەس لەسەر مال و خیزان (نامووس و ئابروو)ی بكوژرى، شەھیدە.

كەواتە: دابین كردنی مافەكان لە ئیسلامدا، ئەرك (وظیفە)ن و، ئەگەر ئینسان كەمتەرخەمییان تیدا بكات، گوناھبار دەبێت، واتە: شتێك نیه بڵێی: قەیناكات چاوپۆشیی لێ دەكەم، بەلكو خوای زال و بەھیز لەسەر كەمتەرخەمی كردنت، سزات دەدات، ھەركەسیك زولم قبول بكاو، ھەول نەدا بۆدەستەبەركردنی مافی شەرعیی خۆی، ئەو لەدنیا دا بەئاگری زالمەكان دەسووتی و، خوای بالادەستیش لەرپوژی دوایدا بەئاگری خۆی دەیسووتینی، لەسەر ئەوێ كە لەبەرانبەر زالمەكاندا ھەلۆیستی نەبوو، ئەو ھەش بەدەقی ئایەت، وەك خوای دادگەر دەفەرموی:

﴿وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ﴾ ھود: ۱۱۳.

واتە: مەیل مەكەن بەلای ئەوانەدا كە زولم دەكەن (ھەر جوړە زولمێك: زولمی سیاسیی، ئابووری، كۆمەلایەتیی، نەتەوایی) لێیان نزیک مەكە و نەو (مەبنە دەست و پێوەندیان و خزمەتکاریان)، ئەگەرنا، ئاگری دۆزەخ دەتانگاتی، (وہ خوای دادگەر سزاتان دەدات لەسەر ئەوێ كە متەرخەمیتان كردو، لەبەرگری لێكردنی مافی خۆتاندا).

ئێستاش با دووبارە سەرنج بدەینەوہ:

بناغە ی ئەرک و مافەکانی مەرۆف لە ئیسلامدا

هەرچە نەدە پێشتریش ئاماژەمان بۆ کرد، شەریعەتی ئیسلامی لەسەر سێ (۳) بناغە و بنەما ئەرک و مافەکانی مەرۆفی بنیات ناوێ:

یەكەم: تەنیا خوا - جل جلاله - بەدیھینەر و پەرەردگار و خاوەنی شتیكە.
دووهم: ئینسان دروستکراویکی ناوازی هەڵبژاردیە و، بەجێنشینێ خوا داندراوە لەسەر زەوی.

سێهەم: ئینسانەکان یەكسان لەماددە و لەسروشت و لەمافەکانیاندا .
ئێستاش با بایکی ئه‌وسێ بنەمایە بکەین:

**بنەمایە یەكەم: تەنیا خوا - جل جلاله - بەدیھینەر و
پەرەردگار و خاوەنە هەموو شتیكە:**

وہك خوا ی پەرەردگار دەفەرموی: ﴿ اَلَيْسَ اللّٰهُ خَلِقُ كُلِّ شَيْءٍ ﴾ الزمر: ۶۲.

یان دەفەرموی: ﴿ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ الفاتحة: ۲.

یان دەفەرموی: ﴿ قُلِ اللّٰهُمَّ مَلِكُ الْمَلِكِ ﴾ آل عمران: ۲۶.

کەواتە ئه‌وهی کە بەدیھینەر و پەرەردگار و خاوەنە بۆ هەموو شتیك، تەنیا

خو(الله)یە - جل جلاله -، مادام وایە تەنھا خوا (الله)ش حەقى ئەوێ هەیه و شایستەیی ئەوێ هەیه، کەئەرك و مافەكان بۆ ئینسانەكان دیاریی بکات و پێیان بدات.

ئەجا ئەوێش حیکمەتیکی گەورەى تێدايە، چونکە کاتێک خوا مافێک بۆ ئینسان دیاریی دەکات وەک بەندەى خۆى و، جێنیشینی خۆى لەسەر زەوى، هیچ کەسێک بۆى نیە نەبەناوى دینەو، نەبەناوى سیاسەتەو، نەبەناوى بەرژەوێندى گشتییەو، نەبەهیچ ناویکەو، ئەو مافەى لى زەوت بکات، کەخوا پێى داو، حەق و مافێک خوا بەبەندەکانى خۆى بدات، هیچ بەندە (عبد)ێک بۆى نیە لییان بستیتیتەو، بەلام ئەگەر بەندە (عبد)ەكان بۆ خۆیان لە نیوان خۆیاندا رێک بکەون، لەسەر هەندیک ماف، دەشتوانن دواى سەودا و مامەلەیان لەسەر بکەن!

بەنەمە دووهم: ئینسان درووستکراوێکە ناوازمە هەلبژاردەیه و، بەجێنیشینە خوا دانراو لەسەر زەوێ:

بەداخەو زۆر کەس بەتایبەتى خۆیندەواران و پۆشنیبیرانى نیو میللەتەکەمان، یان هاندەرێکیان نەبوو، یان چەواشەکراون، یان بەرچاویان لێل کراو، بۆیە لەقورئان و سوننەتیان نەکوڵیوەتەو، نازانن کەمروڤ لەئیسلامدا پایەو مەقامیکی بەرزى وای هەیه، لەهیچ فەلسەفەو بەرنامەو فیکریەکی دیکە دا، ئینسان ئەو پایەو مەقامەى نەدراوێتى، بەلکو نیوانیان ئاسمان و رێسمانە!! کە دەتوانین بەخیرایی لە (۱۰) خالدا ئامارەى بۆ بکەین:

۱ - ئینسان بەندەکى خوايە:

زۆر کەس وا دەزانى ئەو ئیھانەیه بەئینسان، بەلام نەخێر، ئینسان کاتێک لە کۆیەلایەتیی رزگارى دەبێ، کەبەندەى خوايى، کاتێک زنجيرو کۆت و پێوەندى طاغوت و دیکتاتۆرەكان لەدەست و پێى و ملی خۆى دادەپرێ، کەبەندەى خوايى، چونکە خوا بەدیھینەر (خالق)ى هەموانە و ئیتمتيازى بەسەر

دروستکراوه (مخلوق) دکانیدا ههیه، بهلام تهوانی دیکه ههموویان دروستکراون، بۆیه هیچ کەسێک حەقی ئەوەی نیە خەڵک بکاتە کۆیلە ی خۆی و خزمەتکاری خۆی، بەڵێ، ئینسانەکان بەو پرزگاریان دەبێ لە کۆیلایەتیی و خزمەتکاریتیی و، لە وابەستەیی و دابەستەیی بۆ یەکدی، کەبەندە ی خاوبن، خوا ی بەدیھینەر دەفەر موی:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات: ۵۶)

واتە: ئینسان و جند (جن) م تەنیا بۆ ئەو دروست کردوون کە بەندایەتییم بۆ بکەن. دیارە خوا ی پەرورەردگار پێویستی بە بەندایەتی ئیمە نیە، بەلام ئیمە ئەگەر بەندە ی خوا نەبین، تووشی کۆیلایەتی و خزمەتکاری بۆ طاغووتەکان دەبین! با تەماشای بکەین! ئایا لە (یەکیستی سۆفیەتی) پێشودا، بیردۆزی (مارکسیزم - لینینیزم) وەک بت (صنم) ێک نە دەپەرسترا؟!! ئایا پەیکەرە مۆمیا کراوەکی (لینین) لە کۆشکی (کرملین) دا نە دەپەرسترا؟! ئایا (مارکس) وەک بتێک نە دەپەرسترا؟! ئیستاش ئایا کۆشکی سپی و بریارەکانی کۆنگرێس و بۆچوونەکانی (جۆرج W بۆش) وە باقی سەرانی ئەمریکی لە لایەن ئەمەریکایی یەکانەو وەک کتیی پیروژ (الکتاب المقدس) سەر ناکرێن؟! وەهەر وەها، ئینسان ناتوانی بێ پەرستراو بژی، جائەگەر پەرستراو (معبود) ی حەقیقی نە پەرست، کە خوا (الله) یە، پەرستراو ساختەکان (المعبودات المزيفة)، یان ئینسانێکی وەک خۆی دەپەرستی، چاچ مردوو بێ چ زیندوو، یان ئەستێرە مانگ و خۆر دەپەرستی، یان حیزبێک دەپەرستی، یان دەولەتێک دەپەرستی، گرنگ ئەو یە ئینسان بێ پەرستراو ناژی.

۲- ئینسان جێنیشینی (خليفة) ک خاویە:

جێنیشینی خوا، واتە خوا مرۆفی لە سەر زەوی داناو بۆ ئاوەدانکردنەو ی زەوی، چاچ جێنیشینی خوا (خليفة الله) بێ، چ جێنیشینی دروستکراوێکی دیکە بێ، کە خوا لە سەر زەوی دایناو، ئنجائایا مرۆف جێنیشینی کێیە لە دروستکراوانی

دیکه، که له پيش ئينساندا له سه ر زهوی ژيابن^(۱)؟ به هر حال له نيو تويزه روان (مفسرين)ی قورئاندا مشتومرێک له باره وه ههیه، به لام گرنگ ئه وهیه ئينسان جينشینه و له سه ر زهوی داندراوه، وهك خواي په روه ردگار ده فره موی:

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً﴾ (البقرة: ۳۰)

وه ئه وه به راستی به راستی پایه و مه قامی کی یه کجار به زره، مه قام له وه به رزتر؟! واته: له خواي په روه ردگار بیته خوار، ئينسانه، چونکه جينشین (خلیفة) واته: ئه و که سه ی له شوینی ئه و زاته داده نیشی، که کردوویه تی به جينشینی خوی، خوا ئينسانی له سه ر زهوی داناوه، بۆ ئه وه ی سه رزهوی ئاوه دان بکاته وه، وهك له نایه تی دیکه دا باسی ده کات و دوايی ده یهینین.

۳- خواک په روه ردگار ئينسانی به شیوه یه کی تایبه ت خولقاندوه له پرووحی تایبه تی خۆک فووک به به ردا کردوه:

وهك ده فره موی:

﴿فَاِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِیْ﴾ (الحجر: ۲۹)

واته: ئنجا کاتی که جهسته ی ئينسانم رێک خست، وه له پرووحی تایبه تی خۆم فووم به به ردا کرد.

هه له به ته پرووحی ئينسان له خواي تاك وپاك جیا نه بوته وه، به لام پرووح دروستکراو (مخلوق)ی کی تایبه ته، خوا - جل جلاله - به فوو (نفخة)ی تایبه تی خوی ناوی هیناوه، ئه وه ش نهینی (سز)یکه ته نیا خواي به رزو مه زن ده یزانی چیه، وهك ده فره موی:

﴿وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّیْ﴾ (الاسراء: ۸۵)

(۱) ئه مه رایه کی زاناو تويزه روانی قورئانه، که رایه کی بی هیزه هپچ به لگه یه کی له سه ر نیه و، رای راست رای یه که مه، وهك له به رگی یه که می: (خوا به رستی ئیسلامی) دا پروونمان کردو ته وه.

به لام گرنگ تهوه په تهوه پایوه مه قامیکه به ئینسان دراوه، به سه ره هه موو دروستکراوه کانی دیکه دا، خوی په روه ردگار به هیچ کام له دروستکراوه کانی دیکه نه فهرمووه. له روو حی خوم فووم به به ردا کردوون، ته نیا به ئینسانی فهرمووه، واته تهو روو حه ی که دروستکراوی تایبه تیی خویه.

۴- خوا - جلا جلاله - به فریشته کانی فهرمووه: سه جده ک ریزگرتن بو ئاده م به رن و، سه جده یان برده م:

به لئی، بابی به شه ر (ئاده م) سه جده ی بو براوی فریشته کانه!! وه له شوینی دیکه دا ده فهرموئی:

﴿ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴾ الحجر: ۳۰.

واته: تیکرای فریشته کان له ئاسمانه کان و زهوی دا سه جده یان بو ئاده م برد، سه جده ی ریز و حورمه تگرتن (سجده التکریم والتشریف).

۵- خواک په روه ردگار سپارده یه ک، که به ئاسمانه کان و زهوی و شاخه کان هه لکه کیراوه، به مروشی سپارده و نه ویش هه لیکرتوه:

وهک خوا فهرموویه تی:

﴿ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴾ الاحزاب: ۷۲.

پایه له وه به رزتر؟! تهو ئهرکه ی به ئینسان سپر دراوه له بونه وه ردا، نه ئاسمانه کان و نه زهوی و نه شاخه کان، هیچیان نه یان توانیوه تهو ئهرکه هه لگرن، به لام ئینسان توانی، ئینسان شایسته ی تهوه بوو، که خوا جل جلاله تهو شایسته ییه ی پیداوه، تهو ئه مانه تهش تهوه یه، که ئینسان به ویستی ئازادانه ی خوی له سه ره ئه م زهوییه بژیته، به وشیدویه که خوا پئی خو شه و فهرمانی پی کردوه، تهو توانا و ئازادییه ی پی دراوه، یاخود به وشیدویه ی که خوایی ناخو شه، که تهو بواری مو له تهشی هه ری پی دراوه.

ئائەو ئەمانەتیکە لە ئەستۆی ئینساندا، ئەو ئیرادە ئازادە کە ئینسان دەتوانی بەرپرسی شەرو خراپەداپیی بڕوا، یان بەرپرسی خێرو چاکەدا.

۶- خواک پەرەسەردگار ئاوەدانکردنەوەک زەوی بە ئینسان سپاردووە:

وہک دەفەر موی:

﴿هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَ فِيهَا﴾ هود: ۶۱.

واتە: خوا ئێوەی لەزەوی دا پێگەیانداوە، وە ئاوەدان کردنەوێ زەویشی بەخۆتان سپاردووە.

هەندیک کەس وا دەزانن کە باسی دینداریی کرا، نابێ باسی دنیاواریی بکری، بەلام خوای زانا وتوانا دەفەر موی: خوا ئاوەدان کردنەوێ سەرزەوی بە ئێوە سپاردووە.

۷- خوا هەرچی لە ئاسمانەکان و زەویدا، بۆ مەوێش ڕام کردووە:

وہک فەر مویەتی:

﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ﴾ الجاثية: ۱۳.

واتە: هەرچی لە ئاسمانەکان و زەوی دا هەیە، هەمووی بۆ ئێو مەیسەر کردووە.

هەندیک کەس وا دەزانن کە ئەهلی دین پێیان ناخۆشە کە ئینسان پێی ناوێتە سەر مانگ، یان ئەگەر لە داها توودا بگاتە سەر (مەریخ)، یان بگاتە سەر هەر خرۆکەییەکی دیکە!! نەخێر بە پێچەوانەوێ: ئەگەر ئینسان لە دین تێگەشتبێ و، لە ڕوانگەی قورئانەوێ تەماشای بکات، دەزانێ خوای پەنھان بین دەفەر موی: ئاسمانەکان و زەوییم بۆ ئێوە ڕام و دەستەمۆ (مُسَخَّر) کردوون، تا کو سوودیان لی ببینن، کەواتە: ئەگەر ئینسان بتوانێ بچیتە شوینی زۆر دوورتر لە مانگ و (مەریخ)یش، ئنجا ئەو مانای ئەوێ، کە لەو ڕوودا هەنگاوی ناوێ بەو مەجالەدا ڕۆشتوێ کە خوا بۆی ئاسان کردوێ.

۸- خوا ریزک له وه چهی ئادهم گرتوه و له وشکایی و ده ریادا هه لیگرتوون و به سه ر زۆر له دروستکراوه کانیدا هه لی یزار دوون:

وهك خواي په روهر دگار ده فهرموى:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَهُمْ فِي الْوَحْشِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ (الاسراء: ۷۰)

واته: به ته ئكید ریزمان له وه چهی ئادهم گرتوه (به هه موو شیوه و په گه زه کانیانه وه)، وه له ده ریاو له وشکاییدا هه لمانگرتوون، (واته هه کاره کانمان بو سازاندوون، که بتوانن له وشکایی و ده ریادا پیاوین برۆن و سه فهریان پیه بکهن) وه به سه ر زۆر له دروستکراوه کانمان دا، پله و ئیمتیازمان پیداون:

وهك ده بینین خواي کار به جی فهرموویه تی:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ (الاسراء: ۷۰)

ریزمان له وه چهی ئادهم گرتوه، دیاره خوا - جل جلاله - ده زانی که له وه چهی ئادهم (هابیل) یش هه یه و (قابیل) یش هه یه، کافریش هه یه و مسو لمانیش هه یه، که چی ده فهرموی: ریزمان له وه چهی ئادهم گرتوه، که واته: ریز لیگیرانی ئینسان گشتی یه و، سه ر جه م ئینسانه کان وهك خویان ریز لیگیراون.

ئنجا ئایا ریزه که له چی دایه؟! له وه دایه که ده فهرموی:

﴿وَحَمَلْنَهُمْ فِي الْوَحْشِ وَالْبَحْرِ﴾ (الاسراء: ۷۰)

واته: سه ر زه وی و بوونه و درمان بو رام و ده سته مو کردوون.

﴿وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ (الاسراء: ۷۰)

یانی: کو مه لیک ئامادیی و شایسته یی (استعدادات) به ئینسان دراو، که له دروستکراوه کانی دیکه دا نین.

٩- خوا مروۆشی لەباشترین شیوه و پیکهاتەدا دروستکردوه:

وهك خوای کاربه جی ده فەرموی:

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ التین: ٤.

واته: (وهیگومان ئینسانمان لەباشترین شیوه پیکهاتنی ماددی و مەعنەویی دا خولقاندوه). واته: هیچ مەخلووقیکی دیکه بهوشیوهیه که ئینسان خولقاوه، دروست نه کراوه.

١٠- خوا مروۆشی ئازاد و سەرپشک کردوه

لەنیوان ئیمان هیئان و کافر بوون دا:

وهك خوای پهروهرد گار ده فەرموی:

﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ﴾ الکهف: ٢٩.

واته: ئەی موحەممەد! بفرموو: حەق لەپهروهرد گارتانەوهیه، ئنجا کێ پێی خوشه، باییمان بێنی و، کێش پێی خوشه باکافر بێ:

ئا ئەوه گه‌وره‌ترین رێژ دانانه بۆ ئینسان، رێژ دانانه بۆ بوون و که‌سایه‌تی، هه‌رچه‌نده‌ خوا کوفری پێ ناخوشه، به‌لام رێی له‌ئینسان نه‌گرتوه رێی کوفریش بگه‌ڕێته‌به‌ر، چونکه ئینسان کاتیکی بوونی خۆی ئیسیات ده‌کات، که ئازاد بێت.

په‌که‌یانی مەکتەبی مەوسسە عەلی بابێر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR Codes

له‌ تۆره‌ خوێندارێکه‌كان له‌گه‌ڵ ئێمە

بە ئێمە مەرم مەرم مەرم مەرم

www.alibapir.com

Facebook

AliBapir

هەڵبژێرێتی

کەتەبی

په‌که‌یانی مەکتەبی مەوسسە عەلی بابێر

QR Codes

په‌که‌یانی مەکتەبی مەوسسە عەلی بابێر

بنەماى سێیەم: یەكسانىیە مرۆڤەكان لەمادە و لەسروشت و لەمافەكانیان دا:

یەكسانیی و وەك یەك بوونی ئینسانەكان بەهەموو ڕەنگ و ڕەگەز و زمانە جیا جیاكانیانەو، لەوێدا كە هەموویان بەندەى خوان و، خاوەنى یەك سروشتن و، بۆ یەك ئەرك و حێكمەت و ئامانجیش خولقێنراون، یەكی دیکەیه لە سێ بنەما و بنագەى مافەكانى مرۆڤە.

دیاره یەكسانیی ئینسانەكانیش، دەیان دەقى قورئان و سوننەت دەلالەتى لەسەر دەكەن و، شتیكى یەكجار ئاشكرا و ڕوونە، بۆ وێنە:

۱- ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ التین: ۴.

۲- ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ الاسراء: ۷۰.

۳- ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ (۱۳) الحجرات: ۱۳.

۴- ((كُلُّكُمْ لَادَمَ وَآدَمَ خُلِقَ مِنْ تُرَابٍ)) رواه أحمد وغيره.

وەلە كۆتایی ئەم خالەدا، بەپەسندی دەزانم ئاماژە بۆ دووپلەو ئیمتیازی دیکەى تێڕوانینی ئیسلام بۆ مافەكانى مرۆڤ بکەم، بەسەر تێڕوانینی ڕۆژئاوادا: یەكەمیان:

ئەوێهە كەدان پێداهێتان و دابینکردنى ئیسلام بۆ مافەكانى مرۆڤ، بەرهەمى كردوكۆشى كەس نیه، هەر لەسەرەتاهە كەخوای پەرورەدگار قورئانى ناردۆتە خواری، ئەو ئایەتانهشی ناردوونە خواری و نەپۆیستی كردوه كە كەس ڕاپەڕین و شۆڕش بكات و، نەپۆیستی كردوه خەلك كۆبوونەوهى لەسەربكەن و، داوا بكەن كە ئینسانەكان ڕێزیان لى بگيرى و، مافیان پارێزراوى، چونكە خوا

دووہ میان:

[illegible]

باسمە دووهم: ئەرك و مافە بنەرەتییهكانە ئینسان لەئیسلامدا

یەك: داوینا كردنی ژانیکی ئازادانە:

بنەرەتی ترین و سەرەكیترین مافی ئینسان لەئیسلامدا، بریتیە لەوە کە ژیان و گوزەرانیکی ئازادانە و سەربەرزانی بۆ داوین بکری، لەسۆنگەی ئەوەوە، کە خواى دادگەر و کاربەجی، ئینسانی بۆ ئەوە خوڵقاندووە کە تا قی بکاتەو، تاقیکردنەو کەیشی بەوە دەبی کە بەندایەتی کردنی خۆی لەسەری پێویست کردووە:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات: ۵۶)

ئەجە ئەو بەندایەتی کردنی مەرۆشیش بۆ خوا، بەهۆی پابەندیی بە بەرنامەی خواوە جە جالە دیتە دی:

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ (الفاتحة: ۵)

﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ (الفاتحة: ۶)

ئەجە بۆ ئەوەی بەراستی ئینسان لەو مەیدانەدا بتوانی ئیمتیحانی خۆی بدات و تا قی بکری ئەوە، خواى کاربەجی وستیکی ئازادی پێ بەخشیووە توانای ئەوەی پێداو، کە بە هەر لایە کە حەز بکات بروت:

﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ﴾ (الكهف: ۲۹)

بۆیە ئەگەر ئیسلام کیان و دەولەتیکی هەبی، کە هەموو خەلکی سەر زەوی بخاتە ژێر ڕکینی خۆیەو، بێ ئەوەی تۆ سقائیک زەخت و فشار بخاتە سەر هیچکەس، تیکرای ئینسانەکان سەرپشک دەکات لەنیوان ئیسلام و کوفردا، پاشان هەم مسوڵمانە کەو هەم کافرە کە بەیە کسانیی هەل و مەرجه کانی ژانیکی ئازادانە و سەربەرزانیان بۆ دەرهخسێری، بۆ ئەوەی حیکمەتی خواى کاربەجی لەخوڵقاندنی بەشەردا، کە تاقیکردنەو (ابتلاء) یە بێتە دی:

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ﴾

الملك: ۲.

ئەگەر یەکتە پیرسی:

چۆن کيان و دەولەتێکی ئسلامیی ڕێ بەخەڵکی دەدات، کە لەسەر کوفرو شیرک بماننەوهو، لە ژێر ڕکێفی دەستەلاتی ئیسلامیشدا بژین، مەگەر سەرانی (جزیة) لیوەرگیران و لەسەر دینی خۆ مانەوه، تاییبەت نیە بەخاوەن کتیبەکان (أهل الكتاب) هوه، کە جوولەکەو دیا نەکان؟!!!

لە وەلامی ئەم پرسیارەدا، بەپێیستی دەزانم کورتە لیکۆلینەوهیەك لەبارەي مەسەلەیهکەوه بکەم، کە چەند جارێکیش لە کۆڕ و کتیبەکاندا ئاماژەیهکی خیرام بو کردوه^(۱) ئەویش ئەوێه کە: لەبارەي ئەووه کە ئایا تەنها خاوەن کتیبەکان سەرانیان لێ وەر دەگیرێ و، وازیان لێ دەهێنێ کە لە ژێر سایەي دەولەتی ئیسلامیی دابژین، یان ئەو حوکم و هەلوێستەي شەریعەت تاییبەت نیە بە (أهل الكتاب) هوهو، سەرچەم ئینسانەکان دەگیرێتەوه، چ خاوەن کتیب بن، چ هاوبەش دانەر (مشرک)، چ بێ برۆ (ملحد)، چ بێ دین (زندیق)... هتد؟!.

هەلبەتە بەندە بیروپروا قەناعەتم وایە کە سەرچەم ئینسانەکان، خاوەنی هەر جۆرە دین و فیکریهەك بن، لە شەریعەتی وردبین و دووربین و دادگەری ئیسلامدا، ڕێیان پێ دەدرێ، کە لە ژێر سیبەری دەولەت و کيانی ئیسلامیی دا بژین و، سەربەزرانە قوناغی ژيانی دنیاو دەر فەتی تیدا تاقیکرانەوهیان بگوزەریئن، وەپیشم وایە جگە لەم ڕایە هەلەیهو، بەهیچ جۆرێک لە گەڵ شەرع و عەقڵدا ناگونجێ و، لە گەڵ چەندان دەقی قورئان و سوننەتدا دژ دەوێستێ و تێک دەگیرێ، ئەمەش چەند بەلگەیهەك بو ئیسپاتی راستیی، ئەو ڕایەي هەلمان بژاردوه:

(۱) لە هەراکام لە کتیبی: (ئیسلاام و دەولەتداری) بەرگی چوارەم، وه کتیبی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) بەرگی هەشتەم دا، بەدریژی ئەو بابەتەمان توێژیوهتەوه.

۱- خوای دادگەر فەرموویەتی:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾ البقرة: ۲۵۶.

واتە: لە ئیسلامدا تۆزبزی کردن (إكراه) و زۆره ملێ (إجبار) بۆ سەپاندنی دین و عەقیدە، قەدەغەییە.

ئنجای ییگومان دین و عەقیدە بەزۆره ملێ هەرنایگونجی وەر بگیری، چونکە سەرەنجام بابای تۆزبزی لیکراو، دەچیتە حالەتی دوورپروویی (نفاق) یەو، ئاشکراشە کە جووری کوفری پەنھان (نیفاق) لە کوفری ئاشکرا خراپترە بەزەرپتریشە بۆ ئەهلی ئیسلام. هەر بۆیەش خوای بالا دەست لەبارە ی نیفاقەو هەرپەشە ی توندی کردووە، پانتاییەکی زیاتری قورئانیشی بۆ کەشف و خستەرووی مونافیقان تەرخان کردووە، ئەوئەندەش بەسە کە خوای دادگەر، بنی بنەوێ دۆزەخی بۆ مونافیقان داناو.

﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾ النساء: ۱۴۵.

واتە: ییگومان دەغەلەکان لە پەلە ی ژێرەو ی ئاگر- ی دۆزەخ - دان.

کەواتە: بەلێ، دروست نیە هیچ جوۆره کافرێک بخزیتە نیوان: هەلێژاردنی ئیسلام بەزۆره ملێ و ناچارایی یانی: (نیفاق)، و کوژرانەو، بەلکو دەبی هەمووکەس مافی ئەوێ بدزیتێ کە لەسەر فیکرە ی خوێ بمییتەووە سەرانە بدات و، بییتە هاوولاتییهکی سەر بەزری ژێر سایە ی دەوڵەتی ئیسلامیی!

۲- ئنجای مادام خوای دادگەر لەچەندان ئایەتدا رایگەیانداوە، کە مافی هەلێژاردنی یەکیک لە کوفرو ئیمانی، بەبەندەکانی داو، پاشان زۆر بەروونییش فەرموویەتی: هیچ کەس بۆی نیە زۆر لەبەندەکان بکات بۆ ئیمان هێنان، هیچ جیگای مەشت و مەرو راجیایی لەو مەسەلەییەدا نەماوێتەو.

با سه رنج بدهین:

أ- ﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ﴾ الكهف: ۲۹.

واته: وهبلی: هه ق له په روه رد گارتانه وهیه، جاکې دهبه وی بایمان بیڼی و، کیش هه ز ده کات با کافر بیټ.

ب- ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ یونس: ۹۹.

واته: وهه گهر په روه رد گارت ویستبای، هه مو نه وانه که له زه وی دان، تی کرایان ټیمانیان دهبینا، ئنجا ئایا تو زور له خه لکی ده کی تاکوبینه بر وادار!! (که دیاره رووی دواندن له پیغه مبهری خوایه (صلی الله علیه وسلم)؛ واته تو ش نه و مافه ت نیه!).

ج- هه روه ها هه ر له و باره وه خوا ی داد گهر به پیغه مبهری کو تایی خو ی (صلی الله علیه وسلم) فه رموه:

﴿فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ۚ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ﴾ الغاشية: ۲۱-۲۲.

د- وه فه رمویه تی:

﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ ۖ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ﴾ ق: ۴۵

که واته: ته نانه ت پیغه مبهری خواش (صلی الله علیه وسلم) بی جگه له بیر خسته وه و بیدار کړنه وه و قور ئان به سه ردا خو یندنه وه، ماف و دهسته لاتی کی دیکه ی بو مسو لمان کړنی کافرو مو شریکه کان پی نه دراوه!

۳- پاشان خوا ی کار به جی تبارک و تعالی به پراش کاوی فه رمویه تی، که ئی نسانه کان له ژیا نی سه ر زه میندا، بو کافرو مسو لمان دابه ش بو ونه:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَنُكِّمُ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝۲﴾

التغابن: ۲.

کەواتە: ویستی خۆی مەزن و ابووێ کە لەم ژایانە زەمینییه دا، هەم کافر هەبن و هەم مسوڵمانیش! پاشان لەهیچ دەقیکی شەرعیشتا نەهاتوێ کە دەبی کافران قەڵاچۆ و بنبر (إبادة) بکړن، بەلکو لەو نایەتەش دا کە خۆی کاربەجی فەرمانمان پێ دەکات بەئامادەکردنی هیژ (قوة) لە دژی کافران، فەرموویەتی:

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ الأنفال: ۶۰

وەک دەبینین ئامانج و حیکمەتی هیژ سازکردنە کە بریتییە لە: ترساندنی دوژمنان (إرهاب الأعداء) نەک قەڵاچۆ کردنیان (إبادتهم)!

۴- ئنجا جی خۆیەتی بپرسین: ئایا لەحالیکیدا کە دەولەتی ئیسلامیی ئەهلی کوفر سەرپشک (مختار) دەکات لەنیوان مسوڵمان بوونی بەروالەتیی و، کوژران (الإسلام الظاهري والقتل) دا، ئایا چۆن و کە ی ئەوتاقی کردنەو (إبتلاء) یە خۆی دادگەر بۆ بەندەکانی دیتەدی، کە لە چەندان نایەتی قورئاندا، جەختی لە سەر کراوەتەو، نەک تەنهابەهۆکارو ئامانج و حیکمەتی دروستکرانی ئینسان دانراو، بگرە کراوەتە حیکمەت و ئامانج و فەلسەفەی تیکرای بوون (الوجود)؟! وەک فەرموویەتی:

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ هود: ۷.

واتە: وە خوا ئەو زاتییە کە ئاسمانەکان و زەوی لە شەش رۆژان دا دروستکردوون، و ئەوکاتە عەرشەکە ی لەسەر ئاو بوو، تاکو تاقیتان بکاتەو، داخو کامەتان کردووەتان چاکتره!

بەلێ، بەبێ ئازادبوونی ئینسان لەهەلبژاردنی بیروپروادا، تاقیکرنەوهی مەرۆف دەیتە ناوی بێ نیوەرۆک، بێگومان ئەوەش لەنایین و بەرنامە ی بێ هەلە و پەلە ی خۆی کاربەجێ ناوەشیتەوه، پێچەوانە ی حیکمەت و فەلسە فە ی خولقێترانی مەرۆقیشە!

۵- پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ھەركاتیك كۆمەلێك جەنگاوەری لەھاوێلانێ دلسۆزی بۆ جەنگ رەوانە کردبێ، عادەتی وابوو کەبەم شیوێه ئاراستە ی کردوون و فەرموویەتی:

{إِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ... فَإِنْ أَبَوْا فَسَلِّهِمُ الْجَزِيَّةَ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۲۳۰۲۸)، تعليق شعيب الأرناؤوط: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۲۶۱۴).

واتە: وە ھەركاتیك بەرھەنگاری دوژمنەكەت بووی لەھاوێش دانەرە، بانگیان بكە بۆ یەكێك لەسێ شتان... جائەگەر رازی نەبوون (مسولمان بن) داوی سەرانیان ئێ بکە^(۱).

(۱) ئەو سێ شتانەش وەك ئەدەقی فەرموودەكەدا ھاتوون، ئەمانەن: ۱- مسولمان بوون ۲- سەراندان ۳- جەنگ، دیارە دووھەمیشیان دروست نیە، مەگەر داوی نەبوونی یەكەم، وە سێھەمیش دروست نیە، مەگەر لەكاتی نەبوونی دووھەم دا، ئەمەش دەقی فەرموودەكەیه: [عن سليمان بن بريدة عن أبيه قال: كان رسول الله (صلی اللہ علیہ وسلم) اذا أَمَرَ أميراً على جيش أو سَرِيَّةٍ أوصاهُ في خاصَّته بتقوى الله ومَن مَعَهُ من المسلمين خيراً، ثم قال: أغزوا باسم الله في سبيل الله، قاتلوا من كفر بالله، أغزوا ولا تَغْلُوا، ولا تَعْدُوا، ولا تَمْتَلُوا^(۲)، ولا تقتلوا وليداً وإذا لقيت عدوَّك من المشركين فادعهم الى ثلاث خِصَالٍ أو خلالٍ فَأَيُّهُنَّ ما أجابك، فأقبل منهم وكُفَّ عنهم: ثم ادعهم الى التحول من دارهم الى دار المهاجرين وأخبرهم أنَّهم إن فعلوا ذلك فلهم ما للمهاجرين وعليهم ما على المهاجرين. فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يتحوَّلوا منها فأخبرهم أنَّهم يكونون كأعراب المسلمين، يجري عليهم حكم الله الذي يجري على المؤمنين ولا يكون لهم في الغنيمة والْفَيءِ شيءٌ إلَّا أن يجاهدوا مع المسلمين. فَإِنْ هم أَبَوْا فَسَلِّهِمُ الجزية، فَإِنْ هم أجابوك فأقبل منهم وكُفَّ عنهم. فَإِنْ هم أَبَوْا فَاسْتَعِنَ بالله وقتلهم] رواه مسلم: ۴۴۹۷.

(*) مَثَلٌ بِالْقِتَالِ: جَدَعَهُ وَمَثَلٌ بِهِ: نَكَّلَ بِهِ وَالْإِسْمُ: الْمَثَلَةُ، مختار الصحاح ص ۵۳۰.

دیاره ئه م فه رمایشته به پروونی ئه وه ده گه یه نی که هاوبه ش بو خوادانه ران (مشرکین) یش وه ک ئه هلی کیتاب، سه رانه یان لی وهرده گیری و لهو باره یه وه هه یج جیاوازیان نیه .

۶- ههروهه ها ده باره ی وهرگیری سه رانه له فارسه کانو که بیگومان ئه هلی کیتاب نه بوونه، ئه م ده قه ی سونه ت هه یه:

{عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ أَنَّهُ قَالَ لِعَمَلٍ كَسْرِي: أَمَرَ نَبِيَّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَقَاتِلَكُمْ حَتَّى تَعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ أَوْ تُؤَدُّوا الْجِزْيَةَ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۱۵۹).

وه ک ده بینین موغه یه ی کوری شو عبه (خوا لی پازی بی) له کاتی جهنگی نه هاوهنددا، به کار به ده ستیکی کیسرا ده لی: پیغه مبه رمان (صلی الله علیه وسلم) په وانه کراوی په روه رد گارمان فه رمانی پی کردوین، که له دژتان بجهنگین، تاکو یان ته نها خوا ده په رستن، یان سه رانه ده دن...

۷- ههروهه ها ده باره ی وهرگیری سه رانه (جزیه) له مه جووسی هه جهر، ئه م ده قه ی سونه تیش هه یه:

{عَنْ عَمْرِو أَنَّهُ لَمْ يَأْخُذْ الْجِزْيَةَ مِنَ الْمَجُوسِ حَتَّى شَهِدَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَهَا مِنْ مَجُوسِ هَجَرَ} (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۱۶۸۵) تَعْلِيقُ شُعَيْبِ الْأَرْنَؤُوط: إِسْتَاذُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ، رَجَالُهُ ثِقَاتٌ رِجَالُ الشَّيْخَيْنِ غَيْرُ بَجَالَةِ التَّمِيمِيِّ، فَمِنْ رِجَالِ الْبُخَارِيِّ، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۱۷۳۱)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۳۰۴۵)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۱۵۸۶)، وَالذَّارِمِيُّ بِرَقْم: (۲۵۰۱).

ئاشکراشه که مه جووسییه کان ئاگر په رست بوونه و، له سه ر هه یج دینیکی خوایی نه بوونه .

ئنجا هه ر چه نده پاش ئه م به لگه پروون و به هیزانه ی قورپان و سونه ت، پیوستان به هه یج شتیکی دیکه نیه، به لام با بو زیده دلنیاپی، سه رنجیکی قسه ی هه ندیک له زانایانیش به دین:

۱- (النووي) له کاتی شهر کردنی فه رمووده که ی (بریده) دا گوتوویه تی: (هذا مما استدل به مالك والأوزاعي وموافقهما في أخذ الجزية من كل كافر عربياً كان أو أعجمياً، كتابياً أو مجوسياً أو غيرهما) بر وانه: شرح صحيح مسلم، ج ۷ ص ۳۱۳.

واته: ئەم فه رمووده یه (فإذا لقيت عدوك من المشركين...) له و به لگانه یه که (مالك) و (أوزاعي) و ها و رایه کانیان به به لگه یان هینا و نه وه له سه ر ئە وه، که سه رانه له هه موو جوړه کافرێک و ه رده گیرئ، عه رهب یئ یان عه جه م و، خا وه ن کتیب یئ یان مه جووسی، یان غه یری ئە وانه ش...

۲- (الصنعاني) یش هه ر له شه رحی فه رمووده ی نا و برا و دا گوتوویه تی:

(في الحديث دليل عن أن الجزية تؤخذ من كل كافر، كتابي أو غير كتابي، عربي أو غير عربي، لقوله: (عدوك) وهو عام.. وأما الآية فأفادت أخذ الجزية من أهل الكتاب ولم تتعرض لأخذها من غيرهم ولا لعدم أخذها، والحديث يبين أخذها من غيرهم.. وأما عدم أخذها من العرب فلأنها لم تُشرع إلا بعد الفتح، وقد دخل العرب في الإسلام ولم يبق منهم محارب.. واستمر هذا الحكم بعد عصره (صلى الله عليه وسلم) ففتحت الصحابة رضي الله عنهم بلاد فارس والروم وفي رعاياهم العرب خصوصاً الشام والعراق، ولم يبحثوا عن عربي من عجمي، بل عَمَمُوا حكم السبِّي والجزية على جميع من استولوا عليه، وبهذا يعرف أن حديث بريدة كان بعد نزول فرض الجزية وفرضها كان بعد الفتح، فكان فرضها في السنة الثامنة عند نزول براءة) بر وانه: سبل السلام، ج ۴ ص ۴۷.

واته: له و فه رمووده یه دا به لگه هه یه له سه ر ئە وه که سه رانه له هه موو کافرێک و ه رده گیرئ، کیتابی و غه یری کیتابی، عه رهب و غه یری عه رهب، چونکه فه رموویه تی: (دوژمنه که ت) که وشه یه کی گشتیه، ئنجا هه رچی ئایه ته که یه، ئە وه ده گه یه نئ که سه رانه له ئە هلی کیتاب و ه رده گیرئ، به لام باسی و ه رگرتنی یان و ه رنه گرتنی له غه یری ئە وان نه کردوه، به لام فه رمووده که پوونی کردو ته وه، که له غه یری و انیش و ه رده گیرئ...

بەلام ھۆی وەرە گیرانی لە عەرەب، ئەو بوو کە وەرگرتنی سەرانی تەنها پاش ئازاد کرانی شاری مەککە (فتح مکه) دانراو، هەتا ئەوکاتەش عەرەبەکان ھاتبوونە نیو ئیسلامەو، هیچ جەنگاوەریکیان نەما بوو لەدژی ئیسلام...

ئەجا ئەو حوکمە پاش سەردەمی پێغەمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم) ھەر بەردەوام بوو، ھاوێلانی (خوالییان پازی بی) ولاتانی فارس و رۆمیان ئازاد کرد، کە عەرەبیشیان لەنیویدا ھەبون، بەتایبەت شام و عێراق، وە ھاوێلان ھەولیان نەداو کە عەرەب و عەجەم لەیەک جیابکەنەو، بەلکو حوکمی بەدیگرتنی وەچەو سەرانی وەرگرتیان، بەسەر سەرچەم ئەوانەدا گشتاندو، کە خستویاننە ژێر قەلەمپەوی حوکمی ئیسلامەو، وە لەمەو دەزانری کە فەرموودەکی (بریدە) پاش ھاتنە خوارووی حوکمی سەرانی بوو، حوکمی سەرانی پاش ئازاد کردنی مەککە بوو، واتە: لە سالی ھەشتەمداو لەکاتی ھاتنە خوارووی سوورپی (البراء)دا.

۳- (ابن قیم الجوزی)ش کە یەکیکە لەلایەنگرانی ئەو رایەیی کە ھەلمان بژاردو، لەو بارەو گوتوویەتی:

(وقالت طائفة: في الأمم كلها إذا بذلوا الجزية قبلت منهم. أهل الكتابين بالقرآن، والمجوس بالسنة، ومن عداهم ملحق بهم، لأن المجوس أهل شرك لا كتاب لهم، فأخذها منهم دليل على أخذها من جميع المشركين، وإنما لم يأخذها صلى الله عليه وسلم من عبدة الأوثان من العرب، لأنهم أسلموا كلهم قبل نزول آية الجزية، فإنها نزلت بعد تبوك وكان رسول الله فرغ من قتال العرب واستوثقت كلها له بالإسلام، ولهذا لم يأخذها من اليهود الذين حاربوه لأنها لم تكن نزلت بعد، فلما نزل أخذها من نصارى العرب ومن المجوس، ولو بقي حينئذ أحد من عبدة الأوثان بذلها لقبها منه، كما قبلها من عبدة الصلبان والنيران، وهذا القول أصح في الدليل كما ترى) بروانە: زادالمعاد، ج ۵ ص ۹۱، ۹۲.

واتە: وە کۆمەلێک گوتوویانە: سەرچەم میللەتان ئەگەر سەرانی بەدن، لییان وەرەگیر، جوولەکو دیانەکان بەدەقی قورئان و، مەجووسیەکان بەدەقی

سوننه ت و، غهیری ئه وانیش قیاس ده کرینه سه ر وان، چونکه مه جووس هاوبه ش دانهرن و ههچ کتیبیان نین، ئنجا وه رگرتنی سه رانه له وان به لگه یه بۆ وه رگرتنی له تیکرایی هاوبه ش دانهران، وه هوی وه رنه گرتنی سه رانه له لایهن پیغه مبه ره وه (صلی الله علیه وسلم) له بت په رسته کانی عه ره ب، ئه وه بووه که بت په رسته کان تیکرا بهر له هاتنه خواره وهی ئایه تی سه رانه ^(۱) مسوڵمان بووبوون، که پاش جهنگی (تبوک) هاتۆته خواری، وه ئه وکاته پیغه مبه ری خوا له جهنگی عه ره به کان بووبووه، هه موویان به ئیسلامه وه په یوه ست بوو بوون، هه ربۆیه ش سه رانه ی له و جووله کانه ش وه رنه گرت که له دژی جهنگین، چونکه جاری ئایه تی سه رانه نه هاتبۆ خواری، به لام پاش هاتنه خواره وهی، له دیانه عه ره به کان و له مه جووسیشی وه رگرت، وه ییگومان نه گه ره تا ئه وکاته هه ر کام له بت په رسته کان مابایه و سه رانه ی دابایه، لی وه رده گرت، وه ک چۆن له خاچه رست و ئاگر په رسته کانی وه رگرت، وه ئه م قسه یه وه ک ده بینن، له پرووی به لگه وه له قسه که ی دیکه به هه یزتره.

۴- (الشوکانی) یش که لایه نگره هه مان رایه له وباره وه گوتویه تی:

(قوله: (فسلم الجزية) ظاهره عدم الفرق بين الكافر العجمي والعربي وغير الكتابي) بروانه: نيل الأوطار، ج ۷ ص ۲۴۵.

واته: فه رموده که ی (فَسَلِّمُوا الْجَزِيَّةَ) سه رانه یان لی داوا بکه ن، رواله ته که ی جیاوازی نه کردنه له نیوان کافری عه جه میی و عه ره بیی و غهیری خاوه ن کتیب دا.

هه ره ها گوتویه تی: (ظاهر الأدلة يقتضي أن بذل الجزية من أي كافر يوجب الكف من مقاتلته.. فإن قوله: (كان رسول الله..)) يدل على أن هذا كان شأنه في كل جيش يبعثه...) بروانه: (السييل الجرار) ج ۴ ص ۵۷۰-۵۷۱.

(۱) ئایه تی سه رانه ئه م ئایه ته یه: ﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا يَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُوا دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴾ (التوبة: ۲۹).

واتە: رۆڵەتی بەلگەکان ئەوە دەخوای، کەسەراندان لەهەر کافرێکەوه، دەست گیرانەوه لەجەنگ لەدژکردنی، پێویست دەکات، چونکە قسەکەی: (کان رسول الله) ئەوە دەگەیهێنێ کە هەر سوپایەکی ئاردی هەر وای پێ فرمۆد.

هەروەها گوتوویەتی: (والحاصل: أَنَّ مَنْ ادَّعَى أَنَّ طَائِفَةً مِنْ طَوَائِفِ الْكُفَّارِ لَا يَجُوزُ ضَرْبُ الْجَزِيَّةِ عَلَيْهِ، بَلْ تُخَيَّرُ بَيْنَ الْإِسْلَامِ وَالسِّيفِ، فَعَلَيْهِ الدَّلِيلُ وَلَا دَلِيلُ تَقُومُ بِهِ الْحُجَّةُ إِلَّا مَاورد فِي الْمَرْتَدِ) بڕوانە: (السیل الجرار) ۴ ص ۵۷۰-۵۷۱.

واتە پوختەیی مەبەست: هەرکەسێک لافێ ئەوە لێدات کە کۆمەڵێک و جوێرێک لە کافران هەن، کە دروست نیە سەراندنیان لێ وەرگیری، بەلکو لەنیوان ئیسلام و شمشێردا سەرپشک دەکری، پێویستە بەلگە بێنیتەوهو هیچ بەلگەیه کیش نیە، کە قسە بڕییت، مەگەر ئەوەی کە لەبارەیی هەلگەراووه هاتوه!

لە کۆتایی ئەم بڕه لیکۆلینەوهیەشدا، بەپێویستی دەزانم ئاماژە بۆ فرمایشتیکی پیغمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) بکەم، کە ڕەنگە گومان و دوو دلییه ک لەبارەیی ئەو رایەوه کە هەلمان بژارد، لەدلی هەندێک کەسدا پەیدا بکات، ئەگەر وەک پێویست لێی حالێ نەبین!

ئەویش ئەمەیه:

{أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ، إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۲۴)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۳۶).

واتە: فرمانم پیکراوه کە لەدژی خەڵکی بجەنگم، تاکو شایەتمان دێنن، کە بێجگە لەخوا، هیچ پەرستراوی دیکە - راست - نین، وە کە من پیغمبەری خوا، وە نوێژ بەریابکەن و زەکات بدەن، ئنجا ئەگەر ئەو دیان کرد، ئەوە خوێن و سامانی خۆیانمان لەمن قەدەغەکردوه، مەگەر بەهەقی ئیسلام، وە لێپرسینەوهشیان لەسەر خوایه.

به لئی، پوهلتهی ته م فه رمایشته ته وه ده گه یه نی، که خه لکی له نیوان مسولمان بوون و هاتنه مهیدانی جهنگ دا، سه رپشک بکړن!

به لام هه ر به کورته ده لئین: ته م فه رمایشته کورت (مجل) هو درېژ (تفصیل) ی ته وه مه به سته له ده قی دیکه دا هاتوه، وهک پېشتر هه ر له م ئالقه یه دا باسما ن کرد و، له ئالقه ی سیه میش دووباره قسه ی له باره وه ده که ی، که هه میشه خه لکی خراونه به رده م سی بژارده (خیار) وه: مسولمان بوون، سه رانه دان، جهنگ: (الإسلام، الجزية، القتال)، دیاره سه رجه م زانایانیش له سه ر ته وه یه کده نگن، که پېو یسته هه میشه ده قه کورته کان له بهر رو شنایی ده قه ته فصیلیه کاندا فام بکړن، بو ته وه ی به هه له دا نه چین، وه بو ته وه مه به سته زانایانی (أصول الفقه) ته م بنچینه شه رعیه یان داناه: (يُحْمَلُ الْمُجْمَلُ عَلَى الْمُفَصَّلِ)، واته: ده قی کورت، له بهر رو شنایی ده قی درېژ و روون دا ده فامرېته وه.

پېشم وایه له ته نجامی ته م بره تو یژینه وه یه دا زور چاک روون بو ته وه، که ته وه رایه چهنده راست و به یژه، که ئیمه هه لمان بژاردو، بیجگه له (مالك) و (الأوزاعي) و (ابن القيم) و (الصنعاني) و (الشوكاني) ژماره یه که له زانایانی هاوچه رخیش په سندیان کردوه^(۱).

به لئی به ریزان!

له ده ولته ی ئیسلامی دا هه موو که مایه تییه فیکری و دینییه کان، به (ملحد) و (زندیق) هکانیشه وه (نه که هه ر ته هلی کیتاب) هه موویان سه رانه (جزية) یان لئ قبول ده کړی و، لیان قبول ده کړی هاو ولاتی بن و، له ژیر سایه ی ده ولته ی ئیسلامی دا بژین، وه له سه ر دین و فیکره به رنامه ی خو شیان بن، له پرووی شه خسی و نیو خو یانه وه، به لام بیگومان ده بی رېژ بگرن له و ته دهب و یاساو رپسایانه ی که به سه ر ته و کیان و قه واره یه دا حاکن و، ته مه ش له هه موو ولاتی دنیا دا هه ر وایه.

(۱) بروانه: (آثار الحرب.. د. وهبة الزحيلي ص ۷۰۱، ۷۰۲، وة: (الجهاد والقتال في السياسة الشرعية) د. محمد خير هيكل، ج ۳ ص ۱۴۶۴.

وێ خۆی داد گەر کە دە فەر موی:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ﴾ التغابن: ۲.

واتە: (خۆی ئێوە خۆلقاندووە، هەتانه کافرە، هەتانه ئیماندارە)، دەبینین لێردا (کافر) کە ی پێش خستووە، ئنجا ئایا حیکمەتی ئەوە چیه؟! حیکمەتیکی ئەوەیه کە: ڕەنگە هەندێک مسوڵمانی واهەبن پێیان وابێ، ئە گەر ئیسلام دەستەلاتی هەبێ، یەك کافر لە سەر زەوی ناهێڵێ! بەلام وانیەو، ئەوە تێڕوانین (تصور) یکی هەلەیه، چونکە خۆی پەرور دگەر، کە دە فەر موی: خۆ ئێوەی خۆلقاندووە، هەتانه کافر، هەتانه مسوڵمانە، نەیفەر موو: دەبێ کافرە کە قەلا چۆ بکری، بەلکو بوونی هەردووکیانی بەشتیکی واقع و ئاسایی داناو.

وێ کە باسی پێوست بوونی ئامادە کردنی هیز بۆ جەنگ و جیهادیش دەکات، دە فەر موی:

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ الأنفال: ۶۰

نافەر موی: (تێیدون بە)^(۱)، بەلکو دە فەر موی: هیز ئامادە بکەن، تا کو دوژمنی خواو دوژمنی خۆتانی پێی بترسێن، واتە: با دوژمنتان بایی ئەوەندە لێتان بترسی، کە دەستدرێژی نە کاتە سەرتان و، نە بێتە کۆسپ و ڕیگر لە بەردەم کاروانی بانگەوازی ئیسلامیی دا، ئە گەر نا، بابمێتیت، چونکە خۆی بە دیهێنەر، ئەم دنیایە تەنیا بۆ مسوڵمانان دروست نە کردووە.

ئنجا وەك نوکتە یەکی خوش، با ئەم بە سەر هاتە تان بۆ بگێڕ مەو: (ابن بطوطة) هەبوو کە یەك بوو لە گەڕیدو میژوون و نووسان: دەلێن کە بە شاراندا دە گەراو دە گەیشته هەر شوێنێک، پرسیاری دە کردو دیگوت: ئێرە کوێیە و دانیشتوانی کین؟! ئنجا ئە گەر مسوڵمان نشین بوایە، دیگوت: (عَمْرَها الله) واتە: خوا

(۱) أَبَادُهُ یبێدە، قەلا چۆی کرد، قەلا چۆی دەکات.

ئاوهدانی بکات، وە ئەگەر نامسولمان نشین بوايە، دەيگوت: (دەرھا اللہ) واتە: خوا کاوێ بکات!! کە ییگومان ئەو بۆچوونە راست نیە، چونکە ئیسلام ھاوێ کەھەموو سەر زەوی ئاوهدان بکاتەو، چ ئەوێ بەمسولمانەتی تییدا دەژی، وە چ ئەوێ بەکافریتی تییدا دەژی، گەرنگ ئەوێ کافرە کە رێ حوکمرانی ئیسلام نە گری، ئەویش کاتێک کەمسولمانان دەستەلاتیان ھەبوو، کە بتوانن حوکمرانی جیھانگیر بکەن، وە ئیستا ئەمەریکا دەیەوێ بیرو بەھاکان (قیم)ی خۆی بەسەر دنیا دا حاکم بکات، کە زادەو ھەلقولای ھزری مرۆفیشن، دیارە خۆی پەرورەدگاریش ئەو حەقە ھەبە، کە بەرنامەو شەریعەتە کە بەسەر ھەموو دنیا دا حاکم بێ، - ھەلبەتە لەمیانە قەناعەت و برۆاییەت و قبوڵکردنی ئارەزوومەندانە و ئازادانە خۆیان دا- لەحالی کدا کە بە باشترین شیۆ رێز لە ھەموو کەمایەتیە فیکری و دینیەکان دەگری، و، بەختەویری و سەرفرازی راستەقینە دنیایی و دواپۆژی بۆ ئینسانەکان دا بین دەکات^(۱).

دیارە ژيانیکی ئازادانەش پێویستی بەو ھەبە، کە ئینسان ئازادی بیرکردنەوێ ھەبێ، ئازادی دەبرینی ھەبێ، ئازادی ھەلزاردنێ عەقیدەو بیروپروای ھەبێ، وە ئازادی سیاسی و کۆمەلایەتی و شەخسی و ئابووری و سەرچەم ئازادیەکانی دیکە ھەبن، کەبەکورتیی لەبرگەکانی داھاتوودا ئامارەیان بۆ دەکەین.

(۱) ئاشکراشە پانواندن ئیسلام لەسەر خەلک و، بانگەواژکردن بۆ ئەم پۆزگارەدا، بەھۆی گەشەکردن و بەرە و پیشچوونی تەکنۆلۆژیای زانستیەو، زۆر سینابووە بۆ مسولمانانی خاوەن ھیممەت.

دوو: مسوگر کردن و پاراستنی حهوت (۷) ئامانجه مه زنه که

(ضمان و حماية المقاصد السبعة العظيمة):

خوشک و برا به پزده کان! له شه ریه تی ئیسلامی و له فیهی ئیسلامی دا، زانایانی (أصول الفقه) به تایبه تی، زاراو ده کیان هیه که بریتیه له: (الضروریات الخمس) یان (الضروریات الست)، ئەو پینج شتانه ی که پیوستن، یان ئەو شه شتانه ی که پیوستن و، کۆمه لگای ئیسلامی و دهوله تی ئیسلامی ده بی بو هه موو هاوولاتیان دابینیان بکات^(۱)، به لام من وام به راسترزانی، که به لای که مه وه بیانکه یین به حهوت (۷) و بلین: حهوت ئامانجه کان (المقاصد السبعة) که بریتین له:

۱- دین.

۲- ژین.

۳- وه چه (النسل).

۴- ئابروو.

۵- هیمنی و ئاسایش.

۶- عه قل.

۷- مال و سامان.

دیاره ئەو حهوت شتانه ش هه موو ئینسانیک پیوستی پینان هیه، چونکه به بی ئەوان ژیان و گوزهرانی به پزوه ناچی.

(۱) بروانه: (نظرية الإسلام وهدیه) ی أبو الأعلى المودودي، ص ۳۰۸، که لهو باره وه ده لی: (والإسلام لا یفرق فی هذا الباب بین سكان الدولة من المسلمين وأهل الذمة وهو یضمن لكل رجل من أهل الذمة - كما یضمن لكل رجل من المسلمين - بأن الدولة لن تحرمه من المأكل والملبس والمسکن).

١- پاراستنی ئایین (حفظ الدین):

هەلبەتە (دین) تەنیا بەمانای ئەو ئایین و بەرنامەیه نیه که خوا ناردوویەتی، چونکە ئەوێ خوا ناردوویەتی، ئەو ئایینی حەقە، ئەگەرنا وشە (دین) بەمانای هەر بەرنامەیه که که ئینسان پەڕهویی لێدەکات، جائەگەر خوا ناردی، ئەو دینیکی ئاسمانیی پێ دەلێن، ئنجا ئەگەر (نسخ) نەکرایتەوه، که ئیسلامە، ئەو دینی حەقە، وەئەگەر (نسخ) یش کرایتەوه، یان گۆرابی و دەستکاری کرابی و شیوائێرابی، وەک هەرکام لە جوولە کایەتیی و دیانەتیی (اليهودية والنصرانية)، هەروەها هەر دینیکی دیکە ی خوایی گۆراو و شیوائێراو، ئەو دینیکی بەتالە، چونکە هەرچەندە ئەو دینانە لەئەسڵدا خوایی و راست بوونە، بەلام دوايي، یان نەسخ کراونەوه، یان دەستکاری کراون و گۆراون، وە ئەگەر ئینسانیش دایان، وەک: کاپیتالیزم، لیبرالیزم، مارکسیزم، سۆسیالیزم... هتد، که ییگومان ئەوانەش هەموویان دین، بەلام زادهی بیرو هۆشی مەرفۆق، ئەو دینی بەشەری و دەستکرد (وضعی) یان پێ دەگوتری.

ئنجا مافی دینداریی (حق التدين) بریتیه لەوێ، که هەموو ئەو ئینسانانە ی لە ژێر سایە دۆلەتیی ئیسلامیی دا دژین، ئازاد بن لە هەلبێژاردنی ئەو دینەدا که بەپەسندی دەزانن و، بەزۆر هیچ دین و بەرنامەیه کیان بەسەردا فەرز نەکری و، دینی دڵپەسەندی خۆیشیان یان لێ قەدەغە نەکری، وەک خوا فەرموویەتی:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ البقرة - ٢٥٦.

٢- پاراستنی ژین (حفظ الحياة):

ئەمیش ئەوێه که هەرکام لەو کەسانە ی هاوڵاتییی کیان و دۆلەتی ئیسلامیی، هەم هۆکارەکانی ژیانیکی ئینسانانە ی ئاسوودەیان بۆ دا بین بکری و، هەم ژیان و گوزەرانیان پاریزراو بیت لەهەر جۆرە مەترسیی و دەستدرێژییەک، دیارە قەدەغە کرانی قەتلیش هەر لەو سۆنگەیه وێه، بۆیهش خوا فەرموویەتی:

﴿ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ ۚ ۖ ﴾ البقرة - ۱۷۹-

واته: وه له توله دا ژيان بوئو ههيه.

ههروه ها خوا فه رمويه تي:

﴿ وَكُنَّا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

المائدة - ۴۵-

دياره هه ركام له تايه تي (۱۷۹) ی (البقرة) و (۴۵) ی (المائدة) له سياقيكي گشتيدا هاتون، بوئه چه مك و واتايه كه يان گشتيه و مسولمانان و نامسولمانان ده گريته وه، واته: هه ركه سينك كه ژيان و نه فس و نه داميان هه بن.

۳- پاراستنی وه چه (حفظ النسل):

ئه ميش ته وهيه كه هه ركام له هاوولا تيبان، هه ل و مه رجي مال و حال پي كه ونان و، وه چه لي كه وتنه وه يان بو بسازي نري و، به هه مان شي وه ش وه چه يان وه ك قه ده غه و پياواني ك پياريزري، هه ر بوئه ش داوين پيسي قه ده غه كراوه و، سزاي سه د (۱۰۰) قه مچي بو زيناكاراني نير ومي دانراوه، وه ك خوا فه رمويه تي:

﴿ الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ ۚ ۖ ﴾ النور - ۲-

۴- پاراستنی نابروو (حفظ العرض):

ئه ميش ته وهيه كه ده بي هه موو هاوولا تيبه ك له ژير سايه ي ده له تي ئيسلاميدا، نابروو كه رامه تي و كه سايه تي سه لامه ت و پاريزراو بيت، هه ر بوئه ش شه ريعه ت بوختان (قذف) و، زه م و غه بيه ت و، ناوو ناتوره وه دواخستن و، جاسوسي له سه ر كردن و.. هتد و حه رام كردوه، ئنجا چ به رانبه ر به هاوولا تيبه كي مسولمان بكرين، چ هاوولا تيبه كي نامسولمان! چونكه هه ركه سينك رازي بي كه هاوولا تيبه

کیان و دەولەتیکی ئیسلامیی بێت و، لە ژێر سیبەری ئیسلامدا ژیان بەسەر بەری، دین و عەقیدەو بەرنامە ی هەر شتێک بێ، هیچ لەمەسەلەکە ناگۆرێ و، مادام تەنیا خۆی دادگەر بەدیھێنەر و پەرۆردگاریەتی و لێشی سەلماندووە کەبەویستی خۆی بژیەت و، هیچ شتێکی لەسەر فەرزنە کردووە، هیچ کەسیکی دیکە بۆی نیە کەبەو بیانوووە، هیچ جوۆرە زمان درێژی و دەستدرێژییەک بکاتە سەر کەسایەتی و کەرەمەتی و، کت و مت و وەک مەسولمانان، هەر جوۆرە ئازاردان و زیان پێگەیانندیکی، حەرەم و قەدەغەیه.

لە (صحيح البخاري) دا هاتووە، کەخەلیفە ی چوارەمی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) عەلی کۆری ئەبووتالیب ئەم وتە بەجییه ی گوتووە:

(إِنَّمَا قَبِلُوا عَقْدَ الْجَزِيَةِ حَتَّى تَكُونَ أَمْوَالُهُمْ كَأَمْوَالِنَا وَدَمَاؤُهُمْ كَدَمَانَا)^(۱)

واتە: (أهل الذمة) - ئەوانە ی کە دەبنە هاوولاتی دەولەتی ئیسلامیی و مەسولمانیش نین - بۆیە قبوڵیان کردووە پەیمانمان لەگەڵدا بێستەن و ببە هاوولاتی ئێمە، تاكو مالیان وەك ه ی ئێمە ب ی، و، خوێنیشیان وەك ه ی ئێمە ب ی (هەر وەها باقی مافەکانی دیکەشیان وەك ه ی ئێمە پارێزراو بن)^(۲).

هـ- پاراستنی ئاسایش (حفظ الأمن):

هەر وەها هاوولاتیانی ژێر سایە ی دەولەتی ئیسلامیی مافی خۆیانە لەژانیکی پرەیمینی و ئاسایش دا بگوزەڕێن، بەمانای گشتگیری ئاسایش و لەپرووی نەفسی و جەستەیی و دارایی و خێزانی و.. هتدەو، هەربۆیەش خوا سزای رێگری و تێکدانی ئاسایشی داناو:

﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا

(۱) برۆانە: (بدائع الصنائع) للکاسانی، ج ۷ ص ۱۱۱، وە برۆانە: (السير الكبير) للشيباني، ج ۳ ص ۲۵۰.

(۲) ئەو ی نیوان دوو کەوانە کە خۆم زیادم کرد، چونکە سیاقی قسە کە دەیکەیه ن ی.

أَوْ يُصَلُّوا أَوْ يَفُتَّحَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ
الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾

المائدة - ۳۳-

۶- پاراستنی عەقل (حفظ العقل):

هەروەها هەموو کەسیک دەبێ لە سایەی کيان و دەوڵەتی ئیسلامیدا، ھۆش و عەقڵی
ھەم گەشەیی پێ بدری، ھەم بشپارێزری لە ھەر شتێک کە زیانی پێ بگەییەنێ و، ببیتە
مایەی سست کردنی و پەكخستنی، ھەر بۆیەش لە ئیسلامدا ماددە سێکەر و
سەرخۆشکەرەکان قەدەغە کران، تاكو عەقڵی خەلک ساغ و سەلامەت بێ،
چونکە ئینسان بە عەقل و ھۆش لە ئازەل جیا دەکریتەوە.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ
فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾﴾ المائدة - ۹۰-

۷- پاراستنی مال و سامان (حفظ المال):

وہ لە کۆتایی دا پێویستە لە ژێر سایەی ھوكمپرانیتی ئیسلامدا، مال و
سامانی هەموو ھاوولاتییان پارێزراوی، ھاوولاتییان ھەم دەبێ مافیان ھەبێ،
کە کەسابەت بکەن و مالی خەلک پەیدا بکەن و، ھەم مالە کەشیان سەلامەت و
پارێزراو بێ، ھەر بۆیەش لە ئیسلامدا سزای دزی و رێگری دانراوە، تاكو
مالی خەلک سەلامەت بێ.

﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا..﴾ المائدة - ۳۸-

زۆر کەس ھەبێ پەرۆشی دەستی دزی کەیت، کە دەبردی، بەلام پەرۆشی
مال و سەرودە و سامانی خەلکیکی نیە، کە بە ئارەقی نیوچاوان و ڕەنجی شان
پەیدای کردووە، بە ئاشکراو لە رێگرییدا لێ دەستیندری، یاخود بە پەنامەکیی و
لە مالی لێ دەدزری!! بەلام نەخیر، پێویستە پەرۆشی ھوول و ماندوو بوون و
مال و سامانی خەلکمان بێت، وە دیفاع لە کەسیک نەکەین، کە خیانتە و ناپاکیی

دەکات بەرانبەر بە مال و سامانی خەڵک، یان بەرانبەر بە ئابروو و کەرەمەتی خەڵک، و نابی بەزەییمان بە کەسیکی ناپاکدا بیتمەوه، کەتوان و دزیی دەکات و حوکمی شەری بەسەردا دەدری.

و ە پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەربارە ی ئەو مافانە لەحەجی مالتاوی (حجة الوداع) دا کە زیاتر لە سەد هەزار (۱۰۰۰۰۰) کەس لەهاوێڵە بەرپێژەکانی لەخزمەتی دابوون، وە دوایین حەج بوو کردی، دوایین وتاریشی بوو کە بەو شیوێیە بە گشتی بۆیان بدات، فەرمووی:

{أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّ دِمَائَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ، عَلَيْكُمْ حَرَامٌ يَوْمَكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ، هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ؟ أَلَلَّهِمَّ فَاشْهَدْ!} أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۹۴۱)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۱۹۰۵)، وَغَيْرُهُمَا^(۱).

واتە: خوێنتان و مالتان و نامووس و ئابرووتان لەسەرتان قەدەغەییە لەنیو خۆتاندا، وە کە قەدەغەیی ئەم پێژەتان، لەم مانگەتاندا، لەم ولایتەتاندا، ئایا پێم راگەیانندن؟ خۆایە! شایەدبە.

(۱) بۆ درێژە (خطبة حجة الوداع) بڕوانە: (مجموعة الوثائق السياسية للعهد النبوي والخلافة الراشدة) لمحمد حميدالله، ص ۳۶۰-۳۶۸، الوثيقة رقم: ۲۸۷/ألف (خطبة حجة الوداع).

س: مافە شەخسیی و تایبەتییهکان:

لە ئیسلامدا ھەموو ئینسانێک وەک تاکێک^(۱)، دەبێ مافە شەخسییەکانی بۆ داوێن بکری، دیارە مافە شەخسییەکان زۆرن، بۆ وێنە: ئازادیی ھەڵبژاردنی عەقیدە، وەک باسمانکرد، وە ئازادیی بیرکردنەوە و دەربڕین، ھەتا (أبو الأعلى المودودي)^(۲) و (سید قطب) و ھەندیکێ دیکە لە زانایانی ئیسلامیی ھاوچەرخ، پەحمەتی خۆیان لێ بێ، رایان وایە کە ئەھلی کیتاب، یان: ھاوپیەمانان، وەختێک لە ژێر سایەی دەولەتی ئیسلامیییدا بن، بۆیان ھەیە بانگەشە بکەن بۆ فیکرە و بیروپروای خۆیان، بەلام بەبێ قسە گوێن بە ئیسلام، وە بۆیان ھەیە بەشیویدیەکی بابەتی (موضوعی) یانە باسی بیروپروای خۆیان بکەن و بانگەواز بکەن.

وە لە سەردەمی پێغەمبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە کاتیکی دا وە فدی (نجران) ھاتو، لە مزگەوتی پێغەمبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم) قسە کەر (خطیب)ی ئەوان ھەستاو قسە ی خۆی کردو و دیفاعی لە ئایینی دیانەتی (نصرانیە)ی خۆیان کردو، پێغەمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم) ئایەتی خۆی بۆ خوێندوونەو وە باسی ئیسلامی بۆ کردوون^(۳).

ھەروەھا لە مەدینە لە مزگەوتی پێغەمبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم) شاعیری موشریکەکان ھێرشێ کردۆتە سەر ئیسلام، پێغەمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم) بە (حەسسانی کورپی ثابت و کەعبی کورپی مالیک)ی فەرموو، کە دوو

(۱) ئێرەدەمن قسە لە ئینسان دەکەم، ئەک لە مەسولمان، ئینسان بە گشتی، چ مەسولمان چ نامەسولمان نێو مێ و، گەورە و بچووک.

(۲) (أبو الأعلى المودودي) پەحمەتی خۆی لێ بێ لەو بارەو گوتیویتی: (فالذي يظهر من هذا بوجه قاطع أن كل طائفة من طوائف البلاد إذا كانت لاتوافق آراءها آراء الأمة الإسلامية، لا تحول الدولة الإسلامية دون إظهار آراءها، وأما إذا حاولت نشر أفكارها وحمل الجمهور عليها بالطرق الإرهابية والعمل على قلب نظام البلاد بالقوة، فهناك تؤاخذها الدولة وتجازيها على أعمالها) بروانە: (نظرية الإسلام وھدیە)، ص ۳۰۷.

(۳) بروانە: السيرة النبوية لابن هشام، ج ۲ ص ۳۰۸-۳۱۴.

شاعیر بوون لەهاوێلان خوا لییان رازی بی، دیارە هەر جارە یەکیکیان بوو،
فەرموویەتی: هەلسن وەلامیان بدەنەو، شیعەر بەشیعەر، وتار بەوتار، قسە بەقسە،
ئەوێش لەکاتیگدا بوو کە ئیسلام لەوێ پرێ دەستەلاتی دا بوو!!^(۱)

هەر وەها ئازادیی جل و بەرگ و^(۲)، ئازادیی خواردن و خۆراک و، ئازادیی
سەفەر و هاتووچۆ و، ئازادیی خانووبەرە و، ئازادیی گەشت و گەران، هەندیک
کەس لەخۆوە پروپاگەندە خراپمان بوو دەکەن و دەڵێن: ئەگەر ئیسلامییەکان
دەستەلات و حوکمرانییان بکەوێتە دەست، پێکەنین و زەرەدەخەنە قەدەغە دەکەن،
چوونە سەیران و گەشت و گوزار قەدەغە دەکەن، بەرگ و پۆشاکێ جوان و
خواردنی خۆش قەدەغە دەکەن!!

بەلام لەراستییدا ئەو هەمووی درۆ و دڵەسەییە، چونکە خوای بەخشنە
دەفەر موی:

﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ..﴾ (الأعراف: ۳۲)

واتە: ئەو موحەممەد! پێیان بفرمۆ: کێ جوانیی و رازاوەییەک، کە خوا
خولقاندوویەتی بۆ بەندەکانی، وە رۆزییە پاک و بەلەزەت و خوشەکانی، قەدەغە
کردوون؟!

کێ قەدەغە ی کردوون؟ ئەدی خوا بۆ بەندەکانی خۆی نەبخولقاندوون؟ بەلام
خوا فەرموویەتی: بەشیوەی شەریعی و دەستیان بینن، وەبەشیوەی شەریعی
بەکاریان بینن.

(۱) هەمان سەرچاوەی پیشوو، ج ۴، ص ۳۲۴-۳۲۸، ط ۲۰۰۶، دار بن الهیثم.

(۲) دیارە لەگەڵ رەچاوکردنی ئەدەبە شەریعیە گشتییەکانی کۆمەڵگای موسڵماندا.

چوار: مافە ئابووریيەکان:

هەموو ئینسانێک لە ژێر سایەى دەستەلات و قەواردیەکی ئیسلامیدا بۆى
هەیه خاوەن (مالک) بێت، وەك خۆى کاربەجێ دەفەرموێ:

﴿.. فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ﴾ البقرة: ۲۷۹.

واتە: سەرمايەكانتان هێ خۆتان، نەستەم دەكەن و نەستەمیشان لێ دەكرێ.
و هەموو ئینسانێک لە دەولهتی ئیسلامیدا بۆى هەیه کارو کەسابەت بکات
بەشیوەیەکی شەرعیی و ڕەوا، هەرکارو کەسابەتێک دەکات و چۆن مال و سامانی
خۆى وەسەرێک دەنێ، بەلام لەسنووری شەریعەت داو بەشیوەی شەرعیی، بۆیه
لە ئیسلامدا سوودخۆری (ربا) قەدەغە کراوە، وە قۆرخکردن (إحتکار) قەدەغە
کراوە، وە زهوت کردن (غصب) و دزی کردن قەدەغە کراون، چونکە زیان
بەبەرژوهندیی گشتی و بەکۆمەڵ دەگەیهنن.

و ئیسلام لەرووی ئابوورییە و هەوسەنگییەکی زۆر وردی ڕاگرتووە لەنێوان
ئازادی تاک و بەرژوهندیی کۆمەڵدا، بەپێچهوانەی سیستمی سەرمايەداریی و،
بەپێچهوانەی سیستمی سۆشیالیستییه و، کە لەسیستمی سەرمايەداریییدا
کۆمەڵگا لە ژێر پێ تاک دا دەپلێشیندریته وەو، تاک بەکەیفی خۆى و بێ
گوێدانە هیچ شتێک، مال و سامانی خۆى زیاد دەکات؟ بەبازرگانیی هەرام؟
بەبازرگانی کردن بەنامووسی خەلک؟ بەهەر شتێک، گرنگ ئەوێه سەرۆت و
سامانی زۆر وەسەرێک بێت، وە لەسیستمی سەرمايەداریییدا، ئینسان وەك تاک
بەرەڵداو ئازادە هەرچییهك بکات.

بەلام لەسیستمی سۆشیالیزمدا بەپێچهوانەو: تاک لە ژێر پێ کۆمەڵگادا
دەپلێشیندریته وەو، بەبیانوی بەرژوهندیی گشتییەو، سەرجهەم ماف و ئازادییهکانی
پێشێل و زهوت دەکری.

بەلام ئىسلام وانیه، ئىسلام پىزى تاك دەگرى و ماف و ئازادىيەكانى بۆ دابىن دەكات، بەلام نەك لەسەر حىسابى بەرژەوەندىيەكانى كۆمەلگا.

هەر وەها لە كۆمەلگای ئىسلامىدا، هەر كەسێك نەيتوانى ژيان و گوزەرانى خۆى دابىن بكات، دەولەتى ئىسلامىي ئەركدار (مُكَلَّف)ە كە ژيان و پىداويستىيەكانى بۆ دابىن بكات، (أبو يوسف) لە كىيى (الخراج)^(۱) دا هیناويەتى كە: رۆژێك خەلىفەى دووهم عومەرى كورپى خەتتاب (خوالى رازى بى) جوولەكەيەكى ريش سى و بەتەمەن و نەخۆش دەيىنى سۆال دەكات، پى دەلى: جوولەكە! بۆ چى سۆال دەكەى؟ ئەويش دەلى: بلىم چى سى شتم لەسەر كۆبوونەو: فەقىرى و پىرى و سەرانه، سەرانه (جزية)م لەسەردانداو و پىرىش و نەدارىش، عومەر گوتى: ئىنساف نیه، كەبەگەنجىي سۆودت لى بىيىن و بەپىرى بەرهەللات بكەين، دەستى دەگرى و دەبىاتە لای بەرپرسى خەزىنەى دارايى (بيت المال)ى مسۆلمانان و پى دەلى: سەرنج بدەو سەرژمىريان بكە ئەمەو هاو وىنەكانى، لەخەزىنەى مالددا مووچەيان بۆ بىرنەو، چونكە هاوولاتيانى دەولەتى ئىسلامىي، با كافرىش بن، نابى سۆال بكەن و نابى موحتاج و نەداربن.

پىنج: مافە كۆمەلەيەتيەكان:

ئەمانەش مافى هەموو ئىنسانىكن لە ژىر سايەى دەولەتى ئىسلامىدا، هەر لەژن هىنان و شووكردن و پىكەوونانى خىزانەو بەگرە، هەتا پاراستنى ساغ و سەلامەتيى و ئەنجامدانى چالاكىيە كۆمەلەيەتيەكان، كەيىگومان حەوت مافە گىرنگەكان (الضروريات السبع)يش دەگىرنەو.

(۱) الخراج، ص ۱۲۶، وە: (منتخب كنز العمال من مسند أحمد) (۳۰۹/۲).

شەش: مافە سیاسییەکان:

بەھەمان شیۆ لە ژێر سایەى دەوڵەت و قەوارەى ئیسلامییدا، ھەموو ئینسانەکان مافی چالاکیی سیاسییان ھەیە، ئنجایە کە مین مافی سیاسى ئەوێە کەوێە نەتەو، نەتەوێەکان بەیەك چاو سەیر دەکړن و لەشەریعەتى ئیسلامییدا، کە مینە (أقلية) ی نەتەوێەى نیه، لە دەوڵەتى ئیسلامییدا کە مینەى دینیى و فیکریی ھەیە، بەلام کە مینەى نەتەوێەى (الأقلية القومية) نیه، بۆچی؟ چونکە نەتەوێەکان لە پوانگەى ئیسلامەوێە وەك یەکن، نە عەرەب لە کورد، نە کورد لە تورک، نە تورک لە ئەفغان... ھتد، ھیچ لە ھیچی گەورەتر نیه، بەلام کە مینەى دینیى (الأقلية الدينية) و فیکریی ھەیە، مادام زۆربەى ولاتە کە موسولمان نشینەو کە مینک جوولە کە، یان کە مینک نە صرانیى، یان کە مینک زەردەشتیى، یان کە مینک زەندیقی تێدا یە، بە پێى سیستمى دیموکراسیى ی، دەبێ کە مینە کە لە یاساو دەستوورە گشتییەکان دا، دامەل کە چ بکەن بۆ زۆرینە^(۱).

ھەلبەتە مافە سیاسییەکانیش زۆرن، بەلام ئیمە ئاماژە بە چواریان دەکەین، وەك چەند نمونە یەك لە سەرەکیەکانیان:

۱- یە کە مین مافی سیاسى بریتی یە لە (مافی نەتەوێەى) واتە: نەتەوێەکان ھەموویان وەك یەك و بەیەك چاو سەیر دەکړن، پاشان مافی فەرمان بە چاکەو نەھى لە خراپە ھەیە، تەنانتە بۆ ئەھلى زیممە (أهل الذمة) ش، ئەگەر ناحەقی و ناەدالەتی یەك ببینن، بۆیان ھە یە بەرھەلستیى بکەن، وەزۆر لە زانایانى ئیسلام رایان وایە کە لە ئەنجومەنى شوورای دەوڵەتیى ئیسلامییدا، دەبێ نوێنەرى ھەموو کە مایەتی یە دینی یەکانیشی تێدا ی، بە جوولە کەو نە صرانیى و زەردەشتیى و ھەموویانەو، دەبێ ھەموویان نوێنەریان لە ئەنجومەنى شوورای

(۱) دیارە بە پێى شەریعەتى ئیسلامی ھەر شوێنێک کەوتە ژێر ڕکێفی حوکمی ئیسلامەو، شەریعەتیان بە سەردا جی بە جی دەکړ، وەك سیستمى حوکمرانیى، بە بێ ڕەچا و کردنى زۆرینەو کە مینەى موسولمانان لەو شوێنەدا.

دەولەتی ئىسلامىدا ھەبى، بۆ ئەو ھى نوینەرەکیان دەنگ و باس و خواس و پىداوئىستىيەکانى ئەو خەلکەى خۆى بگەيەن، بەئەنجومەنى شوورا، وە دىفاع لە مافەکانیان بکات.

۲- مافیکی دیکەى سیاسى، بریتىيە لەھاوکارىی کردن و دەستبارگرتن بۆ ھوکمران، وە راستکردنەو ھەلەکانى، وەلە حالەتى راست نەبوونەو ھشى دا، ھەلۆئىست لۆرەگرتنى، وە لاوان و دوورخستەو ھى لەدام و دەزگاگانى ھوکمرانى، چونکە خەلک بۆيە دایناوہ کە شەریعت پىادەبکات.

۳- وە مافیکی دیکەى سیاسى، ئەو ھى کەبەگویرەى شایستەيى (کفاءة) ئەرک بەخەلکى دەسپێردى، ئەک لەسەر بناغەى رەنگ و زمان و خزمەياتى و. ھتە.

۴- وە مافیکی دیکە ئەو ھى کەخەلک لەبەرانبەر یاسا و دادگادا یەکسان و، ھىچ کەس ھىچ جۆرە پلەو ئىمتىيازىکى نیەو، کى لەھەموو کەس پلەو پایەى بەرزترە، دەبى لە ھەموویان ملکەچتر بى!

ئەو ھى کورتەيەک بوولە مافە بنەرەتییەکانى مرؤف، وە ئەرکەکانى لەسایەى شەریعتى خوادا (تبارک وتعالى).

شایانى باسیشە کە زۆرەى ئەو ئەرک و مافانە، بەتایبەت مافە سیاسییەکان بەکورتى و خیرایى ئامارەمان بۆیانکرد، ئەگەرنا پۆیستىيان بەتوئزینەو ھى رۆونکردنەو ھى چاکترە زیاتر ھەيە، بەتایبەت ھینانەو ھى دەقى قورئان و سوننەت لەسەر ھەراکام لەو مافانە، بەلام خوا یاربى لەئالقی شەشەم و کۆتایى دا کە باسى (دیموکراسی)یە، ئەو قەرەبوو دەکەینەو.

کۆتایى ئەم ئالقیەش بەم چەند تیبینیە کورتە دینم:

یەکەم:

ناگونجى ئىسلامىک پىغەمبەرەکەى (صلی اللہ علیہ وسلم) نازناوى (رحمة للعالمین) ھەبى:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (١٠٧) الانبیاء: ١٠٧.

هەموو مافەکانی ئینسانەکان دا بین نە کات!! تەماشای دەکەین لەو ئایەتەدا
خوای پەروردگار دەفەرموێ: ((للعالمین)) واتە: هەموو جیهانیان، واتە:
بەلای کەمەو، سەرچەم ئێوانە ی کە لەسەر زەوین، کەواتە: کاتێک شەریعەتی
(محمد المصطفی) (صلي الله عليه وسلم) بەریاو بەرقەرار دەبێ، هەموو
جیهانییەکان بە کافرو مسوڵمانەو، بە هەرمەند دەبن و، وەك ئینسانێک رێژیان لێ
دەگیرێ و مافەکانیان دا بین دەکریت.

دووهم:

هەرکارگەیهک کەشتیک بەرھەم دێت و ئامێرێک دروست دەکات، یەكسەر
(کەتەلۆک) یکی رەگەڵ دەخات، خوای بە دیھێنەریش ئینسانی خولقاندووە،
هەرئەویش شایستە ی ئەوێە ئەرک و مافەکانی بۆ دیاریی بکات، وە چاکترین و
پیشکەوتوو (متطور)ترین کەل و پەل کە دروست دەکریت، بۆ وێنە: تەلەفزیۆنێک
کە دەتوانی چەندان شەپۆلی دەنگیی و رەنگیی کۆبکاتەو، کاتێک بەوشیویدی،
کە کارگە کە دەست نیشانی کردووە بە کارناھێنری، دەبێتە کۆلکە داریک، ئینسانیش
بەراستی تاکو ئەوکاتە ئەو پایەو مەقامە ی دەبێ، کەبەو شیویدی بەرپۆوە دەچێ،
کە خوای بە دیھێنەر بۆ دیاریی کردووە.

سێیەم:

لە کۆتاییش دا دەلێم: بەندەبوونی ئینسان بۆ خوا - جل جلاله - بۆ ئەوێە کە
لە کۆیلائیەتی بۆ بەندەکان رزگاری بێ، وە لە پراستییدا ئینسان بەبێ پەرستراو
(معبود) ناتوانی بژیەت، جا پەرستراوی حەقیقی بێ، کە خوا یە - جل جلاله -،
یان پەرستراوە ساختەکان بن، کە لە بت (صنم) و طاغوت و دیکتاتۆرەکاندا خۆیان
دەبیننەو، بەلێ، ئینسان تەنھابەھۆی بەندایەتی یەو بۆ خوا، رێژو کەرامەت و
کەسایەتی سەلامەت و پارێزراو دەبێ و، لەخەم و پەژاردی دنیاو دواپۆژ
دەرەخسێ.

خوای پەرۆەردگار نەتەوێ ئێمە و باقی نەتەوێ مەسولمانەکان هیدایەت بدات، کەلەژێر سایە و سیبەری شەریعەتەکی دا، هەوڵ بدەن ئەرکە شەریعیەکانیان جێ بەجێ بکەن، وە مافە شەریعیەکانیشیان داوین بکەن.

وە بەراستیش ئێمە خوێشەکان بووین کە لەو دواوەدا هەرچەند درەنگ وەخت بوو برادەرانی (یەکیەتی و پارتی) توانییان کە دواوەی هەشت ساڵ بۆ یەکیەمین جار لە پەرمانەکیاندا پێکەوێ دابنیشان، لە گەڵ رەخنە و گەڵی و تێبینیمان لە سەر زۆر شت، بەلام پێگومان ناشتی و تەبایی لە بەرژووەندیی هەموو لایەک دا، هیوادارێش ئەو ناشتەوایی و ئەو دەست لە نیو دەستی یەکیەتی نە، هەلقولای قەناعەت و ئیرادەی ئازادانەیی خوێیان بۆ، وە لە پێناوی بەرژووەندیی میلیتەرە کە شماندا بە کاریت، وە بۆ داوین کردنی بەرژووەندیی شەخسی و حیزبی و بۆ تەصفیی حساباتی لاوەکی بە کارنەیت، وە بۆ دژایەتی کردن و پەرۆێزکردنی خەڵکی دیکەش بە کارنەیت، خوای پەرۆەردگارێش سەرەنجامی هەموو لایە کمان خێر بکات.

وصلی الله علی محمد وعلی آله وصحبه أجمعین

والحمد لله رب العالمین

پەڕاوێزێ بۆ مەکتەبی مەسولمانەکان

www.alibapir.com

Alibapir

Google Play App Store

QR codes

پەڕاوێزێ بۆ مەکتەبی مەسولمانەکان

www.alibapir.com

Alibapir

Google Play App Store

QR codes

پەڕاوێزێ بۆ مەکتەبی مەسولمانەکان

www.alibapir.com

Alibapir

Google Play App Store

QR codes

الإعلان العالمي لحقوق الإنسان (جارىنامەى جیهانیى بۆ مافەکانى مرۆف)

اعتمد ونشر على الملأ بموجب قرار الجمعية العامة للأمم المتحدة ٢١٧ ألف (د-٣)
المؤرخ في ١٠ كانون الأول/ديسمبر ١٩٤٨

الديباجة

لما كان الاعتراف بالكرامة المتأصلة في جميع أعضاء الأسرة البشرية وبحقوقهم المتساوية الثابتة هو أساس الحرية والعدل والسلام في العالم. ولما كان تناسي حقوق الإنسان وازدراؤها قد أفضى إلى أعمال همجية آذت الضمير الإنساني، وكان غاية ما يرنو إليه عامة البشر انبثاق عالم يتمتع فيه الفرد بحرية القول والعقيدة ويتحرر من الفرع والفاقة. ولما كان من الضروري أن يتولى القانون حماية حقوق الإنسان لكيلا يضطر المرء آخر الأمر إلى التمرد على الاستبداد والظلم. ولما كانت شعوب الأمم المتحدة قد أكدت في الميثاق من جديد إيمانها بحقوق الإنسان الأساسية وبكرامة الفرد وقدره وبما للرجال والنساء من حقوق متساوية وحزمت أمرها على أن تدفع بالرقى الاجتماعي قدماً وأن ترفع مستوى الحياة في جو من الحرية أفسح. ولما كانت الدول الأعضاء قد تعهدت بالتعاون مع الأمم المتحدة على ضمان اطراد مراعاة حقوق الإنسان والحريات الأساسية واحترامها. ولما كان الإدراك العام لهذه الحقوق والحريات الأهمية الكبرى للوفاء التام بهذا التعهد. فإن الجمعية العامة تنادي بهذا الإعلان العالمي لحقوق الإنسان على أنه المستوى المشترك الذي ينبغي أن تستهدفه كافة الشعوب والأمم حتى يسعى كل فرد وهيئة في المجتمع، واضعين على الدوام هذا الإعلان نصب أعينهم، إلى توطيد احترام

هذه الحقوق والحريات عن طريق التعليم والتربية واتخاذ إجراءات مطردة، قومية وعالمية، لضمان الاعتراف بها ومراعاتها بصورة عالمية فعالة بين الدول الأعضاء ذاتها وشعوب البقاع الخاضعة لسلطان.

■ **المادة ١ :** يولد جميع الناس أحراراً متساوين في الكرامة والحقوق، وقد وهبوا عقلاً وضميراً وعليه أن يعامل بعضهم بعضاً بروح الإخاء

■ **المادة ٢ :** لكل إنسان حق التمتع بكافة الحقوق والحريات الواردة في هذا الإعلان، دون أي تمييز، كالتمييز بسبب العنصر أو اللون أو الجنس أو اللغة أو الدين أو الرأي السياسي أو أي رأي آخر، أو الأصل الوطني أو الاجتماعي أو الثروة أو الميلاد أو أي وضع آخر، دون أية تفرقة بين الرجال والنساء. وفضلاً عما تقدم فلن يكون هناك أي تمييز أساسه الوضع السياسي أو القانوني أو الدولي لبلد أو البقعة التي ينتمي إليها الفرد سواء كان هذا البلد أو تلك البقعة مستقلاً أو تحت الوصاية أو غير متمتع بالحكم الذاتي أو كانت سيادته خاضعة لأي قيد من القيود

■ **المادة ٣ :** لكل فرد الحق في الحياة والحرية وسلامة شخصه.

■ **المادة ٤ :** لا يجوز استرقاق أو استعباد أي شخص، ويحظر الاسترقاق وتجارة الرقيق بكافة أوضاعهما

■ **المادة ٥ :** لا يعرض أي إنسان للتعذيب ولا للعقوبات أو المعاملات القاسية أو الوحشية أو الحاطة بالكرامة

■ **المادة ٦ :** لكل إنسان أينما وجد الحق في أن يعترف بشخصيته القانونية

■ **المادة ٧ :** كل الناس سواسية أمام القانون ولهم الحق في التمتع بحماية متكافئة عنه دون أية تفرقة، كما أن لهم جميعاً الحق في حماية متساوية ضد أي تمييز يخل بهذا الإعلان وضد أي تحريض على تمييز كهذ

■ **المادة ٨ :** لكل شخص الحق في أن يلجأ إلى المحاكم الوطنية لإنصافه عن أعمال فيها اعتداء على الحقوق الأساسية التي يمنحها له القانون

■ **المادة ٩ :** لا يجوز القبض على أي إنسان أو حجزه أو نفيه تعسفاً.

• **المادة ١٠ :** لكل إنسان الحق، على قدم المساواة التامة مع الآخرين، في أن تنظر قضيته أمام محكمة مستقلة نزيهة نظراً عادلاً علنياً للفصل في حقوقه والتزاماته وأية تهمة جنائية توجه إليه.

• **المادة ١١ :** (١) كل شخص متهم بجريمة يعتبر بريئاً إلى أن تثبت إدانته قانوناً بمحاكمة علنية تؤمن له فيها الضمانات الضرورية للدفاع عنه. (٢) لا يدان أي شخص من جراء أداة عمل أو الامتناع عن أداة عمل إلا إذا كان ذلك يعتبر جرمًا وفقاً للقانون الوطني أو الدولي وقت ارتكاب، كذلك لا توقع عليه عقوبة أشد من تلك التي كان يجوز توقيعها وقت ارتكاب الجريمة.

• **المادة ١٢ :** لا يعرض أحد لتدخل تعسفي في حياته الخاصة أو أسرته أو مسكنه أو مراسلاته أو لحملات على شرفه وسمعته، ولكل شخص الحق في حماية القانون من مثل هذا التدخل أو تلك الحملات.

• **المادة ١٣ :** (١) لكل فرد حرية التنقل واختيار محل إقامته داخل حدود كل دولة. (٢) يحق لكل فرد أن يغادر أية بلاد بما في ذلك بلده كما يحق له العودة إليه.

• **المادة ١٤ :** (١) لكل فرد الحق في أن يلجأ إلى بلاد أخرى أو يحاول الالتجاء إليها هرباً من الاضطهاد. (٢) لا ينتفع بهذا الحق من قدم للمحاكمة في جرائم غير سياسية أو لأعمال تناقض أغراض الأمم المتحدة ومبادئها.

• **المادة ١٥ :** (١) لكل فرد حق التمتع بجنسية ما. (٢) لا يجوز حرمان شخص من جنسيته تعسفاً أو إنكار حقه في تغييرها.

• **المادة ١٦ :** (١) للرجل والمرأة متى بلغا سن الزواج حق التزوج وتأسيس أسرة دون أي قيد بسبب الجنس أو الدين، ولهما حقوق متساوية عند الزواج وأثناء قيامه وعند انحلاله. (٢) لا يبرم عقد الزواج إلا برضى الطرفين الراغبين في الزواج رضى كاملاً لا إكراه فيه. (٣) الأسرة هي الوحدة الطبيعية الأساسية للمجتمع ولها حق التمتع بحماية المجتمع والدولة.

• **المادة ١٧ :** (١) لكل شخص حق التملك بمفرده أو بالاشتراك مع غيره. (٢) لا يجوز تجريد أحد من ملكه تعسفاً

■ **المادة ١٨ :** لكل شخص الحق في حرية التفكير والضمير والدين، ويشمل هذا الحق حرية تغيير ديانته أو عقيدته، وحرية الإعراب عنهما بالتعليم والممارسة وإقامة الشعائر ومراعاتها سواء أكان ذلك سرّاً أم مع الجماعة

■ **المادة ١٩ :** لكل شخص الحق في حرية الرأي والتعبير، ويشمل هذا الحق حرية اعتناق الآراء دون أي تدخل، واستقاء الأنباء والأفكار وتلقيها وإذاعتها بأية وسيلة كانت دون تقيد بالحدود الجغرافية

■ **المادة ٢٠ :** (١) لكل شخص الحق في حرية الاشتراك في الجمعيات والجماعات السلمية. (٢) لا يجوز إرغام أحد على الانضمام إلى جمعية ما

■ **المادة ٢١ :** (١) لكل فرد الحق في الاشتراك في إدارة الشؤون العامة لبلاده إما مباشرة وإما بواسطة ممثلين يختارون اختياراً حراً. (٢) لكل شخص نفس الحق الذي غيره في تقلد الوظائف العامة في البلاد. (٣) إن إرادة الشعب هي مصدر سلطة الحكومة، ويعبر عن هذه الإرادة بانتخابات نزيهة دورية تجري على أساس الاقتراع السري وعلى قدم المساواة بين الجميع أو حسب أي إجراء مماثل يضمن حرية التصويت

■ **المادة ٢٢ :** لكل شخص بصفته عضواً في المجتمع الحق في الضمانة الاجتماعية وفي أن تحقق بوساطة المجهود القومي والتعاون الدولي وبما يتفق ونظم كل دولة ومواردها الحقوق الاقتصادية والاجتماعية والتربوية التي لاغنى عنها لكرامته وللنمو الحر لشخصيته

■ **المادة ٢٣ :** (١) لكل شخص الحق في العمل، وله حرية اختياره بشروط عادلة مرضية كما أن له حق الحماية من البطالة. (٢) لكل فرد دون أي تمييز الحق في أجر متساو للعمل. (٣) لكل فرد يقوم بعمل الحق في أجر عادل مرض يكفل له ولأسرته عيشة لائقة بكرامة الإنسان تضاف إليه، عند اللزوم، وسائل أخرى للحماية الاجتماعية. (٤) لكل شخص الحق في أن ينشئ وينضم إلى نقابات حماية لمصلحته

■ **المادة ٢٤ :** لكل شخص الحق في الراحة، وفي أوقات الفراغ، وللاسيما في تحديد معقول لساعات العمل وفي عطلات دورية بأجر

■ **المادة ٢٥ :** (١) لكل شخص الحق في مستوى من المعيشة كاف للمحافظة على الصحة والرفاهية له ولأسرته، ويتضمن ذلك التغذية والملبس والسكن والعناية

الطبية وكذلك الخدمات الاجتماعية اللازمة، وله الحق في تأمين معيشته في حالات البطالة والمرض والعجز والتمل والشيوخوخة وغير ذلك من فقدان وسائل العيش نتيجة لظروف خارجة عن إرادته. (٢) للأمومة والطفولة الحق في مساعدة ورعاية خاصتين، وينعم كل الأطفال بنفس الحماية الاجتماعية سواء أكانت ولادتهم ناتجة عن رباط شرعي أو بطريقة غير شرعية

• **المادة ٢٦: (١)** لكل شخص الحق في التعلم، ويجب أن يكون التعليم في مراحله الأولى والأساسية على الأقل بالمجان، وأن يكون التعليم الأولي إلزامياً وينبغي أن يعمم التعليم الفني والمهني، وأن ييسر القبول للتعليم العالي على قدم المساواة التامة للجميع وعلى أساس الكفاءة. (٢) يجب أن تهدف التربية إلى إغناء شخصية الإنسان إغناء كاملاً، وإلى تعزيز احترام الإنسان والحريات الأساسية وتنمية التفاهم والتسامح والصداقة بين جميع الشعوب والجماعات العنصرية أو الدينية، وإلى زيادة مجهود الأمم المتحدة لحفظ السلام. (٣) للآباء الحق الأول في اختيار نوع تربية أولادهم

• **المادة ٢٧: (١)** لكل فرد الحق في أن يشترك اشتراكاً حراً في حياة المجتمع الثقافي وفي الاستمتاع بالفنون والمساهمة في التقدم العلمي والاستفادة من نتائجه. (٢) لكل فرد الحق في حماية المصالح الأدبية والمادية المترتبة على إنتاجه العلمي أو الأدبي أو الفني

• **المادة ٢٨:** لكل فرد الحق في التمتع بنظام اجتماعي دولي تتحقق بمقتضاه الحقوق والحريات المنصوص عليها في هذا الإعلان تحقّقاً تاماً

• **المادة ٢٩: (١)** على كل فرد واجبات نحو المجتمع الذي يتاح فيه وحده لشخصيته أن تنمو نمواً حراً كاملاً. (٢) يخضع الفرد في ممارسة حقوقه وحرياته لتلك القيود التي يقررها القانون فقط، لضمان الاعتراف بحقوق الغير وحرياته واحترامها ولتحقيق المقتضيات العادلة للنظام العام والمصلحة العامة والأخلاق في مجتمع ديمقراطي. (٣) لا يصح بحال من الأحوال أن تمارس هذه الحقوق ممارسة تتناقض مع أغراض الأمم المتحدة ومبادئها

• **المادة ٣٠:** ليس في هذا الإعلان نص يجوز تأويله على أنه يخول لدولة أو جماعة أو فرد أي حق في القيام بنشاط أو تأدية عمل يهدف إلى هدم الحقوق والحريات الواردة فيه.

إعلان القاهرة حول حقوق الإنسان في الإسلام

(راگه ياندر اووی قاهیره بو)

مافه کانێ مرۆف له ئیسلامدا)

تم إجازته من قبل مجلس وزراء خارجية منظمة مؤتمر العالم الإسلامي
القاهرة، ٥ أغسطس ١٩٩٠

الديباجة

تأكيدا للدور الحضاري والتاريخي للأمة الإسلامية التي جعلها الله خير أمة أوتت البشرية حضارة عالمية متوازنة ربطت الدنيا بالآخرة وجمعت بين العلم والإيمان، وما يرجى أن تقوم به هذه الأمة اليوم لهداية البشرية الحائرة بين التيارات والمذاهب المتناقضة وتقديم الحلول لمشكلات الحضارة المادية المزمنة.

ومساهمة في الجهود البشرية المتعلقة بحقوق الإنسان التي تهدف إلى حمايته من الاستغلال والاضطهاد وتهدف إلى تأكيد حريته وحقوقه في الحياة الكريمة التي تتفق مع الشريعة الإسلامية.

وثقة منها بأن البشرية التي بلغت في مدارج العلم المادي شأنا بعيدا، لا تزال، وستبقى في حاجة ماسة إلى سند إيماني لحضارتها وإلى وازع ذاتي يحرس حقوقها.

وإيماننا بأن الحقوق الأساسية والحريات العامة في الإسلام جزء من دين المسلمين لا يملك أحد بشكل مبدئي تعطيلها كليا أو جزئيا، أو خرقها أو تجاهلها في أحكام إلهية تكليفية أنزل الله بها كتبه، وبعث بها خاتم رسله وطمم بها ما جاءت به الرسالات السماوية وأصبحت رعايتها عبادة، وإهمالها أو العدوان عليها منكرا في الدين وكل

إنسان مسؤول عنها بمفرده، والأمة مسؤولة عنها بالتضامن، وأن الدول الأعضاء في منظمة المؤتمر الإسلامي تأسيساً على ذلك تعلن ما يلي:

المادة ١

أ- البشر جميعاً أسرة واحدة جمعت بينهم العبودية لله والنبوة لآدم وجميع الناس متساوون في أصل الكرامة الإنسانية وفي أصل التكليف والمسؤولية دون تمييز بينهم بسبب العرق أو اللون أو اللغة أو الجنس أو المعتقد الديني أو الانتماء السياسي أو الوضع الاجتماعي أو غير ذلك من الاعتبارات. وأن العقيدة الصحيحة هي الضمان لنمو هذه الكرامة على طريق تكامل الإنسان.

ب- أن الخلق كلهم عيال الله وأن أحبهم إليه أنفعهم لعياله وأنه لا فضل لأحد منهم على الآخر إلا بالتقوى والعمل الصالح.

المادة ٢

أ- الحياة هبة الله وهي مكفولة لكل إنسان، وعلي الأفراد والمجتمعات والدول حماية هذا الحق من كل اعتداء عليه، ولا يجوز إزهاق روح دون مقتض شرعي.

ب- يحرم اللجوء إلي وسائل تفضي إلي إفناء الينبوع البشري.

ج- المحافظة على استمرار الحياة البشرية إلي ما شاء الله واجب شرعي.

د- سلامة جسد الإنسان مصنوعة، ولا يجوز الاعتداء عليه، كما لا يجوز المساس بها بغير مسوغ شرعي، وتكفل الدولة حماية ذلك.

المادة ٣

أ- في حالة استخدام القوة أو المنازعات المسلحة، لا يجوز قتل من لا مشاركة لهم في القتال كالشيخ والمرأة والطفل، وللجريح والمريض الحق في أن يداوي وللأسير أن يطعم ويؤوى ويكسى، ويحرم التمثيل بالقتلى، ويجب تبادل الأسري وتلاقي اجتماع الأسر التي فرقها ظروف القتال.

ب- لا يجوز قطع الشجر أو إتلاف الزرع والضرع أو تخريب المباني والمنشآت المدنية للعدو بقصف أو نسف أو غير ذلك.

المادة ٤

لكل إنسان حرمة والحفاظ على سمعته في حياته وبعد موته وعلى الدول والمجتمع حماية جثمانه ومدفنه.

المادة ٥

أ- الأسرة هي الأساس في بناء المجتمع، والزواج أساس تكوينها وللرجال والنساء الحق في الزواج ولا تحول دون تمتعهم بهذا الحق قيود منشؤها العرق أو اللون أو الجنسية.
ب- علي المجتمع والدولة إزالة العوائق أمام الزواج وتيسير سبله وحماية الأسرة ورعايتها.

المادة ٦

أ- المرأة مساوية للرجل في الكرامة الإنسانية، ولها من الحق مثل ما عليه من الواجبات ولها شخصيتها المدنية وذمتها المالية المستقلة وحق الاحتفاظ باسمها ونسبها.
ب- علي الرجل عبء الإنفاق علي الأسرة ومسئولية رعايتها.

المادة ٧

أ- لكل طفل عند ولادته حق علي الأبوين والمجتمع والدولة في الحضانة والتربية والرعاية المادية والصحية والأدبية كما تجب حماية الجنين والأم وإعطاؤهما عناية خاصة.
ب- للآباء ومن يحكمهم، الحق في اختيار نوع التربية التي يريدون لأولادهم مع وجوب مراعاة مصلحتهم ومستقبلهم في ضوء القيم الأخلاقية والأحكام الشرعية.
للأبوين علي الأبناء حقوقهما وللأقارب حق علي ذويهم وفقا لأحكام الشريعة.

المادة ٨

لكل إنسان التمتع بأهليته الشرعية من حيث الإلزام والالتزام وإذا فقدت أهليته أو انتقصت قام وليه - مقامه.

المادة ٩

أ- طلب العلم فريضة والتعليم واجب علي المجتمع والدولة وعليه تأمين سبله ووسائله وضمان تنوعه بما يحقق مصلحة المجتمع ويتيح للإنسان معرفة دين الإسلام وحقائق الكون وتسخيرها لخير البشرية.

ب- من حق كل إنسان علي مؤسسات التربية والتوجيه المختلفة من الأسرة والمدرسة وأجهزة الإعلام وغيرها أن تعمل علي تربية الإنسان دينيا وديونيا تربية متكاملة متوازنة تنمي شخصيته وتعزز إيمانه بالله واحترامه للحقوق والواجبات وحمايتها.

المادة ١٠

الإسلام هو دين الفطرة، ولا يجوز ممارسة أي لون من الإكراه علي الإنسان أو استغلال فقره أو جهله علي تغيير دينه إلي دين آخر أو إلي الإلحاد.

المادة ١١

أ- يولد الإنسان حرا وليس لأحد أن يستعبده أو يذله أو يقهره أو يستغله ولا عبودية لغير الله تعالى.

ب- الاستعمار بشتى أنواعه وباعتباره من أسوأ أنواع الاستعباد محرم تحريما مؤكدا وللشعوب التي تعانيه الحق الكامل للتحرر منه وفي تقرير المصير، وعلي جميع الدول والشعوب واجب النصرة لها في كفاحها لتصفية كل أشكال الاستعمار أو الاحتلال، ولجميع الشعوب الحق في الاحتفاظ بشخصيتها المستقلة والسيطرة علي ثرواتها ومواردها الطبيعية.

ج- للأبوين علي الأبناء حقوقهما وللأقارب حق علي ذويهم وفقا لأحكام الشريعة.

المادة ١٢

كل إنسان الحق في إطار الشريعة في حرية التنقل، واختيار محل إقامته داخل بلاده أو خارجها وله إذا اضطهد حق اللجوء إلي بلد آخر وعلي البلد الذي لجأ إليه أن يجيره حتى يبلغه مأمنه ما لم يكن سبب اللجوء اقتراف جريمة في نظر الشرع.

المادة ١٣

العمل حق تكفله الدولة والمجتمع لكل قادر عليه، وللإنسان حرية اختيار العمل اللائق به مما تتحقق به مصلحته ومصلحة المجتمع، وللعامل حقه في الأمن والسلامة وفي كافة الضمانات الاجتماعية الأخرى. ولا يجوز تكليفه بما لا يطيقه، أو إكراهه، أو استغلاله، أو الإضرار به، وله -دون تمييز بين الذكر والأنثى- أن يتقاضى أجراً عادلاً مقابل عمله دون تأخير وله الاجارات والعلاوات والفروقات التي يستحقها، وهو مطالب بالإخلاص والإتقان، وإذا اختلف العمال وأصحاب العمل فعلي الدولة أن تتدخل لفض النزاع ورفع الظلم وإقرار الحق والإلزام بالعدل دون تحيز.

المادة ١٤

للإنسان الحق في الكسب المشروع، دون احتكار أو غش أو إضرار بالنفس أو بالغير والربا ممنوع مؤكداً.

المادة ١٥

أ- لكل إنسان الحق في التملك بالطرق الشرعية، والتمتع بحقوق الملكية بما لا يضر به أو بغيره من الأفراد أو المجتمع، ولا يجوز نزع الملكية إلا لضرورات المنفعة العامة ومقابل تعويض فوري وعادل.

ب- تحرم مصادرة الأموال وحجزها إلا بمقتضى شرعي.

المادة ١٦

لكل إنسان الحق في الانتفاع بثمرات إنتاجه العلمي أو الأدبي أو الفني أو التقني. وله الحق في حماية مصالحه الأدبية والمالية العائدة له علي أن يكون هذا الإنتاج غير مناف لأحكام الشريعة.

المادة ١٧

أ- لكل إنسان الحق في أن يعيش بيئة نظيفة من المفاصد والأوبئة الأخلاقية تمكنه من بناء ذاته معنوياً، وعلي المجتمع والدولة أن يوفر له هذا الحق.

ب- لكل إنسان علي مجتمعه ودولته حق الرعاية الصحية والاجتماعية بتهيئة جميع المرافق العامة التي تحتاج إليها في حدود الإمكانيات المتاحة.

ج- تكفل الدولة لكل إنسان حقه في عيش كريم يحقق له تمام كفايته وكفاية من يعوله ويشمل ذلك المأكل والملبس والسكن والتعليم والعلاج وسائر الحاجات الأساسية.

المادة ١٨

أ- لكل إنسان الحق في أن يعيش آمناً علي نفسه ودينه وأهله وعرضه وماله.

ب- للإنسان الحق في الاستقلال بشؤون حياته الخاصة في مسكنه وأسرته وماله واتصالاته، ولا يجوز التجسس أو الرقابة عليه أو الإساءة إلي سمعته وتجنب حمايته من كل تدخل تعسفي.

ج- للمسكن حرمة في كل الأحوال ولا يجوز دخوله بغير إذن أهله أو بصورة غير مشروعة، ولا يجوز هدمه أو مصادرته أو تشريد أهله منه.

المادة ١٩

أ- الناس سواسية أمام الشرع، يستوي في ذلك الحاكم والمحكوم.

ب- حق اللجوء إلي القضاء مكفول للجميع.

ج- المسؤولية في أساسها شخصية.

د- لا جريمة ولا عقوبة إلا بموجب أحكام الشريعة.

هـ- المتهم برئ حتى تثبت إدانته بمحاكمة عادلة تؤمن له فيها كل الضمانات الكفيلة بالدفاع عنه.

المادة ٢٠

لا يجوز القبض علي إنسان أو تقييد حريته أو نفيه أو عقابه بغير موجب شرعي. ولا يجوز تعريضه للتعذيب البدني أو النفسي أو لأي من أنواع المعاملات المذلة أو القاسية أو المنافية للكرامة الإنسانية، كما لا يجوز إخضاع أي فرد للتجارب الطبية أو العلمية إلا

برضاه وبشرط عدم تعرض صحته وحياته للخطر، كما لا يجوز سن القوانين الاستثنائية التي تخول ذلك للسلطات التنفيذية.

المادة ٢١

أخذ الإنسان رهينة محرم بأي شكل من الأشكال ولأي هدف من الأهداف.

المادة ٢٢

- أ- لكل إنسان الحق في التعبير بحرية عن رأيه بشكل لا يتعارض مع المبادئ الشرعية.
- ب- لكل إنسان الحق في الدعوة إلى الخير والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر وفقا لضوابط الشريعة الإسلامية.
- ج- الإعلام ضرورة حيوية للمجتمع، ويحرم استغلاله وسوء استعماله والتعرض للمقدسات وكرامة الأنبياء فيه، وممارسة كل ما من شأنه الإخلال بالقيم أو إصابة المجتمع بالتفكك أو الانحلال أو الضرر أو زعزعة الاعتقاد.
- د- لا يجوز إثارة الكراهية القومية والمذهبية وكل ما يؤدي إلى التحريض علي التمييز العنصري بكافة أشكاله.

المادة ٢٣

- أ- الولاية أمانة يحرم الاستبداد فيها وسوء استغلالها تحريما مؤكدا ضمانا للحقوق الأساسية للإنسان.
- ب- لكل إنسان حق الاشتراك في إدارة الشؤون العامة لبلاده بصورة مباشرة أو غير مباشرة، كما أن له الحق في تقلد الوظائف العامة وفقا لأحكام الشريعة.

المادة ٢٤

كل الحقوق والحريات المقررة في هذا الإعلان مقيدة بأحكام الشريعة الإسلامية.

المادة ٢٥

الشريعة الإسلامية هي المرجع الوحيد لتفسير أو توضيح أي مادة من مواد هذه الوثيقة.

ئالقهى سېيەم

تيرۇرو تۇقاندن لە تەرازووى شەرىعەتدا

ئە نۇرە كۆمەللەپتەكەن ئەمەللىرى

تەن مەكەم غىر مۇلۇغ نۇلۇغ اۆلەنمەي

پاڭەپاڭدەننى مەكتەپنى مەلۇمىتتا غەلى باپىر

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

Google Play

App Store

QR codes for Google Play and App Store

ئە نۇرە كۆمەللەپتەكەن ئەمەللىرى

تەن مەكەم غىر مۇلۇغ نۇلۇغ اۆلەنمەي

پاڭەپاڭدەننى مەكتەپنى مەلۇمىتتا غەلى باپىر

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

Google Play

App Store

QR codes for Google Play and App Store

ئە نۇرە كۆمەللەپتەكەن ئەمەللىرى

تەن مەكەم غىر مۇلۇغ نۇلۇغ اۆلەنمەي

پاڭەپاڭدەننى مەكتەپنى مەلۇمىتتا غەلى باپىر

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

Google Play

App Store

QR codes for Google Play and App Store

ئەم ئالقەيە

خوینەرە خۆشەويستەكانم!

ئەو بابەتەي لەبەردەستتانە، لەئەسلى دا وتارىك بوو لە كۆرپىك دا دراوہ لە
هۆلى (پۆشنبيرى) لەشارى سليمانىي لەپۆزى: ٤جمادى الثانية ١٤٣٢ك
بەرانبەر: ١٥ / ٨ / ٢٠٠٢ز.

هيوادارم ئەم بەرھەمەش وەك ھاوئەلەكانى دىكەي بەھەرسىك حالەتى:
نووسرا و بىستراو و بىنراو، مایەي رامالینى ئەو تەم و مژە بى، كە سەبارەت
بەھەلۆستى ئىسلام بەرانبەر بە تیرۆر، كە بەھەلە بە (إرهاب) تەرجمەكراوہ و
بەرچاوى زۆركەسى لێل كردوہ و دووچارى ھەلە و چەواشەبوون بوون.

بەلێ تیرۆر (Terror) كاتى خۆي دەرھاوێشتەيەكى پۆژئاويى بووہ و، كەم و
زۆر پەيوەندى بەئىسلام و مسولمانانەوہ نەبووہ.

وہ بەھىچ شىوہيەك شەرىعەت دانووى لەگەل تیرۆردا ناكولێ و پێى پى
نادات، ھەرچەندە جارجار ھەندىك گرووپ و تاقمى لادەر و سەرگەردان و
خەوارىج ئاسا، بەھۆى خراپ ھالى بوون و دووركەوتنەويانەوہ لە شەرىعەت،
گيرۆدەي نەخۆشىي تیرۆر و تۆقاندن بوون و ببن!

رې خۆشکردن

سەرەتا بەخىراتنى گەرمى ھەموو لايەك دەكەم بەتايىبەتى مامۇستايانى
بەپىز، خۋاي پەرۋەردگار ئەم كۆرۈ مەجلىسەمان لەو كۆرۈ مەجلىسانە بگىرې،
كە بۇ دىناو دۈرۈژمان مايەى تىدا بەھرەمەند بوون.

بەپىزان!

مەسەلەى تىرۈرۈ تۆقاندن - كە بەزمانى غەربى بە وشەى: (إرهاب)
تەرجمە كراۋە، ۋە لەزمانى كوردىيى دا تىرۈر بەماناى ترساندن و تۆقاندنە -
يەككە لەمەسەلە ھەرە باۋو رەۋاج پىدراۋەكانى ئەم رۆژگارەى ئىمە، ديارە
شەرىعەتى خۋاي پەرۋەردگار شىھىچ مەسەلەيەك نىە، كە نوختەى تىدا
نەخستبىتە سەر پىت و، ھەلۈستى لە بارەۋە دەرەبىيىت.

ئىنا ۋەك غەرب دەلئىن: (عَلِمَهُ مَنْ عَلِمَهُ، وَجْهَهُ مَنْ جَهِلَهُ) ۋە لەسۈنگەى
ئەۋەۋە كەمەسەلەى: (تىرۈر) يان (ئىرھاب) يان (ترساندن و تۆقاندن) چەۋاشە
كارىي زۆرى تىدا كراۋە دەكرى، ۋەخەللىك نەزانانە ياخود زۆرزانانە، دەيانەۋىت
كە تىرۈرۈ ترساندن و تۆقاندن بىكەن بەھەلقوللۈى ئىسلام، ۋە منىش ۋەك مەسۈلمانىك
ئەۋەندەى كە تەماشاي قورئان و سوننەتى پىغەمبەرم (صلى الله عليه وسلم)
كردۈە، لەبىرۈكەى تىرۈرم بەدۈور ھاتۈتە بەرچاۋ، ۋە ئەگەر سەرنجى مېرۈۋى
پېرشنىگدارى دەۋلەتى ئىسلامىش بەدىن، ھەر لەو رۆژدەۋە كە پىغەمبەر (صلى
الله عليه وسلم) بەردى بناغەى دانا لەشارى مەدىنەدا، تا ئەو رۆژدەى
كۆتايى پىھات لەسەر دەستى (كەمال ئەتاتۈرك)، بە پىلانى ئىمپىريالىزمى

جيهانىي لەساڻى (۱۹۲۴)زدا، دەبينىن كە ئىسلام، ۋەكۆمەلگاي ئىسلامىي و دەولەتى ئىسلامىي، زۆر دوور بوون لەترساندن و تۆقاندن، ئەدى بۆچى دەبىي كەسانىك بيانەوى خەلكى ۋا فريو بدن، كە بۆ ئەۋەى تۆمەتى تيرۆر لەخۆيان دوور بخەنەۋە، دەبىي لە ئىسلام دوور بكەنەۋە، يان بەلاى كەمەۋە ئەگەر لە ئىسلامىش دوور نەكەنەۋە، ۋەك دىندارىي شەخسىي و ۋەك ئيمان و عەقىدە، دەبىي لە كارى ئىسلامىي دووربكەنەۋە، ۋە دەبىي لە جيهادو جەنگ كردن لە پىناۋى ئىسلام دا دوور بكەنەۋە؟!

لەو سۆنگەۋە خوا پشتىوان بىت من لە (۵) بەشان دا باسى (تيرۆرو تۆقاندن لە تەرازوۋى شەرىعەدا)دەكەم.

لەبەشى يەكەم دا پىناسەى تيرۆر دەكەين، كە ئايا لەروۋى زمانى يەۋە وشەى تيرۆر لە چ زمانىكەۋە ھاتوۋ، لەكوئ سەرى ھەلداۋە؟ ھەروەھا ئايا وشەى ناوبراۋ، ۋەك زاراۋىيەكى سياسىي، كەى بەكارھاتوۋ رەۋاجى پىدراۋە؟!

لەبەشى دووھمىش دا باسى ئەۋە دەكەين، كە نيوەرۆك و جەۋھەرى تيرۆرىزم، ۋەك دياردەيەكى جيهانىي، تايبەت نيە بەھىچ گەل و كۆمەللىكەۋە، بەھىچ شوئىن و جىگايەكەۋە.

پاشان لەبەشى سىيەم دا باسى ئەۋە دەكەين كە لەبۋارى ترساندن و تۆقاندن دا، ئەگەر تەماشاي مېژوۋەكەى بكەين، لەنيوان ھەركام لەمسولمانان و نامسولماناندا، ئەوكاتە بۆمان روون دەبىتەۋە، كە جياۋازىيان نيوانى ئاسمان و زەۋى يەۋ، مسولمانان كەمترين پشك و بەشيان پى دەپرئ و، زۆربەى ھەرەزۆرى بەر نامسولمانان كەوتوۋ.

ۋە دواتر لەبەشى چوارەم دا باسى تيرۆر دەكەين، كەلەشەرىعەتى خۋاي پەرۋەردگاردا، جىگاي نايىتەۋە، ھىچ شوئىن پىيەكى دەست ناكەۋىت.

ۋە لە كۆتايىشدا و لەبەشى پىنجەم دا، ۋەلامى چەند پرسىارو ئىشكالىك دەدەينەۋە: ۋەك:

١- مەسەلەي جەنگ

٢- جيهاد و مەسەلەي پەنھانکوزيي (اغتيا).

٣- وه مەسەلەي کوشتنی خەلکي لاشەر و خەلکي مەدەنيي و هاوولاتي.

کە ئايا ئەو مەسەلەنە لەپروانگەي شەريعتەتووە چۆن و حوکميان چييه؟ وه
بۆچی کەسانێک ديانەوي بەبيانوي ئەو شتانەو، مسولمانان و ئيسلام بەتيرۆرو
تۆقاندن، تۆمەتبار بکەن؟!!

پېناسەي تيرور

چونکه وهك زانايانى ئوصول^(۱) فەرموويانە: (الحكم على الشيء فرع عن تصوره). بەلەى، ئىنسان ناتوانى ھەلۆستىكى راست و پرىك و مەنتىقىي و ژىرانە لەبەرانبەر ھىچ شتێدا ھەربگرى، تاكو چاك نەيناسى، ھەربۆيەش زانايانى (أصول الفقه) لەمەسەلەى (قياس) دا عىبارەتێكىيان ھەيە، كەبرىتيە لە: (تحقيق المناط) و (تنقيح المناط) واتە: ئەو شتەى حوكمەكەى پێو بەستراوە، دەبێت ساغ بكرىتەو، ديارىي بكرىت و، جوان پيالۆرى و سىي بكرى، ئەو جار دەگونجى وهك پيوست ھەلسەنگىنرى، چونكه زۆر جار دوو كەس لەسەر شتێك دەبێتە كێشەو مشت و مريان، بەلام دوايى تێدەگەن كەلەيەكەى حالى نەبوون! بۆيە عەرەب گوتوويانە: (فهم السؤال نصف الجواب) ئەگەر ئىنسان لەپرسىيارىك تێنەگات، بىگومان ناتوانى ھەلامى راست و دروستى بداتەو، كەواتە: بابزانين ماناي وشەى تيرۆر چيە، وە لەكوپۆ ھاتو؟!

ھەموو فەرھەنگەكانى زمان، بۆ وینە: فەرھەنگى (المعجم الوسيط)^(۲)، وە فەرھەنگى (مجمع اللغة العربية)^(۳) و قاموسى (ئوكسفۆردى) بەرىتانىي، وە (لغت نامه دھخدا)^(۴) كە گەورەترین قاموسى فارسىيە، ھەروەھا فەرھەنگى (عميد)^(۵)، وە فەرھەنگەكانى ديكەش ھەموويان لەسەر ئەو يەك دەنگن و يەك قسە دەكەن و دەلێن: وشەى تيرۆر لەئەسل دا وشەيەكى فەرەنسىيە، كە سىپلەكەى بەم شىوويە دەنوسرى: (Terror) وە دەلێن: تيرۆر واتايەكەى ترساندن و تۆقاندن و ھەرەشە لەخەلك كردنە، كە جارى واش ھەيە ترساندن و تۆقاندنەكە، سەر دەكيشى بۆ كوشتارو فەوتاندنیش!

(۱) واتە زانايانى (أصول الفقه) كەلەبارەى چۆنيەتى ھەلەنجانى حوكمە شەرعييەكانەو دەكوڵتەو.

(۲) ص ۲۷۶.

(۳) كە (المعجم الوسيط) لێيەو نەقل كردو.

(۴) ج ۵ ص ۶۶۸۳.

(۵) ص ۸۴۳۱ ط.

ئەو مەعنەي زىمانىيەتتى، ئىنجا ھەرچەندە وشەكە لەئەسلى دا فەرەنسىيە، بەلام دوايى لە زىمانەكانى دىكەشدا بەكارھىتراۋە رەۋاجى پىندراۋە، ۋەك گەلىك وشەي دىكە.

ماناى سىياسى ئەو وشەيەش لەقامووسى سىياسىدا بەكورتى برىتيە لە :
(كوشتنى سىياسىيانە بەھۆى بەكارھىنانى چەكەۋە) ھەندىكىان ئاۋايان پىناسە كىردۈە، بۇ ۋىتە: (مجمع اللغة العربية) كە قامووسىكى بەناۋبانگى زىمانى غەربىيە.

ھەرۋەھا (المعجم الوسيط) دواى ئەۋدى كەلەرۋى زىمانەۋانىيەۋە، وشەي (تىرۋر) دەبەنەۋە سەر ئىرھاب، وشەي ئىرھاب (إرهاب) یش ۋەك زانىان گوتۋىانە:
(أَزْهَبَ فُلَانٌ فُلَانًا يُزْهِبُهُ أَي: خَوْفَهُ وَقَزَعَهُ).

ۋاتە: فلان كەس فلان كەسى ترساندو تۆقاندى و زراۋى برد، دواى ئەۋە گوتۋىانە:

(الإرهابيون وَصَفَ يُطَلَّقُ عَلَى الَّذِينَ يَسْلُكُونَ سَبِيلَ الْعُنْفِ وَالْإِرْهَابِ لِحَقِيقِ أَهْدَاهُمْ السِّيَاسِيَةَ).

ۋاتە: (ئىرھابىيەكان، ئەۋە ۋەسفىكە بۇ كەسانىك بەكاردەھىنرىت كەپىڭاى توندوتىزىي و تۆقاندن دەگرنەبەر بۇ ھىنانەدى مەرامە سىياسىيەكانيان).

كەۋاتە ھەركەسىك پىڭاى توندو تىزىي و پىڭاى كوشتن و برىن و پىڭاى داپۇلىسىن و تۆقاندن بگىرتەبەر، بۇ ھىنانەدى ئامانجى سىياسىي، ئەۋە تىرۋرىستە، ۋە پىبازەكەشى تىرۋرىزمەۋ كارەكەشى تىرۋرە، ئىدى ئەۋ كەسە ھەركەسىك بى، مەسۇلمان بى، يان كافر، پۇژھەلاتىي بى، يان پۇژئاۋايى، جىاۋازىي نىە و، ھەمان ھوكمى ھەيە، مادام ئەۋ ۋەسفى و پىناسەيەى بەسەردا بىچەسپى.

فەرھەنگى (عميد) یش، كە فەرھەنگىكى فارسى يە، بەم شىۋەيە پىناسەى (تىرۋرزم) دەكات: (تىرۋرىسم روش كسانى أست كە آدمكشى و تەھدىد مردم و

ایجاد خوف وحشت را بهر طریقی کە باشد، برای رسیدن بە هەدفهای سیاسی خود، از قبیل تغییر حکومت یا در دست گرفتن زمام امور، لازم و مباح میدانند^(۱).

واتە: تیرۆریزم رێبازی کەسانیکە، کە خەڵک کوشتن و ھەڕەشە کردنی مەرگ لە خەڵک، ھەپەیدا کردنی ترس و دڵەراوکەو تۆقاندن بە ھەرشێویەک، کە بۆیان بگونجی، بە کار دەھێنن و بە ڕەوا دەزانن، بۆ گەیشتن بە ئامانجی سیاسی، وەک: گۆرپینی حکومەت، یاخود بە دەست گرتنی جەلوی ھۆکمرانی.

ئەو وشەییە کە پەیدا بوو ؟!

لە کتیی (تاریخ جهان)^(۲) دا، کە کتییکی فارسی گەورەییە، ھاتو، وەک قاموسەکانی زمانیش ئاماژەیان پێکردو، کە یەکەم جار وشەیی تیرۆر لە سالی (۱۷۹۳) ز داو لە ولاتی فەرەنسا بە کارھێنراو، چونکە شۆرشی فەرەنسی لە سالی (۱۷۸۹) کرا، ئنجا ماوہیەک دواي بەرپابوونی ئەو شۆرشی یەکیک بە ناوی (رۆبیسپیر) جەلوی ھۆکمرانیی لە فەرەنسا گرتە دەست، ئەو کابرایە رێبازی توندوتیژی و تیرۆر تۆقاندنی گرتە بەر، و ھۆکومەکی لە سالی (۱۷۹۳) تا کو (۱۷۹۴) واتە نزیکە سالیکی زیاتری خایاند، و ھەڕەکەسیک گومانی لی کردبایە، کە دژی شۆرشی (شۆرشی فەرەنسا) دەیکوشت! ئەو بوو ئە ماوہی ھۆکمرانییەکی دا سی و پینج ھەزار (۳۵,۰۰۰) کەسیان بە بیانووی ئەو کە دژی شۆرشن، کوشت، ھەڕەکەسیک بەس گومانیان لی کردبایە، دەیان کوشت، و ھەیکە لەوانەیی بەو بیانووی کوژرا (دانتۆن) بوو، کە رێبەری خۆشەویستی شۆرشی فەرەنسا بوو، یەکیکیشیان (لوئە شازدەییەم) بوو کە پادشای فەرەنسا بوو.

و ئەوانەیی کە دەکوژران، بە ئامیاریک دەیانکوشتن و سەریان دەبرین بە ناوی (گیوتین) کە ئالەتیکە لە ھەندیک لە فەرەنگەکان دا وێنەیی کیشراو، شۆنیکی تێدا، کە ئینسانیان وەک جەنازە تێدا راکیشاوەو ئاسنیکی تێریش لەسەرەو بوو، پلاکیکی لیبوو، کە دەستیان پێداھیناوە بەر بۆتەو و ملی ئەو کەسە قرتاندو،

(۱) بر واهن: ص ۴۳۱ ط ۸ سال ۱۳۷۵ : ق.

(۲) ئەو کتییەم لەسەر (CD) ییەک تەماشاکرد، کە بە فارسی نووسراوە.

ئیدی (۳۵) ھەزار کەسیان بەوشیویە کوشتو! دوایی لەسالی (۱۷۹۴) دا (پروسیپر) بۆ خۆیشی ھەر بەو ئامیری (گیوتین)ە، ئیعدام کراوە، پاشان ئەو سەردەمە کە بەزمانی فارسی پێی گوتراوە (دورانی وحشت) وە بەزمانی عەرەبی پێیانگوتو: (عصر الإرهاب) وە بەفەرەنسی پێیان گوتو: (چاخی تیرۆریزم)، کۆتایی پێھاتو.

کەواتە: ئەگەر واقع بینانە تەماشای ئەو وشەیە بکەین، وەتەماشای ئەو پێبازە بکەین، چ وەك لایەنی زمانی و، چ وەك زاراویەکی سیاسی، بۆمان پروون دەیتەو، کە وشەو زاراوەی (تیرۆر) هیچ پەییوەندیی بەعالمی ئیسلامی و بەجیهانی پۆژرەلاتەو بەگشتی، نیە، بەلکو وشە و زاراویەکی فەرەنسییە.

لە نۆڤە کۆمەڵایەتیەکان لەگەڵتان

ئێمە ئێکەم بێر مەواغ ئاوازل ئاوازی

بۆ ئێمە بەدوێ مەکتەبی ماموستا عەلی بابێر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

www.alibapir.com

بۆ ئێمە بەدوێ مەکتەبی ماموستا عەلی بابێر

عەلی بابێر AliBapir

مەکتەبی ماموستا عەلی بابێر

بۆ ئێمە بەدوێ مەکتەبی ماموستا عەلی بابێر

بۆ ئێمە بەدوێ مەکتەبی ماموستا عەلی بابێر

به‌شی دووهم

نيوهرۆكى تيرۆر،
دياردەيهكى جيهانيى و
گشتيى و له ميژنيهيه

پېشتەر باسی تیرۆریزممان، وەك وشەو زاراویەکی سیاسی و شیوازیکی هەڵس و کەوت، کرد، ئیستاش باسی نیوەرۆك و جەوھەری تیرۆریزم دەکەین، وەك دیاردەییەکی جیهانیی و گشتیی، کە تایبەت نیەو نەبوو بە گەل و کۆمەڵ و کات و شوێنیکەو، بەلکو دیاردەییەکی لەمیزینەیه.

تیرۆریزم واتە:

فەرزکردنی بیروپرای خۆت لەسەر غەیری خۆت بەزۆرو زۆرداری، کەبەبێ ئەوێ ئەو بەرانبەرە قەناعەتی پێ بیّت، لەسەری فەرز بکە و دایبیلۆسی و ئیرادە ی پشیل بکە، ئا ئەو تیرۆریزمە، وە تیرۆریست کەسێکە کەهەولێ سەپاندن و فەرزکردنی بیرو پرا و قەناعەتی خۆی دەدات، جا چ قەناعەتییکی دینی بیّت، چ سیاسی بیّت، چ فەلسەفی بیّت، چ مەزھەبی، چ ھەر شتێکی دیکە بیّت، ھەركاتێك قەناعەتی خۆت یان قەناعەتی پێرو دەستەو کۆمەڵی خۆت، بەتۆبزی لەسەر غەیری خۆت فەرزبکە، بێگومان ئەو ھالەتییکی تیرۆریستانەیه.

کەواتە: نیوەرۆکی تیرۆریزم و کاکل و جەوھەرەکە، دیاردەییەکی گشتی و جیهانییە، چونکە ئەگەر ئیمە تەماشای میژووی دنیا بکەین، دەبینین کە ئەو ھالەتە ھەر ھەبوو، چونکە ئەو ھالەتە پەییەندی بەغەریزە شەرخوازانە و یاخیی بوون و لەخوبایی بوون و غەرپرابوونی ئینسانەو ھەیه، ئەو غەریزەش وەك گەلێك غەریزە دیکە شەرخوازانە، لەسروشتی مروڤدا دانراو، وەك چۆن زۆر غەریزە خیرخوازانەش لەگەڵ فیتەرەتی دا شیلراون، تاكو بگونجی بەھەردووك باری خێرو چاکەو شەرو خراپەدا بجوولێ و، بەکەلکی ئەو بیّت کەتاقی بکریتەو بەجەپینری، وەك خوی کاربەجی فەرموویەتی:

﴿فَالْهَمَّهَا جُورَهَا وَتَقْوَاهَا﴾ الشمس: ٨.

واتە: خوا ئینسانی فیڕی خراپەکاریی و پارێزکاریی کردو، بەلێ خوی پەرەردگار سروشتی ئینسانی وا ھەلخستو ھوڵقاندو، کەبتوانی ھەمو جۆرەکانی خراپە بکاو، ھەمو جۆرەکانی چاکەش بکات.

ئینسان لەنیو بوونەوێردا مەخلووقێکی ناوازیەو، مەوداو مەسافەییەکی ئەوێندە بەرینی هەیه بۆ هاتوچۆ، بۆ بەرزبوون و نزم بوون، کەهیچ مەخلووقێک نیەتی، مەلایکەت هەر مەلایکەتەو، دەبی هەر لەو ئاستە بەرزەیی خۆی دابی، کەخوا پێی بەخشیو، دارو بەردو ژياندارانیش هەر دارو بەردو ژياندارن و، کەهەکەشان و ئەستێرەو خرۆکەکانیش، هەر لەپلەو شوینی خۆیاندا دەمیننەو، مەوداو بواری هەلکشین و داکشین و بەرزبوونەو نزم بوونەوێان نیە، بەلام ئینسان دەتوانی هێندە بەرز بێتەو، بەرادیەیک چاک و پاک بی، کەشایستەیی ئەو بی فریشتەکان سەجەدی بۆ بەرن، وە دەتوانی، هێندە نزم بێتەو، کە خوا -جل جلاله- و فریشتەکان و هەموو دروستکراوەکانی لەعەنتی لی بکەن، وەک خوای دادگەر دەفەرموی:

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۚ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَفَلِينَ ۝ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝﴾ التین: ۶.

واتە: بێگومان ئینسانمان لە جوانترین و چاکترین شیوەدا^(۱) خولقاندو، [شیوەیک کە دەتوانیت بەهۆیەو جێشینیی خوا بێت لەسەر زەوی، واتە: شەریعەتی خوا لەسەر زەوی پیادە بکات] وەک (القاسمی) و (القرطبی) و (سید قطب) لەتەفسیرەکانیاندا نامازەیان بۆ کردو^(۲).

و دەشتوانیت بەهۆی ئیرادەیی ئازادانەییەو، لەجیاتی بەرزبوونەو، نزم بێتەو وەک شەیتان بی و بچیتە پلەییەکی نزمی هەرە نزم: ﴿ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَفَلِينَ﴾ واتە: دوابی گیرامانەو بۆ نزمی هەرە نزمان!

(۱) دیارە مەبەست لە شیوە (تقویم) تەنھا دیمەن و پۆلەتی جەستەیی نیە، بەلکو مەبەست شیوە پیکهاتەیی دەروونی و پۆلەتیەتی، کەمرۆف پێیان لەدروستکراوەکانی دیکە خوا جیاکراوەتەو، ئەو حالەتە تاییەت و ناوازیەیی وەرگرتو.

(۲) (تفسیر القاسمی) ج ۱ ص ۹۵، وە (الجامع لأحكام القرآن) ج ۱ ص ۲۲۳، وە (فی ظلال القرآن) ج ۱ ص ۵۶.

ئىنجايە كۆك لەو ھاندەر و غەریزە شەپ خوازانی كە خۆی پەر وەرد گار بە مەبەستی تاقىکردنەوێ ئىنسان، لە ئىنساندا خولقاندوونی، بریتىيە لە غەریزەى ياخیبوون و لەخۆبايى بوون، وەك خۆی كار بە جى فەرموویەتی:

﴿كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَ طَافٍ ۚ (٦) أَنْ رَأَاهُ اسْتَفْتَىٰ (٧)﴾ العلق: ٦-٧.

واتە: نەخێر، ئىنسان ياخی دەبێت، كاتێك كە خۆی بىنيازو بەلادەست دەبىت.

ئەگەر تەماشای سەربردەى پىغەمبەرە (عليهم الصلاة والسلام) بکەين، دەبينین ھەميشە نەيارانى پىغەمبەرە (عليهم الصلاة والسلام) بەزۆرى دووچين بوون: چىنى خۆش گوزەرانا، وەچىنى خاوەن دەستەلاتان، كە خۆی دادگەر وشەى: (مترفين)^(١) و (مسرفين)^(٢) بۆ پىناسەى چىنى يەكەمى نەيارو ناحەزانی پىغەمبەرە، بەكارھىناون، چونكە ئەوان بەھۆى مال و سامانەكەيانەو، لەخوا عاسى دەبن و لەخەلك ياخی دەبن!

وہ بۆ ئەوانى دىكەش وشەى: (مستكبرين)ى بەكارھىناو، واتە: خۆ بەزل گران و خۆ گەورەكەرانى بەناھەق، چونكە وشەى (مستكبر)، لە (كبر)ھو (س)ى (طلب)ى چۆتە سەرى! واتە گەورەو زل نى، بەلام خۆى گەورەو زل كردو، ھەر وەھا بۆ پىناسەى كەسانى كىش كە دەر و سىنرینەو، خۆى پەنھان بىن وشەى: (مستضعفين)ى بەكارھىناو، كە ئەمەيش لە (ضعف)ھويە و (س)ى (طلب)ى لەسەرە، تاكو دەرى بخات كە ئەوانىش لەئەسل دا بىھێزىن، بەلام بىھێز (ضعيف) كراون!

دیارە ئەو ئايەتەش كە فەرموویەتی: ﴿وَحُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ النساء: ٢٨.

ناكۆكى نى لەگەڵ ئەو مەبەستەدا كە خەرىكى توێژینەو ئىسپات كردىنى، چونكە مەبەست لەو بى ھێزى يەى ئىنسانەكان، ئەو ھالەتەيە كە ھەموويان تىدا يەكسان، بەلام ئەو بى ھێزكردەى كە لەلایەن طاغوت و

(١) خۆشگوزەرانا.

(٢) زیدەروویكەران.

فیرعەونە کانهو بەسەر خەلکی یی چارەدا سەپنراوە، مەبەست حالەتیکە، کە بەناحەق دەیانچەوسیننەو و زەعیفیان دەکەن! با تەماشای ئەم ئایەتە بکەین:

خوای پەروەردگار لە ئایەتی (٣٤) ی (السبأ) دا و هەر هەمان ئایەت لە سوورەتی (الزخرف) یش دا بەشیوەیەکی دیكە هاتو، دەفەر موی:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرِيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ﴾

سبأ: ٣٤

واتە: ئیمە هیچ پەوانە کراوی کمان لە هیچ ئاوەدانییە ک دا نەناردو، مەگەر خۆش گوزەرانی کانی گوتویانە: ئەوێ ئیو پێی پەوانە کراون، ئیمە بر وامان پێی نیە.

بە ئی بەرێزان!

پێویستە هەموو لایە کمان ئەو راستییە گرنگە زۆر باش بزانی، کە یە کەمین کەسانیک کە دژی پیغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) وەستانو، بەر بەرە کانیان کردوون: خۆشگوزەرانان (مترفين) بوون، ئەوانە ی لەسەر حیسابی خەلکی رەش و پروت سەرودت و سامانی حەرەامیان وەسەریە ک ناو، کۆشک و تەلاریان پێ دروست کردوون.

ئەجا پیغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) کە هاتوون بانگی زولالی ئازادی و پەيامی سەرفرازی و پرزگاریی لە چەوسانەو، بە گوێی ئەو خۆش گوزەرانانە دا، بێگومان ئەوان دەستبەرداری نازو نەعمەت و کەیف و سەفا و سەرودت و سامانی ناشەرعییانە ی خۆیان نەبوون! بۆیە سەرسەختانە لە دژی پیغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) وەستان و لە گەڵیاندا دەستەو یەخە بوون.

ئەو لەبارە ی خۆشگوزەرانان و زیەتەر پێکیەرانەو، کە جووری یە کەمی دوژمنان و ناحەزانی پیغەمبەران ی خواو شوێنکەوتوانیان، جووری دوو دەمیش کەوێ پێشتر ئاماژەمان بۆ کرد: دەستەلاتدارە خۆپێ زۆرو خۆ بەزەلگرەکان (مستکبرین) ن، واتە:

کەسانیک کەوێک چۆن (مترفین) لە پێی حەرپام و ناشەرعییەوه، مەلیان وەسەرێهە ناوێ دەوڵەمەند بوونە، ئەوانیش لە پێی ستەم و ناھەقییەوه دەستەلاتی سیاسیان بە دەستەوه گرتووه، خۆیان بە سەر خەڵکدا فەرز کردووه، وەك خوا فەرموویەتی:

﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَشْعَبُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيِنًا أَوْ لَتَعُودَنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَرِهِينَ﴾ (الاعراف: ۸۸)

واتە: خۆ بە زلگەرەکان (ئەوانە) کە دەستەلاتیان ھەبوو و بەھۆی دەستەلاتە کەیانەوه لەخۆیان بایی بوون) گوتیان: ئەو شووعیب! خۆت و ئەوانە لە گەلتن و ئیمانیان پێت ھێناوه، یان لە ئاوەدانێ خۆمان دەرستان دەکەین، یان دەبێ بگەرێنەوه سەر پێبازی ئێمە! ئەویش فەرمووی: ئەو چارەمان چییە، ئەگەر حەز لە پێبازی ئێو نەکەین و قەناعەتمان پێی نەبێ؟!

وەك دەبینین ئەیارانی پێغەمبەرەکان (عليهم الصلاة والسلام) زۆر بەراشکاوایی و بێ شەرمانە، بەخۆیان و پەڕپەوانیان دەلێن: کە مافی ئەوەتان نیە بە ئازادی بێر بکەنەوه، جگە لە پێبازو بەرنامە ئێمە، شوێن شتیکی دیکە بکەون، ئەگەر نا، دووچاری سزاو تۆڵەو دەرکران دەبن!

کەواتە: ئەوانە ئەیارو ناھەزانی ئایین و بەرنامە ئێمە، کە مافی بێرکردنەوهی ئازاد و ھەڵبژارنی پێبازی ژیان و گوزەرانیان لە ئەھلی ئیمان زەوت کردووه، بە پێچەوانە ئێمە پڕوپاگەندە ئێمە چەواشەکارانە ئێمە دوژمنانی ئێمە، کە بەرانبەر بە ئێمە دەلێن، چونکە پێغەمبەرەکان (عليهم الصلاة والسلام) ھیچ کاتێک مافی بێرکردنەوهی بێرپرا و ئازادی مەرۆف، ئیمان دێتی یان ناھێتی، یان لە خەڵکی زەوت نەکردووه، وەك دوا ئێمە دەکەین.

بۆ نموونە:

۱- لەبەسەرھاتی (ئێبراھیم - علیه الصلاة والسلام) و (نەمرود) دا چی دەبینین؟! کاتیک (ئێبراھیم) لە گەل (نەمرود) و دارو دەستەکە دا پڕوبەرپروو دەیتەوه، لەبۆری گەت و گۆ و تووتێژدا، ھیچ بەلگە یەکیان بە دەستەوه ناھێتی، و، بەتەواویی

بێ قسەو بیانوو براویان دەکات و (إقامة الحجة) یان لەسەر دەکات، دوایین پەناگە و ئامرازێ نەمروودو دارو دەستەکەیی، بریتی بوو لە هەردەشەو گۆرەشەو سزادان، وەك خۆی زانا دەفەرموێ:

﴿ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِن كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴾ الانبياء: ۶۸.

واتە: (نەمروودو دارو دەستەکەیی) گوتیان: ئیبراهیم بسووتێن و پەرستراوەکانی خۆتان سەریخەن، ئەگەر دەتانەوێ شتێک بەشتێک بکەن!

بەڵێ بەڕێزان!

ئەو هەر نەمروود و فیرعەونەکان بوون، کە لەبەرانبەر (إبراهيم) و (موسی) یەکان دا (عليهم الصلاة والسلام) پەنایان بردۆتە بەر ئاگرو ئاسن و دارو قەمچی! چونکە بیروپرۆای بت پەرستانەیی ئەوان زادهی هەواو ئارەزوو گومانی خۆیان بوو و، وەك شتێکی چاودێران کران، لەبەرانبەر ئایین و بەرنامەیی راست و هەقی هەڵقولاو لەزانباریی و ڕەحمەت و حیکمەتی بێ سنووری خوادا، شکستی خواردو، ئنجا کاتیەک ئەو مەیدانەدا شکاون، پەنایان بردۆتە بەر دوایین چەکیان، کە بریتیە لەهەردەشەو گۆرەشەو ترساندن و تۆقاندن و، پاشانیش ئاگرو ئاسن و پەت و سێدارو قەمچی!!، کە هەر ئەوەشە لەسەردەمی ئێمەدا ناویان ناو: تیروور تۆقاندن و کوشتن و برین.

۲- یان باتەماشای بکەین کاتیەک کە (موسی) - عليه الصلاة والسلام - لە گەڵ فیرعەوندا ڕووبەرپوو دەیتەو، هیچ قسەو بیانویەک بەدەست فیرعەونەو ناهێڵی، تەنھا بەمەنتیق و دەلیل و بەلگەش، چونکە (موسی) - عليه السلام - بەس خۆی و گۆچانەکەیی و هاروونی برایشی لە گەڵ بوو - سەلامی خویان لەسەربێ - کە جگە لە پەیامی هەقی خواو بەلگەیی ڕوون، هیچیان بێ نەبوو، نەهێزو دەستەلات و نەسوپاو لەشکر، تەنھا هەقیان بەدەستەو بوو، ئنجا کاتیەک بەوجۆرە لە گەڵ فیرعەوندا ڕووبەرپوو و دەبنەو، دوایین قسەیی فیرعەون، وەك عادەتی هەمیشەیی طاغووت و دیکتاتۆرەکان، ئەوەبوو، کە پەنای بۆ هەردەشە

بردووە و، دوایین بریاری لەبەرانبەر (موسی) و ئەو ئایین و پەیامە ھەقەدا
کەھیناویەتی، ئەو ھوو کە دەلی:

﴿قَالَ لَنْ أَخَذَتَ إِلَهًا غَيْرِي لِأَجْعَلَكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ﴾ الشعراء: ۲۹.

واتە: ئەگەر بێت و جگە لەمن پەرستراویکی دیکەت ھەبێت، پەگەڵ گیراوانت
دەخەم، واتە: دەتخەمە گەڵ ئەو کەسانەی کەوێت توو سجنم کردوون! وا دیارە
گەلێک کەسی دیکە وەک مووسای، بەزولم زیندانی کردوون!

بەلی ئەو دوایین ھەرەشەیی فیرعەونە، کە لە مووسای دەکات، ئنجای
مووساش (علیە السلام) وەک خوای پەروردگار لێی دەگیرێتەو، تەنھاو تەنھا
پەنای بردۆتە بەرخاوە فەرموویەتی:

﴿وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ
الْحِسَابِ﴾ غافر: ۲۷.

واتە: وە مووسا گوتی: من پەنا دەگرم بە پەروردگاری خووم و ئێوێش، لە ھەر
خۆ بەزەلگەریک کە ئیمانی بەرپۆژی لێرسینەو سزاو پاداشت نیە.

بەلی، ئەو ھاووتە خۆ بەزەلگەرەکان، کە ھەمیشە پاش تیشکان و بەزین
لەمەیدانی وتوێژو بەلگە ھینانەو، پەنایان بردۆتە بەر ئاگرو ئاسن و ئەشکەنجەو
نازاردان و گرتن و، لەوڵات دەرکردنی پیغەمبەران و شوێنکەوتوانیان، وەپاش
نەمانی ھێزی بەلگە (قوة الدلیل) ھانایان بردووە بۆ بەلگەیی ھێز (دلیل القوة)
بەواتایەکی دیکە: لەبەرانبەر ھێزی مەنتیق (قوة المنطق) دا پەنایان بردۆتە بەر
مەنتیقی ھێز (منطق القوة)!

۳- ھەر ھا پێغەمبەری خاتم و کووتاییش (صلی اللہ علیہ وسلم) لە گەڵ
نەیارو ناحەزانی دا ھەر بە ھەمان شیوە بوو: کاتیکی لە گەڵ ئەو ھەل و ھەلیدی
کۆری موغەپرەو باقی سەرائی قورپەش دا پووبەر و دەبیتەو، ھیچیان
بەدەستەو نامیت و، لەمەیدانی گەفت و گۆو و تووێژدا دەبەزن و تێدەشکێن،
کافرو موشریکەکان، ھەمان شیوازی پێشووەکانیان پەچاو دەکەن! بۆیە بەراستی

زۆر زۆر جێی سەرسوڕمانە، کە لەم چاخ و زەمانە ی ئێمەدا ئیسلامییەکان و مسوڵمانان بەو تۆمەتبار بکێنن، کە پرۆایان بەوتووێژ نیە، پرۆایان بەزمانی مەنتیق نیە، پرۆایان بەیەکدی دواندن و گفتوگۆ نیە، تۆمەتی توندوتیژیان وەپال دەدرێ!!

ئایا دەبێ دینی خوا، هیندە بێ بەلگە و دەلیل بێ، کە لەمەیدانی وتووێژدا تێ بشکێ؟! نە، یان ئەوەتا ئەو تۆمەتێکە بەناھەق ئاراستە ی ئیسلام دەکری، یان کەسانێکی مسوڵمان هەن، کە مسوڵمانی کرچ و کال و ناشین و، باش لە دینەکی خۆیان تێنەگەشتوون و، بیانویان بەدەستی تەرەفی بەرانبەرە داوە!

ئەگەر نا، وانیە کە ئایین و بەرنامە ی خۆی بێ وینە و بالا دەست، توانای ئاخواستن و وتووێژ نەبێ، و، هێری بەلگە ی بەدەستەو نەبێ، و، پەنا بۆ بەلگە ی هێز بەری!

بەلێ، ئەگەر سەرنجی مێژوو و ژياننامە ی پیغمبەری کوڤتایش (صلی اللہ علیہ وسلم) بدەین، دەبینین کە هەمان سیاسەت و شیوازی کۆن و لەمێژینە ی ئەھلی کوفر، کە لە گەڵ پیغمبەراندە (علیہم الصلاة والسلام) بە کاریان هیناوە، (قورەیش) و موشریکەکانی سەردەمی پیغمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم) پەنایان بردۆتە بەرھەمان شیوازو رپیازو ئامراز، بۆ نمونە: خۆی بالا دەست و دادگەر دەفرموی:

﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ ﴿٣٠﴾﴾ الانفال: ۳۰.

واتە: [ئە ی (محمد!)] یادی ئەو کاتە بکەو، کە ئەوانە ی بێ پرۆا بوون. پیلانیان لە تۆ دەگیرا، کە یەکیەک لەو سێ شتانەت لە دژ بکەن: یان زیندانیی (سجنات) بکەن، یان بتکوژن، یان دەرت بکەن.

کەواتە: ئەو نەیارانی پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بوون، کە پاش هیچ پێ نەمان و تیشکان لەمەیدانی وتووێژ بەلگە کاریی دا، پیلانیان گیراوە، هەولیان داوە یەکیەک لەو سێ شتە: گرتن، کوشتن، دەرکردن، لە گەڵدا بکەن.

۴- وه له سووپهتی (ابراهیم)یشدا، خوای پهروهردگار به سه رهاتی پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) و نه یاران یان له ئۆممه ته کانیان باس ده کات، که هه موو ئه هلی کوفر به یه که مه نتیق قسه له گه ل هه موو پیغه مبه ران دا (عليهم الصلاة والسلام) ده که ن و، له هه لێژیرانی یه کی که له دوو رییاندا سه رپشکیان ده که ن، که وه که گوتراوه: (أَحْلَاهُمَا مَرْ) شیرینتره که یان تاله، ده فه رموی:

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلرُّسُلِ هُمْ أَنْخَرِحَتْكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَعُودُنْ فِي مِلَّتِنَا ﴾ ابراهیم: ۱۳.

واته: وه ئه وانه ی که بی بروان، به پیغه مبه ره کانی خۆیان یان گوت: یان له سه ر زه مینی خۆمان ده رتان ده که یین، یان ده بی بگه رپینه وه سه ر ئایینه که مان!

دیاره حیکمه تی کۆکرانه وه ی تی کرای پیغه مبه رانی خوا (عليهم من الله أفضل الصلوات وأتم التسليمات) له به رانه به سه رجه م ئه هلی کوفردا، له م ئایه ته دا، ئه وه یه که ده ربکه وه ی: هه م ئایین و په یامی پیغه مبه ران له نیوه رپۆکدا یه که شته و، هه م شیوازی رووبه رووبونه وه ی نه یارو ناحه زانیشیان، له جه وه هه رو نیوه رپۆکدا یه که. پاشان خوای پهروهردگارو داد گه ر له وه لامی ئه وه هه ر شه یه ی ئه هلی کوفردا، که ئاراسته ی پیغه مبه رانی پایه به رزی خویان کردوه، روو له پیغه مبه ره کانی خۆی (عليهم الصلاة والسلام) ده کات و پێیان ده فه رموی:

﴿ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنْ لَكُمْ الظَّالِمِينَ ﴾ ابراهیم: ۱۳.

واته: پهروهرد گاریان پێی را گه یاندن - واته به پیغه مبه ران (عليهم من الله أفضل الصلوات وأتم التسليمات) - که به ته نکید ئیمه سته مکاران ده فه وتیین!

به لێ، له حالیک دا، که سه رکرده دیکتاتۆرو خۆ سه پینه رو مله وره کانی ئه هلی کوفر، له به رانه به په یامی هه ق و پر خێرو خۆشی و عه داله تی خوای به خشنده دا، ده ست بۆ چه که و هیرو هه ر شه وه گوره شه وه ترساندن و تۆقاندن - به زارای ئه م سەردەمه (تیرۆر ئیڕهاب) - ده بن، وه پیغه مبه رانی خوا (صلی الله علیه وسلم) و شوین که وتوانیشیان، چه که و هیژکی ئه وتۆیان نیه، که به رگریی پێ

لە پەيام و بەرنامەكەيان بکەن، ئەو بەگوێرەى یاسا (سنة)یەکی خواى، کە بریتىيە لەتۆلەسەندنەو لەستەمکاران ﴿لَنْ يَكُنَ الظَّالِمِينَ﴾ خواى تۆلەستىن لەوکاتەدا کە خۆى بەچاکى دەزانى، دەست بەکار دەبێ و ئەهلى کوفەر بەربادو ئەهلى ئيمان دەرباز دەکات!

بەگورتى:

(تیرۆریزم) کە بریتىيە لە فەرزکردن و سەپاندنى بیروپروا و قسەو بو چوونى خۆت بەسەر غەیری خۆتداو، پێشیل کردنى ئازادى تەرەفى بەرانبەر، پلێشاندەوى ئیرادەو کەسایەتیی و کەرەمەتیی، بەلى، ئا ئەم رەفتارو دیاردەيە: وَهكَ نِيودِرْوُكْ و جەوھەرەكەى، دیاردەو حالەتیکى لەمیزینەو گشتیی و جیھانییەو، ھەمیشەش نەیارو ناحەزانى پێغەمبەرانی خواو دۆرمنانى ئایین و رێبازەكەى، پاش تیشکان و بەزین و ھىچ پێنەمان، لە بواری وتووێژو بەلگە ھێنانەو، پەنایان بردۆتە بەر، بۆ ئەو بەلگەى ھێز (منطق القوة) کەلین و بۆشایی ھێزى بەلگە (قوة المنطق) ی رێچکەو بیردۆزەکانیان پر بکەنەو، بۆیە:

شتیکى زۆر بێ وێژدانانەو دوور لەعەقل و مەنتیق و واقعە، کە تۆمەتى (تیرۆر ئیبراھام) پالدریتە لای ئیسلام و ئەهلى ئیسلام، چونکە ئەگەر بگونجی ھەر بیروپروا فەلسەفەيەك بەتۆبزی و زۆرو چاولیزەق کردنەو، ھەرەشەو فشار لەسەر خەلک، فەرز بکری، مەحالە ئەو شیوازە بۆ ئیسلامیك دەست بدات، کەبەر لەھەر شتیک، سەروکاری لەگەل دڵ و دەروون و دیوى پەنھانى ئینساندا ھەيەو، ھەر کارو کردەو چالاکییەك، کە ھەر چەندە بەروالەت زۆر چاک و پەسند بێت، بەلام مادام قەناعەت و نیەت و خوا پێ مەبەست بوونى دەروونى لەگەل دا نەبێت، ئیسلام ئەك ھەر قبوولی ناکات و فلسیکى پێ نادات! بگرە ئەگەر خاوەنەكەى بەئانقەست و بۆ فریودان ئەنجامی داویت، لەسەریشى تووشی سزاو جەزەبەى توند دەبێت و، بابای وا لەپێناسەى شەرعدا بەدەغەل و دوو پروو (منافق)، یان لایەنى کەم، ریا باز (مراى) لەقەلەم دەدری!

هەر بۆیەش پیغمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموویەتی:

{إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۷۸۱۴)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۵۶۴)، وَابْنُ مَاجَهَ بِرَقْم: (۴۱۴۳).

واتە: بیگومان خوا سەرنجی قەد و قیافە و دیمەنتان و مال و سامانتان نادات، بەلکو تەماشای دڵ و کردەو کانتان دەکات.

کەواتە: با هەموو لایەک بزانی و دُنیا بن کە: تیرۆرو بەزۆر دین بەسەر خەڵکدا فەرزکردن، بەرلەوێ پیچەوانەو دژی حوکمەکانی شەریعەت یێت، لەگەڵ ئەسڵ و بناغە ی ئیسلام دا، کە ئیمان و عەقیدە، ناکۆک و نەگونجاو. بۆیە هەر تۆمەتبارکردنیکی ئیسلام بە تیرۆرو ئێرهاب، بەلگەو نیشانە ی نەزانی و بی ئاگایی و نەشارەزایی بە ئەلیف و بی ئیسلام.

دیارە ئەگەر گریمان مسوڵمانێکیش، یان تاقمە مسوڵمانێکیش، لەو بوارەدا دووچاری هەلەو کەم و کووڕیی یەک بووبی، ئەو هێچ رەواو ماقوول نیە، کە رەفتارو هەلۆستییکی هەلەو ناشەریی، کە ئیسلام لێی بەرییە لەسەر ئیسلام حیساب بکری!

ئەجا وەک دواتریش باس دەکەین: گەلێک جار ناحەزو دوژمنانی داخ لەدڵی ئیسلام و مسوڵمانان، هەر جۆرە زبیری و توندو تۆلایی و دەست کردنەوێ هێز بەکارهێنانیکی مسوڵمانان، هەر لەبەر ئەوە بەناوی ئیسلامەوێهەو لەلایەن مسوڵمانانەوێهەو، هەر بە تیرۆرو ئێرهاب ناوێ دەکەن! کە بیگومان ئەوەش دژی پیچەوانە ی عەقل و شەرع و وێژدانە، چونکە هەموو خاوەن عەقل و وێژدانێکی ساغ و زیندوو دەزانی، کە تیرۆرو تۆقاندن و زەبروزەنگی ستمەکارانەو، دیفاع و لەسەر خۆکردنەوێ بەر هەلۆستی رەوا (المقاومة الشرعية)، هێندە زەوی و ئاسمان لەیەک جیاو دوورن!

تيرۆر و تۇقاندن لەنيوان
مسولمانان و نامسولماناندا

[illegible]

ئەگەر سەرنجیكى میژووش بدەین، کەبەداخەو زۆر جار دەبینین پۆشنبیرانی کوردو خەلکی (عەلمانی) لەپشت پەردەى رەشەو بەچاویلکەى خەلکی دیکە، تەماشای میژووی ئیسلام و میژووی میللەتەکەى خۆشیان دەکەن! بەلام بیگومان قسە لەدوژمن وەرناگیرى و قسەى نەیار لەسەر فیکرى نەیار، ناکریتە بەلگەو دەلیل، دەجا ئیمەش نایت قسەى پۆژەهلاتناسەکان (مستشرقین) و قسەى پۆژئاواییەکان بەینین و، لەسەر میژووی ئیسلام و مسوڵمانانى بکەینە بەلگەو دەلیل، گەلێک جار ئەو تۆمەتە پال دەدریتە لای میژووی ئیسلامی، کە گوايە جەنگەکانى مسوڵمانان بەتایبەتى لەسەردەمى هاوێلانى پیغەمبەردا - خوا لییان رازى بى - بریتى بوون لەولات زەوت کردن لەخەلک و، لە داپلۆسىنى خەلک و میللەتان و، ژیر دەست کردیان و چەوساندنەویان!!

بەلام کاتێک تەماشای دەقەکانى قورئان و سوننەت و سیرپەو ژيانى کردەبى پیغەمبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) و خەلیفە راشیدەکانى دەکەین، کە بیگومان ئیمە بەس سیرپەى کردەبى پیغەمبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) و پاشان تا رادەدەیکەش سیرپەو کردەوێ چوار جییشینە سەر راستەکانى (أبو بکر و عمرو عثمان و علی) - خوا لییان رازى بى - وەك بەلگەو سەنەدیكى شەریعى خەلک دەتوانى لەسەرمان بیکاتە بەلگەو دەلیل، بۆیە بەناو خەلیفەىەکى (ئومەیبى و عەبباسى و عوسمانى) ئەگەر رەفتارىکى هەلەو ناشەریعى و پیچەوانەى ئیسلامى لى رەودابى، ئەو نایى ئیسلام و مسوڵمانان لەبەرانبەرى دا بەرپرسىار بن، هەرچەندە میژووی ئیسلام بەسەردەمى (ئومەیبى و عەبباسى و عوسمانى)یشەو، ئەگەر بەراورد بکرى، لەگەل میژووی میللەتان و ولاتانى دیکەدا، دیسان هەر جیاوازیان ئاسمان و رێسمانە.

ئەجا ئەو شتێکى ئاشکرایە، کە لە جەنگەکان و ئازادکردنەکان (فتوحات)ى ناوازو دادگەرانی ئیسلامى دا، بنچینەىەکى شەریعى (قاعدة شرعية) هەبوو کە بەگوێرەى ئەو بنچینەىە رەفتارىان لەگەل خەلکى دا کردو، ئەویش بریتى بوو لەو کەسوپای ئیسلام، پاش رۆبەرپووبوونەوێ لەگەل خەلکى هەر ناوچەىەک و هەر ولاتێک دا، ئەو خەلکانەیان خستۆتە بەردەم سى

بژارده (خیار) هوه و سه ریشکیان کردوون له نیوان سی شتاند، که یه کی ک لهوسی شتانه هه لبرین^(۱)، وه که له (تاریخ الطبری)^(۲) و (البداية والنهاية)^(۳) و (الکامل فی التاریخ)^(۴) و له هه موو میژووه کانی ئیسلامدا تۆمار کراوه، هه لبه ته بهر له میژووش ئه وه مه سه له یه له چهندان فه رمایشتی پیغه مبه ردا (صلی الله علیه وسلم) هاتوه حه قیقه تیکی روون و به لگه نه ویسته، بۆ وینه: پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له وبارده فه رموویه تی:

{إِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ... فَإِنْ أَبَوْا فَسَلِّهِمُ الْجِزْيَةَ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقَم: (۲۳۰۲۸)، تعلیق شعیب الأرئوؤط: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقَم: (۲۶۱۴).

واته: ئنجا کاتیک به رهنگاری دوژمنه که ت بوویه وه، له هاو به ش بۆ خوا دانهران، بانگیان بکه بۆ سی شتان - یانی: بۆ یه کی ک له سی شتان -، دوابی له درێژهی فه رمووده که دا هاتوه: ئنجا ته گهر هه ر کام له وه سی شته یان قبول کرد لییان وه رگه وه وازیان لیینه، سه ره تا بانگیان بکه بۆ ئیسلام، ئنجا ته گهر لییان وه رگرتی و مسولمان بوون، ئه وه لییان قبول بکه وه ده ستیان لی پیا ریژه^(۵).

شایانی باسیشه ئه وه ی پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فه رموویه تی: فه رمانده کانی سوپای ئیسلام زۆر باش له مه یدانی واقیعه دا به رجه سته یان کردوه، هه ر گهل و کو مه لگایه ک مسولمان بوویت، سوپای ئیسلام یه کسه ر وازی لییان هی ناوه، ته گهر پادشاو هوکمرانه که شیان مسولمان بووی و شایسته ی

(۱) که بریتین له: ۱- مسولمان بوون. ۲- سه رانه دان و ملکه چ کردن بۆ ده ولته تی ئیسلامی و مانه وه له سه ر دین و بیرو پر وای خو یان. ۳- جه نگ له گهل کران به نا چاری.

(۲) بر وانه: (تاریخ الأمم والملوک) ج ۲ ص ۱۰۷، ۱۰۸، که (ربعی بن عامر) نوینه ری سوپای ئیسلام به (رستم) سه ر کرده ی سوپای فارسی گو توه: (اختر واحدة من ثلاث: اختر الإسلام وندعك وأرضك، أو الجزاء، أو المنابذة).

(۳) بر وانه: (البداية والنهاية) ج ۷ ص ۴۹ تا ۵۳.

(۴) بر وانه: (الکامل فی التاریخ) ج ۲ ص ۴۶۳، ۴۶۴.

(۵) له ئالفه ی دو وه دا، ده قی ئه وه فه رمووده یه مان به درێژی له (صحیح مسلم) هوه هی ناوه.

حوکمرانییش بووبی، ئەو هەر لە شوینی خۆی هیلراوتهوه، بۆ وینە:

پادشای (بَحْرَین) که ناوی: (المندر بن ساوی العَبْدی) بووه، کاتیک که پیغمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) نامەیهکی بۆ دەنیری و تییداهاوته:

(.. أَسْلِمُ يجعل الله لك ما تحت يدك..)^(۱).

دیاره لەسەر ئەو حوکمرانەش فەرز کراوه، که بە گۆڕە شەریعەتی خۆی کاربەجی حوکمرانیی بکەن و گەل و ولاتیان بەرپۆه بەرن. چونکه ئامانجی سوپای ئیسلام لەجەنگ و جیهادی دا، تەنهاو تەنها تەخت کردنی کۆسپ و پەرچەکانی رێگای بانگەوازی ئیسلام بووه، ئەک داگیر کردنی ولاتان و، دەست بەسەرداگرتنی خێو بیڕەکانیان! بۆیه هەركاتیک ئەو گەل و میللەتە ئامادەیی وەرگرتنی دوایین ئایین و بەرنامەیی خۆیان پیشاندای، هیچ داواکاری دیکەیان لێیان نەبووه، پاش دیاری کردنی حوکمرانیک و دانانی چەند زاناو مامۆستایەک کەلە ئایینی خوادا شارەزایان بکەن، بەجێیان هیشتوون و گەراونەوه شوینی خۆیان.

بەلام ئەگەر خەڵکە ئیسلامیان وەرەگرتی و ئامادەییان پیشان نەدای، کەمسوڵمان بن و شەریعەتی خوا بەرپۆه ببن، ئەو پیغمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی: (دوایی - ئەگەر مسوڵمان نەبون - داوای سەرانی - (جزیە)یان لێ بکە، ئنجا ئەگەر ئامادەبوون بیدەن، ئەو لێیان قبوڵ بکەو دەستیان لێ پاریژەو لێیان گەری).

سەرانی (جزیە)یش بریتیە لە ئەندازەیەک مال و سامان، کەتەنها لەوانە لە توانایان دا هەیه لە پیاوان وەرەگیری و، رەمزو نیشانەیی ئەو، کە ئەو خەڵک و میللەتە ئەو شوین و ولاتە، دژی ئیسلام نیە و دژمنایەتی مسوڵمانان و ئەو دەولەتە ئیسلامییە ناکات، کە دەیهوی سایە و دەولەتیک بۆ هەموو بەشەر پیک بینێ و، سەرجم ئینسانەکان و گەل و تیرە جیا جیاکانی مروقاییەتی، لە ژیر سیبەری دا کۆبکاتەوهو بەختەوهریان بکات.

(۱) بروانه: (نَصَبُ الرَايَةِ لِأَحَادِيثِ الْهَدَايَةِ) لِلْإِمَامِ الزَيْعَلِيِّ، ج ۴، ص ۴۱۹.

واتە: مسوڵمان ببه، خوا ئەوێ لە ژیر دەستت دایە و لە ژیر حوکمی تۆدایە، پیت دەدات.

بەپێچەوانەی ئەو جیهانگیرییەوه، کە ئیستا ئەمریکا بانگەشەیی بۆ دەکات و بریتییە لە داگیرکردن و دەست بەسەرداگرتنی دنیا، چونکە لەراستیدا جیهان کردنە یەک دەوڵەت و یەک قەوارە، بەشیوەی راست و دروست و عادیلانە، تەنیا لە ژێر سایەی شەریعەتی خوادا دەبێت، چونکە شەریعەتی خوا، دان بەتایبەتمەندیی (خصوصیەتی) هەموو میللەتاندا دەھێنێ، وە پێگاش بەخەڵک دەدات کە عەقیدەی خۆیان و، پەرستن و ڕەوشت و ئەدەبی خۆیان جێ بەجێ بکەن، نەک وەک عەولەمەیی ئیستا - کە لەراستیدا (ئەمرەکە) یە نەک (عەولەمە) - دەیموێت میللەتان هەموویان بەھاو نەریت و ڕێ و ڕەسمەکانی ئەوان (ئەمریکاو ڕۆژئاوا) وەرگیرن و، دەستبەرداری هەموو شتیکی خۆیان بن و، بەزۆری زۆرداریش بەسەریان دا دەسەپێنێ و، دەستکاری هەموو شتیکیان دەکات!!

پاشان پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموویەتی: (ئەنجا ئەگەر ئەوەشیان نەکرد، ناوی خۆی لێ بێنەو لەدژیان بجەنگە).

واتە: لە لایەکەوه: ئیسلام وەرناگرن کەبیکەنە بەرنامەو پەرەوی ژایانیان، وەلەلایەکی دیکەشەوه: دانیش ناهێنن بەدەستەلاتی ئەو دەوڵەتەدا، کە جگە لە خێرو بەرەکەت چی دیکە ی بۆیان نەهێناوه! ئەو ئەوکاتە مانای وایە بوونەتە لەمپەرێک و کۆسپێک لەبەردەم ئەو جیھادو جم و جۆلە ئازادیخوازانەیهدا، کە ئیسلام دەستی پێکردووه، دەیهوێ میللەتانی ژێر دەست و چەوساو ڕزگار بکات و، دەیهوێ کۆمەلگا پلێشاوهو زەلیل کراوهکان، لە زۆنگ و تاریکیی زوڵمی طاغوتەکان دەر بهێنێ و، ئازادیان بکات و دەر بازیان بکات، ئەنجا ئەوکاتە ئیمان دێنن، یان نا؟ ئەو گرفت نیەو گرنگ ئەودیه ئازاد بن و نەچەوسێنەوه، گرنگ ئەودیه هیچ کەس زەخت و زۆری بەسەریانەوه نەبێت، ئیدی ئەوکاتە سەرشکن، وەک خۆی دادگەر فەرموویەتی:

﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ﴾ الکھف: ۲۹.

واتە: بۆی: هەق لەپەروردگار تانەوهیه، ئەنجا کێ حەز دەکات با ئیمان بهێنێ، کێش حەز ناکات با ئیمان نەهێنێ.

هەندىك كەس وا دەزانن ئەو جەنگانەى، كە سوپاي ئىسلام كردوونى و فتووحاتى ئىسلامىي كە كراوه، بۆ ئەو بوو كە خەلك بە زۆر مسوڵمان بكرىت!! نا، وا نەبوو، بەلكو جەنگە كە لە ئەنجامى ئەو دا دروست بوو، كە هەندىك لە كۆمەلگا و مەللەتان، بە فیتی حوكمرانە زۆردارەكانيان نەمسوڵمان بوونەو، نەئامادەيى دانى سەرانشيان هەبوو، ئىدى سوپاي ئىسلاميش بەناچارى دەستى بۆ چەك بردو، هیزى بەكارهێناو، نەك بۆ مسوڵمان كردنيان، كە يىگومان ئەو دروست و پرەوا نیه، بەلكو بۆ رېگا پاكردنەو لابردي كۆسپ و پەرچەكانى سەر رېي بانگەوازو گەياندىنى پەيام و بەرنامەى خواى تاك.

شايانى باسيشە كە لەمەسەلەى وەرگرتنى سەرانه^(۱) (جزية) دا پاش ليكۆلینەو زۆرو قوول، من بۆم دەرکەوتو، كە ئەو رايە راست و بەلگەدارە، كە دەلى: هەموو جوړەكانى كافران سەرانهيان لى قبوول دەكرى، كە ئىمام (مالك)^(۲) و (أوزاعي) و زانايانى (شام) ئەو رايەيان هەيەو، هەركام لە (ابن القيم)^(۳) و (الشوكاني)^(۴) و (الصنعاني)^(۵) يش هەليان بژاردو، بەسەرئىجداى بەلگەكانيش، هېچ كەس دوو دلى (تردد) نامىنى لەراستى و تەواوى ئەو رايەدا، كە دەلى: تەنها ئەهلى كىتاب و مەجوس سەرانهيان لى وەرناگيرى، بەلكو هەموو خاوەن فيكرەيەك و هەموو خاوەن دينىك بەهاوبەش دانەر (مشرک) و بت پەرست (وثني) و بېرەوا (مُلحد) يشەو، هەموويان سەرانهيان لى وەرناگيرى،

(۱) شايانى باسيشە كە زۆرىك لەزانايانى ئىسلام، بەتايبەت هاوچەرەكان (المعاصرون) رايان وایە كە هەركاتىك (أهل الذمة) ئامادەى بەشداریى كردنى جەنگ و جيهاد (سەربازىي كردن) بوون، بۆيان دەخريته برى سەرانهو لىيان وەرناگيرى، برۆانە: (الإسلام والمشكلات السياسية المعاصرة، نظام الحكم، حقوق الإنسان، الأقليات) د. جمال الدين محمود، ص ۳۸۶ تا ۳۹۶.

(۲) برۆانە: (صحيح مسلم بشرح النووي) ج ۷ ص ۳۱۳.

(۳) برۆانە: (زاد المعاد) ج ۵ ص ۹۱، ۹۲.

(۴) برۆانە: (السييل الجرار) ج ۴ ص ۵۷۱، ۵۷۰.

(۵) برۆانە: (السييل السلام) ج ۴ ص ۴۷.

هەلبەتە جگە لە هەلگەپراوە (مرتد) کە حیسابیکی دیکە جیاوازی هەیە^(۱).

(۱) چونکە پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموویەتی: (من بدل دینہ فاقتلوه) رواہ البخاری، هەرچەندە وەک ئەمانەتیی زانستی پێویستە ئەوەش بگوترێ، کە ئە مەسەلەی سزای هەلگەپراوە (مرتد)دا، کە ئایا وەک سزای زینا و قەتل و دزی، سزاو سنوور (حد)یکی شەرعییەو هیچ کەس بۆی نیە دەستکاری بکات، یان سزاو تۆڵەیه کە لە جوغزی سیاسییەتی شەرعیی و دەستەلاتی حوکمرانی مسوڵمانان دایە و، بۆی هەیە کۆشش (اجتهاد)ی تێدابکات؟! لەئێو زانیان دا تارادەیه ک قسەو باس و مشت و مڕ هەیەو، هەندێک لە زانیان سزادانی (مرتد) بە سزاو سنوورکی دیاریکراو (محدد)ی شەرعیی نازان و، چەند شتیکیش لەو بارەو بەبەلگە دێننەو، کە یەکیان بریتیە لەو کە پێغەمبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) شەفاعەتی (عثمان بن عفان)ی خوا لێی پازی یی دەرباری نەکوشتنی (ابن أبي السرح) کە هەلگەپراو، قبول کردو عەفووی کرد، کە دیارە ئەوەش لە سزا و سنوورە شەرعیی یەکان دا دروست نیە.

بەلام ئیستا (۲۰/۱۵/۱۹) دەلیم:

وەک کتیی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله عزوجل) بەرگی هەشتەم دا، وە لە بەرگی دووهمی لە کتیی: (الإسلام و دەرژێری) دا بەرژێری باسم کردو. ناگونجی بگوترێ: کوشتنی هەلگەپراوە لە ئیسلام (قتل المرتد عن الإسلام) سزایەکی دیاریکراوی شەرعییە.

هەربۆیەش پێم وایە: هەلگەپراوە و مولحیدەکانیش بە گشتی، وەک جوهرەکانی دیکە نامسولمانان: خاوەن کتیب و هاویەش دانەر و مونا فیقان، بۆیان هەیە ببنە هاوولاتی لە کۆمەلگا و دەوڵەتێکی ئیسلامیی دا، ئنجا چ سەرانیان لێوە بگیری، چ وەرە گیری، لەویارەو بەلگەم زۆرن و لەو دوو کتیبەدا، کە ئاماژەم پێدان خستوومەتەر و، لێرەش بەهێنانەو دوو شوێنەوار (أثر) واز لەم مەسەلەیه دینم:

۱- [روی سعید بن منصور في سننه (۲۵۸) أن (تُسَرَّ) فُتحت صلحاً ثم كفر أهلها فغزاهم المهاجرون و سبوهم، فأمر عمر بن الخطاب من سبي منهم، أن يُردُّوا إلى جزيتهم و فرق بين سادتهم]. واتە: (توستور) بە صولح گیرا، پاشان خەلکەکە، دواي مسولمان بوون، کافر بوونەو، کۆچکەرانیان جەنگیان لە دژ کردن و لێیان بە دیلگرتن، عومەری کۆری خەتتایش فەرمانی کرد، کە دیلەکانیان بگێڕێنەو بۆ سەرانیان و ئازاد بکړن، وە بەرپر سەکانیشانی لەیەک جیا کردو و بلای کرد.

۲- [روی عبدالرزاق في المصنّف (۱۸۷۱۴) أن قوماً أسلموا من أهل الجزيرة بالعراق، ثم لم يمكثوا إلا قليلاً حتى أرتدوا، فكتب فيهم ميمون بن مهران إلى عمر بن عبدالعزيز: فكتب إليه عمر: أن ردّ عليهم الجزية ودّعهم].

ئەگەرنا هەموو خاوەن فیکرەیهک سەرانی لێ وەردەگیری و، بێگومان ئەو راو
بۆچونەش زۆر بەهێزەو وەک (ابن القیم) گوتوویەتی: (. وهذا القول أصح في
الدليل كما ترى) ^(۱) واتە: وە ئەم قسەیه لەرووی بەلگەوێ پراست ترە، وەک دەبینی.
و ئەو ئەو رایە لەگەڵ تێکرای ئایەت و فەرموودەکانیش دا دیتەو.

لەو ئەلامی ئەو بەلگەیه شدا، کە دەلی: پیغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم)
هیچ کاتی کاتێک سەرانی لەبت پەرستەکان وەرەگرتو! دەلێن: هۆی وەرەگیرانی
سەرانی لەبتپەرستەکان، ئەوێه کە پاش هاتنە خوارووی ئایەتی:

﴿ قَنِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ
وَرَسُولُهُ، وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا
الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴾ ^(۲) التوبة: ۲۹.

سوپای ئیسلام لەگەڵ هیچ کۆمەلێکی موشریکدا ڕووبەرۆو نەبۆتەو،
تاكو بزانی سەرانیان لێ وەردەگیری، یان نا؟! چونکە لەوکاتەدا موشریکەکان
سەرەمیان مسوڵمان بووون، ئنجا ئەوێ بەپراستی مسوڵمان بووێ و، ئەوێ
بەناو مسوڵمان بووێت و، چووێتە حالەتی دووررووی و نیفاقەو، ئەگەر نا،
دوایی کە سوپای ئیسلام لەگەڵ مەجووسدا ڕووبەرۆو بۆتەو، کەوێ (ابن القیم)

واتە: کۆمەلێک لەخەلکی جەزیرە لەعیراق مسوڵمان بوون، دوایی زۆری نەبرد، هەلگەپرانەو،
مەیموونی کورپی مەهرانیشت لەبارەیانەو، نامەیی بۆ عومەری عەبدولعەزیز نارد، عومەریشت
بۆی نووسی: سەرانیان بگێڕەو سەر و وازیان لێ بێنە.
کەواتە: هەلگەپراوێکان (مُرتدۆن) یشت وەک جۆرەکانی دیکەیی کافران، مامەلەیان لەگەڵ
دەکرێ و سەرانیان لێوێردەگیری.

شایانی باسیشە لەبەرگی هەشتەمی کتیبی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله عزوجل)
بەناوونیشانی: (الإسلام نظرة سديدة تجاه الناس وتعامل صحيح معهم) باسی چۆنیەتی
مامەلەیی پراست و دروستی شەرعیانەم لەگەڵ نامسوڵمانان دا بەهەر پێنج جۆرەکانیانەو
کردو، واتە: خاوەن کتیبەکان و، بێپروایەکان و، مونافیقەکان و، هاوێش بۆخوا دانەرەکان و
هەلگەپراوێکان.

دەلی: ئاگر پەرست لەبەت پەرست خراپترن، ئەدی بۆ چی پیغەمبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لەبارەیانەووە فەرمووی:

(سُنُّوا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ)^(۱)

واتە: وەك ئەهلی كیتاب (جوو و دیانەكان) ڕەفتاریان لەگەڵ بكەن.

ئنجا (ابن القيم) دەلی: خۆ ئەگەر بۆ ئاگر پەرست هەبێ سەرانی بەدات - كە دیارە ژنیان لێ ناهێنرێت و سەربراویشیان ناخوێت، چونكە ئەهلی كیتیب نین -، ئەووە هەر بێپەرستیکی دیکەش و هەر خاوەن فیکریەکی دیکەش، بەهەمان شیوە مامەڵەو ڕەفتاری لەگەڵ دەکریت، ئنجا هەر كەسێك كە مسوڵمان ناییت، ئەووە كەیفی خۆیەتی و ئازادە، بەلام كە مسوڵمان ناییت، دەبی لێگەرێ ئەو بانگی ئازادیی ئیسلامەتیە بەگاتە خەلك، بۆیە با دژایەتی ئەو دەوڵەتە نەكات، كە جاری ئازادیی مەڕۆفەكان بەدنیا دا رادەگەینێ، ئیدی جگە لەووە با لەسەر دینی خۆی بێت و لەسەر جیگا و ڕیگای خۆی بێت، بەلام دەبی سەرانی بەدات، سەرانی بۆ چی دەدات؟ لەبەرانبەر ئەووەدا كە ئەو قەواردو سیبەرە لەسایە دا دەژیەت، دەوڵەتیکی ئیسلامیی یەو بەرگری لێدەكات و، هەركات پێداویستیەكانی ژیان و گۆزەرانێ خۆی پێ دابین نەكرا، ژیانی دابین دەكات، هەروەها ئەركی جیهادو خزمەتی سەربازیی پێ جێ بەجێ ناكات و، نەفس و ناموس و كەرەمەت و مال و سامانیی دەپاریزێ، وە لەسنووری شەریعەدا هەموو جوړەكانی ئازادیی و هەموو مافیکی بۆ دابین دەكات.

زانایانی ئیسلامیش وەك بنچینەییەکی شەریعی بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ (اهل الذمة) دا گوتوویانە^(۲) (لهم مالنا وعليهم ما علينا)^(۳).

(۱) بروانە: (المدونة) للإمام مالك ج ۳ ص ۴۶.

(۲) بروانە: (الحقوق والحريات في الشريعة الإسلامية) د. رحيل محمد غرايبة، ص ۳۴۸.

(۳) بروانە: (مجموعة الوثائق السياسية للعهد النبوي والخلافة الراشدة) محمد حميد الله، ص ۱۸۸، ط ۸، الوثيقة رقم: ۹۷، (نسختان لمكتوب النبي الى نجران)، كەواتە: ئەو قسەییە كە وەك بنچینەییەك بەسەر زمانانەوویە، لەبارەیی چۆنیەتی هەڵسووكەوت كردنەووە لەگەڵ نامسوڵمانان دا، لەكۆمەڵگا و دەوڵەتی ئیسلامیی دا: (لهم مالنا وعليهم ما علينا)

وہ (عەلی) - خۆی لێ ڕازی بێ - لەو بارەوہ گوتویەتی:

(إِنَّمَا قَبِلُوا عَقْدَ الذِّمَّةِ لِتَكُونَ أَمْوَالُهُمْ كَأَمْوَالِنَا وَدِمَائُهُمْ كَدِمَائِنَا)^(۱)

واتە: ئەوان بۆیە قبوڵی پەیماننامە ی سەرانی دەکەن، تاکو مایان وەك مالی ئیمە پارێزراو بیت و، خۆینیان وەك خۆینی ئیمە پارێزراو بیت!

بە ئی بە ڕێزان! جەنگەکانی ئیسلامی و جیهادی ڕزگاریخوایی و ئازادیخوایی ئیسلامی، بەوجۆری خستمانە ڕوو، کراون، ئنجا ئەگەر ڕۆژێک لە ڕۆژان حوکمرانیکی ئومەویی و عەباسیی و عوسمانیی، بە پێچەوانەی ئەووە کە باسمانکرد، جوولاییتەووە ڕەفتاری کردی، ئەووە وەك پیشیان گوتویانە: (مالی قەلب سەری خاوەنی دەگریتەووە) و بیگومان ئیسلام لێی بەرپرسیار نیە، بەلام دیسان میژووی ئیسلامی، نەك بەقسە ی ئیمە بەلکو بەدان پیداهینانی میژووزانە ڕۆژەلاتناسەکان، دەلێن: هیچ کەسێک لە مسوڵمانان دادگەرتو بەرەحمترو خیر خوازترو چاکەکار تر نەبوو، تەنانت لە گەرمە ی جەنگەکانیشدا بۆ وێنە: پیاوی وەك (صلاح الدین) ی ئەییووبی لە کاتی کدا (ریچارد قلب الأسد) ی فەرەنسایی بریندار دەبیت و تیدەشکی، (صلاح الدین) بۆ خۆی دکتۆری تاببەتی خۆی بۆ دەنیری بۆ ئەو ی چارەسەری بکات و، ئاوی ساردی بۆ دەنیری و، میوہی بۆ دەنیری، ئاوا بەشەھامەت و جوامیریەو ڕەفتاری لە گەل دا دەکات!.

ئەو فەرموودە ی پێغەمبەری خواہ (صلی اللہ علیہ وسلم)؟، کە ئەو دەقە کە یەتی، کە لە سیاقیکی دێژدا ھاتو: [..لَآ أُعْطِيتُهُمْ عَهْدَ اللَّهِ، عَلَى أَن لَّهُمْ مَا لِلْمُسْلِمِينَ، وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُسْلِمِينَ، وَعَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا عَلَيْهِمْ، بِالْعَهْدِ الَّذِي اسْتَوْجَبُوا حَقَّ الذِّمَامِ، وَالذَّبُّ عَنِ الْحَرَمَةِ، وَاسْتَوْجَبُوا أَن يَذَّبَ عَنْهُمْ كُلُّ مَكْرُوهِ، حَتَّى يَكُونُوا لِلْمُسْلِمِينَ شُرَكَاءَ فِي مَا لَهُمْ، وَفِي مَا عَلَيْهِمْ..] واتە: چونکە من پەیمانی خوام پێداون، کە ھەمان ماف کە مسوڵمانان ھەیانە، ئەوانیش ھەیانە، و ھەمان ئەرکی مسوڵمانانیشیان لە سەر شانە، بە پێی ئەو بە ئێنە ی کە مافی ھاو پەیمانی تێیان پێ مسوگەر کردو، ھەر و ھا بەرگری کردن لە حورمەتە کانیان پێ دەستە بەر کردو، و ئەو یان پێ دەستە بەر کردو، کە ھەموو ناخۆشییەکیان لێ دوور بخیتەو، تاکو وەك مسوڵمانان ھاو بەش دەبن، لە مافەکان و لە ئەرکەکانیان دا.

(۱) ڕوانە: (بدائع الصنائع)، للکاسانی ج ۷ ص ۱۱۱، وە ڕوانە: (السير الكبير)، للشيباني، ج ۳ ص ۲۵۰.

کەچی لەو لاوە، کە سەرنجی پەفتاری درێندانی کافرەکان دەدە، جیاوازی هێندە ئاسمان و زەوی، لەنیوان دوو جۆرە شێوازو هەلس و کەوتی ئیسلام و کوفردا دەبینی!!

کاتیک نەصرانییەکان (قودس) دەگرن، میژوونوسان دەلێن: زیاتر لە (۷۰۰۰۰) حەفتا هەزار کەس لەم سولمانانی نیو شارە کە قەتل عام دەکەن لەنیو مزگەوتی قودس (بیت المقدس)^(۱) و دەوروبەری دا، بەلام (صلاح الدین) کاتیک شاری قودسی رزگار کرد، لەسالی (۵۸۳) ی کۆچی^(۲) دا زۆر بەشیوەیەکی دادگەرانهو جوامیرانی سولمانانە، هەموو ئەوانە کە لەشارە کەدا دەبن، ئازادیان دەکات و، ئەورووپاییەکان خۆیان دانیان بەو راستییەدا هێناو، وە پێویستە لەو راستییە بی ئاگا نەبین کە سەرکردەکان ناوای سولمانان (صلاح الدین) ی کوردیی، چەند بەئازاییەتی ناسراو، چەند ئەوەندە بەشەهامەت و جوامیری و رەحم و بەزەیی و لیبوردن و سینگ فراوانیی، ناسراو، کە ییگومان لە ئیسلامەو، فیری هەموو ئەو بەها بەرزانه بوو.

ئەجا بەراستی کە سیک بیهوی بەچەند وشەییەکی کورت لە ئامانجی جەنگ و جیهادی رزگاریخوازیی حالی بیت، با سەرنجی ئەو قسەییە (ربعی بن عامر) نوێنەری سوپای ئیسلام بۆ لای (روستم) ی فرماندەری سوپای فارس بدات، کە وەك گوتم: بەراستی حیکمەت و فەلسەفەیی فتووحاتی ئیسلامیی و جیهاد جەنگی ئیسلامیی، بۆ ئیمە کورت دەکاتەو کە کاتیک رۆستم لێی دەپرسی: بۆچی هاتوون بۆ ولاتی ئیمە؟! دەلی:

(نَحْنُ قَوْمٌ ابْتَعْنَا اللَّهَ لِنُخْرِجَ مِنْ شَاءَ مِنْ عِبَادِهِ، مِنْ عِبَادَةِ الْعِبَادِ إِلَى عِبَادَةِ اللَّهِ، وَمِنْ جُورِ الْأَدْيَانِ إِلَى عَدْلِ الْإِسْلَامِ، وَمِنْ ضِيقِ الدُّنْيَا إِلَى سَعَةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) کە هەركام لە (الطبري) و (ابن كثير) و (ابن الأثير)^(۳) لە: (تأريخ الأمم والملوك) و

(۱) برۆانە: (الكامل في التأريخ) ج ۸ ص ۱۸۹.

(۲) برۆانە: (الكامل في التأريخ) لابن الأثير، ج ۱۱ ص ۵۴۶.

(۳) برۆانە: (تأريخ الأمم والملوك) ج ۲ ص ۱۰۶ تا ۱۰۷، وە: (البداية والنهاية) ج ۷ ص

(البداية والنهاية) و (الكامل في التاريخ) دا هیناویانە، واتە: (ئیمە کۆمەلیکین کەخواریوانە ی کردووین - دیارە مەبەستی ئەوێە کە خۆی مەزن پێغەمبەری ناردووە، ئەوانیش بە شوێنێە - تاکو هەر کەسێک لە بەندەکانی خوا کە خوا بیهوی، پزگار بکەین و دەربازی بکەین، لە کۆیالێتی بۆ بەندەکان، بۆ بەندایەتی بۆ خوا، وە لە زوڵم و ستمی بەرنامەکان، بۆ دادگەری ئیسلام، وە لە تەسکی ژيانی دنیا، بۆ فراوانی دنیاو دواپۆژ).

ئەجا باسەرنجیکی کورتیش لە هەلۆست و پەفتاری گەلانی ناموسلمان بەدەین لەو بارەو:

۱- شتیکی ئاشکراو پرووێە کە موسولمانان چەندسەدەیک لە ئەندەلوس (ئیسپانیا) حاکم بوون، کەبەدان پێداهێنانی میژوو نووسە پۆژئاواییەکان، یەکیک لەهۆیەکانی، بگرە کاریگەرترین هۆکاری سەرھەلانی ئەوێ کەناوی لیئراو: (النهضة العلمية) راپەرینی زانستی (رینسانس) لە ئەوروپا، گەشتی ئەو کلتور و پۆشنیری و زانیاری و زانستە شارستانی ئیسلامی بوو، کە ئەوروپاییەکان لە ئەندەلوسی کاتی خۆی و (ئەسپانیا) ی ئیستا، وەریان گرت!

بەلێ، پاش بەهرەمەند بوونی ئەوروپاییەکان، لە کلتور و زانست و بەها بەرزەکان و پێشکەوتنی موسولمانان، بێداریوونەو هەنگاویان بەرەو چاخ و قوناغی رینسانس نا، کەچی دواي ئەوێ کە موسولمانان گۆلەیان کەوتە لیژی و دەستەلاتیان نەما، لەلایەن نەصرانییەکانەو لە ئەندەلوس چیان پیکرا؟! دادگاکانی پشکینی بیروپروا (محاکم التفتیش عن العقائد) کە میژوونوسە پۆژئاواییەکان دەلێن: ئەو دادگا ناو بەدە، بەس لەنەصرانییە نەیارەکانی کلێسا، کە هەردوو کۆمەلێ (پروتستانت) و (ئەرتدۆکس) بوو لەسەدە سێزدەو، تا حەفدە، دەوری (۹) نۆ ملیۆن کەسی کوشت^(۱).

۴۹،۵۰، وە: (الكامل في التاريخ) ج ۲ ص ۴۶۴، ۴۶۳.

(۱) برۆانە: (محاکم التفتیش) د. زکی علی، ص ۵۰۰، وە برۆانە (الشباب المسلم في مواجهة التحديات) د. عبدالله ناصح علوان، ص ۱۳۲.

ئىنجا لەو ھەموو ملیۆن مسوڵمانەش، کە لە ئەندەلوس ھەبوون، ھىچیان نەمان، چونکە یان دەبوو بەزۆر ببن بە نەصرانی، کە مێژوو نووسان دەلێن: بەزۆری گوشتى بەرازیان دەرخوارد دەدان و، بەزۆر خاچ (صلیب)یان لەمەل دەکردن و، بەزۆر دەیان بردن بۆ کەنيسە! یان دەیانکۆشتن، یان دەریان دەکردن، باشترین ھالەتیان ئەو ھوو، کە دەریان کردباناھ!! ئەو ھەش نمونەییە کە لە پەشتاری گاوردەکان لە گەڵ مسوڵماناندا.

۲- یەکیك لە پەشتارەکانی تەتەر و مەغۆل لە ھێرشەکانیاندا، ئەو ھوو کە قەلایان دروست دەکرد لە کەللەسەری مسوڵمانە سەر براوەکان و، مێژوونووسان دەلێن: جاری وا ھەبوو یەکیك لە فەرماندەکانی مەغۆل فەرزى دەکرد لەسەر فەرماندەییەکی ژێر دەستی و دەیگوت: دەبێ لە فلان شارە، ئەو ھەندە کەللەسەرم بۆ بەھێنى، ئە گەر کەللەسەری پیاوت دەست نەکەوت ھى ئافرەت، ئە گەر ھى ئافرەت دەست نەکەوت، ھى مندال! بۆ وینە: دەیگوت: دەبێ بیست ھەزار (۲۰۰۰۰) کەللەسەرم بۆ لەسەریەك دابنێ! وە مێژوونووسانی وەك (الطبري وابن کثیر وابن الاثیر) دەلێن: ئەو قەتەلنامەى کە لەشارى بەغداددا کرا، کە پایتەختى دەوڵەتى ئىسلامی ھوو، لەسالى (۶۵۶)ی کۆچی داو، لەسەر دەستی (ھۆلاکو) و سوپایە درندە کافرەكەى زیاتر بەیەك میلۆن کەس مەزەندە دەکری! ئاشکراشە کە ملیۆنێك کۆژاوی (۷۵۰) سال لەمەوێر، کە دنیا ھێندە قەلەبەلغ نەبوو، زۆر زۆر ھوو!

۳- لە مێژووی نیزیکیان، کەبریتیە لەو ھەموو کۆشت و کۆشتارە زۆردى کەلەلایەن ھەردوو شۆرش و رژیمی کۆمۆنیستی [رووسیا] بەراپەراییەتی (لینین و ستالین) و [چین] بەرپەریتی (ماوتسی تونگ) ھوو، لە مسوڵمانانی ئەو وڵاتانەدا کرا، بەبێ ھىچ بیانوو و پاساویك، جگە لەوێ کە نامادە نەبوون بێنە شیوعی و لەتاییەکیان ھەلبەگەرینەو.

وە لەکتیبەکانی مێژوودا ھاتو، کە لە ژێر سایەى سیستەمى مارکسیزم - کۆمۆنیزم داو، لەسەر جەم و یلایەتە مسوڵمان نشینەکانی، یەکیەتى سۆفیتی پێشوو، زیاتر لەپازدە (۱۵) ملیۆن مسوڵمان قەلاچۆکراون!

وہ لہو باروہ میژوو، دیمەنی زۆر سەرسوور ھینەر لە درندایەتیی کۆمۆنیست و مارکسیست و ماویستەکانی، ھەلگری دروشمی سۆسیالیزمی زانستی (الإشتراكية العلمية) گیراوەتەو، بۆ وینە:

جاری وا ھەبوو کە جەندرمەکانی ئەو رژیمانە خەلکی شارو گوندەکانی ویلایەتە ئیسلامییە زەوتکراوەکانیان کۆ دەکردنەو، داویان لێدەکردن کە دەست لەدینەکیان ھەلگرن، جا ئەگەر ملیان نەدابێ مامۆستایەکیان کۆشتو، پاشان لەسەر خەلکەکیان فەرز کردو، کە دەبێ ھەموویان پیسایی خۆیان بێنن و، بەسەر مەلایەکیانی دابکەن، ئەگەر بیانەوی نەکوژرین!

دیارە لە (چین)یش ھەر بەھەمان پێودانگ رەفتارو مامەلە لەگەڵ مسوڵمانان دا کراو، لەلایەن ئەو رژیمنە بەناو پیشکەوتنخوازانەو، کە لافی: مافی مەرۆف و، چارەنووسی گەلان و، پشتگیری چینی پرۆلیتاریان لێدەدا!

بە ئی بەرێزان!

تا ئەو ھال و گوزەرانی ملیۆنەھا مسوڵمانی دانیشتووی ژێر سایە ی ئەو رژیمنە کۆمۆنیست و سۆسیالیستانە بوو، کە بە داخو ھە زۆری ھەرەزوری خەلکی لہو ھەوال و باس و خواسانە بێ ئاگا بوو، ھەتا بلوکی کۆمۆنیزم ھەرەسی ھینا، لێفە لەسەر ھەتیوان ھەلدرایەو، ئەو ھێ بێ ھاتە سەر بەرێ! بەلام خۆ مسوڵمانان ھێندە مەزلوومن، دەشکوژرین کەس پێیان نازانێ و، ھێندە بێ کەسن، قەلاچۆو جینۆسایدیش دەکڕین، کەس لەسەریان بەدەنگ نایەت! وەك شاعیریکی عەرەب دەلی:

قَتَلَ شَخْصَ فِي غَابَةِ جَرِيْمَةٍ لَا تَغْتَفِرُ إِبَادَةُ شَعْبٍ أَعْزَلَ قَضِيَّةَ فِيهَا نَظَرُ
جابه راستی ئەو دیرەشعیر: زۆر باش بەسەر واقعیی مسوڵماناندا دەچەسپێ.

۴- کوشت و بری ھیندۆسەکان و سیخەکان بۆ مسوڵمانان، لەکاتی جیاپونەو ھێ پاکستان لەھیندستاندا، کە تاكو ئیستاش ھەر بەردەوامەو، ھەر ئەمسالی رابردوو ژمارەییەکی زۆریان لێ سووتاندن!

۵- قەتلەامی جوولەکە بۆ مسوڵمانە فەلەستینی یەکان، کە ھەر لە ساڵی (۱۹۴۸) دە، ھەتا ئیستاش ھەر بەردەوامەو، پوژئاواش بەکویخایەتی ئەمەریکا نەک ھەر بێدەنگە، بگرە زۆر بێ شەرمانەش دژایەتی فەلەستینی یەکان و، پشتگیری جوولەکە داگیر کەرەکانیش دەکات!

ئنجای دیارە ئیمە باسی وەزعی خەلکی کوردستان بەوردی ناکەین، چ لە کوردستانی تورکیا، ھەر لە پوژگاری رەشی کەمال ئەتاتورکەو ھەتا ئیستاش، ھەروەھا لە کوردستانی ئێران، لەکاتی حوکمرانی دیکتاتۆرانە پەزا شاو محمدی کوری دا، وە کوردستانی عێراق و، چ لە کوردستانی سووریا، چ لە سەردەمی عەفەقییەکاندا و، چ پێشتریش لە پوژگاری رژی مە دیکتاتۆرییەکانی دیکەدا، کە تەنھا خوا ی پەنھان بین دەزانی، چی کراوە بە گەلی مسوڵمانی کورد!! لە کوشتن و برین و جینۆسایدی خەلکی بەگشتی و، کوشتنی چەند سەد ھەزار کەس لە ژێر ناوی جوړا و جوړدا، بەتایبەتی لە کوردستانی عێراق: کیمیابارانێ ھەلەبجەو، بەناو ئەفەلەکان و، وێران کردنی ھەزاران ئاوەدانی .. ھتە.

چونکە ئیمە لەو نمونانەدا کە دەیان ھینینەو، دەمانەوی بەراوردی نێوان ھەلس و کەوت و رەفتاری مسوڵمانان و ناموسلمانان بکەین، جابەحساب ئەو رژی و دەولەتانە، کە لە عێراق و تورکیا و سووریا و ئێراندا، گەلی کوردیان چەوساندۆتەو، رژی و دەولەتی گەلانی مسوڵمان بوون! ھەرچەندە بەتەئکید ھەرکەسیک ئەو تاوانانە ئەنجام دایت، مەگەر چۆن، دەنا بەشی بەئیسلا مەو نامینی! کەسیک خۆینی نەتەویدە ھەمووی ھەلەل بکات و، بەو جوړە قەتلەامی بکات، بەبێ ھیچ بیانو و پاساوێکی رەوا، جگە لەخۆسەپاندن و زوڵم و زۆر، بێگومان ئەگەر ھەر تۆسقالێک ئیمانی ھەبێ، رپێگری رەفتارو ھەلۆستی وای لێدەکات.

۶- رەفتاری دپندانەو، کوشتنی بەکو مەل و ئەتە کردن و دەرکردن و قێکردنی صیربییەکان بۆ مسوڵمانانی (بۆسەو ھەرسک) و (کۆسۆڤۆ)، کەبەھیچ قەلەمێک نانوسری!

۷- سەرکوێکردن و داپۆلێسین و کوشتن و ولات زەوتکردن و چەندان جوړە دەستدرێژی و زوڵم و ستەمی رپووسیا بۆ (چیچانی یەکان) و ھیند بۆ

(کشمیریەکان)ی، ئەم پوژگارەش کەرۆژانە کەناله‌کانی راگەیانندی دنیا باسی دەکەن، لەکەس پەنھان و شیراوە نین!

ئێستاش سەرباری ھەموو ئەوانە، زلھیزێکی وەک ئەمریکا کەبەناوی دژایەتی کردنی تیرۆرەو، ئیعلانی جەنگی لەدژی ھەموو ئیسلامییەکان کردووە، خۆشی وەک گەورەو ھوکمران و کوێخای دنیا ناوزەد کردووە، بێخەبەر لەو کەتەنھا کەسێک بەکەلکی گەورایەتی و ھوکمرانیتیی دنیا دێ، کە عەقڵی ھێندە گرفت و کێشەکانی سەرچەم ئەھلی دنیاو، دڵی ھێندە ھەست و نەستەکانی خەلکی دنیا، فراوان بێت و، ڕەوشتی بارتەقayı تێکرای خەلکی دنیا مەزن بێت!

کەچی ئەمریکا دڵی ھێندە گچکەییە، تەنانت جیگای ھەست و نەستی ھەموو ھاوولاتیانی لە خۆشی تێدا ناییتەووە، عەقڵیشی ھێندە تەنگ و گچکەییە، بێجگە بۆچوونی خۆی، ھیچ فیکریەکی دیکەو، ھیچ بۆچوونێکی دیکە لەمیشکی دا جیگای ناییتەووە، خۆتان گوێتان لێ بوو (جۆرج بۆش) زۆر ڕاشکاوانە گوتی: (ھەرکەسێک لەگەڵ ئێمە نەبێت، بەدژی خۆمانی دەزانین)، ھەرۆھا ئەمریکا زۆر بێپەردە دەلیت: (ئێمە بەھاکان (قیم)ی خۆمان و تاییبەتمەندییەکانی شارستانیتیی و کلتووور فەرھەنگی خۆمان بەسەر خەلکی ھەموودنیادا فەرز دەکەین).

و ھەتەمەن ئێوەی بەرپزیش ناگادارن و کەناله‌کانی راگەیاندن بێ پەردە باس دەکەن، کە چۆن ئەمریکا فشار دەخاتە سەر ولاتانی ئیسلامیی بۆ وێنە: سعودیەو پاکستان و میصر و چەند ولاتیکی دیکە، کە دەبێ بەرنامەکانی پەرۆردەو فێرکردن (المناهج التربوية والتعليمية) یان بەگوێرە ئارەزوو بەرژوومندیی یەکان و، سیاسەت و ستراتیژی ئەمریکاو پوژتاوا بگۆردرێن و، سەرلەنوێ دابەڕێژنەووە دەستکاری بکری!! کە ئەوێش گەورەترین ھالەتی تیرۆرەو، گەورەترین و زەقترین ھالەتی ئێرھابە، کەبەرانبەر بەجیھانی ئیسلامیی بەکار دێت!

چونکە شتیکی ماقوول و گونجاو، کە بلی: ئەو کەسە کە دژمە دوژمنە، بەلام ئەوێ کەدژت نەبێ و، لەبەرانبەرت ڕانەوستی، بۆ چی دەبێ ھەر لەپیزی

دوژمندا حیسابی بکەي و، بە زۆر بیکەيە دوژمن؟! ئاخەر ئەمەریکا پیمان نالیت، کە ئایا بۆچی دەلی: خەلکی، یان دەبی تەسلیم بن، یان دەبی بۆم بێنە مەیدان؟! کەسانیک کەشەری لەدژ ناکەن، بۆچی شەریان پێ دەفرۆشی؟! مەگەر ئەمەریکا نازانی کە تەحەممول نەکردنی فیکری بەرانبەر، چاوگی تیرۆرو ئیڕهابەو، لەوێوە سەرچاوە دەگریت؟! وەلە راستییدا ئەو جوۆرە بیکردنەوێه، جەهەوری فیرعەونایەتییه، چونکە فیرعەون (خۆفو) سیچوار هەزار ساڵ پیش ئیستا، کاتیگ لەگەڵ (مووسا) دا -علیه السلام- رووبەرۆو دەیتەو، ئەم قسەیه دەکات:

﴿ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴾ غافر: ۲۹.

واتە: بواي هیچ راو بۆچوونیک نادەم، جگە لەهی خۆم، وەهەرچی من دەیلیم، هەر ئەوێهە رپی راست و، من تەنھا رپی راست تان پیشان دەدەم.

ئەجا وەك دەبینین خوی پەرۆردگار، بەتانەو توانجەو، ئەو قسەیهی لێدەگیریتەو و دەفەرموی: تەماشای فیرعەون بکەن! کە دەیگوت هەر ئەوێهە تان پێ دەلیم، کە خۆم بەراستی دەزانم، ئەوێهە منیش دەیلیم، هەمووی راستە!! کەواتە: بیگومان ئەو فیرعەونایەتییه، کە یەکیگ بلی: حەقیقەت بەس لەلای منە و، رینگاش بەغەیری خۆم نادەم، باسی حەقیقەت بکات!

بەئێ بەرێزان!

هەرکەسی لافی ئەوێهە لی بدا، کە هەق لەسەر ئەو تاپۆکراوەو، رینگاش نەدا هیچ کەسی دیکە، باسی هەق و حەقیقەت بکات، ئا ئەوێهە چ فیرعەون (خۆفو) بیکات، چ (جوۆر بۆش)، بیگومان ئا ئەو جوۆرە رەفتارۆ هەلوێستە، چ لەسەدە (۲۱) زایین و سەردەمی تەکنۆلۆژیادا بکریت و، چ لەسەدە بیست و ئەوێهە پێش زاییندا، هەر بەتیرۆرو تۆقاندن دادەنری و، ئەوێهە هیچ لەمەسەلەکە ناگۆرێ، کە (خۆفو) بەرانبەر بە (مووسا) و گەلی (بەنی ئیسرائیل) گوتوویەتی و، (بۆش)یش بەرانبەر بەجیهانی ئیسلامیی دەلی! چونکە هەردووکی ئیددیعیایە کە یەك جەوہەرۆ کاکلیان هەیه، کەبریتیە لەخۆ بەزلگری و، خەلک بەکەم سەیرکردن و، پلێشانندەوێ ئیرادەو کەسایەتی یان!

بیگومان تیرۆر بەو شیۆهیهی کە پێناسەمان کرد، کە بریتییە لە: (فەرزکردن و سەپاندنی رابوؤچوونی خو، بەسەر بەرانبەردا، بەزۆر لیککردن و، پەنا بردنەبەر هیزو کوتەك و زەبروزەنگ و توندو تیزیی).

بەهیچ شیۆهیهك لە شەریعە تەداجیگای نابێتەوه، لەبەر ئەم هۆیانە ی خوارەوه:

یەكەم: حیکمەتی ژیا نی دنیا:

لەروانگە ی ئیسلامەوه، حیکمەتی ژیا نی دنیا بریتییە لە تاقیکردنەوه ی ئینسان، ئنجا ئایا ئینسان کە ی و چۆن تاقی دەکرێتەوه؟!

خوێندکاریك کە مامۆستایە کە ی دەیهوێ تاقی بکاتەوه، کە ی تاقی دەکرێتەوه؟ دیارە کاتیك کە بتوانی لە تاقیکردنەوه کانی دەربچێ و دەرنەچێ و، ئە گەری دەرچوون و دەرنەچوونی هەبێت، ئنجا پێی دەگوترێ: تاقیکردنەوه (امتحان)، دەجا خوی پەرەدگار کە ژیا نی دنیا ی وا هەلخستوه: ئینسانی تیدا تاقی بکریتەوه، بواری بە ئینسان داوه، کە ئیمان بهیێ، یان ئیمان نەهیێ، دۆستی خوا بی، یان دۆزمنی بی! دەرفەتی هەردووکیانی هەیه، خوی پەرەدگار دەرفەرمووی:

﴿ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۖ ﴾

الكهف: ۷.

واتە: ئیمە سەر زەویمان رازاندۆتەوه - وهك شانۆیهك هەلمان خستوه - تاكو تاقیبیان بکەینهوه، داخۆ کامەیان کردەوه ی باشتەر .

بەلێ، دەبی ئینسان دەرفەتی هەبێت و مەجال و مەودای پێ بدری، تاكو دەربکەوی: داخۆ دۆستایەتی خوی پەرەدگاری دەکات، یان دۆزمنایەتی؟ چاك دەکات، یان خراپ دەکات؟! وهك لە شوێنی دیکەدا دەرفەرمووی:

﴿ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۚ ﴾ الانسان: ۳.

واتە: ئىمە رېگامان پېشانی ئىنسان داو، ئىنجا دەتوانى سوپاس گوزار بى (بۇ خواو، دەشتوانى سېلەو پېنەزان بى، واتە: ھەردووک لای بۇ ھەن.

کەواتە: زۆرىي لەخەلک کردن، بۇ ۋەرگرتنى عەقیدەو دین، کە بریتی بى لە ئىسلام، پېچەوانەى حیکمەتى خواى پەرۋەردگارە، لەخولقاندنى ئىنسانداو لەپەخساندنى ژياندا.

دووهم: فېطرەت و سروشتى ئىنسان:

بەزۆر سەپاندنى بیروپروا بەسەر خەلکدا، پېچەوانەى فېطرەت و سروشتى ئىنسانیشە، چونکە: ئایا دەگونجى ئىنسان بەزۆرو تۆبزیى وا لى بکەى، قەناعەتى ۋەك ھى خۆت لى بکەى؟! بېگومان ئەو موسەحیلە، چونکە رەنگە بتوانى ناچارى بکەى، کردەویەکی بەزۆر پى بکەى، بەلام مەحالە بتوانى بەزۆر ناچارى بکەى و، وای لى بکەى کەبەدل تۆى خوش بوى، لەحالیك دا کە خوشى ناوی! واتە: بەھیچ جۆریك ناگونجى دەروون و دلی ئىنسان داگیر بکری و کۆتەرۆل بکری!.

سینهم: نیوەرۆک و سروشتى ئىسلام:

تیرۆر و ئېرھاب و فیکرە بەسەر خەلک داسەپاندن، پېچەوانەى نیوەرۆکی دینە، چونکە دین - واتە - ئىسلام - ھاتو، کە خەلک ئازاد بکات، پاشان سەرپشکیان بکات، لەنیوان ئیمان ھینان و نەھینان دا، ۋەبېگومان ئەو ئازادکردن و سەرپشک کردنەى خەلکی لەنیوان ئیمان و کوفردا، لەھەردووک قۇناغى بانگەواز (دعوة) و دەۋلەتیشدا ھەر ھەیەو، بەردەوام دەبى، ئەمەش بۆیە دەلیم، چونکە ھەندیک کەس، ئىسلامییەکان بەو تۆمەتبار دەکات، دەلی: ئىسلامیى یەکانى کوردستانیش کەباسى ئازادىی بیروپرا دەکەن و، باسى ئەو دەکەن کەئىنسان ئازادە، لەۋەدا کەئیمان دینى، یان ئیمان ناھیتى، راست نیەو کە دەستەلاتیان کەوتە دەست، بەپېچەوانەو رەفتار دەکەن! جا بەراستى من نازانم ئەو قسەیان

لە کوی هیناوه! چونکه به تهئکید ئهوه وانیهوه له ئیسلامدا بۆ ههڵس و کهوت له گهڵ نهیاران دا، به گشتی دوو قوناغ ههمن:

۱- قوناغی بانگه‌واز:

که خه‌لک بانگ ده‌کری بۆ ئیمان هینان و کارکردن به ئیسلام، ئنجا ئهوهی وه‌لامی دایه‌وه، ئهوه باشه‌وه، ئهوهی وه‌لامیشی نه‌دایه‌وه، ئهوه ناشکرایه که ده‌سته‌لاتیک نه‌یه، تاکو زه‌برو زۆر به‌کاربه‌یتری و، به‌زۆر ئیسلام به‌سه‌ر خه‌لکدا به‌سه‌پتری!

۲- له‌ حاله‌ت و قوناغی ده‌وله‌تیشدا:

ئیمه‌ چهندان به‌لگه‌مان به‌ده‌سته‌وه هه‌من، که‌سه‌پاندن و تۆبزی کردن دروست نه‌یه، که‌ دوا‌یی ئاماژه‌ بۆ چهند ئایه‌تیکی قورئان ده‌که‌ین و لێره‌ش دا ده‌لێین: زه‌قترین به‌لگه‌ له‌و باره‌وه، سپره‌و ژیا‌نی پێغه‌مبه‌رمانه (صلی الله علیه وسلم) وه‌سپره‌ی خه‌لیفه‌ راشیده‌کانیه‌تی خوا لێان رازی بی، که‌له‌لای هه‌موو که‌س ناشکرایه، چۆن چۆنی له‌ گه‌ڵ که‌مایه‌تییه‌ دینییه‌کان (الأقليات الدینیة) دا ربه‌فتاریان کردوه، که‌دیاره‌ به‌دریژی می‌زوه‌ له‌ ژێر سایه‌ی ده‌وله‌تی ئیسلامیدا، ژیا‌ن و که‌رپامه‌تیان پارێزراو بووه، وه‌هیچ یه‌زیدییه‌ک و نه‌صرانییه‌ک و جووله‌که‌یه‌ک و زه‌رده‌شتیه‌ک، به‌زۆر تۆبزی مسو‌لمان نه‌کراون، وه‌هه‌رکاتیک زو‌لم له‌ (ذمی)^(۱) یه‌ک کراییت، مسو‌لمانان هه‌موویان و به‌تایبه‌ت زانایان له‌سه‌ریان وه‌ده‌نگ هاتوون، بۆ وینه‌: پیاویکی وه‌ک (ابن تیمیه) ربه‌حه‌تی خوی لێ بی، کاتیک چووه‌ بۆلای (قازان)، که‌ یه‌کیک بووه‌ له‌ ده‌سته‌لاتداره‌کانی مه‌غول، بۆ ئهوه‌ی، که‌ دیله

(۱) (ذمیون) واته‌: ئه‌وانه‌ی که‌ مسو‌لمان نین و له‌ ژێر سایه‌ی ده‌وله‌تی ئیسلامیدا ژیا‌ن به‌سه‌ر ده‌بن، که‌ده‌بی ده‌وله‌تی ئیسلامی ئاگای لێیان بی و مافه‌کانیان بۆ دابین بکات و ئازادییه‌کانیان پارێزی، بۆیه‌ش ناوئراون: (ذمی) چونکه‌ مافه‌کانیان وه‌ک ئه‌رکیکی شه‌رعی له‌ئه‌ستۆی مسو‌لمانان و ده‌وله‌تی ئیسلامیدا.

وشه‌ی (ذمه‌)ش وه‌ک (مختار الصحاح) ص ۲۰۶، گو‌تویه‌تی:
[هي العهد والعقد المبرم بين طرفين أو أكثر].

مەسولمانەکان ئازاد بکات، پاش گەفتوگۆیەکی بۆیرانە (قازان) پێی دەلی: من تا ئیستا هیچ زانا (عالم) یەکم وەک تۆ نەدیوە، ئەوەندە سام و پێژو هەبیبەتی لەدەلدا هەبیت، بۆیە تۆ هەر تە کلیفیک بکە، من رەتی ناکەمەو، ئەو هەموو دیلە مەسولمانەکان بەتۆ دەبەخشم! (ابن تیمیە) ش دەلی: نەخیر دەبی دیلەکانی (ئەهلی کیتاب) یشمان پێ ببەخشی، چونکە ئەوانیش وەک ئیمەن، (واتە: مادام هاوولایبێ ئیمەن و هاوژینی ئیمەن، با هاوژینی ئیمەن، هەتا ئەوانیش نەبەمەو، نارۆم!) (۱) ئیدی بەناچارایی هەموو ئەوانەیی ئەهلی کیتابن (واتە: جوولەکەو نەصرانی) و گرتوونی، ئەوانیشی بۆ ئازاد دەکات!

بەلی، راستە ئیسلام لە هەردوو حالەتی بانگەوازو دەوڵەتدا، سروشتەکی وایە، کەبەهیچ جۆریک رێگا نادات: تۆزبێ لیکردن و ناچارکردنی ئینسانەکان هەبیت، وەک خواى دادگەر لەوبارەو لەسوورەتی (البقرة) دا زۆر بە ئاشکرا دەفرمویت:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ البقرة: ۲۵۶.

واتە: (تۆزبێ لیکردن، لەوەرگرتنی دیندانیه)، تۆزەرەوانی قورئان گوتویانە: هۆی هاتنە خوارەوێ ئەم ئایەتە، ئەو بوو کەخەڵکی مەدینە - کە پێش کۆچی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) و هاوولانی بۆی (یشرب) یان پێگوتو - وەک عادەتێکی نەفامییانە دا بیان وابوو، کە ئافەرەتەکانیان نەزریان دەکردو لەخوا دەپارێنەو دەیانگوت: ئەگەر ئەمجارە خوا کۆرپێکی پێداین و پێ ببەخشین، بەلێن بێ دیکەین بە نەصرانی، یان بە جوولەکە، چونکە دەیانزانێ کە ئەوان ئەهلی کیتابن و بەحیساب دینیکیان هەیه، ئنجا دەیانگوت: بەلکو خوا لەبەر ئەوەی کە کۆرەکەمان دەکەینە جوولەکە، یان نەصرانی، کۆرمان بدات، ئیدی هەندیک لەوانەیی کە کۆرەکانیان نەزر کردبوو بۆ ئەهلی کیتاب، کابرا خۆی و خێزانی بێتەرست و هاوێش بۆ خوادانەر (وثنی و مُشْرِك) بوون، بەلام کۆرەکیان جوولەکە یان نەصرانی بوو، ئنجا کاتیک پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)

(۱) ئەوێ نیوان دوو کەوانە کە خۆم زیادەم کردو، چونکە سیاقی قسەکانی (شیخ الإسلام) دەیکەین.

تەشریفى بردە مەدینەو، دەولەتى ئىسلامىي دامەزراند و، ھەندىك لە تیرە جوولە کە کان و یستیان برۆن، ھەندىك لەو کورانهش کە بوو بوونە جوولە کە، یان بوو بوونە نەصرانىي، کەس و کاریان و یستیان ئیزیان نە دەن و، نە ھیلن لە گەل ھاودینە کانیاندا برۆن و، شارى مەدینە بە جى بهیلن، ئیدی بەو بۆنەو خۆی داد گەر، ئەم ئایەتەى ناردە خوارووەو، ئەو رەفتارو ھەلۆستەى ئەو باب و دایکانەى قەدەغە کردو، بەشتىکی ھەلەو ناشەرعیی دانا، کە دەیانویست بەزۆر رۆلە کانیاں مسولمان بکەن و، بیانگیرنەووە نە ھیلن لە گەل جوولە کە کان دا بچن^(۱).

دیارە ھۆی دەرکرانى جوولە کە کانیش لە شارى مەدینە، ئەو ھەبوو کە ئەو بەلین و پەیمانانەى لە گەل پیغەمبەرى خواو مسولمانان دا بەستبوویان، شکاندنیان و، خیانتیان کرد، ھەراکام لەسێ تیرەکانى (بنی قینقاع) و (بنی النضیر) و (بنی قریظە)، بۆیە پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) سزای ھەرسێکیانى دا^(۲)، جا باب و دایکە کان و یستیان تۆبزی لە کورە کانیاں بکەن، بەلام خوا ئەم ئایەتەى ناردە خوارووە:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾ البقرة: ۲۵۶.

واتە: تۆبزی کردن نیە لەوەرگرتنى دین دا، رپى راست و رپى چەوت لەیەك جیا بوونەتەووە.

بەلێ، مادام خۆی کاربەجى رپى داوہ، کە ئینسان ھەراکام، لەرپى راست و رپى چەوت بگرى^(۳)، دەبى بۆ خۆی سەرپشک بى و نابى زۆری لیبکرى و ئیجبار

(۱) بروانە: (فتح القدیر) للشوکانی، ج ۱ ص ۳۵۷، کە گوتویەت: ئەو بەسەرھاتە ھەراکام لە (أبو داود: ۲۶۸۲، والنسائی: ۶۸ و ۶۹، وابن جریر (۱۰/۳) وابن المنذر و.. الخ) لە (ابن عباس) ھەو گێراویانەتەووە، وە بروانە: الإستیعاب فی بیان الأسباب، ج ۱ ص ۱۹۵. لەئالەى یە کەم دا دەقى ئەو ھۆی ھاتنەخوارووە (سبب النزول) مان لەعەرەبیی ھیناوە.

(۲) بۆ زانینى بەسەرھاتى چۆنیەتى دەرکرانى ئەو سى تیرە جوولە کە یە لە شارى مەدینە، کە لە ئەنجامى پەیمان شکاندن و خیانتیان دا، دووچارى سزاو تۆلەبوون، بروانە: (السيرة النبوية) لابن هشام، ج ۳ ص ۵۰ تا ۵۴، وە: ج ۳ ص ۱۹۹، وە: ج ۳ ص ۲۴۴ تا ۲۶۵.

(۳) بروانە: (مختصر تفسیر ابن کثیر) ج ۱ ص ۲۳۹، وە: (فتح القدیر) للشوکانی، ج ۱ ص ۳۵۷.

بکری، خوای پەروردگار هەر لەو بارەود، کە تەنانت ئەویش مافی ئەوێ نیه ئەو هەقە لەئێنسانەکان زەوت بکات، بەیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموی:

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَن فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ (۹۹) یونس: ۹۹.

واتە: وە ئەگەر پەروردگار ت بیویستایە -کەخەڵکی بەتۆزبێ ئیمان یێن - ئەو هەموو ئەوانە کە لەسەر زەوین، تێکرا ئیمانیا دەهینا، ئنجا ئایا تۆ - ئەو موخەممەد! - زۆر لەخەڵکی دەکەوێ تاکو ئیمان یێن!!

وەک دەبینین خوای کاربەجێ زۆر بەروونی ر فزی ئەو دەکات، کە تەنانت ییغەمبەری کۆتاییش (صلی الله علیه وسلم) مافی تۆزبێ لیکردنی خەڵکی هەبێت، بۆ ئیمان هینان، چونکە ئەگەر خوای کاربەجێ ویستبای بەزۆر ئیمان بهینن، هەموویان ئیمانیا دەهینا، کێ هەیه بەرانبەر بەئیرادی خوا بوەستی؟! بەلام کە خوا نەویست بە زۆر ئیمان بەخەڵک یێن، ئایا ئەو (محمد) (صلی الله علیه وسلم) تۆ زۆر لەخەڵک دەکەوێ کە ئیمان یێن؟! واتە: بۆت نیه، هەروەها خوای دادگەر (تبارک وتعالی) دەفەرموی:

﴿لَسْتُ عَلَيْهِمْ بِمُصِيطِرٍ﴾ (الغاشية - ۲۲).

واتە: تۆ دەستەلات بەسەریانانیه، یان دەفەرموی:

﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ﴾ (ق: ۴۵).

واتە: تۆ بۆت نیه زۆریان لێ بکەوێ.

جا بەرپازان!

ئەو ئايەتەنى كەرابەردن، زۆر بەجوانىي دەيسەلمىيىن، كە ئازادبەونى ئىنسان لەبەرانبەر ئايىن و بەرنامەى خوادا، كە ئىمانى پىي دىيى، يان نا! حەقىقەتتىكى شەرعىي گەورەو پەروون و پىي چەندو چوونەو، ئىنسان لەشەرەيتى خوادا، خاوەنى ئىرادەى ئازادانەى خۆيەتى.

بەلام هەندىك كەس كەلە ئىسلام شارەزا نىن و، جاروبارىش دەبين كەمسولمانيك، يان چەند مەسولمانيك، يان لايەتتىكى ئىسلامىي، بىرو بۆچوونىكى هەيە، كە لەگەل سەروشتى ئىسلامداو، لەگەل ئەو حەقىقەتەدا كەباسم كردن - دەربارەى شەرەيتى خاى دادگەر - ناگونجى، لەسۆنگەى دىتى ئەو هەلوست و پەفتارو بىرو بۆچوونە هەلەو ناشەرەيتانەو، دووچارىي بەهەلەدا چوون و چەواشەبەون دەبن و، وا دەزانن كە ئەوەى بىنيويانەو بىستەويانە، ئەو هەلوست و پاي ئىسلامە! بەلام مەن زۆر بەراشكەويەو دەيلىم: كەبەهچ پەنگىك شىوازو پىگاي شەرعىي و سەروشتى بنىات نانى قەوارە و دەولەتى ئىسلامىي، بىرىتى نىە لەتەرۆرو تۆقاندن و، زۆرو تۆبىي لەخەلك كردن! بەبەلگەى ئەو، كەهەموو دواندن (خەتاب) هەكانى قورپان، كە لە شارى مەدينەو پاش دامەزراندنى قەوارە و دەولەتى ئىسلامىي، بەمەبەستى رىكخستى كاروبارى ژيان و گوزەرانى مەسولمانان، هاتوونەتە خوارى، تىكرپاي ئەو دواندنە (خەتابات)، كەياساشەرەيتەكانىان گرتوونە خويان، بە: [يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا] دەست پىي دەكەن، ئىنجا ئايا ئەو چى دەگەيەنى؟! يانى: دەبى سەرەتا كۆمەلگايەك پىك بىت و خەلكىك هەبن، ئىمان بەيىن، ئىنجا خاى پەرەردگار بەشايستەى ئەوەيان دەزانى، كە ئەمرو نەهيەكانى خويان ئاراستە بكات، لەبارو لايەنە جىياكانى ژيان و گوزەراندا، وەك چۆن بىنايەك پاش دانانى بناغەكەى، ئەوجار دىوارەكەى دادەنرى!

بەكورتىي: دەبى كۆمەلگايەك هەبى، ئىنجا دەولەتى ئىسلامىي دەبىت، بۆيە هەركەسىك بىهوى دەولەتتىكى ئىسلامىي بنىات بنى، دەبى لەپىكەيتانى كۆمەلگايەكى ئىسلامىيەو دەست پىي بكات، ئەگەر بىهوى كارەكەى وەك دىوار دانانى بى بناغە، نەيەتە بەرچاوو، كردو كۆشەكەى نەيىتە جومجوللىكى عاتىفيانەو نەخشى سەر ئاو!

چۆن چۆنى كۆمەلگا و
دەولەتى ئىسلامىي بىياتنا؟!

له نوره كومپلاريه پيښه ځان له ځمكښايي

نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

ډاګه يادښي مکتبې ماموستا علي بابېر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Get it on Google Play

Download on the App Store

ډاګه يادښي مکتبې ماموستا علي بابېر

علي بابېر AliBapir

ډاګه يادښي مکتبې ماموستا علي بابېر

Telegram WhatsApp Facebook

ئەگەر تەماشای سیرەیی پێغەمبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) بکەین و سەرنج بدەین، کەتایا بۆچی پێغەمبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) لەشاری مەککە، ئیعلانی حوکمی ئیسلامیی ناکات و جاری دەوڵەتی ئیسلامیی نادات؟! هەر وەها سەرچەم پێغەمبەرانی خواش (علیهم الصلاة والسلام) بەگشتی و بەتایبەت پێغەمبەرانی دیکە ی خاوەن عەزم (نوح، إبراهیم، موسی، عیسی) - علیهم الصلاة والسلام - بۆ چی هەر لە گەڵ دەستیان بە بانگەوازو گەیااندنی پەيامی خوا، کۆکردنەوێ و فێکردن و پەرۆردەکردنی شوێنکەوتوانیان کردووە، یە کەسەر نەیانگوتووە: ئێمە دەوڵەتین!! چونکە شەریعەتی خۆی دادگەر لەسەر دەستی هەرکام لە پێغەمبەرانی هاتبێ، بەواقیع بینی، مامەڵەی لە گەڵ دنیاو کۆمەڵگادا کردووە، شتێکی ئاشکراو ڕوونیشە کە لەهەموو کات و شوێنێکدا، پێکھێنان و بنیاتنانی دەوڵەت و حکومەت، پێوستیی بەسێ (۳) شتان هەیە:

۱- خاک.

۲- خەڵک.

۳- دەستەلات.

ئەجە ئاشکرایە کە دەستەلات و خاکیش تابیعی خەڵک، چونکە هەرکاتێک خەڵکێک لەسەر زوویە کە هەبوون، دەکرێ دەستەلاتیکیشیان ھەبێت، بۆیە تەماشای دەکەین پێغەمبەری ئێمە (صلی اللہ علیہ وسلم) سێزدە (۱۳) سالی ڕەبەق لەشاری مەککەدا خەریکی بانگەواز دەبێ، ئەجە هەرچەندە لەو قۆناغەدا زۆر نەرەحەت دەکرێ و، ئازار دەدرێت و، ھەندیک لەھاوێڵەکانی وەک (یاسر) و (سُمَیَّة) شەھید دەکرێن و، خۆی بەچەندان شیوہ ئیھانە دەکرێ و، قسە ی ناشایستە ی دەگووترێ و، چەندان جوړ ئەشکەنجەو ئازار دەبینی، بەلام ئیجازە نادات بەھیچ کام لەھاوێڵانی دەست بۆ چەک ببا و، یەکیک لەسەرانی کوفر بکوژێت و ئیغتیالی بکات، چونکە دەزانێ کە دەوڵەتی ئیسلامیی بەو جوړە بنیات نانێ و، دەوڵەتی ئیسلامیی ئەگەر بویستری، بەشیوازی شەریعیانە ی خۆی پێک بێت، دەبێ لەسەرشارانی خەڵک و کۆمەڵگایە ک بنیات بنرێ و دابمەزرێ، کە لەخودی خۆیاندا گەلیکی ئازادو سەربەست بن و، لەسەر خاکیکی ئازادیش بن و، ئامادەبن کەئەو دەستەلاتەیان بدن بەو قەوارە ئیسلامییە، ئەوجار بنیات دەنرێ.

سەرئەنجام بەدەن!

چۆن پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) پاش پیڭەیانندی کۆمەڵیکی ھەڵبژاردە، داوی ئەوێ لەخەڵکی شاری مەککە ناوێد بوو، لەھەولێ ئەویدا بوو و گەراوە بەنیو تیرەکانی دەوری مەککەدا، بەلکو خەڵکێک بدۆزیتەو، کە خاکیکی ئازادیان ھەبێت و، دەستەلاتی خۆیان تەسلیمی پیغمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بکەن و، سەرئەنجام دەولەتی ئیسلامیی لەسەر شانی خەڵکی سەربەست و لەخاکیکی ئازاددا بنیات بنێ و، شەریعەتی خوا پیادەبکەن.

لەھەر کام لە (سیرە ابن ھشام)^(۱) و (طبقات ابن سعد)^(۲) و (زاد المعاد في هدى خير العباد)^(۳) ی (ابن قيم الجوزية) دا بەدرێژیی باسی ئەو ھەولدانانە (محاوالات) ھەراوە، کە پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) نزیکەی بیست (۲۰) ھەشترەتی بەسەرکردۆتەو و لەگەڵ ھەمویاندا قسەیی کردو، بۆ پەیداکردنی خاك و خەڵکی گونجاو، کە ئیعلانی دەولەتی ئیسلامیی یان تیدا بکات و، لەگەڵ ھەرکام لەو تیرەو ھۆزانەش دا، کە داوی لێکردوون پشتگیری بکەن لەکارەکی دا، بەم جوړە دواندوونی و فەرموویەتی:

(هل من رجل يحملني إلى قومه، فيمنعني حتى أبلغ رسالة ربي، فإن قریشاً قد منعوني أن أبلغ رسالة ربي)^(۴).

واتە: ئەوێ پیاویک نەبە بمباتەو لەو تیرەو ھۆزەکی و، پشتگیری بکات و بەرگرییم لێ بکات، تاکو پەيامی پەروردگارم رابگەینەم؟! چونکە قورەیش رێگرییم لێ دەکەن، کە ئایین و پەيامی خوا رابگەینەم!.

(۱) ج ۲ ص ۶۳ تا ۶۹.

(۲) ج ۱ ص ۲۱۶، ۲۱۷.

(۳) ج ۳ ص ۴۳.

(۴) برپاوە: (السيرة النبوية الصحيحة) أكرم ضياء العمري ج ۱ ص ۱۹۳.

شتێکی ئاشکراشە کە مەبەستی پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەو فەرماشتە دا، تەنھا بوار پێدانی بانگەواز نەبوو، چونکە ئەو قۆناغە زۆر بەباشی لەشاری مەککەدا بریپوو، بەلکو مەبەستی زەمینەسازکردن و هەل و مەرج ڕەخساندن بوو، بۆ ئیعلانی دەوڵەت، کەواتە: بەزاراوی ئەم چەرخ و ڕۆژگارە، فەرموویەتی: ئەڕێ کەسێک نێه ئامادەیی ئەم بێتە قاعیدە جەماوەریی و، من و پەيامە کەم لەباوەش بگرت؟!

هەتا سەرنجام پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەسائەکانی: (١٢) و (١٣) ی پێغەمبەرایەتییدا، بەلێن و پەیمانی یە کەم و دووھمی (العقبە) ی لە گەڵ ھەردوو تیرە ناودارو بەھیزی (الأوس) و (الخرزج) لەشاری مەدینەدا بەست، کەبەپەسەندی دەزانم، چەند دەقیك لەو بارەو» بخەمەرۆو:

وہک لەسیرە (ابن هشام) دا دەردەکەوی، پەیمان بەستنی پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە گەڵ خەلکی (یثرب) دا و، لە گەڵ ھەردوو ک تیرە کەورە (ئەوس و خەزرج) دا بەسێ قۆناغان دا تێپەرێو:

قۆناغی یەکەم:

کە (ابن هشام) بەم جۆرە باسی کردوہ:

(فلما أراد الله عز وجل إظهارَ دينه وإعزازَ نبيه (صلی اللہ علیہ وسلم) وإنجازَ موعدہ له، خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم في الموسم الذي لقيه فيه النفر من الأنصار، فَعَرَضَ نَفْسَه على قبائل العرب، كما كان يصنع في كل موسم، فبينما هو عند العقبة، لقي رهطاً من الخزرج أراد الله بهم خيراً...) سيرة ابن هشام، ج ٢/ ص ٧٠.

واتە: ئنجا کاتیك خۆی زāl و پایە بەرز ویستی ئایینەکە ی خۆی دەرێخات و، پێغەمبەرەکە ی خۆی (صلی اللہ علیہ وسلم) بالā دەست بکات و، بەلێنەکە ی خۆی بۆ بێیتەدی، پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەو مەوسیمەدا کە

تییدا به کۆمه لێک له ئه نصارییه کان گه یشت، چوو ده رو، وه ک چۆن له مه و سیمه ی
حه جی هه موو سالی کدا، خۆی به تیره و هۆزه کانی عه رهب ده ناساند، خۆی ناساند
- که پشتگیری بکه ن - ئنجا له کاتی ک دا که له لای (عه قبه) بوو، گه یشته
کۆمه لێک له خه زره جیه کان، که خوا ده یوست خیریان بێنیه ری.

قوناغی دووهم:

ئهمیش (ابن هشام) به مجۆره باسی کردوه:

(حتى إذا كان العام المقبل وفي الموسم جاء من الأنصار اثنا عشر رجلاً، فلقوه
بالعقبة، وهي العقبة الأولى فبايعوا رسول الله صلى الله عليه وسلم على بيعة
النساء، وذلك قبل أن تفترض عليه الحرب...) سيرة ابن هشام، ج ۲ ص ۷۳.

واته: ئنجا له سالی تاینده دا، دوازه که س له ئه نصارییه کان له و مه و سیمه دا
هاتن و، له لای عه قبه پی گه یشتن، وه ئه و په یمانی یه که می عه قبه بوو،
ئنجا به گوێره ی په یمانی ئافره تان، به لێنیان به پیغه مبه ری خوا دا (صلی الله
عليه وسلم) وه ئه و هه ش بهر له و ده بوو، که جه نگیان له سه ر پیویست بکری.
دیاره ئه میش له سالی (۱۲) ی پیغه مبه رایه تییدا بووه.

مه به ستیش له په یمانی ئافره تان ئه و ده یه، که له ئایه تی ژماره (۱۲) ی سووڤه تی
(الممتحنة) دا هاتوه، که ئه مه ده قه که یه تی:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكَنَّ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ
وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا
يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْنَهُنَّ وَأَسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (۱۲)

الممتحنة: ۱۲

بۆیه ش به په یمانی ئافره تان (بیعة النساء) ناونراوه، چونکه باسی جهنگ و
جیهادی تێدانه هاتوه، که ته نه ها له سه ر پیاوان فه رزه.

قۇناغى سۈيىم:

(ئىبن ھىشام) لەبارەى ئەم قۇناغەشەو، چەند قسەيەكى ھىنانون:

۱- لەبارەى كات و شوئىنەكەيەو، گوتوويەتى:

(ثم ان مصعب بن عمير رجع الى مكة، وخرج من خرج من الأنصار من المسلمين إلى الموسم مع حجاج قومهم من أهل الشرك، حتى قدموا مكة فواعدوا رسول الله صلى الله عليه وسلم) العقبة من أوسط أيام التشريق... (سيرة ابن هشام ج ٢، ص ٨١).

كەواتە: سەفیری پىغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) موصەبى كۆپى عومەير (خوا لىي رازى بى)، سەرقاقلەى ئەو وەفدەى ئەمجارەى يەثرىبىيەكان بوو، شوئىنىش ھەر (عەقبە)يەو، كاتىش سالى (١٣) و نيۆەراستى رۆژانى مانەو لەمينا، پاش جىبەجىكردىنى ھەج بوو.

۲- وە لەبارەى ژمارەيانەو گوتوويەتى:

(... وكانوا ثلاثة وسبعين رجلاً وامراتين...) سيرة ابن هشام، ج ٢، ص ٩٧.

واتە: ژمارەيان، ھەفتا و سە پياو دوو ئافرەت بوو.

۳- وە پىغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) بۆ رىڭخستنى كاروبارىشيان، دوازە (١٢) كەسى لەنيودا ديارىي كىردوون بەناوى (نقىب) كە (٩)يان لەخەزرج و (٣)شيان لەتيرەى ئەوس بوون:

(وقد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم): أخرجوا إليّ منكم اثني عشر نقيباً، ليكونوا على قومهم بما فيهم، فأخرجوا منهم اثني عشر نقيباً، تسعة من الخزرج وثلاثة من الأوس... سيرة ابن هشام، ج ٢، ص ٨٥.

۴- دەقى پەيماننامەى دووھى عەقبە:

(ابن القيم) لە: (زاد المعاد في هدي خير العباد) ج ٣، ص ٤٦، دا، بەم جۆرە دەقى

ئهو په يمان نامه يه ی که پاشتر به (بيعة العقبة الثانية) ناوزده کراوه، هيټاوه، وهک (جابر بن عبدالله) خوا لى رازى بيت گير او يه ته وه، که پيغه مبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) فهرموويه تى:

اَتَّبَاعُونِي عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي النَّشَاطِ وَالْكَسَلِ، وَالنَّفَقَةِ فِي الْعُسْرِ وَالْيُسْرِ، وَعَلَى الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَأَنْ تَقُولُوا فِي اللَّهِ لَا تَخَافُونَ لَوْمَةً لَائِمَةً، وَعَلَى أَنْ تَنْصُرُونِي، إِذَا قَدِمْتُ عَلَيْكُمْ وَمَنْعُونِي مِمَّا مَنَعُونَ مِنْهُ أَنْفُسَكُمْ وَأَزْوَاجَكُمْ وَأَبْنَاءَكُمْ، وَلَكُمْ الْجَنَّةُ، فَمِمَّنَّا إِلَيْهِ فَبَايَعْنَاهُ} أخرجه أحمد برقم: (١٤٤٩٦) تعليق شعيب الأرناؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

واته: به لى م پى ددهن، که له کاتى گورج و گولى و تهنه لى دا، گورم بو بگرن و فهرمان بهرم بن، وه له کاتى گراني و ههرزاني دا، مالى خوتان خهرج بکهن، وه که فهرمان به چاکه و رپگرى له خراپه بکهن، وه که له رپى خوادا هه قبيتر بن و، له پيناوى خوادا له لومه ی سه رکونه که ران بيياک بن، وه که پشتم بگرن و بهر گریم لى بکهن، هه رکاتىک هاتمه نيوتان، له ههر شتىک بهر گرى تيداله خوتان و هاوسه ره کانتان و منداله کانتان ده کهن، وه له بهرانبه ريشدا به هه شتتان هه بيت. (جابر) ده لى: تيمه ش هه لساين و به لى نمان دايه.

۵- ئنجا دواى ئهو پيغه مبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) به وجوره به لى و په يمان له نوينه رانى خه لکى شارى (يثرى) وهرده گرى و، بنکه ی جه ماوه رى (القاعدة الشعبية) لهو شاره موباره که دا بنيات ده نى، که له پراستييدا چوون و په يمان پيدانى هه فتاو پينج که سه کهو، پاشان هه لبراردنى دوازه نه قيبه که، که پيغه مبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) کردوونى به مشوور خوړو نوينه رى هه دووک هوژى به هيرى ئه وس و خه زره ج، وهک (ابن هشام) له (عبدالله بن ابي بکر) وه (خوا لى رازى بى) هيټاويه تى، که پيغه مبهري خوا (صلى الله عليه وسلم) به (نقباء) ی فهرمووه:

(أَنْتُمْ عَلَى قَوْمِكُمْ مِمَّا فِيهِمْ كُفْلًا كَقَوْلِهِ الْخَوَارِيزِيِّ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ، وَأَنَا كَفِيلٌ عَلَى قَوْمِي "يَعْنِي الْمُسْلِمِينَ" قَالُوا: نَعَمْ) سيرة ابن هشام ج ۲ ص ۸.

بەلێ، ئەم مەسەلەيە وەك هەلژاردن (انتخاب) ی ئەم پوژگاری ئیمەیه
بێ کەم و زیاد، چونکە هەفتاو پینج کەسە کە (۷۳ پیاو و ۲ ئافرەت) نوینەر
هەلژاردە خەلکی مەدینەو، دوازدە کەسە کەش، نوینەرانی ئەو هەفتاو پینج
کەسە بوونە!

۶- ئنجا دواي ئەو بنکەي جەماوەريی دروستکردنە، ئەوجار پیغەمبەري خوا
(صلی اللہ علیہ وسلم) فرمان بەھاوێلانی بەرپزێ دەکات، کەکوچ بۆ مەدینە
بکەن و، پاشان دواي ئەوان خۆیشی لەگەڵ ئەبوبەکر (خوا لێی رازی ییت)،
کوچ دەکات و سەرەنجام بەگەیشتنی بۆ ئەوی، جاپی پیکهینانی دەوڵەتی
ئیسلامیی دەدات، پاش ئەوێ کۆمەڵ و کۆمەلگاو جەماوەریکی ئیسلامیی
پتەوو تۆکمەي تیدا بنیات نراوەو، رەگ و ریشەي تیدا داکو تاوە!

کەواتە: با بۆ هەموو لایەك روژن ییت، کە تاکە رپی شەرعیی و سروشتی
پیکهینان و بنیاتنانی دەوڵەت و قەوارەيەکی ئیسلامیی، ئەوێ کە پیغەمبەري
پیشەوامان (صلی اللہ علیہ وسلم) گرتوویەتەبەر، ئەو چەند لاپەرەيەدا ئامارەمان
بۆ کرد، کەوێک بینیمان: نەك هەر لەبنیاتنان و دامەزراندنی ئەو دەوڵەتەدا، هیچ
جۆرە تیرۆر و ئیرهاب و زەخت و زۆریك بەکارنەهاتووە، هیچ جۆرە هەڕەشەو
گۆرەشەو ترساندن و تۆقاندنێك لەئارادا نەبووە! بگرە یەك دلوپە خوینیش لەو
رپیەدا نەرژاوەو، تاکە زللەيە کیش لەکەسیك نەدراوەو، دەوڵەتی ئیسلامیی لەسەر
دەستی موبارەکی پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) هاوێلانی (خوا لێان
رازی بێ)، بەشیوەيەکی زۆر سروشتییانەو مەنتیقییانە، لەنیو گەرمەو جەرگەي
بانگەوازو تیگەیاندن و پینگەیاندن و، بەدەست و بازوو و ئیرادەو هیممەتی کۆمەڵی
مسوڵمانی هەلژاردە، کە تەفاعولیان لەگەڵ جەماوەردا کردووە، لەهەناوی
کۆمەلگای خاوەن ئیمان و عەقیدەو عیبادەت و ئەخلاقی شەرعیی یانەدا،
هەلقولاًو!

بەريزان!

لەم خاڵی پێنجەمەشدا بە پێویستی دەزانم، کە ئە گەر بە کورتیی و گوشراویش بێت، ئاماژە بۆ سێ مەسەلان بکەم، کە لەمیشکی زۆر کەسدا جوړیک له دوو دلی و بەرچاو لیلیان دروست کردووە، لەبۆاری هەلۆیستی شەریعت بەرانبەر بە تیرۆرو ئیرهاب.

یەکەم : مەسەلەکی جەنگ و جیهاد:

کەسانیک - کەوێک پێویست لە نیوەرۆکی تیرۆرو، لەمەسەلەکی جەنگ و جیهادی ئیسلامیش خاڵی نەبوونە - دەپرسن و دەڵێن:

چۆن ئیسلامیک کە برۆای بە جیهاد هەیەو، دەڵێ: دەبی جەنگ لە گەڵ ئەهلی کوفردا بەردەوام بێت، هەتا بستمە خاکیک سەر زەمین نامین، کە بانگەوازی پەیمای خۆی پەرۆردگاری نەگەیشتییت؟^(۱) دەگونجی بگوتری: دژی زەبرو زەنگ و ئیرهابە؟!

لەو ئەمدا دەڵێن:

۱- جەنگ و جیهاد لە ئەسڵدا و لە حالەتی ئاسایی و سروشتیی مسوڵماناندا، دەوڵەتی ئیسلامیی پێی هەڵدەستی، (الموردی) لەکتیبی: (الأحكام السلطانية) داو، باقی شارەزایانی سیاسەتی شەریعی لەکتیب و سەرچاوەکانیان دا هیناویانە، کە پیکهینانی سوپای جەنگاوەر و جەنگ و جیهاد کردن، یەکیکە لە ئەرکە

(۱) ئەو قسەیه بەو رەهاییه راست نیه، چونکه قەواری ئیسلامیی دژی سەرجهەم ئەهلی کوفر ناجەنگی، بەلکو تەنیا دژی دوژمنانیک کەلە دژی دەجەنگن، دەجەنگی، وەك خوا فرمویەتی: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ﴾ البقرة - ۱۹۰- کە لەئالقهی یەکەمی ئەم زنجیره بابەتەدا قسەمان دەبارەکرد، دیارە گەیانندی پەیمای خواش لەم پوژگاری گەشەکردنی تەکنۆلۆژیایی زانیاری و راگەیانندن دا، ئاسان بوو و پەکی لەسەر سوپا و هیژ نەکەوتووە.

گرنگەکانی حوکمرانی مسوڵمانان، که (الموردی)^(۱) له ده (۱۰) خاڵان دا کورتی کردوونهوه.

۲- به لām له حالهتی نائاسایی مسوڵمانان دا، که دهولهتیان نامینێ - وهك وهزعی ئیستای ئۆممهت که قهواره و سایه و سیبه‌ریکیان نیه کۆیان بکاتهوه - ئهوه لهو حالهتانهدا، وهك شتیکی ناچارایی و ههلاواردن (استثنائی) لهسهر ههر کۆمه‌لیک له مسوڵمانان پێویسته، که به‌پێی توانا، خۆیان بۆ جهنگ و جیهاد ئاماده بکه‌ن، چونکه ناکرێ هه‌موویان دهست له کراسی ده‌ریئن و^(۲) دهستیان له شه‌رنۆیان وه‌ریئن و، لی‌بگه‌رێن ته‌هلی کوفر تی‌کرای دینه‌که‌یان بفه‌وتین، دیاره‌ چه‌ندان فهرموده‌ش هه‌ن که‌باسی کۆمه‌لی سه‌رکه‌وتوو (الطائفة المنصورة) و کۆمه‌لی ده‌ربازبو (الفرقة الناجية) ده‌که‌ن و، موژده‌ی ئه‌وه به‌ مسوڵمانان ده‌ده‌ن، که‌له‌ حاله‌تی شه‌رزه‌یی وه‌زعی ئۆممه‌تیشدا، کۆمه‌لیک هه‌رده‌مین، که‌ درێژه به‌ فیداکاریی و جهنگ و جیهادی ئیسلامییانه ده‌ده‌ن، بۆ وینه:

{لَنْ يَبْرَحَ هَذَا الدِّينُ قَائِمًا يُقَاتِلَ عَلَيْهِ عَصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ} أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (۱۹۲۲).

ئنجابه‌سه‌رنج دانی سه‌رجه‌م ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌ت، بۆمان ده‌رده‌که‌وی، که ئه‌و قسه‌یه‌ی زانا و پێشه‌وايانی ئیسلام، زۆر راست و به‌جێیه، که گوتوویانه: جهنگ و جیهاد دوو جو‌ره:

۱- جهنگی به‌رگریی کردن (قتال الدفع).

۲- جهنگی هێرش بردن (قتال الطلب)^(۳).

(۱) پروانه: (الأحكام السلطانية) ص ۶ و ۷.

(۲) بۆ که‌سیک به‌کار دێ، وه‌ك مردوو ته‌مای له‌ خۆی نابێ، چونکه ئینسان که‌مرد، پێش ئه‌وه‌ی لاشه‌ی ر‌ه‌ق ببێ، ده‌سته‌کانی له‌ کراسی دیننه‌ ده‌ری، چونکه که‌ ر‌ه‌ق بوو، ده‌بی جله‌کانی له‌به‌ردا بدرێتی، ئه‌گه‌ر نا ده‌سته‌کانی نایه‌نه‌ ده‌ری.

(۳) له‌به‌رگی هه‌وته‌می کتیی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا تارا‌دده‌یه‌کی باش له‌باره‌ی جهنگ و جیهاده‌وه‌ دواوین، هه‌روه‌ها له‌و کتێبه‌دا که‌ ته‌رخانمان کردوه بۆ

ئىنجا دەلەين: ئەگەر جەنگى بەرگرىي - ئەويش لەهەموو حالەيدا نا - بگونجى بەبى هەبوونی دەولەت و سوپایەکی جەنگاوەر ئەنجام بدرى، ئەو بىگومان مەحالە جوړى دووهم، کە جەنگى هيرش بردن و ريگا تەخت کردنه لەبەردەم گەياندنې بانگەوازی پەيامى خوادا، لەکاتێک دا رپى لى دەگيرى، بەبى دەولەت و قەوارىيەکی شەرعىي ئەنجام بدرى.

بەلکو دەولەتى ئىسلامىي، تەنها کاتێک ئەوئەرکە گەورەو گرنگەي پى ئەنجام دەدرى، کەخاوەنى هيرى پيرو دەستەلاتيکى واييت، کە لەبەرانبەر دوژمن و ناحەزانی دا، بەلا دەستى بکات.

ئىستاش باسەرنجى هەركام لەو دوو جوړەي جەنگ و جيهاده بەدين، داخو هېچ جوړە حالەتيکى تيرورو ئيرهايان تيدا بەدى دەکرى؟!

۱- جوړى يەکەميان کە (قتال الدفع) جيهادى بەرگرىيە، ئاشکرايە کەهېچ جوړە تۆبزيکردن (اکراه) و گوشار خستنه سەر خەلکى تيدا نيە، بەلکو برىتيە لەبەرپەرچدانەوى تۆبزي کردن و سەركوتکردن و زەخت و زورى خەلکيکى ستمکارو دەستدریژکار:

﴿فَمَنْ أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَأَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ البقرة: ۱۹۴.

۲- جوړى دووهميشيان کە (قتال الطلب)ە، وەك پيشتريش باسمان کرد لە ئەسلدا بو ريگا پاك کردنهوئەو زەمىنە خوشرکردنه لەبەردەم کاروانى بانگەوازی ئىسلامييداو، بەهېچ جوړى پەيوەندىي بەتيرورو ئيرهاپەوئەو نيەو، خەلکى دەخاتە بەردەم سى رپانيکەوئەو، سەرشکيان دەکات لەبەردەم هەلپژاردنى يەکێک لەسى شتاندا، بەئيرادەي نازادانەي خويان و، بەبى هېچ جوړە چاوى سوورکردنهوئەو فشاريک، کەبرىتين لە: يان مسولمان بوون، يان سەرانه (جزية)دان، يان بەناچاريي جەنگ لەگەل کران، واتە ئىسلام بەو جوړە خەلکە دەلى:

قسەکردن لەبارەي (رپيکخراوى داعش)ەو، وە لەسەرەتاي تەفسيري سوورەتى (الأطفال)دا کە بەرگى حەوتەمى: [تەفسيري قورئانى بەرز و بەپيژ]ە، کورته باسيکى حەوت خالييمان لەوبارەوئەکردو.

لەسۆنگەیی ئەوێوە، کە من دوایین بەرنامەو پەيامی خۆی بەخشنده و پەوێردگارم، پێویستە ئیمانم پێ بێنم، تاكو بەختەوێری دنیاو سەرفرازی دوا رۆژ بن، بەلام ئەگەر ئیمانتان نەهینا، ئەوێ من رێگا نادەم، زۆرتان لێ بکری، بەلكو لەسەر رێچکەو بەرنامەکانی خۆتان بمیننەو، بەلام تاكو بیسەلمینن کە دژایەتیی ناكەن و ئیحترامی ئەو دەرئەتە دەگرن، کە بۆ ئەوێ دروست بوو سایەو سێبەری سەرچەم مەرقەکان بێت، دەبی سەرانی بەدەن^(۱)، هەم وەك نیشانی رێژگرتنتان لەو دەرئەتەو، هەم وەك دەستبار بۆ گرتن و هاوکاری کردیشی، چونکە ئەویش خزمەت بە ئێوێ دەکات و، ماف و پێداویستییهکانتان بۆ دا بین دەکات، تنجا ئەگەر سەرانیەش نەدەن، ئەوێ مانای وایە، ئێوێ وەك گابەردێك وان، کە دەکەوێتە زاری کانی و سەرچاوەیەکەو، نەبۆ خۆی ئا و دەخواتەو، نەریگای خەلکیش دەدات بخۆنەو، بۆیە پێویستە دەمی کانییەکە لێ پاك بکریتەو ئەو گابەردە دوور بخریتەو!!

بەلگەیی ئیسپاتی ئەوێش کە جەنگ و جیهادی ئیسلامیی لەحالهتی هێرش بردنیش دا، هیچ جۆرە زۆرلیکردن (اکراه) و ئیرادە لێزەوتکردنێکی تێدانیە، بۆ ئیمان هێنان و مسوڵمان بوونی خەلکی، ئەوێە کە هەرچەندە زاناو پێشەوایانی ئیسلام لەو بارەو تاراددیهێ راجیایی و مشت و مریان هەیه، کە ئایا هۆکاری کوژران (علة القتل)ی ئەهلی کوفر، کوفرەکیانە، یان دژایەتیی کردنیان بۆ ئیسلام و دەرئەتیی ئیسلامیییە؟! کە زۆریەو جەماوەریان دەلێن: هۆکاری کوژرانی

(۱) ئەوێکاتی خۆی گوتوومە، بەلام ئیستا دەلیم: - وەك پێشتریش گوتوومە - کە سەرانیەدان شتیکی حەتمیی نیه، بۆ ئەوێ نامسوڵمانان ببنە هاوولاتیی لە دەرئەتیی ئیسلامیی دا، بەلكو ئەوێ پەيوەندیی بەچۆنیەتی رێککەوتنی نیوان هەردوو ک لاه هەیه و، دەگونجی پابەندیی دارایی (الترام مالی) هەبی، وە دەشگونجی نەبی، وەك ئایەتی ژمارە (۹۰)ی (النساء) بەروونی ئاماژەیی پێدەکات کە ئەوێ دەقەکیەتی:

﴿إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءَهُمْ حَصْرَتٌ صُدُّوهُمْ أَنْ يَقْتُلُوكُمْ أَوْ يَقْتُلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقْنَلُوكُمْ فَإِنْ أَعَزَّ لُوكُمْ فَلَمْ يَقْتُلُوكُمْ وَالْقُوا إِلَيْكُمْ أَلَسَمَ مَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَيِّئًا﴾

کافران، دژایه‌تیی کردنیان، نهك خودی کوفره‌کیان، وهك (شیخ الإسلام ابن تیمیة) له‌کتیبی (السیاسة الشرعية) ص ۱۳۳، ۱۳۲ دا گوتوویه‌تی: هه‌رچه‌نده له‌و باره‌وه زانیان مشت و مریکیان هه‌یه‌و، رای راستیش رای جه‌ماوه‌ری زانیان، به‌لام له‌وباره‌وه که ته‌گه‌ر ته‌هلی کوفریك ئاماده‌ی هه‌چ کام له: مسوڵمان بوون و، سه‌رانه‌دان، نه‌بوون و، له‌گه‌ل سوپای ئیسلام دا چوونه جه‌نگه‌وه، پاشان له‌گه‌رمه‌ی جه‌نگدا ئاماده‌ییان پێشان دا، که سه‌رانه‌ بدەن، له‌و باره‌وه تیگرای زانیان و پێشه‌وايانی ئیسلام کوک و یه‌کده‌نگن، که پێویسته ده‌ستبه‌جی جه‌نگ بوه‌ستێنری و، وهك هاوولاتی حیساب بکری و، سه‌رانه‌یان لی وه‌ربگیری. که‌واته: ئه‌و کاته ئیسلام به‌زمانی حال به‌و خه‌لکه ده‌لیت:

منتان ناچار کرد که له‌گه‌لتان بجه‌نگم، چونکه به‌هه‌ر حال هه‌قی خۆتان‌ه‌و خ‌وای خاوه‌نتان مافی ئه‌وه‌ی پێداون که مسوڵمان نه‌بن و، هه‌چ که‌سیش بۆی نیه زۆرتان لی بکات! به‌لام به‌چ هه‌قیك و به‌چ عه‌قیك، هه‌ق به‌خۆتان ده‌ده‌ن، که ئه‌و هه‌ق و پرووناکیه‌ی خواتان قبوولتان نه‌کردوه، له‌پری دا بینه کو‌سپ و په‌رچ و، نه‌هیلن خه‌لکی دیکه‌ش پرووی گه‌ش و جوانی بیینی و، ده‌نگی زولالی بیستی؟!

که‌واته: بابازنن که من بۆ زۆر لی‌کردنتان بۆ مسوڵمان بوون، ده‌ستم بۆ چه‌ک و هه‌ژ نه‌بردوه، به‌لکو له‌سو‌نگه‌ی ئه‌وه‌وه ده‌ستم بۆ چه‌ک بردوه، که‌ریگاتان لی‌گرتووم و، منیش ناچارم ری‌نگای خۆم پاک بکه‌مه‌وه‌و، دی‌فاع بکه‌م له‌هه‌ق و مافی ئه‌و خه‌لکه‌ی دیکه‌ بکه‌م، که پێویسته بمبین و بمناسن، تا‌کو بیانویان به‌ده‌سته‌وه نه‌می‌نی و، ئیمان بی‌نن یان نا، له‌به‌ر رۆشنایدا بی‌ت، وه‌ک خ‌وای په‌روه‌ردگار فەرموویه‌تی:

﴿لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ﴾ الأنفال: ٤٢.

هه‌ربۆیه‌ش هه‌رکه ری‌تان بۆ چۆل کردم و وازتان له‌دژایه‌تیی هه‌ینا، جه‌نگی منیش له‌گه‌لتان کو‌تایی پی دیت، بی ئه‌وه‌ی مسوڵمانیش بین، چونکه هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه جه‌نگه‌که‌م بۆ مسوڵمان کردنتان به‌ریا نه‌کردبوو، بۆیه به‌هاته‌نده‌ی

ئامانجەكە، كە دەست ھەلگرتنتانە لە دژایەتیی كردنم، جەنگەكەش دەودەستی و كۆتایی پێ دیت!!

ئىجا ئەم ئایەتەش كە دەفەرموی:

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ الأنفال: ۶۰.

شتیكى یەكجار ڕەوايەو مافیكى سروشتیی ھەر دروستكراویكە، كە دوژمنی خۆی بترسینی، دیارە ھەم لەڕووی عەقل و ھەم لەڕوانگەى شەریعەتیشەو، ھەموو مەخلووقێك ئەو بۆ خۆی بەھەق دەبینی، كە دوژمنی خۆی بترسینی، وە ئەو كە ئینسان دەستەلات و سام و ھەیبەت و ھیزیكى ھەیت كە دوژمنەكەى بترسینی، بۆ ئەوێ نەتوانی دەستدریژی بكاتە سەر، بەھیچ پێوانگ و عەقڵێك تۆقاندن و ئێرھاب نیە، واتە: ئەو ئێرھابە نیە كە ھاوتای تیرۆر، بەلكو ئەو ترساندنیكى ڕەواو شەریعیەو، ھیچ تۆزو گەردیكى لەسەر نیەو، بەپێچەوانەو: بەرگری لەخۆنەكردن و تەسلیم بوون، گوناحیكى یەكجار زلە، چونكە تۆ دەبی دوژمنی خۆت بترسینی، بۆ ئەوێ تەماعت تێنەكات و، بەنیچیریكى ئاسان و تووك نەرم تێنەكات، چونكە ھەركەسیك بەھۆی تەسلیم بوون و خۆبەستەوێدانى یەو، دوژمنەكەى ھان بەدات كەستەمى لیبكات و، دەستدریژی بكاتەسەر، ئەو لەزولم و ستەمەكەیدا بەشدارە! بەلام ئیسلام دەلی: دەبی بەشیوێدەكی بەھەق و لەسنووری شەرعدا ئەو ھیزو توانایەت بەكاربھینی و، خۆت گیرۆدەى ستەم و دەستدریژی و تێپەراندن نەكەى!

بەلێ ئیسلام دەلی:

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ الأنفال: ۶۰.

واتە: چیتان پێ دەكری لەھیزو تواناو، ئەسپی بەستراو و تاییەت، ئامادەى بكەن، تاكو دوژمنی خواو دوژمنی خۆتانى پێ بترسین، ئىجا جی سەرنج

ئەوھىيە كەخوای كاربەجى نەيفەرمووہ: (ئۆلگۈن بە..) پىي بىفەوتىنن و بنبر بكن، بەلكو تەنھا دەفەرموى: پىي بترسىن! كەواتە: ھەرئەوھندە كە دوژمنەكەت بترسى و شەرت پى نەفرۆشى و وازت لى بەيىن و، ھىندە بترسى كەپىگىرىت لىنەكات و، لىت بگەپى، شەرىعەتى خوا رابگەيەنى و، لەژيان و گوزەرانى خەلكىدا بەرپۆھى بەرى، مادام سەرانە دەدات و مل بۆ دەولەتى ئىسلامىي كەچ دەكات - تۆش وازى لىيىنە، با لەسەر كوفرى خۆشى بىيىنەتەوہ.

دووھەم: مەسەلەك ئىغتيال (پەنھانكوژىي):

(الإغتيال) واتە: پەنھانكوژىي، ئەم مەسەلەى ئىغتياليش يەككە لەو مەسەلانەى كە لەمىشكى ھەندىك كەس دا، دوو دلپى و گومانى دروست كردوہ.

بەلى بەرپۆزان!

ھەندىك كەس لەبەر ئەوھى كەپىغەمبەرى خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) يەكك لەھاوہلاننى بەناوى (محمد بن مسلمة)ى ناردوہ بۆ كوشتنى (كعب بن الأشرف) سەرۆكى جوولەكەكانى (خەيبەر) وەك لە (صحيح: البخاري ومسلم)دا ھاتوہ، ھەروەھا كە پىغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) (عبداللہ بن عتيك)ى ناردوہ بۆ كوشتنى (إبن أبي حَقِيق) كە كونىكەى (أبو رافع)ە و ئەوھش لە (صحيح البخاري)دا ھاتوہ، ئەمىش يەكك بوو لەسەرانى كوفرو شىرك.

ھەندىك كەس دەللىن: پىغەمبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) نەفەرى تايبەتى ناردوہ بۆ ئىغتيال كردنى ھەركام لە: (إبن الأشرف) و (إبن أبي حَقِيق)، ئنجا ديارە ئەوانە ئىغتياليش بەتیرۆر تىگەيشتوون! بۆيە پىيان وایە كەپەنھانكوژكردنى ئەو دوو سەركرديەى ئەھلى كوفر، بەلگەيە لەسەر ھەبوون و رەوايونى تیرۆر لەئىسلامدا!

بەلام لەراستىدا بەلگە ھىنانەوہكەيان راست و تەواو نیە، چونكە ئىمە پىشتەر پىناسەى تیرۆرمان كردو گوتمان: برىتيە لە بەزۆر سەپاندنى بیرو راپو سیاسەتى خۆت بەسەر غەيردا، بەلام ئىغتيال واتە: پەنھانكوژىي!

پاشان پێویستە بپرسین: کە ئایا پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) کە نازناوی (رحمة للعالمین) ی ھەیە! کە ی و چۆن ئیجازە دی داوہ کە ئەوانە بکوژرێن؟!

لەو ھەڵمدا دەڵێن: ئەو مۆلەت دانە ی پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لە کاتێک دا بوو، کە دەوڵەتێکی ئیسلامیی ھەبوو، پەیمانی مۆر کردوہ لە گەڵ ئەو سەرکردانە دا، لە گەڵ (کە عەبی کوری ئە شەرف) کە سەرۆکی جوولە کە کانی خەیبەر بوو، لە گەڵ (ئەبن و ئەبی حوقەیق) دا، کە ھاوولاتییەکی باش و سەر راست بن، کە چی ئەوان غەدریان کردو، پەیمانان ھەڵوەشانداو ئەو، دەستیان کردوہ بە خیانە تکاری و دوژمنایە تی ئیسلام و مسوڵمانان و، ژێر بە ژێر کاری لە گەڵ دوژمن و ناحەزە ئاشکرایە کانی پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و دەوڵەتە ئیسلامییە کە ی دا، ئیدی خوای داد گەر ئەم ئایەتە ی ناردو ئە خواری لەو بارەو کە دە فەر موی:

﴿وَأَن تَكُونُوا أَتَمَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَتِلُوا أَيْمَةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَنَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ﴾ (التوبة: ۱۲).

واتە: ئنجا ئە گەر ھات و دوای ئەو ی کە پەیمانان داو، پەیمانە کە یان ھەڵوەشانداو، تانەو تە شەریان لە دینی ئێو داو، دژایە تییان کرد، ئەو ئەو ھەڵە تە دا سەرانی کوفر بکوژن، چونکە ئەوانە خاوەن بە لێن نین، بۆ ئەو ی وازی ن - لەو دژایە تی و خیانە تی -، کە واتە: کوژرانی سەرانی بێ بە لێنی کوفر، بە شێو ی پەنھان کوژی، بۆ ئەو بوو، کە میللە تە کە یان لە گە لێان نە فەوتی و، تەنھا سەری مار پان بکری تەو، ئاخەر بۆ چی ئەو خە لکە بە بێ خە تا بکوژی، لە ھالێک دا کە بابای سەر کردە پەیمانی ھەڵوەشانداو ئەو خیانە تی کردو، ڕەنگە خە لکە کە ئاگای لە ھیچ نە ییت، بۆ چی باجی لە گە ل بەدن؟! ئەو کە ی و بەینی لە گە ل موشرێکە کاندە کرد بێ، کە پیلان بگێرن دژی ئیسلام، میللە تی بێ خە تاو بێ ئاگا، ھیچ پاساوێک نیە بۆ کوشتنیان، کە واتە: باشترین چارە سەر ئەو یە کە سەری ئەو مارە پان بکری تەو، ئەو شتیکی زۆر ڕەوایەو، وە ک عەرەب گوتوویانە: (لا غبار علیہ).

ئىنجا ئىمەش وەك گەلى كورد لەخەباتى رزگارىيخوازيماندا، كە بەرپرسان و سەرانی (بەعس) مان دەكوشتن، هەر لەسەر ئەو بناغەيە بوو، هەر وەها هەر میللەتێكى دیکە كە بەرپرس و سەرانی دۆزمنەكانى خۆى دەكوژى، شتێكى مەنتىقى و رەوايە، جابە ئاشكرا بێت، يان بەپەنھانى، چونكە چۆن باشتر زەفەر بەدۆزمنت بەرى و، زيات كەمتر بێت، ئەو چاكترە، مادام ئەو هەرچى لە دەستى بێت و، پێى بكړى لە دژت ئەنجامى دەدات و، لەھيچ شتێك سَلْ ناكاتەو، بەھيچ بەلێن و پەيمانێكەو پابەند نە!

سێھەم: مەسەلەى كوشتنى خەلكى بى دىفاع و لاشەر:

ئەمیش ئىشكالى سێھەم و كۆتايیە، كە بەپێوستى دەزانم تيشكى بخەمەسەر و رۆونى بكەمەو.

خەلكێك دەلێن: چۆن تیرۆر لەئىسلامدا نە! لەحالىكدا كە ئىسلام رێگا دەدات، خەلكى بى دىفاع وەك: ئافرەت و مندال و پيرو نەخۆش و رەبەن و كرىكار، بكوژرێن؟! ئیمە لەو ئەمى ئەو قسەيەشدا بە پێوستى دەزانين ئەم چەند راستییە بخەینەروو:

۱- زاناو پێشەوايانى ئىسلام تێكرا لەسەر ئەو یەك دەنگن، كە (ئافرەت و مندال) نابى بكوژرێن، چونكە دەقى فەرمايشتى پێغەمبەرى خواى (صلی اللہ علیہ وسلم) لەسەرە، وێرەى حوكمى گشتى ئایەتى:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُم وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ البقرة: ۱۹۰.

یەكێك لەو حەدىسانەش كە بەراشكاویى لەگەرمەى جەنگیشدا كوشتنى ئافرەت و مندال قەدەغە دەكات، ئەو فەرمايشتەيە، كە دەفەرموى:

{وَجِدْتُ امْرَأَةً مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ مَغَازِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصَّبِيَّانِ} أَخْرَجَهُ مَالِكٌ فِي (الموطأ) برقم: (۲۷۷)، وَأَحْمَدُ برقم: (۴۷۳۹)، وَالبخاري برقم: (۲۸۵۱)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۴۶۴۵) وغيرهم.

واتە: جەنازی ئافرەتییکی کوژراو لەیەکیک لەجەنگەکانی پێغەمبەری خوادا (صلی اللہ علیہ وسلم) بینرا، پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرمانی دەرکردو، کوشتنی ئافرەت و مندالی قەدەغە کرد.

۲- ھەروەھا لەبارەیی نەکوژرانی کرێکارو کارمەند (الأجير و الموظف) یشەو ھەرموودەیی راست و دروستی پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ھەیە، کە دەفەرموێ: پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) نەفەرێکی نارد بۆ لای (خالیدی کۆری وەلید) خوا (لێ رازی بێ، کەسەرکردەیی سوپا بوو، پێی فەرموو:

{إِنطَلِقْ إِلَى خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ، فَقُلْ لَهُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ يَأْمُرُكَ يَقُولُ: لَا تَقْتُلَنَّ ذَرِيَّةً وَلَا عَسِيفًا} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۱۶۰۳۵)، وَأَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۲۶۶۹)، وَالنَّسَائِيُّ فِي "الْكُبَرَى" بِرَقْم: (۸۶۲۵)، وَابْنُ مَاجَهَ بِرَقْم: (۲۸۴۲)، وَابْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (۴۷۸۹)، وَالْحَاكِمُ بِرَقْم: (۲۵۶۵)، وَقَالَ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ.

واتە: بچۆ بەخالیدی کۆری وەلید بڵێ: پێغەمبەری خوا فەرمانت پێ دەکات، کە ژن و مندال و کرێکار مەکوژە.

۳- ھەروەھا لەبارەیی ئینسانی پیر (شیخ) یشەو، ئەم فەرماشتە ھەیە، کەنابی لەجەنگدا بکوژرێ، ھەرچەندە فەرموودەیی یەکەم و دوو بەھێزترن و ئەمیان توێژیک مشت و مەری لەسەر ھەیە، دەفەرموێ:

{وَلَا تَقْتُلُوا شَيْخًا قَانِيًا وَلَا طِفْلاً وَلَا صَغِيرًا وَلَا امْرَأَةً} أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۲۶۱۴).

۴- ھەروەھا دەبارەیی جوتیارو کاسبکارانی ئێم فەرموودەیی ئە (عمر بن الخطاب) ھە خوا (لێی رازی بێت ھاتو، کە گوتووێت^(۱): {إِتَّقُوا اللَّهَ فِي الْفُلَاحِينِ، فَلَا تَقْتُلُوهُمْ إِلَّا أَنْ يَنْصَبُوا لَكُمْ الْحَرْبَ}، واتە: پارێژ لەخوا بکەن لە بارەیی جوتیارو کاسبکارانەو، دەستیان لێ بپارێژن و مەیانکوژن، مەگەر بۆتان بێنە مەیدانی جەنگەو.

بەلّام پۆیستە بزانیی کەهەرکام لەمانە بەمەرچیک ناکوژرین، کەبەشداریی جەنگ نەکەن، بەلّام ئەگەر بەشداریی جەنگ بکەن، ئەو ییگومان دەکوژرین.

دیارە پێشتریش باسمان کرد، کەرپای جەماوەرو زۆربەیی هەرەزۆری پێشەوایان و زانیان ئەوێهە وەك (ابن تیمیة) لەكتیبی: (السیاسة الشرعية) دا^(۱) هیئاویەتی، کە کوشتنی ئەهلی کوفر لەشەردا، لەبەر کوفرەکیان نیە، بەلکو لەبەر دژایەتییانە بوو ئەهلی ئیسلام، هەربۆیەش هەركاتیك سەرانیاندا، دەست لەكوشتینان هەڵدەگیری، دیارە ئەمە هەلۆیستی شەریعەتە دەربارەیی كوشتنی خەلکی بی دیفاع لەكاتی جەنگدا، بەلّام ئەگەر لەكاتی جەنگدا نەبیت، ئەو چاکترو لەپێشتر دروست نیە، چونکە ئەگەر لەكاتی جەنگدا کوژرانی غەیری بەشداریوان دروست نەبی، دیارە دروست نەبوونی کوژرانیان لەغەیری کاتی جەنگدا، شتێکی ڕوون و بی چەندو چوونە.

بەلّام لەوبارەو کە ئایا لەكاتیکدا دوژمنیکی وەك جوولە کە هەلەدەستی بەقەلاجوکردن و كوشتنی مسوڵمانانی وەك گەلی فەلەستین، بی ئەوێهە جیاوازیی بخاتە نیوان جەنگاوێرو مەدەنییەکانەو، ئایا دروستە مسوڵمانانیش وەك بەرپەرچدانەو، بەهەمان شیوێهە، بەهەر شیوازیك، کە بۆیان بگونجی، خەلکی ئەوان بکوژن؟! لەوبارەو زانیانی ئیسلام راجیایی (اختلاف)یان هەیه، بەلّام وای دەچی رای ئەوانە راستتر بیت، کە دەلین: بەلّی دروستە، چونکە خۆی دادگەر فرموویەتی:

﴿فَمَنْ أَعَدَّيْ عَلَيْكُمْ فَأَعِدُّوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا أَعَدَّيْ عَلَيْكُمْ﴾ البقرة: ۱۹۴.

واتە: جاھەرکەسیك دەستدریژی کردنەسەر، وەك خۆی دەستدریژی بکەنەو سەر، هەرەوھا فرموویەتی:

﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا﴾ الشورى: ۴۰.

واتە: وە تۆلەو سزای خراپەیهك، خراپەیهکی وەك خۆیەتی.

بەلام پيويستە بزانري، كه هەر كارو كردهويهك زيانى له قازانجى زياتر بيٽ،
ئەگەر لە خودى خوڻشيدا رەوا (مباح) بيٽ، لەبەر زيانى زۆرى، هەر حەرام
دەبيٽ.

لە گۆتايىش دا دەلييم:

تيرۆر وەك وشەو زاراويهەكى فيكرى و سياسىي، هەلقولوى كۆمەلگايەكانى
رۆژئاوايە، بەتايبەتى فەرەنسا، وە تيرۆر كردنىش وەك جەوهەر و نيۆرپوك،
دياردەيەكى جيهانيە، واتە: جەوهەرى تيرۆركردن و ئيرهاب دياردەيەكى جيهانيەو،
هيچ پەيوەنديەكى بەئىسلام و مسولمانانەو نەي، وەئەگەر مسولماننيك رۆژنيك
لە رۆژان ئيرهاب و تيرۆرى كردبى بەپيشە، ئەو پيچەوانەى شەريەتى خواو،
پيچەوانەى ئايين و بەرنامەكەى خوڻ جوولاًوتەو، بەلام ترساندى دۆرمن
لەحالتەتى جەنگ و رۆوبەرۆو بوونەو، هەچ پەيوەنديەى بەتيرۆر و ئيرهابەو نەي،
بەپي پيئاسەو چەمك و واتاي راستەقينەى وشەى ناوبراو، وەبيگومان بەرگري
لەخۆكردن و تەسليم نەبوون بەدۆرمنيش، شتيكى پيرۆزەو هەموو ميللەتان و،
هەموو خاوەن عەقلىكيش ئەو بەرەوا دەزاني، كە لە كاتى رۆوبەرۆو بوونەو
ساميكي هەبيٽ و عيززەت و هەيبەت و قووەتيكى هەبيٽ و، وابى كە دۆرمن
ليى بسلەميٽەو، نەتوانى دەستدریژيى بكاتە سەرى و زولمى لى بکات.

پاڤەياندى مەكتەبى مامۇستا عەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR Code 1

QR Code 2

له نۆزە كۆمەلەيەتيەكان لەگەڵيان

بە مەكەم عىز موافق النوازل الاجلەمي

پاڤەياندى مەكتەبى مامۇستا عەلى بابىر

پاڤەياندى مەكتەبى مامۇستا عەلى بابىر

QR Code 3

QR Code 4

QR Code 5

ئالقهى چوارەم

جيهانگيريى رۆژئاوا و جيهانييتى ئىسلام

مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR codes for app downloads

بۇ نۇسخە كۆمەكلەيدىغان مەكتەپ

بىز مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

www.alibapir.com

QR code for website

مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

AliBapir

QR codes for social media

ئەم ئالقەیە

خوینەرە خوشەویستەکانم!

ئەم ئالقەی چوارەمەش لەم زنجیریەدا، وەك هاوێڵەکانی دیکە لەبنەرەت دا، وتاریکی بەندەبوو و لەكۆرپێك دا دراو، كە لەڕۆژی: ۱۸ رمضان ۱۴۲۳ك بەرانبەر: ۲۰۰۲/۱۱/۲۳زدا لەهۆلی (ڕۆشنبیری) لەشاری سلیمانی دا بەستراو.

هیواشم وایە ئەم وتارە - بەهەرسێك حالەتی خویندراو و بینراو و بیستراووە - مایە بەرچاوپروونی و لابردنی تەم و مژبە، لەبارە مەسەلە جیهانگیری (عولمە)یەو، (كا) و (دان) و هەق و ناھەقی لەیەك جیاكاتەو، تاكو لەھەڵە و پەڵە کورتھێنان و تیپەراندن (تفریط و إفراط) دووربین و، ھەمیشە ھاوسەنگ (مێژن)بین و، ھەردەم ھەرخەتی راستی نیوہراست بگرین.

پاڤەپاڤە: مەکتەبی مامۇستا عەلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

QR CODE

لە نۆڤە كۆمەڵە نەڤەكان، لەكەلنەڤەكان

بەن مەكتەم عەز مەلەك المۆمەل المۆمەل

مەكتەبە مامۇستا عەلی بابیر

مەكتەبە مامۇستا عەلی بابیر

عەلی بابیر/ AliBapir

مەكتەبە مامۇستا عەلی بابیر

YouTube

مەكتەبە مامۇستا عەلی بابیر

QR CODE

پاڤەپاڤە: مەکتەبی مامۇستا عەلی بابیر

رئ خوشکردن

بەرێزان!

هه موولایه کتان به خیرین و خوشحالم به دیدارتان، سهرتا له خوای پهروهردگار دهپاریموه. تاعهتی مانگی رهمهزان له هه موو لایه کمان قبول بفرموی، وهیارمه تیمان بدات که لهم مانگی له خوا نزیك بوونهوهو به خۆدا چوونهوهیهدا، نهجامیکێ زۆر باش لهواری له خوا نزیك بوونهوهو به خۆدا چوونهوهدا، بۆ دنیاو دواپۆژمان وهدهست بهینین، چونکه بیگومان شهریعهتی خوای پهروهردگار هه موو ئهو ئهرکانه ی خستوونیه سهرشانی ئینسان، پش قیامهت بۆ دنیای لییان به ههرمه ندهی، ئه گهرنا خوای بی نیاز پیوستیی به خۆ ته زیهت دان و خۆ ماندوو کردن و برسی و تینوو کردن هیچ کهس نیه، به لام ئه وه ئینسانه کائن که پیوستییان به وه ههیه، که به وشیه ی خوای کاربه جی بۆی دیاری کردوون، بژیین، وه ئهو ئهرکانه ی که له شهریعهتدا خوای زانا وتوانا بۆی روون کردوونهوه، جی به جیان بکهن، بۆ ئه وهی له دنیاو دواپۆژدا پشی به خته وه ببن.

ناوونیشانی کۆره که شمان ئاویه: (جیهانگیری رۆژئاواو جیهانیتیی ئیسلام). هه لبه ته دواي ئه وهی له دوو توپی ئهو چوار به شه سهرهکییهدا که باسه که یان تیدا پشکهش دهکین، له هه ر کام له (جیهانگیری) و (جیهانیتیی) حالی ده بین، روون دهیتتهوه، که بۆچی ئه وهی رۆژئاواو جیهانگیرییه؟

دیاره له زمانی کوردیی هاوچهرخدا به زۆری وشه ی: گلوبالیزهیشن، به [جیهانگیری] ته رجه مه کراوه، ئه گهرنا ده گونجی بلی، گلوبالیزهیشن،

يانى: يەكخستنى جيهان، يان يەك شيوه کردنى جيهان، و دەدەريش دەکەوي
 بۆچی بۆ ئىسلام، گوتوو مانە: (جيهانييتى) کە ديارە لەزمانى عەرەبى دا
 (گلوباليزەيشن)، دەبيته (العولمة)، وه (العالمية) بە کوردی (جيهانييتى) يە، وه
 ئاشکرايە کە مەسەلەى (گلوباليزەيشن - Gloablization)، لەم رۆژگارەماندا
 پانتاييه کى زۆر لەباس و خواسى سياسى و فەرەهنگى و فيکرى داگير
 دەکات، نەك هەر لەسەر ئاستى ئەو وڵاتانەى کە بە کردەوه پى هەلەستن،
 بەلکە لەو شوێنانەى وهك ئيرەش دا (وهك کوردستانى ئيمە) کە هەتا ئيستا
 هيچ پشکيکمان تيدا نيە، وه لەداها توودا دەر دەکەوي داخۆ: خیری بۆ ئيمە
 چى دەبى، وەشەر و زيانى چى دەبى؟ هەرچەندە تارادەيهەك شەر و زيانەکانى
 دەرکەوتوون.

وه خوا پشتیوان بى من لەچوار بەشى سەرەکییدا، ئەم باسە پشکەش دەکەم:
 بەشى يەكەم: پێناسە و سەرگوزشتە و بەرھەم و شوێنە وارهکانى، جيهانگيرى.
 بەشى دووهم: پێناسەى جيهانييتى ئىسلام و جياوازی لەگەڵ جيهانگيرى
 رۆژئاوایى دا.
 بەشى سێهەم: بەراوردێک لە نێوان جيهانگيرى رۆژئاوا و جيهانييتى ئىسلام دا.
 بەشى چوارەم: هەلۆست وەرگرتنى راست و دروست، لەبەرانبەر جيهانگيرى دا.

ئە نۆره كۆمەڵەيە ئێمەكان ئێمەكان

ئێمە ئێمە ئێمە ئێمە ئێمە ئێمە

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR Code

AliBapir

QR Code

AliBapir

QR Code

QR Code

QR Code

QR Code

به‌شی یه‌که‌م

پیناسه و سهرگوزشته و ئامانج و به‌ره‌م و
شوینه‌واره‌کانی جیهانگیری (عه‌وله‌مه)

The banner is divided into several sections. At the top, there are two blue bars with the Facebook logo and the text "پاکستانی مکتبی" (Pakistani Library) and "AliBapir". Below these is a red bar with the text "archive.org/details/@alibapir" and a download icon. The central part features a portrait of a man in a white turban and a light blue shirt, with the text "له نوره کومه‌لایه‌یه‌که‌م لێ‌که‌لانی" (From the light of the library that we have) and "بە‌هەم‌هێ‌ر مۆڵەتی‌یە‌کە‌م" (I have given permission). Below the portrait is a red bar with the text "AliBapir / علی بابیری" and a YouTube icon. At the bottom, there are two QR codes for Google Play and the App Store, and a central QR code. The text "AliBapir" is written above the QR codes. At the very bottom, there is a small text "پاکستانی مکتبی مۆڵەتی‌یە‌کە‌م" (Pakistani Library permission).

مەسەلەى جیهانگیرى شتێك نیه، كه ئیمه بتوانین له كۆرپێكى ئاوادا ئەوهى كه پێویسته له بارهیهوه بگوترێ، بیلێن، بەلام وهك عەرەب گوتوویانه: (ما لا يدركُ كُلُّهُ لا يتركُ جُلَّهُ) ئیمەش هەول دەدەین زۆر بە گۆشراوی ئەم مەسەلەیه باس بكهین، زیاتریش ئەوهى كه لەم كات و ساتەدا بۆ خەلك و میللهتى خۆمان به پێویستی دەزانین كه لەو بارهوه بیزانین، جهخت لەسەر ئەوه دهكەین، ئنجا وهك عادهتى خۆیشم: له بهر پۆشنایى واقعی (گلوبالیزهیشن) و له بهر تیشكى قورئان و سوننهتدا، له چوار تهوهردا قسهو سهرنجهكانى خۆم دهخهمهروو:

۱- پێناسەى جیهانگیرى:

وشەى جیهانگیرى تهرجهमेهى وشەى (گلوبالیزهیشن) (Globalization) ى ئینگلیزیه، عەرهبیش به (عولمة) تهرجهमेیان کردوه، (عهوله‌مه‌ش) واته: جیهان کردنه‌وهیهك، وهك چۆن وشەى (قالب)، ئەگەر بگوترێ (قولبة) یانى له قالب دان، (عالم) یش كه‌كردت به (عولمة) واته: دنیا كۆكردنه‌وه سهریهك و، دنیا یهك شیوه لیكردن. ئەم وشهیهش بۆ یه‌كه‌م جار له ویلايه‌ته‌یه‌ كگرتوه‌كانى ئەمه‌ریكا، سه‌رى هه‌ڵداوه و به‌كار هی‌ندراوه، بۆیه هه‌ندێك له نووسه‌رو سیاسه‌تمه‌داران له جیاتى (عهوله‌مه) ده‌لێن: (ئه‌مه‌ر كه) نه‌ك به‌جیهانیی كردن، به‌لكو به‌ئه‌مه‌ریكایی كردن، واته: به‌ئه‌مه‌ریكایی كردنى هه‌موو شتێك، ئنجا ئەم پێناسه‌ زمانه‌وانیه‌ ده‌توانین ب‌لێن: هه‌موو لی‌كۆله‌ره‌وان له‌سه‌رى یه‌ك ده‌نگن، پاشان زۆریه‌ى توێژه‌ره‌وان له‌سه‌ر ئەوه‌ش یه‌ك ده‌نگن، كه‌ پرپ‌ره‌ى پشتى جیهانگیرى و بناغه‌كه‌ى بریتیه‌ له‌ئابوورى (اقتصاد)، به‌لام هه‌رچه‌نده‌ ئەوه‌ى جیهانگیرى تێدا ده‌رده‌كه‌وى، زیاتر ئابووریه‌، به‌لام له‌ویشدا كورت نه‌بۆته‌وه، به‌لكو جیهانگیرى فه‌لسه‌فه‌و دینیكى سهرده‌مه‌و، ر‌ی‌بازێكه‌ ده‌یه‌وى ده‌ست ب‌خاته هه‌موو شتێكه‌وه‌و، ده‌ست ب‌خاته به‌رنامه‌ ئاسمانیه‌كانیشه‌وه، چ ئەوه‌ى كه‌وه‌ك خۆى ماوه‌ته‌وه‌و ده‌ستكارى نه‌كراوه، كه‌ ئیسلامه‌و، چ ئەوانه‌ش كه‌ ده‌ستكارى كراون، وه‌ ده‌یه‌وى ده‌ست ب‌خاته كلتوو‌رو عاده‌ت و نه‌ریتى میلله‌تانه‌وه، ته‌نانه‌ت ده‌ست ب‌خاته شیوه‌ى نان خواردن و به‌رگ و پۆشاكیشیان‌وه! كه‌واته جیهانگیرى

لەئەسلىدا زياتر دياردەيەكى ئابوورىيە، بەلام دوايى چل و پۆپى ھاويشتوہ بۆ ھەموو لايەنەكانى ديكەى ژيان، بەسياسەت و كۆمەلايەتتى و ئەخلاق و فيكرو فەرھەنگ و عادەت و نەرتتەشەوہ.

ھەرۋەھا شارەزايان لەسەر ئەوہش يەك دەنگ، كەھەرچەندە رۆژئاوا (كە دەلەين: رۆژئاوا واتە: ئەورووپا و ئەمەريكا) كەلەراستىيدا ئەمەريكا ھەر دىژبۇنەوہى (ئەوروپايە)، مەلەبەند و كانگاي يەكەمى جىھانگىرىي (گلوباليزەيشن) و، بەپەلەي يەكەم جىھانگىرىي لەرۆژئاوا بەرجەستە بوو، بەلام لە رۆژئاواشا زياتر لە ئەمەريكا بەرجەستە بوو، كە جەلەو بەدەستى بەجىھانىي كردنە، ديسان لىكۆلەرەوان لەسەر ئەوہش يەك دەنگ، كە رەگ و ريشەى ئەو دياردەيەى، كە پىيى دەگوتى: بەجىھانىي كردن كە ھەر ھەمان شتە، كە بە: (سىستەمى نوپى جىھانى (النظام العالم الجديد) يش ناودەبرى، رەگ و ريشەكەى بەقوولايى مېژووى ئەمەريكا و رۆژئاوا چۆتە خواری و شتىك نىە، كە تازە پەيدا بوو يىت و سەرى ھەلدايت، بەلام وەك واقعىك، پاش ھەرس ھىنانى يەكەيتى سۆڧىيەت لە سالى (۱۹۹۲) ھو، بەزەقىي ئەو دياردەيەى جىھانگىرىيە (گلوباليزەيشن) ھاتۆتە مەيدان، وە لەراستىدا لەوكاتەشەو، كە ئەو مەسەلەيە ھاتۆتە كايەو، دەتوانين بليين: بۆتە تاكە بابەتتىك، كە ھەموو خەلكى بەخۆيەو مەشغول كرددو، چ ئەوانەى لەگەلى دان و پشت گىرىي دەكەن و، چ ئەوانەش كە دژو نەيارىنى، ھەمويانى بەخۆيەو مەشغول كرددو.

ھەرۋەھا لىكۆلەرەوان لەسەر ئەوہش يەك دەنگ، كە ئەو يەكەم جارىيە ولاتىكى وەك ئەمەريكا، ياخود شارستانىيەتتىكى وەك شارستانىيى رۆژئاوا، بىھوئى دنيا بۆ خۆى (كۆنتروۆل) بكات و بىھوئى بال بەسەر دنيا بەكىشى، بەلكو لەقوولايى مېژوودا، ئەو ھەولانە ھەر بوون:

۱- (ئىغرىقىيەكان) كاتى خۆى ھەوليان داو، كە ھەموو دنيا بخەنە ژىر دەستەلاتى خۆيانەو، بەتايبەتى لەسەردەمى (ئەسكەندەرى مەقدۇنىي) دا.

۲- ھەرۋەھا رۆمانىيەكانىش بۆ ئەو مەبەستە ھەوليان داو.

۵ و ۶- ھەروەھا ھیتلەرىش و، بىرى كۆمۈنيزمىش بەھەمان شىۋە.

بهلام دياره تھو دهرفتهی، که تهمرو له بهردهم جيهانگيريدا رهخساوه، وه تھو زهمينهيهی کهبوئی ساز بووه، بهدریژایی میژوو ساز نهبووه، که بگونجی دنیا بهوجوره بخړتتهوه سهر يهك و، بکړتته يهك و، يهك شیوهی لیبکړت، دياره تھوهش بههوئی تھو تهکنولوژيا بهرو پېش چووهوديه، که بهدهست رپوژناواوه ههيه، چ لهبوارى راگهيانندن دا، چ تهکنولوژياى جهنگيى و ناشتيى، بهلئ، لهم رپوژگارهدا تهکنولوژيايهکی زور گهوره بهدهست شارستانيهتيى رپوژناواوه ههيه، که بهناسانيى دهتوانی دوورييهکانی پی نزيك بکاتهوه، وه دهست بهسهر دنياډا بگرئ، بهخوښيى، يان بهترشيى!

٢- ئامانج و مەبەستی جیهانگیریی:

ئایا ئامانجی جیهانگیریی چییە؟! وە ئایا جیهانگیریی دەیهوێت چی بکات؟ نۆڤەرۆکی مانا و مەبەستی وشەی جیهانگیریی لەناوەکەی دا دیارە، (جیهانگیریی) یانی: دەست بەسەرداگرتنی جیهان و گرتنەوی جیهان و، جیهان خستە ژێر کۆنترۆڵی خۆ^(١)، بەلام بۆ ئەوەی کە لە دەمی ئەهلی جیهانگیرییە، قسەکان وەرەبگیرن، بەپێیستی دەزانم، گوێ لەدوو کەس لەسیاسەت مەدارو بیریارو نووسەری ئەمەریکایی رابگیرن:

١- یەکەمیان بریتییە لە (فرەنسیس فوکۆیاما) کە بە ئەصل (یابانی)یە، بەلام دواوی بۆتە ئەمەریکی، وە ئیستا وەک ئینسانێکی ئەمەریکی خۆی دەناسین، ئەو کابرایە کتییکی داناوە بەعەرەبی تەرجەمە کراوە، بەناوونیشانی: (نهاية التاریخ وخاتم البشر) واتە: (کۆتایی میژوو و مرۆفی کۆتایی) یان (نهاية التاریخ والإنسان الأخير) لەسالی (١٩٩٣) ز دا ئەو کتیبە چاپ کراوە، جا دیارە (فوکۆیاما) لە ژێر کاریگەریی خەلکی پیش خۆیە، هەندێک قسە کردوون، بەلام لەهەر کەسە، شتێکی وەرگرتووە فەلسەفەیەکی نوێی لێ بنیات ناوە، کەدەیهوێ (تەنظیر) بکات بۆ ئەم دیاردەی سیستمی نوێی جیهانی، یان ئەو دیاردەی (گلوبالیزیشن) وە دەیەوێ ئیسپاتی بکات، کە ئەو سیستم و دیاردە، شتێکی حەق و ڕەواوە، ئەنجامی گەشەسەندن و بەرەو پیش چوونی بەشەریتەو پەیدا بووە، وە پێویستە هەموو لایەك باوەشی بۆ بگرەووە تەسلیمی بن، چونکە حال ئەوە پێشکەوتووترو سیستم ئەوە چاکتر نەبووە ناشی!! دیارە پوختە قسەکانی (فوکۆیاما) ئەوەیە کە من عەرزەم کرد، وەشایانی باسە: (فوکۆیاما) زیاتر لە ژێر کاریگەریی فەلسەفەی (هێگل) دایە و، بۆ خۆشی لەکتیبە کەیدا ئاماژەى پێدەکات، هەروەها کەم و زۆر سوودیشی لەهەرکام لە

(١) کەواتە: (جیهانگیریی) بریتییە لەهەولێدان بۆ کۆنترۆڵ کردن و داگیر کردن جیهان بەهەموو ڕەهەندە جیا جیاکانی، کۆنترۆڵ کردن و داگیر کردنەو.

(ماركس) و (داريۆن) و (نيتشه) یش وەرگرتو، لەبيرو بۆچونەكانيان، چەند شتيكى وەرگرتو، كە لە گەل بۆ چوون و ئارەزووى ئەودا دەگونجى و، سەردەنجام لەهەموو ئەوانە، ئەو بىردۆزەيەى خۆى پيکھيئاو.

و ئەوێ جىي سەرنج و تيرامانە، ئەوێە كە هەركام لە (هيگل) و ماركس و نيتشه) ئەلمانىي بوون و، ئەلمانىيەكانيش دەستييشخەرى هەردووك شەرى جيهانىي يەكەم و دووهم بوون، بەتايبەتى جەنگى جيهانىي دووهم، كەهيتلەر بەبۆچونە توندروو شوڤيئيەكانى دەيگوت: دەبى هەموو گەلانى دنيا لەخزمەتى (نازىسم) دابن، ئەمەش دەستە چيلەى هەلگيرسانى شەركە بوو.

و* (فرەنسيىس فۆكاياما) مەسەلەى كاريگەريى (رۆح و ئايدىا) لەسەر ماددەى، لە (هيگل) و، دزايەتتى و پيکەو ناكۆكيى شتەكان و، گەشەکردن و بەرەو پيش چوون لەئەنجامى ئەو ناكۆكييەداى، لە (ماركس) و، هەنديك بيرو بۆچوونى ستەمكارانەو ديكتاتۆرييانەشى لە نيتشه وەرگرتوون، بۆ ويئە: (نيتشه) ئەلمانىي برۆاى وا بوو، كە يەكسانىي لەنيوان دەسلەتدارو بى دەستەلاتاندا، لە بەرانبەر ياساو دادگادا، زولم و ستەميكى بى جى و بى مانايەو، هۆكارى بەرەو پيش نەچوونى ژيان و، مردنى تواناو ئامادەيە ناوازهكان (الإستعدادات الخارقة) يە، هەروەهاپيى وابوو، كە نابى و زولم و ستەمەكە، دەولەمەندەكان لە گەل هەزارەكان دا يەكسان بن، وە دەلى: دادگەريى ئەوێە، كە ئەوێ دەسلەتدارە، بەكەيفى خۆى دەستەلات بەكاربهيى، وە ئەوێ كە دەولەمەندە بەكەيفى خۆى و بەبى هيچ مەرج و بەنديك، بەهەرە وەربگرى لەپارەو سامانى خۆى، فەقيرەكەش دەمرى، با بمرى، كەيفى خۆيەتى!! ئەو نيوەرپۆكى فەلسەفەى (نيتشه) يە!

وە فۆكاياما لە (داريۆن) یش مەسەلەى (مانەوێ بۆ بەهيژتر)، يان (مانەوە بۆ چاكتەر) (البقاء للأقوى) أو (البقاء للأصلح) كە ئەو يەكێكە لە گەنگەريى بنەمايەكانى بىردۆزەى (داريۆنيزم) و (فۆكۆياما) لەويش ئەوێ وەرگرتو!

وێ سەرەنجام فۆکۆیاما هاتۆتە سەر ئەو قەناعەتەو، کتێبەکەی هەموو لەویدا خۆڵاسە دەیتتەو - دیارە شتی دیکەشی تێداهەیه، بەلام ئەودی کە ئێمە مەبەستمانە-کە: شارستانییهتەکان هەموویان، کەئەنجامی بەرەو پێش چوونی ژیان و گەشەکردنی بەشەرن، هەموویان مردوون و لەبەین چوون، یاخود بەرەو مردن دەچن، هەموو شارستانییهتەکانی دنیا بە گشتی و، بەتایبەتی رۆژھەڵات، بەئێسلامیشەو!! وەدەڵی فیکرو سیاسەت و عەقڵی بەشەر خۆڵاسە بۆتەو، لەشارستانیەتی رۆژئاوادا، کە ئەویش لە (دیموکراسی و لیبرالیزم) دا خۆی دەبینیتەو! وێ (فۆکۆیاما) قەناعەتی وایە دەڵی: دەبی هەموو بەشەریەت بیتەسەر ئەو فیکرەو رێبازە، وەهەموویان لەدەوری (کاپیتالیزم) کۆببنەو، چونکە هیچ فیکرەو رێبازیکی دیکە شایستەیی ئەو نیەو بەکەلکی ئەو نایەت، کە ژيانی لەسەر بگوزەڕێنێ، وێ (فۆکۆیاما) قەناعەتی وایە کە ئینسانی ژێر سایەي جیهانگیریی، چاکترین ئینسانە، بۆیەش ناوی لێناو (خاتم البشر) دوامین ئینسان، وەباشترین ئینسان، وەك چۆن دەگوترێ: (سۆپەرمان)، واتە: دەڵی: باشترین ئینسان ئەو ئینسانەیه، کەلە ژێر سایەي جیهانگیریی دا پێدەگات، وێ دەڵی: لەو قۆناعەدا، میژوو بەیەكجاریی رادەوێستێت، دیارە (مارکس)یش برۆای بەراوەستانی میژوو هەبوو، (هیگل)یش برۆای وابوو، کەمیژوو دەیت نیهایەتیکی هەبی، بەلام (مارکس) پێی وابوو بەپەیدابوونی کۆمەلگای (کۆمۆنیستی)، میژووی بەشەریەت رادەوێستی، کەچی (فۆکۆیاما) بەپێچەوانەو دەڵی: نەخێر بەپەیدابوونی کۆمەلگای سەرمايەداریی و بەحاکم بوونی ئەو سیستەمەي، کە ئەمڕۆ لە شارستانیەتی رۆژئاوادایە، بەسیستەمی ئابووری و سیاسییەو، بەو میژوو رادەوێستی و ئینسان دەگاتە دوایین قۆناعەکانی گەشەکردنی خۆی! بەلام (فۆکۆیاما) کە دەیهوێت بەلگە بێنیتەو بۆ سەلماندنی راستیی قسەکانی، بەبۆچوونی من، کە تەماشای کتێبەکەیم کردو، بەراستی قسەکەي ئیدیعیایەکی زۆر گەورەیه، بەلام بەلگەکەي زۆر بێ هیژە، وەك چۆن کەسیك قسەیهکی زۆر گەورە دەکات، بەلام دوايی کە دیتە سەر بەلگە، بەلگەکەي زۆر بچووکه!! بەهێزترین بەلگەي (فۆکۆیاما) ئەوێه، کە دەڵی: مادام لەلایەکەو یەکییتی سۆفیەت و بلووکي رۆژھەڵات و شارستانیەتی (سۆسیالیزم) هەرەسی

هیناوه، وه له لایه کی دیکه شهوه، ئیستا ره قیب و مونا فیسکی زۆر به قووت له بهردەم شارستانیەتی رۆژئاوا دا نیه، که واته ئهم واقیعه دوایین قۆناغه و ئهم شارستانیەتهش دوایین شارستانیەتهو، هیچ هیزکی دیکه و هیچ شارستانیەتی دیکه، پهیدا ناییت، که جاریکی دیکه له بهرانبەر سەرمایه داریی و له بهرانبەر ئهو فەلسەفه و سیستمه دا، که له رۆژئاوا دا حاکمه، خۆی بگری!

پیموایه ئهو قسانهش بێجگه له حاله تیکی له خۆبایی بوون و، خۆ به زلگری و خه لک به کهم گرتن، به ولاره، چی دیکه نیه، ئهو خو به گه وره گرتن و خه لک به کهم سه یرکردنهش، که له کتیه به که ی (فوکویاما) دا ده بینری، دیاره له قسه و لی دوانی گه لێک له بیرمه ندو سیاسه تمه داری دیکه ی ئهمه ریکی و ئه ورووپایش دا بیستراون، ئنجا ئهو حاله ت و پرووحي خۆپه سه ندییهش، دیسان ریشه یه کی قوولی هه یه له میژووی رۆژئاوا دا، هه ر له سه رده می (ئییغریقیی) و یۆنانییه کانه وه، تانیستا! بۆنمو نه: (یۆنانییه کان) به غه یری خۆیان یان ده گوت: (به ره بریی) واته: خه لکه کیی و ده شته کیی و بی ئاگا.

٢- دووهم کهس، که باسی جیهان گیری (گلۆبالیزه یشن) ی کردوه و یستوو یه تی بیردۆزه رپژیه ی (تنظیری) بۆ بکات، به لām به شیوه یه کی دیکه، بریتیه له (صموئیل هانتیگتون) که ئه ویش دیسان کابرایه کی ئهمه ریکییه و، له سالی (١٩٩٦) دا کتیبی کی چاپ کردوه که به عه ره بی ته رجه مه کراوه، به ناوو نیشانی: (صدام الحضارات) یان (صراع الحضارات) (خۆبه یه کدادانی شارستانییه ته کان) یان (ململانیی شارستانییه ته کان) شایانی باسی شه، که (صموئیل هانتیگتون) کابرایه کی جووله که یه و مامۆستای زانیارییه سیاسیه کانه له زانکۆی (هارفارد)، که زانکۆیه کی به ناوبانگه، ئه میش [واته: (هانتیگتون)] هه رده یه ویت خه لک بگه یه نیته هه مان ئه نجام و قه ناعه ت، که (فوکویاما) ده یه ویت بیانگه یه نیته، که بریتیه له وه ی ده ی شارستانییه تی رۆژئاوا، که ئیستا له (عه وله مه) دا خۆی ده بینیته وه، حاکم ییت به سه ر هه موو دنیا دا! به لām (هانتیگتون) به شیوه یه کی دیکه و به میکانیزمی کی دیکه ده یه ویت بگاته ئهو ئه نجامه و ده لی: وانیه که شارستانییه تی ته نیا شارستانییه تی رۆژئاوا ییت، به لکو شارستانییه تی دیکه ش هه ن، پاشان چەند

شارستانییه تیڭ دەژمیڤ، که ئیستا هەن، هەندیکیان بەهیز و پێزەو و، هەندیکیان بە لاوازی، بەلام دوانیان تیدا دەست نیشان دەکات، که (شارستانییتی چین) و (شارستانییتی ئیسلامی) ین و دەلی: ئەم دوانە بەهیزن، بەتایبەتی ئەگەر یەك بگرن، ئەو شەپکی زۆر گەورە لەگەڵ شارستانیەتی پوژئاوا بەرپا دەکەن!

ئەنجا (هانتیگتۆن) بەشیوەیەکی ناپراستەخۆ، جیهانی پوژئاوا سەرمايەدار هان دەدا، لە دژی شارستانیەتی (ئیسلامی و چینی) کەبەر لەودی ئەوانە گەشە بکەن و، وەك پێویست لەسەر پێی خۆیان بوەستن و یەك بگرن، پێویستە ئەمەریکا خەمیکی خۆی بخوات!

(هانتیگتۆن) زۆر تەریز دەکاتە سەر ئەودی مەملانی شارستانیەتەکان، هەر بوو و هەر دەشی و بەردەوام دەبێت، دیارە ئەویش دەلی: باشتەین شتیڭ، که بەشەرەت خەوی پێوە بینیوە، ئەو ئیستا هاتۆتەدی، که ئەو جیهانگیرییەو ئەو سیستەمیە، که ئەمڕۆ لە پوژئاوا بەرقەرارە! وە دەلی: بۆ ئەودی بەهیزەو بمانتەو، پێویستە زۆر لەخۆی وریابێت، بەتایبەتی لەو دوو موناڤیسە: شارستانیەتی ئیسلامی و شارستانیەتی چینی، دیارە (هانتیگتۆن) هەندیڭ شتی دیکەشی هەیە کەجیاوازە لەهی (فوکویاما)، بۆ وینە: دان بەسی حەقیقەتدا دەنی:

یەگەم: که جگە لەشارستانییتی پوژئاوا شارستانییتی دیکەش هەن.

دووەم: کەجیهانی پوژهەلات بەعالمی ئیسلامییشەو، هیچ کاتیڭ تەسلیمی جیهانی پوژئاوا نابێ، چونکە پاشخانی، فکیری و، فەلسەفە و تێروانییان بۆ ژیان جیا، لەهی پوژئاوا، بۆیە تەسلیمی نابن، بەلی، ئیستیفادە دەکەن لە تازەگرییەك که لە ئەوروپا و لەپوژئاوا هەیە، بەلام دەلی: هەرگیز (تەغرب) ناکەن، واتە: ژیانی ماددی خۆیان بەردو پێش دەبن و، نوێ دەکەنەو بەهرە وەرەگرن لەتەکنۆلۆژیای پوژئاوا، بەلام ئامادە نین، که تەسلیمی فەلسەفەو سیاسەتی پوژئاوا بین.

سێهەم: کەبیداری و هۆشیاری ئیسلامی، نیشانی بوژاندەو زیندووبوونەودی مسوڵمانانە، وە دەلی: ئەو هەڵسانەو هۆشیارییە ئیسلامیە، که لەعالمی

ئىسلامىيى دا ھەيە، ئەو ھالەتە بىرىتتە لە بوۋزاندىنەۋى ئىسلامىيى.

كەۋاتە: ئەگەر لەقسەۋ لىدوانى ئەو دوانەۋە تەماشاي جىھانگىرىيى بىكەين،
- شايانى باسشە كە بەراي ئەوانەي پشتگىرىيى لە (گلوۋاليزىشن) دىكەن،
ئەو دوانە بە دوۋىنەرى شارستانىيى پۇژئاۋا، دوو بىرىارى زەبر بەدەستى ئەو
ھالەت و دياردەيە دەزانن - دىگەينە ئەو ئەنجامەي كەجىھانگىرىيى پۇژئاۋا،
دەيەۋى خەلكى دىيا بەخۇشىي، يان بەترشىي، تەسلىمى بن، ئنجا ھەرچى
(فۇكۇياما) يە دەلى: سەرجەم ئەو خەلكانە بۇ خۇيان دەتۈنەۋە، ئەۋەيان
لەباراندا نىە، كە لەسەر پىي خۇيان بوەستن، بەلام (ھانتىگتۇن) دەلى: نەخىر
دەيى بەزۇر مىليان پىي كەچ بىكرى و ھەركەسىك سەرى بلىند كىرد، دەيى لەسەرى
بدرى، بۇ ئەۋەي ئەم شارستانىيىيە بىمىنەتەۋە! واتە: ھەردوۋىكىان دىيانەۋىت خەلک
بىگەينەنە ئەو قەناعەتەۋە ئەو ئەنجامە، كە دەيى ھەتمەن شارستانىيىيى پۇژئاۋا
بەسەر ھەموو گەل و مىللەتانى جىھاندا فەرمان رەۋاۋ كۆيخاۋ بالا دەست بى.

پىۋىستە ئەۋەش بىگوترى كەمەسەلەي جىھانگىرىيى پىشتىش (ۋاتە: پىش
پوۋخانى يەكىتى سۇقىيەتەش) لەزارى زۇر لەسىاسەتمەدارانى ئەمەرىكاۋە،
بىستراۋە، بۇ ۋىنە: (روزفلت) سەروكى ئەمەرىكا، ئەۋكاتە، پاش كۆتايى
جەنگى جىھانىيى دوۋەم لىيەۋە نەقل كراۋە، كە گوتۋىيەتى: ئىستا كاتى ئەۋە
ھاتۋە كە جىھان بەئەمەرىكايى بىكرى، (الآن يجب أمركة العالم)، ھەروەھا
(ئىزىنھاور) ىش لەسالى (۱۹۵۲) دا ۋەك (حسن قطامش)^(۱) لەھەردوۋىكىانەۋە
نەقل دەكات، گوتۋىيەتى: قەدەر ئىمەي ھىناۋە (ۋاتە مىللەتى ئەمەرىكايى
ھىناۋە) كەقىادەي دىيا بىكەين! كەۋاتە: ئەو بىرۋەكەي كۆيخايى كىردنە بەسەر
دىياداۋ، دىيا خستەنە ژىر پكىفى خۇ، لەپاشخانى فىكىرىي خەلكى ئەمىرىكىي،
بەلكو خەلكى پۇژئاۋاش دا بەگشتى، رەگ و رىشەيەكى قوۋلى ھەيە.

(۱) پىروانە: (نهاية الجغرافية، سيادة الدولة أم سيادة العولمة) حسن قطامش.

۳- پاساۋ و بيانوۋى جيهانگىرىي:

ئەمەرىكاو رۇژئاۋاش بەگىتى، چەند پاساۋىكىيان بەدەستەۋە ھەن، بۇ رەۋايى پىدانى ئەو جيهانگىرىي و سىياسەتەي خۇيان، كە جارىك پىي دەلئىن: جيهانگىرىي و، جارىك پىي دەلئىن: سىستەمى نوپى جيهانىي، ۋەك: يەكەم دەلئىن: ئىمە دەمانەۋىت دىموكراسىي سەپىنئىن!^(۱)

دوۋەم: دەلئىن: ئىمە لەسەر مافەكانى مرۇف ۋەدەنگ دىيىن و بەرگىيان لى دەكەين. سىيەم: دەلئىن: ئىمە دژى تىرۇرو ئىرھابىن و دژايەتتى دەكەين. چوارەم: دەلئىن: نابى ھىچ گەلئىك بچەۋسىتەۋە، ئىمە بەرگىي لە مافى چارەنۋوسى گەلان دەكەين.

پىنچەم: داينىكردى خۇشگوزەرانىي بۇ خەلئ و كۆمەلگا.

بەلئ، ئەۋانە چەند پاساۋىكى رەۋالەتتىن و، چەند دروشمىكن كەجيهانى رۇژئاۋا بەرزيان دەكاتەۋە، بۇ رەۋايەتتى پىدانى دىاردەي جيهانگىرىي، ۋەك پۇششىك بۇ ھىنانەدى ئەو ئامانچ و مەرامانەي كەلووتكەي ئاۋاتيانن، بەلام بەراستى ئەگەر لەدنىاي ۋاقىعدا ئەو دروشمانە ورد بىنەۋە، دلىيا دەيىن كەئەمەرىكا و رۇژئاۋا لەگەلئان راست نىن، ديارە ئىمە پىشتەر چەند كۆرپىكمان تەرخان كىرۋون، بۇ تويژىنەۋەي ھەركام لەدىموكراسى و، مافى مرۇف و، تىرۇرو (كا) و (دان) يانمان لەيەك جياكردۆتەۋە، بەلام لىرەدا مەبەستمان ئەۋەيە، كەچاۋپۇشىي لەۋە بكة، كە تاج راددەيەك لەخۇيان دا، چ تىبىنىيەكەمان لەسەر ھەر كام لەو دروشمانە ھەيە، بەلام وپراي تىبىنىيمان لەسەر ماناۋ نىۋەرۋكى خودى ئەو دروشمانە، ديسان ئەو زاراۋو دروشمانەش، بەچەند

(۱) ديارە سەپاندنى دىموكراسى لەخۇي دا شتىكى سەيرە! چونكە ئەگەر راست بى دىموكراسى (ھوكمى گەل) يىت، دەبى گەل و كۆمەلگا خۇي بىخۋازى و، ھەۋلى چەسپاندنى بدات، نەك لەدەرۋەي ئىرادەي خۇيەۋە، بەسەرى دا سەپىنئىن!

شيۆەيەك بەكار دىيىن، كە وەك كوردەوارىي خۇمان دەللىن: (بانىك و دوو ھەوا، بەلكو بانىكەو چەند ھەوا) بۆ وىنە: (خەلكى شىشان) بەرەگەز پروسىي نىن و، دىنيان لەگەل ھى پروسەكان جىايە و گەللىكى سەربەخۇن، ئىنجا دانىشيان بۆ پىدا ھىترا، كە دەولەتلىكى سەربەخۇيان ھەيىت، كەچى ئىستا پروسىيا بەتۇبىي دەيان ھىننەتەو ژیڕ رىكىفى خۆى و قەتلىاميان دەكات، ئەمريكاش ھەر نىوچاوانىش گرژ ناكات، بەلام (تەيموورى رۆژھەلات) لەگەل ئەندۇنوسىيا يەك قەومن، بەلى، زۆربەى خەلكى تەيموورى رۆژھەلات (نەصرانىي)ن، ئەويش كاتى خۆى ھەر مەسولمان بوون، بەلام كرانە (نەصرانىي)، كە چى لەم حالەتەياندا، بەپىچەوانەو: ئەمەريكا دەست تىووردان (تدخل) دەكات و دەلى: دەپ تەيموورى رۆژھەلات سەربەخۆيى (استقلالية) ى بدريتى؟! چونكە ئەندۇنوسىيا ولاتلىكى مەسولمان نشينەو، گەرەترىن ولاتى ئىسلامىيە كەزىكەى (دووسەد مىليۇن ۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰) كەسە و لە (۹۰٪) ى زياتر مەسولمانە، بەلام لەولاولە، چونكە بەپىچەوانەو: پروسىيا ولاتلىكى نامەسولمانەو (شىشان)ىش مىللەتلىكى مەسولمانن، بۆيە ئەمەريكا چاۋ لە شىشان و ماف و چارەنوسىيان دەپۇشى و، لەسەر مافى چارەنوسى تەيموور وە دەنگ دىت!

ئىنجا ھەركام لە (مەسەلەى مافەكانى مروف) و (مەسەلەى دژايەتیی كردنى تىرۇر)ىش بەھەمان شيۆە: تەماشە دەكەين جوولەكە چى دەكات بەمەسولمانانى فەلەستين، ھەروەھا ھىندىيەكان چى بەكشمىريەكان دەكەن، وە لەئىو خودى ھىندستان دا، چى دەكرى بەمەسولمانەكان و چۆن تىكرای مافەكانيان پىشیل دەكرىن، كەچى ئەمەريكا مەگەر بۆ چاۋبەستەكى خەلك، ئەگەرنا نارەزايى دەرنابرى و دەنگى نارەزايى لى بەرز نايىتەو، بەلام لەشويىتىكى دىكە، ئەگەر يەككە لە كوردەكەى خۆى توورەيىت، يان كەسىك لە دراوسىي خۆى توورەيى، ئەمەريكا مادام بەرژەۋەندىي لەوۋدا ھەيىت كەۋدەنگ بى، وەدەنگ دى!

۴- بەرهەم و شوینەوارەکانی جیهانگیری:

ئەوێی که گرنگە لیڤدا بیخەینە روو، بەرلەوێی بیینە سەر خستەنەرووی پەرێزی جیهانگیری، ئەوێیە که بزانی پێش پەیداوونی ئەو دیاردەییە که پێی دەگوترێ: (سیستەمی نوێی جیهانی)، یان پێی دەگوترێ: (جیهانگیری) ئەو بەرەو پێش چوونە گەورەیی تەکنۆلۆژیایە کە لە ئەورووپا و رۆژئاوا و لە دنیا شەهەییە بە گشتی، دیارە لە میژووی کۆندا سەرچاوەکە ی شارستانییتی ئیسلام و، لە میژووی تازەشدا ئەورووپا بوو، یانی: ئەو کاتی خۆشی هەر هەبوو، بەلام ئیستای لەسایە جیهانگیریدا، تەکنۆلۆژیای زیاتر بەرەو پێش دەچێ و گەشە دەکات، بۆچی؟! چونکە وڵاتە زلەیزەکان پارەو ئیمکانیەتی زیاتریان دەکەوتتە دەست و، خەلکی زیاتریش تەرخان دەکەن، پەسپۆری زیاتر پەیدا دەکەن و ئەمانەش دەوری کاریگەریان هەییە لە پەرەپێدانی تەکنۆلۆژیادا، ئەگەرنا پێشتریش تەکنۆلۆژیای هەر بوو.

ئەجا پەرێزو بەرهەم و شوینەواری جیهانگیری، بەم دوو شوێنەوێی تەماشای دەکەیت:

۱- لایەنێکی چاک و ئیجابییە: کە لە خزمەتی بەشەریتەدایەو لەخزمەتی بەرژووەندییەکانی خەلک دایە، لەزۆربە ی بوارو لایەنەکانی ژیان و گۆزەراند، کە ییگومان ئا ئەو خێرو بەرکەتەو نیعمەتی خواوە و لەدەستی هەر کەسێک دای، دەبێ سوپاسی بکەین.

۲- لایەنێکی خراپ و شوومە: جیهانگیری بەرهەمی زۆر خراپ و شوینەواری زۆر شوومی لە ژبانی بەشەریتەدا هەن، هەرچەندە جارێ جیهانگیریش تەواو دنیای نەخستۆتە ژێر دەستەلاتی خۆیەو، ئەمەریکا جارێ هەر خەریکە کە جیهانگیری و جیهان داگیرییەکە خۆی بەسەر تەواوی دنیا دا بسەپێت و، خۆتان ئاگادارن، کە جارێ جیهانگیری بەتەواوی مانا نەبۆتە (جیهانگیری) بەلام لە گەڵ ئەوەش دا، ئەو قۆناغانە ی کە بریونی، ییگومان پەرێزو شوینەواری زۆر خراپیان لێدەرکەوتوون، بۆ وینە:

يەك: لەرووی سیاسییەوە:

شتێکی ڕوونە کە ھەر گەلیک ھەز دەکات لە ولاتەکەي خۆي دا سەربەخۆ
 بێت و ھیچ کەس زوڵمی لێنەکات، چونکە ھەستی نیشتمان پەرورەیی،
 ھەستیکی خوارسکەو، خوا (تبارک وتعالی) ھەتا لەژێندارانیش دا دایناوە و،
 تەنانەت پەلەوەریش بەرگری لەشوین و ھیلانەکەي خۆي دەکا، بەلام ئیستا
 لەسایەي جیھانگیری دا، دەویستری سەربەخۆیی ولاتان نەمیێ، ئنجا لەرووی
 سیاسییەوە تەماشای دەکەین، ئەمەریکا و ئەوانەي لەگەڵ ئەمەریکادان، چاویان
 بەرینایی نادات کە ولاتیەک ھەبێ بلی: جەنابی ئەمریکا! نابێ دەست بخەیتە
 کاروبارمەو!! وە ھەر ولات و دەولەتیەک لەبەرانبەر کۆیخایەتی و ملھووری
 ئەمەریکا دا ملھچیرە بکات، بەھەر برۆ بیانویەك بێت، ئابلوقەي ئابووری
 دەخاتە سەر و شەری پێ دەفرۆشێت و، بەھەر شیوہیەك بۆی بلۆی، فشاری
 دەخاتە سەر، ھەر لەبەرئەوێ لە وەلامیدا دەلیت: نە، وەبیگومان ئەو حالەتە
 سیاسییەي کە ئیمە باسی دەکەین، بەزەقترین شیوہ لەو لێدانەي (جورج W
 بوش) دا بەرجەستە بوو کە گوتی: (ھەركەسیك لەگەڵ ئیمە نەبێت، دژی
 ئیمەیه!) ئنجا ھەرچەندە بۆش ئەو قسەییە لەباسی دژایەتی کردنی تیرۆردا
 کرد، بەلام بەراستی ھەرچۆن بێ، ئەو قسەییە پەرنسیپ (مبدأ) یکی گشتییە،
 وە ئەو جۆرە سیاسەتەش بەتەئکید فیرعەوانیەتیەکی ڕووتەو، دیکتاتۆریەتیکی
 تەواو، ھەركەسیك خۆي بەئازاد و جوامیر بزانی، بەھیچ شیوہیەك ناچیتە ژێر
 باری ئەو مەقولەییەو، بەھیچ ڕەنگێك تەسلیمی ئەو بیرو بۆچوون و سیاسەتە
 چەوتە نابێ، چونکە بەر لەھەموو شتێك دەبێ پرسیار و بلی: جەنابی
 ئەمەریکا و ڕۆژئاوا! بێ زەحمەت تیرۆرمان بۆ پێناسە بکە، داخۆ تیرۆر چییە؟!
 چونکە تیرۆر ئەگەر بریتی بێت لەوێ لایەنیك بە زۆر سیاسەت و فیکری
 خۆي بەسەر بەرانبەرەكەي دا بچەسپینی و، دەولەتیك بەزۆر خۆي بەسەر
 خەلکیكدا بسەپینی و بیترسینی و بیتوقینی، ئەو شتێكە ھەموومان ڕەفری
 دەکەین، بەلام ئەگەر ھات و ھەركەسیك دژی سیاسەتی ئەمەریکا و ڕۆژئاوا
 بوو، یان دژی جوولەكە بوو، یان ھەركەسیك لەبەرانبەر (گلوبالیزیشن) و

جیهانی سەرمایەداریی دا گوتی: نە، یەكسەر تۆمەتی تیرۆر و ئیرهابی بدیژنە پال، ئەو شتیکی سەپرو ناپراستەو، شتیکی بی مانایەو ناھەقییەکی زۆر قورسەو، ئەو بەخەلك ناسەلمیتری!

ئەجا دەلێن:

یەنگومان ئەو لێدوانە (جۆرج بۆش) کە بەپراشکاوویی گوتی: ھەر کەسێک لە گەل ئیمە نەیت، دژی ئیمە، بەپیی ئەو قسە یە مانای وایە پەنگەکان تەنھا دوو پەنگن: یان پەش، یان سپی، وە ئەوێش وەك دوایی باسی دەکەین، زۆر پیچەوانە ی ئەو حیکمەت و ئامانجە یە، کە خوا (سبحانە و تعالی) بەشەری بۆ خولقاندووە بۆی ھاندەدات، وە شەریعەتی خۆی پەروردگار دانی ھیناوە بەھەموو پەنگەکاندا، بەھەموو زمانەکاندا، بەھەموو شیوەکاندا، بەلام (گلۆبالیزیشن) دەیوئ ھەموو ئینسانەکان و سەرچەم گەلەکان، بەیەك پەنگ، پەنگ بکات، ئەویش تەنھا ئەو پەنگە، کە بۆ خۆی دەیوئ و، پەنگەکانی دیکە نابێ بمینن، بگرە ئەمەریکا تەنانت دان بەدوو پەنگەکەش دا ناھیتی و، ھەر ھیتدە، دان بەدوو پەنگەکە دا دیتی، ھەتا پاساوی شەری بەبیانوی جۆراچۆرەو دەست دەکەوئ، بۆ ئەوێ کە شەپ بەو پەنگە ی دیکە بفروشی!

ئەجا ئەگەر بەپیی ئەو سیاسەت و عەقڵیەتە بی، دەبی دنیا ھەمووی بەیەك پەنگ، پەنگ بکری، کە دیارە ئەوێش پیچەوانە ی سروشتی گەلەنەو پیچەوانە ی ئەو حیکمەتە شە، کە خۆی پەروردگار (جل جلاله) ئینسانی بۆ خولقاندووە، کە بریتیە لەوێ ئینسان لەسەر زەوی ئیمتیحان دەکری و، بەئیرادەو حیکمەتی خواش، بۆ چەند گەل و تیرە یەك دابەش کراوە، بۆیە بەپراستی ئەو ھەلوێستە ی ئەمەریکای دەمپراستی (جیھانگیری) و (سیستەمی نوێ جیھانی) ھەر ئەو قسە یە فیرعەون دینی ئەوێ یاد، کە سێچوار ھەزار سال پیش ئیستا، گوتوویەتی و قورتان بەتوانجەو لەسەر زاری دەگیژیتەو:

﴿ مَا أَرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴾ غافر: ۲۹.

واتە: تەنیا ئەوێتان پی دەلیم، کە بۆ خۆم بەپراستی دەزانم، وە ئەوێش کە من

دەيلىم، ھەر ئەو ە راستە، ئنجا سەير ئەو ەيە كە ەلمانىيەكان، ئىسلامىيەكان بەو ە تۆمەتبار دەكەن و دەليين: ئىسلامىيەكان دەليين: ەق تەنيا لەلای ئيمەيەو، ئيمە قۆرخمان کردو ەو لەسەر ئيمە تاپۆيەو، ەيچ كەسيكى ديكە ەيچ ەقيكى پي نيه! بەلام نەخيّر راست نيەو ئيمە ئەو ناليين، بەلكو ئيمە دەليين: ەق تەنيا ئەو ەيە كە خوا^(۱) فەرموويەتى، بەلام ەيچ ئىسلامىيەكى تيگەيشتوو نالي: منى ئينسان ەموو ەقيكم لەلایە بۆچي؟! چونكە رەنگە ئەو ەي كە خوا فەرموويەتى، من ەموويم وەرەگرتي، يان من چونكە وەك ئينسانتيك قسە دەكەم، ەلە دەكەم، يان وەك ئينسانتيك كە دەمووي دينداريى بكەم، رەنگە بەوشو ەيە كە دين دەلي، بەرپۆ ەنچم، بۆيە ئيمە دەليين: ەق ئەو ەيە كە خوا فەرموويەتى، بەلام ەيچ كاتي ناليين: ئەو ەي كە ئيمە دەليين، ەمووي ەق و راستە، وەخواي پەرەردگار زۆر بەراشكاويي ئەو ەي خستۆتەرۆو كە ەق لەدەستي ەيچ كەسيك دا كورت ەلنەهاتو، بەلي، ەموو ەق لەلای خواي پەرەردگار كورت ەلأتوو (حصرا)، بەلام كە لەخواي تاك وتەنيا ديتە خوار، ەق تەنانەت لەپيغەمبەرانيشدا (عليهم الصلاة والسلام) كورت ەلنەهاتو، بۆچي؟ چونكە ئەو زاتە بەرزانش لەبواري مەسلە ئيجتیهاديەكان دا، ەەرچەندە خاوەني گەورەترین و كاملتيرين عەقل و ەوشن، بەلام ديسان دەگونجی كەبە ەلە دا بچن، با بۆ روونبونو ەو ەي مەبەست، نموونەيەك يينينەو ە: لە (صحيح مسلم) دا دەگيرپيتەو ە، كە رۆژيک پيغەمبەري خوا (صلى الله عليه وسلم) ەنديك لە ەاو ەلەكاني بيني، تۆوي دارخورمايان دەبردو موتوربەيان دەکرد (تۆوي دارخورما نيژەكەيان دەبرد بۆ سەر مييەكە) فەرمووي: بۆ چي وادەكەن؟ گوتيان: ئەگەر وانەكەين بەرناگري، فەرمووي: پيم وايە، ئەگەر واش نەكەن ەو بەر دەگري، ئيدي ئەوانيش دەستيان لەكارەكەي خويان ەلگرت و، گويايان نەدا بەموتوربەکردني دار خورمايەكان، لەسەر قسەي پيغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، دوايي دار خورماكان بەريان نەگرت! ئەويش دواي ەوالپيدراني

(۱) ئەو ەش كە پيغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموويەتي، مادام وەحي ييت، ەمان حوكمي ەيە.

به بهرنه گرتنی دارخورمایه کان فهرمووی: هه رکاتیك شتیكم پی گوتن و گوتم: خوا (جل جلاله) فهرموویه تی وهك دین، شهوه به بی هه ر تیبینیه كه لی م وه ربگرن، به لام شه گهر رایه كم ده رپری، وهك شتیکی دنیایی:

{أَنْتُمْ أَعْلَمُ بِأَمْرِ دُنْيَاكُمْ} أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: (٢٣٦٣).

واته: (ئیه خو تان شاره زاترن له کاروباری دنیای خو تان)، وه بوی روون کردنه وه كه شه ری روونیه ی له باره ی پیویست نه بوونی شه کاره وه پی م گوتن، ته نها وهك بیرو را و قسه یه کی خو م گوتم، نهك وهك ئایین كه خوا وای فهرمووه^(١).

به لی، هه رکات خوا شتیکی فهرموو، دیاره حه ق هه ر شهویه، به لام شه گهر ئینسان شتیکی گوت، ته نانه ت، شه گهر پیغه مبه ریش بی ت، ده بی ته ماشا بکری: ئایا وه حیه، تا کو بی مه رج و به ند وه ربگری، یان بیرو را و ئیجته هاده؟ كه دیاره شه وکاته حوکه که ی جیا وازه.

به کورتی ده ئیم: له پرووی سیاسیه وه شه مه ریکا و جیهانگیری به که ی، وه زعیکی زور خراپی ره خساندوو، دیه وی زور به ره و خراپتریشی بیات، خوی په ره وردگار بمانپاریزی و په نامان بدات، ئاشکرا شه كه له پرووی سیاسیه وه، شه مه ریکا و سیسته می نوی جیهانی له ژیر په رده ی نه ته وه یه کگرتوه کان و شه نجومه نی

(١) شه مه ش ده قی فهرمووده که به به هه رسیك ریویه ته که یه وه:

١- (عن أبي موسى بن طلحة، عن أبيه، قال: مررت مع رسول الله (صلى الله عليه وسلم) بقوم على رؤوس النخل، فقال: ما يصنع هؤلاء؟ فقالوا: يلقحونه، يجعلون الذكر في الأنثى فتلقح، فقال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): ما أظن يغني ذلك شيئا. قال: فأخبروا بذلك، فتركوه، فأخبر رسول الله (صلى الله عليه وسلم) بذلك فقال: إن كان يفعلهم ذلك فليصنعوه، فإني إنما ظننت ظنا، فلا تؤاخذوني بالظن، ولكن إذا حدثتكم عن الله شيئا فخذوا به، فإني لن أكذب على الله عز وجل) مسلم: ٦٠٧٩.

٢- (عن رافع بن خديج قال: قدم نبي الله (صلى الله عليه وسلم) المدينة وهم يأبرون النخل، يقولون: يلقحون النخل، فقال: ما تصنعون؟ قالوا: كنا نصنعه، قال: لعلكم لو لم تفعلوا كان خيرا، فتركوه، فنقصت أو فنقصت، قال: فذكروا ذلك له، فقال: إنما أنا بشر، إذا أمرتكم بشيء من دينكم فخذوا به، وإذا أمرتكم بشيء من رأيي، فإنما أنا بشر). رواه مسلم: ٦٠٨٠.

٣- (عن أنس أن النبي (صلى الله عليه وسلم) مر بقوم يلقحون، فقال: لو لم يفعلوا لصلح، قال: فخرج شيصا، فمر بهم فقال: ما نلخلكم؟ قالوا: قلت كذا وكذا، قال: أنتم أعلم بأمر دنياكم) رواه مسلم: ٦٠٨١.

ئاساسىشى نىۋ دەۋلەتتىى و، ئەو جۆرە دام و دەزگا نىۋ دەۋلەتتەندە، ئەو كارو جم و جوۋلە سىياسىيەنەى خۆى دەكات.

دوو: لە پرووى ئابوورىيە:

ئەمەرىكا و باقى دەۋلەتەنى جەلەوكىشى جىھانگىرىيى، كارى بەدى خۇيان لەرپى بانكى نىۋ دەۋلەتتىى و، كۆمپانىا فرە گەزەكان و، بازرگانىيى جىھانىيى و.. ھتدو، ئەنجام دەدەن، جا ديارە ئەوھش وردەكارىيى زۆرى ھەيە، وە من خۆشم پىسپۆرپىم لەم بوارەدا، بەلام شتەكى ھەر لى دەزانم، كە ئىستا بوارنىە باسى ئەو وردەكارىيە بىكەين، كە چۆن سىستىمى سەرمایەدارىتتىى و جىھانگىرىيى، دەيەوى خەلک بىخاتە پىشېركىيى ئەو كۆمپانىيەنەو، كەوھك سەروك وەزىرانى مالىزىيا (مەھاتىر موخەممەد) گوتى: جىھانگىرىيى و سىستىمى نوئى جىھانىيى، دەيەوى مىللەتەنى بى ھىزو دەۋلەتەنى تازە گەشەكردو (الدول النامية) يىنئىتە مەيدانى زۆرانبازيى ئابوورىيى و بازرگانىيەو، تاكو سەرنەجام جىھانى سەرمایەدارىيى و جەلەوكىشى جىھانگىرىيى، بەئىمكانياتى زۆرو زەبەلاحيەنەو، ئەو مىللەت و ولاتەنش بەو توانا ئىمكانىيەتە كەم و كورتەيانەو، وەك (مەھاتىر موخەممەد) گوتى: وەك زۆرانبازيى نىۋان بابايەكى خاۋەن كىشى قورسى (۱۵۰) كىلوئىيى و بابايەكى لاۋازى (۶۰-۷۰) كىلوئىيى يىتە بەرچاۋ، كە ھەر لەبەرايىيەو ئەنجامەكەى پروونە، ھەلبەتە ھەموو لايەكىش بىنيمان، كە لە ئەنجامى زۆرانبازيى فېلېزانەو نەخشە بۆ كىشراۋى سەرمایەدارە زەبەلاحيەكانى رۆژئاۋاۋە، چۆن ئابوورىيى تازە گەشەكردووى ئەو شەش ھەوت ولاتەى كە بەپلىنگەكانى ئاسيا (نمور آسيا) ناسراۋن، ھەرەسى ھىناۋ كەوتنە گۆرپى^(۱).

وەشۈينەۋارىكى دىكەى زۆر شووم و خراپى جىھانگىرىيى و سىستەمى نوئى جىھانىيى، ئەوھيە كە ھەر رېژىم و دەۋلەتەك لى توۋرە بن و، لەبەر ھەر ھۆيەك بى بەدلىان نەبى، ھەلدەستن بەئابلۋوقەى ئابوورىيى خستەنەسەرى، واتە: بۆ

(۱) كە برىتەن لەم ولاتەنە: تايلاندا، فېلپىن، كورىيى خوارو، تايۋان، ئەندونوسىيا، مالىزىيا، يابان، بېروانە (في مواجهة العولمة) ص ۱۲۵ / البروفيسور، زكريا بشير إمام.

تەمبەن کردن و بە چۆکدا هیڤانی، ئەو دەوڵەتەنە ی که بە دڵی ئەوان ناجوولێنەو، گەل و میللەتەکانیان لەبرسان دەکوژن!! نمونە ی ئەو جوړە سزادان و شەر پێ فروشتنە، مۆدێرن و تازە مۆدیله ی رۆژئاواو ئەمەریکاش وەبەرھەم و پەرێزی شوومی لەعێراق و ئێران و سوودان و لیبیادا، زۆر ئاشکراو ڕوونە.

وەبەرھەم و پەرێزێکی دیکە ی نەگبەت و بێخێری (گلوبالیزەیشن) و بلووکە فەلسەفە ی کاپیتالیزم، بریتییە لەو شیوە بازرگانییە ی که بەهیچ جوړیک دین و بەها و ڕەوشتی تێدا ڕەچاو ناکەن، سەرنج دەدەن چ شتێک سوودو قازانجی زیاتری بۆ ئەوان هەیە و، پارەو سامانی زیاتر برژیتە گیرفانەکانیانەو، لەبازاردا ڕەواجی چاکتری هەیە، کۆمپانیاو کارگەکانیان زیاتر ئەو شتانە بەرھەم دێن، هەرچەندە ئەو کەل و پەل و شتانە، نەک هەر خەلک و میللەت پێویستییان پێیان نەبێ، بەلکۆ ئەگەر گەورەترین زەرەرو زیانیشیان لێ بدەن، چونکە بناغە ی فەلسەفە ی کاپیتالیزم و سیکلۆلاریزم، که (گلوبالیزەیشن) لەوان پەیدا بوو، لەسەر بێ دینایەتی و حیساب بۆ خواو قیامەت و وێژدان نەکردن و، ژیان بەماددە ی ڕووت و، ئینسان تەنها بەئازدەل حیساب کردن، بنیات نراوە!!

بۆیە تەماشای دەکەین لە ڕووی ڕاگەیانندەو: زۆر فلیمی خێلاعی و بێ ڕەوشتانە و خراپ و، بەرنامە ی زۆر پیس، کەبەهیچ قیاسێک و بەهیچ پێوانگێک لەخزمەتی بەشەردانین، زۆر ڕەواجیان پێ دەدرێ، بۆچی؟ چونکە پارە ی زیاتریان بەدواوێه و، لەلای ئەوانیش ئەو گەرنگ نیە، که ئەخلاق ی خەلکی دەرووخێنێ و دەشیوێنێ و، خێزان هەڵدەوێت و دەتێت و تێک دەدات!

هەر وەها بەرھەمی دیکە ی شوومی کاپیتالیزم لە ژێر سایە ی جیهانگیریی دا، ئەوێهە که جیاوازی نیوان دەوڵەمەندەکان و فەقیرەکان، زۆر زۆر دەبێت و هەندێک سەرژمێری سەرسوڕھێنەر هەن لەوبارەو، بۆ نمونە: (روحیە گارودی) لەکتییکی دا بەناوی (نحو حرب دینیة)^(١) دا، که کتیبەکە لە فەرەنسییەو.

تەرجه مە کراوه، دەلی: لەسی (۳۰) سالی دوايي دا (کتیبه کەي له ۱۹۹۶دا نووسیوه) جیاوازیی دەولەتانی هەژارو دەولەمەند، واتە: رێژەي دەخلى ژيان له: (۳۰/۱) يەك لەسەر سی یهوه، لەماوهی سی (۳۰) سال دا، بۆتە: (۱۵۰/۱) يەك لەسەر سەدو پەنجا، واتە: ئەو پەيدا بوو كە ئیستا پيی دەلین: ولاتانی سەروو و خواروو (الشمال و الجنوب)، يانی: ئەگەر کاتی خۆی هاوولایتیەکی یەکیك لەولاتانی عەرەبی، مانگی دۆلاریکی هەبووی، بابایەکی ئەوروپیی و، رۆژئاوایی (۳۰) دۆلاری هەبوو، بەلام ئیستا ئەو رێژەي بەرز بۆتەو بۆ يەك بۆ سەدو پەنجا، يانی: ئەمەریکیەك، يان رۆژئاواییەك، سەدو پەنجا بەرانبەر کابرایەکی رۆژھەلاتیی دەرامەتی هەیه، ئیمکانیەتی ماددی هەیه، ئنجا دیارە ئەو سەرژمێرە لەسالی (۱۹۹۶)دا گوتویەتی، بەلام کي دەلی: ئیستا چەند قاتی دیکە بەرز نەبۆتەو!! هەروەها (روحیه گارودی) دەلی^(۱): سالانە لەسەر ئاستی جیهان (۱۵،۵) پانزە ملیۆن و نیو منداڵ لە برسان و بەهۆی ئەو نەخۆشیانەو، کە لە ئەنجامی بەدخۆراکیی دا پەیدا دەبن، دەمرن! دیارە هەمووشیان لەولاتانی عالەمی ئیسلامیی و ئەفریقی و ولاتانی رۆژھەلاتی ئاسیا دان!

دیسان دەلی: هەروەها دەرامەتی جیهان، ئەگەر بکریتەسەد بەشەو، لە (۸۳٪) لەدەستی خەلکی رۆژئاوادیە، کە نزیکەي لە ۲۰٪ خەلکی دنیا پیک دینن، وە لە (۱۷٪)یش لەدەستی باقی خەلکە کەي دیکەدایە، کە رێژەي (۸۰٪)ی خەلکی جیهان پیک دینن! واتە: جیاوازییەکی زۆر گەورە، هەروەها گوتویەتی: رۆژانە (۴۰،۰۰۰) چل هەزار کەس بەپی سەرژمیری یەکانی سالی (۱۹۹۶) لە ئەنجامی برسیتی و بەدخۆراکیی دا دەمرن.

سە: لەرووی کۆمەڵایەتییهوه، بەتایبەت لە بواری خێزان دا:

ئەگەر لەو بوارەش دا تەماشای پەرێزو شوێنەواری جیهانگیری بکەین، دیسان شتی زۆر خراپ دەبینین، بەتایبەت لە بواری لایەنی جینسی و ھەڵوێشانەوێ خێزان و، بۆلەکانەوێ بەرھەڵدایی و ئیباھیەتدا؛ بۆ وێنە: ئیستا نەتەوێ ھەگرتووەکان کە زیاتر ئامرازیکە بەدەست ئەمەریکا و سیستمی نوێی جیهانییەو، ھەوت کۆنگرەیی بەستوون، بەلام بۆ چی؟! بیگومان بۆ ئەوێ نا، کە بزانی ئافەت لەکوێ کێشەیی ھەیە؛ یان لەکوێ ئافەتان برسین؟! یان شیریان نیە بیدەن بەمنداڵان، یان لەبەرئەوێ، منداڵیان پێ بەخۆ ناکرێ؟ نەخێر بۆ ھیچ کام لەم شتانە نا، بەلکو رێکخراوی نەتەوێ ھەگرتووەکان، تائێستا ھەوت کۆنگرەیی بەستوون.

۱- کۆنگرەیی یەکمە لەسالی (۱۹۵۰) دا، کەوێسترا لەشاری قاھیرە بێستری، بەلام میصر رازی نەبوو، دوايي لەشوێنیکي دیکە بەسترا.

۲- وە لەسالی (۱۹۷۵) دا کۆنگرەیی دووێم لە (مەکسیک) بەسترا.

۳- ھي سیئەمیش لەسالی (۱۹۸۵) دا لە (بەرووت) بەسترا.

۴- وە لەسالی (۱۹۹۴) دا لە قاھیرە کۆنگرەیی چوارەم.

۵- پاشان کۆنگرەیی پینجەم لەسالی (۱۹۹۵) دا لە پەکی.

۶- لەسالی (۱۹۹۶) یشتا لە ئەستەنبول کۆنگرەیی شەشەم.

۷- وە لەسالی (۲۰۰۰) دا لە نیویۆرک کۆنگرەیی ھەوتەم بەسترا، بەلام تاي ئامانجی بەسترا نیە ھەوت کۆنگرەیی چی بوو؟! بۆ ئەوێ بوو کە سەرچەم ئەو وڵاتانەیی ئەو کۆنگرەییە دا بەشدار دەبن، ئەو شتانە بسەلمینن.

۱- ھەركاتێك ئافەت بەبی شووکردنی منداڵی بوو، بۆی ھەییەو ھیچ کەس ھەقی گلەیی نیە، بەلکو دەبی دەوڵەت منداڵە کەشی بۆ بەخۆ بکات!

٢- دەبێ هەم پیاو لە گەڵ پیاو بۆیان هەبێ پێکەوه خێزان پێکەوه بنێن و، هەم ئافەرەت و ئافەرەتیش بەهەمان شیوە!

٣- دەبێ ئێنسان بۆی هەبێ جێنسی خۆی بگۆڕێ، پیاو خۆی بکات بەژن و خۆی عەمەلیات بکات، وە ژن خۆی بکات بەپیاو!

هەر وەها بۆ گەلێک ئامانجی دیکە لەو جۆرە، هەموو ئەو کۆنگرەنە بەستراون، ئنجا ئایا جیهانگیریی لە پشت ئەو کۆنگرەنە چێ کردووە، بۆ ئەوەی سەر و بەریگرن؟! گوتووینە: هەر دەوڵەتێک ئامادەبێ ئەو شتەنە بەسەلمینی، بەرنامە و دەستووری و لاتەکە ی بگۆڕێ، ئێمەش یارمەتی دەدەین لەپێی بانکی نیو دەوڵەتی و صندوقی دراوی نیو دەوڵەتی و، لەپێی رێکخراوی بارزگانی جیهانییە، هەرکەسێکیش ئەوانە نەکات و، نەچیتە ژێر باری ئەو شتەنە، ئەو ئێمە هیچ هاوکاری ناکەین و سزایشی دەدەین، بەتایبەتی لەدوای ساڵی (٢٠٠٠) وە، زۆر بێ شەرمانە و زۆر بەزەقیی هاتوونە نیو ئەو مەیدانەو، دەیانەو، زۆر بەجیددی ئەو مەسەلانە بکەن بەقانون لەهەموو وڵاتاندا، بۆیە ئێستا رەنگە خەڵکێک هەبێ، کە دەبینێ خەڵکی رۆژئاوا دژی جیهانگیریی دەوڵەستەنە، بێ: ئایا خەڵکی ئەوروپا کە لەو ژیانە خۆشەدا دەژین، لە ژێرسایە جیهانگیریدا، بۆچی خۆپیشاندان دەکەن و دژی جیهانگیریی دەوڵەستن؟ بەلام، نەخێر ئەو خەڵکە شێت نین و ئەوان دەزانن چ باسە! خەڵکێک هەیە وێژدانیکی هەیە، ئەخلاقیکی هەیە، شەقامەتیکی ماوە و دەزانی کە ئەو جیهانگیرییە، سەری بەکۆی دەگات؟ بۆ وێنە: کە لەپەرلەمانی وڵاتیکی ئەوروپیی دا بەناشکرا باسی ئەوە دەکری: پیاو بۆی هەیە لە گەڵ پیاودا، خێزان دروست بکات و ماری بکات و، ژن لە گەڵ ژن، ئنجا کێچ پێش ئەوەی مێردی کردبێ، بەپێی ئەو رێبازو بەرنامەیی خۆیان، بۆی هەبێ منداڵی بێ، وە دەوڵەتیش منداڵەکانی بۆ بەخێو بکات، وە کێچ لە قوتابخانە نابێ کەس رێی لێبگری، ئەگەر دوو گیان بوو، بێ ئەوەی کەشوی کردبێ! هەر بۆیە ئێستا لەهەندێک لە وڵاتانی رۆژئاوایی دا، رێژەی منداڵی بێ باب، واتە: رێژەی ئەو منداڵانەی کە زۆلن، گەشتوونە (٧٥٪)!

بەللى، بۇ دژايەتتىى ئەو جۆرە بىرۆكانەيە، كەئەو خەلگە نارەزايى دەردەپىرەن و خۆپىشانەدان دەكەن، ئىنجا پىۋىستە بزانىن، كە ئەو جۆرە كەسانە وەنەبىي مەسۇلمان بن و، ئىسلامەتتىى پالايان پىۋەبىنى، بەلگەو ھەر فېطرەت و عەقلى و ئەزمۇون و دوورىيىنى خۆيانە، چۈنكە تەماشاشا دەكەن ئەو وەزەنەيان سەرى بەزۆر شتى ترسناك دەگات، چۆن ترسناك نىە! ئەگەر بەو پىيە بىي و، خەلگە ھەمووى قەرار بەدات، پىاۋ لەگەل پىاۋ و، ژن لەگەل ژن جووت بن و خىزان دروست بکەن، وەچەى بەشەر بەيەكجارى دەپىتەو لەسەر زەوى و، ھەموو بەشەر قىر دەيت!!^(۱)

(۱) ۱- ئىستا - ۲۰۱۵/۳/۲۱- كىتەپكەم لە بەردەستە بەناۋىشانى: (خمسين حقيقة ينبغي أن تُغير العالم) وە ناۋىشانە ئەسلىيەكەى ئاۋايە:

[Facts that Should change the World 50] كە نووسراۋى: (دېسېكا وىليامزە و سالى: (۲۰۰۵) چاپ كراۋە، ھەزەكەم ھەندىك راستىيى تال و دەرھاۋىشتەى شوومى دىكەى جىھانگىرىي و سىكۆلارىزمى پۇژئاۋايى لى نەقلى بکەم:

۱- يەك لەسەرسىي (۳/۱)ى جىھان لەحالەتى جەنگ دايە. ص ۱۸۲.

۲- سى (۳۰) مىليۇن مەۋۇف توۋشى قايرۇسى كەمىي بەرگىرى بەشەرىي (ئىدىز)بوون، لە ئەفرىقىا. ص ۳۱۸.

۳- ئەمىرىكايەكان سالانە دە مىليار (۱۰،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰) دۆلار بۇ بەرھەمەتتەنى فېلم و بلاۋكراۋەى ئىياجى خەرج دەكات و، ھەر ھەمان ئەندازەش ھكۈمەتى ئەمىركايى بۇ ھاۋكارىيە دەرەكەيەكانى تەرخان دەكات. ص ۲۷۸.

۴- لەجىھانى ئەمىرۇدا بىست و ھەوت (۲۷) مىليۇن كۆيلە ھەيە. ص ۲۹۲.

۵- پۇژانە دوو دۆلار و نىو (۲،۵) لە يەكەتتى ئەوروپادا بۇ ھەر مانگايەك خەرج دەكرى، ئەو ئەندازەيەش لەۋە پترە كە لەسەدا ھەفتا و يىنچ (۷۵٪)ى ئەفرىقايەكان پىي دەژىن. ص ۵۴.

۶- سالانە لەۋلاتە زۆر خۇشگوزەرەنەكان دا، مىليۇنلىك و بىست و يىنچ ھەزار (۱۰۲۵۰۰۰) كچى ھەرزەكار سىكپ دەبن و، ئەمىركا و بەرىتانياش لەپىزى پىشەۋەدان.

۷- پۇژانە لەھەر يىنچ كەسان، يەككىيان پروپەروۋى برىسيوون دەيتەو لە دانىشتۋانى جىھان، يانى: دەۋرى ھەشت سەد (۸۰۰) مىليۇن كەس. ص ۱۶۶.

۸- ژمارەى خۇكۇژان (مۇتتەرىن) سالانە، لەژمارەى كۇژراۋانى تىكپراى شەر و كۇشتارەكانى

بەلى، بەراستى جىهانگىرىي لەپرووى كۆمەلەيتىي و كلتورىي و فەرھەنگىي و ئەخلاقيەو، پەريزى شوومى زۆرە، بۇ وىنە: مۆدىلى سەيرو عەجايىب لەبەرگ و پۇشاكى ئافرەتان، لەشمەكى خۇپچ جوانکردن و چەندان كەل و بەلى دىكە، كەبەكارىان دىنن، مۆدىل لەسەر مۆدىل، كارگەو كۆمپانىياكان بەرھەميان دىنن و، ئەو ئافرەتانەي كە پىيان دەگوترى: شاجوان (ملكة الجمال) كەسالانە بەو بيانووەو، ئاھەنگ و مېھرەجاني زۆر گەورە گەورە ساز دەكرىن و، مەسرەفى زۆرى بۇ دەكرى و، پارەي زۆرى بۇ تەرخان دەكرى، بۇچى؟! بۇ ئەوئەي ئەو خەلكە پىشپرکى بكات لەو مەيدانەداو، ئافرەتەكان ھەرچى زياتر خۇيان برازىننەو، جوانىي خۇيان دەربخەن، بەپىي ئەو شىوازو پىوهرەي كەجىهانگىرىي داى دەنى و، بەپىي ئەو نەخشانەي كەئەو دەستە پەنھانانەي لەپشت كارگەو كۆمپانىياكانەو، دايان دەپرىژن، كە زياتر دەستى جوولەكەو سەرمایەدار زلەكانن و، دەیانەوئى ئافرەت بکەن بەبوو كە شووشە، ئنجا ئافرەتى كۆل، دەبى ھەر جارە بەنەوئەي خۇي بگۆرى، بۇ چى؟! چونكە مۆدىلەكەي گۆراو، پاشان دەبى ئەم جورەيان لەبەر بكات، نەخىر ئەو جار دەبى ئەوئەيان بگۆرى؟! بۇ چى؟ چونكە ئەو مۆدىلەش گۆراو، ئىدى بەو جورە مەسرەفىكى زۆرو زەوئەند لەپرووى ئابورىيەو، وەپاشانىش ھارپىن و تىكدانى شەخسىەتى ئافرەت، كەدەبى تەماشىا بكات خەلك چۆن پىي سەرسام دەبى، چۆن بەجوانى دەزانى، وا لەخۇي بكات، كەھەندىك جارەن خۇ جوانکردنەكەي پىچەوانەي فېطرەت و سروشتيشەيتى، چونكە خۇجوانکردن، ئەگەر درىژکردنەوئەي جوانىي سروشتيي بىت، شتيكى سروشتيي و ئاسايە، بۇ وىنە: ئافرەت ئەگەر نىنوئى خۇي سوور بكات، يان لىوى سوور بكات، رەنگە رېي تىبچى، بەلام نىنوئى رەشکردن،

دنيا زياترە. ص ۲۳۲.

۹- مینە زەمىنيەكان (الأغلام الأرضية) بەلاى كەمەو لەھەر سەعاتىك دا كەسيك دەكوژن، يان جەستەي دەشپوتىن. ص ۸۶.

۱۰- سالانە لە ئەورووپاي رۆژئاوا، دەورى سەد و بىست ھزار (۱۲۰،۰۰۰) ژن و كچ، دەكەونە داوى بازىرگانيي پىكردنەو. ص ۳۱۴.

يان نينۇك درېژكردن، يان پشتى چاوشين كردن... هتد ئەو جۆرە دەستكارىي خۆكردنەن، پىچەوانەي فيطرەتن و، پىچەوانەي جوانىي خوا رسك و سروشتىين.

چوار: لىپوۋى فيكرى و مەپھەنگىيە:

جىھانگىرىي دىيەۋىت دىكتاتورىي فكىرىي بەسەر دنيادا بەرقەرار بىكات و، چەند بىرو بۇچوۋىنىكى تەبەننىي كردوون، ھەركەسىك ئەو بۇچوۋانە قىبوۋل نەكا، سزاي دەدات! واتە: دەبى تۆ پىناسەي تىرۆر بەوشىۋىدەي، كە ئەمەرىكا دىيەۋى، قىبوۋل بىكەي، ۋە ئەگەر قىبوۋل نەكەي، توۋشى سزاو گىرفت دەبى، ۋە دەبى تۆ ئەۋە قىبوۋل بىكەي، كە ئەگەر جۈلەكە چەكى كۆمەل كۆڭرىي و ئەتۈمىي ھەبى، زۆر رەۋايە، بەلام ئەگەر پاكىستان ھەبىي، يان شوئىنىكى دىكە ھەبىي، ئەۋە نارەۋايە بۇچى؟! چونكە ئىسرائىل، ئىسرائىلە ۋە لەخمەت ئەمەرىكا دا، بەلام ۋىلايىتىكى ئىسلامىي، نابى چەكىكى ۋى ھەبىت، كەمايەي مەترسىي جۈلەكە، نىگەرانىي ئەمەرىكاو رۇژئاۋايى! بەلى، ئەگەر بىتەۋى نەكەۋىيە بەر توۋرەي ئەمەرىكاو جىھانگىرىي، دەبى ئەۋە شتە ناھەقەنە بىسەلمىتى و قەناعەت بەخۇت بىنى، ئەگەرنا توۋشى سزاو جەزەبە دەبى و، توۋشى ئابلۇۋقەي ئابوۋرىي دەبى.

بۇ نىمۇنە:

يەككە لەۋ مەسەلەنەي ئەمەرىكاو رۇژئاۋا ۋەك بىرۋەكە قەناعەتەك تەبەننىان كىردە و، شتىكى زۆر باۋە لەۋەروۋپا، ئەۋەيە كە گوايە كاتى خۇي ھىتلەر لەشەرى جىھانىي دوۋەمدا، شەش مىليۇن (۶،۰۰۰،۰۰۰) جۈلەكەي لەفرنى غازدا سوۋتاندەۋ كۈشتەۋ؟! ئىجا ئىستا كەمىژرو نوۋسە ئەۋروپىيەكان، لەۋ مەسەلەيان كۆلىۋەتەۋەۋ، بۇيان ساغ بۆتەۋە كەراست نىيە، ئەۋە مەسەلەيە تەنھا بانگەشەيەكى جۈلەكەكان بوو بۇ زىدە دەرختىنى مەزۇۋىيەتى خۇيان و، بۇ ئەۋەي پاساۋيان بىكەۋىتە دەست، ۋە خەلك پشتىگىرىيان بىكات و، ۋىلايىت بۇ خۇيان داگىر بىكەن، كە ئەۋە بوو كەبەكردەۋە (فەلەستىن)يان داگىر كىرد، ئىجا

هەندیک لەمیژوونوس و بیریارو فەیلەسووفەکانی فەرەنسا و بەریتانیا، لە ئەنجامی ئەوەدا، کە نکوویی لە راستیی ئەو مەسەلەیه دەکەن، لەلایەن پرژیمەکانی خۆیانەوه، زۆر بەتوندیی و بێ پەحمانە دژایەتیی دەکەین:

١- یەکیک لەوانە (بول راسینیە)یە، کە کابرایەکی فەرەنسییە، لەسالی (١٩٥٠)دا کتیبکی نووسی، کەبەعەرەبی تەرجەمەکراوە بەناوونیشانی: (أَكْذُوبَةُ أَوْ لَيْسَ؟) واتە: درۆیەکی زل، ئایا وانیە؟!

جا (بول راسینیە) سێ جار لەسەر ئەو کتیبەیی دادگایی کراوە، بەلام ئەو بوو کەسەرەنجام هیچی وای لەسەر ئیسپات نەبوو، کە مایەیی تاوانبارکردنی بیت، چونکە شتەکانی مەنتیقیی بوون و بەلگەکانی راست بوون، بەلام دواوەی هەرچۆن بوو جوولە کە توانیان فشار لەدەولەتی فەرەنسا بکەن و، قانونیکی بێ دەربکەن، کە لە مەودا هەركەسیك خەلك بخاتە گومانەوه، لەبارەیی مەسەلەیی (هۆلۆکۆست - المحرقة)وه، واتە: لەوبارەوه، کە جوولە کە بەمیلیۆنان سووتێنران، ئەو دەبی دادگایی بکری و تاوانباریش بکری، وە ئیستا ئەو لە فەرەنسا قانونە.

٢- کاتیک (رۆجیە گارۆدی)یش کتیبکی نووسی، کە دیارە کتیبەکی فەرەنسییەوه، دواوەی بەعەرەبی تەرجەمە کراوە بەناوی: (الأساطير المُوَسَّسَة للدولة الإسرائيلية) واتە: (ئەفسانە دامەزرتەرەکانی دەولەتی جوولە کە)، وە لە کتیبەکی دا باسی ئەو دەکات، کە گواوە لەشەری جیهانی دووەم داو، لەلایەن سوپای نازییەوه، شەش ملیۆن جوولە کە سووتێنران، دەلی: ئەو وانیە و دەوری سەد هەزار کەسیک لەو جەنگەدا لەجوولە کەکان کوژران، (گارۆدی) لەسەر ئەو کتیبەیی دادگایی کراو غەرامەشی لی ستینرا.

٣- هەروەها یەکیکی دیکە لەوانە (دیفید ئیرفینیج)ه، میژووزانی گەورەیی بەریتانی کە (أحمد منصور) لەکەنالی (الجزيرة) و بەرنامەیی (بلا حدود)دا چاپیکەوتنیکی لەگەڵ دا کرد، پاشان لە (٢٠٠٥/٥/١١)دا (أحمد منصور) لە رۆژنامەیی (الشرق)ی قەتەریی دا، وتاریکی لەسەر بڵاوەکردوه، بەناوونیشانی: (من يجرؤ على الكلام؟) واتە: کێ دەوێری قسەیهك بکات، کە جوولە کە پێیان

ناخۆش بێت؟! ئنجا ئەو فەیلەسووفە بەریتانییە دەڵێ: ئیستاش لەخۆم دانیانیم و، جوولەکەکان هەمیشە هەرەشەم لێدەکەن، وە لەولاتەکەى خۆشم دا ئابلوو قەم خراوتە سەر، وەهیچ کەس دەنگم نابیستی و، شتیشم بلأو ناکەنەو، بۆچی! دەڵێ: لەبەر ئەوەی کە گوتوومە: ئەو جوولەکانەى کە لە جەنگی جیهانیی دوویدا کوژراون، نزیکەى سەد هەزارین و، شەش ملیۆن نابن، وەك جوولەکە دەڵێن!! ئنجا لە کۆتایی قسەکانماندا، دەربارەى جیهانگیرى، دەمەوى دوو راستییان رابگەیهنم:

راستی یەكەم:

ئیمە وەك مسوڵمان، دەبێ ئەو اقیع و حەقیقەتە تالە بسەلمین، کە ئەوانەى ئەمڕۆ جەلەوى جیهانگیریان بە دەستەودیه وە دیانەوێت خۆیان بکەن بە کوێخای دنیا، خەلکیکی لێهاتوو و بەتوانان لە پرووی مأل و سامانەو، لە پرووی زانیارییەو، لە پرووی نەخشە دانانەو، لە پرووی موخابەرایییەو، لە پرووی راگەیانندنەو، لە پرووی چەکی جۆراو جۆری کۆکۆژو، بە کورتیی: لە گەلێك پروووە خەلکیکی بەتوانان و ئەو حەقیقەتیکە، بەلام باوا نەزانین، کە ئەو پیچەوانەى سوننەت و یاساکانی خوا، بەلکو راست موافیقی یاسای خوا، چونکە خۆی پەروردگار دەفەرموی:

﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ النجم: ۳۹.

واتە: ئینسان بەرھەمی نیە، مەگەر توانا سەرف بکات.

ئنجا هەرچی پڕژئاواییەکانن، تواناو وزیان سەرف کردو، خۆیان ماندوو کردو، شەونخوونیان کێشاو، خۆیان نارەحەت کردو، زۆر جار مان موعامەریان کردو، وە ئەمەریکا هەروا بە ئاسانی نەبوو ئەو ئەمەریکایە کە دێیینین! بەلکو یەك نەتەویدیان بەتەواوی قەلاچۆ کرد، کاتی خۆی کە ئەمەریکا دامەزرا، پیش ئەو کەبێ بە دەوڵەت، هیندەسوورەکانیان قەلا چۆ کرد، دیارە نالیم شتیکی باشیان کردو، بەلام مەبەستم ئەویدیه کە توانایان سەرف کردو، ئنجا ئایا کارەکیان حەللا، یان حەرامە، چاکە یان خراپە؟ ئەو مەسەلەیهکی دیکەیه و ئاشکرایە، گرنگ ئەویدیه

قوربانیان داووە، خۆیان ماندوو کردووە، بەلام دیارە بەزۆریی بەباری شەپدا
خۆیان ماندوو کردووە، بەلام توانایەکیان سەرف کردووە، بۆیە بەرھەمیکیان ھاتۆتە
دەست، وەخوای پەرەردگاریش پیمان دەفەرموی:

﴿وَلَا تَبْخُسُوا آلَآءَ هُمْ﴾ الاعراف: ۸۵.

واتە: شتی خەلکی بەکەم مەگرن، ئیمە نابێ ھەرلێرەو بەلین: ئەمریکا ھیچ نیە،
یان رۆژئاوا ھیچ نیە وھیچیان بەکەلک نایەت! بەلکو شتی زۆرچاکیان ھەیە و لە
راستییدا بەدەستەلاتن، بەتوانان، لێزان، شارەزان، فیداکارن، لێپراون، جیددیین ..
ھتد، وھێگومان زۆر شتی چاکیان ھەیە کە ئیمە دەتوانین لێیان فیڕین و، زۆر شتی
وایان ھەیە، کە دەتوانین لێیان بەھرەمەند بین، وەك (ھانتگتۆن)یش دەلی: عالەمی
ئیسلامیی و عالەمی رۆژھەلاتی ئاسیا لە تەکنۆلۆژیای ئیمە بەھرەمەند دەبن،
بێ ئەوە کە بیئەسەر رێبازەکەمان، دیارە ئەو پێی ناخۆشەو دەلی: ئەوە شتیکی
زۆر خراپە، بۆیە دەلی: پێش ئەوەی ئەوان ئەو تەکنۆلۆژیای شتە چاکنەمان لێ
وەربگرن، دەبێ سەركوتیان بکەین، چونکە ئەگەر بێت و دەستیان لەچەك و لە
تەکنۆلۆژیا و شتە باشەکانی ئیمە گیربێت، دوایی ئیمە پێیان ناویڕین.

پاستیی دووھەم:

بەداخووە (سیستمی نوێی جیھانی) کەپێی دەگوترێ: (جیھانگیری) لەسەر
سێ کوچکەییەکی شووم وەستاوە، کە بریتیە لە:

۱- مآل و سامان.

۲- دەستەلات و ھێز.

۳- فرو فیل و چاوەستەکی و خەلک فریودان.

دکتۆر (عەلی شەریعەتی) خوا لێی خۆش بێ، قسەییەکی جوانی ھەیە،
کاتی خۆی دەربارەی شارستانیەتی رۆژئاوا، گوتویەتی: لەسەر ئەو سێ
کوچکە شوومە بەندە: (زێر، زۆر، تەزویر)^(۱).

(۱) دکتۆر عەلی شەریعەتی، کە بەفارسی نووسیویەتی گوتویەتی: (زور زور تەزویر).

ئىنجا ئەگەر سەرنجى مېژوو بەدين، زۆر چاك دەزانين داخۆ چ سىستىمىك ئىستيفادى لەو سى كۆچكە شوومە کردودە؟ ديارە تەنھا سىستەمە طاغوتىەكان، چونكە ئەو پزىمە دىكتاتورىيانە بەھۆى زىڤرەو خەلك برسېى دەكەن و، بەھۆى زۆرەو خەلك دەترسېن و، بەھۆى تەزۆيرەو خەلك فريو دەدەن، ئەمرو سەرنج بەدن! ئىعلام چ دەورىكى گەورە دەبينى، لە چەواشە کردنى خەلكدا، حەقيان لى دەكاتە ناحەق و، رەشيان لى دەكاتە سېى، وەسەرنج بەدن! كە جىهانگىرى چۆن بەھۆى چەك و دەستەلاتەو، خەلك دەترسېنى!! ئىستا رەنگە كەم كەس بوېرى بلى: جىهانگىرى تەنانەت پشتى چاوى برۆيە، رەنگە (گلوباليزەيشن) فلان شتەى بەكەلك نەيەت، ديموكراسى لەوانەيە دووسى شتى تىدا بن، بەكەلك نەيەن، زۆر كەس جورئەت ناكات و ناوېرى ھەر بلى: جەنابى ئەمەريكا! ئەو تىرۆرى تۆ دژى دەوەستى، بى زەحمەت بۆمان پىناسە بكە، داخۆ چۆنە؟ تاكو ئەگەر خراپ بى، ئىمەش دژى بېن و، ئەگەر مەبەستىش لەتيرۆر، دىفاع لەخۆکردن و بەرھەلستى خەلكىكى مەزلوومىش بىت، كەتۆ كەيفت پى نايەت، بۆ چى ئىمە لەخۆو دەوى تۆ بكەوين و، بەچەپلە رېزان لەخزمەتتەدابين و، بېينە كۆرسىك بى ئەودى، كە بزائين داخۆ ئەو كە تۆ دەيللى چىە؟!

وہ لەقورئاندا خواى کاربەجى ئاماژە بەو دەكات، كە ئەو سىستەمەى لەسەر ئەو سى كۆچكە شوومە بنیات دەنرى، ھەمىشە سىستىمىكى فیرعەونى و طاغوتىيە، وەك خواى پەرورەدگار دەفەرەموى:

﴿وَقَتَرُوا وَقَرَعُونَ وَهَمَّكَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُّوسَىٰ بِآلَيْنَتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَبْقِينَ﴾ ﴿٣٩﴾ العنكبوت: ٣٩.

وەك دەبينىن ئەم ئايەتە پىرۆزە باسى (قاروون) مان بۆ دەكات، كە كابرايەكى سەرمايەدار بوو، وەباسى فیرعەون دەكات، كە دەسەلاتدارىكى سیاسى بوو، پاشان باسى (ھامان) دەكات، كە وەزیری فیرعەون بوو تەگبیركەرى بوو، واتە: ھیزە ئىعلامىيەكەى بوو، وە ئەو سىكۆچكەيە دژى خەلكى (مصر) و دژى (بەنى ئیسرائیل) بوو گەلى مىصرى بەگشتى و (بەنى ئیسرائیل)

بەتایبەت دەچەوساندەو، کە (موسی) علیہ الصلاة والسلام، چوو بۆ ئەوێ رزگاریان بکات، وەییگومان ئەو جۆرە سیستمێکی کە جەخت دەخاتە سەر پارو کۆکردنەوێ هەرچی زیاتری، بەبێ گوێدانە حەلال و حەرام، وەبەو دەست هێنانی هەرچی زیاتری دەستەلات، بەبێ گوێدانە رازی بوون و نەبوونی خەڵکی، وەپەیدا کردنی هەرچی زیاتری ھۆکارەکانی خەڵک چەواشەکردن، ئەو لە راستیدا سیستمیکە، کە بۆبەشەریەت تالاوو نەگبەتیەو، جگە لە مەینەتی، هیچی دیکەیان لە گیرفاندا نیە.

پاڤەپاڤی مەکتەبی مامۆستا عەلی بابێر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

لە نۆزە کۆمەڵایەتیەکان لەکەتانی

بە ئێمە ئەرێ مەن مەن مەن مەن مەن مەن

www.alibapir.com

پاڤەپاڤی مەکتەبی مامۆستا عەلی بابێر

عەلی بابێر

مەکتەبی مامۆستا عەلی بابێر

کەتانی

پاڤەپاڤی مەکتەبی مامۆستا عەلی بابێر

جيهانیتى ئىسلام

ئىمە زياتر پانتايى باسەكەمان بۇ جيهانگيرى تەرخان کرد، بەلام پيويستە ئەگەر بەكورتىيش بى، باسى (جيهانتيى ئىسلام) بکەين: وەك گوتمان: (گلۇباليژيشن) برىتيە لەجيهانگيرى و جيهان خستەن ژرر کۆتەرۆلى خۆ، بەلام ئايا ئىسلام برۆای بەو ھەيە؟! سەرەتا ھەر بەكورتىي دەلیم: ئىسلام برۆای وایە کە جيهان بۇ خۆی چۆنە، ئاوا مامەلەى لەگەلدا بکەين، نەيگۆرپن و دەستکاری نەکەين و، خەلکی جيهان چۆنە ئاوا مامەلەى لەگەلدا بکەين، مەگەر بەشیوہى بانگەوازو ئیقناع کردن و تىگەياندن و لە دەروونەوہ بيانگۆرپن، بابزانين چۆن؟

يەكەم:

لەرۆانگەى ئىسلامەوہ، لەسۆنگەى ئەوہو: کەبوونەوہر بەبى خوا دروست نەدەبوو، وە بەبى خواش بەرپۆە ناچى، وە ئينسانيش بەشیکە لەبوونەوہرو، ئەميش وەك چۆن پەيدا بوونی پيويستى بەخوايە (تبارك وتعالى) بۇ بەرپۆە چوونيشى پيويستى بەخوايە، بۆيە دەبى خواى پەرۆەردگار وەحى بۇ بنيرى و، بەرنامەى ژيانى بۇ دابنى، وەك مووسا (عليه الصلاة والسلام) لەوہلامى فيرەوئدا، كاتىك فيرەوئ لىي دەپرسى: (فمن ربكما يا موسى؟) ئايا پەرۆەردگارتان كييە ئەى موسا؟! ديارە فيرەوئ خۆى بەپەرۆەردگار زانيوہ، مووساش پيى دەلەى:

﴿ قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ، ثُمَّ هَدَىٰ ۝٥٠ طه: ٥٠.﴾

واتە: پەرۆەردگارمان ئەو زاتەيە بوونی بەھەموو شتيك داوہ، پاشان رينمايشى کردوہ: (يانى: ھەم دروستى کردوہ، ھەم بەرنامەشى بۇ داناوہ چۆن بەرپۆە بچى؟) کەواتە: ئەى فيرەوئ! تۆ ئيمەت نەخولفاندوہ، حەقيش نيە، بەرنامەمان بۇ دابنى، چونکە بەتەنھا بەديھيتەر مافى خۆيەتى، کەبەرنامە بۇ دروستکراوانى خۆى دابنى و، ھەر خواى پەرۆەردگار بەرنامەى بۇ خۆرو مانگ و کەھەكەشان و گەردیلەکان داناوہ، تەنھا ئەويش بۆى ھەيە بەرنامە بۇ ژيانى مرۆف دابنى.

دووهم:

پاشان بەرنامەکانی خوا، کە بۆ هیدایەتی ئینسان و بۆ ڕێکخستنی ژيانی هاتوون، بەپێی ژینگەکان و بەپێی قوناغەکانی میژوو، وە بەپێی قوناغەکانی ژيانی ئینسان هاتوون، کاتێک کە بەشەر ژيانی سادە بوو، بەرنامەيەکی سادەي بۆ هاتو، ئنجا وردە وردە کە ژيانی گەشەي کردو و ئالۆز بوو، وردەکاریي تێداپەیدا بوو، بەرنامەيەکی پر وردەکاریي دیکەي بۆ هاتو، کە بۆ هەموو مەروفايەتيي هاتو، ئەو راستيیەشي تێداپەچاو کراو.

ئنجا هەندیک کەس لە رۆژھەلات ناسەکان (المستشرقين) گوتويانە: (محمد (صلى الله عليه وسلم))، هەتا لەشاري مەککە بوو و دەستەلاتي نەبوو، گوتويەتي: ئەي گەلەکەم! ئەي ھۆزەکەم! من هاتووم بۆ هیدایەتي ئێو، بەلام دواي کە دەستەلاتي پەیدا بوو، چوو بۆ شاري مەدينە، ئەو جار باسي ئەو ي کردو، کە بۆ هیدایەت داني هەموو عالەم هاتووم!! بەلام يیگومان ئەو راست نیە، چونکە زۆربەي ئەو ئايەتانەي کە باسي (جيهانیتيي ئیسلام - عالمية الإسلام) دەکەن، ئايەتي مەککەيین:

۱- يەکیک لەو ئايەتانە دەفەرموي:

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ﴾ سبا: ۲۸.

واتە: تۆمان بۆ تێکرای خەلکي ناردو، کە دڵخۆشکەر و ترسینەریان بي.

۲- ھەر وەھا لەسوورەتي (الأنبياء) دا کە سوورەتيي مەککەيە دەفەرموي:

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴾ الأنبياء: ۱۰۷.

واتە: تۆمان نەناردو، مەگەر بەرھەمەت بۆ هەموو جيهانيان.

کەواتە: پێغەمبەرمان (موحەممەد) بۆ تێکرای خەلکي و گەلانی سەر زەوي هاتو، بەلام پێغەمبەرانی دیکە (عليهم الصلاة والسلام) زیاتر بۆ کۆمەلگایەکی دیاریکراو، بۆ قوناغیي دیاریي کراو هاتوون، وەک خوی

پەرۆردگار دەفەرموی:

﴿لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شُرْعَةً وَمِنْهَا جَا﴾ المائدة: ٤٨.

واتە: بۆ ھەركامیكتان بەرنامەیهك و ڕێبازیکی دیارییكراومان داناو، بەلام
دوای ئەوێ خوای بالادەست و كاربەجێ زانیویەتی مەروفاپەتی گەشتوتە
قوناغێك، شایستەیی ئەوێ، دەتوانی كە بەھۆی تەكنۆلۆژیای پێگەشتنی
فیکرییەو، کاریك بکات یەك کۆمەلگای یەكگرتوو لەسەر زوێ بنیات بنی و،
ولاتە دوورەکان لەیەك نزیک بخاتەو، پێکیانەو، گری ببات، وەك دەلێن: دنیا
بکاتە دێیەك، خوای زانا و شارەزا، كە ئەوێ لەبەر چاو بوو، دینیکی ناردو
كە بۆ ھەموو مەروفاپەتی بشی، بەلێ ئەگەر سەرنج بەدین بەروونی، دەبینین
كە: ئایینەکانی دیکەیی پیش ئیسلام، زیاتر بەرنامەیی نەتەوێیی بوونەو، ھەركام
لە: (ھود و صالح و شعیب و لوط و موسی و عیسی و .. ھتد) علیھم
الصلاة والسلام، فەرموویانە: (یاقومی) ھەركامیکیان تەنھا لەگەڵ نەتەوێ
خۆیدا قسەیی کردو، بەلام پێغەمبەری کۆتایی ((صلی اللہ علیہ وسلم))
لەبەر ئەوێ، كە دوایی نوسخەیی ئایین و پەیمانی خوای پێی، لەگەڵ ھەموو
بەشەردا قسەیی کردو، ئنجا بابزاین: (جیھانییتی ئیسلام) ئەو بنەماو کۆلەگە
سەرەکیانەیی كە لەسەریان وەستاو، چینی؟!

ئەگەر سەرنجی ئایەتی ژمارە (١٣) ی سۆرەتی (الحجرات) بەدین،
دەبینین سەرچەم بنەمایەکانی جیھانییتی ئیسلامی، تێدان، خوای پەرۆردگار
دەفەرموی:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ (١٣) الحجرات: ١٣.

واتە: ئەو خەلکیانە! ئێوەمان لەنێر و مێیەك وەدیھێناو وەگیراومان بەچەند
گەل و ھۆزێك بۆ ئەوێ پێك ئاشنابن. یێگومان بەرێزترینتان لەلای خوا،
پارێزکارتزینتان، بەدڵنیاییەو خوا زانای شارەزایە.

ئىستاش با ئەم ئايەتە بەھىز و پىزەى كىيىي بەرز و مەزنى خوا سىحانە
وتعالى بکەينه ئاوينەيهك و هەولبەدين سەروسىماى جىهانىيى ئىسلام (عالمىة
الاسلام) ى تىدابهدى بکەين.

ئىجا ئىمە پىنج بنەما و پاىەى بنەرەتیی جىهانىيى ئىسلام لەم ئايەتە
موبارەکە هەلەهينجىن:

The banner is divided into several sections:

- Top Left:** Facebook icon and text: "ئەمەلىيەتتە ئىسلام ئىسلاھاتى" (Practically, Islam is reform).
- Top Right:** Facebook icon and text: "AliBapir.com".
- Middle Left:** Archive.org link: "archive.org/details/@alibapir" and a PDF download icon.
- Middle Right:** YouTube icon and text: "ئەلى بابىر AliBapir".
- Bottom Left:** AliBapir app logo with Google Play and App Store icons, and two QR codes.
- Bottom Right:** WhatsApp, Telegram, and Messenger icons with their respective QR codes.
- Center:** A portrait of a man in a turban, with text above it: "لە نۆزە كۆمەلەپەرىشتەكان لەمەلىيەتتە" (In the current situation of collective gathering) and "ئەلى بابىر" (Ali Bapir).
- Bottom Center:** Text: "ئەلى بابىر مەكتەبى مامۇستا ئەلى بابىر" (Ali Bapir Madrasa of Ali Bapir).

پینچ بنەمای بنەرەتی جیهانییتی ئیسلام

بنەمای یەكەم:

خوای پەروردگار بانگی هەموو بەشەر دەکا، کە هەموویان خوا خولقاندوونی و یەك بەدیھینەریان هەیه:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ﴾ وە رەگەزو سروشتی ئینسانەکان یەکیکە، نەك وەك بیردۆزەو سیستەمە نەفامییەکان - بەجیهانگیریشەو - دەلێن، جیا جیاو جیاوازی.

بنەمای دووهم:

﴿مَنْ ذَكَرَ وَأُنْثَى﴾ هەموویان بێ جیاوازی و ئیمتیاز لەیەك نیرو می دروست بوونەو یەك دایك و بابیان هەیه، واتە: ئەی ئینسانەکان! هەمووتان خوشك و برای یەكدین و هەمووتان وەچەمی یەك دایك و بابن و، راست نیە وەك (ئەفلاتوون) لەکتیبی (کۆمارى ئەفلاتوون) دا دەلێ: پادشا زادەکان وەك زیروان و، فەیلەسووفەکان وەك زیو، پالەوان و عەسکەرییەکان وەك ئاسن و، خەلکی دیکەش وەك سوألەت (خزف)!! خوای پەروردگار دەفەرمووی: هەمووتان یەك رەگەزو نەژادتان هەیه. ئنجا ئایا کی مەروفايەتی بۆ گەل و تیرەى جوړاو جوړ دابەش کردو؟!

بنەماي سېئەم:

﴿وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ﴾ ۋە ئىمە كىردوومانن بەچەند گەل ۋە تىرەيەك، كەواتە: خوا ويستى وابوود، كەمن كوردېم ۋ، ئەو غەزەب بى ۋ، ئەو تورك بى ۋ، ئەو ئەفغان ۋ، ئەوى دىكە فارس، ۋەھەرۋەھا ..ھتد، ئا ئەو ويستى خوايەو، كارى خاى كاربەجىيەو، ھەر بۆيەش لەروانگەي ئىسلامەو: ھەركەس ۋ لايەنيك بەھەر بيانو ۋ پاساويكەو، بىەوي ستم لە گەل ۋ تىرەيەك بكات ۋ بيان چەوسىنيئەو، فەرھەنگ ۋ كلتورىيان بتوينيئەو، نىشتىمانيان زەوت بكات ۋ، خىرو بىريان داگىر بكات، ئەو پىچەوانەي شەريعت ۋ ويستى خوا جووللاوتەو، چونكە خوا (جل جلاله) ويستى وابوود، كە بەشەر بۇ چەند گەل ۋ تىرەيەك دابەش بىي، ئنجا ئايا حىكمەت ۋ ئامانجى ئەو جۆرە دابەش بوونە چيە؟!

بنەماي چوارەم:

﴿لِتَعَارَفُوا﴾ تاكو بەيەكدى ئاشنابن ۋ يەكدى بناسن، نەك ۋەك (فۇكۇياما) دەلى: دەبى خەلك ھەموويان لەشارستانىتى رۆژئاۋادا، ياخود راستتر بلىن: ئەمەريكادا بتوينەو. (ھانتگىتۇن)يش دەلى: دەبى خەلك داپىلۇسىئى ۋ، لەژىر چەكمەي شارستانىتى دا، بىلىشىنرئەو لە ژىر سايەي سەرمايەدارييدا، ھىچ كەس ھىچ گەل ۋ مىللەتيك، نابى خاۋەنى بوونى خۆى بى! بەلام ئىسلام دەلى: ﴿لِتَعَارَفُوا﴾ بۇ ئەو يەكدى بناسن ۋ بەيەكدى ئاشنابن، واتە: ئىسلام نەتەوكانى ۋەك خۆيان، قىبولن، بەلام دەلى: ۋەرن يەكدى بناسن، ھەربۆيە تەماشادا كەين بەدرىژايى ھوكمى ئىسلام، ھەرگىز رۆژىك لەرۆژان دەستەلاتدارىكى ئىسلامىي، كە كەم ۋ زۆر بەپىي شەريعت بەرپۆە چوون، بىريان لەو نەكردۇتەو مىللەتيك (جىنۇسايدا)بكن ۋ بتويننەو، يان زمانى بتويننەو، كلتورى بتويننەو! ھەرگىز رۆژىك لەرۆژان دەستەلاتدارىكى ئىسلام ھەر بىرىشى لەو نەكردۇتەو، چونكە زانىويانە كەخاى پەوەرەگار ئىرادەي وابوود، كە مىللەتەكان ھەموويان، ۋەك چەپكە گوليك، يان ۋەك باخىك، گولگى جۇراو جۆرى تىدابع، نەك ھەمووي يەك رەنگ بىت، ئنجا ئايا تەرازوو ۋ پىوهرى ھەلسەنگاندنى ئىنسانەكان چيە؟!

بنه مای پینجه م:

﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ ئەو که سه ی له هه موو کهس پارێزگارتیه، له هه موویان له لای خوا، به پزێرتیه، ئنجا سه رنج بدنه، خوا فه رموویه تی: له لای خوا به پزێرتان ئەو که سه یه، که به ته قوا تر بیته، نه یفه رموو له دنیا دا، بۆ ئەو ی کهس له دنیا دا نه لێ: له بهر ئەو ی من مسو لمانم، ئاوا و ئاوام.

به لێ، ئیمه قه ناعه تمان وایه که ئەو ی مسو لمان بیته ده چێته به هه شت و، ئەو ی نامسو لمان بیته ده چێته دۆزه خ، به لام نابێ هیچ کهس مسو لمانه تیه که ی، بکات به پاساوی ئەو ی، که له فلان کهس به پزێرتیه، چونکه خوا فه رموویه تی:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ الاسراء: ۷۰.

واته: ییگومان پزێرمان له وه چه ی ئاده م گرتوه، به لێ: سه رجه م ئاده م یزاده کان وه ک ئینسان پزێریان لێ گیراوه، دینه که ی هه رچی بێ، ئینسان له خۆ ی دا به پزێوه ده بی پزێری لێ بگیری، له سونه ت دا ها توه، که پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) پوژیک له شوینیک دانیشتبوو، جه نازه یه کیان به ویدا هینا (جه نازه ی کابرایه کی جووله که) ئەویش له به ری هه لسا، گو تیان: ئە ی پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ئەوه جووله که یه! (یا رسول الله إنها جنازة يهودي)، ئەویش فه رمووی: (أليست نفساً؟) ^(۱) ئە دی نه فس نیه، ئینسان نیه؟! واته: با جووله کهش بێ، مادام ئینسانه، به مردووی و به زیندووی من پزێری لێد گر، چونکه خوا پزێری لێ ناوه، ئەمه ش بۆ هه لس و که وتی ژیا نی دنیا یه، به لام پزێرو پله و پایه ی ئینسان له دوا پوژدا، په یوه سته به ته قوا وه، ته قواش به هه موو کهس وه ده ست دی، چونکه نه په یوه ندی به نیرایه تیه وه هیه و، نه به میایه تی، نه به ده وله مه ندی و نه به نه داربی، نه به خوینده واری و نه به نه خوینده وارییه وه، په یوه ندی به هیچ شتی که وه نیه، که ئینسان نه توانی به ده سته به ینی، وه ک: ره گه زو ره نگ و زمان و ره چه له ک و... هتد، به لکو هه موو کهس ده توانی ته قوا په یدا بکات، ئنجا ئیسلام،

(۱) رواه البخاري: ۱۲۵۰، ومسلم: ۲۲۶۹، وأحمد في المسند: ۲۳۸۹۳.

کە ویستووێتی بێتە سێبەری مەزقاییەتی و، ئایینیکی خوایی ئینسانییە و، بۆ هەموو بەشەر هاتو، بەپێچەوانەی سیستمە مە نە فامیی و طاغوتییە کانهو، نە هاتو: هەندیک لە خەلکی بکاتە خزمەتکاری هەندیک دیکەیان و، هەندیک لە ژێر پێی هەندیک دا بپلێشینتەو، وە نە هاتو! کە خەلک وە کۆمپانیایو کارگە تەماشای بکات، کە هەرچی زیاتر بەرەمیان پێ وە دەست بەیێ! هەربۆیەش لە فتووحاتی ئیسلامیدا بە پێچەوانەی تیگەیشتنی زۆر کەسەو: کاتیک کە سوپای ئیسلام هاتو، وڵاتیکیان ئازاد کردو، ئیسلامیان پێ گەیانندو، وە خەلکە کە هاتو و گوتووین: ئەرێ چیمان لێ داوا دەکەن و، بۆچی هاتو؟! گوتووین: تەنھا ئەو تان لێ داوا دەکەین، کە ئەم ئایینەمان لێ وەرگیر، ئنجا ئە گەر ئیسلامتان لە ئیمە وەرگرت، ئەو ئیوێش وە ئیمە: (لکم مالنا وعلیکم ما علینا) هەمان ماف کە ئیمە هەمانە، بۆ ئیوێش هەیه، وە هەمان ئەرک کە لەسەر شانی ئیمەیه، لەسەر شانی ئیوێش، بەلام ئە گەر وەرتان نەگرت، قەیناکات، بەس دزاییەتی ئیسلام مەکەن و سەرانی بەدن، وە وە پێشتر باسمان کردو^(۱)، قسە ی بەهێزتری زانیانی ئیوێ، کە هەموو خاوەن فیکریه: موشریک، مولحید، مەجوسی، نەصرانی، جولەکە، سەرانی لێ وەر دەگیری و لێ قبوڵ دەکری، کە هاوولایی بێت و لە ژێر سایە دۆلەتی ئیسلامیدا بژی^(۲)، چونکە خوای پەروەردگار ئینسانی بۆیه دروست کردو، کە تاقی بکاتەو، ئنجا چۆن تاقی دەکریتەو، ئە گەر بواری نەدری کافر بی؟! خوای داد گەریش فەرموویەتی:

﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ﴾ الکەف: ۲۹.

واتە: بلی: هەق لە پەروەردگار تانەو، ئنجا کێ پێ خوشە، با ئیمان بیێ و، کێ پێ خوشە با کافر بی.

(۱) وە کە لە ئالقای (دووم) و ئالقای (سییم) دا روونمان کردۆتەو.

(۲) پێشتریش باسمان کردو، کە سەرانی (جزیە) دان، مەرجی حەتیمی هاوولایی بوونی ناموسلیمانان نیە و، ئەو دەکەوێتە سەر جوړ و چۆنیەتی ئەو رێککەوتنە، کە لەنیوان ئەوان و دۆلەتی ئیسلامی دا دەکری.

دیاره که کافریش بوو، وهك هاوولاتییهك مادام له ژیر سایه ی دهولته ی نیسلا مییدا ییت، ریزی لیده گیری، وهك ئینسانیک ریز له ئایین و پیروزییه کانی ده گیری، ته نانه ت خوی پهرهردگار ده فهرموی:

﴿وَلَا تَسْبُوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ الأنعام: ۱۰۸.

واته: جینو به پهرستراوه کانیان که له جیاتی خوا دهیان پهرستن، مه دهن، یانی: جینو به بت و سه نه مه کانیان مه لێن و، قسه ی ناشیرینیان پی مه لێن، چونکه ئه و ئینسانه مادام خوی ئه وه ی هه لبژاردوه و، خوی پهرهردگار، که خاوه نیه تی ئه و بواری پێداوه، کهس بوی نیه ئه و مافه ی لی زهوت بکات، وه هیه چ که سیش بوی نیه به بیانوی کافر بوونه وه، یه خه ی پی بگری، چونکه ئه و لپرسینه وه یه، ته نه ا مافی خاوه و له دادگای خوا له قیامه تدا ده کری، وه ژیا نی دنیا جیی تاقیکردنه وه یه و، نابج لپره ئه نجامه که ی وه ربگریته وه و له قیامه ت خوا بو خوی وه ری ده گریته وه، به لام ئیستا ده بی هه موو که سیك بواری پی بدری، چ رپییه که ده گری، بیگریته بهر، وه ئیسلام هه رکات ده سه لاتی بوو، ته نیا له دوو شتاندان ته ده خول (تدخل) ده کات:

یه که م:

له لابر دنی زولمدا، وهك خوی کار به جی پروو له مسولمانان ده کات و ده فهرموی:

﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ﴾ النساء: ۷۵.

واته: ئه وه چیتانه! بوچی له رپی خواو چه وساوان دا ناچه نگن؟! به لی، ئه گه ر ئیسلام ده سه لاتیکه ی هه بی و، ده ولته تیکه ی هه بی، قبول ناکات هیه چ که سیك زولمی لی بکری، بامسولمانیش نه بی، قبول ناکری بچه و سینریته وه، چونکه ئیسلام ده لی: خوا تبارک و تعالی ئه و خه لکه ی بو ئه وه دروست کردوه، که به ندایه تی بو بکه ن، بویه ئه ی هوکمرانه کان! مه یانچه و سیننه وه و مه یانکه ن به کو یله و، با تازاد بن، تاکو بزانی به ندایه تی بو خوا ده که ن، یان نایکه ن؟ بابه و جو ره تاقی بکریته وه و، ئیمتیحانی ژیا نی دنیا یان بدن.

دووهم:

هەروەها ئیسلام بۆ چەسپاندنی دادگەرییش، هیژ بە کاردیئیی: وەك خوای
دادگەر بە پیغەمبەری (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموو، کە بفەرموئ:

﴿وَأْمُرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ﴾ الشوری-١٥.

واتە: فەرمانم پیکراوە کە لە نیوانتاندا دادگەر بم. هەڵبەتە چەسپاندنی دادگەرییش
پەکی لەسەر هیژ و دەستەلات کەوتووە.

له نۆزه دوهمه لایه نیهێهكان له مەكتەبانی

بەجێ ئەمەم عێز موانع النوازل الدائمە

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

AliBapir

هەنالی

زاکە پاندنی مەکتەبی ماموستا عەلی بابیر

زاکە پاندنی مەکتەبی ماموستا عەلی بابیر

(۱) دياره هم بهر اورد كړنه، زياتر پيداچوونه وې همدوك به شي يه كم و دوهم و، دووباره سهرنج دانه وو، زياتر ناسيني ماهيه تي همدكام له جهانگيري و جهانتيه.

بەوان و، پاشماوەکانی خۆمانیانی پێ بەدەین! بەلام نەخێر، بیردۆزە فەلسەفەکانیان دەلێن: مادام توانیان نیهو نەدارو بپێچارەن، باهەر نەژین.

وە لە کاتی کدا کە ئێنسائیکی ئەمەریکی (۷۰) بەرانبەر، (۱۰۰) بەرانبەر ئێنسائی شویئیکی دی دەخل و واریداتی هەیه، سۆزو بەزەیی ناجوولی بەرانبەر بەکەسانیک، کە (نان) یکیان دەست ناکەوی؟ بەلام هەرگیز نەو جۆرە دیاردەو حالەتانه لەئیسلام و سیستمی حوکمرانییەکی دا جیانی نابیتەو، ئنجا وەك پێشتریش ئاماژەمان بۆ کرد، هۆکاری سەرەکی نەو دیاردەیه دەگەریتەو بۆ لەزەت وەرگرتنی زیاتری ماددی و زاکردنی بەرژوهندیی تایبەتی، ئاشکراشە کە لەسایە سیستمی سەرمایەداریدا، لەزەت و بەرژوهندیی ئەوانە کە سەرمایەدارن و هەبوون و خاوەن دەسلەتەن، تاکە بەرژوهندییە کە ڕەچاو بکری و حیسابی بۆ بکری، بەلام ئیسلام هەموو شتێک لەپروانگە بەهاکان و ئەخلاقیەو لەپروانگە قیامەت و بەزەیی و وێژدانەو، تەماشای دەکات.

ئێستاش با بۆ چاکترو زیاتر لەیه ک جیاکردنەوێ نەو دوو جۆرە تێروانین و ڕیپازە، سەرنجی کتیی خوا بەدەین، داخو چۆن بۆمان باسی هەرکام لەو دوو جۆرە ڕیپازە دەکات:

خوای پەروەردگار باسی فیرعەونمان بۆ دەکاو، باسی (ذو القرنین)یشمان بۆ دەکات، وەك دوو نموونە، بۆ شیوەیه ک لەجیهانگیریی، وەشیوەیه ک لەجیهانیتیی:

بۆ ئۆرە کۆمەڵە ئێهەکان لە کەلتوری

بەن مەحکم عێز موانع التواصل الاجتماعي

بۆ ئۆرە کۆمەڵە ئێهەکان لە کەلتوری

بەن مەحکم عێز موانع التواصل الاجتماعي

بۆ ئۆرە کۆمەڵە ئێهەکان لە کەلتوری

بەن مەحکم عێز موانع التواصل الاجتماعي

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

بۆ ئۆرە کۆمەڵە ئێهەکان لە کەلتوری

بەن مەحکم عێز موانع التواصل الاجتماعي

بۆ ئۆرە کۆمەڵە ئێهەکان لە کەلتوری

بەن مەحکم عێز موانع التواصل الاجتماعي

بۆ ئۆرە کۆمەڵە ئێهەکان لە کەلتوری

بەن مەحکم عێز موانع التواصل الاجتماعي

بۆ ئۆرە کۆمەڵە ئێهەکان لە کەلتوری

بەن مەحکم عێز موانع التواصل الاجتماعي

بۆ ئۆرە کۆمەڵە ئێهەکان لە کەلتوری

بەن مەحکم عێز موانع التواصل الاجتماعي

بۆ ئۆرە کۆمەڵە ئێهەکان لە کەلتوری

بەن مەحکم عێز موانع التواصل الاجتماعي

((ذوالقرنین))

وینەیهکی گەشی جیهانییتی

کە نموونەی سیستمی جیهانییتی، خۆی پەرۆردگار لە سوورەتی (الکەف) لە ئایەتەکانی: (٨٣-٩٨)دا بەسەرھاتەکی باس دەکات، کە سەرھاتاکو رۆژئاوا، پاشان تاکو رۆژھەڵات چوو، واتە ھەموو دنیای گرتو، ئنجا ئایا ئەو پیاوێکی بوو؟ ھەندیک دەڵێن: (ئەسکەندەری مەقدوونی) بوو، بەلام زۆربەیەکی دەڵێن: ناگونجی (ذو القرنین) (ئەسکەندەر) بوو، چونکە ئەو ئەسکەندەرە کابرایەکی بێتەرست و ھاوبەش دانەر بوو، بەلام (ذو القرنین) پیاویکی صالح و خواپەرست بوو، ئنجا بەھەر حال بابزانی (ذو القرنین) بەرنامەو سیاسەتی چۆن بوو؟ خۆی دادگەر دەفەرموی:

﴿قُلْنَا يَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّمَا أَنْتَ تُعَذِّبُ وَإِنَّمَا أَنْتَ تُنْجِي فِيهِمْ حُسْنًا﴾ (٨٦) الکەف: ٨٦.

واتە: گوتمان: ئەو (ذو القرنین)! بۆت ھەییە ئەوانەکی کە خراپەکارن، ئەشکەنجەیان بدە و، ئەوانەش کە چاکەکارن، چاکەیان بدە، (ذو القرنین) یش لە بارەکی سیاسەت و بەرنامەکی مامەڵەکردنی لە گەڵ میللەتانی ژێر رکیزی یەو، دەڵێ:

﴿قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نَعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا﴾ (٨٧) و﴿أَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا﴾ (٨٨) الکەف: ٨٧-٨٨.

واتە: گوتم: ھەرکەسێک ستم و خراپە بکات، ئەو ئیمە لەمەودوا ئەشکەنجەکی دەدەین، پاشان دەگیرێتەو ھەو بۆ لای پەرۆردگار و خاوەنی و ئازاریکی سەختی

دەدات، بەلام کەسێک ئێمان بێنی و کردووی چاک بکات، ئەو پاداشتی هەرە چاکێ لەلای خوای هەیهو، ئێمەش بێگومان لەلایەن خۆمانەو قسەییەکی خۆش و ئاسانی لەگەڵ دەکەین!

بەلێ، وەك ئاماژەم بۆ کرد: ئیسلام کاتێک دەستەلاتی هەبێ، بەهیچ رەنگیک رێ نادات زۆلم و ستم بکری و، توند یەخەیی ستمکار دەگری و لەگەڵی تێک دەگیری! ئەو راستییەکە، دەیان دەقی قورئان جەختیان لەسەر کردووە، سەرنج بدە! چۆن (ذو القرنین) نمونەی حوکمرانی صالح و پەسەندی لای خوا (تبارک وتعالی) باسی کوفری ئەو میلەتە ناکات، کە بێگومان کافر و بێ دینیش بوونە، واتە: باسی ئەو ناکات، کە لەسەر کوفرەکیان لیان تووڕە بێت و سزایان بدات، بەلام باسی ستم و دەست درێژی یەکیان دەکات و، سزاو جەزەبەیی خۆشی لەبەرانبەری دا دەخاتە روو! بەلێ، دەستەلاتی ئیسلامیی، دەتوانێ لەگەڵ (کفر) دا بژیت و مەدار بکات، بەلام ئەوێ لەگەڵی هەلناکات، ستم (ظلم) دە، واتە: دەوڵەت و دەستەلاتی ئیسلامیی، رێ دەدات خەڵک کافر بێت، چونکە دنیا جێگای تێدا تاقیکردنەوێ بەندەکانەو، دەبێ دەرفەتی ئەوێان پێ بدرێ، ئێمان بێنێان نەهێن، بەلام دەوڵەتی ئیسلامیی، رێ بەستم و دەستدرێژی نادات، چونکە دنیا بۆ ئەو دانەنراوە، کە فیرعەون و تاغووتەکان کوێخایەتی و ستم و زۆری تێداکەن.

پاشان (ذو القرنین) لە کۆتایی ئازادکردنی وڵاتان و رزگارکردنی گەلانی چەوساوو ژێر دەستەدا، دەگاتە شوێنێک کە زۆر دوورو پەڕیدە بوو و میلەتێکی لێ بوو، زۆر بەجێماو بوون و تەنانت بەزەحمەت توانیویانە لەقسان حالی بن:

﴿ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ۚ ﴾

الکەف: ۹۳.

پاشان ئەو گەلە بێچارو بەجێماو، داواکارییەك ئاراستەیی حوکمرانی صالح و دەستروێشتوو دەکەن، کە بریتییە لەوێ بەربەست (سدا) یکیان بۆ دروست بکات، لەنیوان ئەو دوو چیا یەدا، کە دەکەونە بەینی خۆیان و (یاجوج ماجوج) دە،

کە گەلیکی هارو بەد رەفتار بوونە، بۆ ئەوەی لەشەر و زیانیان سەلامەت بن:

﴿قَالُوا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يٰجُوجَ وَمَاجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰۤی اَنْ نَّجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّاۙ﴾ ٩٤: الکھف.

ئەجا جی سەرئەوێ، کە ئەو میللەتە ییچارە، بۆ (ذو القرنین) پێشیار دەکەن کە پارو پیتاکی بۆ کۆبکەنەو، بۆ مەسەرف و خەرجی ئەو بەرەستە! بەلام ئایا (ذو القرنین) ئامادە، کە وەک ئەمریکای کۆیخای جیهانگیری، بەبیانوی دیفاع لیکردنیانەو، هەر هەقەستیشان لێ وەرگیرێتەو، چ جایی هەموو خێرو بیری ولاتیان بەتالان ببات و کۆبکاتەو؟! نەخیر، بەلکو:

﴿قَالَ مَا مَكْنٰی فِیْهِ رَبِّیْ خَیْرٌۢ فَاَعِیْنُوْنِیْ بِقُوَّةٍ﴾ ٩٥: الکھف.

دەلی: ئەوەی کە خوا (جل وعلا) منی تیدا بالا دەست کردو، چاکترەو پارو سامانم هەبەو، پێوستیی بەپارە ئیو نە، بەلام بەدەستی کرێکاران (الایدی العاملة) یارمەتیی بدن، بۆ ئەوەی بەرەستیکتان لەبەیندا دروست بکەم، وە سەرەنجام بەرەستیک لەبەیندا دروست کردن.

کەواتە: (جیهانیی ئیسلام) ئەو سیستەم جیهانییە، کە ئیسلام دەبەو، دەبێ ئاوا بێت و دژی زوڵم بێ و، دیفاع لەمەزڵوومان بکات، ئەجا بەپارە خۆشی دیفاع لەمیللەتە مەزڵوومەکان بکات، نەک وەک ئەمریکا، کە لە سالی (١٩٩١) دا بەپارە حکومەتە خەلیجییەکان بەحساب هات سوپای (صەددامی) لە کویت دەرکرد، بەلام هێندە مەسەرف پیکردن، ئیستاش قەرزداری ئەمریکا!! واتە: نەک تەنها رۆنی خۆیانی لەسەری خۆیان دایەو، بگرە زۆر زۆری لەسەر قەرزدار بوونەو، چونکە ئەگەر بایی دۆلاریک دیفاعی لێ کردب، بایی هەزار دۆلار لێیان بەهرەمەندە بوو!! ئەجا ئەو سیاسەت و تێروانیکی ماددیانەو جیهان گیریانەو، ئەوەی دیکەش سیاسەتیکێ رەبانیانەو جیهانیانە.

((فیرعهون))

نمونه‌یه‌کی دزیوی جیهانگیریی

سیستەم و سیاسەتی فیرعهونیش نمونه‌یه‌کی میژوویی جیهانگیرییه، جابزانین فیرعهون لەسەر ئەو سێ کوچکە شوومە: (زۆر و زیڕو تەزویڕ) چی لە خەڵکە کە دەکرد؟! خۆی پەرودەرگار دەفەرموی:

﴿إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضِعُّ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُدِخُّ
أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾﴾ القصص: ٤.

واتە: ییگومان فیرعهون لەسەر زەوی دەستەلاتی پەیدا کرد، وە خەڵکە کە ی بەش بەش کرد، هەندیکانی دەچەوساندنەو، کۆرەکانیانی سەر دەبری و ئافەرەکانیانی دەهێشتەو، ییگومان ئەو لە خراپەکاران و تیکدەران بوو.

بەڵێ، پەڕێڕو بەرهەمی شوومی ئەو سیستەمە جیهانگیرییە میژووییە فیرعهونیش، ئاوا بوو، بۆیە خەڵک دەبی پەرسێ: بۆچی خۆی پەرودەرگار لەو هەموو شوینانە قورئاندا بەسەرھاتی فیرعهون دەگیرێتەو، بۆچی هێندە بەسەرھاتی (موسا) دەگیرێتەو؟! ییگومان خۆی دادگەر دەیهوێ ئیمە (موسی) (عليه الصلاة والسلام) بکەینە سەر مەشقی خۆمان، وە دەیهوێ کە دیکتاتۆر و طاغوتەکانیش پەند لە فیرعهون وەربگرن، فیرعهونەکان هەرچەندە دەستەلات داربن، سەرەنجامیان هەر تیچوونە، موسا و موسا ئاساکانیش، هەرچەندە مەزلووم و بی دەست و گرفتار بن، بەلام سەرەنجام بەپی یاسا و سوننەتی خوا، مادام خۆراگرو پشوو درێژوو بەردەوام بن، هەر سەر دەکەون،

چونکه ویستی خویان له پشته وهیه، وهك خوا فهرموویه تی:

﴿وَرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾ (٥) القصص: ٥.

واته: وه دهمانه وی که چاکه له گهل نه وانه دا بکهین، که له زهوی دا، چه وسینراونه وه، وه بیانکهینه پیشهوا و بیانگیرین به میراتگر (ی سته مکاران).

پاښتونى مەكتەبى ماموستا عەلى بابېر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

Google Play

App Store

له نۆزه كۆمهله بېنەكان له كەتانیس
ههنگامه بۆنه بۆنه بۆنه بۆنه
ههنگامه بۆنه بۆنه بۆنه بۆنه

www.alibapir.com

عەلى بابېر Alibapir

عەلى بابېر Alibapir

كەتانی

پاښتونى مەكتەبى ماموستا عەلى بابېر

The central graphic is a vertical banner featuring a portrait of a man in a military uniform. Above the portrait, the text reads 'له نۆزه كۆمهلاپەڕەییەكان لەكەڵدان' (From the commemorative days of the martyrs) and 'بەن ئەمەك بێر مۆڵەتێكی ئابووبەكر' (We are giving you a license from Abu Bakr). Below the portrait, it says 'ئابووبەكر ئابوبەكر' (Abu Bakr Abu Bakr) and 'ئابووبەكر ئابوبەكر' (Abu Bakr Abu Bakr). To the left of the banner, there are social media links for AliBapir, including Facebook, YouTube, and mobile app download instructions with QR codes. To the right, there are more social media links for AliBapir, including Facebook, YouTube, and mobile app download instructions with QR codes.

لە کۆتایی ئەم توێژینەوهشدا، لەبارەى گەلۆبالیزەیشن (عولمە)وه، دەلیم: هەلۆیستی شەرعیی و راست و دروست، بەبۆچوونی ئیمە لەبارەى جیهانگیرییەوه، ئەوەیە، کە ئیمە جیهانگیریی، هەمووی بەیەک چاوتەماشانەکەین و، بەتەرازوی شەرع هەلۆیسەنگین و، چاکەو خێرەکەى لەلایەك دابنیین و، نەگەتیی و شەپەکەشى لەلایەك دابنیین و بلیین: پشتگیریی ئەو خێرو چاکانەت دەکەین و، دەست خۆشیشی لێ بکەین، بەلام بوێرانەش بەرانبەر بەخراپەکانیشی بلیین: مالى قەلب سەر بەخاوەنیەتى، وه بلیین: جەنابی ئەمەریکا! تۆ دەرەوى لە بابۆلە خواردنەوه، تاکو سەبیارە دروست کردن وهتد، لەهەمووشتیکدا شوین تۆ بکەوین!! نەخێر من نانی خۆم بەشیوەى خۆم دەخۆم، بۆچی دەبێ تۆ (هەمبەرگرو ساندوویچ و پیتزا) و شیوەى بابۆلە خواردنیشم بۆ بینى؟! ئایا ئیمە تاکو ئیستا نەمان زانیوه، بەلای کەمەوه نان بخوین؟! تۆ بۆچی دەرەوى تەنانەت لەجل و بەرگ پۆشین و عادت و نەرىت و ژيانى رۆژانەو، تەنانەت لەئاو خواردنەوهشدا، وهك تۆ بکەین؟! بۆچی ئیمە تانیستا بنیادەم نەبووین و کلتووور فەرەهەنگی کمان نەبووهو ئایین و رێبازی کمان نەبووه؟!

بەلێ، دەبێ بەئەمەریکا و رۆژئاوا بلیین: ئەوانەى خۆت بۆ خۆت، تۆ بۆچی فەرەهەنگ و کلتوووری خۆت، عادت و نەرىتی خۆت، لەسەر ئیمە فەرەز دەکەى؟ شتى خۆت کەتایبەتەندى خۆت، بۆ خۆت، بەلام تەکنۆلۆژیایەکەت، کە زاده و بەرەهەمى فیکر و ئەزموونی سەرچەم بەشەرییەتەو بەتەنیا هێ تۆ نیە، تاکو بیکەیه مەنت بەسەرمانەوه و بەهۆى ئەوهو مەنتەبار و چاوبەرەرژێرت بین! چونکە کاتى خۆى بەپێى^(۱) خۆى تەکنۆلۆژیای بەرەو پێش چوونی پێشەسازی و زانستى سروشتی، لەسەر دەستى زاناو شارەزا مسوڵمانەکان بنیات نراوه و، دیارە دیسان ئەوانیش بەتەنێ هێ خۆیان نەبووهو، ئیستیفادەیان کرد، لەشارستانیتى میصر و رۆم و فارس و یۆنان و، کتیبەکانیان تەرجەمە کردن، بەلام بیگومان زیادهى خۆشیان زۆر خستەسەرى، وه ئەو تەکنۆلۆژیایە، بەرەم و کەلەپووریکی گشتییەو، هەموومان بەشمان پێیەوهیە، بەلێ، با بەراشکاوێى و بوێرانە بەرۆژئاواو جیهانگیرییەکەى بلیین: چاکە و خێرەکانت بەسەرچا، بەلام شەرو خراپەکانت و عادت و نەرىتی خۆت، بێردۆزەو فەلسەفەى پووجى خۆت، بۆ خۆت، تۆ کە پیاو

(۱) واتە: لەقەدەر ئەوساو بەوگۆڕەى ئەوکاتە.

لەپیاو مارە دەکەى، ئەو لەلای ئیمە شتیکی نامەعقوولە، یان ژن لەگەڵ ژن، وەكچ پێش ئەوێ شوو بکات لەلای ئیو جارێ وایە سێ چوار مندالی دەبن و، دەوڵەتیش ناچارە بەخێویان بکات!! ئا ئەو شتانه عادت و نەزیتی شایستەى خۆتان و، بەکەلکی ئیمە نایەن، چونکە دینمان پیمان نادا و، عەقڵیشمان پەسندیان ناکات!

بەلێ، هەلۆیستی شەرعییانەو ژیرانە لەبەرانبەر جیهانگیریدا، ئەوێە کە: خێرەکەى لێ وەرەگیرین و، شەپەکەشى بە سەردا بدەینەو، وە تەنها ئەو شتیکی شەرعییانەو عاقلانە، ئەک وەك هەندێك فەقیر حالى بەهەلەداچوو دەلێن: پیمان وابێ دەبێ لەهەموو شتێك دا تەسلیمی بین، یان هەموو شتیکیان ڕەفز بکەین و بەشەپەکەیانەو، خێرەکەشیان ڕەفز بکەین، وەك چۆن بابەخێرەکەیانەو، شەپەکەشیان قبوول نەکەین.

ئەجا ئیمە باهەر تەماشای خەلکی ئەوروپا بکەین: دەبینین زۆر لەخەلکی ڕۆژئاوا، زۆر ناپەزایەو چەندە بێزارە لەو واقعیی گەندەلی جیهانگیرییە، چونکە دەزانن سەری بەکۆی دەگات، وەك خوا فەرموویەتی:

﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا﴾ یوسف - ۲۶-

ئیمە ئەگەر هەر تەماشای ئەوان بکەین، دەبینین خۆیان چەندان خۆپێشاندان دەکەن و، چەندان کتیب دەنوسن، لەسەر (جیهانگیریی)، ئەگەر هەر شتەکانی خۆیانیش بخوێننەو، خێرو شەپەك و خراپی جیهانگیریمان، تارا دەدەك بۆ مەعلووم دەبێ، بەکورتیی: بائیمە وەك دارکەری شەوێ، جیهانگیریی هەمووی ڕەفز نەکەین، وە هەموویشی قبوول نەکەین، بەلکو لەبێژینگى بدەین، بەبێژینگى عەقل و شەرع، چاك و خراپ و، (دان) و (كا)ی لەیەك جیا بکەینەو.

خوای بەخشەر و بەبەزەیی بەکەرەمى بێ سنووری خوێ، میللەتانی مەسولمان بەگشتی و، میللەتی مەسولمانی کوردستان بەتایبەت، زیاترو چاکتر بختە سەر جادەى شەریعەت و، بێپاریژی لەشەپە زیانەکانی جیهانگیریی، وەتۆفیقیشمان بدات، کە لەخێرو چاکەکانی بەهەرەمەند بین، بەشیوەیەکی شەرعییانەى گونجاو لەگەڵ بەرژەوێدییەکانماندا.

ئالقەي پېنجەم

سىكۆلارىزم (عەلمانىيەت) سەرنجىكى واقىيىيەتە و ھەلسەنگەندىكى تىتەرەيىيەت

مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR codes for app downloads

بە نۆۋە كۆمەلەنمەكەن مەكتەپ

بىز مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

www.alibapir.com

AliBapir

QR codes for website and social media

مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

AliBapir

QR codes for social media

ئەم ئالقەيە

ئەم ئالقەيە پېنجەمەش لەزنجیرەي (چەند مەسەلەيەکی باوی سەردەم) وەك ھاوئەلەکانی دیکەي، لەبنەرەت دا وتاریکی بەندەبوو، كە لەھۆلی (پۆشنییری) دا دراو، لەسلیمانی لەكۆرپێك دا كە لەپۆژی: ۷ / رجب / ۱۴۲۳ ك، بەرانبەر: ۲۰۰۲/۹/۱۴ ز دا بۆبەندە بەستراوو.

ھیواداریشم ئەم بەرھەمە تیشکیکی باش بختەسەر سیکۆلاریزم (Secularism)، كە بلاوترین ئایینی دەستکردی ئەم پۆژگارەيە، ھەرچەندە کاتی خۆی پۆژئاوا بەناچارپی پەنای بۆبردووە. بەلام لەم پۆژگارەدا شوینەوار و دەرھاویشتە خراپەکانی، زۆر بەتاشکرا دەرکەوتوون و، ھەرکەسیك عەقل و وێژدانی ھەبێ و، خۆی بەدڵسۆزی کۆمەلگا و ئۆممەتەکەي بزانی، نکوولی لەوئەناکات.

وہ سیکۆلاریزم لەدوو ڕووەوە لەمسوڵمانان حەرەم و قەدەغەيە:

یەك: چونكە ئایینیکی دەستکردی مەوۆقە و، جیگرەو (بەیل)ی ئیسلامە و ھەرکەس برۆای پېینی - بەمەرجێك وەك خۆی بیناسی و چەواشەنەکراپی و بەسەھوونەبرای - فری بەئیسلا مەو نامینی.

دوو: پۆژئاوا لەسۆنگەي ڕووکردنە سیکۆلاریزمەو، گێرۆدەي چەندان نەھامەتی و قەیران و کێشەي بێرەزابوون، كە پشووین پێ سوارکردووە.

لەخوای بەرز و مەزنیش داواکارم، كە بەچاکە و لوتفی بێ سنووری خۆی، گەلی کوردی مسوڵمان و گەلانی دیکەي مسوڵمانیش، لەبەلای لەئیسلا لادان پاریژی و، ئەوانەش كە بەدەردی سیکۆلاریزمەو گرفتاربوون و سەرگەردان بوون، شیفایەکی خیرایان بدات و لەوگێژاوە دەرەزبان بکات.

رێ خۆشکردن

سەردەتا بە خێر هاتنیکی گەرمی هەموو لایەکتان دەکەم، ییگومان شتیکی ڕوون و تاشکرایە، کە ئێمە وەک گەلی مەسولمانی کوردستان، بە لکو فراوانتر وەک گەلانی مەسولمانی عێراق و مەسولمانانی جیهانی ئیسلامیی بە گشتی، لە هەموو سات و سەردەمی کدا زۆر پێویستیمان بە یە کدی ناسین و یە کدی خۆبەستنەوە و لە یە کدی تێگەشتنیکی راست و دروست هەیە، چ جایی لێم بارودۆخە دژوارەدا، کە بە گشتی دنیای پێدا ڕەت دەبێ و، ئۆمەتی پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) و عێراق و کوردستانیش بە تاییبەتی تر، چونکە بە راستی گەلانی دنیا، بە درێژایی میژوو ئە گەر بۆیان کرابێ، کە ئامانجیکی باش و گەورە بۆ خۆیان بینەدی، تەنھا بە هاوکاری و تەبایی و یە کەنگیی و یە کەنگیی و هاوھەڵوێستی نیوانیان بوو، وە بە پیچەوانە وەش هەرساتێک زەفریان پێ برا بێت، ئە لایەن نەیارانیانە، ئەو ئەو کون و کەلێن و درزانە بوو، کە لە ریزەکانیاندا بوون، بۆیە من بە پێویستی دەزانم کە هەموو ئەو بابەتە گرنگانەی، کە پێویستە ئێمە وەک کۆمەلگایەکی مەسولمان، تێیاندا بگەینە بنج و بنەوان و حەقیقەت و، وەک خۆیان بیانناسین و، نوختەیان تێدا بخەینە سەر پیت، لێیان بکۆلمەو و بەوردیی سەرنجیان بدەم، ئنجا چ مەسەلەی تەبایی و پیکەوژیان بێ، چ مەسەلەی مافەکانی مرۆف، چ مەسەلەی عەولەمە و، چ مەسەلەی تیرۆریت کە لە چەند کۆرپێکی پێشتردا باسمان کردن، چ مەسەلەی عەلمانییەت بێ، چ مەسەلەی دیموکراسیی بێ، چ ھەر مەسەلە و بابەتیکی دیکەی گرنگ بێ، کە ئێمە وەک کۆمەلگایەکی، جارێ ئەو چەمک و بابەتانەدا نە گەشتووینە رێککەوتن (اتفاق) یەک، تاکو وەک خۆیان بیانناسین و تێیان بگەین، بۆیە ییگومان

ناتوانين يەكپىزىو يەك دەنگ و يەكپەنگ و ھاو ھەلۆيست بين لەبەرانبەر ياندا.
ئىنجا ئىمە لە چوار بەش دا باسى سىكۆلارىزم دەكەين:

يەكەم: پىناسەي سىكۆلارىزم دەكەين كەچىيە؟، بۇ چى بەعەلمانىيەت، يان بەعەلمانىيەت تەرجمە كراو، ناودەبىت؟!

دووەم: سىكۆلارىزم (عەلمانىيەت)، كەي و لەكۆي و چۆن و بۇ چى سەرى ھەلداو؟!

سێيەم: بەرھەم و شوئەوارى سىكۆلارىزم لە ژيان و گوزەرانى خەللى خۆئاوادا، چىيە و چۆن؟! چونكە نابى ئىمە ھەر لەخۆمانەو، بانگەشە بۇ بىروبوچوونىك بەكەين، بى ئەوئى كەبزانين و تىبگەين، داخو خەللى دىكەي سەرزەوى زيانى لى كردو، يان قازانج، چونكە ئەو جۆرە بىرو تىپرامانە لە ژياندا، زۆر ھەلەيەو پىچەوانەي عەقل و لۆژىك (منطق)، وىپراي ئەوئى، كە پىچەوانەي شەرع و بەرنامەي ئىسلامىيەت.

چوارەم: سىكۆلارىزم ھالەتتىكى بى پاساوو ناشرەيى و نارەوايە بۇ مىللەتتىكى مسولمان.

ھەرەكە لىرەدا لەو بارەيەو ھەلەسەنگاندن و بەراوردكارىيەكەي دادەپەرەوانەو ژىر بىزانە لەبارەي سىكۆلارىزمەو، دەكەين.

پاڤەياندى مەكتەبى مەسۇئا عەلى بابىر

AliBapir

Google Play

App Store

لە تۆرە كۆمەلەرىيەكان لەكەلناين

بەشەكەي سەرزەوى زيانى

بەشەكەي سەرزەوى زيانى

www.alibapir.com

پاڤەياندى مەكتەبى مەسۇئا عەلى بابىر

ھەل بابىر AliBapir

عەلى بابىر AliBapir

كەتەي

پاڤەياندى مەكتەبى مەسۇئا عەلى بابىر

به‌شى يه‌كه‌م

پېناسه‌ى سېكوډلاريزم (عه‌لمانيه‌ت)

مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR codes for app downloads

بە نۆۋە كۆمەلەنمەكەن مەكتەپ

بىز مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

www.alibapir.com

AliBapir

QR codes for website and social media

مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

AliBapir

QR codes for social media

وشەى (عەلمانییەت) سەر جەم فەرەهنگەکانى زمانى عەرەبى لەسەر ئەو کۆک و یەكدهنگن، کە وشەى عەلمانییەت تەرجەمەى وشەى [سیکۆلاریزم - Secularism] ی ئینگلیزی و لائیک (laic) ی فەرەنسییە، وە بەهیچ شێوەیەك پەيوەندی بەوشەى زانست (علم) هەنە، ئەلە زمانى فەرەنسییە و نە لە ئینگلیزیشدا. چونکە وشەى زانست، لەزمانى ئینگلیزیدا [Science - ساینس]، بەلام مانای تەرجەمەى پڕ بەپیست و راست و دروستى وشەى سیکۆلاریزم بریتىە^(١):

[دنیا پرستى، دنيا گەرايى و بى دينايەتى (الدنيوية والادينية)]، هوى ئەو هەش کە نووسەرە عەرەبەکان بە (العَلْمَانِيَّة) تەرجەمەیان کردو، ئەو هە کە سەرەتا بە (العالمانية)، واتە: (الدنيوية) تەرجەمەیان کردو، پاشان بۆ ئاسان بوون لەسەر زمان ئەلیف (ا) هەکیان گۆریو بە سەر (فتحه) و بۆتە (العَلْمَانِيَّة).

کەواتە: تەرجەمە کردنى سیکۆلاریزم بە (العَلْمَانِيَّة) کەوا پێشان دەدرى پەيوەندى بەزانیاری (علم) یهوه هەیه، هەلەیهو جوړیکە لە چەواشە کردنى خەلک و فیل لیکردنیان و گۆرین و لادان (تغییر و تحریف) ی راستى و جەوهەرى مەسەلەکان!

بەلێ، لە راستییدا تەرجەمە کردنى وشەى (Secularism) بە (عیلمانییەت) فیل و تەزویرو ساخته کارییه کی ئاشکرایه، بەمەبەستى جوانکردنى بیجمى دزیو ناشیرینی وشەو بیردۆزى ناویراو، چونکە زانراوه کە ئەگەر سیکۆلاریزم بەماناو چەمکی راستەقینەى خوى کە بریتىە لە: (بى دينايەتى و دنيا پرستى) تەرجەمە بکړی، پرووى نیو میللەتیکى مسوڵمانى ناییت، بەلام ئەگەر بگوترى: عیلمانیەت، ئەو مانایه کی بریقه دارو فریودەرى بۆ پەیدا دەبێ!

ئێستاش دواى ئەو هى ماناو چەمکی (سیکۆلاریزم) مان لەئەسلى زماندا زانى، بابۆ زیاتر دلنیاى و بەرچاو پرووونوونەوه لەو بارهوه، سەرئەنجام بدەین، داخۆ فەرەهنگەکانى رۆژئاوا و ئەوروپا، کە کانگاو مەلەبەندى سەرەلدانى رێچکەى

(١) (فەرەهنگى نوێ) یش لەپێناسەى سیکۆلاریزم داگوتویەتى: (دنیا پرست، باوەر بە کاروبارى دنیایى و خۆشهویستى دنیاو، باوەر نەکردن بە دەرەوهى ئەمانە) برۆانە: لاپەرە (١٩٠) نووسینی، بورهان قانعی، چاپی یەكەم ١٩٨٥.

سیکۆلاریزمیشە، چۆن پێناسە ی وشە ی ناوبرا و دەکەن:

۱- لە (ئینسکلۆپیدیای بەریتانیی) (دائرة المعارف البريطانية) دا لەبارە ی پێناسە ی وشە ی ناوبرا و دە، ئەمە هاتو، کە مەن یە کسەر بە کوردیی تەرجمە ی دەکەم:

دەڵی: [سیکۆلاریزم: جوولانە وە یەکی کۆمە لایە تیە و، دەیە ی خە لکی لە ئە میەت و با یە خ دان بە دوا رۆژ دە، بگۆر ی بۆ گە رگە ی دان تە نیا بە ژیا نی دنیا) هەر وە ها دە لێ: (ئە و رێ باز گە و دیا ر دە یە ش لە و دە وە سە ر ی هە لدا، کە پێ شتر خە لک لە سە دە کانی نی وە راس تدا، زۆ ر خۆ لیا ی خوا بو و، زیاتر گە رگە یان بە دوا رۆژ دە دا و، خۆ یان دو وەر دە خستە وە لە ژیا نی دنیا و، بە شتێ کی کە م و بێ بە ها یان دە زانی و، زیاتر ر و و لە خوا بو و، نە ک ر و و لە دنیا، بۆ یە بۆ بە ر هە لست یی کرد نی ئە و بیرو بۆ چو و و ئە و هە ست و نە ستە قو وڵ، ئە و رێ بازە (سیکۆلاریزم) پەیدا بو، بە و هیوا یە ی کە دوا رۆژ و خوا و شتە پە نهان و نادیا رە کان (غی بیات) لە دڵ و دە رو و و لە بیرو بۆ چو نی بە ندە کاندا، لێ ل و و ن بکا و بیان سڕ یتە و، تاکو لە بر ی ئە وە تە نها خە ریکی خۆ و دنیا و هە وا و ئا رە زو وە کانیان بن، بە تایبەت لە دوا ی (رێ نسانس)^(۱) دە، (واتە: لە دوا ی راپە رینی (شۆ رشی زانستی)) ئە و رە و تە هاتە کایە و، کە لە سە دە ی (۱۶) دا، هە م ئە و رێ نسانسە سە ر ی هە لدا و، هە م ئە و بیرو بۆ چو و نە ش ئە و کات پە رە ی سە ندو، هە م ی شە ش دا کۆ کیی لە سەر ئە وە دە کرد، کە دە بێ هە مو و خۆ لیا و خوا ست و ئا و تە کانی مر و ف لە سەر ئە م زە و ییە و، لە م ژیا نە ی دنیا دا بێ نە دی و، نابێ هیچ بی رێ ک لە خوا و دین و دوا رۆژ بکری تە وە و، نابێ هە ر گیز هە ست و مێ شکمان بە وە وە بە ندو خە ریک بکە ی و هیچ بۆ شایە کی دڵ و دە رو و نمان بە وە پڕ بی تە وە).

۲- لە فەر هە نگ ی جیهانی نو ی (قاموس العالم الجديد) دا گوترا وە: (وشە ی سیکۆلاریزم بە دو ومانایان دێت:

أ- واتە: گیانی دنیا گە رایی، یان رێ رە و ی دنیا گە راییە کان، واتە: ئە و نە ی کە تە نها بر وایان بە دنیا هە یە.

(۱) شۆ رشی فەر هە نسی دژی کلیسا، کە لە سا لی (۱۷۸۹) زدا ر و ویدا.

ب- برابوون بهووی، که کاروباری کلّساو ئایین، هیچ په‌یوه‌ندییه‌کیان به‌کاروباری نیداره‌و ولاته‌وه‌ نیه، به‌تایبەت له‌بوارى په‌روه‌رده‌ی گشتیدا).

۳- وه‌ فەرهنه‌نگی (ئۆکسفۆرد) ده‌باره‌ی وشەى سیکۆلاریزم ده‌لێت: (سیکۆلاریزم واتە: دنیا گه‌رایى، یان مادده‌ گه‌راییه‌ک، که دین و پرووحي نه‌ییت، وه‌ک په‌روه‌رده‌ی سیکۆلاریستی، که بریتیه‌ له‌ بى‌ دینایه‌تیی و ئاره‌زووبازیی و ته‌پل لیدان و مؤسیقاژهنیی، وه‌ ده‌سته‌لاتی سیکۆلاریستی، بریتیه‌ له‌ حکومه‌تی دژ به‌دین و دژ به‌کلّساو، دژ به‌ به‌ندایه‌تیی کردن بۆ خوای کردگار، وه‌سیکۆلاریزم هه‌لگری ئه‌و په‌یام و به‌یداخه‌یه، که‌نابی دین بناغه‌ی ره‌وشت و په‌روه‌رده‌ ییت).

۴- (قاموس معجم الدولی الثالث الجديد) ده‌لێت: [(سیکۆلاریزم) پرێره‌وێکه‌ له‌ ژيانێک که به‌رپۆه‌ چوون و کاروباره‌کانی له‌سه‌ر ئه‌و بنچینه‌یه‌ بنیات نراون، که‌ناییت ئایین و خه‌لکی دیندار ده‌ست وه‌ربه‌نه‌ حکومه‌ت و کاروباری ده‌وله‌ته‌وه‌، وه‌ (سیکۆلاریزم) بریتیه‌ له‌: سیسته‌م و پرژیمیکى کۆمه‌لایه‌تیی، بۆیه‌ له‌باره‌ی ئه‌خلاقی کۆمه‌لگای مروّفایه‌تییه‌وه‌ ده‌لێت: پێویسته‌ ئاکارو ره‌وشت و به‌ها ئه‌خلاقییه‌کان ره‌چاو نه‌کړن، به‌لکو ته‌نهاخواست و به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی ژيانى نوێ و، هاوچه‌رخانه‌ له‌به‌رچاو بگيریت] واتە: ژيانى کۆمه‌لگای مروّفایه‌تیی به‌و شێویه‌ به‌رپۆه‌ به‌جیت: له‌رووی ده‌وله‌ت و کۆمه‌لایه‌تیی و ئه‌خلاقییه‌وه‌، که‌هیچ حسابێک بۆ خواو دین و دواپۆژ نه‌کړیت!

جابه‌پێزان!

ئهم پێناسانه‌ بیرو بۆچوونی فەرهنه‌نگه‌کانی رۆژئاوان، له‌باره‌ی وشەى سیکۆلاریزمه‌وه‌، بۆیه‌ که‌ له‌نیۆ کورده‌واریی خۆماندا، زۆر جار وشەى: (عه‌لمانییه‌ت) به‌ (فصل الدين عن الدولة) یان (فصل الدين عن السياسة) واتە: له‌یه‌کدی جیاکردنه‌وه‌ی ئایین و ده‌وله‌ت، یان جیاکردنه‌وه‌و قرتاندنی ئاین له‌کاروباری سیاسه‌ت و حکومه‌ت، پێناسه‌ ده‌کړی، ئه‌وه‌ له‌راستییدا ئه‌و لیکدانه‌وه‌و مانا کردنه‌ بۆ سیکۆلاریزم، ماناکردنیکی جوزئییه‌و، ته‌نها به‌ش و لایه‌نێک له‌سیکۆلاریزم ئاشکراو روون ده‌کاته‌وه‌، بۆیه‌ هه‌قه‌ بۆ مانای پر به‌پێستی

عەلمانییەت بۆلۈمى: واتە: [ئىك داپرىن و ئىك جياکردنەوہى دین و ژین] نەك تەنیا دین و دەولەت، يان تەنھا دین و حكومەت، چونكە سىكوڤلاريزم بەر لەوہى سەروكارى لەگەڵ سىياسەت و حوكمرانىي ھەبى، سەروكارى لەگەڵ ئەخلاق و چۆنيەتى بىركردنەوہى بەشەرو بەھاو پرەشتە بەرزەكانى مرۆفە، وە دەلى: نابى ھەموو ئەوانە لەدینەوہ وەربگيرين و، لەدینەوہ ھەلبەنجرين، بۆيە ئەگەر بگوترى: (سىكوڤلاريزم) تەنھا واتە: (جيايى دین و دەولەت)، بەراستىي ئەوہ واتاو پێناسەيەكى بچووكى سىكوڤلاريزمە، بەلكو سىكوڤلاريزم دەلى: دەبى بەھەموو شىوہيەك ژین لەدین جيا بكريتەوہو، ھىچ حىسابىك بۆ دین و دواپۆژو لېرسينەوہ نەكرى.

ئەوہ بەكورتىي پێناسەو لىكدانەوہى واتاو چەمكى وشەي (سىكوڤلاريزم) عەلمانییەت بوو، كە بریتیە لە دنیا پەرستىي و بى دىنايەتىي و گوى نەدان بەدین و دواپۆژو خواو پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم).

پاڤەباردنى مەكتەبى مامۇستا عەلى بابېر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

پاڤەباردنى مەكتەبى مامۇستا عەلى بابېر

AliBapir

YouTube

Telegram

WhatsApp

Facebook

بهشی دووهم

(سیکولاریزم) که ی و لهکوئ و
چۆن و بوچی سهری هه‌لدا؟!

له نۆزه كۆمهله‌به‌نیه‌كان له‌كه‌له‌نایی
بەش هه‌كهم عێز موافق النوازل القادملی

پاڤه‌پاڤانی مه‌كتەبی مامۆستا عه‌لی بابێر

AliBaB.ir

archive.org/details/@alibapir

پاڤه‌پاڤانی مه‌كتەبی مامۆستا عه‌لی بابێر

كه‌له‌نایی
پاڤه‌پاڤانی مه‌كتەبی مامۆستا عه‌لی بابێر

AliBapir

پاڤه‌پاڤانی مه‌كتەبی مامۆستا عه‌لی بابێر

دیاره ئەو پرسیاره لەناخ و میشکی زۆر کەسدا خۆی مەڵاس داوێو دەخولیتەو، کە داخۆ ئەو بیروبوچوونە بوچی پەیدا بوو؟ وە خەلکی ئەوروپا بوچی ئەو ڕینگایەیان گرتە بەر؟! وە چەندان پرسیارى دیکە لەبیروھۆشی گەلێک کەس دا لەو بارەوێ هەن، بۆیە ئێمەش بەر لەھەموو شتێک دەلیین: نیوەرۆک و کرۆکی رەوتی سیکۆلاریزم، کە بریتییه لە بێ دینایەتی، واتە: حیساب نەکردن بۆ خواو پیغمبەر (صلی الله علیه وسلم)، و، حیساب نەکردن بۆ شەریعەتی خۆی تاک و تەنیا، ئەو ڕیچکەو بیرکردنەوێیە (جگە لەزاراوەکەى) شتێکی زۆر دێرین و لەمێژینەیه، هەر لەو پۆژەو، کە خۆی پەروردگار ئادەمى لەسەر گۆی زەوی دانای، خستیه ژێر بارى تاقي کردنەو، پاشان (قابیل و هابیل) ی رۆڵەکانی ئەو بەشەرھاتن و، هابیل لەترسی خوا، خۆی لەیاخی بوون و سەرپێچیی خوا، گرتەو، دەستی نەچووێ خۆینی (قابیل) ی برای، بەلام قابیل لەبەر یاخی بوون و بەرژەوێندی خۆی، بێ فەرمانیی خۆی تاکى کردو، گۆی نەدایە خۆین رشتن و، هابیلى برای خۆی کوشت، ئیدی هەر لەوساتەو ئەو ناکۆکیی و ململانێیە و، ئەو دوو ڕپرەوێ: گۆینەدان بەخواو بە دواپۆژو، گۆی دان بەخواو بەدواپۆژ، لەبەر چاوەگرتنی قەبرو قیامەت و لیپرسینەوێ خواو، لەبەرچاوەگرتنی ئەو لایەنە، لەنیوان ئادەمزادەکاندا سەریان هەڵداو پەیدا بوون، تاکو دنیاى دنیایە، بەردەوام دەبن، وە ئەو دوو ڕپرەو، دوو ڕووەو ڕووکارى ھاوتەریب و ناکۆک و پێچەوانەو دژ بەیەکیدین و، هەمیشە ململانێی یەکدی دەکەن و، بەپێچەوانەى یەکیدەو دەپۆن و دەجوڵینەو. هەلبەتە ئەو دوو ڕپرەوێش هەلقولای سەرشتی ئینسانن و، خۆی پەروردگار هەر لەسەرەتاو ئینسانى وا خولقاندو، کە بتوانی چاکەکاریت، یان خراپەکاریت، ڕپی راست، یان ڕپی چەوت، ڕپی هەق، یان باطل بگرتە بەر، وەک خۆی دادگەر دەربارەى ئەو دەفەرموی:

﴿ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ۚ ﴾ الشمس: ٨.

وە دەفەرموی: ﴿ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴾ الانسان: ٣.

وه هه ره شهوه شه که وای کردوه ئینسان له سه ره شه زه ویه به که لکی شهوه بیته، که جیشینی خوی^(۱) بهرز بیته و، شایسته ی هه لگرتنی په یام و بهرنامه ی خوایته:

﴿ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ ﴾ الأحزاب: ۷۲.

وه به که لکی شهوه بیته که بو تاکی کردنه وه دابنرته:

﴿ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ الملك: ۲.

چونکه ده توانیته بهرزبێ، یان نزم بیتهوه، هه له بکات، یان راست بکات، راست، یان خوار بپوات، ده توانی هه هه ق وهر بگری و، هه به وای باطیل بکهویت، وه ته گهر ته ماشای قورثان بکهین، ده بینین خوی بهرزو مهزن له سه ره زاری کو مه لیک له بی بپوایه کان، ئاوا بو مان باسی شهو رپهروه دهکات، که بریتیه له دنیا گهرایی و بی دینایه تی، وه ده فهرموئ:

﴿ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُم بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴾ الباقية: ۲۴.

واته: وه (کافره کان) گوتیان: ژیان ته نهها شه ژیانیه دنیاوه، ده مرین و ده ژین، وه نهها رپوژگاریش ئیمه له نیو دهبات و ده مان فهوتینی، (یانئ: ئیمه به هیچ له نیو ناچین، چونکه خویه ک ئیمه ی دروست نه کردوه، نامان مریتی، به لکو ئیمه بو خو مان ده ژین و ده مرین، ئنجا کاتی که ته مه نمان به سه ره چوو، رپوژگار ئیمه له نیو دهبات و نامان هیلیته! شهوان وا ده لین)، ته گهر چی هیچ نازان و هیچ زانیاریه کیان لهو بارهیه وه نیو، سهریان لئی ده رناچی، چونکه شهوه غه بیهو غه بییش ته نهها خوی داد گهر ده زانی، به لکو شهوه ی که شهوان ده لین، ته نهها گومانیک ناره وایه.

(۱) وه خوی بهرزو مهزن ده فهرموئ: ﴿ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً ﴾ البقرة: ۳۰.

واته: کاتی که په روه رگاری تو به فریشته کانی فهرموو، ده موئ (جیشین) لیک له زهوی دا دابنیم، (که بریتیه له ئاده م و وه جه که ی).

دیاره‌ئه‌وه‌ی خوی پنهان بین فرموویه‌تی، له‌سه‌داسه‌د وایه، چونکه هیچ کافرو مولحیدنک نیه، که‌له کوفرو بی دینایه‌تیدا بگاته یه‌قین، وه چهندان جار (به‌نده) له‌گه‌ل خه‌لکی کافرو مولحیددا گف‌تو‌گو‌م کردوه له‌سه‌ر ئه‌و مه‌سه‌لانه، وه کاتی‌ک که راست‌گو‌یانه قسه‌یان کردوه، دانیان به‌و حه‌قیقه‌ته مه‌زنه‌داهیناوه، که‌هه‌میشه له‌گومان و دوو دلی و دله‌پراوکه‌دان، چونکه هه‌رگیز ئینسان له بی‌پروایی و له‌دوور له‌خواییدا، دلی ئارام ناگرێ و ناگاته یه‌قین، ئه‌وپه‌ری گومان‌یه‌کی به‌هیز (ظن راجح) یان، ده‌بی‌ت، به‌لام هه‌ر ناگه‌نه پله‌ی یه‌قین، چونکه ئینسان ته‌نها له حه‌قدا ده‌گاته یه‌قین.

هه‌روه‌ها خوی به‌رز به‌سه‌ره‌اتی گه‌لی (شوعه‌یب) مان (علیه السلام) بو ده‌گیر‌په‌ته‌وه، که ئه‌وانیش گو‌تو‌ویانه: نابج ئایین ئاو‌پته‌و تیکه‌لاوی ژین بکری و، نابج ئاین^(۱) به‌شداری حوکم و سیاسه‌ت بکات، به‌لج، ئه‌و مه‌سه‌له‌یه شتیکی زور دیرین و له‌می‌ژینه‌یه، ئه‌وه‌تا گه‌لی شوعه‌یب به‌شوعه‌یب (علیه السلام) ده‌لین:

﴿ قَالُوا يَشْعِيبُ أَصْلَوْتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَتْرَكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِیْ أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِیْمُ الرَّشِیْدُ ﴾ هود: ۸۷.

واته: ئه‌ی شوعه‌یب! ئایا نو‌تر (و عیباده‌ت) ده‌کت (بو خوا) فرمانت پی ده‌کات، که ئیمه ده‌ست له دوو شتی سه‌ره‌کی و باو هه‌لبگرین، که بریتین له: یه‌که‌م: ئایا ئیمه ده‌ست له‌بت په‌رستی و ساله‌های سالمان هه‌لبگرین، که هه‌ر له‌دیزه‌مانه‌وه باب و با‌پیرانمان په‌رستوویان؟!

دووهم: ئایا ده‌ست له‌وه هه‌لبگرین، که چهندان ساله به‌ئاره‌زووی خو‌مان ته‌سه‌ر‌پروف له مال و سامانماندا ده‌که‌ین، به‌بی گو‌ی دانه به‌هابه‌رزه‌کان و ئه‌خلاق و دوا‌پو‌ژو به‌رژه‌وندیی گشتی؟ ئایا تو نو‌تره‌که‌ت وات لیده‌کات و فرمانت به‌وه پی ده‌کات، که‌ر‌ی‌گا له‌بت په‌رستییه‌که‌ی ئیمه بگری، وه‌ر‌ی‌گا

(۱) ئایین (دین) به‌مانا و چه‌مکه عور‌فی و باوه‌که‌ی، که له‌وه‌جی خواوه سه‌ر‌چاوه ده‌گری، ئه‌گه‌رنا وشه‌ی (دین) یانی: به‌رنامه‌ی ژیان، ئنجا له‌خواوه‌هه‌تبی، یان له‌به‌شه‌روه‌ه.

لە دەۋلەتمەندبۇون و سەرمایەدارىتىمان بگرى و، بىى بەبەرەست و ئاستەنگ لەرپىگای خواست و ئارەزوۋەکانمانداو، لى نه گەرپى بە كەيفى خۇمان بکەين؟! بۆيە بەتەنەو تۈنەجەۋە پىى دەلین: بەراستى تۆ پىاۋىكى زۆر ھىمن و لەسەر خۇو سەر راستىى:

﴿إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ﴾ (۸۷)

كەۋاتە: ئەو رەۋت و رېبازەى، كە دەلئىت: نابى عىبادەت تىكەلى سىياسەت بكرىت و، نابى دىن ھەقى بەسەر ژىنەۋە ھەبىت، ئەۋە بىروبوچۈۋىكى زۆر كۆنەو شتىكى تازە نىە، بەلى، بابزانىن، كە (سىكۆلارىزم) ۋەك زاراۋىەك تازە پەيدا بوۋەو، ئىستا بەكاردى، بەلام لەمىژە ۋەك بىرۋكەيەك بوۋە و، ھەركاتىك ئىنسان لەخوا دوور بوۋىت، ھەۋلى داۋە ھەر خەرىك و سەرقالى دىنا بىت، ۋەھەركاتىك ئىمانى بەخوا نەبوۋى، ھەۋلى داۋە، كە بۇخۇى بەرنامەى ژيان بۇ خۇى دابنى، چونكە بىگومان ھەركاتىك ئىنسان پەيۋەندىى لەگەل خوا بېچرى، ئەۋە پشت بەخۇى دەبەستى، بۆيە سىكۆلارىزم ۋەك زاراۋىەكى فىكرى و سىياسىى لە ئەۋروپا، لەجەۋىكى ئاۋادا سەرى ھەلدا، ۋەكە دەلئىن: ئەۋروپا، مەبەستمان پىى رۇژئاۋى ئىستايە، كە ئەمريكاش دەگرىتەۋەو تەۋاكەرى رۇژئاۋايە، چونكە ئەمەرىكىيەكانى ئىستا، ئەۋانەى كەلەۋى بالادەست و دەسەلاتدارن، ھەر ئەۋروپىيەكان بوون كە چۈۋە ئەۋى، بەتايبەت ئىنگلىزەكان چۈۋە ئەمەرىكاۋ، لەۋى جىگىرو نىشتە جىۋوون و، ۋە ئەۋانە كاتى خۇى چەندان مىلۇنيان لەھىندە سوۋرەكان قەلا چۆكرەن و^(۱) تەنھا كەمىكىان ھىشتەنەۋە.

كەۋاتە: ئەمەرىكىيەكانىش ھەر ئەۋروپىيە كۆنەكانن، ھەرۋەك شارستانىەتى رۇژھەلات و بلۋكى سۇسىيالىستىش ھەر لە ژىر كارىگەرى شارستانىەتى ئەۋروپا دايە، ئىچاكە دەلئىن ئەۋروپا واتە: رۇژئاۋا بەھەردوۋ سىستىمى رۇژھەلاتىى و

(۱) بەلى، كىشۋەرى ئەمەرىكا بۇ يەكەمجار لە (۱۵۰۰) ۋەكان دا، لەلەين (كرىستۇقەر) دۇزرايەۋە پاشان لە: ۱۷۷۴دا، بۆيەكەمجار دەۋلەتى ئەمەرىكا لەلەين (جۇرج واشتۇن) ۋە دامەزرا، ۋە بەگشتى ئەمەرىكا لەسەر حىسابى خۇنى ھىندەسوۋرەكان، بەمەچەك و بازۋى رەشپىستە بەكۆيلەكراۋە لەئەفرىقا دزراۋەكان، دروست بوۋە دامەزراۋە.

رۆژئاواییە کەو، کە ئەوانیش دەرەنجام و درێژبوونەوی شارستانیەتی پۆمانیی و ئیغریقیین، ئنجا ئەورووپا چ لەسەردەمی ئیغریقیی و پۆمانییەکانداو، چ دواى ئەو، کە عیساى مەسیح (علیه السلام) هات، هەر بت پەرست بوون و بەووە رهااتبوون، وە زۆربەى کتیب و سەرچاوە میژووییەکان، کە باس لە میژووی دنیا بەگشتی و، میژووی ئەورووپا بەتایبەتی دەکەن، لەسەر ئەو راستییە کۆک و یەکدەنگن، کە ئیغریقییەکان و پۆمانییەکان بت پەرست (وثنی) بوونە، ئنجا ئیستاش کە هەندیک لە ئەدیب و نووسەرەکان، لەبەرەمەکانیان دا ئەو جوړە تەعبیرە بەکار دێنن: خواى جوانیی و، خواى شەپرو، خواى ئاشتیى و، خواى با... هتد، بێگومان ئەو زاراوانە لەبنەرەتدا هی ئیغریقییەکانن، چونکە ئەوان برۆیان بەچەند پەرستراویتیى (تَعَدُّدُ الْآلِهَةِ) هەبوو، ئیدی ئەورووییەکانیش لەسەر ئەو جوړە بێرۆکەو بێرکردنەویە رهااتبوون، بۆیە کاتیک کە عیسا (علیه السلام) وەک هەموو پیغەمبەرەکان (عليهم الصلاة والسلام) بە پەيامی خوايە کەگرتن (توحید)ەو بۆیانەت، ئەوان بۆیان هەزم نەکرا، کاتیک کە عیسا فەرمووی:

﴿إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ آل عمران: ۵۱.

واتە: بەراستی تەنھا خوا پەرەردگاری من و ئێو، تەنھا بەندایەتی بۆی بکەن و هەر ئەو پەرستن، وە ئا ئەو رینگای راستە.

بەلێ هیچ کام لە پیغەمبەرانی خوا (سەلامی خاویان لێ بێ)، بەس بەخوا بەیە کەگرتن (توحید)ەو و بۆ ئەو هاتوون، کە خەلکی بەرەو پەرستراو (معبود)ی راستەقینە بانگ بکەن، کە خواى تاک و تەنیا، وە بۆ ئەو بەرەو شەریعەتی ئەو پەرستراوە راستەقینە بانگیان بکەن. ئنجا ئەورووییەکان بەجیددی کەوتنە دژایەتیکردنی (عیسی) و لە بری ئەو، کە بەقسەى بکەن و پەیرەویی لە رێبازەکەى بکەن، سەرسەختانە کەوتنە دژایەتیکردنی، بۆ ئەو بەرگری لەو کەلەپوور (تراش)ەیان بکەن، کە بریتی بوو لە بت پەرستی (الوثنية) و، هەر لە دێرینەو لە شارستانیەتی پۆمانەو بۆیان جێماوو، وە ئەو دژایەتیەیان بە پالنان و دەست لە پشت دانى جوولە کەکانیش دەکرد، چونکە جوولە کەکان گوتیان: (مریم)ی

دایکی عیسا، زینای کردو، چونکه میردی نیه و عیسا بی بابە بەزۆیی لەدایک بوو! ئیدی بەو شیوەیە بە ئەندازەیەکی دژایەتی عیسیان کرد، کە ئەک هەر بە پیغەمبەری نەزانن، بە لکو بەزۆل (بیژوو)یشیان لە قەلەم دا!!

بەلام خۆی زال، بۆ بەرگری کردن لە پەيامبەر و بەندە راستەقینەکانی خۆی و، بۆ راست کردنەوی هەلە و پرۆپاگەندەکانی میژوو، ئەو حەقیقەتەیی لە قورئانیدا پشت راست و پوون کردۆتەو، بەلێ، قورئان دەفەرموێ: عیسا تەنهادایکی هەبوو و بی بابە، بەلام خۆی پەروردار بە توانای خۆی عیسیای خولقاند، وەك چۆن ئادەمی خولقاند، ئنجا ئەگەر عیسا دایکی هەبێ، ئادەم نەدایکی هەبوو و نەباب!

﴿إِنَّمِثَلِ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ ٥٩

آل عمران: ٥٩.

ئیدی جوولەکەکان دەستیان لە پەشتی دەوڵەتی رۆمانییەکان دا، بۆ دژایەتی کردنی عیساو، بۆ خامۆش و خەفەکردنی ئەو بەرنامە و پەيامەیی، کە پێی هاتبوو، تاكو سەرەنجام عیسیان دەرکرد و بەناچاریی خۆی دالەدو پەنا دەدا لە حەشارگەکان دا، وە هەر قاچاغ و یاساغ بوو لە دەوڵەتی رۆمانەکان دا، چونکە جوولەکەکان هەمیشەو دايم، هەر سیخوڕییان لەسەر دەکرد، تاكو بیگرن و بیکوژن و لەداری بدن، تاكو سەرەنجام رۆژێک یەکیک لە قوتابیانی خۆی بەناوی (یهوذا الأسخريوطي) ناپاکیی لە گەل کرد و هەوایی لێدا و درکاندی، کە عیسا لە کوێیە، ئەوانیش بە کۆمەل چوون کە بیگرن، بەلام بۆ پووجە لکردنەوی هەولە بەدو گلاوەکانی ئەوان، خۆی مەزن بە کلاو رۆژنەدا، لەو شوێنەیی کە تێیدا بوو، سەری خست و بۆ ئاسمان بەرزیکردو، بی ئەوێ کە هیچ زیانیکی پێی بگات، وەك خۆی بالادەست دەفەرموێ:

﴿وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ﴾ ٥٤ ﴿إِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَمَةِ﴾

آل عمران: ٥٤-٥٥.

واته: ئەوان پیلانیان گێرا بۆ کوشتنی عیسا، خواش به ویست و نهخشه‌ی خۆی پیلانی ئەوانی پووچەڵ کردەوه، وه خوا باشتترین نهخشه‌ی پێژە، کاتیکی که خوا فەرمووی: ئەی عیسا! من دەمەوی که تۆ بۆلای خۆم به‌رز بکه‌مه‌وه به‌ته‌واویی وهرت بگرم و، پاکت بکه‌مه‌وه له (پیسایی و گلاویی) کافره‌کان، که شایسته‌ نین چی دیکه تۆ له نیواندا بژی....

وه له سوورەتی (النساء) دا دەفەرمووی:

﴿...وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ...﴾ النساء: ۱۵۷.

واته: وه نه‌یان‌کوشت و هه‌ڵیشیان نه‌واسی، به‌ڵکو وێنه‌ی ئەویان بۆ براهیه‌ سەر یه‌کی دیکه.. به‌م شیوه‌یه‌ خوای په‌روه‌ردگار عیسانی له‌ فروفیل و داوی جووه‌کان پاراست، که‌چی ئیستاش گاوه‌کان (نه‌صرانییه‌کان) به‌و پرۆپاگه‌نده‌یه‌ی جووه‌کان برۆا ده‌که‌ن و، پێیان وایه‌ عیسا گه‌راوه‌وه‌ له‌ سێداره‌ دراوه‌، به‌لام قورئان ئەو راستی یه‌شی باش ڕوون کردۆته‌وه‌، که نه‌خێر وانیه‌، به‌ڵکو کاتیکی که‌ جووله‌که‌کان چوونه‌ ژووره‌وه‌، بۆ ئەوه‌ی عیسا (علیه‌ السلام) بگرن، خوای به‌رز بۆ پاراستنی ئەو، عیسانی برده‌ سەر شیوه‌ی ئەو قوتابییه‌ ناپاک و خائینه‌ی، که ئەو پیلانه‌ی بۆ دارشێبوو و جاسووسی له‌سەر کرد، به‌ فەرمانی خوا شیوه‌ (شکل) ی عیسانی وهرگرت و ئەویان گرت و کوشت، وه عیسا‌ش به‌ کلاو ڕۆژنه‌ی ژووره‌که‌دا سه‌رکه‌وت و، له‌لایه‌ن خوای خۆیه‌وه‌ به‌رزکرایه‌وه‌^(۱).

ئنجاکه‌ ئەو پیلان گێڕو جاسووسه‌یان گرت، گوتی: من عیسا نیم، بۆچی من ده‌گرن، من ئیوه‌م ده‌ست ڕاکێش کردوه‌؟ به‌لام جووه‌کان گوتیان: نه‌خێر تۆ عیسانی، دیسان گوتی: من ئەو نیم، به‌ڵکو ئەو تازه‌ لیڤه‌ بزر بوو و به‌رزکرایه‌وه‌، به‌لام هه‌ر برۆایان پێی نه‌کرد.

خوای په‌روه‌ردگاریش ئەو حه‌قیقه‌ته‌ له‌ قورئانی پێڕۆزدا، باش ڕوون ده‌کاته‌وه‌، وه‌ک ده‌فەرمووی:

(۱) له‌ هه‌رکام له‌به‌رگی (۳ و ۴) ی (ته‌فسیری قورئانی به‌رزوبه‌پێژ) دا، که هه‌ردووکی سوورەتی: (النساء) و (المائدة) یان تێدان، به‌دیرژیی باسی ئەم مەسەلەیه‌مان کردوه‌..

﴿... وَمَا قَالُوا وَمَا صَلَوَةُ وَلَكِنْ شَيْءٌ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أَخْلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا أَنْبَاءُ الظُّلُمَاتِ وَمَا قَالُوا يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾﴾ النساء: ١٥٧-١٥٨.

واتە: وە نەیانکوشت و هەلیان نەواسی، بەلکو خوا شیوەی عیسا ی بردهسەر شیوەی یەکیەک لەخۆیان و، ئەوان تێیدا کەوتنە ناکۆکیی و راجیاییەوه، وە بەتەئکید نەیان کوشتن، بەلکو خوا بەرز ی کردەوه.

ئەنجا کاتێک عیسا لەنیواندا نەما، جوولە کەکان کەوتنە دژایەتی بکەردنی قوتایی و هاوێڵە دانستە (حواری)ە دڵسۆزەکانی عیسا و، سەرسەختانە دوژمنایەتیان کردن و، کەوتنە راوێ دووانیان، دەیانگرتن و دەیانکوشتن و، فشارێکی زۆریان لێکردن، تاکو هەلگەڕێنەوه و پاشگەزبێنەوه، بۆیە فریا نەکەوتن، کەئەو رێنماییانە ی ئەو (ئینجیل)ە ی عیسا هیئابووی وەك خۆی کۆی بکەنەوه و بینووسنەوه و بڵاوی بکەنەوه، وە سەرەنجام لەنیواندا دا بەش و پەرشیو بڵا و بوو، ئەنجا لەحالی ئەک دا کە ئەو (ئینجیل)ە ی خوا وەك پەیام و دەستور بۆ عیسا ی ناردبوو [ئینجیل واتە: مزگینیی و مژدە] یەك دانەبوو، بەلام نەسڕانییەکان (٧٠) ئینجیلیان هەبوو، وەك دواتر باسی لێوە دەکەین، بۆیە قەشەکانیان لەبەر عەیبە ی دنیا کۆبوونەوه و گوتیان: چۆن دەبێ! خوا یەك (ئینجیل) ی ناردوه، کەچی ئێمە هەفتا (٧٠) ئینجیلمان هەیه، کێ پێمان بپروا دەکا؟ چۆن بوونی ئەو هەموو ئینجیلانە پاسا و بدەینەوه و پێنەبکەین؟! باکەمیان بکەینەوه، ئەوه بوولە هەفتا (٧٠) وه کردویاننە چوار (٤) ئینجیل^(١)، ئیدی لەو کاتەوه دەست کرا بەگۆران و تێکدان و شیواندنی ئایینی عیسا ی مەسیح: بۆ یەكەم جار یەكەم کەس بەناوی (شاوولی طەرپسووسی) کە (بۆلص)یشی پێ دەگوتری، دەستیکرد بەگۆرین و شیواندنی و ناوبرا، لەسەرەتادا زۆر دژایەتی مەسیحییەکانی دەکرد، کەچی دوا ی لەناکا و جاری بوونە مەسیحیی خۆی دا، بەلام هەندێک لە میژوو نووسە ئەورووپییەکان، کە تەحقیقیان لەو مەسەلەیه کردوه، دەلێن:

(١) ئەو چوار ئینجیلەش بریتین لە: (مَتَّى، لوقا، مَرْقُس، یوحنا).

دادگای بالای جوولەکە بەپیلان ئەو پیاوێیان ناردۆتە نیو مەسیحییەکان، بۆ ئەوەی تێکیانداو ئایینەکیان بگۆڕێ و بشیوێنێ، چونکە جوولەکەکان گوتیان: ھەرچەندە زەخت و فشار لە ھەوارییەکان و پەرەوانی عیسا بکەین، ھەر سوورتر دەبن لەسەر رێبازی خۆیان و، زیاتر پەرە دەستێن و گەشە دەکەن و زیاتر بەرگری لە خۆیان و لە ئایینەکیان دەکەن و، بەرھەڵستیمان دەکەن، بۆیە وا چاکە کە بەو شیوێیە بچینە نیویان و لارییان بکەین و ئایینەکیان بشیوێنین، وەك کردیشیان.

و ە یە کەم کەس کە لە نیوان نەسرانییەکان دا مەسەلە ی پەرستراوێتی (الوہیە) ی عیسا ی ورووژاند، (بۆلص) بوو، کەوای لە خەڵکە کە گیاند، عیسا کۆری خوا یەو دەبی پەرستری، دەنا پێشتر نەسرانییەکان ھەر دەیانگوت: عیسا بەندە (عبد) ی خوا یەو، دایکی ھە یەو بابی نیە، بەلام ھەر بەندە ی خوا یە، بەلێ، خۆ ی بی وێنە ھەندێک موعجیزە ی پی داو: بە ئیزنی خوا مردوو زیندوو دەکاتەو، گولی ی و بەلەک و کەر و کوێرو لالی زگمک، چاک دەکاتەو، ھەوالی پەنھان دەدات، بەلام ھەر عەبدی خوا یەو نابێ پەرستری، بەلام (بۆلص) گومان و جیاوازی و در دۆنگیەکی گەورە ی خستە نیویان و گوتی: مادام عیسا مردوو زیندوو دەکاتەو، ئەو ھەموو شتەنە دەکات، ئەو کۆری خوا یە، ئەگەر نا ئەو لە توانای مرۆفدا نیە! بۆ ئەو ی بە ھەلەیاندا ببات و لارییان بکات لە ئایینی راستەقینە ی عیسا.

و ھەر (بۆلص) بیروبوو چوونی (لاھوت و ناسوت) ی ھینایە کایەو، گوتی: عیسا دوو بەشە، بەشیکی لاھوتەو پە یو ھندی بە خواو ھە یەو، بەشیکی دیکە ی ناسوتە، کە پە یو ھندی بە مرۆف و خەلکی سەرزەییەو ھە یە، ئیدی لەو ساو ھە یەو و مەشتومر کەوتە نیوان نەسرانییەکان و، لاری بوون و لەئەصلی ئایینەکیان لایاندا، کە بریتی بوو لە خوا بە یە کگرتن (توحید اللہ)، و لەو پۆژو ھە یەو ھە یەو ھە یەو خلتە ی تیکەوت و، نەسرانییەکان بوونە دوو دەستە، دەستە یەکی پیاو دەگوترا: لایەنگرو ھەواداران ی (بۆلص) کە بر وایان بە سی پەرستراوێتی ھە یە، واتە: (الأب، الإبن، الروح القدس) کۆرو باب و گیانی پاک، کە مەبەستیان پیاو: خواو عیساو جو برائیلە، واتە: بر وایان بە سی کۆچکە (ثالوث) ھە یە، و دەستە کە ی دیکە

پێیان دەگوترێ: لایەنگرانی خوا بەیەكگرتن (توحید) كە زیاتر شوێنكەوتووی (تاریوس) بوون، بەلام ئەسائێ (۳۲) ی زایینی دا (قسطنطین)، كە یەكێك بوو لە ئیمپراتۆرە ھەرە بەھێزەكانی رۆم، بوو نەصرانیی، كە تا ئەوكاتەش كێشەو مەملانی ھەر ھەبوو لەنیوان شوێنكەوتوانی عیسای مەسیح (علیە السلام) و لادەرە بت پەرستەكاندا.

ئەجا ئەو (قسطنطین)ە، كە بوو مەسیحیی، كۆبوونەویەكی گەورە و فراوانی بەزیاتر لە دوو ھەزار (۲۰۰۰) زاناو قەشەو گەورە پیاوانی مەسیحیی كرد بەناوی كۆبوونەوێ: (النیقیة) كە كۆبوونەویەكی زۆر ناودار بوو و لەو كۆبوونەوێدا، دواي تاوو توێکردن و مشتومڕێكی زۆر، بیرۆكەی خوا بەسێ زانی و بڕوا بەسێ پەرستراو ھەبوون (ئالوٹ) پەسندكراو بڕیاری ئەسەر درا، وە ئەوانە وەلانران و پەراویژ کران، كە ئەسەر رێبازی تەوحیدی عیسا بوون و دەیانگوت: عیسا گوتووێتی: تەنھایەك خوا ھەیە، منیش بەندەي خوا، ئەوانە چەوسێندرانەو، سەرەنجام ئایینی نەسرانی، ئەو مەسەلەی سیانە (ئالوٹ)ی بەسەرداسەپاو چەسپا، دواتریش بۆ سەرگرتنی ئەو رێبازو بیرو بۆچوونەیان، ئینجیلەکانیشیان كەم کردووە، تەنھا چواریان ھێشتەو، كە ئینجیلەكانی: (مەتتا، لوقا، مەرقۆس، یوحنا)ن و، ئەو چوارانەیان لەنیو (۷۰) ئینجیل دا ھەڵبژارد، وە ئەو راستییەكە، كە ئەوێ عیسا لە لای خواوە ھیناوبووی، ھیچ پەيوەندیی نەبوو بەوێ كە دواتر لەكۆبوونەوێ (النیقیة)دا بەئایینی عیسا لەقەڵەم درا، وە ھەموو میژوونوسەكانی ئەورووپا دانیان بەوێ داناو، كە (بۆلص) (شائوولی طەرسووسی) دامەزێنەری نەسرانییە، بۆ وێنە:

۱- یەكێك لەزانا میژوو نووسەرە ناودارەكانی ئەورووپا بەناوی (ویلز) لە كتیبی: (معالم التاريخ الإنساني) دا دەڵێ: [شائوول بەیەكەم دامەزێنەری راستەقینەي نەسرانییەتی ئیستا دادەنێ، وە نەسرانییەت ھیچ پەيوەندییەكی بەئایینی عیساو نیە]^(۱).

۲- کتییی: (دائرة المعارف البريطانية) دەلیت: [بیگومان سەیدمان (عیسی) هیچ کاتیک بانگەشەیی ئەوەی نەکردووە لەپەرەگەزی خوا، یان کۆری خوا، یان لەپەرەگەزیکە باشتر بەرزترە لەپەرەگەزی مەرف، بەلکو هەر گوتووێتی: بەندەیی خوا، بەلام ئەوە نەسەرانییەتە ئەوەی داھیناوە، کە عیسا کۆری خوا، کە (شائوول) نەخشەیی بۆ دارپشت و دواایش (قسطنطین) بەرەسمیی دانی بەووە داناو پەپەرھویی لێی کرد^(۱)].

۳- (مۆریس بۆکای) کە کاربایەکی ئەورووپیە لەکتییی: (دراسة الكتب المقدسة في ضوء العلم) دا دەلیت: [هیچ شتیک لەبەرھەمەکانی مەسیح نەماوە ئەو ئینجیلانەدا کەھەن، تەنانەت وشەییەکی راستەقینە نیە، کە وەك خۆی ھەلگیرایی و نووسراویتەو، لەئینجیلەکانی ئیستادا، چونکە خوا تەنھا (ئینجیل)یکێ بۆ عیسا ناردووە، کەچی ئەوان (۷۰) ئینجیلیان ھەبووە، دوايي کردوویانی بەچار ئینجیل، ئنجا دەبی ئەو چوارەشیان کامەیان ئەو ئینجیلە راستەقینەیی عیسا بیت، کە بیگومان هیچ کامیان لەوانە ئەو ئینجیلە نیە، کە خۆی بی وێنە ناردوویەتە خوارووە بۆ عیسا (علیه السلام)].

ئەو کورتەو پوختەییەك بوو لەسەرگوزشتەیی نەسەرانییەت وەك ئایین، ئەو ئایینە، کە لە خواوەییە کگرتن (توحید)ووە گۆردرا بۆ خوا بەسیکردن (تثلیث)، ئەو ئایینە، کە تام و بۆنی وەحی پێوە نەمابوو.

بەلام بابزانین داخۆ پیاوانی دین و دام و دەزگاکانی کلیسا، چییان کردو چییان لێھات؟! دیارە ھەر لەو پۆژووە، کە زانیانی نەسەرانیی ناوی پیاوانی ئایینی (رجال الدین)یان لەخۆیان نا، کۆمەلگای نەسەرانییەتیان بەرەو شتیکە دیکە ئاراستەو رینمایی کردو، بەجۆریکی دیکە دوور لەئایینی مەسیح، ھەلسۆکەوتیان دەکردو، بەشتیکە دیکە لەخۆیان دەگەشتن، ئەگەرچی ئەو زاراوە، واتە: (پیاوانی ئایینی) لەروانگەیی حەقیقەتی دینی خواوە هیچ ئەسلیکی نیە، بەلکو تەنھا ھەلقولای کۆمەلگای ئەورووپی و ئەو واقعە،

کە باسکرا، چونکە زاراوەی (رجال الدین) لەیەک تایت و حەدییسی پیغەمبەردا (صلی اللہ علیہ وسلم) نەھاتو، بەلکو لەئیسلاام دا وشە: [زانایانی ئایین] ھەیە، کە زاراوەیەکی گشتگیرەو پەگەزی پیاوو ئافرەت دەگریتەو، چونکە لەئیسلامدا، پیاوو ئافرەتی مسوڵمان، ھەموویان بەندە ی خان و دین تەنھا لەسەر پیاوان تاپۆ نیە، بەلکو دینی پیاوو ژن و تەنانت ھی منداڵانیشەو، ھەموویان لەبەرانبەری دا بەرپرسیارن، بۆیە زاراوەی (پیاوانی دین) کە کۆمەلە پیاویک ھەبن، تاییبەت بن بەئایینەو، ھەر ئەوان خزمەتی بکەن و مشووری بخۆن، ئەو ھیچ پەیوەندییەکی بەئیسلاامەو نیە، بەلکو ئیسلاام ھەموو مسوڵمانێک دەگریتەو، بەھەموو چین و توێژو پەگەزەکانی کۆمەلگای مۆقاییەتییەو، وە ئەو وشە (پیاوانی ئایین) وەک زاراوە، سەرەتا لە ئەوروپا سەری ھەلداو، وەک پراکتیکیش، لەوکاتەو پیاوێ کردا، کە پیاوانی ئایینی نەصرانی کەوتنە ژێر فشاری رۆمانەکان، بەتاییبەت دوا ی ئەو، کە (شائوول) رێبازەکی لێ گۆرین و، پەیرەوانیشی دەستیان بەتەنازول کردن کرد، وە دوا ی ئەو کە تەنازولیان لە تەنیا خواپەرستن (توحید) کرد، تەنازولیان لەزۆر شتی دیکەش کرد، ھەر وەک خاوەنی کتیی میژووی ئەوروپا لەسەدەکانی نیوەراستدا (تاریخ أوروبا فی العصور الوسطی)، کە لە ئینگلیزییەو تەرجمەکراو، دەلی: [ھۆشیاری و لیژانی پیاوانی کلیسای مەسیح لەوێدابوو، کە کاتیکی زانیان وا شالای ب ت پەرستی (وثنیە) و بیروکی سی پەرستراویتی (تثلث) زۆر بەھێزەو، زۆریان بۆ دینی و، ئەوانیش ناتوان بەرپەرچی بدەنەو بەرپەستی بکەن، ھەستان ئایینی مەسیحیان لەگەڵ ئەو بیروکی و شالای ب ت پەرستییدا گونجاند و، ئەوان شتیکی ژیرانیان کرد، بۆ ئەو ئایینی مەسیحی بەیەکجاری لەنیو نەجیت، ئاینەکیان بە (تثلث) ھەو مۆتوربەکردا!]

وہ دواتر ھەرشتیکی دیکە کە پیچەوانە ی بیروپا و ئارەزووی کۆمەلگەکیان بوو، پیاوانی ئایینی بەپیچە دەیانگۆری، کە لەگەڵ ئارەزووی خەلکەدا بگونجی، ھەتاوای لیھات، زۆر شتیان دەستکاری کردو (نەصرانییەت) بوو مایە گالتەو گەپ و یاری پیکراوی دەستی ئینسانەکان، وە ئەو ئایینە نەما

کەپیی بگوتری: ئایینی خوا، بەلکو وەك هەر بیردۆزەو رپچکەیه کی ئینسانی لیهات، کەبەپیی بیرو بۆچوونی ئینسانیک داپژراوه، دوور لە ئایین و رپیازی خوا، وە هەرلێرهەش هۆکارو عیللەتی ئەو دەزانین، کە بۆچی ئەورووپییەکان هەرچەندە خۆیان بەمەسیحیی دەزانن، کەچی لەهەمان کاتدا: گۆشتی بەراز دەخۆن و، شەراب دەنۆشن و، زینا دەکەن و، سوود (ربا) دەخۆن و، خۆیان خەتەنە (سوننەت) ناکەن و، هەموو ئەو شتانەو زیاتریش لەناشەرعییەکان دەکەن و، بەشتیکی حەلال و پەواو ئاسایی یان دەزانن، وە لەمیزووی ولاتانی ئەورووپادا هاتو، کە هەموو ئەو شتانەو باسکران، دواپی ئەئایینی مەسیحیی دا زیاد کران، چونکە ئەوانە هەموویان لەفەرەهنگ و کلتووری ئیغریق و رۆمانییەکاندا هەبوون، وەپیاوانی ئایینی مەسیحیی لەحەقیقەتی ئایینەکیان دابەزین و چوونە سەر بیروپرای ئەوان و بەدوای ئەوان کەوتن و، ئەو شتە خراب و پرۆپوچانەیان خستە نیو ئایینەکیانەوه.

بۆ ئۆنە کۆمەڵەتێبەکان لەکەلتانی

بەن مەمەر عەر مواعیل الاموال

www.alibapir.com

Alibapir

Get it on Google Play

Download on the App Store

عەل سەیدابیری

Alibapir

کەلتانی

رەگەزانی مەکتەبی ماموستا عەلای بابیری

رەگەزانی مەکتەبی ماموستا عەلای بابیری

ئەو شتانی کلێسا لە تایینی مەسیحیی دا دایهێنان:

کلێسا (کنیسة) لە چوار بوازی سەرەکی دا، تاینی مەسیحی (علیه السلام) شتواند و
بەلاری دای:

۱- دروستکردنی چینی کە هەنووت (ئەکلیرۆس).

۲- لەرووی پرووچییهوه.

۳- لەرووی سیاسییەوه.

۴- لەرووی ئابورییهوه.

۱- دروستکردنی چین (طبقة) کە هەنووت: واتە پیاوانی تاینی
(ئەکلیرۆس):

ئەو یەكەمین دەردو بەلا بوو، کە پیاوانی کلێسا بەسەر تاینی عیسیان
داینا، ئەگەرنا عیسا (علیه الصلاة والسلام) پیغمبەریکی زۆر زاهید بوو و
بەسادەیی دەریا، چونکە ئە ژانی دا ژنی نەهیناوه، هەر باسی لایەنی
پرووچی و دنیا بە کەمگری کردو، زۆر باسی ئاکارو ئەخلاقی کردو، باسی
پەرەردەو پراشتانی دڵ و دەروون و ئەندامەکانی جەستە مەروۆفی کردو لەسەر
چاکە، بۆیە هەرگیز پڕۆژیک نەهاتو تاین وەك هۆکاریکی ژیان لەبەرژوهندی
خۆی دا بەکارینین، و بارزگانی پێو بکات بۆ ژیان و بژیوی خۆی، بەلکو
هەمیشە تەنها، پەرەویی لەفەرماشتهکانی خۆی پاك و بیگەرد دەکردو،

لەفەرمانەکانى وى لای نەدەدا، کەچى پياوانى ئارەزوو بازو دىنا ويستی کليسا، بەناوى ئايىنەو خۇيان بەچىنىكى جيا لەچىن و خەلکانى دىکەى نيۆ کۆمەلگا پيشاندا، لەهەموو روويكى ژيانەو: لەجل و بەرگ و پۆشاک و سىمايان دا، لە چۆنيەتى ژيان و گوزەرانىاندا، لەعيبادەتياندا، لە تەفسىرکردنى کتيبي موقەددەسياندا، لەهەموو ئەو شتەو گەلێك شتى دىکەش دا، خۇيان لەخەلکە کەيان جيا کردەو، بەکەيفى خۇيان (کتيبي موقەددەس)يان دەگۆرى و پيناسەيان دەکرد، تەنها بەمولكى خۇيان دەزانى و، لەسەر خۇيان تاپۇيان کرد، ليکدانەو تەئويلى خراپيان بۆ دەقەکانى دەکرد.

وہ کە لەئىسلامدا هەموو کەس بۆى هەيە قورئانى خوا بخوينى و، ليى ورديتەو تەئويى بگات، لەلای کليساو پياوانى ئايىنى شيۆيندراوى مەسيحى، وانەبوو، بەلکو تەنها لەدواى چاخى (پرينسانس)وہ خەلکى ئەو بوار دەروازيان بۆ کرايەو رپيگيان پيدرا، کە لە (کتيبي موقەددەس) وردبىنەو، ئەگەرنا پيشتر جگە لە پاپاو حاخام و قەشەکان، کەس بۆى نەبوو سەرنجى (ئىنجيل و تەورات) بدات، بەلکو دەبوو تەنها پاپاو حاخام و قەشەکان (ئىنجيل و تەورات) بۆ خەلک راقشە (تفسير) بکەن و کەسى دىکە ئەو سەلاحىيەت و دەستەلاتەى نەبوو، کە کارى وا بکات.

وہ لەرووى فيکرييەو، کليسا کارەساتيکى زۆر گەورەى بەسەر ئايىنى مەسيحى دا هيىناو، ئاشووب و ئاژاويەكى زۆرى تىدابەرپاکرد وکتيبي پيرۆز (الكتاب المقدس - Holy Book)^(۱)ى گۆرى و پرى کرد لە بيروکە و فەلسەفەى پىرووچى زادەى بيروووشى چەند مروفيک، بۆ نموونە: (بطلیموس) و (ئيقليدس) دووزانای گەردووناسى ئىغريقىي بوون، ئەو بىردۆزانەى کە ئەوان هەيانبوون، دەربارەى بوونەوەر، هەموويان وەك حەقيقەتيکى ئايىنى لەگەل (ئىنجيل و تەورات)دا پەيوەست کردن، بۆ وینە: (بطلیموس) دەربارەى بوونەوەر دەيگوت: زەوى چەقى بوونەوەرەو هەموو ئەستىرەکان وەك گلۆپ و چرا بەئاسمانەو

(۱) کتيبي پيرۆز (الكتاب المقدس) لەهەردووک: پەيمانى کۆن و پەيمانى نوێ (العهد القديم والعهد الجديد) کە هەركامىکيان چەند کتيبيک دەگرەنە خۇيان، پیکهاتەو.

چەسپو، مەسیحییەکانیش ھەموو ئەو شتانەیان وەك ئایین چەسپاند، وە پرواشیان بە ھەموو ئەو بیروکانە کرد، کە (ئەرستۆ) بەناوی فەلسەفە و زانستەو دەرباری سیاسەت و ھۆکمرانی و پزیشکی و... ھتدەو، دەیخستەپروو، ئەگەر چی لەئەسڵدا کەمتر حەقیقەتیان تێدابوو، وە ھەرشتیک کە (ئەرستۆ)، یان (بطلیموس)، یان (ئیقلیدس) گوتبوویان، ئەوان بە موقەددەسیان دەزانی و ئێیان لاندەدا، بەلکو ھەر شتیکێ دیکە پێچەوانە ی بیروپراو قسەو بیردۆزی ئەوان بوایە، (پیاوانی ئایینی) ئەو شتەیان بە کوفر دەزانی و بە پێچەوانە ی کتیی موقەددەسیان دەزانی و پروو پەرووی دەبوونەو دەیانگوت: تۆچۆن ئەو شتە لەخۆرا دەلی؟ بۆ وێنە: کاتیک (کۆپەرنیک) لەسالی (۱۵۴۳) ز دا کتییکی بەناوی: [جوولە ی خرۆکەکانی ئاسمان] (حركة الأجرام السماوية) وە، نووسی، کە جاری (تەلسکۆپ)یش دانەھاتبوو، وە ناوبراوە لەو کتییە ی دا گوتبووی: زەوی یەکیکە لە خرۆکەکان و سەنتەر (مرکز)ی بوونەوەر نیە، کە دیارە ئەوێش تەواو پێچەوانە ی بیرو بۆچوون و بیردۆزەکانی (بطلیموس) و (ئیقلیدس)بوو، سەبارەت بە گەردوون، بۆیە دادگای پشکنین (محكمة التفتيش) کە تایبەت بوو بە سانسۆری ئایدیۆلۆژیا (مراقبة العقائد)ی خەلکی، کە لەلایەن کلێساوە بۆ ئەو مەبەستە دروست کرابوو، داخۆ چ کەسیک و چ دەزگایەکی قسەیک دەکات، پێچەوانە ی قسە و بیردۆزی ئەو زانایانە و پێچەوانە ی تەعالیمی کلێسا ییت، ئەو دادگایە ویستیان (کۆپەرنیک) بگرن و لە سێدارە ی بدەن، ھەرچەندە ناوبراوە قەشەش بوو، بەلام بەر لەوێ دادگای ناوبراوە دەستگیری بکات، وە فاتی کردو لەچەنگ ئەوان رزگاری بوو!

بەلام دوا ی ئەو کاتیک (جۆردان برۆنۆ)ی ئیتالیی ئەو بیردۆزیە ی زیندوو کردەو تەبەننی کرد، دادگا شەش (۶) سالی زیندانی کردو، لەسالی (۱۶۰۰) دا چیخیکیان تێورپێچاوە نوێیان پێدا کردو، بەبەرچاوی ئاپۆرە ی خەلکەو گریانداو، کردیانە سووتماک و خۆلە میش، تەنھا لەبەر ئەوێ، کە دەیانگوت: زەوی چەقی بوونەوەر نیە، بەلکو خرۆکەیکە لە خرۆکەکانی بوونەوەر!

وہچەند سالیك لەپاش وی: (گالیلو)^(۱) سەری ھەلداو (تەلسکۆب)ی داھینا،
وہ لەبەر ئەوەی بەھۆی ئەو تەلسکۆبەوہ، برپای بەبیردۆزەکانی (کۆپەرنیک
برۆنۆ) کرد، لەسەر ئەوہ دادگا (گالیلو)ی لەتەمەنی (۷۰) سالیدا گرت و
زیندانیی کرد، پاشان لەوی چەند (ویرد)یکی لەسەر فەرزکران، کە دەبی
رۆژانہ بیان خوینی و تۆبە بکات، تاکو پاک ببیتەوہ! ئنجا دواى (۳) سال
چوونە لای و (گالیلو) پئی گوتن: ئەگەر پێگام بەدەن پەشیمان دەبمەوہو ئازادەم
بکەن، با لە زینداندا نەمرم، وە لەبەردەمی (پاپا)دا لەبیروبۆچوونەکانی خۆی
دابەزی و گوتی: ئەوہ بیروکەییەکی شەیتانی بوو، بۆم ھات و ئیستا لێی
پەشیمان دەبمەوہو، جارێکی دیکە ناچمەوہ سەری و، ھەلەى وا ناکەمەوہو، نالیئم
زەوی خرەو دەسووریتەوہ!

وہ لە کتییى (قصة النزاع بين الدين والفلسفة)دا زۆر نمونە و بابەت
لەبارەوہ ھاتوون، بۆ ویتە: رۆژیک مامۆستایەکی ئایینی مەسیحیی لەکاتیک دا،
کە دەرسی بەقوتابیەکانی دەگوت و لەو میانەدا باسی ئەسپ دەکریت،
قوتابیەکیش دەپرسی: مامۆستا! دەبی ئەسپ چەند ددانى لە شەویلاگەدا
ھەبن؟ مامۆستاکەش دەلی: کورم ئەوہ لەکتییى موقەددەسدا نەھاتوہو باسی
ئەو مەسەلەيە مەکە! [چونکہ ھەرشتیک لەکتییى موقەددەسدا نەھاتبايە، کەس
بۆی نەبوو باسی لێوہ بکات] بەلام یەکیک لە قوتابیەکان دەلی: مامۆستا!
دەتوانین شەویلاگەى ئەسپێکی تۆپیو، یان ئەسپێکی زیندو بەینین و ددانەکانی
بژمیرین، ئەوسا بەروونی دەزانین ئەسپ چەند ددانى ھەن! مامۆستایەکەش
زۆر لێی توورە دەبی و، پئی دەلی: ئەگەر لەو قسانەت پەشیمان نەبیەوہ، دەرت
(فصل)ت دەکەم و، دەتەمە دادگای لیکۆلینەوہو پشکین، بۆیە بەناچاریی
قوتابیەکە یەکسەر پەشیمان دەبیتەوہ و، داواى لیبوردن لە مامۆستایەکەى دەکات!

وہ(مارتن لۆپەر) کەبزوتنەوہی پرۆتستانتی لە ئەوروپا بەرپاکرد، بەئومیدی
بژارکردنی نەصرانییەت لەھەلەو پەلەو تازەکردنەوہی ئایین، وە سەرەنجام کۆمەلێک

(۱) گالیلو: فەیلەسووفێکی گەردوونناسە، لە (۱۵۶۴) لە (بینرا)ی ئیتالیا لەدایک بوو و
لە (۱۶۴۲)دامردوہ.

بیروۆکی تازە نوێی لە ئایینی نەسرانییەدا داھێناو ورووژاند، لەدژی دەسلەلات و بیروپرای پاپو قەشەکان، بەلام پاپا و قەشە کاپۆلیکەکان لەسالی (۱۷۵۲)دا قەسابخانە و کوشتارگەیەکیان بوو پڕۆتستانەکان سازدا، بەناوی قەسابخانە (سانتی بارتلی) کەلەیک شەودا سەد ھەزار (۱۰۰۰۰۰) کەسیان لێ کوشتن!! وە تەنھا لەسەدە (۱۳) تا سەدە (۱۸)دا، لەسەر فەرمانی دادگای تەفتیش (۹۰۰۰۰۰۰) نوو ملیۆن مرۆڤیان کوومەلکوژو تارومار کرد، کە زۆربەیان جوولەکە و نەسرانیی بوون و، کوومەلکیشیان لە مسوڵمانانی (ئەندەلووس) بوون و ھەلنەگەرانیو.

دیارە ئیستا مەسیحییەکان سێ (۳) بەشن: (کاپۆلیک، پڕۆتستانت، ئۆرینۆکس)، وە ئەوانە کە دادگای پشکنینیان داناو دەستەلاتی رەھا (مطلق) یان بەخۆداو، ئەو قەسابخانەیان بەرپاکرد، کاپۆلیکەکان بوون، لەدژی پڕۆتستانەکان.

۲- لادانی کلێسا لەرووک رووحییەو:

۱- گۆشە نشینی (الرهبانیت):

یەکیك لەوشتانە پیاوانی کلێسا لەلایەنی رووحییەو لەئایینی مەسیحیی دا دایانھێنا، بریتی بوولە گۆشەنشینی (رهبانیت) وەك خوای بەرز دەفەرموی:

﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾ الحديد: ۲۷.

واتە: گۆشە نشینیان (لەنیو خەلکەدا) داھێنا، کە ئیمە لەسەرمان فەرز نەکردبوون، بەلکو خۆیان دایان ھێناو پەیدایان کرد. دیارە داھێنان و شت لەدیندا پەیداکردن، لادانیکی گەورە و ترسناکە، چونکە خوای بێ وێنە ئینسانی دروست کردووە، ھەر ئەویش دەزانێ کە ژيانێ مرۆف پیوستیی بە چ بەرنامەیەک ھەیە، ئنجا کە ئایینی خوا لێی زیادو کەم کرا، کەم و کوپیی و گیرو گرتیی زۆر گەورە تییدا پەیدا دەبێ و، ھاوسەنگییەکی تیگ دەچێ وە نەسرانییەکان رەھبانییەتیان لەسەر ئەو بناغەیە داھێناو، کە ئادەم گوناھیی کردو، بۆیە خوا (عیسا)ی کوپی خوێ ناردۆتە خواری، بۆ ئەوێ ببێتە قوچی قوریانی و، گوناھەکانی

ئادەم بېرىتەو، مەسیح بېتە بەلا گېرەو، بەشەریەت! دەلین: ئادەم گوناھى کردو، کەچی دەبی عیسا باجەکەى بدات! وە دەلین: رەهبا نییەت ئەو یە کە زۆر خۆت ئەزیەت بەدی، چونکە عیسا کورى خوا یەو، بوو بە بەلا گېرەو، مەرۆقاییەتی و، بوو بە باج و کە فارەتی گوناھەکانی ئادەم، ئنجا ھەر کەسیکیش، کە بیەوی گوناھى لەکۆل بېنەو، پاك بېتەو، خوا لیى رازی بی، دەبی زۆر خۆی ئەشکەنجەو ئازار بدات و، خۆی نارەحەت بکات، ھەربۆیەش راھیبەکان ژنیان نەدەھینا، خۆیان نەدەشۆرد و خۆیان بۆن خۆش نەدەکردو، خۆیان پاك و خاوین نەدەکردو، خواردنی خۆشیان نەدەخوارد، وە ھەموو ئەو شتانە، کە لە گەل سروشت (فطرە) و عەقل و ژین دا نەدەگونجان، ئەوانەیان ئەنجام دەدا.

ب- قوربانی پیرۆز:

یەکیکی دیکە لەوشتانەى کلیسا دایهینان، مەسەلەى قوربانی پیرۆز (القربان المقدس)ە، کە ئیستاش ھەر ھەییە بەردەوامەو، نەسپانییەکان (عید الفصح) ی پى دەلین، یان (العشاء الرباني) کە مەبەستیان ئەو یە گوا یە پۆژی عیسا، نەسپانییەکانی داوێت کردو (حوارییەکان) یش نان و شەرابیان بۆ داناون، ئنجا دەلین: عیسا گوتویەتی: ھەرکەسیک ئەو نانە بخوات، ئەو وەك گوشتی منى خواردی و چوویتە نیو جەستەى من وایە، وە ھەرکەسیک ئەو شەرابە بخواتو، وەك ئەو وایە کە خوینی منى چوویتە نیو جەستەو! کەواتە: خواردنی ئەو داوێتە، یانی: خواردنی خوین و گوشتی من و، بەو تیکەل بەمن دەیت! بۆیە ئیستاش ئەوان جەژنیکیان ھەییە، کە تییدا نان و مەى (خمر) دادەنن، گوا یە نانە کە گوشتی عیسا یەو، شەرابە کەش خوینی عیسا یە!

ج- پەیکەرتاشیی و بت دروستکردن:

ھەر وەھا کلیسا و پیاوانی نایینی نەسپانیی، پەیکەرتاشیی و بت و سەنەم پەرسپیان داھینا، کە پێشتر نەبوو، وەك (ویل دیوران) ی نووسەری کتیبی: (قصة الحضارة) دەلێت: [لەسەرەتادا کلیسا زۆر دژى پەیکەرتاشیی و ویتە

سازیی و ئەو جوۆرە شتانه بوو، وە بەشویئەواری بت پەرستەکانی دەدایە قەلەم، بەلام دوايي، که کليسا ئينحیرافی کرد، ئەوسا پەیکەر تاشیی و پەیکەر سازییان هەزم کرد^(۱).

د- داهینانی پەسولەیی لیخۆشبوون:

هەر وەها کليساو پیاوێکانی، (صکوک الغفران)یان داهینا، واتە: پەسولەکانی لیخۆشبوون، بۆ وینە: پاپا بەیەکیکی دەگوت: هەر کەس بیەوی خوا لیی خۆش بی و، بەهەشتی پی ببەخشی، با ئەوەندە پارەیه دابنی خوالیی خۆش دەبی و، یەکسەر پەسولەییەکی بۆ دەکردو پیی دەگوت: ئەو لەبەرانبەر ئەویدا، من تۆم لەجیاتی عیسا عەفووکرد، وە عیسا لەجیاتی خۆی بەخشنە، تۆ عەفو دەکات، چونکە عیسا کۆری خوایه! بگر بەهەندیک کەسی دەگوت: لەبری ئەو پارەیهو بەو پەسولەیه، وا لەگوناھی رابردوو و داهاتووت خۆش بووم، بەلکو ئەوەش زیاتر زێدەرپیی (غلو)یان کرد، بۆ وینە: بەهەندیک کەسیان دەگوت: وەرە باپەسولەیی لیخۆش بوون بۆ مردووێکانیشیتان بکەین، تاکو لەمردووێکانیشتان خۆش بین! بەو شیوێهە خەلکیان چەواشە دەکردو تەفرەیان دەدان.

ئەجا دەگیرنەو، کەپیاویکی زۆر دەوڵەمەند هەبوو زۆرزان بوو، تەماشای کرد: کەپاپا و قەشەکان و (کليسا) ئاوا ئەو خەلکە دەچەوسیننەو، لەخشتەیان دەبن و پارەیان بەخۆراپی لی دەستین، رۆژیک ئەو دەوڵەمەندە زۆرزانە چوو لەی پاپاو پیی گوت: من هاتووم کە سەودایەکت لەگەڵدا بکەم، پاپا گوتی: سەودای چی؟ دەوڵەمەندەکە گوتی: دەمەوی دۆزەخت لیبکرم، پاپا سەری سوپماو، گوتی: ئەجا دۆزەخت بۆ چییە، خەلک بەهەشتی گەرەکە و دەیکرێ؟! کابرا گوتی: من دۆزەخم دەوی، بەلام هەمووێت لی دەکرم بەگۆترە! پاپا نەیدەزانی چی بکات و چۆن پەشمانی بکاتەو، کابراش هەر دەیکوت: ئاخر من پیوێستیم دۆزەخەو پارەیی خۆمەو پیی دەدەم، دەرەنجام بەرە پارەیهکی دیارییکراو دۆزەخی لیکری، دوايي لە نیوخەلکی دا بلای کردەو: کە من دۆزەخم لەپاپا کەریو،

باكەس لەمەودوا لەدۆزەخ نەترسى و، بەهەشت نەكرى، بەهەشتى بۆ چييه، من
لیناگەرېم بچنە نيو دۆزەخەو و عايىدى خۆمە، بۆچى پارە بەبەهەشت دەدەن؟!
كابرا ئەو قسانەى بلاوكردهو، تاكو خەلك تىبگات، كە عەفووكردن و بەهەشت و
دۆزەخ هيچيان بەدەست پاپا نين! ديسان (ويل ديوران) ئە كتيبەكەيدا دەلى:
يەكيك لەپاپاكان گوتى: پاپا نوينهەرى خوايه و سيپهەرى خوايه لەسەر زەوى،
بۆيه دەبى دەستەلاتى رەها (السلطة المطلقة) هى ئەو يىت بەسەر هەمولايەك دا،
بەجۆريك كە هيچ پادشاو ئيمپراتۆريك بۆى نەبوو بەبى بريارى پاپا لەسەر
تەخت و بارەگاي خۆى دابنيشى و كاربكات و بريار بدات، وە پاپا لەهەر
دەستەلاتدارو ئيمپراتۆريك توورە بووبايە، ئەو تەنها لەماوەى يەك رۆژدا، لاى
دەداو دايدەبەزاند.

۳- لادانى گليسا لەرووك سياسىيەو:

وەك باسەم كرد: هەرچى حوكم و دەستەلاتى سياسىيە، بەدەستى چينى
ئەكلىرۆسەو بوو.

ليرەدا لەو بارەو تەنها دووگەونەتان بۆ لە ميژوو دینمەو:-

۱- (هەنرى چوارەم) ئيمپراتۆر، كە لە سالى (۱۵۷۶) دا مرد، كاتيک كەپاپا
لىي توورە بوو، سى (۳) رۆژان لەنيو بەفردا بەپيخواسيى راي گرت و تەوبەى
پيكر، پاشان خەلك تەكا (شفاعة)يان بۆ كرد، ئنجا عەفووى كردو ليگەرا،
ئەو تەنها لەبەر ئەوێ كە گوتبووى: بۆچى پاپا دەست لە كاروبارى سياسى
دەوڵەت و حوكمرانييەو، وەردەدات!!

۲- وە (فريدريك) كە ئيمپراتۆريكى ديكە بوو، لەسالى (۱۱۷۷) دا مرد، بەهەمان
شيۆ، پاپا سزاو تازارو ئەشكەنجەيەكى زۆر سەخت و دژوارو نامرؤقانهى دا،
تەنها لەسەر خستەنەرۆوى هەنديك بيرورا و پيشنيار بۆ پاپا!

۴ - لادانی کلیسا لەرووی ئابوورییهوه:

دەستەلاتی کلیسا، پیاوانی ئایینی لەرووی داراییەوه بەشیوەیهك بوو، بەشیوەیهك دەرمانی که زۆر له ئیمپراتۆرەکان ساماندارتر و دەوڵەمەندتر بوون، بەجۆریك که سامان و دارایی و زەوی و زارو کۆیلەیهکی زۆرو بێ ژماریان هەبوو، سالانه سەرانهو باجیان لەهەژارو نەداران وەرەگرت و، سۆغردیان بەخەلکی دەکردو، هەموو بارگرانییهکیان لەسەر هەژاران بوو، وە هیچ کەس خاوەنی هیچ شتیکی خۆی نەبوو، له بەرانبەر پیاوانی کلیساداو، کلیسا و (پیاوانی ئایین) ستم و خراپەیی زۆریان بەناوی خوا و عیساوه لەخەلک و جەماوەر دەکرد.

بەلێ (سیکولاریزم) لەو هەل و مەرجە و باردۆخە سەخت و دژوارەداو، لەبەرانبەر ئەو ئایینە تیکدراو شیۆنراوەدا و، لەبەرانبەر ئەو هەموو دام و دەزگا داپلۆسییەرو سەرکوتکەرە بەناو ئایینیانەدا دروست بوو، که رێیان لەزانست و بەرهو پێشەوهچوونی ژیان گرتبوو، کەواتە: (مارکس) گێل نەبوو کەدەیکوت: دین تلیاکی گەلانی (الدین أفيون الشعوب) که، مەبەستی پێ ئایینی شیۆندراوی مەسیحیی بوو، ئەگەرنا هەركەس بەرانبەر بە ئیسلام ئەو بەلێ، ئەو درۆی کردووە بەهەڵدا چوو، چونکە ئیسلام بەرنامەی گشتگیرو بێهەلەو پەلەیی ژیانەو، کلیل و چارەسەری هەموو گیرو گرتەکانە و، ئینسان بانگ دەکا بۆ خواپەرستی پراستەقینەو، چەسەپاندنی دادگەری و، هەولدان بۆ پیشکەوتن و زانیاری و ئاوەدانایی، بەلام (مارکس) و ئەوان هەر شارەزای ئایینی شیۆندراوی نەصرانی بوون، بۆیە وایان بیر لەدین کردۆتەوو، وایان حوکم داو، ئنجا بەراستی ئایینی گۆرراوی نەصرانی تلیاک بوو، خەلکی پێ بەنج و سڕو بێ هۆش کرابوو، هەمیشە کۆسپ و تەگەرەو ئاستەنگ بوو لەبەردەم زانیاری و پیشکەوتن دا، لەبەر دەم عەقل و هۆشدا، لەبەردەم بەرهو پێشچوون و بەرژەوێندی خەلکدا، لەبەردەم پیشکەوتن و وەرچەرخانی ژياندا، بۆیە کۆمەلگای ئەوروپا ناچاربوون، که له بەرانبەری دا بوەستن و لێی راپەرن، ئەو بوو سەرەنجام زاناو فەیلەسووفەکانیان بەو واقعە رازی نەبوون و، رەخنەیان

بۆيە يەككە لە شیعارەکانی شۆرشی فەرەنسا ئەوە بوو، کە دەیانگوت: (أعدموا آخر مَلِكٍ بأمعاء آخر قسيس) واتە: دوایین پادشا لەسێدارە بدەن، بەرپەخۆڵە ی دوایین قەشە، واتە: سەرەتا قەشە کە بکوژن بپەلێقێنەو و پەخۆڵە کە ی دەرییەن، ئێجا بەرپەخۆڵە کە ی ئەو پادشایە بخەنێن و لەسێدارە ی بدەن، تا کۆ لەهەردووکیان رزگارمان ببێ.

به‌شی سییه‌م

به‌ره‌م و شوینه‌واری سیکۆلاریزم،
له ژيان و گۆزه‌رانی خه‌لكی خۆرئاوادا

The banner is divided into several sections with a central portrait of a man in a military-style uniform. The top section contains the text "له نۆره جۆمه‌لاره‌یه‌یه‌كان له‌كه‌ڵانیان" and "ئێس مه‌هم عێز موافق النوادیل الاكثماكي". The middle section features a Facebook logo and the text "عەلی بابیری". Below this is a red bar with a YouTube logo and the text "عەلی بابیری AliBapir". The bottom section includes a Google Play logo, an App Store logo, and the text "AliBapir". There are also QR codes and a small text box at the bottom right that says "هه‌ڵبژێره‌ی مه‌كته‌به‌ی مامۆستا عەلی بابیری".

له نۆره جۆمه‌لاره‌یه‌یه‌كان له‌كه‌ڵانیان
ئێس مه‌هم عێز موافق النوادیل الاكثماكي

عەلی بابیری

AliBapir

هه‌ڵبژێره‌ی مه‌كته‌به‌ی مامۆستا عەلی بابیری

رۆژئاوا لەو بارودۆخەدا دەژیان، کە باسماڻ کرد، بۆیە شۆڕشیان بەرپا کرد بەرانبەر بەئایینی شیۆئندراوی نەصرانییەت و، دام و دەزگا ستەمکارەکانی، چونکە هیچ چاریان نەبوو، یان دەبوو ھەر لەو وەزەعە دژوارو سەختەیی خۆیاندا بژین و بمیننەو، یان دەبوو دژی ئەو ئایینە بوەستن، کە ھەر ئەو ئایینەشیان دەناسی، یان دەبوو رینگا چارەیی سییەمیان بدۆزیابایەو وەك جیگرەو (بدیل) ێك کە ئیسلام بوو، بۆ ئەوێ شۆینی بکەوتبان و، خۆیان لەکوێت و پێوەندی نەصرانییەت رزگار کردبایە، دیارە ئەوێش کاتیك دەگونجا، کە ھەم دەمارگیریان بۆ ئایینی کۆنی خۆیان نەبوا، ھەم کۆنەقینیشیان بەرانبەر ئیسلام و مسوڵمانان لەدەلدا نەبوا، کە بەداخەو ھەردوو کۆسپەکان ھەبوون، چونکە خاچپەرستەکان چەندان جار شاللاوی درندانەیان کردبو سەر ولاتانی مسوڵمانان و، بەھەزارانیان لێ کۆمەڵکوژ کردبوون، وە مسوڵمانانیش ئەوانیان بە کوشتارو بەھێز لەولاتی خۆیان و دەدرنابوون، بەتایبەت لەسەردەمی (صلاح الدین) ی ئەییوبی گەورە سەرکردەیی مسوڵمانان دا، ئیدی لەبەر ئەو رەقیان کە ھەر مابوو، پرویان لەئیسلام نەکرد، ئەگەرنا بیگومان ئیسلام پر بەپێستی ژیانەو، ئەو ئایینەییە کە ژیان بەرەو پێشەو دەبات و، ئینسان نازاد دەکات و، بەرژەو ھەندییەکانی دنیاو دواپۆژی بۆ فەرپاھەم و دەستەبەر دەکات، وە کۆمەڵگای مروڤایەتی تەنھابە ئیسلام نازادو ئاسوودەو بەختیارو گەشاو دەبێت و، پێش دەکەوێ و پەرە دەستینێت، بەلام بەداخەو بەھۆی ئەو کۆنە بوغزو قینەیی، کە نەزانانە ھەیان بوو، پرویان لەئیسلام نەکرد، بەلکو لەجیاتیی نەصرانییەتیکی شیۆئندراو، پرویان کردە عەلمانییەتیکی لادەرو بێ دین و، لەکۆلک سەلمینەو بەسەر بەرازدا کەوتن.

ئەجا بابزانی داخۆ خەلکی رۆژئاوا لەسایەیی بەرنامەو رێبازی عەلمانییەتدا، ژیانان

چۆن بوو؟

۱- لەرووی فیکری و رووحيیە:

بەگورتیی دەلێن:

ئەوروپا لە کۆمەڵێک ئەفسانە و شتی پرو پوچ و کۆسپ و تەگەرەو ناستەنگ و شتی دژ بە عەقل و زانست و، ئەو کابووسە ی کە نەصرانیەت دایهێنابوو، رزگاریان بوو، بەلام لەبەرانبەردا خۆیان دووچاری کۆمەڵێک شتی خراپتر کرد لەرووی ئایینیە، چونکە بەرەو بێ مەبدەئیی چوون و، لایەنێکی گەرم و گەورە ی ژانیان وەلانا، کە بریتیە لە لایەنی دەروونی و مەعنەوی، بەلێ، ئەوروپییەکان ئایینیان یەكجاری وەلانا، چونکە پیشتر لەسەردەمی نەصرانیەتدا، ئەوەندە لێ داخ لەدل و بوون، نەدەبوو کەس هەر باسی ئایین بکات، چ جایی دواتر، کە پەیتا پەیتا، بەرە بەرە زانست بەرەو پیش چوو، وەدوای ئەوەی، کە تازاد بوون، لەداو کۆت و زنجیر و کابووسی کێسا، وەدوای ئەوەی، کە چاویان زیاتر کرایە وە لە دنیا گەشتن، بەتایبەت دوای ئەوەی، کە کتێبەکانی زانیانی جیهانی ئیسلامیی تەرجەمە ی زمانەکانیان کران، کە لەشەری خاچەرستەکاندا چنگیان کەوتبوون، وە لەرێگای دوورگە (صقلية) وە لەرێی ئەندەلوس (ئیسپانیای ئێستا) وە، کتێبەکانی جیهانی ئیسلامییان، پێگەشتن، وە پاشان لەرووی زانستەکانی (فیزیۆ کیمیا و جەبر و هەندەسە و پزشکی و گەردوونناسی و.. هتد) وە، زیاتر بەرەو پیش چوون، بۆیە بەهۆی بەرەو پیشە وە چوونی زانستە وە، ئەوان زیاتر لە ئایین^(۱) بێمەت بوون و، رۆژ بۆ رۆژی، بێ دین تر دەبوون و هەلەدەگەرانی وە، بەجۆرێک کە (جۆلیان هکسلی) لە کتێبی (الإنسان في العصر الحديث) دا - کە لە ئینگلیزییە وە تەرجەمە کراوە - دەلێت: مرقایەتی بەس قۆناغدا تیەری وە، کە ئەمانە:

۱- قۆناغی ئەفسانە.

۲- قۆناغی ئایین.

۳- قۆناغی زانست.

(۱) واتە ئایینی شیۆئراو لە ئەفسانە تا خنراوی نەصرانیەت.

کە لێردا ناوبراو راست ناکاو کەوتۆتە هەڵەو، لەهەنبانەی خۆیدا گۆیژ دەژمێرێ، چونکە: راستە ئەورووپا پێش هاتنی عیسا (علیه السلام) هەر خەریکی ئەفسانەگەریی بوون، وە دوای هاتنی عیسا، ئەوانەی کە خوا هیدایەتی دان، راستەپێ بوون و ئایینیان بەراستی وەرگرت، بەلام دوای ئەوەی کە ئایینیان گۆڕی و شیواند، هەر لە ئەفسانەگەریی دا مانەو و دواییش، کە لە ئایینی نەصرانیەتیان لادا، پرویانکردە زانست و پیشکەوتن، بۆیە ئەوە بو ئەورووپا راستە، کە وابوو، بەلام بەنسبەت هەموو مەرقایەتیەو، وانیە، چونکە راست نیە، کە (دین) و (علم) دژی یەکدی بن و، پێکەو ناکۆک بن، بەلکو ئەوە بو ئایینیکی پر لە ئەفسانە و گۆراو وایە، بەلێ، ئایینیکی پر لە ئەفسانە، لە گەل (علم) دا، هەردەم ناکۆکن و تێک دەگیرن.

۲- لەرووی حوکم و سیاسەتەو:

وە لەرووی حوکم و سیاسەتەو، گۆرانکاریی زۆر پرویدا، بەتایبەت دوای ئەوەی کە (نیکۆلای میکیافیل) کتیی (ئەمیر)ی دانا، کۆمەلگای ئەورووپا زیاتر بەرەو بێ دینی گۆراو وەرچەرخا، وە ئەگەر سەیری سیاسەتی ولاتانی رۆژئاوا بکەین، دەبینین کەم و زۆر بەدوای بیرو بۆچوون و رێبازی میکافیلی کەوتوون، (الغاية تبرؤ الوسيلة) یانی: مەبەست پاساو بۆ هۆکار^(۱)، بۆ وێنە: (نازیزم) کە لەسەر دەستی (هیتلەر) پەیدا بوو، وە (فاشیزم) کە لەسەر دەستی (مۆسۆلینی) پەیدا بوو، پاشان دیکتاتۆرییەت لە بلۆکی رۆژھەلاتدا بەناوی

(۱) واتە: مەبەست پاساو بۆ هۆکار، یانی: ئامانج و مەبەستی گەنگ هەقی بەسەر هۆکارو شیوازەو نیە، گەنگ ئەوەیە تۆ مەبەستیکی گەنگت هەبێ و بە ئامانج بگەیت، ئنجا هەر هۆکارو رێگاو شیوازیێک دەگریەبەر، گەرت و سەیرنیە، جائەو هۆکارانە شەرعیی بن، یان ناشەرعیی، گەنگ ئەوەیە ئامانجی خۆت بپێکی و سەربکەوی و براوو بالا بیت، بۆ وێنە: دەستەلات بگەر دەست و دەوڵەمەندبە، با بەهۆی خۆین رشتن و زۆلم و زۆرداریش بیت! کە لەئێسلامدا ئەوە بەشیوەیەکی دیکەیه و، پێویستە مەبەست و هۆکار هەردووکیان شەرعیی و رەوا بن.

پروڭلىتارىيا لەسەر دەستى (لېنىن و ستالىن) پەيدا بوو، لەولاش (ماوتسى تۇنگ) لە (چىن) ھەمان رېيازى پەيدا كرد، ھەموو ئەوانەو زياتریش وەك ئايديۇلۇژياو بىردۆزەو رېيازگەيەك، يىگومان لەوسياسەتەو پەيدا بوون، كە ئايىنيان تورداو وەلانا و (نىكۇلا مىكياڧىل) و مەبدەئەكەييان كرده سەرمەشق!

۳- لەرووى ئابوورىيەو:

۱- لە رووى ئابوورىي و دارايىيەو، يىگومان كارگەي زۆر بنيات نران و سەرەت و سامانىكى زۆر پەيدا بوو، بەلام بەرھەم و سەرمایەكەي كەپشتر چووبووە دەستى كۆمەلەكەو بەناوى: دەرەگەكان (اقطاعىين)و، بەس ئەوان بوو بوونە خاوەنى مۆلك و زەوى و زار، دواتریش چووە دەستى سەرمایەدار (كاپىتالىست)ەكانەو، بەجۆرەك كە تا ئەمڕۆش ئەوپارەو سامانە ھەر لەدەستى ئەواندايەو، لە دژى چىنى كرىكار بەكارى دىن و، ھەرەشەي پى لەگەلانى جىھان دەكەن، وە دەرەجام بەھۆي: لەلایەكەو؛ ستمەي بلۆكى كاپىتالىستىي و، لەلایەكى دىكەو؛ بەرگرى كردنى بلۆكى سۆسيالىستىيەو، لە چىنى پروڭلىتار، جەنگىك پەيدا بوو كە نزىكەي نىو سەدەي خاياند، بەناوى جەنگى ساردەو، جەنگىكى زۆر گەرم و سەختيان لەدژى يەكدى بەسەرمایەي گەلانى دنيا بەرپاكرد، كەبوو مایەي لەبرسان كوشتنى ملىونان كەسى ھەزارو نەدارو، سياسەتى برسىيكردن (تجويع)يان بەسەر زۆر لەگەلانى دنيا، سەپاند، بۆيە زانايەك لەبارەي يەكسانىي خەلكى ژىر سايەي سىستەمى كۆمۇنىزمەو دەلى: لە بلۆكى سۆشىاليزم دا خەلك يەكسانە، بەلام لەبرسىيەتيى دا يەكسانن!! ئنجا لەبەر ئەودى ئەو بىردۆزەو رېيازە، لە زۆر روووەو پىچەوانەي سروشتى ئىنسان بوو، خەلك بەرگەي نەگرت و، سەردەجام ئازاوەو پەشويى كەوتە نىو دەوڵەت و دام و دەزگاكانى يەكيتى سۆڧىيەتەو و پەشوكا، لە بەرانبەر سىستەمى كاپىتالىزم دا، خۆرئاوا بەچۆكدا ھات و ھەردەسى ھىنا، كەچى جارى بلۆكى جىھانى سەرمایەدارىي (كاپىتالىزم) ھەروەك خۆيەتى و لەجاران بەھىز ترە، وە كاپىتالىزم، ئابوورىي ئەورووپا و خۆرئاوا جىھانى، بۆ خۆي بەكارھىنا، لە دژى گەلانى چەوساوەو رەش و رووت و ژىر دەستە، بۆ ئەودى زياتر كۆنترۆل و داگىريان بكات و، چاكتەر خىرو بىرى جىھان بخوات،

و ھەرچی زیاتر بۆ خۆی ئامیرو چەکی کوشندەو کۆکۆژ لە کارگەکاندا ساز دەکات، بەسەرمايەو خێرو ییری براوو داگیرکراوی، ولاتانی چەوساوەی جیھان، وە لەو چەکانەش ھەندیکێ دەدەنە ئەو ولاتە نەزانانە، تاكو بەو چەکانە یە کدی قرەبەر بکەن، بۆ ئەوێ کارگەکانیان لە کار نەکەون و ھەمیشە بەرھەمداڕبن، ئیدی خەلک لەنیو دەچی قەیناکات! بەو شیوێە ولاتە سەرمايەدارە بێ دینەکان، برەویان بەشەرو کوشتاردا و، تۆوی ئازاوەو دووبەرەکییان لە نیو گەلاندا چاندو، دەستیان بەسەر دنیا دا گرت و داگیریان کرد.

ئەجا لەم رۆژگارێ ئێمەدا دیاردەيەکی سەرنجراکێش ھەيە: ئەویش ئەوێە، کە لەروداوەکە (۲۰۰۱/۹/۱۱) ز.دا، سێ ھەزار (۳) کەس لەھەردووبالەخانەي سەنتەری بازەرگانی جیھانی نیویۆرک و، پەنتاگۆن لە (واشتنۆن) کۆژران و لەنیو چوون، بەلام لەرپاڤۆرتی ئەو دوايیە کۆنگرەي زەمین دا، گوترا رۆژانە سێ ھەزار (۳۰،۰۰۰) کەس بەس بەھۆی ئاوی پیسەو لە جیھاندا دەمرن، واتە رۆژانە دە (۱۰) ھیندەي کۆژرانی روداوەکەي یازدەي سیبەمبەر (۹/۱۱) لەنیو دەچن، تەنھا بەھۆی ئاوی پیسەو!! وەبەگشتی لەجیھاندا دوو ملیار (۲،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰) مەرۆف لەبرسیتییدا ژيان بەسەردەبەن^(۱)، ھەرەھا رۆژانە چەندھەزار مەرۆف لە برسان دەمرن، وە بە ھەزاران کەس بە نەخۆشییەکان دەمرن، چونکە دەردو بەلای کوشندە لەجیھاندا زۆرن، کەچی کەس باسیان ناکا، بۆچی؟! چونکە ھەموو ئەو شتانە، ئەوان لێی بەرپرسیارن و ئەوان ھۆکاری رودانیان، بەلام بەلای ئەوانەو، پیاوی رەش و زەرد ھەرچی لێی ییت، قەیناکات، گەنگ ئەوێە خویان (خەلکی سپی پیستی رۆژئاوایی) سەلامەت بن!!

(۱) بەلای بێگومان ئەمڕۆ لەدنیا دا لەسایەو بەرھەمی سیستەمی ولاتانی کاپیتالیستی دا بەمیلیۆن خەلکی لەبرسان دەمرن، لەبەر بەد خۆراکیی و نەبوونی بژێو، بەتایبەت لەولاتانی ئەفریقا دا و، بەتایبەتتر منداڵانی جیھان، کەزۆر بێ نازن و لە زۆر جی لەبرسان لە ئاویلکەي مردن دان.

ئا ئەۋەيە بەرھەمى شوومى سىستىمى سەرمایەدارىيى بەئاۋى پىسى
بى دىنایەتیی و دىنایەرتىيى ئاودراو!!

وہ ہەر لەو بارەوہ دیاردەيەکی زۆر زەقی دپندایەتیی سىستەمى کاپیتالیزم
بریتىيە لە : هەردوو مەسەلەى سوودو قۆرخکردن (الربا و الإحتکار)، کە ئیستا
لەلایەن وڵاتە سەرمایەدارەکانەو، زۆر بێرەحمانە لەدژی گەلانی هەژارو نەدارو
بى دەرامەت، بەکاردیڤ و خوینى خەلکیان پى دەمژن، وردە وردە بەشیوەيەکی
پەلەپەلەیی، کۆشکی زۆردارىيى خۆيانیان زیاتر پى هەلەدەچنن، وە وەك بەهێزترین
چەك و کارتى بازرگانىيى و خۆپى دەوڵەمەندکردن و، فشار خستە سەر
بەرانبەرەکانیان و هەژارو نەدار کردنیان و، ئیفلەس پى کردنیان، بەکاریان دین.

لێردە بەپىویستى دەزانم ئاماژە بۆ ئەو بەكم، کە کاتى خۆی لە کاردانەوہی
ستەمى کاپیتالیزم و لیبرالیزم و بى رەحمىيى و بى وێژدانىيى سىستەمە
ئیمپریالیستەکانى رۆژئاوا، بۆکى رۆژەلەلات و سىستەمە سۆسیالیستەکان سەریان
هەلدا، بۆ لەسەر کردنەوہی چینی هەژارو نەدارو چەوساوەو، دروستکردنى لەمپەرۆ
ئاستەنگ لەبەردەم تەوژم و لیشاوی سەرمایەدارىيى داو، بەکردەو سۆسیالیزم و
بۆکى رۆژەلەلات، کم و زۆر کاریگەریی لەسەر تەوژم و لیشاوی سەرمایەدارىيى
هەبوو، ناچارى کرد، کە لە زۆر رۆوہە بەخۆیدا بچیتەوہو، بەخۆداچوونەوہکەيشى
بەقازانجى چینی کرێکارو چەوساوە تەواو بوو!

بەلام سەیر ئەۋەيە کە ئیستا پاش هەرەس هینانى بۆکى سۆسیالیزم، ئەو
کەسانەى کە هەتا دوینى مارکسیست و کۆمۆنىستى تۆخ بوون، ئیستا زات
ناکەن، تەنانت هەر ئاماژەش بکەن بۆ لایەنە چاکەکانى سۆسیالیزم! دیارە
ئەوہش هەمووی لە ژێر فشارى سەرمایەدارىيىدا، نەوہک کۆیخایەکانى رۆژئاوا
بەتایبەت ئەمەریکا، لییان نیگەرەن و توورە ببن!

من پىم وایە ئەو هەلۆیستە، وێرەى بى جورئەتییى، جوریکیشە لە بى وەفایى
ئەو ھاورپى و ھەقلاانەو تەسلىم بوونیان لەبەرانبەر ئەو ئەمەریکا و جیھانى
کاپیتالیستەدا، کەھەتا دوینى ھەرکەسێک ھەر تۆزێک بۆنى ئەو جیھانەى
لیکراپایە، نەفرینی لێدەکراو زەرپى بەسەردا دەھێنرا!

۴- لەرووى كۆمەلەيەتییەو:

وہ لەرووی کۆمەلەيەتییەو، زۆربەى، یان سەرچەم کۆمەلگاکانى رۆژئاوا، لەسایەى سیکۆلاریزمدا، کەهیچ حسابێک بۆ خواو بۆ ئایین و دواپۆژ ناکات، خێزان و کۆمەلگا تارادەییەکی زۆر لێک هەلۆهشاو، رەوشت و ئاکار و ئەدەب لەزۆرلاو رۆخواو، بۆیە چەندان پەتاو نەخۆشیی عەقلىی و سايكۆلۆژیی کۆمەلەيەتیی، سەریان هەلداو و پەریان سەندو، بەلێ، زۆرێک لەخەلکی ئەوروپا نەخۆشیی نەفسیی و عەقلىیان هەییو، پزیشکی تایبەتییان هەیی، کە ماوہ ماوہ خۆيانی پێشان دەدەن، لەئەنجامی ئەو پەشوکانە دەروونییەدا کەتیییدا دەرین، وە نەخۆشییە جەستەییەکانی وەك ئیدزو زوهری و ..هتدیش، سەربارە!

۵- لەرووى زانستییەو:

وہ لەرووی زانستییەو، ییگومان زانست زۆر بەرەو بەرزایی و پێشەوہ چوو، وە ئیستا رەنگە مرۆڤایەتیی لەتروپک و چلەپۆپەیی پێشکەوتنی زانستدا ییت، نازانم ئایا چی دیکە زانست بەرەو بەرزبونەوہو گەشەکردن هەلەچی، یان بەرەو خواروہو لیژ دەبیئەوہ؟ بەلام گرنگ ئەوہیە، ئایا بەرەمی زانست، لەسەردەمی سیکۆلاریزم و لەسایەى بێ دینایەتیییدا، لە خزمەتی مرۆڤدایە، یان لە دژایەتییکردن و لەقەلاچۆکردنی مرۆڤدایە؟! ئەگەر بڕوانین، دەبینین کە کارگەکانی چەك لە ئەوروپا و ئەمریکا چی بەرەم دین!

بۆ وینە: چەند جارە داوا لە ئەمریکا دەکەن کە هەندێک لەبەرەمی چەك و تەقەمەنیی لەکارگەو کارخانە بەرەمەینەرەکانی خۆی، کەم بکاتەو، چونکە پسپۆرانی ژینگە دەلین: ۳۳٪ یان ۳۶٪ی ژینگەو هەواى دنیا، ئەمەریکا پیس و پۆخلی کردو، کە ئەوہش کاریگەریی خراپی لەسەر کۆی لایەنەکانی ژيانی مرۆڤ، هەیی، کەچی ئەمریکا ناچیتە ژێر بارى بەجیھانی ئەو داوايە، لەکاتیئێکداکە زۆربەى بەرەمی کارگەکانی، چەك و تەقەمەنی جەنگیین، دیارە بۆیەش کەمی ناکاتەو، چونکە لەبەرژوہەندیی خۆیدایە، کەچەکی زیاتر

بەرھەم ینیی، ئیدی دنیا تێکدەچی، یان ژینگە پیس و پۆخل دەبی، یان چینی (ئۆزۆن)^(۱) کون دەیی و دوایی قوتبی بەستەلەکیی سەروو خواروو دەتوینەو، لافاو ھەلەستە و ھەرچیەك پروودەدات، ئەو ھیچی گرفت و گرنگ نیە، بەلکو گرنگ ئەوێە کە ئەمەریکا، پارە زۆری و تاکە دەستەلاتدار بیٔ!! ئا ئەوێە بەرھەمی زانست لەسایە سیکو لاریزەدا، کە ھەرگیز گوئ نادری بەبەرژەو ھەندییەکانی مەرقایەتی و، گوئ نادری بەئاو ھەواو ژینگەو ژیانداران، کە لە وشکانیی و لەدەریاکاندا ھەراسان و قەر دەبن! بۆیە ھەندیک لەزاناکانی زیندەو ھەناسیی ژینگە، تینیان بۆ ھاتوو دەلێن: وەك کاتی خۆی دیناسۆرەکان لە نیو چوون و براونەو، با دنیا ھێندە پیس و پۆخل نەبی، ئەك ئیمەش وەك وان لەنیو بچین، باتۆزیک پاکژی رابگرین و ھێندە پیس و پۆخەلی لەدنیادا نەکەین، بەلام ھیچ کەس لەوانە، بە بەرھەمی کارگە پێشەسازیەکانیان، دنیا پیس دەکەن، گوئیان پێ نادەن!

لە نۆرە کۆمەڵایەتیەکان لەکەلانی

بەس ئەم عەرەفەکانی ئامێرەکان

فەیسبۆک

تویتر

یوتیوب

لەگەڵاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی بابێر

لە نۆرە کۆمەڵایەتیەکان لەکەلانی

بەس ئەم عەرەفەکانی ئامێرەکان

فەیسبۆک

تویتر

یوتیوب

لەگەڵاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی بابێر

Alibapir

Google Play

App Store

QR Code

Alibapir

QR Code

(۱) چینی ئۆزۆن (طبقە ئوزون) چینیکی ھەوايە، کە وەك چەترۆ قەلغان دانیشتوانی سەرزەوی، لەگەڵکە جۆرە تیشکی زیانبەخش و بکوژ، دەپاریژی.

ئايا بوونى سىكۆلاريزم
لە نيو خەلکىكى مسولماندا،
پاساوى ھەيە؟

وەك باسمان کرد:

بێ دینایەتی و دنیاگەرایی (عەلمانیەت) هەلقولای جیهانی پوژتاوایەو، وەك کیم و زووخواویك دەرھاویشتە جەستە خەلکیکی بێ دین و نەخۆش و دەرەدارە، لەلای غەیری موسولمان، سیکولاریزم دەرمانی دەرەدو زامەکانە، وە لەپراستییدا سیکولاریزم کەفی بێ ھوودە سەر دەریای ئەندیشە خەیاڵ پلاو، پووش و پەلاشی دەستی بابای بەئاوداچوو، کەلە بەر خنکانیی دەستی بۆ بردو، ھەرچەندە دادیشی نادات، بۆیە ھیچ پەيوەندییەکی بەئیمە موسولمانەو نە، بەلام وەك باسمان کرد: ئەورووپیەکان ناچار بوون کە سیکولاریزم دروست بکەن و بەدواشی بکەن، لەبەر گۆران و شیواندن دین و پەیداوونی: چینی ئەکلیرۆس (پیاوانی ئایین) کە ئەوپەری ئەفسانە و خراپەکارییان پەیداکرد، بۆیە خەلک بەناچاریی لەئایینی مەسیحیی لایدا، بەلام لەئیسلامدا بەھیچ رەنگیک ئەو بیانوو و پاساو نە، کەخەلکی بەرھو بێ دینایەتی بچن و، لەپێ خوا لابدن و سیکولاریزم ھەلبژێرن، چونکە:

۱- ئیمە وەك خودی ئایین و، دەقەکانی بەرنامەو ئایینەکەمان، ھیچ کێشەو گرفتیکمان نە: ئیمە موسولمان قورئانیکمان ھەیە، خواي پەرورەدگارمان زەمانەتی بۆ کردوین، کەئەو پەیام و (قورئان)ەمان بۆ دەپاریزی، وەك دەفەرموی:

﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴾ ۹. الحجر

واتە: ئیمە خویمان زیکر (قورئان)مان بۆ ئیو دابەزاندو، وەھەر خویمان دەپاریزین (لەھەموو گۆران و شیواندن و دەست تیوێردانیک). وەدەبێ تاكو دنیا تیک دەچێ، پارێزرا و و سەلامەت بێ. وەزانیانی جیهانی ئیسلامیی و غەیری جیهانی ئیسلامیی دەلێن: تەنھا پیتیک لەقورئانی زیادو کەم نەکراو، چونکە خوا ئەو قورئانە بۆ ھەموو مەرفاھەتی ناردو، وەھەتا مەرفاھەتی لەسەر زەوی بێت، ییگومان پێوستیی بەرپێنمایی (ھادیە)ی خواي بەرزو مەزن ھەیە،

ئىنجا ديارە ئەو قورئانەش ھىدايەتە بۇ مەزھابەيى و دەبى بەسەلامەتیی و، بەبى دەست لیدان بىنئیتەو پىارپىزى، كەواتە: ئىمەى مەسولمان قورئانئىكمان ھەيە، كەبەھىچ شىویدەك دەستکاریی نەكراو، وەسوننەتى پىغەمبەرمان (صلی اللہ علیہ وسلم) ھەيە، كە لەسەرەتادا وىسترا بشیوندرى و، ھەندى قسە بەزارى پىشەوامانەو (صلی اللہ علیہ وسلم) ھەلبەسترا، بەلام سوپاس بۇ خوا، كەزانا زىنگ و بلىمەتەكانى ئىسلام قولى خویان لى ھەلمالى و وەخۆكەوتن و، سوننەتى پىغەمبەرى خویان (صلی اللہ علیہ وسلم) لە بىزىنگ داو، دەقە راستەكان و ھەلبەستراوەكانیان ھەريەكە لەلايەك داناو، وەك (كا) و (دان) لىكیان جياكرەنەو.

بەلى ئىمەى مەسولمان، چ ئەوئەى خوى بى وینە فەرموویەتى، چ ئەوئەى كەپىغەمبەرەكەمان (صلی اللہ علیہ وسلم) كەردوویەتى و فەرموویەتى، ھەر ھەمووى زۆر بەرىك و پىكىی و، بە پوختەو بە پارىزراوی لەبەردەستمان دایە، كەباس لە ھەموو لایەنەكانى ژيان دەكاو، بەرژەوئەندى دىناو دواپۆژى مەزھەكانى دەوى.

۲- وە لەرووى بىروپروا (عقیدە) و شەرىعەتەو، ئەو ئایىنەى ئىمە نەگۆر دراو و، وەك خوى پارىزراو و ھەروەك خۆيەتى، چونكە مادام قورئان و سوننەت پارىزراو، ديارە عەقیدەو شەرىعەتیش دەگرە خویان و پىشەوايانى رەسەن و زانایانى راستەقىنەى ئىسلام، زۆرباش لەبەر پۆشنایى قورئان و سوننەت دا، ھەم ئیمان و عەقیدەى ئىسلامی و، ھەم شەرىعەتیان، روون كەردوونەو و درەوشاندوونەو، بۆیە ھەركەسىك كە بىەوئەت، دىنىكى راست و دروست و پوختەو پالائەتى لەبەر دەستان بى و، كاری پىبكات، ئەو قورئان و سوننەت ھەن، كە پارىزراو و دەست لىنەدراو و، ھىچ خلتەو خۆل و تۆزو گەردیان پۆئە نىە، ھەرچەندە بەداخەو زۆر لە پۆشنىريان و خۆئەندەوارانى خۆشمان، ھەر بەچاویلەكى بابایەكى ئەوروپى سەیری قورئان و سوننەت دەكەن، وەك چۆن ئەو سەیری (ئىنجیل و تەورات) دەكات، كە پرن لە ئەفسانە و شتى پەروپوچ و بى ھوودە و ناژیرانە و، دژ بەسروشتى ژيان و مەزھە.

٣- وه له ئیسلامدا خوا بهیه کگرتن (توحیدالله) پارێزراوه و تهنها خوا دهپهرستری و (محمد) (صلی الله علیه وسلم) بهبهندهی خواو پهیامبهرو، رهوانه کراوی خوا دهزانن و نایهه رستن، وه مسوڵمانان له نوێژه کانیاندا دهبارهی ئه و زاته، پاش گوتنی: (أشهد أن لا إله إلا الله) دهلێن: (وأشهد أن محمداً عبده ورسوله) یان (وأشهد أن محمداً رسول الله) واته: من شایه دیی ئه وه دهدهم، که جگه له خوا (تبارک و تعالی) په رستراویکی دیکه نیه و، گهواهیی ئه وهش دهدهم، که موحه ممه د بهنده و پهیامبهری خوایه، ئا ئه وه بیروبروای مسوڵمانانه له ئیسلامدا.

وه پیغه مبه ریشمان (صلی الله علیه وسلم) بو خوشی له کاتی بانگهوازی دا، زۆر جهختی له سه ر ئه وه ده کرده و دهیغه رموو: ئه ی خه لکینه! من بهنده ی خوا و بو لای ئیو هاتووم، تا کو رینگای راستی خواتان پیشان بدهم، وه که مه سیحیه کان مه بن که به ناوی ریزلینه وه زۆریان به عیسا هه لگوت و بو پله و پایه (مقام)ی خوایه تی به رزیان کرده و: (١١)

(لا تطروني كما أطرت النصارى ابن مريم إنما أنا عبدالله ورسوله) رواه البخاري.

٤- وه دهبارهی به گرنه زانین و ریزگرتن له عه قل و عیلم، ئیمه هیه کیشه و گومانیکمان له و باره وه نیه، به لکو هه ر کام له عه قل و عیلم به گرنه دهزانین و له لمان خوشه و یست و ریزدارن، به لکو کیشه مان له گه ل نه فامیی (جهل) و نه زانییدا هه یه، وه ئیسلام زۆر هانمان ده دات له سه ر پیشکه و تن و وه ده ست خستنی زانیاری و زانست، وه خوا ی زانا قورثانی خوی بو (محمد) پیغه مبه ریکی نه خوینده وار (أمی) ناردۆته خوار، به لام هه ر سه رته به وشه ی بخوینه: (اقرأ) دهستی پیکرده و:

(١) دیاره هه م عیسا و هه م پیغه مبه ران (سه لامی خویان لی بی) هه ره وه بانگه وازیان بووه و گووتویه: ئه ی گه له که مان! ئیمه بهنده ی خواین و، بو لای ئیو رهوانه کراوین، تا کو رپی راستان پیشان بدهین، ده جا وهرن به دوامان بکه ون به و رییه دا، که ریبازی خوایه، تا کو خواتان لی رازی بی و له دۆزه خ رزگارتان بی، بو وینه: خوا به پیغه مبه ری خاته می فره مووه بلێ: ﴿إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ الْكُفِّ - ١١٠-، واته: ئه ی خه لکینه! به راستی منیش وه که ئیو به شه رم، تهنها وه ی په ره رد گارم بو دی.

﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝١﴾ العلق: ١.

وێ قورئان بەناوی خوا (بسم الله الرحمن الرحيم) دەستی پێ کردووە بەخەڵک
﴿ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝٦﴾ الناس -٦-، کۆتایی پێهاتووە، چونکە ئەو قورئانە
بۆ سەرچەم خەڵکی سەر زەوی هاتووە، تاتی بگەن و بیکەنە بەرنامەی ژیاڤیان و
کاری پێ بکەن، قورئان بۆیە بەناوی خوا: (بسم الله) دەستی پێکردووە، چونکە
لەلایەن خواوە هاتووە و بەناوی خواوە هاتووە، وێ ئەگەر قورئان لەنیو خەڵکیدا پیاده
نەکرێ، ناپارەوايە، چونکە قورئان لەخواوە بۆ خەڵکی هاتووە:

﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۝٤١﴾ الزمر -٤١-.

وێ شایانی باسە: وشە (علم) لەقورئانیدا زیاتر لە (٧٥٠)^(١) جار دووبارە
بۆتەووە، وشە (عقل) و (فکر) زیاتر لە (٥٠) کەرەت دووپات بوونەتەووە، وێ و
خوای زانا کتیی خۆی زیاتر تاییبەت کردووە بەعاقلمەندانەووە، وێ دەفەرموی:

﴿ كَتَبْنَا إِلَيْكَ مَبْرُكًا لِّدَّبَّرُوا ۝٢٩﴾ ص: ٢٩.

واتە: ئەم قورئانە کتییکی بەپێژەو بۆ تۆمان دابەزاندووە (ئەو موخەمەد!) بۆ
ئەوێ ئایەتەکانی لێک بدەنەووەو بیریان لیبکەنەووە، وێ خاوەن بیروھۆشەکان پەندو
ناموژگاریی لیوەر بگرن.

ئەنجا لەئیسلامداو ئەک ھەر ھێچ کۆسپ و تەگەرەو رێگرو ئاستەنگێک
لەبەردەم پێشکەوتنی زانیارییدا دانەنراوە، بەلکو ئیسلام ئینسان زۆر ھاندەدا، کە
لەرووی زانیارییەووە پێشکەوت، بۆ وێنە: خوای کاربەجی دەفەرموێت:

﴿ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ ۝٢٤﴾ عبس: ٢٤.

واتە: مەرۆف سەیری خواردن و خۆراکەکە بکات! وێ دەفەرموی:

(١) وشە (علم) (٨٤) جار لە قورئاندا هاتووە، وێ بەھەموو (مشتقات)یەووە (٧٨٢) جار
دووپات بۆتەووە، وشە (معرفة)یش (٢٩) جار هاتووە، کەواتە: بەھەردووکیان (٨١١) جار
هاتوون، وێ وشە ئیمانیش (٨١١) جار هاتووە.

﴿ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝٥ الطارق: ٥.﴾

واته: دهبا ئینسان سه یه یه کی خوی بکات، داخو له چی دروست بووه، وه ده فهرموئ:

﴿ أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۝١٨٥ الأعراف: ١٨٥.﴾

واته: ئایا ته ماشای ئه وه هه موو مولکه فراوانه ی خویان نه کردوه، که له ئاسمانه کان و زهویدا هه یه، وه ده فهرموئ:

﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ۝٢٠ العنكبوت: ٢٠.﴾

واته: بلی: به زهویدا برۆن و بگه پین، سه رنج بدن و ته ماشای بکه، داخو (خوا) چۆن ئه وه زهوی و بوونه وهره ی دروست کردوه!!

٥- پاشان ده لێین: ئه ورووپاییه کان کاتیك وازیان له هه له و په له و ئه فسانه کانی کلێسا هینا، که ناویان لی نابوون: ئایینی مه سیح، وه کاتیك له ده ریای ئه وه نه زانینه، که تییدا نقووم بووبون، قوتاریان بوو، به دیداری زانست و پیشکه وتن شادبوون، به لام مسولمانان ئه وکاته به دیداری زانست شادبوون، که چاک پابه ندبوون به قورئان و سونه ته وه، وه ئه وکاته ش که له قورئانی خوا و سونه ته ی پیغه مبه ری پیشه و (صلی الله علیه وسلم) دوورکه و تنه وه، روویان کرده ئه فسانه، دواکه وتن، وه ئیمه له ئیسلامدا پیاوانی دینییمان نیه، به لکو (زانایانی ئایینی)، یان (زانایانی ئیسلامی) [علماء الإسلام] یان (پیشه وایانی ئیسلام) مان هه، به لام زانایان هیچ ئیمتیازو تایبه ته ندیه کیان نیه، له نیو ره گه زو ره نگه کاندان، له نیو گه ل و تیره وه هۆزو مروقه کاندان، به لکو مروقه کان هه موویان بو به ندایه تی خوا، دروست کراون، وه ک خوی داد گه ره ده فهرموئ:

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝٥٦ الذاریات: ٥٦.﴾

واته: وه جندو مروقم ته نه ها بو ئه وه دروست کردوون، که بمپه رستن.

بۆيە لەئىسلامدا، لەرووی سیاسیی و کۆمەلایەتیی و فیکری و ئابووری و.. هتدو، هیچ مەلای زاناو پێشەوايەك بۆي نیه، کار بەتایەت و ھەدیسێك نەکات، یان بڵێ: ئەو تايەتە، یان ئەو فەرموودەیە من ناگرتتەو، یان دەستکارییەکیان بکات، یان ھەر شتێکی دیکە بکات، کە پێچەوانەی قورئان و سووننەتە، چونکە لەئىسلامدا ئەو مەسەلەيە پراوتەو، کەس نابێ دەستکاری دەقەکان (نصوص) بکات، بەلام پیاوانی کلێسا بەئارەزووی خۆیان ئەوشتانەیان دەکرد، کەچی لەئىسلامدا ھەرکەسێك ئەو بکات، بۆي بەکوفر لەقەلم دەدری، چونکە:

﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا﴾ النساء: ١٢٢.

قەسەي کێ لەھي خوا راستتر و پێك ترە؟! بەلكو لەئىسلامدا کێ لەھەموو کەس زانترە، دەبێ لەھەموو کەسیش پابەندتر بێت بەبنەماو یاساو دەقەکانی قورئان و سووننەتەو، ھیچکەس لەسەررووی دین و یاسای خواو نیه!

٦- ئنجا شەریعەتی ئىسلام وەك تايینی شیۆتێراوی مەسیحیی نیه، کە ژيانی پێو بەپێ نەچێ، بەلكو بەرنامەي تێرو تەواوی خوايە بۆ تێکرای لایەنەکانی ژيان، وە لەپراستیدا ئەو روویيەکان لەبوازی ژيان بەپێوەبردندا زۆر ئاتاجی بەرنامەيەکی بەپێوەبردنی ژيان بوون، چونکە چوار (ئینجیل)ەکان، بەشیوەيەك دەستکاری کراو بوون، پێ بوون لەئەفسانەو بیروپرای ھەلە، بۆيە ھەرگیز لایەنەکانی ژيانیان پێ بەپێونەدەچوون، کێشەکانی بوارەکانی سیاسی و کۆمەلایەتیی و ئابووریان پێ ھەل ناکرێن و، لەو رووانەو ھیچیان تێدا نیه، وە لەرووی نەتەوايەتیيەو ھیچیان تێدانیه، وە لەرووی ئەخلاقەو، ھەرچەندە ھەندیک شتی باشیان تێدايە، بەلام لەلایەکی دیکەشەو، برەو بەئیباھییەت و خراپەکاری دەدن، لەسۆنگەي ئەووە کە دەلێن: مەسیح بۆتە بەلاگێرەو و کە فارەتی گوناحی نەصرانییەکان و، ھەرچی بیکەن، مادام نەصرانیی بن، بۆیان دەبەخشی! ئەمەش ھاندانە لەسەر گوناه و سەرپێچیی.

دیارە عیسا بۆ بەراست دانان (تصدیق)ی رێبازی موسا ھاتبوو، وەك خۆی کاربەجێ دەفەرموێت:

﴿وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَلَا حِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ﴾ آل عمران: ۵۰.

چونکه (ئینجیل و تەوورات) تەواوکەری یەکن و، کاتی خۆی ژانیان پێ بەرپۆه دەچوو، بەلام دواي گۆردران و دەستکاری نیوەرۆکیان کرا، ئنجا چوار (ئینجیل)ەکان، کە تەنھا ئامۆژگاری کۆمەلایەتی و ڕووحیی و ئاکارییان تێداتۆمار کراون، کەدیارە ئەوەش بەتەنھا ژانی مەروفايەتی پێ بەرپۆه ناچیت و، پێ ڕێک ناخری، بەلام پەيام و کتیبەکانی خۆی مەزن، کە دین بۆ ڕێکخستنی کاروباری ژانی کۆمەلگای مەروفايەتی دین، لەهەموو ڕوویکەوه، بەلام ئیمە وەک مەسولمان ئەو کیشەیه مان نیه، چونکە قورئانی بەرپۆه له بچووکتین شتەوه بگره وەک: دەست نوێژ، تاكو دەگاتە: جەنگ و ناشتی و حوکم و سیاسەت و، ئابووری و گریدان پەيوەندی نیوان گەل و ولاتان و، نیوان سەرۆک و خەلک، وە مامەلەکردنی ئینسان لەگەل تاك و کۆمەل، لەگەل خزم و خێزان، لەگەل دەرەوهو نیوەوه، لەگەل دۆست و دوژمن، لەگەل چاك و خراب، کتیبی تیرو تەواوی بچ هەلەو پەلەي خوا، هەموو ئەو شتانەي بەکورتیی و بەپوختیی ڕوونکردوونەوه، وە سوننەتی پیغەمبەريش (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەوهی بەکردار بۆ بەرجەستە کردوین، جائەوهی کە دەیزانی ئەوه شتیکی چاکە، وە ئەوهی نایزانی، ئەو خەتای خۆیەتی و خۆی کە مەترخەم و تاوانبارە، کەواتە: کەسیک کە دەلیت: ئیسلام، سیاسەت و حوکمی تێدانیه، ئەوه یان لەقورئان تی نەگیشتەوه نایزانی، یان هەر دژیەتی و، تانەو تەشەر لەئیسلام دەدات، دەرەو هەرکەسیک تەواو دیراسەي قورئان و سوننەت بکات، باش دُنیا دەبی، کە ئەو جۆرە قسانە، جگە لەتۆمەت، چی دیکە نین! ئنجا ئەوه زۆر جیگای سەرنجە کە دەبینین: ئەو دەولەتەي کە لەسەر بناغەي شەریعەت و قورئان بنیات نرا، لەو ڕۆژەوه، کە پیغەمبەري خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەشاری مەدینە بەردی بناغەي بۆ دانا، تاكو ئەو ڕۆژەي کە بەپیلانی ئیمپریالیزمی جیھانی،

لەسەر دەستی (کەمال ئەتاتۆرک)^(۱) ی عەلمانیی لەسالی (۱۹۲۴) دا کۆتایی
 پێهات سێژدە، (۱۳) سەدە ی خایاند، ئنجا ئایا چ دەوڵەتێک لەمێژوودا (۱۳)
 سەدە ی خایاندووە، توانیویەتی بەرگە ی ئەو هەموو گێرو گرفتانه بگرێ و،
 بەرگە ی ئەو هەموو نەیارو دوژمن و پیلانانە بگرێ؟ دوژمنانی وەك جوولە کەو
 نەصرانیی و تەتەر و مەغۆل و مونا فیکانی نیو خو؟! بەلێ ئیسلام ئاواپە،
 کارو بناغە ی هێندە مەحکەم و قایمە، کە بتوانێ دەوڵەتێک (۱۳) سەدە لەسەر
 شانی خو ی رابگرێ، لەنیو ئەو هەموو گرفت و کێشەو هەرا و جەنجالە ی
 ژياندا، هەرچەندە کەم و کورپی و هەلەو لادان هەبوون، بەلام دیسان ئەو هەموو
 خو رابگرییە، هەرشتیکی گەورە و گرنگە، بۆیەش ئیمە دەلیین: شەریعەتی
 خوا (ئەسلام) دەتوانێ هەموو کێشە: (کۆمەلایەتی و سیاسیی و ئابووری و
 فەرھەنگیی و نەتەواپەتی .. هتد) کانمان بۆ چارەسەر بکات، بەلام بەمەرجێک
 ئیمەش بەچاکیی لە قورئان و سوننەت تێبگەین و، باش کاریان پێکەین و لیان
 لاندەین، چونکە ئەو دوو سەرچاویە، دەرمان و چارەسەری هەموو دەردیکی
 ژيانیان تێداپە، دیارە شەریعەتێک کە هەلقولای رەحمەت و حیکمەت و
 زانیاریی بێ کۆتایی خوا بێت، بەتەئکید دەتوانێت هەموو دەرد و کەم و
 کووپیەکانی ژيان چارەسەر بکات و، کۆسپ و تەگەرەو رێگرەکانی بەردەم
 ژيان لاببات، وە بێگومان شەریعەت بۆ ئەو هاتو، کە لە ژياندا پەڕەویی لێ
 بکری و، بکریتە دەستوور و بەرنامە ی ژيان لەهەموو ڕوویکەو، کەچی هی
 وا هەیه وادەزانی ئەگەر ئیسلام پەڕەویی لێ بکری، ژيان رادەوێستی و
 گوزەرانی نامینی و، خەلک بەردو دواو دەچیت و، تەکنۆلۆژیا هەرەس دینیت!!
 بەلام بێگومان ئەو بیروبووچوونە، هەلەو بێ بناغە، بەلێ مسوڵمانان لەم
 ڕۆژگارەدا لەچەند ڕوویکەو دواکەوتوون، بەلام ئەو دەش ھۆیکە ی ئەو دیە، کە
 لە ئیسلام دواکەوتوون، چونکە ئەگەر پەڕەویی تەواویان لەئەسلام کردبایە، ئەو

(۱) ئەتاتۆرک: بەتورکی واتە: بابی تورکان، لە (۱۸۸۱) لە (سالونیک) لەدایک بوو، لە
 (۱۹۲۴) لەسەر دەستی ئەو و بەپیلانی زلھیزان، دەوڵەتی ئیسلامیی عوسمانی هەڵوێشایەووە،
 دەوڵەتی عەلمانیی نوێ لە تورکیادا دامەزراو، لەسالی (۱۹۳۰) سوپای یۆنانی وەدەرنا و
 لە (۱۹۳۸) دا مرد، پیاویکی زۆر بێ ڕەوشت و خوانەناس بوو.

لە گەڵ ڕەوتی پێشکەوتنی زانستدا دەڕۆیشتن و، دەست بەرداری سازکردن و چنگ خستنی تەکنۆلۆژیای نوێ و تازە نەدەبوون، چونکە ئەوکاتەى مەسولمانان باش بەدینه کەیانەوه پابەند بوون، لە ڕووی زانستیی و پێشەسازییهوه، زۆر لە پێش ئەورووپاوه بوون، وەك لە میژووی شارستانییتی ئیسلامیی و، لە مۆزەخانەکانی جیهاندا، ئەوه دەردەکەوێت.

دکتۆر عەلی شەریعەتیی دەلیت: کاتیك بوو ئەورووپییەکان کەشتیکیان دروست دەکرد، مۆری (الله)یان لێدەدا، کە مۆری جیهانی ئیسلامیی بوو، تاكو خەڵکی وایان، کە لە سەر دەستی مەسولمانان دروست کراوه، کەل و پەلە کەیان برەو (ڕەواج)ی هەبێت! دیارە ئەوەش لەبەر ئەوه بووه کە پێشەسازیی ولاتان و جیهانی ئیسلامیی پێشکەوتوو بووه، وەك چۆن ئیستا پێشەسازیی ئەورووپییەکان پێشکەوتوو، کاتیك کە ئامیرو شتیك دروست دەکەن، نیشانە و هیمای ولاتەکیانی لێ دەدەن، یان خەڵکی دەلێن: فلانە کەل و پەلە ئەمریکی، یان ئینگلیزییه و زۆر چاکە.

دەلێن: جاریك (هارون الرشید) سەعاتیکی لم (ساعة رملية)ی بۆ یەکیك لە پادشاو ئیمپراتۆرەکانی ڕۆم نارد، کە بۆ خۆی دەجووڵاو کاری دەکرد، ئنجا لەبەر ئەوهی کاتژمێرە کە بەلای پادشایە کەوه زۆر سەیر بووه، کۆمەلێك لەزاناو شارەزایانی خۆیان کۆکردوونەوه، تاكو تەماشای سەعاتە کە بکەن و لێی بکۆڵنەوه، داخو چۆن ئاوا لەخۆوه کاردەکات؟! پاشان دوایین ڕایان ئەوهبوو، کە گوێیان:

هەتمەن (جند)یك، یان ڕووخیکی خراپەکار خراوەتە نیو ئەو سەعاتەوه، ئەگەرنا، چۆن لەخۆیهوه دەجووڵێ و کاردەکات!!

پوختەى قسان ئەوهیه، کە سیکۆلاریزم (بی دینایەتیی) هیچ جێ پێیهکی لە جیهانی ئیسلامییدا نیه، بەهیچ جۆریك هیچ بیانوو و پاساوێك نیه، بۆ پەنا بردنی مەسولمانان بۆ عەلمانییهت، چونکە مەسولمانان لەسایەى قورئان و سوننەت و شەریعەتیی بێ هەڵ و پەڵ و پارێزراوی خواوه، لەسایەى ڕێبازی پێغمەبەری پێشەواوه (صلی الله علیه وسلم)، لەهەموو ڕێچکەو ڕێبازیك بێ نیازن، بەتایبەتیش بێ دینایەتیی (سیکۆلاریزم)، کە راست دژ و پێچەوانەى ئایینە کەیانە.

سێ راستیی گەرم

لە کۆتایی ئەم بەسەش دا، بە پێویستی دەزانم سێ راستیی ڕابگەیەنم:

یەکەم: بە لاسایی کردنەوە ڕیایی:

وەرگرتنی عادی و نەڕێت و خو، یان وەرگرتنی جل و بەرگ و پۆشاک، لە ھەر گەل و کۆمەڵگایەک لە سەر بنچینەی لاسایی کردنەوە، بێ ئەوەی کە کەلک و حیکمەت و فەلسەفەکی بزاندرێت، ئەوپەڕی دواکەوتنە، بۆ وێنە: یەکیەک کە پۆشاک [جینز - Jeans] (کاوبۆی) لەبەر دەکات، یان خەنافیز بەردەداتەو، یان بەجۆریکی سەیر سەری دەتاشێ، یان ھەر کاریکی دیکەی نامۆ و سەیر دەکات، کە لە عادی و نەڕێتی میللەتی ئێمەدا نیە، کە ڕەنگە لەجێی خۆی فەلسەفەیکە ھەبێ، یان لەبەرھۆیک و بەبیانوییکەو بەکێت و، شتیکی تێو پێچراپێت، بەلام لێرە کە لە خۆرا لاسایی دەکێتەو، بەبێ ئەوەی کەھیچی لێ بزانرێت! ئەو دواکەوتن و نەزانییە، ئنجا پیاو بیگات، یان ئافەت، خۆندەوار بیگات یان نەخۆندەوار، چونکە ئێمە میللەتیکی دێلێن: قەوارەو ناسنامەو نەتەویدییمان نیەو، جیھان دان بە قەوارەو سیاسیییمان دانانی، ئەدی بۆچی بۆ خوشمان خەریکە بەو تەقلیدە کوێرانەو ناسنامەو مۆرکی نەتەواوەتییمان ون دەکەین و لەخۆمانی دادەمالێن؟! ئەوەتا: ھەر لەجل و بەرگ و، سەر و سیمما و، ناوی کۆگا و شوینی کار و، نەڕێتەکانی دیکە کۆمەڵایەتییمانەو بەگرە، تاکو دەگاتە شیوەی بەرپۆبەردنی ولاتمان، لاسایی بیگانە و دەرەو دەکەینەو، خۆمان بەخاوەنی ھیچی خۆمان نازانین؟! ھەندێک کەس لەسۆنگەو ئەوەو، کە کەوتووێ ژێر کاریگەری و ڕکێفی فەرھەنگ و سیاسەتی بیگانەو، بۆ

پازی کردنی ئەوان، ئایین و بەرژەهەندیی خۆیان وەلادەنن، ئنجا ئەگەر لاسایی کردنەوه لە بواری عادیەت و نەریتدا، هەڵە ییت، ییگومان وەرگرتنی فیکرەو فەرەهەنگ و بیروبووچوون و بیردۆزە مەرفەر کردەکانی ئەوان، کە دژی ئایین و نەریت و سروشتی ئیەمەن، بەتەئکید ئەوه هەر زۆر هەڵەترو خەتەر ترە، چونکە بریتیه لەلادان لەپەربازی خوای دادگەر و کاربەجی، کە ئەوهش زلترین گوناھە، وەك خوا دەفرمویت:

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۱۸)

الجبائیة: ۱۸.

واتە: پاشان [ئەو (محمەد!)] تۆمان خستۆتە سەر راستە شەقامیک، دەجاشوینی بکەوهو هەرگیز پەپەرەویی لەئارەزووی ئەوانە مەکە، کە (پینگای راست) نازان.

پیشتریش لەبارەو ئەورووپییەکانەوه گوتمان: چونکە ئایینیکی راست و دروستیان لەبەر دەستدا نەبوو، کە پەپەرەویی لی بکەن و، چارەسەرێکیان لەلەنەبوو، کە زامەکانی ژیاپانی پێ ساریژ بکەن، بۆیە بە ئاودا چوونەو، ئەوانیش بۆ رزگار بوونیان لەخنکان، دەستیان بۆ هەموو چلەگیو پووش و پەلاشیک بردو، تاكو دەرەنجام (سیکۆلاریزم)یان دەستکەوتوو، دەستی خۆیانیان تی گرتو، بۆ ئەوهی لە چالاوی مەسیحیەتی شیوینراو، قوتاریان ببی، بەلام کە لەو نەجاتیان بوو، کەوتنە چالیکێ رەشی دیکەوه، کە سیکۆلاریزمە.

بەلام میللەتانی مسوڵمان بەئاودانەچوون و، ئایینیکی راست و دروستیان لەبەر دەست دایەو، ئەگەر بەدوای بکەون، سەرفرازی دنیاو دواپۆژ دەبن و، لە هیچ پروییەکەوه سەرگەردان نابن:

﴿فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى﴾ (۱۲۳) طە - ۱۲۳.

دووهم: با پەند لەغەیری خۆمان - عەرەب و تورک و فارس - وەرگریڤ:

أ- عەرەب تاكو بەئیسلا مەوہ پابەندبوون و بۆ ئیسلام دەژیان، زۆر بەختەوہرو بالادەست و سەرہەرزبوون، بەلام کەرەویان لە ئیسلام وەرگریڤاو دەست بەرداری بوون، بەچ دەردو پەندیک چوون؟!

ب- ھەر وھا تورک پێشتر خیلافەتی ئیسلامییان ھەبوو و، ئەوپەری دەستەلاتیان لە دەست بوو و، گەلانی دنیا موحتاجی ئەوان بوون، وە زۆر جار بویرانە بەرگریان لە ئیسلام دەکرد، بەلام کە بەدوای رێبازی کەمالیزم (کمال ئەتاتۆرک) کەوتن، و شوین ئەلمانییەت کەوتن، بەو حالە گەیشتن، کە ئیستا تێدادەژین^(۱)!!

لەسالی (۱۹۹۶)دا چووم بۆ ئەستەنبول، چاوپیکەوتنیکی رۆژنامەگەریم لە گەڵ کۆمەلێک لە رۆژنامەنووسانی توورکییدا کرد، لەیەکیک لە پرسیارەکانیاندا گوتیان: چووی بۆ (طوب قاپی) و شوینەواری خەلیفەو سولتانی عوسمانیی؟! گوتم: بەلێ، سەرنجیکی سەرسوڕھێنەر بۆ دروست بوو، بەراوردیکم بۆ دروست بوو لەنیوان تورکیای تازە لەسایە دەولەتی ئەلمانییەتدا و، تورکیای پێشوو لەسایە خیلافەتی ئیسلامییدا، گوتیان: چۆن ھەستت چیە؟! گوتم: تورکیای ئیستا بۆتە پاشکۆی بیگانەو، بەلکو بەپاشکۆشی قبوڵ ناکەن و، بەھەزار تکاو رەجا لە یەکیەتی ئەورووپا (الإتحاد الأورپی) وەرتان ناگرن، کەچی ئەوسا پادشاو قەیسەر و دەسلەتدارانی ئەورووپا، مەمنوون بوون، رێگایان پێ بدری، بیئە دیدار و خزمەت سولتانی عوسمانیی، چونکە لە ژێر سایە خیلافەتی ئیسلامییدا (تورکیا) سەر قافلەو کاربەدەست بوو، وەسەری لە کەھکەشانی ئاسمان بوو، کەچی ئیستا لە گەڵ زەوی تەخت کراو، ھێچ حسابیکی بۆ ناکرێت، لەدواییدا گوتیان: ئیمە ناتوانین ئەوہ بلأو بکەینەو، گوتم: بەھەر حال ئەوہ راو سەرنجی منە سەبارەت بەتورکیا و حەقیقەتە، ئێوہش کەیفی خۆتانە بلأوی دەکەنەو، یان نا!!

(۱) دیارە ئیستا: (۲۰۱۵/۳/۲۳ز) لەچاو ئەو ساکە، (۲۰۰۲ز) وەزعی تورکیا زۆر بەرە و باشیی گۆراو، لەسایە ھەنگاوانیانەوہ بەرەو ئیسلام.

ج- ھەروەھا ئێرانییەکان لەسەردەمی پەزا شاو موخەممەدی کۆری دا، چۆن بوون، بەلام دواتر کە شۆرش (ثورة) یکی ئیسلامییان کرد، بارەکە سەدو ھەشتا پلە وەرچەرخواو گۆرانکارییەکی گەورە لەھەموو لایەنەکانی ژیاڵیاندا ڕوویدا^(۱)، ھەرچەندە بەرپرسیانی کۆماری ئیسلامی ئێرانیش بۆخۆیان دەڵێن: زۆر لەوەزعی خۆمان ڕازی نیین، کەنەمان توانیوە ئیسلام باش پیادە بکەین، بەلام جیاوازی لەنیوان ئێرانی کۆن و ئێرانی تازەدا، لەسایەي ئەو وەرچەرخانەو، ئاسمان و ڕیسمانە، ئیستا ئێران خاوەنی سیاسەت و ھەلوێستی خۆیەتی، خاوەنی چەندان شتی گەورەو گرنگی ژیاڵ و ژیاڵی خۆیەتی^(۲)، بۆیە دەتوانی بەگەورەترین ھیزی جیھانی بلی: نە، کەچی کاتی خۆی ناویان لە شا نابوو: پۆلیسی ئەمەریکا، وەك چۆن ئیستا بە (تۆنی بلی) سەرۆکی وەزیرانی بەریتانیا دەڵێن: وەزیری دەرەوی ئەمەریکا، ھەروەھا ڕوانن: عەرەب بە (۲۲) دەولەت و بە زیاتر (۲۰۰) ملیۆن کەسەو، چۆن زەبوونی بەردەستی بیگانەن، بۆیە ھەر لەم شەوانەدا وەزیری دەرەوی یەكێك لەولائانی عەرەبی گوتی: ئەمڕۆ ئیمە دەستەپاچەو بچ دەسەلاتین و، ھەر ھێندەمان لەدەست دێ کە بلیین: (لا حول ولا قوہ إلا باللہ) و ھیچی دیکەمان پێ ناکرێ و لەدەست نایەت!!

دیارە ئەوێش ئەوێرێ زەبوونی و چەوساویە، لەسایەي نەتەوێرستی و عەلمانییەت و، ڕووکردنە ڕۆژھەلات و ڕۆژئاوا.

(۱) بەلام بیگومان دوو خالی ھەرە لاوازی ئەو دەولەتە بریتین لە:

- ۱- سەرنەگەوتنی لە چارەسەری کێشەي نەتەوێ کورد دا، کە ھەتا ئیستاش ھەر بەردەوامە و ھەر بیر لەڕیگا چارەي سەربازی و ئەمنیی دەکاتەو!
- ۲- بەداخراوی و دەمارگیریی تائیفیی، مامەڵەکردن لەگەڵ مسوڵمانانی غەیری شیعیەدا، لەکورد و بەلوج و عەرەب و تورکمان و .. ھتد.

(۲) بەلام بەداخەو لەم سالانەي دوایی دا، ئێران سیاسەتي دەرەوێشی وەك ھی نیوخی، گۆرانی بەسەرداھات و زۆر بەزەقیی بەلای تائیفەگەری (الطائفية) دا شکایەو و، لەناکامی ئەوێش دا، شەر و کوشتاریکی زۆر لەعیراق و سوریا دا ڕوویدا و، ھەرخواش دەزانێ سەرنجامی چۆن دەبێ!

سێیەم: ئەلمانییەت لە ئیسلام دا جێی ناییتەوه:

ئێمە ئێرەدابی پەرەو بەراشکاوایی دەڵێین: ئەلمانییەت، واتە: بێ دینایەتی، بەهیچ رەنگێک لە ئیسلام دا جێی ناییتەوه، بەلکو هەر ئەوەش بێ دینیە کە بگوترێ: (ئەلمانییەت لە دیندا جێگای دەیتەوه، یان لە گەڵ دیندا دەگونجێ) چونکە وەک خستمانەروو: ئەلمانییەت هیچ حساب بۆ خواو پیغەمبەر و دین و دواڕۆژو بەهەشت و جەهەننەم و حەشر و حساب و زیندووونەوه، ناکات، کەبێگومان هەموو ئەو شتانەش لە ئیسلامدا جێ و پلەو پایە ی تاییەتی خۆیان هەیەو، ئیسلام بریتیە لەوشتانە! وە بۆیەش ئەم توێژینەوێماندا، ئەو راستییە بەروونی و راشکاوایی دەخەینەروو، بێ ئەوەی شەرم لەکەس بکەین، چونکە ئێمە فێل لەمیللەتی خۆمان ناکەین و چەواشە ی ناکەین، کێ پێی خۆشە، یان پێی ناخۆشە، کەیفی خۆیەتی، ئێمە راستییان گوتەو، هەقمان خستۆتەر و نایشارینەوه، راستی بۆ خەلکی خۆمان ڕوو دەکەینەوه دەڵێین: ئەلمانییەت لەروانگە ی ئیسلامەوه، واتە: بێ دینایەتی، بەلام ناشێین: هەرچی ئەلمانییە، یان هەرچی ناوی ئەلمانیی لەخۆی ناوه، لەدین دەرچوو، چونکە ئەوانە ی کەناوی ئەلمانیی، لەخۆیان دەنێن، دووبەشن:

۱- بەشیکیان باش لە ئەلمانییەت تیگەشتوون و وەک مەبدەو ئایدیۆلۆژیا هەزمیان کردووه، دەزانن، کە ئەلمانییەت چییەو، چی دەلی و، چی دەوی؟! بۆیە بەدوای کەوتوون، کەدیارە بابای وا هیچ پەيوەندی بە ئیسلامەوه نەماوه، چونکە ئایینیکی دیکە ی جیالە (ئیسلام) ی گرتووه و دەستبەرداری ئیسلام بووه،

۲- وە بەشیکیان ئەوانەن، کە هەروا بەتەقلیدی کۆڕانەو بەبێ دیراسەو تیگەشتن، بەدوای ئەلمانییەت کەوتوون، وەک چۆن بەتەقلید بەرگەکی لەبەردەکات و، بەتەقلید پەپرەویی لەعادەتەکانی ئەورووپا دەکات، بێ ئەوەی کە لەفەلسەفەکی تیبگات، هەربەو شیوەیەش لەرووی فیکریەو» بەتەقلید دەلیت: (ئەلمانییەت) باشە، یان (عەولەمە) شتیکی زۆر چاکەو بەس خێر بەرەکەته، بێ ئەوەی بزانی خێر بەرەکەتهکی چییەو لەکۆی دیارەو چۆنە؟ کەدیارە» ئەو جوۆرە کەسانە حوکمیان

جیاوازهو، هەتا بەلگەیان لەسە تەواو دەکری و، بیانوو بەر دەکری، تا راددەیهک چاوپۆشیان لەگەڵ بەکار دەهێنری، چونکە زانا و پێشەوایانی ئیسلام بۆ حوکمی کوفر و بی دینی بەسەر خەلکی موسوڵمان، یان بەرواڵەت موسوڵماندا دان، لەسەر ئەو یەك دەنگن، کە دەبی بنچینهی: چەسپانی مەرجهکان و لاچوونی پەرجهکان (ثبوت الشروط وانتفاء الموانع)^(۱) یان، لەگەڵ بەکار بی، هەربۆیەش گوتوویانە: (قد يكون قول الرجل أو فعله كفرًا، ولا يكون هو كافرًا)^(۲).

(۱) مەرجهکانی بە کافردانان:

- ۱- بالغ بوون.
 - ۲- عاقل بوون.
 - ۳- گەیشتنی پەیامی خوا بەروونی، یان بەلگە لەسەر تەواوکران.
- پەرجهکانی بە کافردانان:

پەرجهکانی بە کافردانانیش ئەم حەوتەن:

- ۱- نەتوانین (العجز).
- ۲- نەزانین (الجهل).
- ۳- لەبیرچوونەوه (النسيان).
- ۴- بەهەڵەداچوون (الخطأ).
- ۵- تەئویلکردن.
- ۶- زۆرلێکردن (الإكراه).
- ۷- لاسایی کردنەوه (التقليد).

دیاره بۆچۆنیەتی جییه جیکردنی ئەم بنچینهیەش (ثبوت الشروط وانتفاء الموانع) بەسەر کەسانیک، یان چەند لایەنیک دا، کە کوفر و شیرکیان لێ دەردەکەوی، ورده کاریی زۆرەیه و لێردا دەرڤەتی خستەرووی نیه و، کورتەکە ی ئەو یە کە: چەسپاندنی ئەم بنچینهیە، تەنیا مافی زانیانی شارەزاو پسپۆرە، نەك هەركەس راست بۆوه. حوکمی شیرک و کوفر بەسەر خەلکی دا بدات !

شایانی باسیشە لەبەرگی کۆتایی کتیی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا بەدرێژی باسی ئەو بنچینه شەرعییەمان کردوه.

(۲) جاری وایە قسە ی پیاویك، یان کردەوه کە ی کوفرە، بەلام خۆی کافر نیه.

جالەو بارەو، کە گوتمان: مەرج نیە ھەرکەسێک عەلمانیی بیّت، ھەموویان یەك
 حوکمی شەرعیی بیانگریتەو، ئەم بەسەرھاتەتان بۆ دەگیرمەو، کە لەسەردەتای
 راپەرینی گەلی کورد لە ئازاری (۱۹۹۱) دا باریەکی خۆمان بۆی گیرامەو
 گوتی: دواي راپەرین گەیشتمە پێشمەرگەيەك کە خرم بوو، لە گەل حیزبی
 شیوعیدا بوو، پێم گوت: فلانکەس! ئەو ئەستای ئە کۆی و چی دەکەي و بۆچی
 دیار نی؟ ئەویش گوتی: وەللا ئە گەر خوا قبوولی بکات، ئەو لە گەل حیزبی
 شیوعی دام!! بۆیە کەسێک وەك ئەو پیاو لە عەلمانییەت حالی بووبی، حوکمیکی
 دیکەي ھەیەو، دەبی بەرچاوی پروون بکریتەو حالی بکری: کە نابێ بە هیچ
 جۆرێک بە تەما بی، خوا بی دینایەتییت بە دینداریی بۆ حساب بکات!

ئاخر چۆن دەگونجی کە ئینسان بی دین بیّت و، لە گەل خەلکی بی دین
 داییت، کەچی خواش بە دین و عیبادەت بۆی حساب بکات! بێگومان ئەو
 ئەستەم (محال)ە و هیچ بیردۆزو فیکریەکی بە شەریش، ئەو قبوول ناکات و پێی
 رازی نیە، چ جایی ئایین و بەرنامەي خۆی بە دیھێنەر و پەروردگار و خاوەنی
 بوونەوەر و کائینات!!

سبحانك اللهم وبحمدك، أشهد أن لا اله الا أنت

أستغفرک وأتوب الیک

ئالقهى شەشەم

دیموکراسى لەبەر تیشكى عهقل و تشەرع دا

ئەم ئالقەيە

خوینەرە خۆشەویستەکانم!

ئەم ئالقەيەش وەك ھاوئە پېشووەکانی، لەبەرەت دا وتاریکی بەندەبوو، كە لەكۆریك دا دراو، لە ھۆلی (پۆشنییری) دا لەشاری سلیمانی.

پاشان لەبەر گرنگی و ھەستیاری بابەتی دیموكراسی بەپەسەندم زانی، كە دوو ئالقەي چاوپێكەوتن لەگەڵ بەندەش دا لەبەرنامەي: (سۆراغ) و لەژێر ناوونیشانی:

[دیموكراسی و دیکتاتۆری و ھەلۆیستی ئیسلامییانە] دا بخەینە گەڵ ئەو ئالقەيە، بۆ ئەوێ تیشك بخەینەسەر سەرچەم ئەو لایەنانەي دیموكراسی و پێچەوانەكەي (دیکتاتۆری)، كە نەگونجاو لەدەقی وتارەكە دا قسەیان لەبارەو بەكری.

ھیواداریشم ئەم بابەتەش ببێتە مایەي بەرچاو پوونیی زیاتری ئێوێ بەرپێز و خۆشەویست، لەبارەي دیموكراسییەو، كە مەشت و مەری زۆری لەبارەوێكراو و دەكری و، زۆریك لەئیسلامییەكانیش، تێیدا تووشی كورت ھێنان و تێپەراندن (تفریط و افراط) بوونە.

رئ خۆشکردن

ئامادەبوانى بەرئز!

ئىۋارە كۆرى ئەمپۇمان - ۋەك مامۇستا تۆفېق كەرىم ئامازەدى بۆ كەرد-
لەبارەدى دېموكراسىيە ۋەيە، بەناۋو نىشانى: (دېموكراسى لەبەر تېشكى عەقلى و
شەرعدا).

ۋاتە ئىمە لەم ئىۋارە كۆرەماندا، دەمانەۋى ئەم تېشكى عەقلى و ئەم
شەرعىش، بىخەينە سەر دېموكراسى، بۆ ئەۋەدى دېموكراسى ئەم ۋەك خۆى
لەۋاقىع دا چۆنە ئاۋا بىناسىن و، ئەم لەتەرازوۋى شەرعىشدا ئەللى سەنگىنىن.

ۋە بەرپاستى ئىمە ۋەك خەللى كوردستان، كە لەم بەشە كوردستانەى سەر
بەغىراق دا، بەرەو گۆرپانكارىيەكى گەۋرە دەچىن، جىي خۆيەتى كە لەم ئەل و
مەرچەدا، ئەممو لايەكمان ئەۋلەيدىن، زۆر بەرۋونىي و راشكاۋىي ئەلۋىست و
بىرو بۆچۈنى خۆمان لەبارەدى ئەۋ بابەت و مەسەلە باۋانەۋە، كە كارىگەرىيان
لەسەر ئاكام وچارەنۋوسى مىللەتەكەمان ئەيە، بىخەينەپروو.

جا ئىمە ۋەك ئىسلامىي، دۋاى ئەۋەدى لىكۆلىنەۋى وردو قوۋلمان لەبارەدى ئايىن و
بەرنامەى خۋاى بىي وئەنەۋە كەردە -ۋىپراى حوكمى ئىمان و عەقىدە- لەممو
رۋوئىكەۋە راسىيەكانى ئىسلام و شەرعىەتى بىي ئەلەۋ پەلەى خۋاى كارەجىمان
بۆ رۋون بۆتەۋە، زۆر بەدلىيائىي و پىشت ئەستۋورىيەۋە، لەبارەدى دىنەكەمانەۋە
دەلىن: ئىسلام ھېچ شتىكى تىدا نىيە لەگەل عەقلى و فېطرتە دا دژو پىچەۋانە
بىت، يان لەگەل بەرژۋەندىيەكى راستەقىنەى تاك و كۆمەلدا تىك بگىرى.

وہ تەنھا ئەوێش بەدڵسۆزیی بۆ میللەت و ولاتمان دەزانین، کەبێ پەردەو بەراشکاوایی ھەلۆیست و بیرو بۆچوونی خۆمان دەرباری ھەر بابەت و مەسەلەيەکی گەنگ و پەيوەندیدار بەچارەنۆسی ھەموو لایەکەو، بخەینە روو، ئنجا یەکیک لە مەسەلە ھەرە باوەکانی ئەم رۆژگارەمان، بریتییە لە مەسەلەي (دیموکراسی)، کەبەگشتی لەبارەي دیموکراسییەو، سێ جۆرە ھەلۆیست ھەن:

١- ھەلۆیستیک کە دیموکراسیی بەکۆلک و پێستەو قەبوڵەو، پێی وایە ھیچ جۆرە ھەلەو کەم و کۆرییەکی تێدانیەو، بەفری بێ پەلەيە!

٢- وە ھەلۆیستیک کە پێچەوانەي ھی یەکەمەو، دەلێ: دیموکراسی یەکجار خراب و زیانبەخشەو، بە ھیچ جۆریک خێری پێوە نیەو، بە کەلکی ھیچ نایەت!

٣- ھەلۆیستی سییەمیش ئەوێە، کە دەلێ: دیموکراسی بێردۆزەو ئەزمونیکی بەشەرە لەبۆاری ھۆکۆمۆرانییدا و، ھەم لایەنی چاک و ھەم خراپیشی ھەن و، ناگۆنجی بەموتلەقی قەبوڵ، یان رەقز بکری! ئنجا دیارە ئیمە ھەلۆیستی سییەممان بەلاوێ راست و پەسەندەو، خوا پشٹیوان بێ، لەم بڕە توێژینەو ھەلەسەنگاندنە شمان دا، دیموکراسی بژار دەکەین و لە بێژینگ دەدەین و (کا) و (دان) ی لەیەک جیا دەکەینەو.

بابەتە کەشمان لەم پێنج تەوەرەدا پێشکەش دەکەین:

یەکەم: پێناسەي دیموکراسی و بنەما سەرەکییەکانی.

دوووەم: سەرگۆزشتەي دیموکراسی و، کەي و چۆن و لەکۆی سەری ھەلدا؟!

سییەم: سەرنج دانی دیموکراسی لەبەر تیشکی عەقل دا.

چوارەم: ھەلەسەنگاندنی دیموکراسی لە تەرازووی شەرعدا.

پێنجەم: ئەنجامگیری.

سەرەتا پێویستە ئەوەش بێم:

کە ئێمە، ئەگەر بمانەوی هەقی پێویست بەدەینە هەرکام لەو پێنج تەوەرەیه، بێگومان پێویستییان بە کاتیکی زۆر زیاتر دەکات، بۆیە دەبێ هەموو لایەک بزانی، کە ئێمە زۆر بەپوختیی و گوشراویی بابەتە کەمان دەخەینە پوو، وە هەموو شتێک نالین، بە لێکو تەنھا ئەو شتانەی، کە گوتنیان پێویست ترەو بۆمان دەلوی: باسیان دەکەین.

The banner is divided into several sections:

- Top Left:** Facebook icon and text: "ئە زۆرە دۆمەلەری ئێمەکان لەمە ئێمەکان".
- Top Right:** Facebook icon and text: "AliBapir".
- Middle Left:** Archive.org link: "archive.org/details/@alibapir" and a PDF icon.
- Middle Right:** YouTube icon and text: "ئەلی بابیر AliBapir".
- Bottom Left:** AliBapir logo, Google Play and App Store icons, and two QR codes.
- Bottom Right:** Text: "کە ئێمە زۆر بەپوختیی و گوشراویی بابەتە کەمان دەخەینە پوو، وە هەموو شتێک نالین، بە لێکو تەنھا ئەو شتانەی، کە گوتنیان پێویست ترەو بۆمان دەلوی: باسیان دەکەین." and three QR codes.
- Center:** A portrait of a man with a beard and a turban, with text above and below it.

پیناسه و بنه‌ماکانی دیموکراسی

لەبارەى پێناسەى وشەى (دیموکراسى) یەوێ زۆ شت گوتراوە، گەلێك پێناسەى جۆراو جۆر لەوبارەوێ لەكتیپ و سەرچاوەكاندا هاتوون، بەلام ئێمە لێرەدا هەر بەكورتیی دەلیین:

وشەى دیموکراسى (Democracy)، وشەیهكى ئاویته (كلمة مركبة) یەو لە ئەسڵ دا ئیغریقییەو، لە هەردووك وشەى: دیمۆس (Demos) كە بەمانای گەل (شعب) دى، و، كراتۆس (kratos)، كە بەمانای حوكم دى، پێكهاوە. وەك زاراوەیەكى سیاسیش بریتیه لە:

(حوكمى گەل، بەهۆى گەلەو، لەپێناوی بەرژەوێدى گەل دا) كەواتە: دیموکراسى ئەو شیۆو سیستمەى حوكمپرانیه، كەخەلك و میللهت تێیداخواهێ دەستەلاتە، چ لەپرووی یاسادانان و، چ لەپرووی هەلبژاردنی بەرپرسان و كارپێ سپاردنیان و، چ لەپرووی دەستەلاتى دادگایی و، چ لەپرووی دەزگاكانى چاودێری و لێپرسینهوێ كاربەدەست و حوكمپرانەو.

هەرۆها لەبارەى بنەمایەكانى دیموکراسییشهو، دیسان گەلێك شت گوتراوە، هەندێك لە لێكۆلەرەوان (٧-١٠) بنەمایان بۆ دیموکراسى ژماردوون، بەلام پێم وایە ئەم چوار بنەمایەى دیموکراسى، تێكپرای بنەمایەكانى دیکەى دەگرێ خۆیان و، سەرچەم دیموکراسیخوازانیش لەسەریان كۆك و تەبان:

١- بالا دەستى گەل (حاکمىة الشعب):

كە مەبەست پێى هەمەكارە بوونى خەلك و میللهتە، لەهەموو پرووێكانى یاسادانان (السلطة التشريعية) و، دیاریكردن و كارپێ سپاردنی كاربەدەستان (السلطة التنفيذية) و، دادگا (القضاء) هە، واتە: ئەم بنەمایە دەلى: دەبێ گەل و میللهت دەستەلاتى رەها (السلطة المطلقة) ی هەبێت و چۆنى پێ باش بوو، وە چى پێخۆش بوو، وا بریار بدات.

شایانى باسیشه كە ئەم بنەمای یەكەمە، بەرپرەى پشتم دیموکراسى و گەورەترین و گرنگترین بنەمای دیموکراسى دادەنرێ، و، بنەمایەكانى دیکە

هەموویان رێشەیان دێتەو سەر ئەم بەردی بناغەییە دیموکراسی.

۲- سەرۆکری یاسا (سیادة القانون):

مەبەست پێی مل کەچی هەموولایەکە، بە حوکمران و خەڵکەو بە دەستوور و یاساو، کە دەستوور بە زۆری لە پێی راپرسی گشتی (الإستفتاء العام) دە پەیدا دەبێ، و، یاساکان (القوانين) یش لە لایەن ئەنجومەنی یاسادانان (مجلس التشريع) دە، دادەنرێ.

۳- مافەکانی مرۆف و ئازادیی گشتییەکان

(حقوق الإنسان والحريات العامة):

مەبەستیش لە مافەکانی مرۆف، یان ئازادیی گشتییەکان، ئەوێ کە هاوولاتییان، هەم ئازاد (حر) بن و، هەم یەكسانیش بن، ئنجا ئازادیی زۆر بوار دە گرتتەو، بەلام ئەم چوار بوار، سەر جەم دیموکراسییخوازەکان لە سەریان یە کەنگن:

۱- ئازادیی کەسایەتی (الحرية الشخصية).

۲- ئازادیی کۆمەلایەتی.

۳- ئازادیی ئابووری.

۴- ئازادیی سیاسی.

یەكسانیش دیسان زۆر شت دە گرتتەو، بەلام ئەم چوار ڕوووە، هەموو لایەك لە سەریان کۆکن:

۱- یەكسانی لە بەرانبەر یاسادا.

۲- یەكسانی لە بەر دەم دادگاداو.

۳- یەكسانی لە ڕووی ئەرك پێ سپێرانەو.

۳- یەكسانی لە ڕووی ئەركەکانی سەر شانەو.

۴- لایەك جیاكردنەوەك دەستەلاتەكان (الفصل بين السلطات):

كە مەبەست پێیان هەرسێك دەستەلاتی: یاسادانان و، جێبەجێکردن و، دادگایی (التشريعية والتنفيذية والقضائية)ن.

دیاره وەك پێشتریش گوتمان: هەم لەبارەى پێناسەى (دیموکراسى) یەو، هەم لەبارەى بنەماو پێکھێنەرەکانیەو، دەگونجی گەلیك شت بگوتری، بەلام ئەوێ لێردا گوتمان، پوختەى ئەو قسەو باسانەىو، هەموو لایەکیشت لەسەرى كۆك و تەبان.

بەم ئەندازەیش كۆتایی بە خالی یەكەمى بابەتەكەمان دینین و، دەچینە سەر تەوێرو خالی دووێمى بابەتەكەمان، كەبریتیە لەبەسەرھات و سەرگوزشتەى پەیدابوونى (دیموکراسى)، شایانى باسیشە، كە ئیمە قسەو باس و بۆ چوون و هەلسەنگاندنى خۆمان لەبارەى دیموکراسییەو، هەڵدەگرین بۆ خالەكانى داھاتوو، بۆیە لێردا تەنھا باسى مەسەلەكان دەكەین، وەك خۆیان.

ئایا ئەو دیموکراسییە، کە ئیستا وەك سیستمیکی ھۆكمرانیی ھەیه، لەسەرەتای سەرھەڵدانیەو، ھەر بەو شیوہیە بوو، یان بەجۆریکی دیکە بوو، پاشان وردە وردەو پلە پلە گۆرانی بەسەردا ھاتوو گەشەیی کردو، ھەتا سەری بەم سیمای سەروشتەیی ئیستای گەیشتو؟!

ھەندیک کەس وادەزانێ، کە دیموکراسی ھەرلەسەرەتاو بەو شیوہو چۆنیەتیەیی، کە ئیستا ھەیه، ھەر وابوو!

بەلام بەراستی دیموکراسی، وەك ھەر بیردۆزو بۆ چوون و ئەزمونیکی دیکە مەرووف، لەسەرەتاو شیوہیەکی زۆر سادەو جیاوازی لەوہی ئیستای ھەبوو، پاشان وردە وردە گەشەیی کردو، گۆرانی بەسەرداھاتوو کەم و زیادی تیدا کراو، ھەتا سەرەنجام لەسەر ئەو شیوہو چۆنیەتیەیی ئیستاقەراری گرتو، وە بیگومان ئیستاش بەردەوام لە گۆران و کەم و زیادی دایەو، بگرە ئیستاش دیموکراسی بە گۆرەیی گۆران و جیاوازی ژینگەو کۆمەلگایەکان، شیوہ دیمەنی جۆراو جۆری بەخۆیەو گرتوون!

بۆیەش ئامارەم بۆ ئەو مەسەلەییە کرد، تاكو هیچ کەس وانەزانێ، کە دیموکراسی - وەك سیستمی ھۆكمرانیی ئیسلام - لەچەند بنەماو پیکھینەریکی چەسپاوو نەگۆر پیکھاتوو، ناگونجی گۆرانکاری چاک و خراپی بەسەردا بەھینری و، لەئەنجامی ئارەزوو و بەرژوہندیی جەماوہو دەستەڵاتدارانەو، کاریکی بەسەر بەھینری، کە راست پێچەوانەیی جەوہەر و نیوہرۆکی خۆی ییت و، بکریئە بازیچە (العبوة) یەکی شووم و بیخیر!!

ئەگەر لەپرووی میژووییەو تەماشای دیموکراسی بکەین، دەبینین کەوہك کتیبەکانی میژوو ئەو سەرچاوانەیی، کە باسی رەگ و ریشەیی دیموکراسی دەکەن، لە قولایی میژوودا دەلین: یەکەمین^(۱) کۆمەلگایەك کە بەو شیوازو

(۱) بەلام لە راستی دا ئەو وانیه و بەر لە (یۆنان) چەند شیوہیەك لەو سیستمە، دوو سە ھزار ساڵ پێش زاین لە ولاتانی میسر و عێراق و ھیند و یەمەن دا کاریان پیکراو قسە کەیی (ملکة سیأ)یش بەرانبەر بە پریار بەدەستانی گەلە کەیی: ﴿يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِ فِي أَمْرِ مَا كُنْتُمْ قَاطِعَةً أَمْرَ حَتَّى تَشْهَدُونَ﴾ النمل: ۳۲، بەلگەییەکی پرووہ لەو بارەو. بروانە: الديمقراطية: الجنور و إشكالية التطبيق، محمد الأحمدی، ص ۲۱-۴۱، الديمقراطية هي الأصلی.

سیستەمە ولاتیان بەرپۆە بردو، (ئىغریقى)یەکان بوون، کە لە ھەردووک شارى (یۆنانى) ئیستادا (ئەثینا و ئیسبارطە)، کە ئەوکات ھەر شارىک، دەولەتیک بوو، لەو دوو شارەدا بۆ یەكەمین جار، ئەزموونی دیموکراسى، بەشیۆدیەكى سادەى ئەوکاتە، ئەو سیستەمە کارى پیکراو، بەلام سەرچاوە میژوویەکان باس دەکەن، کە دیموکراسى ئەو کاتە دیموکراسى راستەوخۆ (الديمقراطية المباشرة) بوو، واتە: خەلک ھەمووی لە گۆرەپانىکدا کۆبوونەتەو، بریاریان لەسەر ھەر مەسەلەيەكى گرنگ و چارەنووسساز داو، ئەک لەرپى پەرلەمان و ئەنجومەنىکەو، کەمیللەت ھەلى دەبژیرى و، دوایى راو مافەکانى خۆى تەسلىمى ئەو ئەنجومەنە دەکات، بەلکە لە دیموکراسى ئەوکاتەدا، خەلک ھەموو جارى، بۆ ھەر مەسەلەيەكى گرنگ کۆبوونەتەو بریاریان داو.

بەلام پێویستە بزائى، کە لە دیموکراسى یۆناندا، نە ئافەرتان مافى دەنگدان و رادەبرپىیان ھەبوو، نە کۆیلەکانیش، کە ئافەرتان ئاشکرايە نیوى کۆمەلگا بوون بەلای کەمەو، کۆیلەکانیش ھەندىك جارن زۆر لە خەلکە ئازادەکە زیاتر بوون!

بەلى ھەر لەو سەردەتایەو (دیموکراسى) بەشیۆدیەكى ئاوا ھاتو! کەواتە: ئەو دیموکراسیەى کە خەلک ئەو ھەموو خەون و خەيالە شیرینانەى پێو دەبینن، لەسەردەتاو بەو جۆرە نەبوو، ئنجا دواى ئەو یەكەمین ئەزموونی دیموکراسى لەمیژوودا لەبەین چوو، بەھۆى لەبەین چوونی ئەو دوو شارەو لەبەین چوونی ئەو دوو دەولەتەو لەیۆنانى کۆندا، ئەزموونی دیموکراسییش یەكجاری سەرى ناوەتەو، لەو کاتدا.

پاش کۆتایى پى ھاتنى ئەو یەكەمین ئەزموونەى دیموکراسى لەیۆناندا، سەرچەم ولاتانى ئەورووپا و رۆژئاواش بەگشتى بەیۆنانیشەو، ھەم پيش ھاتنى (عیسى) [عليه الصلاة والسلام] و ھەم دواى ھاتنىشى، سیستەم و ھۆکمی دەربەگایەتى (الإقطاعية)یان تیدا حاکم بوو.

و لەژێر تین و فشارى (قیصر) و پادشایەکانى ئەو کاتەدا، ھەر بەماویدیەكى کەم، دواى بلاو بوونەو یانینى (مسیح) [عليه السلام] و، بەھۆى تەنازول کردنى جیلەکانى دواى جیلی (ھواریین) لەبانگەوازکارەکان، ئایینى (عیسى) گۆراو

شیۆنراو، لەنیوەپۆکی خۆی خالی بۆو، تەسلیمی ئیرادەی طاغوتییانەی قەیسەر و پادشاو دەرەبە گە چەوسینەرەکان بوو، وە بەزمانی عیسا شەو [علیه السلام] ئەو دروشمەیان بەرز کردووە: (دع ما لله لله، وما لقيصر لقيصر) ئەوێ عایدی خوا، بۆ خۆی لینگەرێ و، ئەوێش کە هی قەیسەر، بۆ قەیسەری واز لێ بێنە!

مەبەستیش لەم دروشمە ئەو بوو، کە بەرەسمیی و بەناوی دینەو، لەیەك دابراو و جیایی دین و ژین، رابگەینەندری! بۆیە زۆر لەمیژوونوس و لیکۆلەرەوان، ئەو قسەییە نەصرانییەکان بەزاری عیساو، دەگێژنەو، بەدرۆ بوختانیکی هەلبەستراوی دادەنێن، چونکە هیچ ماقوول نیە عیسا یەك [علیه السلام] کەبۆ ئەو نیراوە، خەلکی فێری بەندایەتی کردن بۆ خوا بکات و، ژیان و گوزەرانیان بەپێی بەرنامەو رێبازی خوا رێک بخت:

﴿وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَلَأَحْلَلْ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ٥٠﴾ إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾ آل عمران: ٥٠-٥١.

بەهیچ جوړێك و لەژێر هیچ فشارێك دا، دەستبەرداری ئەو راستییە گرنگ و گەورەییە ئایینەکی بێ، کە لە راستییدا، جەوهەر و کاکلی دینەکی پێك دێن!!

بەلێ بەرێزان!

هەر لە زوووە نەصرانییەت، تەنازولی بۆ سیستمی طاغوتییانەی دەرەبە گایەتی ژێر رێکێ قەیسەر و پادشا دیکتاتۆرەکان کردو، لەجیاتی ئەوێ ئەوان بگورێ و، چاک بکات و راست بکاتو، بۆ خۆی - لەسۆنگە لای و خۆرانه گری پێشەواو دەمپراستەکانیەو - گورپا و شیواو خوار بوو!

ئەنجا هەر چەند ئەو بەلایەکی گەورە بوو، کە بەسەر ئایینی مەسیحیی هات، کە ئیقراوی کرد: هەقی بەسەر ژیان و گوزەرانی خەلکەو نیە! بەلام بەلاو گرفتی لەو گەورەتری ئەو ئایینە ئەو بوو، کە دواتر پێشەواو ریش

سپییەکانی، وەك قەرەبوو کردنەوێهەکی ئەو دوور خانەوێهەکی ئایینەکیان، لە گۆرەپانی ژیان و گوزەران، هەڵسان بەدروستکردنی چینی ئەکلیرووس، واتە: چینی پیاوانی ئایینی: (طبقة رجال الدين).

کە لە راستیی دا، ئەو کارە داھێنان (ابتداع)یەکێ زۆر شووم و خراپ بوو، وە ئاکام و ئەنجامی یە کجاری زیانبەخشی لێکەوتنەو، کە لەئالقی پێنجەم و لەباسی چۆنیەتی سەرھەڵدانی رێچکەکی بێ دینایەتی (سیکۆلاریزم) دا تاراددەیک ناماژەمان بۆ کردوون و، لێردا دووبارەیان ناکەینەو.

بەلێ، پاپا و قەشەکان ئەو رێژو حورمەتەکی کەخەلک و میللەت لێ دەگرتن، کەلکی خراپیان لێوەرگرت و (استغلال)یانکرد بۆ بەرژوێندیە تایبەتیەکانی خۆیان و، خۆیان لەخەلک و جەماوەر کردە چینیکی جیاواز، کە بە درێژایی میژووی وڵاتانی رۆژئاوا، وەردە وەردە گەشە کردو پەری ستاند، تاکو وای لێھات، کە ئەکە هەر توانای پێشبرکەو مل بەملە (منافسة) و گوریس پەرکێنە لە گەل قەیسەر و پادشاکان دا هەیت، بگرە بەسەریشیان دا زال بیت و، بیانخاتە ژێر رکێفی خوشیەو!

بەلام بەداخەو ئەو چینی ئەکلیرووسە دەستەلاتەکی خۆی بۆ سەرخستن و پیاوێ کردنی ئایین بەکارنەھێنا، بەلکو بۆ داوین کردنی بەرژوێندیە ناشەرعییەکانی خۆیان بەکاریان ھێنا، وەسەرەنجام خەلک و میللەت لە ژێر نیری سێ کوچکەکی شوومی: (ئیمپراطور + پاپا + دەرەبەگ) دا قەراری گرت، ئیمپراتۆر و قەیسەر، وەك دەستەلاتی سیاسی و، پاپا وەك دەستەلاتی پرووچی و ئایینی و، دەرەبەگ (إقطاع)یش، وەك دەستەلاتی ئابووری، هەرچەندە هەرکام لەو سێ دەستەلاتەش پەلیان ھاویشت بۆ بواریەکانی دیکەکی ژیان و گوزەران، بۆ وێنە: (پاپا) وێرێ دەستەلاتی پرووچی، دەستەلاتی زۆری سیاسی ئابووری هەبوو، هەرودەها دەرەبەگ و خاوەن زویش، دەستیکی بالای لەبۆری کاروباری سیاسیدا هەبوو، ئینجا (ئیمپراتۆر و قەیسەر و پادشا)یەکانیش، وێرێ کاروباری سیاسەت و وڵاتداری، نفووزی ئابووری و فیکریشیان هەر هەبوو.

ئەو سى كۆچكە شووم: (الثالوث المشئوم) بوو بەكابووس و ملۆزمىكى وا بەسەرشان و مل و سىنگى خەلك و مىللەتى رۆژئاوا، كە فزەى لى برىبون و، تەواو پشوى پى سواركردبون، وە ئەو بارودۆخە ناھەموارو سەختەى خەلكى ئەورووپا رۆژئاوا، ھەروا درىژەى كىشا و، بۆ ماوہى پتر لە ھەزار (۱۰۰۰) سالى بەردەوام بوو، واتە سەرجم سالىكانى سەدەكانى نىوەرپاست، وەزە بەو جۆرە بوو، [مەبەست لەسەدەكانى نىوەرپاست سەدەى پىنجى زاینىيە، تاكو سەدەى پازدەيەم] ئىنجا لەو ھەموو ماوہ دوورو درىژەدا، ئەوہى كەبەھىچ جۆرىك ھىچ ھىسابىكى بۆ نەدەكراو، ھىچ گوئى پى نەدەدرا، خەلك و جەماوہر بوو، بەلى مىللەت و جەماوہر ھىچى بەدەست نەبوو بەزاناو فەيلەسووفەكانىشەو!

دىارە ئەوانەش - واتە ئىمپىراتۆر پاپا دەرەبەگ - لەبەينى خۆياندا رىك كەوتبون، وەك چەند شەرىكە دزىك لەسەر دابەش كردنى خىرو بىرو، لەسەر دابەش كردنى ئەمرو نەھى كردن بەسەر خەلكدا: ھەرچى (ئىمپىراتۆر) پادشاو دەسلەتدارەكان بون، كابراى دەرەبەگ (إقطاعى) يانى: خاوەن زەوييان، ھەلدەپىچا بۆ باج و سەرانە، وە بۆ عەسكەرىي كردن، بەتايبەتتى ئەو كاتەى كە شەرەكانى خاچ پەرستانەيان دەكرد، كابراى دەرەبەگىش جوتيارەكان و رەش و پروتەكانى ھەلدەپىچا، بە (باج) لىوەرگرتنى زياترو چەوسانەوہى زياتر، ھەروەھا سەربازىي پىكردنى زۆرە ملەى و بەلاش! ئىنجا مىللەت كەماوہىەكى زۆر لە ژىر زەخت و فشارى ئەوسى كۆچكەيەدا مەدارى كرد، بەلام وەك گوتراوہ: جام كەپر بوو لەسەرىيەوہ دەپژى، چونكە ھەموو شتىك سنوورىكى ھەيە، ھەروەھا كوردەوارىي خوشمان دەلین: ھەموو پەتيك لەبارىكەوہ دەپچرى، بەلام پەتى زولم لەئەستوورىيدا، ئەوہ بوو كەسەرنجام خەلك راپەرى، ئىمە لەكۆرپىكى دىكەدا كەباسى چۆنيەتى سەرھەلدانى (سىكۆلارىزم) مان كرد، لە ئەورووپا بەروونىي و وردىي باسى ئەو مەسەلەمان كرد، كە چۆن چۆنى خەلك راپەرى، وەسەرنجام پەرلەمان جىگای (ئىمپراتۆرى) گرتەوہ، وەسەرمایەدارەكان جىگای دەرەبەگەكانيان گرتەوہ، وە دۆزەرەوہو داھىنەرەكانىش (المكتشفين والمخترعين) یش جىگای كلىساو جىگای قەشەو (پاپا)يەكانيان گرتەوہ، واتە: ئەگەر پىشتەر فەرمانكار و قەدەغەكار (آمر و ناھى) و حوكمراڻى موتلەق و سىياسەت دانەر، تەنیا (ئىمپراتۆر) بوو، ئەمجار

(پەرلەمان) ئەو ئەركەى گرتە دەست، وە ئەگەر پێشتر خاوەن زەوى ھەمەكارە بوو، ئەمجارە سەرمایەدارەكان و خاوەن كارگەو فابرىقە خانەكان چوونە جىيان، وە ئەگەر پێشتر (پاپا) و قەشەكان تەوجىھى خەلکیان دەکرد، ئەمجارە فەیلەسووف و بیریار (مفگرا)ەكان و دۆزەروەكان و، بەتایبەت زاناو شارەزایانى پىسپۆر لە زانستە سروشتییەكاندا، جىگای ئەو مەركەزە فیکرییەیان گرتەو، جا لە ھەل و مەرجیكى ئاوادا، كە مىللەت شوڤرشی کردو، سى كۆچكەى شوومى: (ئىمپراتۆر، پاپا، دەرەبەگ) نەماو، كە چىدیکە خەلک بچەوسیتنەو، كەس نەماو، كە بلى: وەكىل، یان سیبەرى خوايە لەسەر زەوى!! ئاخى (ئىمپراتۆر)ەكان ئەوكاتە دەیانگوت: ئیمە سیبەرى خاوين لەسەر زەوى و، پاپاش دەیگوت: وەكىلى خوام.

[شایانى گوتنە: لەم رۆژانەدا لەرۆژنامەيەكدا بینیم، نووسەریكى عەلمانیى نووسیوی: كەلە ئىسلامیشدا شتى وابوو، يەك دوو قسەو ھەلۆیستی چەند بەناو خەلیفەى ئومەوى و عەباسیى بەنمۆنە ھینابوو، كەئەھا! فلانیان گوتویەتی: من سیبەرى خوام و ئەوى دیکە گوتویەتی: من چى بلىم، ئائەو ھوكمى شەرە! بەلام دیارە ئەوبرادەرە خۆى لى گیل کردو، ئەگەرنا ھەموو كەس دەزانى كەيىگومان تەرازوو و پێوێرى ھوكمى ئىسلامی، بەس قورئان و سوننەت و ئەو شیۆ ھوكمپرانییە، كە پێغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) وە چوار خەلیفە راشیدەكانى (خوا لییان رازى بى)، بەرپیانەو بردو، وە لە سەردەمى ئومەوییەكان بەملاو، دەولەتى ئىسلامی شووپرای تێدانەماو، وە بەدەق (نص)ى فەرموودەى پێغەمبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) بۆتە پادشایەتیى وەك فەرموویەتی:

{خِلَافَةُ النَّبِيِّ ثَلَاثُونَ سَنَةً، ثُمَّ يُؤْتِي اللَّهُ مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ} أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بَرْقَم: (٤٦٤٦)، وَالحَاكِمُ بَرْقَم: (٤٤٣٨)، قَالَ الْأَبَانِي: حَسَنٌ صَحِيحٌ.

واتە: جىنشینیایەتیى پێغەمبەرایەتیى سى (٣٠) سال، پاشان خوا ھوكمپرانى و پادشایەتیى بەھەركەسى: دەدا كە بیەوى.

ئىنا شىتىكى ئاشكراو پروونه، لە نىو ھەموو زاناو پىشەوايانى ئىسلامدا،
كە موعاويەى كورى ئەبو سوفيانىش بەخەلىفەى راشىد دانانى، و، بەمەلىك
دادەنرى، چ جاي (يزىد)ى كورى، كە لەمىژوودا ديارە - ەك دوایی باسى
دەكەين - چۆن كرى بەدەستەلاتار لەجى خوى، ەوچۆن بەيەتەى بۆ ەو ەركرت!!
كە پىغەمبەرىش (صلی اللہ علیہ وسلم) ئامازەى بەو ەكردو، كە گۆرپىنى حوكم
لەپاويژو ەو بۆ مىراتى (من الشورى الى الوراء)، بەدەستى (معاوية ابن أبي
سفيان) دەبى، ەك ەرموويەتى: {أَوَّلَ مَنْ يُعَيِّرُ سُنَّتِي رَجُلٌ مِنْ بَنِي أُمَيَّةَ}
واتە: يەكەمىن كەس كە رىبازى من دەگۆرى، پياويكە لەبەنى ئومەييە^(۱).

ئىدى ئىستا ھىچ كەسك بۆى نى، ئەگەر (يزىد) شىتىكى گوتبى، يان
(أبو جعفر المنصور) شىتىكى گوتبى، يان (هاورون الرشيد) شىتىكى گوتبى،
بىنى ئەو ەملى ئىسلام بىچى! چونكە ئىسلام تەنھا لە كەسانىك بەرپرسيارە،
كە بەپى ئىسلام چوونە سەر حوكم، بەلام كەسك بەزۆرو بەدەستەلات، يان
بەمىراتى چوويتە سەر كورسى حوكم، ئىسلام لى بەرپرسيار نى، چونكە
ئىسلام نەبىردۆتە ئەو شۆنە، تاكو ەلامى ئىشكالەكانى بداتەو.

بەلى، ئىنا لە ەل و مەرجىكى ئاوادا، كە لە لايەكەو: (پاپا) دىستەلاتى
نەماو: بەناوى دىنەو ەللى فرىو بدات و، دەربەگەكان دەستەلاتيان نەماو:
خەلك بەكەنە كۆيلەو نەھىلن لەو زەويىيە جيا بىنەو، كەلەویدا ەك كۆيلەيەك كار
دەكەن، ە (ئىمپراتۆر)ىش تەخت و تاجى ەوتاو، خەلك و جەماوەر، كە دووچارى
بۆشايىەكى سىياسى و فىكرى بوون، بەناچارى بەشۆيەكى گشتى پەنایان
بردەبەر (سىكۆلارىزم). واتە: دىنا گەرايى و بى دىنايەتى و (دىن)يان يەكجارى
لەھەموو شىكدا (پەرز) كرد، چونكە زۆريان بەدەست ئەو دىنەو چىشبوو، ئىنا
نەشان دەزانى و ەك ئىمە، كە ئىستا سەرنج دەدەينە مۆرو و ئىسلامىشمان
لەبەر دەستە، ەزەكەيان ئاوا لى پروون نەبوو، كە ئەو ئايىنەى لەسەرى بوون،

(۱) أخرجه ابن أبي عاصم في (الأوائل) (۲۲/۷)، وابن كثير في (البدایة) ج ۲ ص ۲۳۴،
والسيوطي في (الجامع الصغير): ۲۸۴۱، وقال الألباني في السلسلة الصحيحة: ۱۷۴۹،
قلت: هذا إسناده حسن، ولعل المراد بالحديث، تغيير نظام اختيار الخليفة وجعله وراثه.

دینیکی شیونراو تیکدراو گۆرپاوه، وایان دەزانی (دین) ھەر ئەویە کە ئەوان ناسیوانە!!

بەلێ، لەسۆنگەى ئەو، کە بە دەست ئەو دینەیانە، زۆر ئازاریان چیشتبوو، وە دینیکی راستیشیان لە بەردەستدا نەبوو، بە گشتی ڕوویان لە بیدینی کرد، وە پاشانیش وەك سیستمی حوکم، تەماشای میژووی خۆیانیان کردو، میژووو کلتووری فەرھەنگی خۆیانیان ھەڵدایەو: تەماشایان کرد باشتەین شتێک، کە نەجاتیان بدات لە دیکتاتۆری (استبداد) وە لە حوکمی دەرەبە گایەتی، بریتییە لە دیموکراسی.

ئەجا دیموکراسی وەك سیستمی حوکمرانی، کە پێشتر ئاواژەمان بۆ کرد، بە چەند قۆناغێک دا تێپەڕی:

ا- مافی مال گواستنەو:

مافی مال گواستنەو لە لادێ وە بۆ شار، یان لە شارێک بۆ شارێکی دیکو لە شوێنێک بۆ شوێنێکی دیکە، کە پێشتر خەلێک ئەو مافی نەبوو، جوتیار بۆی نەبوو بە بێ ئیزنی ئاغا یە کە و خاوەن زەویە کە، ئەو شوێنە بە جێ بەیڵی، کە وەك کۆیلە یە کە دەبوو ھەر رەنجی تێدا بدات و، لەوێ نیوە کاری ئەو دەستەلاتدارو خاوەن زەویە ییت! ئەجا دواى ھەولێ زۆر لە پەرلەمانەکاندا، بریار درا کە ھەموو کەسێک بۆی ھەییە لە لادێو، مال بێنی بۆ شار، بە تاییبەتی دواى ئەو ھەش کە سەرماریە دارەکان کارگەکانیان زیاتر بوون، وەرمینی زیاتر کەوتە سەر کەل و پەلەکان و، پێویستییان بە چینی کرێکار بوو، پێویستیش بوو کە خەلێک لە لادێو بچ بۆ شار.

ب- مافی ئیشکردن:

کەس بۆی نەبوو لە خۆو ئیشێک ھەڵبژێرێت، ئیشەکان ھەموویان دیاریی کراو بوون، جوتیار دەبێ جوتیار ییت، ئەوێ دیکە دەبێ فلان کارەبکات، بەلام وردە وردە ئەو مافەش دا بین کرا، کە ئێنسان جووری ئیش بۆ خۆی ھەڵبژێرێ و،

لەبەرانبەری ئەو ئیشەدا، کرێ چۆن وەربگرێ؟ ئەوەش دواى مانگرتنەکان (إضرابات) و خۆپیشاندانەکان (مظاهرات) ی زۆری کرێکارەکان، وردە وردە مسۆگەر کرا، چونکە سەرمايەدارەکان زۆر خۆنیان دەمژین و، نرخێکی کەمیان دەدانى و، ئیشێکی زۆریان پێ دەکردن.

و کاتی خۆی کۆمەلگای (سۆسیالیزمی) لەکاردانەوی زولم و ستەمێک پەیدا بوو، کە سەرمايەدارەکان لەچینی کرێکاریان دەکرد، هەریۆیەش ئەگەر لەوی دیکتاتۆری سەرمايەداریی هەبوو، لەولاو دیکتاتۆری پرۆلیتاریا (الدكتاتورية البروليتارية) هەبوو، چونکە وەک قانونیکی فیزیایی دەلی: بۆ هەموو کاریک کاردانەوێهێک هەیه، کە لە ئاراستەدا پێچەوانەیتى و، لەتوانادا بارته‌قایەتى (لکل فعل رد فعل، يساوية في المقدار ويعاكسه في الاتجاه)، ئەگەر لەپۆژئاوادا دیکتاتۆری سەرمايەداریی هەبوو و هەموو شتێک بەدەست ئەوانەو بوو، کە سەرمايەدار بوون، لەولاشەو دیکتاتۆری پرۆلیتاریا هەبوو، کە دەبوو هەموو شتێک بەدەست چینی کرێکارەو پێ، ئنجا لە لایەکەو بەهۆی زەخت و فشاری کرێکارەکان کە (إضراب) یان دەکرد، یەک پۆژ مانیان دەگرت و نەدەچوونە ئیش، ئەو سەرمايەدارە زەرەری دەکرد، بۆیە بەناچارى سەرمايەدارەکان و خاوەن کارگەکان، وردە وردە تەنازولیان کرد: کرێیان بۆ کرێکارەکان زیاد کرد و، هەل و مەرجی ژيانیان بۆ خوشکردن، وە لەولاشەو: هەرەشەى بلووکى پۆژه‌لەات، کە (سۆسیالیزم) بەحەقیقەت ئەو چاکەیهی هەبوو بەسەر خەلکی ڕەش و ڕووتەو، کەواى کرد، سیستمی سەرمايەداریی بەخۆیدا بچیتەو، چاویکی زیاتر بگێڕیتەو، بەمافەکانی چینی کرێکاردا.

ج- مافی فیربوون (حق التعلّم):

ئەوەش لە سەرەتاو دیموکراسی دانی پێدا نەهێناو، بەلکو لەسەرەتاو فیربوون و زانست وەرگرتن و خویندن، تاپۆ کرابوو لەسەر چینی ئەشرف (الطبقة الأرستقراطية)، چینی ئورستوکراسەکان، ئەوانەى کە دەلەمەندو خاوەن پایەى کۆمەلایەتیى بوون، خویندن و زانست وەرگرتن بەس عایدی ئەوان

بوو، وە شیوەی خوێندن و هەل و مەرجی خوێندن بەشیوەیەك بوو، كە كۆری^(۱) بابای فەقیر، نەیدەتوانی بخوێنێ، هەتا ئە پەرلەمانەکانی ئەورووپا و سەرچەم ولاتانی پۆژئاوا، چەندان جار شەرەقسەو مشت و مەر لەسەر ئەو مەسەلەییە کرا: یان دەیانگوت: ئاستی خوێندن دێتە خوارێ، ئەگەر کۆری فەقیر و هەژار و نەدارو جوتیارەکان بخوێنن! یان دەیانگوت: بەمەسرەفیان پاناگەین! یان: دواوە کەس نایێت کرێکاری بکات!! بەلام دواوە هەولێانی زۆر، مشتومڕی زۆر، پەرلەمانەکان دانیان بەوەش دانا، کە کۆرە جوتیارەکانیش و کۆرە هەژار و نەدارەکانیش، بۆیان هەیه بچنە قوتابخانە، دواوەی زۆر بەدرەنگەو دانیان بەوەش دانا، کە کچەکانیش بۆیان هەیه بخوێنن، دواتر دان بەوەش داھێنرا، کە خوێندن بکری بەشتیکی خۆرای (مجانێ).

د- مافی سیاسی:

ئەمیش هەروا بوو و دیموکراسیی پاش ماوێیەکی زۆر، دانی پێدا هێنا، کە ئەویش بریتی بوو لە:

- ۱- مافی هەلژاردن.
- ۲- مافی خەڵك كاندید كردن، بۆ چوونە ئێو پەرلەمان.
- ۳- مافی کۆبوونەو.
- ۴- مافی دروست کردنی پێکخراوی سیاسی.
- ۵- مافی پۆژنامەگەری.
- ۶- مافی خۆپیشاندان.

ئەوانە هەموویان پلە پلە و دواوە هەولێ زۆر و نەرەختیی زۆر، وەدواوە فرمیسك و خوێنی زۆر، ئەو جار پەرلەمانەکان و سیستەم دیموکراسییەکان، ئەو مافانەیان سەلماندو، بۆ خەڵك جەماوەریان سەلماند، کە ئەو مافانەیان پێ بەدەن.

(۱) دیارە (کچ) جاری هیچ باسی نەبوو، بەلکو ئافرەت بەگشتی هیچ پۆلێکی پێ نەدەدرا!

هـ- زەمانەتی دادوەری:

لەرپووی زەمانەتی قەزاییشەو هەر واپوو، کاتی خۆی لەسەردەمی دەرەبە گایەتی (إقطاع) و لە ژێر سایە دەستەلاتی سێکوچکەکی شوومی (ئیمپراتۆر و پاپا و دەرەبە گەدا)، هاوولاتییان خاوەنی هیچ شتێک نەبوون، بەلام داوایی پاش هەولێ زۆر، هەم لەرپووی تۆمەتبار (إتهام) کردنەو (ضمانە) یان پێدرا، کە هەر کەسێک بەریی بێت، نابێ لە خۆو تۆمەتبار (متهم) بکێت، وە هەم لە رپووی لێکۆڵینەو (تحقیق) وە (ضمانە) یان درایە، کە بەبێ بەلگە نابێ هیچ کەس حوکم بدرێت، وە هەم زەمانەتی ئەوێش، کە نابێ هیچ کەس زیاد لەوێ، کە بەبێ قانون شتێکی لەسەر ئیسپات بوو، سزا بدرێ. کەواتە: دیموکراسی بەکەندو لەندو هەورازو نشیوی زۆردا تیپەر بوو، هەتا گەشتوتە ئەو مەنزڵە، کە ئیستا دەبینین!

بۆیە باهیچ کەس وانەزانێ، کە دیموکراسی هەر لەسەرەتاو، کە هاتو ئەو شتانە هەموو بەخەلات بۆ خەلکی هیناوە، بەلکو دیموکراسی و هەر سیستمێکی دیکە مرۆفکرد، پلە پلە گەشە کردو، هەتا خەلک زیاتر عەقڵی بەشت شکاوە، شتێکی دیکە لێ زیاد کردو و شتێکی دیکە خستوتە پال، وە هەتا خەلک زیاتر فشاری کردو، خاوەن دەستەلاتەکان زیاتر چاویان بەخۆیاندا گیراوەتەو، دەستکاریی سیستم و بەرنامەکانیان کردو، بەلام ئیسلام بەپێچەوانە هەموویانەو، ئەو سۆنگەییەو کە خوا ناردوویەتی و خواش (جل جلاله) ئەو زاتە، کە بەرژەوێندی مرۆفەکان لەخۆیان باشتەر دەزانێ و، پێش ئەوێ هیچ کەس داوایی مافی خۆی بکات، لەشەریعەتی خۆی پەرەدەگارد، سەرچەم مافەکانی بۆ دیاریی کراون: کرێکار، جوتیار، ئافەرەت، منداڵ، چەوساویە، هەرکەسێک هەیه، هەم هەق و مافەکانی بۆ دیاریی کراون و بریارەوان و، هەم سەرچەم خەت و سنوورەکانیشی بۆ کێشراون، بێ ئەوێ هیچ کەسێک داوا بکات، یان هیچ کەسێک مان بگری، یان خۆپیشانان بکات!!

تهوهری سییهم

دیموکراسی له تهرازووی عقل و واقع دا

پاکستاندې مکتبې ماموستا علي بابېر

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

Google Play

App Store

QR Code

له نوره کومه لارښوونکي نه که نه لاس
نن مکتب یر موالع البواصل الاصله

علي بابېر

کتابي
پاکستاندې مکتبې ماموستا علي بابېر

QR Code

علي بابېر

علي بابېر

QR Code

مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR codes for app downloads

بە نۆۋە كۆمەلەنمەكەن مەكتەپ

بىز مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

AliBapir

AliBapir

QR codes for social media and website

مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ مەكتەپ

AliBapir

AliBapir

QR codes for social media and website

لەم تەوهری سییه مەدا، بۆ ئەوێ دیموکراسی لەمەحەکی عەقڵ بەدەین، بنەماکانی دیموکراسی (ئەو چوار بنەمایەکی کە پیشتر خستماننە روو) هەڵدەسەنگێنن، تاكو لە سەرەتاوە بزانی، کە لەرووی عەقڵ و واقعەوێ دیموکراسی چۆن دەرەچێت!

پیش ئەوێ بیینە سەر ئەسلی مەبەستیش دووبارە دەکەینەوێ: کە دیموکراسی لەحاله‌تیکی ناچاریدا پەنای پێبەرەو، لە ژێر فشاریشدا زۆری ئەو شتانەکی کە ئیستا تێیدا دەبینرێ، لێ زیاد کران، کەواتە: هەر لە ژێر فشاریشدا دیموکراسی دەگونجی گۆرانی بەسەردا بێت، چ بەباری ئیجابیدا، ئەگەر خەڵکی خێر خواز زەخت لە دیموکراسی بکات، دەگونجێت شتی باشتی تێدا پەیدا بکری، هەر وەها ئەگەر بەباری سەلبیش دا، زەختی لێ بکری، دەگونجی زیاتر رووبەرەو شەر پروات، چونکە ئیستا هەندێک کەس لە ژێر پەردە دیموکراسیدا دیکتاتۆری دەکات! وە کاتی خۆشی لەکۆمەڵگای سۆسیالیزمیش دا باسی دیموکراسییان دەکردو، ئەوانیش خۆیان بە دیموکراسی دەزانی، بەلام لەهەمان کاتیشدا برواشیان بە دیکتاتۆری پرۆلیتاریا هەبوو!!

کەواتە: لەلایە کەوێ؛ دیموکراسی هی ناچاریهو، خەڵک لەناچاریدا پەنای پێ بردو، لەلایەکی دیکەش؛ دیموکراسی وەك زەرفێك وایه، چی تی بکری، دەیهگری، وە بەراستی زۆر ئامادیه بۆ گۆرانی بەسەر داھێنان و، فشار لێکران و بەملاو لادا بران، چونکە چوارچیوێ قەلبێکی دیاری کرایی نیه کەپێگا بگری لەوێ لادان (انحراف) ی پێ بکری.

بنەماک یەکەم: بەلادەستیی گەل (حاکمیت الشعب):

کە گەرنه‌گرتین بنەمای دیموکراسیه، لەرووی بەرنامه دانان و هەڵبژاردن و، دیاری کردنی کاربەدەست و حوکمرانه‌کان و، دەستاو دەست پێکردنی دەستەلات و، لەرووی دادگایی و دەستەلاتی قەزاییه‌و، دەبێ هەموو دەستەلاته‌کان بەدەست خەڵکەوێ بن، ئنجا ئیمە ئەو بنەمایه وەك شیعاریك دەبیستین، بەلام لەرووی کردەوییەو، نەلەسەردەمی یۆنانیه‌کان دا، وە نەلەپیش ئیستاو، نە ئیستاش، ئەو شیعاره‌ نه‌چۆته‌ قەلبی کردەوێ، واتە: وانه‌بووه‌ کە بەکردەو، خەڵک بەلا دەست

بێت، هەرچەندە ئێمە تێبینیییمان لەسەر ئەوەش ھەیە، وەك دوایی باسی دەکەین، لەرووی شەڕعییە، بەلام لەرووی واقع و عەقڵیشە، ئەوە تەنها دروشمە و نەبووە ناشیج بەکەردە، چونکە چەندان ئاستەنگ و کۆسپ ھەن، لەبەردەم ئەوەدا کە خەڵک بێتە حاکمی ڕەھا، بۆ نموونە:

یەكەم: وەك نەیارانی دیموکراسی و ڕەخنەلێگرانی و، ئەوانە کە لەبەر ڕۆشنایی واقعی ئیستای دەولەتانی سەرمایەداریدا، باسی دیموکراسی دەکەن و، سەرنجی واقع بینانە ی لێدەدەن دەلێن:

میللەت و جەماوەر زۆریە خەریکی ژبانی خۆیەتی، یان خەریکی گەمە و یاری و کات بەسەر بردنە، ئاگایان لە حوکم و سیاسەت نیە، بواری ئەوەیان نیە کە چاودێری سیاسەت بن، تاكو بزائن: کێ ھەڵبژێرن و کێ ھەڵنەبژێرن؟ وە کەسیك لار بوو، راستی بکەنەو!!

دووهم: کاتیک خەڵک، واقع و سیستمیک دەبینی، کە ڕیشە ی چووتە خواری و چاک خۆی داکوتاو، بۆ نموونە: سیستمیک حوکمی وەك ئیستا، کە لەئەمەریکا دا ھەیە، دوو حیزبی: (دیموکراسی و کۆماری)، یان لە (بەریتانیا) ھەردوو ک حیزبی: (کرێکاران و پارێزگارەکان) تازە ھەموو شتیکیان گرتۆتە دەستی خۆیان، ئیدی ئەو حیزبە نا، ئەو حیزبە، وەك دەلێن: ئافرەتیک کورەکە ی نەخۆش کەوتبوو، ھیچ شتیکیان نەبوو (بەرۆو) نەبیت، پێی دەلی: ڕۆلە! ھەزرت لە چییە؟! گوتی: دایە ھەزم لەھیچ نیە، گوتی: ھەزرت لە (بەرۆو) نیە؟ گوتی: ئنجا (بەرۆو) چۆن؟ گوتی: (بەرۆو) بەکالی، گوتی: نەخیر ھەزم لێ نیە، گوتی: ئەدی (بەرۆو) بەکولایی! گوتی: ھەر ھەزم لێ نیە، گوتی: ئەدی (بەرۆو) بەبژاوی؟ گوتی: دایە! ھەزم لە (بەرۆو) ھەر نیە.

ئیستاش واقعی ئەو ولاتە دیموکراسییانە بەوشۆویە، چونکە ئەو حیزبە لەگەڵ ئەو حیزبە دیکە، چوار چۆویەکیان دیاری کردو، بۆ حوکم و سیاسەت، ئنجا ئایا (زایونیزم) لەپشتیەویەتی، یان کێ و چی لەپشتیەویەتی؟ گرنگ ئەویە چوارچۆو و قالبیک دیاریکراو، کە بە کەس نەشکێنرێ، وە ھاوولاتیەك

کە ئەو واقعە دەبینی، ئائۆمیدە لەوێی کە بیگۆرێ، بۆیە زۆر جار ھەر بەشداریی لە ھەلبژاردندا ناکەن!

سێیەم: پالئۆراوھەکان (کاندیدیەکان)، کە حیزبەکان کاندیدیان دەکەن: ھەرۆک مەسەلەیی بەرووەکەیی لێھاتو، ئەو حیزبە کۆمەڵێک خەڵک (کاندید) دەکات، ئەوێ دیکەش کۆمەڵێک کاندید دەکات، ئیدی خەڵک ناچارە یان دەنگ بە ئەو دەدات، یان بە ئەو دیکەیان! ئنجا زۆرجار خەڵک ھێچیشیان بەدڵ نیە، بەلام بەناچاریی دەبێت، یان ھەر دەنگ نەدات، یان دەنگ بە یەکیان بدات، کەبەدڵی نیە!

چوارەم: مەسەلەیی مەسرەفی ھەلبژاردنەکان، ئەویش ھەروا بەقسە خۆشە، بەلام کە دێتە سەر ئەوێ کێ دەتوانێ ئەو مەسرەفە قورسەیی ڕاگەیانندی ئیستاو، پڕۆپاگەندە بۆ کاندیدیەکان و ھەلبژاردنەکان بکێشێ و، کێ پێی دەر دەچێت؟ دەزانی کە سەرمايەدارو خاوەن دەستەلاتەکان نەبێت ئەو مەسرەفەیان پێ ھەلناستێ.

پنجەم: ساختەکاریی و تەزویر لەھەلبژاردنەکاندا، کە لە ھەموو ولاتاندا ئەو دياردەيەکی باوو بەرچاو.

شەشەم: پڕۆزەیی بەشداریکردن، کە لەوبارەو تەنھا نمونەيەك دینمەو: رادیوی دەنگی ئەمەریکا لە ۱۹۹۶/۱۱/۶ (کلنتۆن) ھەلبژێردرا، گوتی: لە (۵۰٪)ی ئەوانەیی کەبۆیان ھەبوو بەشدارین، بەشدارییان کرد، وە (۴۹٪)ی ئەو دەنگانەیی بەدەستھێنا کەواتە: دەمییئەو (۲۵٪) بەلکو کەمتر لە (۲۵٪)ی دەنگەکانیشی بەدەست ھێناو، واتە: چواریەکی ئەو خەڵکەیی کە بۆیان ھەبوو بەشداریی بکەن، ئەویش جاری ھەر ئەوانەیی کە بۆیان ھەبوو دەنگ بدەن، کەبەحسابی ئەوان چواریەکی ئەو خەڵکە دەنگیان بۆ داو!! کەواتە: کوا حوکمی خەڵک؟! ئایا راستتر نیە بڵێن: حوکمی چواریەکی خەڵک؟! بگرە ئەگەر بەقوولیی لێکی بدەیتەو، کەمتر لە چواریەك، چونکە ئەو خەڵکەش ھەمووی کاریگەریی ئیعلامیکی لەسەرە، کە ھەری ئەو حیزبانە!!

حەوتەم: وە لەکۆتاییدا پڕو پاگەندەى هەلبژاردن، کە درۆو دەلەسەى زۆر دەکرى و، گەفت و بەلێنى زۆر دەدرى بەخەلک؛ واتان بۆ دەکەين و وادەچى و وا دەبى، ئەو دەلێ: کرى کرێکار زیاد دەکەم و، يەکی دیکەيان دەلێ: هەل و مەرجهکانى ژيان خۆش دەکەين و...هتد! بەلام دوايى کە حکوومەتيان دەکەوتتە دەست، پێچەوانەى بەلێنەکانى خۆيان ڕەفتار دەکەن، ئەو بەنەماي: (بالا دەستى گەل) ئەگەر وردى بکەينهوه، دەبينين بەهيچ جوړيک ئەو بەنەمايه راست نيهو، گەل بالا دەست نيه.

بەنەماک دووهم: سەرودەرى ياسا (سيادة القانون):

يانى قانون بەسەر هەموو کەسەوه بالا دەست يێت و، هيچ کەس قانون نەشکێنى، کە بېگومان ئەو شتێکى چاکە، بەلام لەسايەى ديموکراسيدا، کە بەرهەمى ئەو پەرلەمانەيه، کە بەو حەوت ئيشکالەوه، کە باسم کردن پەيدا بووه هەلقولێوه، وپراي فشارى ئەو لۆبيانەى، کە لەسەر ئەو پەرلەمانە هەن، وە لەسەر حکوومەت و سەرجهەم دام و دەزگاگانى حکوومەت هەن، بەدەستەلاتى قەزاييشەوه، وەک لۆبى جوولەکەو لۆبى سەرمایەدارەکان.

[(لۆبى) واتە: ئەو خاوەن بەرژووەنديانەى، کە يەك دەنگ و فشار دەخەنەسەر حکوومەت بەهەر شێوەيەك لەشێوە ئاشکراو پەنھانەکان،] ئنجا کاتيک لەبەر تيشکى ئەویدا کە رابرد، تەماشای (سەرودەرى ياسا) دەکەين، دەبينين ياسا وەک لاستيکێکى لێهاتو، بەدەست ئەو کەسانەوه، کە دەستەلاتيان هەيه، بەرژووەنديان چۆن يێت، واى دەکێشن!

بەنەماک سێيەم: مافەکانى مرۆف و ئازادىيە گشتىيەکان:

ئەويش وەک ئيمە لەکاتى توێژينهوى باسى مافى مرۆفیشدا باسمانکردوه، لەخودى خۆيدا شتێکى باشە، کەمرۆف مافى هەيێت و خەلک ئازاد يێت و ستەمى لێنەکرى! بەلام کاتيک لەدنياى واقع دا تەماشای دەکەين، دەبينين کە بەراستى مافەکانى مرۆف و ئازادىيە گشتىيەکان، زياتر وەک قسەيەکی

بۆش و خوش دینە بەرچا، چونکە بیگومان کاتیڭ میللەتیڭ دەسلەتدارو بی دەسلەتەکە، خاوەن پارەو بی پارەکە، تیکەل دەکریت و پێیان دەگوتری: ئیو تازادن چی دەکەن بکەن! بەزەرەری فەقیرەکان تەواو دەیت و، ئەمە وە تازادیی ئیو دارستان و یەکسانیی درپندە و ئازەلە لەجەنگەل دا، کە هەموویان تازادن، بەلام شیرو پلنگەکان قازانج دەکەن و، ئاسک و گا کیویەکان و ئازەلە فەقیرەکان زەرەر دەکەن! کاتیکیش میللەتیڭ تازاد دەکری، یانی: تیک بەردەری، دیارە ئەوەی کەلەو نینۆکی تیزتر و بەهیز تر بن، ئەو قازانج دەکات، ئیستا لەبازارەکانی ئەوروپادا چ شتیڭ رەواجی هەیە؟ دیارە ئەوەی کەسەرمايەدارەکان پێیان خوش ییت، ئەوانیش هەرشتیڭ کەبەرەمی زیاتریان بۆ وەدەست بەینی ئەوەیان پێخۆشە، نەك شتیڭ کە کۆمەلگا زیاتر بەرەو پێشەو بەریت و بەها و ئەدەب و ئاکاری ئینسانیی زیاتر گەشە پی بدات، بەلکو هەرشتیڭ کە گیرفانی ئەوان زیاتر پر دەکات و، جیگایان نەرمتر، پاروویان چەورتر دەکات! ئنجا بیگومان ئەو جۆرە ماف بەخەلک دانە، بی سنوور دیاریی کردن، بەزەرەری چەوساوەکان تەواو دەیت، وە ئەو جۆرە یەکسان کردنە خەلک بەتەشکید بەزەرەری خەلکە بێدەستەلاتەکە تەواو دەیت، وەك چۆن ئەگەر بزنیکی قوچدارو مەریکی بی قوچ، تیک بەر بەدی و بلیی هەردووکتان تازادن، ئەنجامەکی دیارە!

بەنماک چوارەم: لەیک جیاکردنەوی دەستەلاتەکان:

بەدنیایی شتیکی باشە ئەگەر دەستەلاتی قەزایی سەرەخۆ ییت، وە دەستەلاتی یاسادانان، کەس فشاری لی نەکات، بەلکو بەرژەوهندیی خەلک چۆن ییت، بەو شیوێە یاسا دابنریت، بیگومان شتیکی چاکە، بەلام: گرفت و کێشە لەخودی دەزگاگانی ئەو حکوومەتەدا هەیە، لەخودی دەستەلاتی یاسادانان و جیەجیەکردن و قەزایی دا هەیە، وە پاشانیش بەهۆی ئەو فشارەو کە لەلایەن لۆبیبەکانەو، دەکریتە سەر ئەو دام و دەزگا و ئەو دەستەلاتانە، زۆر لەنیوەرۆکی خۆیان خالی دەبنەو، بەو جۆرە ئەو شیعارە لی جیاکردنەوی دەستەلاتەکان (فصل السلطات) دەیتە دروشمیکی بی نیوەرۆک.

هه‌ڵسه‌نگاندنی دیموکراسی له‌بەر رۆشنایی شەریعت دا

وەك پيشتەر باسمانکرد:

كاتی خۆی رۆژئاواييەکان کە لە سۆنگەي ئەووە (دين) ی راستیان لەبەر دەست دا نەبوو، ناچاربوون بۆ ئەوێ کە لە ديكتاتۆريتي پاپاو ئيمپراتۆر دەرەبەگ و، غەدر و ستەميان دەرەبازن، ڕوو لە ديموکراسی بکەن، و بەتەئکيديش کاتيک مروف ناچار دەرکيوت کە، يان ديموکراسی، يان ديكتاتۆريی هەلبري، ئەو ديموکراسی بەحەوت ئاوان شۆراوەتەو لە چاو ديكتاتۆرييدا، چونکە وەك گوتراو: (وبعض الشر أهون)، بەلام ئيمە کە لە ڕووی شەرعييەو باسی ديموکراسی دەرکەين، ئەو بێگومان ئيمەي ميللەتيکی مسولمان، ئەو ناچاربيەمان نيە، چونکە بەرنامەيەکمان لەبەردەستە، بەداواکاری و فشاری هيج کەس پەيدا نەبوو، هەموو ئەرك و مافەکانی گرتوونە خۆی، خۆی پەرەردگار فەرمويەتی:

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾

الجاثية: ١٨.

واتە: تۆمان لەسەر بەرنامەيەك داناو، دەجا شويینی بکەو، بەدوای ئارەزووی ئەوانە مەکەو کەنازانن.

ئێستاش بابچينە سەر باسی بنەمايەکانی ديموکراسی و، يەك يەك لەتەرازووی شەرع دا، هەليان بسەنگيڤين و لەمەحەکیان بدەين:

بنەماک يەکەم: بالادەستیی گەل (حاکميتە الشعب):

بالادەستیی گەل لە ڕووی شەرعييەو، دوو چەمک و واتای هەن:

يەکەم: کۆمەلگا مافی بەرنامە دانان و ياسادانان (تشریع) ی هەبێ.

دووهم: کۆمەلگا مافی ئەوێ هەبێ، کە حوکمران و کاربەدەستانی خۆی هەلبري و، دەستەلات بەم و بەو بسپيړي و هەليان بژيړي.

مانای یەكەم:

چەمك و واتای یەكەمیان، كە لە شەریعەت دا (الحاكمية)ی پێ دەگوترێ، ئەوە بێگومان لە شەرع دا، بەرپەهایی (بإطلاق) تەنھا مافی خۆی تاك و بێهاوتایە، چونكە فەرمانڕەوايەتی پەها (الحاكمية المطلقة) تاییبەت ترین سیفەتی خۆی پەرەردگارەو، ئەو حەقیقەتەش لەچەندان دەقی قورئان و سوننەتدا خراوتەرەو، بۆ وینە:

۱- ﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ یوسف: ۴۰.

واتە: حوکم و بەرنامەدانان تەنھا هی خۆیە، فەرمانی کردو، کە جگە لەو مەپەرستن، ئا ئەوێ بەرنامە پراست، بەلام زۆرەیی خەلکی نازانن.

وێك لەم ئایەتە بەپێژدا دەبینرێ، خۆی کاربەجێ (تبارك وتعالی) ئەم پراستیە گەورەو گرنگانە، لەبارە (حاکم)بوونی خۆیەو پراده گەیهنی:

یەك: فەرمانڕەوايەتی مۆتەق (بەرنامە زانیان دانان و، حەلال و حەرام دیاریکردن) تەنھا مافی خۆیەو شایستەیی ئەو: [إن الحكم إلا لله].

دوو: خوا فەرمانی کردو کە ئینسانەکان بێجگە لەوی، هیچ کەس و شتیکی دیکە نەپەرستن [أمر ألا تعبدوا إلا إياه]، کەواتە: تەنھا بەندایەتی بۆ خوا کردن و، بەس خۆی بەرزو مەزن پەرستن، لە گەڵ تەنھا خوا بە فەرمانڕەواو بەرنامەدانەر زانین، دوو پرووی یەك حەقیقەتن، واتە: تەنھا کاتێک ئینسان ئیستیاتی ئەو دەکات، کەبەس خوا دەپەرستی، کە بێجگە لەوی بەرنامە زانیان و گوزەرانی و، حەلال و حەرام لە هیچ کەسی دیکە وەرە نەگرن.

سێ: پاشان خۆی پێ هاوتا فەرموویەتی: [ذلك الدين القيم] ئا ئەوێ بەرنامەو ئایینی پراست و دروست، واتە: ئایین و بەرنامە پراست و دروستی خۆی کاربەجێ بریتیە لە: تەنھا خوا بە فەرمانڕەواو بەرنامەدانەری مۆتەق زانین و، بەس بەندایەتی بۆ وی کردن.

۲- ﴿وَأَن أٰحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَأَحْذَرَهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾ المائدة: ۴۹.

واتە: ۋە ھۆكۈم و دادەھەرییان لە ئێوان دا بكە، بە پێی ئەو ە كه خوا ناردوویەتە خوار، ۋە مەكەو ە شوێن ئارەزوو ەكانیان و، وریا بە، با لە ھەندێك لەو ە، كه خوا بۆی ناردوویە خوار، لات نە دەن .

بەلێ ئینسان - چ تاك چ كۆمەل - چاری ناچارە دەبێ یەكێك لە دوو رێیان لە ژیانیدا ھەڵبژێری: یان بەندە ی خواو شوێنكەوتووی (ھدی)بێت، یان كۆیلە ی غەیری خواو یەخسیری (ھوی) بێت، دیارە ھیدایەتیش تەنھا بریتییە لەو ئایین و بەرنامە كۆتاییە دەستکاری نەكراو ە ی خوا، كه بە جوبرائیل دا (علیە السلام) بۆ سەرورەو كۆتایی پیغەمبەرانی خۆی (محمد) (صلی اللہ علیہ وسلم) ی ناردۆتە خوار، ئنجا ھەركات ئینسان نەكەوتە شوێن ھیدایەت و بەرنامە ی دابەزێنراوی خوا، چاری ناچارە دەكەوێتە دوا ی ئارەزوو (ھوی)، ئنجا چ ئارەزووی خۆی بێت:

﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوَاهُ﴾ الجاثية: ۲۳.

ۋە چ ئارەزووی غەیری خۆی بێت:

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۱۸)

الجاثية: ۱۸.

جانارەزوو ەكانی ئەوانەش، كه نەزان و نەفامن، زۆرو جوړاو جوړن، جاریك ھی: قەشەو پاپایەو، جاریك ھی ئیمپراتۆرو پادشایەو، كەرتێك ھی دەربەگ و سەرمايەدارەو، جاریك ھی دیکتاتۆریکی دوور لەخوايە، ئنجا چ تاك (فرد)یك بێت، چ چین (طبقە)یك، ۋەك چینی بورژواو چینی پرۆلیتاریا!!

۳- ھەر ەھا خوا ی كاربەجی و دادگەر زۆر بەروونی و راشكایی رایگەیاندو ە، كه ھەركەسێ ھەستی بە بەرنامە ی ژیان و یاسادانان بۆ خەلكی، بێ ئەو ە

گوێ بداتە وەحی خوا، مانای وایە لافی هاوبەشییە خوا لێ دەدات و، هەرکەسیکیش ئەو ڕەفتارە لەیەکیک بەسەلمینی، مانای وایە دانی بۆ پێداهێناوە، کەهاوبەش و شەریکی خۆی!! وەك خۆی بەرزو بی هاوتا فەرموویەتی:

﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنَ بِهِ اللَّهُ ﴾ الشوری: ۲۱.

واتە: یان ئایا چەند هاوبەشیکیان هەن، دینیکیان بۆ دادەنێن، کەخوا ئیزنی لەسەر نیە؟!... دیارە تاکە بەرنامەو دینیك، کە خوا ئیجازە و مۆلەتی لەسەر بیټ و، ڕازی بیټ بەندەکانی شوینی بکەون، بریتیە لە ئیسلام:

﴿ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾ (۸۵)

آل عمران: ۸۵.

ئنجانا شکرارە کەهاوبەش بۆ خوا دانان (الإِشْرَاکَ بِاللّٰه) گەورەترین گوناحەو، هەرگیز قەلەمی عەقوی بەسەردا نایەت:

﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ ﴾ النساء: ۴۸.

۴- دیسان خۆی بی وینەو هاوێ (سبحانه وتعالی) بەدیھینەراییەتی و فەرمانڕواییەتی، تاییبەت کردووە بە خۆیەو، وەك دوو سیفەت و دوو مافی ڕوون و بی چەندو چوونی خۆی، باسی کردوون، فەرموویەتی:

﴿ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾ (۵۴) الأعراف: ۵۴.

واتە: ئاگاداربێ! دروستکردن و فەرمانکردن تەنها هی وین، پایە بەرزە خۆی خاوەنی جیهانەکان.

۵- وە لەکووتاییدا، خۆی دادگەر جوولەکەو دیانەکانی بەو ناوێدا کردوون، کەزانیەکان و ڕاهیپەکانی خۆیانیان لەجیاتی خوا پەرستووە، کردوویان بەهاوبەشی خوا لە پەروردگاریی و پەرستراوییەتی دا، چونکە حەلال و حەرامیان بۆیان دیاری کردووە، وەك فەرموویەتی:

﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمُورُهُمْ إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾ (٣١) التوبة: ٣١.

واته: وه زانایه كان و^(١) راهیبه کانی^(٢) خویانیان و مه سیحی کوری مه ریبه میان له جیاتی خوا کرده په رستراو په روه ردگار، هه رچه نده فه رمانیان پی نه کرابوو مه گهر به وه: که ته نه یه یه که په رستراو بپه رستن، بیجگه له وی هیچ په رستراو نین، پاک و دووره له وهی که ده یکه نه هاوبه شی.

له ته فسیره کاندا، له کاتی ته فسیر کردنی ته م نایه ته دا، تویره وهانی قورئان ته م دوو فه رمایشته یان هی ناو، که تیشکی زیاتر ده خه نه سه ر ته فسیرو واتای نایه ته که:

أ- {عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ "بَرَاءةٍ": اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ" قَالَ: أَمَّا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أَحَلُّوا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحْلَوْهُ وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ} أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (٣٠٩٥)، وَحَسَنَهُ الْأَلْبَانِيُّ^(٣).

واته: عه دی کوری حاته می طائی ده لی: چوومه لای پیغه مبه ر(صلی الله علیه وسلم)، که له سووره تی (البراءة) ته م نایه ته ی ده خوینده وه:

﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ ... ﴾

ئنجا فه رمووی: ناگارداربن! ته وان نه یانده په رستن، به لام ته ونده هه بوو کاتی که شتیکیان هه لال ده کرد، به هه لالیان داده ناو، که شتیکیان لی هه رام ده کردن، به هه رامیان داده نا!

(١) (أخبار) کوی (حبر)، که به زانواو شاره زای نایینی جووله که و نه صرانیی ده گوتری.

(٢) (رهبان) کوی (راهب)، که به گو شه گیرو عابیده کانی نه صرانیی ده گوتری.

(٣) پروانه: فتح القدير، للشوكاني، ج ٢ ص ٤٣٠.

هەلبەتە مەبەستی پێغەمبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) لەوێدا، کە فەرموویەتی: ((أَمَّا إِنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ)) ئەوێ، کە ئەو ڕەفتارە جۆرە کەو دیانەکان، بە گۆڕەیی تێگەشتنی خەڵکێک (نەک لە واقع دا) ناکەوێتە جوغزو بازنەیی بەندایەتیی و پەرستەنەوە، چونکە وەک پێشتر خستمانەڕوو: حەڵال و حەرام و، ئەمرو نەهی و (حاکمیت)، کاکل و جەوھەری خواپەرستی، خواپەرستی لەبۆاری بەرنامەکان (شرائع)دا، زۆر فراوانەو خواپەرستی لەبۆاری دروشمەکان (شعائر)یش دا، دەگێتە خوێ، لەسۆنگەیی ئەوێ، کە دروشمەکانیش ھەر بەئەمرو نەهی و یاسادانان (تشریع) دیاریی دەکری.

شایانی باسە، فەرموودەکەیی دووھمیش بەلگەیی ئەو قسەییەیی ئیستامانە:

ب- ((عن عدي بن حاتم أنه لما بَلَغَتْهُ دَعْوَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَزَّ إِلَى الشَّامِ وَكَانَ قَدْ تَنَصَّرَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَأَسْرَتْ أُخْتُهُ وَجَمَاعَةٌ مِنْ قَوْمِهِ، ثُمَّ مَنَّ رَسُولُ اللَّهِ عَلَى أُخْتِهِ وَأَعْطَاهَا، فَرَجَعَتْ إِلَى أَخِيهَا فَرَعَّبَتْهُ فِي الْإِسْلَامِ... فدخل على رسول الله (صلی اللہ علیہ وسلم) وفي عنق عدي صليب من فضة، وهو يقرأ هذه الآية: (اتخذوا أحابرهم ورهبانهم أرباباً من دون الله ...)، قال فقلت: إنهم لم يعبدوهم، فقال: بلى إنهم حرّموا عليهم الحلال وأحلّوا لهم الحرام: فاتّبّعوهم، فذلك عبادتهم إياهم)) رواه ابن جرير والترمذي^(١).

واتە: کاتیک عەدی کۆری حاتەم بانگەوازی پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم)ی پێگەشت، رای کرد بۆ شام و، پێشتریش لەسەردەمی نەفامیدا بوو بوو نەصرانی، ئنجا لە جەنگێک دا خوشکەکەیی و کۆمەلێک لەگەڵەکەیی بەدیل گیران، پاشان پێغەمبەری خوا، خوشکەکەیی بەبێ بەرانبەر نازاد کردو، خەلاتیشی کرد، خوشکەکەیی گەراپەوێ بۆ لای براکەیی و ھانیدا بۆ ئیسلام، ئنجا عەدی لەحالیکی دا، کە خاچیککی زیوی لەمل دابوو، چووێ لای پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و ئەویش ئەم ئایەتەیی دەخوێندەوێ:

(١) سنن الترمذي: ٣٠٩٥، وابن جرير في التفسير، ج١ ص٨٠-٨١، وصححه الألباني في (صحيح سنن الترمذي).

﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ ... ﴾

عه‌دی ده‌لی: منیش گوتم: ئەوان زانیان و ڕاهیبەکانی خۆیانان نەدەپەرست! فەرمووی: با، چونکە ھەڵاڵیان لێ ھەرەم دەکردن و، ھەرەمیان بۆ ھەڵاڵ دەکردن و، ئەوانیش شوێنیان دەکەوتن، ئنجا ئا ئەو بەندایەتی و پەرستنیان بوو بۆیان.

کەواتە: لەبەر تیشکی ئەو ئایەت و فەرماشتانەدا، زۆباش پروون بۆوە کەچەمک و واتای یەکەمی حاکمیتی گەل (حاکمیت الشعب)، نەک ھەر شتێکی ناسەرعی و ھەڵەییە، لەروانگەیی شەریعەتەو، بگەر بریتییە لەھاوبەش بۆ خوا دانان (الشرك بالله) و ئەمەش گەورەترین گوناخە، ئنجادەیی، چ گوناخ و تاوانێک لەو زلتەری، کە یەکیک لە دروستکراوەکان ببری تەریزی خواوە بکری تە پەرستراو (معبود)، و پڕای خۆی بەدیھێنەر پەرستری و، بەندایەتی بۆ بکری؟! بێگومان ئەو گەورەترین و ناقۆلاترین سەتەم و تاوانەو، راستەوخۆ لە گەل جەوھەر و کاکلی ئیسلام و ئیمان دا، کە بریتییە لەخوا بەیە کگرتن (توحید الله) و تەنھا خوا بەپەرستراو (إله) زانین، و (لا إله إلا الله)، تێک دەگیری و دژ دەووستی.

بەلام بەر لەوێ بچینەسەر پروونکردنەوێ چەمک و واتای دووھەمی (حاکمیتی گەل)، پێویستە ئەم راستییەش بخەینەپروو، کە مەسەلە ئیجتھادی زاناو پێشەوایان و، ھەڵەینا جانیان بۆ یاسا شەریعیەکان (استنباطهم للأحكام الشرعية)، ھەرچەندە جوړیکە لەیاسا دانان (تشریع)، بەلام جیا یە لەو یاسا دانانە، کە قەدەغەییەو ناسەرعی، چونکە زاناو پێشەوایانی ئیسلام، کە یاسایەکی ھەڵدەھێنن، یان فەتوایەکی دەرەکەن، لەبەر تیشکی قورئان و سوننەت داو لەجوغزی شەریعەت دا، بەوکارەیان ھەڵدەستن: نەک بەشیوھەکی سەر بەخۆ، ئەمە لەلایەکی و لەلایەکی دیکە شەو، زاناو پێشەوایانی ئیسلام، بەھیچ جوړیک قسە لەمەسەلەو بابەتێک ناکەن، کە ئایەت و فەرموودەکان قسەیان لێ کردبێ و، نوختەیان تێدا خستبێتەسەر پیت، وە لەو بارەو زانیانی ئیسلام بنچینەییەکی شەریعی

(قاعدة شرعية) يان داناوه، که دەلێ: (لا إجتهااد في معرض النص) ئیجتیهاد لەبەرانبەر دەق دا ڕەوانیە، یان: (لا إجتهااد في مقابل النص) ئنجا لەلایەکی دیکەشەو پێویستە بزانرێ، که هەرچی بەرھەم و زادە ی کۆشش و هەلھێنجانی زانیانە، وەک تێگەیشتنی ئەوان بۆ دین (فهمهم للدين) دادەنرێ و، نابێ بەهیچ جوړیک لە گەڵ خودی دین و، دەقەکانیدا تێکەڵ بکری.

مانای دووهم:

بەلام چەمک و واتای دوومی (حاکمیتی گەل) که بەکورتیی بریتیە لە گێڕانەوهی دەستەلاتی سیاسی بۆ خەڵک و میلەت (إعادة السلطة للشعب)، ئەو ییگومان شتیکە شەریعەت بەر لە دیموکراسی، فەرمانی پێکردووە پێداوەشی کردووە، وە چەندان دەق لەقورئان و سوننەت دا هەن، زۆر جەخت لەسەر ئەو دەکەنەوه، که دەبێ خەڵک بەئیرادە ی ئازادانە ی خۆی حوکمران و کاربەدەستانی خۆی دابنێ و، پاشان چاودێریشیان بکات و، هەرکاتێک لایان دا، لێرسینەوێیان لە گەڵدا بکات و، ئەگەر هەر راستیش نەبوونەوه، لاشیان بدات، کهواتە: ئەم چەمک و واتایە (حاکمیتی گەل)، شتیکێ شەریعی و ڕەوايە، بەلام ییگومان میلەتێکی مسوڵمان بەهیچ ڕەنگێک بۆی نیە، کهسانێک بە حوکمران و کاربەدەست دابنێ و هەلبژیرێ، که لەخودی خۆیاندا مسوڵمان نەبن، یان خۆیان بەمسوڵمان دابنێن، بەلام ئامادەنەبن شەریعەتی خۆی دادگەر پێدا بەکەن! چونکە خۆی بەرزو تاک فەرموویەتی:

﴿ وَيَقُولُونَ ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴾ (٤٧) النور -٤٧-

واتە: وە دەلێن: بروامان بەخو و پێغەمبەر هیناوه و فەرمانبەرین، پاشان کۆمەڵیکیان پشت هەڵدەکەن، وە ئەوانە بروادارن.

ئەمەش چەند دەقێک لەوبارەوه، که لەئیسلام دا هەرچەندە حاکمیەت و سیادەتی مۆتەلق، تەنها ماف و شیاستە ی خۆی مەزن و بالادەستە، بەلام دەستەلات و

سۆلتەهی سیاسی، بە دەست خەڵک و میللەتە، واتە (الحاکمیه لله والسلطه للشعب)، ئەمەش چەند نموونەیهکی لەو بارەو:

١- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾ النساء: ٥٩.

واتە: ئەی برۆادارینە! فەرمانبەریی خوا و پێغەمبەر بکەن، وەهی حوکمران و کاربەدەستانیک، کە لە خۆتان و، خۆتان هەڵتان بژاردوون و، کارتان پێیان سپاردووە، بەقسەیان بکەن: [فەرمانەکانیان جێبەجێ بکەن و وەک چۆن فەرمانبەریی خوا و پێغەمبەرەکی (صلی الله علیه وسلم) دەکەن] بەلام دیارە گوێڕایەڵیی و فەرمانبەریی بۆ کردنی حوکمران و کاربەدەستانی موسوڵمان، تەنها لەسنووری شەریعەت دایە، وەک پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی:

(إنما الطاعة في المعروف) رواه البخاري.

واتە: فەرمانبەریی کردن (بۆ کاربەدەستان) لەچاکەدایە.

٢- ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ الشورى: ٣٨.

الشورى: ٣٨.

واتە: وە ئەوانەى کە بە دەم بانگەوازی پەروەردگاریانەووە دەچن و، نوێژێ بەرپا دەکەن و، کاروباریان بەراویژو، لەوێ کە پێمان داو، دەبەخشن.

وێک دەبینین: لەم ئایەتەدا خۆی بەرزو مەزن، چوار سیفەتی بنەرەتیی لە کۆمەڵی موسوڵمانان دا باس دەکات، بۆ پێناسە کردنیان، وەراویژ (شوری) خستۆتە نیوان نوێژ بەرپاکردن و، زەکات دانەو، چونکە نوێژکردن عیبادەتێکی ڕووحیی و مەعنەوییە، وە زەکات عیبادەتێکی کۆمەڵایەتیی و ئابوورییە، وەراویژ عیبادەتێکی سیاسییە، تاكو بزانری کە میللەتێکی موسوڵمان، دەبێ لەرووی مەعنەوییەو، لەرووی ئابوورییەو، و لەرووی کۆمەڵایەتیییەو، لەرووی سیاسییەو، بەپێی فەرمانی خوا بەرپۆهێجی، بەڵێ، وەک چۆن نوێژت لەسەر فەرزە، زەکات لەسەر فەرزە، ئاواش راویژکردن (شوری) لەسەر کۆمەڵی موسوڵمان فەرزە، دەبێ هەموو کاروباریکیان بەراویژ بیت، دیارە ئەو هەلژاردنە

(انتخابات)ی که ئیستاش دەکڕین، هەر پراکتیزە کردنی شووړان، که ئەنجوومەنیک هەڵدەبژێردرێ و، ئەوانیش لە شتەکان دەکۆڵنەوه، دوایی مەسەلەکان دەچنە دەنگدانەوه، ئەوەش جیبەجێکردنی شووړایە، وەشووړا ئەصلیکی گەورەیهو، هەرکام لە خەلیفە راشیدەکان بەراویژ هەلبژێرداون، ئەوەتا (عبدالرحمن ی کورێ عەوف) رەزاو رەحمەتی خوای لێی، پاش کوژرانی (عومەری کورێ خەتتاب) خوا لێی رازی یی، دەلیت: پرسم بە ئافرتانیش کرد و پرسم بە کچانی پشت پەردەش کرد، ئەو کچانەی، که کەمتر دینه دەر، پرسم بە هەموویان کرد بۆ هەلبژاردنی خەلیفە ی سییەم، بەلێ، لە ئیسلامدا هەموو کەس مافی هەیە، که بۆ سەر جەم مەسەلەو کاروبارە گرنگەکان پرسی پێ بکری و، راویژی پێ بکری، ئینجا (عومەر) خوا لێی رازی یی وەک (ابن حجر) لە (فتح الباری) دا هیناویەتی که (بخاری) لە صەحیحی خۆیدا دەگێڕێتەوه: که رۆژێک بیستی، که یەکیک گوتبوی: ئەگەر بێتو عومەر بمری، بەیعت بە فلان کەس دەکەم، ئنجا عومەر (رضي الله عنه) ئەم رەستەییە گوتە:

(مَنْ بَايَعَ رَجُلًا مِنْ غَيْرِ مَشُورَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَلَا يُتَابَعُ هُوَ وَلَا الَّذِي بَايَعَهُ، تَغَرَّةً أَنْ يُقْتَلَ)^(١).

واتە: هەرکەسێک لە خۆرا بەیعتی سەرۆکایەتی بە کەسێک بکات، بەبێ راویژی مسوڵمانان (که ئەوە ئیشیکی مسوڵمانانە و حەقی خۆیانە، نەک دوو سی کەس کەین و بەین بکەن و، یەکیک بکەنە گەورە ی خۆیان) ئەوە باکەس شوینی نەکەوی، چونکه حوکمەکی کوشتنە، خۆی و ئەوەش، که بەیعتی پێکردە.

کەواتە: نایب سۆلتە لە مسوڵمانان زەوت (عَصَب) بکری، ئیدی دوایی، که (عەبباسیەکان و ئەمەویەکان) هاتوون و ئینحرافیان بە حوکمی ئیسلامی کردەوه، کردوویانە بە میراتی، که ئیستاش ئەو رەوتە چەوتە هەر بەردەوامەو، مەلیکەکان هەر باب دەمری، کور لە جیگای دادەنیشی، ئەوە بەراستی، هیچ پەيوەندی بە ئیسلامەوه نیەو، شەریعتی ئیسلام لێ بەرپرسیار نیە و حوکمیکی نە فامییەو، زۆلمە لە سەر ئیسلام حیساب بکری.

(١) فتح الباري ج ١٥ ص ١٤٤-١٤٥، وه: صحيح البخاري: ٦٨٣٠.

بنەماک دووهم: سەرورەیی یاسا (سیادە القانون):

باسەرەنج بەدەین، داخۆ لەپروانگەیی ئیسلامەوه، یاسا چۆن تەماشای دەکەیت؟! وەك پێشتر باسمان کرد: لەپروانگەیی شەرەوه، تاکە زاتیکی شایستەیی یاسادانانی رەها (مطلق)ی هەیت، وەحەقی دیاریکردنی حەلال و حەرەمی هەیت، خۆی پەرەردگارە، وەك خوا قەرەمویەتی:

﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ...﴾ الأعراف - ۵۴.

وە خۆی پەرەردگار پرایگەیانده، کە حوکم دوو جوړە:

أ- حوکمی خوا.

ب- حوکمی نەفامی.

وەك دەقەرەموی:

﴿أَفَحُكْمَ الْجَهْلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ المائدة: ۵۰.

واتە: ئایا حوکمی نەفامی دەخوازن، ئایا حوکمی کێ باشترە لەهی خوا، بۆ کەسانی کە ئەهلی یەقین بن؟! ئایا واباشە خوا حوکم دابنێ، کە مەروڤه کان لە بەرانبەریدا هەموویان یە کسان و وەك یەکن؟ یاخود مەروڤه دابنێ، یان چینی کە دابنێ، یان قەومی کە دابنێ، کە حەتمەن بەرژوهندیی خۆی و قەومە کە، یاخود چینه کە، یان بنەمالە کە، رەچاو دەکات و بەرژوهندیی خەلکی دیکە، پێشیل دەکات؟! دیارە ئەگەر خوا دابنێ، مەروڤه کان هەموویان بۆ خوا وەك یەکن و، زۆلم لە کەس ناکات بۆ کەس، بۆیە دەڵێن: ئەگەر مەبەست لە (یاسا) شەرعیەت بیت، وە ئەو یاسایانە بن، کە لە شەرعیەتەوه هەڵدەهێنجرین، ئەلایەن زانایانی ئیسلامەوه، ئەوه زۆر لەجێی خۆیەتی و، بێگومان هەر دەبێ شەرعیەت سەرور و بالا دەست بیت و، لە ئیسلام دا هیچ کەس لەسەر وێ شەرعیەت نیه، تەنانەت خەلیفەش، دەبێ لەپێش هەموو کەسدا ملکهچی شەرعی بیت.

بەلام ئەگەر مەبەست ئە (ياسا) ئەوە بێت، کە مەروۇفێك دای دەنێ، یاخود کۆمەلێك، یان حیزبێك دای دەنێ، ئەوە بەتەئکید ئەوەیە کە پێی دەگوترێ: یاسا مەروۇفکردەکان (القوانين الوضعية)، واتە: ئەوەی کە خەلک دای دەنێ، بێ ئەوەی پرس بەشەرعی خوا بکات و، ئەکاتیك دا کە ئەو یاسایانە لەوجۆردەشن، کە پێویستە پرسێ شەریعتیان تێدابکری، حیساب بۆ خوا و پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و شەرعی خوا بکات، ئەوە ییگومان ئەو بەرنامەو یاسایانە، هیچیان رەوایتیی ئەوەیان نیە، کە مسوڵمانان پابەندبن پێیانەووە بەقسەیان بکەن، ئەک رەوایتیان نیە، بەلکو هەر کەسیکیش ئەو یاسایانە، وەک بەرنامەو قانونێک تەماشای بکات، کە پێویستە پەرەوێیان لێ بکری، ئەکاتیکدا پێچەوانەو دژی ئایینی خان، ئەوە کافر دەبی، چونکە مافی بەجگە ئە خوا داوە، کە حەلال و حەرەمی بۆ دیاری بکات.

بەلام ئەگەر وا تەماشای ئەکات کە لەسەری پێویستە، ئەوە پێی کافر نایێت، مادام بێ دەستەلاتەو ئەو بەرنامەو سیستەمش بالادەستە.

وہ پێویستە بزانری:

کە ئەو حوکمە تایبەتە بەبوارێ حەلال و حەرەم و سنوورەکانی شەریعتەووە، بوارەکانی ئیداری و ھونەری و زانستی رپوت، کە دەقەکانی قورئان و سوننەت، کە مەتر باسیان لێوە کردوون و، خۆی پەروردگارو کاربەجی بۆ عەقل و ئەزموونی ئینسان و گۆرانکاری و بەرەو پێش چوونی ژیان و گوزەرانی بەجێھێشتوون، ئەوانە حوکمیان جیاوە، ئەسل تێیاندا رەوايي (مباح)یە^(١)، مەگەر پێچەوانەو دژی دەقیکی شەریعت بن، ئەگەر نا، ئەک هەر قەدەغە نین، بگرە زۆر جار لەسەر مسوڵمانان فەزیش دەبی، کە ھەرشتیک سوودو کەلکی کۆمەلگای تێداوە، لەھەر کەسیک و ھەر سەرچاوەیە کەوہ بێت وەری بگرن!

(١) برۆانە: أصول الفقه المهمه، عبدالرحمن بن ناصر السعدی، ص ١٠٥، ١٠٦، کە ئەم بنچینەیی ھیناوە: (الأصل في العبادات: الحظر، الأماورد الشارع تشریعة، والأصل في العادات: الإباحة الأماورد عن الشارع تحریمه) واتە: بناغە لە خواپەرستییەکان دا قەدەغەبوونە، جگە لەوہی شەرعەدانەر دایناوە، وە بناغە لەھەلس و کەوتەکان و عادیەتەکان دا، رپی پێدرانە، جگە لەئەوہی شەرعەدانەر قەدەغە کردبی.

بنەماک سییەم: مافەکانی مەرووف و ئازادییە گشتییەکان:

ئەمەش کە بنەمای سییەمی گەرمی دیموکراسییە، شەریعەتی خوا (تبارک وتعالی) دابین کردنی ماف و ئازادییەکان بۆ سەر جەم هاوولاتییان، بە گەورەترین ئەرکی سەرشارانی حوکمەران و دەوڵەتی ئیسلامیی دەزانی و، لە سەر دەوڵەتی ئیسلامیی فەرەزە، کە ماف و ئازادیی و کەرامەتی تەواو، نەک تەنها بۆ مەسولمانان، بە لێکۆ بۆ سەر جەم هاوولاتییان دابین و مەسولگەر بکات.

بە لām شەریعەتی خوا و پرای ئەوە، سێ ئیختیازی گەرمی بە سەر دیموکراسی و، سەر جەم سیستەمی دیکە ی حوکمەرانی دا هەیه:

۱- دیاری کردنی میکانیزم بۆ چۆنیەتی دابین کردنی ماف و ئازادییەکان:

بۆ ئەوەی (مافەکانی مەرووف و ئازادییە گشتییەکان) تەنها شیعیاری بێ کردار و دروشمی بێ نیوهرۆک و تیوری نەبن، چونکە بێگومان گەرمی قەسە ی خوش کردن نیە، بە لێکۆ پراکتیزە کردن و بەرجەستە کردنە لە مەیدانی واقع دا، کە خێری بداتەو و بەهرە ی لیوهرگیری، بە لێ بۆ ئەوە: ئیسلام و پرای بەرز کردنەو ی ئەو بەیداغە ی دا کوکیی کردن لە سەر کەرامەت و ئازادیی ئینسان و، دابین کردنی مافەکانی، زۆر بەوردیی چۆنیەتی هیئانە دیشیانی دیاری کردو، بەوجۆرە: هەر لە حوکمەران و میللەت (الحاکم والمجتمع)و، کە چ ئەرک و مافیکیان بەرانبەر بەیه کدی هەیه و لە سەر شانە، هەتا دراوسی، لە گەل دراوسی و باب و دایک لە گەل پۆلەو... هتد، بەدەق (نص)ی قورئان و سوننەتی پوون و ئاشکرا، پوون کردوونەتەو.

۲- دانانی پشتیوانە (ضمانت)ی جۆراو جۆر بۆ پارێزران و جێبەجێ کردنیان:

بە لێ، شەریعەتی خۆی کاربەجێ، و پرای میکانیزم و شیوێ جێبەجێ کردن، هاندەر و سەندەر و پشتیوانە ی جێبەجێ کرانی ماف و ئازادییەکانیشی پەچاو کردو، کە دەتوانین بە گشتی ئەو پشتیوانانە (ضمانات) لە دووشتان دا کورت بکەینەو:

أ- پشتیوانە ی مەعنەوی (الضمانة المعنوية): کە پاش ئیمان و عەقیدە ی ئیسلامی، لە پەرور دەکردنکی راست و دروست دا خۆ ی دەنوێتی، کە سەر جەم ئەندامانی کۆمەلگا لەو راستییە مەزنە تێدە گە یەنێ و شارەزا دەکات، کە ئینسان - وەك ئینسان - خاوەنی رێژو حورمەت و مەقامیکی بەرزە، چونکە خۆ ی کار بە جێ رێژی لێناوە:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ الاسراء: ۷۰.

وہ لە سەر زەوی بە خەلیفە ی داناوە:

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ البقرة: ۳۰.

وہ بێگومان ئینسانەکان، هەتا وەك بۆ مەرۆڤیکی بە دانستە خولقێنراو و لە لایەن فریشتانەو سەجدە بۆ براوو، ئاوەدان کردنەو ی سەرزەمین پێ سپێراو، شایستە یە:

﴿هُوَ أَشْأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا﴾ هود: ۶۱.

تە ماشایان نە کرێ و، مامەلە یان لە گەڵ نە کرێ و، سەر جەم پێداویستیەکانی ژیان و گوزەرانیکی پر رێژو حورمەتە ی راستە قینە یان بۆ دابین نە کرێ، ناتوانن ئەرکی خەلیفایەتی، سەر زەوی و ئەرکی تاقیکرانەو (إبتلاء) جێ بە جێ بکەن، کە حیکمەتی خولقێنران و، فەلسە فە ی ژیا نی سەر زەویانە!

ب- پشتیوانە ی ماددی: کە ئەمیش لەو سزاو سنوورە شەرعییانە دا خۆ ی دەنوێتی، کە هەم لە ژیا نی دینا داو، هەم لە ژیا نی دوا رۆژیش دا، بەرۆکی ئەو کەسانە دە گری، کە قەدەغەکانی خوا دەشکێنن و، سنووری مافەکانی ئینسانەکان دەبەزێنن، وە شەریعەت حەوت جۆرە سزاو تۆلە ی سەخت و سامناکی دنیایی داناو، بۆ هەر کەسێک کە یەکیەک لە حەوت شتە پێویستەکان (الضروریات السبع) ی خەلکی پێشێل دەکەن، کە بریتین لە: دین، ژین، وە چە (نسل)، ئا بروو (عرض)، عە قڵ، مال، ئاسایش (الأمن)^(۱).

(۱) کە هە ر کام لە ئالْقە ی یە کە م و دوو م دا، تاراد دە یە ک تیشکمان خستە سەریان، وە لە کتیی: [ئیسلام و دەوڵە تدا ری] بەرگی دوو م و، کتیی: [الإسلام كما يتجلى في كتاب الله]

به‌لێ، له ژێر سایه‌ی کیان و ده‌وله‌تییکی ئیسلامیدا، پێویسته هه‌ر کام له هاوولاتیان، هه‌ر کام له‌و هه‌وت شته گ‌رنگ و گه‌وره‌یان پارێزراوین، بۆیه شه‌ریعه‌ت سزایه‌کانی: هه‌لگه‌رانه‌وه، کوشتنه‌وه (قصاص)، داوین پیسی، بوختان کردن (قذف)، مه‌یخو‌ری، دزی، رێگریکردن، به‌ئهرکی گ‌رنگی سه‌رشانی ده‌وله‌تی ئیسلامیی، بۆ شکینه‌رانی قه‌ده‌غه‌کانی خواو پێشیل که‌رانی ماف و که‌رامه‌ت و ئازادیی به‌نده‌کانی خوا، ده‌زانی.

٣- دیاریکردنی چوارچێوه‌ی بۆماف و ئازادییه‌کان:

وه‌ك پێشتریش باسمانکرد، ئه‌گه‌ر بی‌ت و به‌ره‌هایی و به‌یج به‌ندو مه‌رج (بصورة مطلقة وبدون قيد و شرط) ماف و ئازادییه‌کان به‌خه‌لکی بدرین، وه‌ك ئه‌وه وایه بزنی شاخدارو مه‌ری بی قو‌چ تی‌که‌ل بک‌رین و، تی‌ك به‌ر بدرین و، پێیان بگوت‌ری: هه‌موو لایه‌ک‌تان ئازادن، یان ماسی گه‌وره‌و هی گ‌چکه‌و، شی‌رو پلنگ و، ئاسک و رپو‌ی، به‌ناوی ئازادییه‌وه به‌ر بدرینه یه‌ک‌دی! که یی‌گومان له‌و حاله‌ته‌دا سه‌ره‌نجام و ئاکامی ئه‌و جو‌ره ئازادکران و، مافی وه‌ك یه‌ك پێ‌دران و یه‌کسانییه، زۆر ئاشک‌رایه!!

بۆیه له‌ئیسلامدا جو‌غزو سنووری روون، بۆ هه‌ر کام له ماف و ئازادییه‌کانی خه‌لکی کیشراوه، بابۆ روونبوونه‌وه‌ی مه‌به‌ست، چەند نموونه‌یه‌ك پێ‌نینه‌وه:

یه‌ك: له‌رووی ئابووری و مامه‌له‌و بازرگانییه‌وه: خ‌وای داد گه‌ر فهرموویه‌تی:

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ رَاضٍ مِّنْكُمْ﴾ النساء: ٢٩.

واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی ئیمان‌تان هێناوه! به‌ناهه‌ق مال و سامانتان له‌نیوان خ‌وتاندا مه‌خ‌ون، مه‌گه‌ر بازرگانییه‌ك بی‌ت، له‌رووی ره‌زامه‌ندی‌تانه‌وه.

هه روه ها فه رموویه تی: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ البقرة: ۲۷۵.

واته: ... وه خوا کرین و فروشتنی هه لال و، سوود خویری قه دهغه کردوه.

وه فه رموویه تی:

﴿فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ﴾ البقرة: ۲۷۹

واته: با ده ستایه کانتان هی خوتان بن، نه سته م بکه ن و، نه باسته میشتان لی بکری.

وهک لهو ئایه ته به پیزانه دا ده بینین، شه ریه ته خوی داد گهر (سبحانه و تعالی) سنووره کانی نیوان مال و سامان پهیدا کردنی هه لال و هه رامی، دیاری کردوون و، مامه لهو بازرگانیه شه رعییانه ی به رهواو، سوود خویری و که سابه تی ناشه رعیشی به نارها داناو، وه له هه مان کاتدا که دانی به وه داهیناو، ئینسان خاوه نی سه رمایه و مال و مولکی خویه تی، ئه وه شی فه رمووه، که نابی به سه رمایه و مال و مولکه، زولم و سته م له خه لکی بکری و به چه وسینرنه وه، که بیگومان سوود خویری، پیستری جووری سته م و زولمی ئابووری و چه وساندنه وهی خه لکیه، چونکه ئابووری زانه کان ده لین: به هو ی ریاوه، ورده ورده به شیویه کی هه ره میی، مال و سامان له دهستی دهوله مه نده سوود خویره کان دا، که له که وه په زمه نده دهیت و، رۆژ بۆ رۆژی ژماره ی نه داره کان زیادو، ئاستی دهخل و دهرامه تیان نزمه ترو، ژماره ی دهوله مه نده کان که مترو، ریزه ی سه رمایه یان پتر دهیت، وه ئیستا (۲۰٪)ی خه لکی سه رزه وی، که به زویری له رۆژئاوان، خاوه نی (۸۰٪)ی دهرامه ت و پاره ی دنیان و، (۸۰٪)ی خه لکیش، که به زویری له ئاسیاو ئه فریقیاو ئه مه ریکا ی خواروون، خاوه نی (۲۰٪)ی پاره و دهرامه تی دنیان! واته: پیچه وانیه ی ئه وه که خوی داد گهر فه رموویه تی:

﴿كَذَلِكَ لَا يَكُونُ دُولٌ بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ﴾ الحشر: ۷.

واته: بۆ ئه وه ی مال و دارایی له دهستی دهوله مه نده کانتاندا کورت هه لنه یه ت و په زمه نده نه بی.

بە کورتیی:

وێرایی ئەوێ کە شەریعت مامەڵەو بازرگانیی و ھەموو جوړە کارو کاسییەکی ڕەھوای بۆ پەیدا کردن و، وە دەست ھێنانی مائ و سامان بە شەرعیی زانیو، سەرچەم شیوێ شۆوازی خراپ و زیانبەخشەکانی وەك: سوودو قومارو دزی و ڕێگیزی و زەوتکردن .. ھتدی قەدەغە کردو، بۆیە ئیسلام بە پێچەوانەی دیموکراسییەو، ھەرچەندە (ماف) و (ئازادی) مائ و سامان پەیدا کردنی بۆ ئینسان دا بین کردو، بەلام شیرازو سنوورێکی بۆ دیار کردو، بە شیوێەك کە سەرنەکیشی بۆ زەرەر و زیان گەیانندن بە خەلکی.

دوو: لەرووی تەعبیرو بیروپرا دەربڕینەو: ھەرچەندە شەریعت ئینسانەکانی ئازاد کردو، و مافی ئەوێ پێدان کە تەعبیر لە بیرو بۆچوون و ھەست و نەست و ھەلوێستی خۆیان بکەن، بەلام بە پێچەوانەی دیموکراسییەو، بە بیانووی ماف و ئازادی دەربڕینەو، ڕێی نەداو کە ئینسان جێو قسە نا شیرین بە خەلکی بێت و، چی پێخۆش بوو بێت، یان پاشملەو بەی پاساوی شەرعیی زەم و غەیبەتی ئەم و ئەو بکات، چونکە ئیسلام دەلی: ھیچ جوړە ماف و ئازادییەك نابێ لە سەرحیسابی بەرژەوندیی و کەرەمەتی خەلکی دیکە بێت، لە سۆنگەی ئەوێ، کە وەك چۆن تۆ مافی رادەربڕنت ھەیە، خەلکیش مافی ھەست و نەست پارێزانی ھەیە، بۆیە قسە گوتن بە عەقیدە و موقەددەساتی خەلکی، پێشیل کردنی گەرنترین مافیانەو، ئەوێش کەرەمە، ھەربۆیەش خۆی پەروردگار، تەنانەت قسە پێگوتنی بیروپرا و موقەددەساتی کافرو موشریکەکانیشی قەدەغە کردو:

﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ الأنعام: ۱۰۸.

بەنەماک چوارەم: لەیهک جیاکردنەوەی دەستەلاتەکان:

ئەمیش لەشەریعەتی ئیسلامییدا هیچ ئیشکالیکی تێدانیهو، بەکردەودەش بەدرێژایی میژووی دەڵەتی ئیسلامیی، هەرسێک دەستەلاتی یاسادانان (تشریع) و جی بەجی کردن (تنفیذ) و دادوەری (قضاء) لەیهک جیاکراونەتەوه، چونکە:

جاری هەرچی یاسادانان (تشریع)ە، وەك پیشتریش باسمان کرد، ئەوه لە ئەسڵ دا، تەنهامافی خۆی بی وێنەو هاوڵە (تبارک وتعالی) کەبەرنامەو یاسا بو بەندەکانی دابنێ و، حەلال و حەرەمیان بو دیاری بکات، پاشان پێغەمبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) هەم لەرێ وەحی و هەم لە رێی ئیجتیهادەوه، بەئیزن و فەرمانی خوا، مافی یاسادانانی هەیه، کە دیارە یاسادانانیکی سەربەخۆو ڕەها (تشریع مستقل ومطلق) نیە، ئنجا دوای پێغەمبەرش (صلی اللہ علیہ وسلم) پیشەواو زانایانی ئیسلام، بەفەرمان و ئیزنی خواو پێغەمبەر(صلی اللہ علیہ وسلم) و، لەبەر ڕۆشنایی قورئان و سوننەتدا، رێی ئیجتیهادو فەتواو یاسادانانیکی جوژیی و مەرجداریان پێدراوه.

کەواتە: یاسادانان و دەستەلاتی یاسادانان لە ئیسلامدا، هەر بەسروشت سەربەخۆو جیا، لەهەردوو دەستەلاتی: جی بەجیکردن و دادوەری.

پێویستە ئەوەش بزانی، کە مەبەست لەئیجتیهادی زانایان، تەنها زانایانی شەرەزان (الفقهاء) نیە، بەلکو سەرچەم شارەزاو پسپۆران لەهەموو بوارو لایەنەکانی ژياندا، نەك هەر بۆیان هەیه، بەلکو لەسەریشان پێویستە، کە هەرکەسە لەبوارى پسپۆری (تخصّص)ی خۆیدا، چۆن باشتر ئیسلام پیاده دەیت و، ژین بەرهو پیشەوه دەچیت، عەقل و بیرو ھۆشی خویان ماندوو بکەن و، بیرو بۆچوون و یاساو بریاری تازە بابەت و پێویست بخەنە ڕوو.

ئنجا دەستەلاتی جیەجیکردن (السلطة التنفيذية)یش جیا، لەدەستەلاتی یاسادانان و، دادگاش، هەرچەندە دەستەلاتی جیەجیکردن لەکەسی یەکەمەوه (خليفة، أمير المؤمنين، سلطان، سەرۆک...) هەتا خواری، هیچ کەس بۆی نیە بەموو لە بریارەکانی شەریعەت و زاناو شارەزایان لابادات و سەرپێچیی بکات.

پاشان دەستەڵاتی دادگا (سلطة القضاء) یش بە درێژایی میژووی ئیسلام، سەر بە خۆیی (استقلالية) ی خۆی پاراستووە، نە کەوتۆتە ژێر ڕکێفی دەستەڵاتی جێبەجێکردنەوه، بە لکو بە پێچهوانەوه: دادگا لە ئیسلام دا هەموو حوکمپرانەکان و هەڵس و کەوتەکانیانی، خستۆتە ژێر ڕکێفی خۆیەوه، هیچ کەس - تەنانەت خەلیفەش - لەوه گەورەتر نەبووه، کە لە کاتی پێویست دا، قاچی نەتوانی دادگایی بکات.

بەڵێ، ئەوێندە لە ئیسلامدا ڕیزی سولتە ی قەزایی گیراوه، هیچ دەستەڵاتدارو حوکمپرانێک جورئەتی نەکردووە دەست وەربداتە کاروباریەوه، لە ژێر سایە ی هیچ کێان و دەوڵەتێکی دیکەدا، لە چوار چێو ی هیچ سیستەمیکی حوکمپرانیی دیکەدا، ئەو حالەتە نەبووه.

بە پێویستی دەزانی کە لەو بارەوه تەنها دوو نموونە بێنمەوه:

١- یە کە میان لە ژێانی عومەری کورپی خەتتەدا خوا (لێی ڕازی بێ)، لە کاتی ک دا کە دوو هەمین خەلیفە ی مەسولمانان بووه: ڕۆژێکیان عومەر (رضي الله عنه) دەیەوئ ئەسپێک لە کابرایەکی خێلەکیی (أعرابي) بکڕی و، ئەسپە کە ی لێ وەر دەرگرت و، ماوێهە بۆ جەرباندن غارغاریئ پی دەکات و دەیھێنی و دەبیات، پاشان لە میانە ی ئەویدا، ئەسپە کە ی عەییکی لێ پەیدا دەبی و، بە کابرای ئەعراپی دەلی: ئەسپە کە ت عەیبدارەو نامەوئ! کابراش دەلی: کاتی ک تەسلیمی تۆم کرد، عەیبی نەبوو، بۆیە لە سەر ئەو دەبی تە کێشەو مشت و مێیان و، بۆ یە کلاکردنەوه ی کێشە کێیان، دەچنە لای قازی (شَريح)، کە پیاویکی زۆر زاناو دادگەر بووه، ئنجا کاتی ک بە سەرھاتی کێشە کێیان بۆ دەگیرنەوه، شوڕە یح بە خەلیفە دەلی: یە کێک لە دوو ڕێیان هەلبرێه:

یان ئەسپە کە ی لێ بکړه، بەو نرخە ی کە ئەسپێکی ساغی شیو ی ئەم ئەسپە ی پی دەکړی، یان چۆنت لێ وەرگرتو، ئاوا تەسلیمی بکەوه!

بەوجۆرە قازی شوڕە یح، حوکم بە سەر خەلیفە ی مەسولمانان دا دەدات، بە قازانجی کابرای ئەعراپی! دیارە عومە ریش (خوا لێی ڕازی بێ)، بە بی هیچ مشت و مێیک، مل بۆ حوکمی قازی کە چ دەکات^(١)!

(١) برۆانە: (تاریخ القضاء في الإسلام)، للشيخ عرنوس، ص ٣١، وە: النظام السياسي

٢- نموونەی دووێم لەژێرانی عەلی کورپی ئەبوو تالیب دا خوا (لێی رازی بێ)، لەکاتیئێکدا کە چوارەمین خەلیفەیی مەسولمانان بوو: رۆژێکیان لەکاتیئێکدا، کە عەلی (خوا لێی رازی بێ) لە جەنگی (صفین) دەرگەڕێتەوە، لەنیو بازاری (کوفە) دا زری (دەر) پێکی لێ دەرگەڕێتە خوارێ و، جوولەکەیکە زرییەکی هەڵدەرگەڕێتەوە [زری شتیکی لەبەرێان کردو، بۆ ئەوەی شمشیر و تیر نەیانپێ، بەرگێکی ئەلقە ئەلقەیی لە ئاسن چنراو بوو] ئنجا جوولەکە هەلی دەرگەڕێتەوە، عەلی (خوا لێی رازی بێت) دەلی: ئەو زرییە هی منە، جوولەکە کەش دەلی: نەخێر هی تۆ نیە، وە جوولەکە دەلی: بابچین بۆ لای قازی، کە دەچن ئەوکاتەش هەر (شریح) قازی دەبێت، بەسەرھاتەکی بۆ دەرگەڕێتەوە، قازی بە (عەلی) دەلی: ئەمیری مەسولمانان! کێ شاھیدتە، کە ئەو زرییە هی تۆیە؟ عەلی دەلی: حەسەنی کورم، قازی دەلی: بۆ خۆت دەزانی شاھیدی کور بۆ باب ناشی، دەلی: (سبحان الله) پیغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی: (الحسن والحسين سیدا شباب أهل الجنة).

واتە: گەورەیی گەنجەکانی ئەهلی بەهەشت (حسن و حسین)، قاضی پێی دەلی: ئەو پلەو پایەیکە بۆ قیامەتی، بەلام بۆ دنیا یە دوو شاھیدی دیکە بێنە، ئەگەر نا زرییە کە دەدەم بە کابرای جوولەکە، چونکە شەرع دەست دەناسی! ئەویش دەلی: هیچ شاھیدی دیکەم نیە، قازیش دەلی: دەمادام شاھیدت نیە، زرییە کە هی جوولەکەیکە! جوولەکە کەش یە کەسەر شاھەتمان دێتی و دەلی: وەللاھی ئەو حوکمی پیغەمبەرانه!

خەلیفەیی مەسولمانان لە گەڵ جوولەکەیکە، کە هاوولاتییە کە ئیمانیشی نیە بە شەریعەتی ئەو وڵاتە، دەچێتە لای (قازی) و قازیش حوکم بەسەر خەلیفەدا دەدات و، دەشزانێ کە راستیش دەکات، بەلام لەبەر ئەوەی، کە بە پێی قانون و، بە پێی بەلگەی قەزایی، بەلگەی بە دەستەووە نیە، حوکمی بەسەردا دەدات!!^(١)

الإسلامي) للدكتور منير البياتي ص ٢٦٩.

(١) پروانە: (البداية والنهاية) لابن کثیر، ج ٨ ص ٤.

تہ نجام گیری

ئىنجا لە كۆتاييدا بابزاني چ ئەنجاميگمان دەست دەكەوتت لەو توژينه وهيهى،
كه كردمان دەر باره‌ی ديموكراسى؟! بە كورتىيى لەم چەند خاڵەدا ئەنجامى ئەم
بابەتەمان دەخەمەرۆو.

يەكەم: هەلسەنگاندنى شتەكان بە دادگەريى:

پيويستە خوشك و برايانى ئىسلامييمان هەموو كاتىك و لەبەرانبەر هەلسەنگاندنى
هەرشتيك، هەر بيرۆدۆزەيهك، هەر قسەيه كى هەر كەسيگدا، دادگەر و بە (انصاف)
بن، هەر چەندە خەلگىك زۆر جار لە گەلمان دا، بى ويزدانەو، دەلى: ئىسلاميه‌كان
هەلەو خراپ و وان و وان و، هه‌چ خه‌ريكيان پيوه نيه‌و، هەموو شتيكيان هەلەيه!!
كه بيگومان ئەوه بى ويزدانىيه، بۆيه بائيمەش وانەبين، چونكه بەراستى
ئىنصاف زۆر شتيكى باشەو، ئىنسان لە گەلگەل هەلويسىتى وا دەپاريژى، كەمايه‌ى
عه‌بيدارى و گوناچارىين، وه لەبارەى ديموكراسيه‌وه، من دەلييم: ديموكراسى
چاكي نيو خراپانە، وه كورده‌وارىي خومان دەليين: (لەچاو شلان پەيتە)، چونكه
ديموكراسى، ئەگەر بەراوردى بكەى لە گەل ديكتاتوريى دا، ئىنجا ديكتاتورييتى
پروليتاريا ييت، يان هەر جۆره ديكتاتوريىكى ديكە ييت، وه ئەگەر بەراوردى
بكەى لە گەل (سيوكراسيى) دا [كەهەندى كەس بەهەلە حوكمى ئىسلامى
لە گەل (سيوكراسى) (التيوقراطية) دا تىكەل دەكەن، سيوكراسيى ئەو حوكمە
بوو، كە لە سەدەكانى نيوه‌راستدا لەئەورووپادا باو بوو، كه (پاپا) يان (ئيمپراتۆر)
بەناوى خواوه حوكمى دەكردو ديه‌گوت: من خەليفەى خوا و، سيبەرى خوا
لەسەر زەوى، بەلام لە ئىسلامدا حوكمى سيوكراسيى نيه، چونكه لە ئىسلام دا
حكومەت مەدەنييه‌و خەلك (حاکم) هەلەدەبژيړى و، خواى دادگەر كەسى
ديارىي نەكردوه، بەلكو خواى پەرودگار، تەنها پيغەمبەرانى ناردوون (عليهم
الصلاة والسلام)، دياره پيغەمبەرانيش هەتا خەلك ئيمانى پى نەهيانبن و، تا
جەماوه‌ريان لە گەل دا نەبوويت، جارى حوكمى ئىسلاميان نەداوه، ئەگەر نا،
لە پيغەمبەرەكان بترازى (عليهم الصلاة والسلام) هەموو خەليفەو دەستەلاتدارە
شەرعىيه‌كان، خەلك هەلى بژاردوون، وه حوكم‌راناىك بيانەوى شەرعىيه‌تيان
هەبى، دەييت گەل هەليان بژيړى].

ئىنجا ئەگەر بەدیلی دیموکراسی دیکتاتورى و سیۆکراسی و ئىرسىتۆکراسی و ئەو شتانه بى، ئەو بەتەئکید دیموکراسی لە چاوە ئەوان بە ھەوت ئاوان شۆراوەتەو، ئەوان زۆر لەدیموکراسی خراپترن!

ئىنجا ئىمە بۆ نرڤاندن و ھەلسەنگاندن دیموکراسی و ھەرچۆرە پىچکەو بىرۆدۆزىيەکی دیکەش، دەبى وریا بىن و ھەق و ناھەق تیکەل نەکەین، دادگەرەنە لە بىژىنگى بەدین و (کا) و (دان)ی لەیەك جیا بکەینەو، بۆ راست و ھەق، حیسابى ھەق و، بۆ ھەلەو ناھەقىش، حیسابى ناھەق بکەین، بارسەرنج بەدین: چۆن خۆی کاربەجى و دادگەر پرووی دواندن (خطاب) لەئەھلى کىتاب دەکات و، لەسەر ئەو سەرزەنشتیان دەکات، کە بۆچی ھەق و ناھەق تیکەل دەکەن؟! دەفەر مویت:

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ﴾ آل عمران: ۷۱.

یان دەفەر موی: ﴿وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ﴾ البقرة: ۴۲.

واتە: وە ھەق و باطیل تیکەل مەکەن، موشکیلەى بىرۆدۆز و پىچەکەکان ئەوئە، کە چاک و خراپ تیکەل دەکەن، ھەق و باطیل تیکەل دەکەن، بەلام ئىمە پىویستە ھەم ھەقەکیان بىنین، وە ھەم باطیلەکیان بىنین، خۆی دادگەر دەفەر مویت:

﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُوْٓا اَعْدِلُوْٓا ۝۸ المائدة: ۸.

واتە: با رق ھەلسانتان لەکۆمەلێك، واتان لێنەکات کە نادادگەربن.

ئىسلام ئاوا شوین کەوتوانى خۆی رادەھێنى، نەك بلىنى: فلان کەس! تۆ ھىچ شتىکت بەکەلک نایەت!! ئەو ھوكمىكى عاتىفییە، چونکە ھىچ کەسێك نى، ھىچ شتىكى بەکەلک نەیت و، ھىچ فیکرەك نى، ھىچ شتىكى باشى تیدا نەیت، بۆ نمونە: (سۆسیالیزم) کەبۆ خۆی لە کاردانەوئە سەرمایەدارى (کاپیتالیزم) دا پەیدا بوو و، لە کاردانەوئە چەوساندنەوئە چینی کرێکاردا

سەری ھەلدا، چۆن ھیچی بەکەلک نایەت؟! بیگومان شتی باشی تێدایە، بەلام فەلسەفەکە و کرۆکەکە بەکەلک نایەت، ھەر و ھا دیموکراسییش، فەلسەفەکە و کاکلەکە بەکەلک نایەت، کە بریتییە لەوێ دیاریکردنی ھەللا و ھەرپام، دەداتە دەست ھەلک! کە ئەو پێستێرین و خراپترین لایەنی سەلبیی دیموکراسیە، کە لە ئەنجامی ئەویدا چی ڕوو دەدات؟

فەوونە بەک دێنمەو: لە ھەموو دنیا دا باو، بۆیە لێرەش باسی بکەین شتیکی سادە، کە لە پەرلەمانەکانی ئەورووپا دا مونا قەشە دەکرێت و، لە سەر (تەلە فزیۆن) ھەکان بانگەشە دەکرێ، کە خێزانی یەک ڕەگەزیی دروست بکەن، یانی: پیاویک و پیاویک ببنە ھاوسەری یەکدی، یان ئافرەتێک و ئافرەتێک!! ئا ئەو پەرلەمان دا قەرار دەدرێ!! دیارە و ھەختێک ھەللا و ھەرپام دیاری کردن و بەھا دیاری کردن، عایدی میللەت بێت، ئەو میللەتە چۆنی پێ خۆش بوو، وا دەکات و (کلنتۆن) کاتی خۆی ھەموو تان ئاگادارن، بۆ (پروپاگەندە) ھەلپژاردن) نێربازی بە ڕەوا دانا لە ئێسو پای ئەمریکی دا، بۆ ئەوێ دەنگی زیاتر بێت!! تەماشای بکەن! مەرۆف کە خۆی نەناسی، وە کە پەییوەست نەبوو بە ھەللا و ھەرپامیکەو، کە خوا دایان، دیارە چۆن ئارەزووی بێت وا دەکات، ئەگەر بێت: نێربازی پێویستە، بۆ ئەوێ دەنگی زیاتر و دەست بێت، ئەو ڕەوا دی دەکات، وە ئەگەر بێت: (سوود) ڕەوا بکەن، بۆ ئەوێ سەرمایە دارەکان خۆشیان بوێ، وا دەکات، وە ئەگەر قازانج لەویدا بێت، کە بەبێ بەلگە (قودس) بە پایەتەختی قەوارە (ئیسرائیل) دابنرێت (ئاخیر پێم نالێ: کۆنگرێسی ئەمریکی، چ پەییوەندی ھەیە بە ولایتیکی دیکەو؟) ئەو لەوێ ڕا، قودس بە پایتەختی قەوارە جوولە کە دیاری دەکات، بۆ ئەوێ (لۆبی) جوولە کە لە خۆی رازی بکات!!

دووەم: شوورای ئیسلامیی، یەكسان نیە بە دیموکراسی:

بە داخووە هەندێك خەڵکی ئیسلامیی وا حالی بوو، كە شوورای ئیسلامییش هەر دیموکراسییە!! بەلام ییگومان شوورای ئیسلامیی، لە گەڵ دیموکراسی زۆر جیا، چونكە شوورا لە ئیسلام دا، ئەوێهە كە مسوڵمانان راپۆرت دەكەن و پرس و راپەرێهە كە دەكەن و لێدەكۆڵنەو، بەلام هەمووی لە چوارچێوەی شەریعەتدا، لەبەر تیشکی (قورئان و سوننەت)دا، نەك شەریعەت لەولا دابنێن و، گۆیی پێ نەدەن، ئنجا بە كەیفی خۆیان خەڵال و خەرام دیاریی بكەن!

هەي وا هەیه دەلی: میللەتیکی مسوڵمان، ئەگەر دیموکراسی جێبەجێ بكات، خۆ هەر دەبی بە پێی شەریعەت بێت! ئیمەش دەلێن: ئاخەر ئەو كاتە پێ ناگوتری: دیموکراسی، یەكێك لەوانە (دكتور يوسف القرضاوي)، كە من رێژم بۆی هەیه و، بە راستی نووسەریکی بلیمەتەو زانیەکی گەورە ئیسلامە، خوا پاداشتی بداتەو، كتیبی زۆر بە سوودی هەن، بەلام بە راستی لە مەسەلە دیموکراسی دا، پێم وایە بەهەڵدا چوو، بۆ وێنە: لە كتیبیکی دا بە ناوی (من فقه الدولة في الإسلام)، دەلیت:

[إن جوهر الديمقراطية بعيداً عن التعريفات والمصطلحات الأكاديمية: هو أن يختار الناس مَنْ يحكمهم وَيُسَوِّسُ أمرهم. وألاً يُفرض عليهم حاكم يكرهونه، أو نظام يكرهونه، وأن يكون لهم: حق مُحاسبة الحاكم إذا أخطأ، وحق عَزْلِهِ وتغييره إذا انحرف..]^(١)

واتە: كاكلی دیموکراسیی دوور لە پێناسەكان و زاراوە ئەكادیمیەكان، ئەوێهە: كە خەڵك ئەوكەسە كە حوكمرانیانە و سەرپەرشتییان دەكات، خۆیان هەلیبژێرن، وە كە: حوكمرانیك و سیستەم و بەرنامەییەکیان بەسەردا نەسەپێنری، كە حەزی لێناكەن. وە كە: مافی لێپرسینەوێ حوكمرانیان هەبی، هەركات هەڵی كرد، وە مافی لادان و گۆڕینیان هەبی، هەركات لاری بوو.

(١) پروانە: (من فقه الدولة في الإسلام) ص ٣٢.

پاشان بىنا لەسەر ئەوەی ڕابرد، گوتوویەتی:

[الواقع: إن الذي يتأمل جوهر الديمقراطية، يجد أنه من صميم الإسلام]^(١).

واتە: لەواقیع دا هەركەس سەرنجی جەوهەری دیموکراسی بدات، دەزانێ کە لەنیوەڕۆکی ئیسلامە.

بەلام ئیمە لەوەلامدا دەلیین: بەلێ، ئەو شتانه هەندیک میکانیزمی دیموکراسیین و، لەخودی خۆیاندا شتی باشیشتن، بەلام بەمەرجیک، کە بخێنە سەر ئەصلیکى راست و باش و سوودی خراپیان لێ وەرنەگیرێ، بەلام بەراستی جەهەری دیموکراسی ئەو شتانه نین، بەلکو کاکل و هەناو و جەوهەری دیموکراسی (حوکمی گەل)ە، ئەوەیە کە خەلک و جەماوەر بۆ خۆی حەلال و حەرام و، خێر و شەڕ، بەکورتیی: بەرنامەى ژيانى خۆى دابنێ، بێ ئەوەی هیچ پرس و ڕایەك بەخواو پیغەمبەرى خوا (صلی الله علیه وسلم) و بەتایین بکات!

ئا ئەوەیە جەوهەری دیموکراسی، ئنجا کاتیکیش دیموکراسی پابەند بکری بەشەریعەتەو، وای لێ بکری کە بەموو لێی لاندات، ئەو ئەوکاتە پێی ناگوتری: دیموکراسی، وە راستیش نیه وای پێ بگوتری، چونکە لاندان لە بەرنامەو شەریعەتی خوا، حوکمی خوا (حکم الله)یە، نەك حوکمی گەل (حکم الشعب)!

هەروەها ناو لیگۆڕینی دیموکراسیشت، وەك هەندیک لە ئیسلامیەکان پێیان باشە بگوتری: (شووراکراسی) شتیکی هەلەو بێ پاساو، چونکە ئەگەر ئەوەی کە مومارەسە دەکری، بەناوی دیموکراسییەو، لەرووی دیاریکردنی: حەلال و حەرام و سنورەکانەو، پابەند بێ بەشەریعەت و حوکمی خواو، ئەو لە دیموکراسی شۆراوەو بۆتە ئیسلام، بۆیە راست نیه پێی بگوتری: دیموکراسی، وە ئەگەر گوێش بەشەریعەت و حوکمی خوا نەدات و، بەس بگەرێتەو بۆ ڕای جەماوەرو خەلک، ئەو هەر دیموکراسییەو غەدرو هەلەیه هەر ناویکی دیکەى لێ بنری!

سێیەم: سن راسیتی گرنک:

یەك: ئیسلام بە دیلە بۆ دیموکراسی^(١)، و، هەر پێچەكە و رێبازیکی دیکەش، چونکە ئیسلام لایەنە چاك و ئیجابییەکانی هەموویانی لەخۆیدا كۆکردۆتەو، لەهەڵەو كەم و كۆرییەكانیشیان دوورە، ئنجا هەرچەندە قسەکردن لەبارەى سیستەمى سیاسى ئیسلام (النظام السياسي في الإسلام) پێویستی بە كات و شوێنێكى تایبەتى و تەرخان كراو هەیهو، خوا یاریج لە داها تودا پێى هەڵدەستین^(٢)، بەلام هەر بە كورتیی ئاماژەكە بۆ بنەما سەرەكییەكانی دەكەین، كە دەتوانین بڵین: ئەم دەیهن:

- ١- حوكمرانیى بالا (الحاكمية العليا) تەنها هى خوايە تبارك وتعالى.
- ٢- سەرورەیی بۆ شەریعەتى خوايە (السيادة لشریعة الله).
- ٣- دەستەلات هى خەلك و میللەتە: (السلطة للشعب).
- ٤- راپۆرت بىناغەى كاروبار بەرپۆبەردنە (الشورى أساس إدارة الأمور).
- ٥- دادگەریی رەها لە گەل هەموولایەك دا.
- ٦- خەلكی بۆ دابین كرانی رێژو مافى ئازادى دا یەكسان (مساواة الناس في الكرامة والحقوق والحرية).
- ٧- پابەندى بە دەستور و یاسایەكانەو.
- ٨- فەرمانبەری تەنها لە سنوورى شەرع دایە: (الطاعة في حدود الشرع فقط).

(١) دیارە هیچ رێگزنكیش نیە، كە سوود لە دیموکراسى و میكانیزمەكانى وەرگیرین، كە پاش ئەزمون گەلى زۆر و تال، بەرھەم ھاتوون، چونكە مسوڵمانان لەسەریان پێویستە حێكمەت و زانیاری بە سوود لەھەر كەسێكەو، وەرگیرن و پێشوازی لى بكن، وەك خوا فەرموویەتى: ﴿فَبَيِّنْ عِبَادَ ٱلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُۥ...﴾ الزمر: ١٧-١٨.

(٢) پاشان لە زیاتر لە پەنج (٥٠) ئالقادا، لە تەلەفزیونی پەيامەو، بەرنامەى (سەرنج) مان پێشكەش كرد بە ناوونیشانی: (ئىسلام و دەولەتدارى و حوكمرانى) و ئیستاش كراو تە كێشێكى چوار بەرگى.

٩- ھەموو لایەك بەرپرسیارن و، فەرمان بەچاکەو رێگرتن لەخراپەو ھەقیبژی و چاودێری و لێپرسینەو، راستکردنەوێ بەرپرسان و، لەکاتی پێویست دا لادانیان، مافیکی شەرعیی و بگرە ئەریکیکی پێویستی سەرشارنی سەرچەم ھاوولاتیانە.

١٠- خۆرازانندنەوێ ھەراکام لەبەرپرسان و کۆمەلگا، بەرپەشت و ئاكارە بەرزەکان^(١).

دوو: ئیسلام سەرچەم خالە بەھێزو ئیجابییەکانی دیموکراسی گرتوونە نیو خۆی، بەلام بەشیوہیەکی چاکترو بەدووریش لەکەم و کورپیەکانیان، وە لە خالە خراپ و بی ھێزەکانیشی بەرییە، بەتایبەت جەوھەر و نیوہرۆکەکی، کە بریتیە لە جیاتی خوا، بەپەرستراودانانی ئینسان (تألّیہ الإنسان)، کە لە پەرلەمان و ئەنجومەنتک دا خۆی دەنوێنێ، کەبەبی ئیزنی خوا، بەرنامەو دەستوورو یاسایەکانی ژیان بۆ خەلکی دادەنێ!

وہ لە راستیدا لایەنە چاکەکانی دیموکراسی، کەبریتین لەمیکانیزم (آلیە)ەکانی، لەسۆنگەي ئەو جەھەر و نیوہرۆک و پرووہ شیرکییەو، وە کۆمەلە سەربازیکی باشی یەخسیری دەستی طاغوت و دیکتاتۆریکیان لێ دیت و، لەجیاتی خێرو چاکە، شەرو زیانیان لێ دەکەوێتەو، بەلام ئیسلام چونکە ئەو میکانیزمە باشانە، پەيوەست دەکات بەچەند بنەرەت و سنووریکی مەحکەمەو، کەرییان لێدەگرن و دەیانپاریزن لەو تیکچوون و گەندەل بوونە، لەو سەرنجامە شوومە پارێزراوہ.

سێ: نکوولی لەوہ ناکرێ، کە سیستمی حوکمرانیی ئیسلام، پاش چاخی زێڕینی خۆی، کەسەردەمی پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و خەلیفە راشیدەکانیەتی، لەسۆنگەي نەمانی شوورپاوە، بەھۆی سەپاندنی سیستەمی دەستەلاتی تاکرەویتی (نظام السلطۃ الفردیە)یەو، کە پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ناوی لێناوہ: (ملکاً جبرياً) یان (ملك عضوض)، کە لە رۆژگاری موعاویەي کورپی ئەبو سوفيانەو دەستی پیکرد، میکانیزمە

(١) شایانی باسە: بەرگی دووہمی کتیی: [ئیسلام و دەولەتداری] بەناوونیشانی:

[بنەمایەکانی سیستەمی حوکمرانیی لەئیسلام دا] شەرحیکی تیروتەسەلی ئەو دە (١٠) بنەمایەي کردوہ.

ئىدارىيەكانى وەك پىويست گەشەيان نەكردو، بە پىچەوانەى ديموكراسىيەو، بەلام ئەبەر ئەوئى:

أ- مسئولان دەبى هەميشە بەدوا شتى چاك و بەسووددا بگەرئ، وەك گوتراو: (الحكمة ضالة المؤمن أينما وجدها فهو أحق بها).

ب- هەم پىغەمبەرى خوا (صلی الله عليه وسلم) و هەم خەليفە راشیدەكانى، بەتايبەت (عمر بن الخطاب) خوا لەهەمويان رازى بىت، لە رۆژگارى خۆياندا لەرووى ئىدارىيەو لەدەولەتى فارس و رۆم بەهرەيان وەرگرتو، گەلێك شت لەوانەو» فیربوون، بى ئەوئى هەست بەهیچ جۆرە سەغڵەتییەك بکەن.

ج- زۆر لەو گەشەکردن و بەرەو پىش چوونە سیاسى و ئىدارى و زانستىيەى ئىستای رۆژئاوا، لەسەرەتاو بەرهەمى رەنگدانەو وەكارتىکردنى شارستانىيى ئىسلامى بوو، کورد گوتەنى: رۆنى خۆمانە لەسەرى خۆمانى دەدەنەو، بەدان پىداھىنانى خەلکىكى بەویژدانى خۆيان، بۆیە:

بەهرە لیوەرگرتیان نەك هەر رەوا (مباح)، بگرە فەزىشە!

ئەمە كورتەيەكى گوشراو بو، لەبارەى ديموكراسىيەو، ئەبەر تيشكى عەقڵ و شەرعدا، هیوادارم توانیبم لەقەدەر ئەم دەر فەتە، هەقى خۆى پى بەدم.

والحمد لله رب العالمين

وصلی الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم،

ومن سار بسيرته واهتدى بهديه الأقوم.

دوو ئالقه چاوپېڅه وټنى (به رنامه ى سؤراغ)
سه باره ت به ديموكراسى

ديموكراسى و دىكتاتورى و
هه لوىستى ئيسلامىيانه

رئ خۆشکردن

خوێنەرە بەرێز و خۆشەویستەکانم!

ئەم چەند لاپەرەیه کە باسی دیموکراسی و دیکتاتۆریی و ھەلۆیستی ئیسلامییانە لەبەرانبەریان دا، دەکەن، دەقی دیداریکی دوو ئالْقەییە کە بەرێز: کاک توفیق کەریم لە تەلەفزیۆنی کۆمەڵی ئیسلامیی دا، لەگەڵی ئەنجام داوم، لە پوژی: (١١ رمضان ١٤٣٢ک) بەرانبەر: (٢٠٠٢/١٢/١٦ز) لەگوندی ئەحمەداوا.

ھیواداریشم ئەم دیدارەش تیشکی زیاتر و چاکتر بختەسەر بابەتی گرنگ و ھەستیاری دیموکراسی و دژ و پیچەوانەکە: دیکتاتۆریی.

پاڤەپانڤنی مەکتەبی مامۇستا عەلی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Get it on Google Play

Download on the App Store

عەلی بابیر

مەکتەبی مامۇستا عەلی بابیر

www.alibapir.com

alibapir

لە نۆزە کۆسەلارەتیەکان لەمەنڤاش
بە عەمەد عەز مەلەك الدوامل الاجتماعی

مەکتەبی مامۇستا عەلی بابیر

پاڤەپانڤنی مەکتەبی مامۇستا عەلی بابیر

تاللىقى يەكەم لە بەرنامەى (سۆراغ)

دەستپىك

خۆشحالين كە ئەتاللىقىيەكى دىكەى بەرنامەى (سۆراغ)دا بەدىدارتان شاد دەبينەو، كە ئەمجارە: مامۇستا عەلى باپىر ئەمىرى كۆمەللى ئىسلامىي مىوانى بەرنامەكەمانە.

ئازىزان!

زۆرجاران چەند پىرسىيارىك دەرووژىنرىن، نىوەرۆكە كەيان ئەودىيە، كە ئىسلامىيەكان، ھەلۆيىستى پروونيان لەبەرانبەر چەند بابەتتىكى گرنگ دا نىيە، كە لە ھەردووك مەيدانى فىكرىي و سياسى دا سەرھەللەدەن، بۇ وىنە:

ئىسلامىيەكان چۆن تەماشاي ديموكراسى دەكەن؟

وہ چۆن دەرواننە سىكۆلارىزم؟

وہ ھەلۆيىستيان بەرانبەر بە كىشەى كورد چىيە؟

ھەروەھا كىشەى ئافرەت و.. ھتە.

ئەم پىرسىيارانە و ھى دىكەش، سىكۆلارىيىستەكان ئاراستەى ئىسلامىيەكانيان دەكەن و، پىيان وايە ھەلۆيىستى پروونيان لەبارەيانەوہنيە!

بەلام دەگونجی بلیین:

ئەو مەسەلەيە گۆیڤی (نَسَبی)یە و ھەموو ئیسلامییەکان لەبەرانبەر ئەو مەسەلانەدا بیدەنگ نین، وە پێم وایە یەکیك لەدیارتیرینی ئەوانەیی بەروونی لەبارەیی ئەو بابەتە و مەسەلانەو دواو و، باشیش لیان تیگەیشتون: مامۆستا عەلی باپیر، کە ھەر لەسەرەتای ھەشتایەکانی سەدەیی رابردوو، بیروپرای ئیسلامییانەیی خۆی لەبواردەدا دەربریو، لەمیانەیی: کۆر و کۆبوونەو و وتار و کتیبەکانی دا.

دیارە پاش راپەرینی [۱۹۹۱/۳/۵]یش بوار فراوانتر و رەخساونتر، بۆیە رۆشنانەتر بیروپرایەکانی خۆی لەمەر مەسەلە و بابەتە زیندووکان دەخستەر. بەلام پاش ئیعلانکرانی (کۆمەلای ئیسلامیی) لە: ۲۰۰۱/۵/۳۱ رۆنکردنەو و راگەیانندی بیروپرا و ھەلوستە فیکری و سیاسییەکانی، چوونە قۇناغیکی پێشکەوتوترەو.

لەم دوایانەش دا، لەشاری سلیمانی چەند کۆریکی بەستن لەبارەیی: مافەکانی مەرۆف و، تیرۆر و، سیکۆلاریزم و، گەلۆبالیزەیشن و، دیموکراسییەو، وە لەبارەیی زۆر مەسەلەیی دیکەو، لەبۆنە و دەرەتیی دیکەدا قسەیی خۆی کردو، ئەو مەسەلانەیی کە نەک ھەر لەگۆرپانی کوردستان و عێراق دا، بەلکو لەسەر ئاستی دنیا بەگشتی باس و خواسی گەرم و گۆریان لەسەر دەکری.

ئەجا بابەتیکیش کە لەھەمووان زیاتر کیشە و مشت و مری لەبارەو کراو و دەکری، بریتیە لە [دیموکراسی]، بۆیە ئیمەش بەمەبەستی زیاتر تیشک خستەسەر ئەو بابەتە گرنگ و ھەستیارە و، زانیی رای بەرێژیان لەبارەییەو، بەباشمان زانی، کە دوو ئالقەیی (سۆراغ)ی بۆ تەرخان بکەین.

مامۆستا توفیق : سەرەتا بەخێرھاتنیک گەرمت دەکەین - مامۆستا عەلی باپیر - خوشحالین بە دیدارت، بۆ چوونە نیو باسەکەش، دەمەوی بەم شیوەیە دەست پێکەین:

ئەم بابەتە کە ناوونیشائیکمان بۆ داناوە بە ناوی: (دیموکراسی و دیکتاتۆری و ھەلۆیستی ئیسلامییانە لە بەرامبەرمان دا)، جەنابت زۆر بە کورتیی پێناسەییەکی ھەردوو زاراوە کەمان بۆ بکە، واتە: (دیموکراسی) و (دیکتاتۆری)!

بەلێ، بسم الله الرحمن الرحيم، الحمد لله و الصلاة والسلام على رسول الله محمد و آله و صحبه و من اهتدى بهداه (ربنا آتنا من لدك رحمة و هيء لنا من أمرنا رشداً).

پێشەکی زۆر سوپاستان دەکەم و، دەست خۆشییتان لێدەکەم، بۆ ھەلبژاردنی ئەو بابەتە، چونکە بێگومان ئیسلام بۆ ھەر پرسیارێک وەلامی خۆی ھەیە، وە بۆ ھەر کێشە و گێروگرفتێک چارەسەری خۆی ھەیە، بەلام ئەوە مسوڵمانان کە ئایا دەتوانن ئەوێ لە ئیسلامدا ھەیە ھەلیھێنجن و بێخەنەرۆو، وە کێشە و گرفتێ کۆمەلگاکەیانێ پێ چارەسەر بکەن و، وەلامی پرسیارەکانی پێ بدەنەو، یان نا؟! ئەگەرنا ئیسلام وەك خۆی مادام بەرنامەیی تێر و تەواوی خواپە و بۆ رێکخستنی ژيانى بەشەر ھاتو، بە درێژایی زەمان بە پانایی زەمین، دیارە دەبێ ئەوێ لە باران دا ھەبێ و لە توانیدا ھەبێ.

دەربارە پێناسەیی دیموکراسی، ئیمە ماویدیەك لە مەو بەر کۆرێکمان لەو بارەو بەست، وە ئەوێ کە لێردا بگونجی بە کورتیی بیلیم، دەربارە پێناسەیی دیموکراسی، ھەر پێناسە باوەکەییەتی کە دەلێ: (دیموکراسی بریتییە لە ھوکی گەل، بۆ گەل، وە لە پێناوی بەرژووەندی گەلدا) (حکم الشعب، للشعب، من أجل الشعب) دیارە ھەر خۆدی وشەکەش، کە لە دوو وشەیی یۆنانیی: [دیمۆس - Demos] و [کراتۆس - Kratos]، پیکھاتو، (دیمۆس) واتە: گەل، نەتەو، (کراتۆس) واتە: ھوکی، کەواتە: مانای وشەکە دەبێتە (ھوکی گەل) بەلام ئەگەر بویستری پروتەر پێناسەیی بکری، دەبێ بگوتری: (دیموکراسی): بریتییە لە سیستمیکی ھوکمرانی و رێبازیکی سیاسی، کە بە بێ لەبەرچاوترنی خوا (جل جلاله)، وە بە بێ لەبەرچاوترنی دینی، کە خوا ناردوویەتی، وە بەبێ لەبەرچاوترنی رێ پرووینی پیغمبەرمان (عليهم الصلاة والسلام)، ھەر لە خۆدی گەل و کۆمەلگا، سیستمی ھوکی و چۆنیەتی بەرپۆبەردنی دەوڵەت و

میللەت، ھەڵدەھێنجی و وەر دەگری، وە دیموکراسی چەند بنەمایەکی ھەن، کە گەڕنگترینیان ئەمانەن:

- ١- بەلای دەستبەستی گەل (حاکمیتە الشعب).
 - ٢- سەرۆکەری دەستور و یاسا (سیادە الدستور و القانون).
 - ٣- ئەیهک جیایی سی دەستەلاتەکان.
 - ٤- زۆرینە حوکم دەکەن بەسەر کەمینەدا و کەمینەش مافی پارێزراودەبی.
 - ٥- داوین کردنی ماف و ئازادییەکان بۆ سەر جەم ھاوولاتیان.
- ئەو بە کورتی پێناسەی دیموکراسی، بوو.

- ئایا پێچەوانەی دیموکراسی دیکتاتۆری و (استبداد)؟!

دیارە وشەی دیکتاتۆری وشەیهکی بیانییە و لە عەرەبیدا بە: (الفردانية، الحكم الفردي، الاستبداد) وە لە کوردیدا بە: (تاکرەویی، خۆسەپاندن) تەرجەمە کراوە.

(عبدالرحمن)ی کەواکیبی زیاتر لە (١٠٠) ساڵ لەمەوپێش کتیی: (طبائع الاستبداد و مصارع الاستعباد)ی داناو، کە بە درێژیی باسی ئەو شیوە حوکمرانییە دەکات و، باسی زیانەکانی و شوێنەواری خراپ و شوومەکانی کردووە.

کەواتە: حوکمی دیکتاتۆری، حوکمی تاکە، حوکمی حوکمرانییە، کە: ھەم یاساش دادەنێ، ھەم جێبەجێکردنیشی لەبەر دەست دایە، ھەم دەستەلاتی دادگاشی بەدەستە، واتە: ھەر سی دەستەلاتەکانی دەوڵەت لە خۆیدا کوڵدەکاتو، ئەویش بە کورتی پێناسەی دیکتاتۆری بوو.

- مامۆستا گیان لە پێناسەی دیموکراسیدا فرمووت: دیموکراسی تەنیا بەپشتبەستی بەئێزادی خەڵک، حوکم دەکات، بەبێ پەچاوکردنی خوا و حیساب کردن بۆ بەرنامەی خوایی، ئنجا من دەڵێم: لەگەڵ ئەوەشدا، کە ئیسلام بەرنامەیهکی خوایی و سەربەخۆیە، بەلام بێگومان بەرنامەکان، چ ئاسمانی بن

چ ئەرزی، هەرچۆن بن، خالی هاوبەشیان لە ئیواندا هەر هەن، مەبەستم ئەوەیە: ئایا ئیسلام لە دیموکراسیەو نزیکتەر، یان لە دیکتاتۆرییەو؟!

لێردا بۆ وەلامی ئەم پرسیارەت، یاخود تیشک خستنه سەر ئەو مەسەلەیه، واتە: دووری و نزیکیی ئیسلام، یان راستتر بڵیین: سیستمی حوکمرانیی ئیسلامی: لە دیموکراسی و دیکتاتۆرییەو، پیم باشە، دوو جوړه سەرنج لەو مەسەلەیه بدین، هەم سەرنجیکی میژوویی و، هەم لە روانگەیی دەقە شەرعییەکانیشەو، دیارە میژووی ئیسلامیش ئەو کاتە، کە مسوڵمانان بەشەریعەتی خواوە پابەندبوون، کەم و زۆر هەر پەیوەست بوو بە دەقە شەرعییەکانەو، بەلام وەختیک کە مسوڵمانان لە شەرع لایان دا، ئەو میژووی مسوڵمانانە، ئەک میژووی ئیسلام، واتە: مسوڵمانان وایان ڕەفتار کردو، بەلام ئایا چەندە وەفادار بوون بۆ دینەکیان و، چەندە پابەند بوون بەبەرنامەکیانەو؟! ئەو شتیکی دیکەیه، کەواتە: ڕەوا نیە، هەلەو کەم و کورپی و لادانی مسوڵمانان، لەسەر ئیسلام حیساب بکری!

وەک پیشترش باسم کرد: دیموکراسی لەویدا خولاسە دەیتەو کە: هەموو شتیەک بخریتە دەستی گەل، بەلێ، هەموو شت خستنه دەستی خەلک و جەماوەر، بەهێزترین بنەما و، کۆکەرەوترین کۆلەگەیی دیموکراسییە، بۆ هەموو بنەمایەکانی دیکە، چونکە ئەوانی دیکە هەموویان دەگەرینەو بۆ ئەم و، لەسەر ئەو بناغەیه بنیات دەنرێن. وە بیگومان دیموکراسی خالی هاوبەشی زۆرن لە گەل سیستمی حوکمرانیی ئیسلامدا، چونکە: لە دیموکراسیدا کۆمەلگاو میلەت، هەم دەستوور و یاساکانی ژبانی خۆی دیاری دەکات، بەهۆی هەلبژاردنی ئەوانەو، کە یاساکان دادەنێن، واتە: (پەرلەمان) کە دەستەلاتی یاسادانان (السلطة التشريعية) بە دەستە، وە هەم ئەو کۆمەلەش کە یاساکان (پراکتیک) جێبەجێ دەکەن، واتە: (السلطة التنفيذية)، وە هەم دەستەلاتی دادویری (السلطة القضائية)یش، چونکە ئەمیش، چ پەرلەمان هەلبژێری، چ راستەوخۆ بەرپرسی (استفتاء)ی خەلک هەلبژێری، دیسان ئەویش دەگەریتەو بۆ خەلک و میلەت.

ئىنجا لە ئىسلامىشدا و لە سىستىمى حوكمرانىي ئىسلامىشدا، ئەو ەي لى دەربچى، كە خواي پەرەردگار بۆ خۆي ديارى كردو ە بۆ بەندەكانى، كە كۆمەلەك بەنەماي بەنەرەتەين و پەيان دەگوتري: (شريعة)، كە ديارە لە پەغەمبەرەو (عليه الصلاة والسلام) تاكو خوارى، هېچ كەس بۆي نە دەستكارىيان بكات، وەك خواي پەرەردگار دەفەرموي: :

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾
الجاثية: ١٨

ئاشكرايە، كە ئەم دواندن (خطاب)ە، لە گەل پەغەمبەردايە (صلى الله عليه وسلم) و دەفەرموي: ((ئەمە تۆمان لەسەر شەرىعەتەك داناو، كە لە لاينە خۆمانەو بۆمان ناردووي، شوينى بكەو و شوينى ئارەزووي ئەوانە مەكەو، كە نازان. كەواتە: پەغەمبەريش (صلى الله عليه وسلم) لە بەرانبەر شوين كەوتنى شەرىعەت دا، هېچ مافى سەر پشك بوون و هەلبەزاردنى نەبوو و، دەبوو شوينى بكەوي، ئىنجا غەيرى ئەو، كە خوا فەرموويەتى، وە لە شەرىعەتى بەرجەستە لەقورئان و سوننەت دا، خۆي دەنوئينى، ئەو ەبوارى حوكم و سىياسەت و ئىدارە، ئەصل تەيدا رەوايى و دەست كراوويە، مادام لە گەل دەقەكى شەرىعەت دا تەك نە گيرى، بۆ وینە:

- ١- چۆنەتى پىادەكردنى ئەو شەرىعەتە.
- ٢- چۆنەتى هەلبەزاردنى كاربەدەستان.
- ٣- پاشان چاوديرىي كردنى كاربەدەستان، داخۆ تا چ راددەيەك پابەندن بە شەرىعەتەو.
- ٤- پاشان چۆنەتى ئىدارەكردنى ولات.
- ٥- بەرژەندىيەكان چۆن دابين بكرين و، زەرەرەكان چۆن دوور بخرينەو.
- ٦- چۆن ولات بەرەو پەشەو بەري.

٧- بەختەو ەري چۆن بۆ خەلەك دابين بكرى، چ بۆ تاك چ بۆ كۆمەل و ... ەتد؟! ئەو ەمەموي لە ئىسلامدا دەچیتە دەستى خەلەك و كۆمەلگاوه، بەلام خەلەك و

میللەت لە ژێر سایە و، لە بازنە ی شەریعەتی خوادا، ھەروەھا لێردا دەگونجی فەرمودە ی: (أَنْتُمْ أَعْلَمُ بِأَمْرِ دُنْيَاكُمْ) رواه مسلم: ٦٠٨١، بەبەلگەبەینێتەو^(١).

بۆیەش خۆ ی پەروردگار شەریعەتێکی ناردووە، کە دەبێت لە پیغەمبەرەو (عليه الصلاة والسلام) - یان ئەو کەسە ی کە جێنیشینی پیغەمبەرە، کە (خەلیفە) ی پێدەگوتری، یان: ئەمیری پر واداران، یان سەرۆک کۆمار، یان پادشا (ملك)، یان: سولتان، ھەر نازناویکی ھەیە، گرن گ نیه، گرن گ نیوەرۆکە کە یەتی - ئەووە تاکو خوار ی حوکمران و کۆمەلگا، دەبی ھەموویان پابەندین بەو شەریعەتەو و، ھیچ کەس لە سەر ووی ئەو شەریعەتەو نیه.

کەواتە: زۆربە ی ئەو بنەمایانە ی کە لە دیموکراسی دان، کە تێمە زیاتر وەک (میکانیزم) تەماشایان دەکەین، ئیسلام ھیچ گرفت و کێشە ی لە گەڵیان نیه، بەلام ئەو ی کە ئیسلام رەفزی دەکات، کاکل و جەوھەری دیموکراسییە، کە بریتیه لەو ی یاسادانان بەموتلەقیی بخیریتە دەستی خەلک، ئیسلام دەلی: ئەو کارە تەنھا شایسە ی خوا یە و، دەبی بەس ھی خوا یی (جل جلاله) وەک فەرموویەتی:

﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ﴾ یوسف: ٦٧.

﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنَ بِهِ اللَّهُ﴾ الشوری: ٢١.

بەلی، شەرع دانان و ھەلال و ھەرام و چاک و خراپ دیاری کردن، لە ئەصل دا ھی خۆ ی پەروردگارە، وە ئەو کە زانایانی ئیسلام و پسپۆرانی شەریعەتیش بۆیان ھەیە ئیجتیھاد بکەن و یاسا ھەلبەتێن، بە تایبەت لە بواردەکانی سیاسی و ئیداری و ئابوورییدا، ئەو یاسا دانانێکی جوژتیی و بەنددار (مقید)و، لە چوارچێوە و لەبەر رۆشنایی شەریعەت دایە.

- مامۆستا! جەنابت فەرمووت: لە بواری میکانیزم دا، ئیسلام خالی ھاوبەشی زۆرە لە گەڵ دیموکراسی دا.

بەلی .

(١) لەئالەکانی پێشودا، دەقی ئەو فەرموودەیەمان ھێناو و، قسەمان لەبارەو کردووە.

خۆی بێ و، نه‌گوتراویشه: سالیك، یان چوار سال بێ، یان ده (١٠) سال بێ، به‌لكو ئهم مه‌سه‌له‌یه‌یه‌كینه‌كه‌ له‌و مه‌سه‌له‌ موباح و مشتومر هه‌لگرانه، كه‌ بۆ ئیجتیهاد و، بیرورا و تیروانینی پسپۆران و بۆ رای خه‌لك و جه‌ماوهر به‌جیهێلراون.

- مامۆستا! ئه‌وه‌تا پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی: {عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهْدِيِّينَ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (١٧١٨٢)، وَابْنُ مَاجَهَ بِرَقْم: (٤٣)، وَالْحَاكِمُ بِرَقْم: (٣٣١) ئایا ژیانی ئه‌وان نابێ به‌ به‌رنامه‌ بۆ ئیمه‌!!

نه‌خێر، ژیانی ئه‌وان (خوا لییان رازی بیت)، نابێته‌ شه‌رعییکی پابه‌ندكه‌ر (مُلْزِم) بۆ ئیمه‌، چونكه‌ ئه‌وانیش ئیجتیهادیان كردوه، بۆ ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ی كه‌ ده‌قی شه‌رعیی روونیان له‌سه‌ر نیه‌، چونكه‌ جاری وا بووه‌ ئه‌بویه‌كر (خوا لێی رازی بێ) شتیکی كردوه، به‌لام عومه‌ر (خوا لێی رازی بێ) ر‌ه‌خنه‌ی لینگرتوه، دوایی كه‌ عومه‌ر ده‌سته‌لاتی كه‌وتوته‌ ده‌ست، به‌و شیوه‌یه‌ی كه‌ خۆی پێی چاك بووه، كاری كردوه! ئنجا پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) كه‌ فه‌رموویه‌تی: (عليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين من بعدي) به‌ گشتی ر‌یازی خه‌لیفه‌ راشیده‌كان، بۆ ئیمه‌ سه‌ر مه‌شقه، نه‌ك تاك تاکی بیرورا و هه‌لوێسته‌كانیان، چونكه‌ ئه‌گه‌ر له‌ مه‌سه‌له‌یه‌كدا، كه‌ ئه‌بویه‌كر و عومه‌ر (خوا لییان رازی بێ) كه‌وتونه‌ته‌ كیشه‌وه، ده‌بی رای کامیان بکه‌ینه ر‌ی باز؟ یان ئه‌گه‌ر له‌ مه‌سه‌له‌یه‌كدا چواریان كه‌وتبنه‌ كیشه‌وه، چۆن بکه‌ین و، رای کامیان بکه‌ینه ر‌ی باز؟

خۆ نابێ رای هه‌ر چواریان له‌یه‌ك كاتدا جیبه‌جی بکه‌ین؟! كه‌واته: ئیمه‌ ته‌نیا ده‌قه‌ شه‌رعییه‌كان ده‌مانبه‌ستنه‌وه و، راو ئیجتیهادی زانایان و ئیجتیهادی پیشه‌وایان، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر خه‌لیفه‌ راشیده‌كانیش بن، (خوا لییان رازی بیت)، هه‌روه‌ك ئیجتیهاد ته‌ماشای ده‌کری، كه‌واته: به‌گشتی ر‌یازی ئه‌و چوار خه‌لیفه‌ راشیده، بۆ ئیمه‌ سه‌ر مه‌شقه، به‌لام مه‌رج نیه‌ له‌ هه‌موو شتیك دا بۆ ئیمه‌ پابه‌ند (مُلْزِم) بیت، هه‌لبه‌ته‌ پیغه‌مبه‌ر خواش (صلی الله علیه وسلم) كه‌ فه‌رموویه‌تی: {...وَمَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسِرِّي اخْتِلَافًا كَثِيرًا فَعَلَيْكُمْ مَا عَرَفْتُمْ مِنْ سُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهْدِيِّينَ وَعَلَيْكُمْ بِالطَّاعَةِ وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا عَصُوا عَلَيْهِ اِلَّا بِالنَّوَاجِذِ} أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (١٧١٨٢)، وَابْنُ مَاجَهَ بِرَقْم: (٤٣)، وَالْحَاكِمُ بِرَقْم: (٣٣١).

واتە: .. ھەر کامیكتان تەمەنی ھەبێت و لە ژياندا بەردەوام بێت، بێگومان کێشە و مشت و مەر و راجیایی زۆر لە نیۆ ئۆمەت دا دەبینی، ئنجا ئیوە رێبازی من و رێبازی جێنشینه سەر راستە ھیدایەتدراوەکانم، بگرن، مەھیلن لە دەستان دەریچێ، ئەگەر بە ددانەکانیشتان گرتبتان.

کەواتە: لە سیاقی فەرمايشتهکەو دەزانین: مەبەستی پێغەمبەری خوا(صلی اللہ علیہ وسلم) ئەوھیه، کە لە کاتی راجیایی و مشت و مەر نیۆ ئۆمەت دا، رێبازی خەلیفە راشیدەکان، تەرازووی ھەق و ناھەق و سەنگی مەحەکە، وە لەشیوازی ھوکمرانییدا و لە ھێڵە گشتییەکانی دا، وەك:

١- ھەلبژێرانیان لە لایەن ئۆمەتەو بە راپۆژ و بەیعت پێکردنیان.

٢- پابەندیی موو بەموویان بە شەریعەتەو.

٣- راپۆژکردنیان بە خەلک و پەخنە قبوڵکردنیان.

٤- بەدادگەریی پەفتارکردنیان.

٥- دەست وەرەدانە خەزینەى مال و.. ھتد.

ئنجا لە مەسەلەى ماوەى ھوکمرانییشدا، کە دیموکراسى دەلی: با چوار سالی بێ، یان پینچ سالی بێ، یان شەش سالی بێ، یان دوو خول (دورة) بێ، یان سێ بێ، قورئان نیە، نەگونجێ دەستکاریی بکری، دیارە ئەبۆبەکر (خوا لیی رازی بێ)، کە دوو سالی و سێ مانگ خەلیفە بوو، مسوڵمانان خۆزگەیان خواستو، کە دە (١٠) سالی ھوکمرانیان بوايە، ئنجا وەك چۆن سیستمی دیموکراسى رۆژئاوایی، بۆی ھەیه بلی: دەبی: یەك خول (دورة)ى ھوکمرانیی چوار سالی بێت، سیستمی ھوکمرانیی ئیسلامییش، بۆی ھەیه بلی: با دەورەكە سێ (٣) سالی بێت، وە با سێ دەورە ھەلبژێری، گرنگ ئەوھیه ھەلبژاردنەكە لە لایەن خەلکەو بێ، ئنجا ئایا بۆ پینچ سالی دادیدەنی، یان بۆ دە سالی، یان بۆ ھەشت سالی، یان بۆ دەوریەكە، یان دوو دەورە، یان بۆ سێ دەورە؟ دیارە کەس ناتوانی بلی: حەتمەن دەبی ھەر بەو شیوہیە بێ، چونکە دیموکراسى بە ھەموو موفرەدەکانیەو، ئەزموونی خەلکی ئەورووپایە

لە بواری حوکمرانیی داو، ئەگەر سیستمی حوکمی ئیسلامیییش بەو شیوێه، که خێلافە ی راشیدە لەسەری بنیات نرا، بەردەوام بوایه، ئەو بە تەئکید ئیستا لە جیاتی ئەوێ چوار ئەزمونی حوکمرانییمان هەبن، واتە: ئەزمونی (ئەبویە کر و عومەر و عوسمان و عەلی) (خوا لییان رازی بێ) هەروەها (عومەری کوری عبدولعەزیز) که ئەویش بە پێنجەم خەلیفە ی راشیدی ئیسلام دادەنری، لە لایەن زۆرینە ی زانیانەو، ئەو ئیستا دەیان شیوێ حوکمرانییمان دەبوون و، هەمووشیان لە چوارچێوە ی شەریعەت داو، هەمووشیان بە میکانیزمی راپۆژ (آلیە الشوری)، چونکە ئەو مەسەلە هەموویان: هەلژاردن و، حوکمی زۆرینە و، دەستاو دەست پیکردنی دەستەلآت و .. هتد، هەموویان دەگەرێنەو بۆ سەر ئەصڵی راپۆژ:

﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ يَنْهَمُ﴾ الشوری: ٣٨.

واتە: با کاروبارتان بە راپۆژ بیت .

- مامۆستا لە بواری میکانیزمەکان دا، ئەمجار مەسەلە ی هەلژاردن دیتە پیشی. بە لێ .

- ئەگەر سەیری میژووی ئیسلامی بکەین، هەلژاردن زۆر کەم بوو، ئایا هەر لە ئەصڵدا هەلژاردن هەیه، یاخود خەلیفە بۆی هەیه وەصیەت بکات بۆ دوا ی خۆی و، یەکیکی دیکە دابنێ، ئایا وایە؟ یاخود خەلک خۆیان بۆیان هەیه، خەلیفە هەلژێرن؟!

خوای پەروەردگار دەفەرموی: ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ يَنْهَمُ﴾ الشوری: ٣٨.

واتە: کاروباری ئیمانداران بە راپۆژ، شایانی باسە ئەم رێستە قورئانییە لە نایەتیکدا هاتو، که بەم شیوێه:

﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ يَنْهَمُ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾

الشوری: ٣٨.

لێرەدا خوا چوار وەصفان بۆ مسوڵمانان دیاریی دەکات:

١- سەر هتا بۆ یەكە میان دە فەر موی: ئەوانە ی که به دەم بانگی پەر وەرد گاریانە وه دە چن، ئەمە وهك حالەتی گشتیان، ئنجا سێ کردە وه و خەسلەتیان دە خاتە ڕوو.

٢- (وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ) نوێژ بە ڕیا دە کەن، دیارە نوێژ بناغە ی لایەنی مەعنە و ییە و تاکی مسوڵمان و کۆمە لگایەکی مسوڵمان دە بی پە یوەندی مەعنە و ییە لە گە ل خوای خۆیدا هە بی و، بۆ پەر وەرد گاری سە جده و ڕکوع بە ری، دیارە نوێژ گە وەرترین دروشمی مسوڵمانانە، چ وهك تاک، چ وهك کۆمە ل.

٣- پاشان دە فەر موی: ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ الشوری: ٣٨. وه کاروباریان له نیو خۆیاندا به ڕاوێژە، ئەمەش بناغە ی کاروباری کۆمە لایەتی و چالاکی سیاسییانە.

٤- وه بۆ چوارەم و کۆتاییان دە فەر موی: ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ (٣٨) وه لە وهی پیمان داو، دە به خشن، ئەمەش دروشمی لایەنی ئابووریە، واتە ئەو سێ بواری لایەنە: لایەنی ڕووحیی و، لایەنی کۆمە لایەتی و سیاسی، وه لایەنی ئابووری و ژیان و گوزەرانی تاک و کۆمە لی مسوڵمانان، دە بی به و شیوێ به ی، که خوای پەر وەرد گار دیاری کردە و، لە سەر ئەو سێ بنه مایە بنیات بنری.

ئنجا لێرەدا که ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ که وتۆتە نیوان: ﴿وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾ و ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ (٣٨) وه، ئە وهی لی دە فەر مۆتە وه، که: وهك چۆن نوێژ بە ڕیا کردن و، زە کات دان و مال بە خشین، پیویستن، به هە مان شیو: ڕاوێژ و پرس و ڕا کردنی، فەر زە.

وه لە ڕۆژ گاری پیغە مبه ردا (صلی الله علیه وسلم) مەسە لە ی ڕاوێژ کردن (الشوری) زۆر چاک جیبه جی کراوه، یه کیك له هاوē لان (خوا لیان رازی بی) دە لی: [ما رأیت أحداً قط أكثر مشاورةً لأصحابه من رسول الله (صلی الله علیه وسلم)]^(١) واتە: هەر گیز هیچ که سم نه دیوه زیاتر له پیغە مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)، ڕاوێژ به هاوē لانی بکات، وه ئە گەر ته ماشای سیرە ی پیغە مبه ر

(١) رواه أحمد والترمذي والشافعي عن أبي هريرة رضي الله عنه.

(صلی اللہ علیہ وسلم) بکہین، دەبینین کە ھەر شتێک دەقی لەسەر نەبوویت و، لە بارەییەو دەحی بۆ نەھاتی، پیغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) راویژی بە ھاوہلانی کردووە، پابەندیش بوو بەرای زۆرینەو.

- فەرمووت راویژکردن ھەبوو، بەلام ئایا پابەندی بە پای زۆرینەو چۆنە؟! واتە ئایا راویژ ھەر راوەرگرتە، یان بۆ پیو پابەند بوونیشە؟!

لەو بارەو وەردە کێشەییە ھەییە لە نیوان زانایاندا، کە ئایا ئەنجامی راویژ پابەندکەریشە، یان بەس بەرچاو پروو کەرەوہیە؟! (هل الشورى مُلزمة أم مُعْلَمَةٌ فقط؟!)

بەلام بەراستی، ئەگەر ئینسان تەماشای ئایەتەکان بکات، مەسەلە کە زۆر پروو، چونکە خوای کاربەجی راویژکردنی خستووەتە نیوان نوێژ و زەکاتەو، تاکو بزانی کە: ئەگەر نوێژ پایەییەکی عیبادییەو، زەکات پایەییەکی ئابووریە، شووراش پایەییەکی سیاسییە، ئەو لە لایە، پاشان خوای پەروردگار بە پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی: (وشاورهم في الأمر) آل عمران - ۱۵۸. وە کە دەبینین بە ئەمر پێی دەفەرموی: راویژیان پێیکە، لە کاروباردا.

- بەلام مامۆستا! ئیمە دەزانین راجیاییە کە لەو بارەو ھەییە و ھەراکام لەم ئایەتە بە پێی دوو تەفسیری جیا، شوورا دەکەن بە ئاگادارکەرەو (مُعْلَم)، یان پابەندکەر (مُلْزَم)، بۆ ھوونە: لە پوژگاری ئەبووبە کردا، کە جەنابت زۆر وەصفی ئەبووبە کەر دەکە (خوا لێی رازی بێ) کە چاکترین کەسیشە دوا پیغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) دەبینین: ئەو خەلیفە راشیدە لە جەنگی ھەلگەرانەو (ردە) دا، ھەرچەندە زۆربەیی ھاوہلان رايان وابوو، کە شەریان لەگەڵ نەکرێ، بەلام ئەبووبە کەر (رەزای خوای لێ بێ) گوتی: ئەگەر بە تەنھاش بووبم، خۆم ئەو جەنگە دەکەم!

زانایان بۆ ئەو مەسەلەییە دوو جۆرە وەلامیان ھەییە:

وەلامی یەکەم: ئەوہیە کە ئەبووبە کەر (رەزای خوای لێ بێ)، دەق (نصای بەدەستەو بوو، ئەویش ئەو ئایەتەییە، کە دەفەرموی:

﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾ التوبة: ۵.

ههروهها هه ره سووره تی (التوبة) دا ده فهرموئ:

﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾ التوبة: ۱۱.

کهواته: ته گهر نه گه پانه وه، نوێژیان نه کرد و، زه کاتیان نه دا، براتان نین له دیندا، له ئایه ته که ی پشوو دا ده فهرموئ: [فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ] یانی: به پیچه وانه وه: ته گهر نوێژیان نه کرد و، زه کاتیان نه دا، لیان مه گهرین، چونکه نوێژی فهرز ههقی خوایه، زه کاتیش ههقی خه لکه! ئنجا ته بووبه کر (خوا لی رازی بی) دهقی قورئانی به دهسته وه بوو، وه گوئی: خوی پهروه دگار نوێژ و زه کاتی به یه که وه باس کردوون، منیش له هیچ که سیک قبول ناکه له یه کیان جیا بکاته وه، نوێژ ههقی خوایه و، زه کات ههقی خه لکه، ئیدی هاوه لانی (خوا لیان رازی بی) دوی ئه وهی ته بووبه کر ئامازه ی بو ئه و ئایه تانه کردوه و ئه و فهرمایشته ی بو باس کردن، که ده فهرموئ:

{أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ، إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ} أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۲۴)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۳۶).

واته: فهرمانم پیکراوه که له دژی خه لک بجه نگم، ههتا شایه تمان دینن، که: جگه له خوا هیچ په رستراویک نیه، وه که موحه ممه د پیغه مبهری خوایه، وه نوێژ به ریا ده که و زه کات ده دن، ئنجا ته گهر ئه وه یان کرد، ئه وه خوین و مالی خوینیان له من پاراستوه، مه گهر به ههقی ئیسلام، وه لیپرسینه وه یان له سه ره خوی به رزه.

دیاره ئه و کاته سه رانه (جزیه) دیاری نه کراوه، یان پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) به وه ئیکتیفای کردوه، که له فهرمایشته کانی دیکهیدا باسی کردوه.

شایانی باسیشه له هەندیک ڕیوایەتدا هاتووە، کە هاوێلان (خوا لییان ڕازی بی) ئەو فەرموودەیان بە بەلگە هیناوێتەو، لە بەرانبەر قەسە ئێبووبەکر (خوا لێی ڕازی بی)، ئێبووبەکریش لە وەلامیان دا گوتوویەتی: پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموویەتی: (إِلَّا بِحَقِّهَا) یان (الْبَحَقِّ الْإِسْلَام) ئنجا گوتوویەتی: (وَالزَّكَاةُ مِنْ حَقِّهَا) واتە: پاش شایەتمان هینان، دروست نیە جەنگ لە دژی ئەو کەسانە بکری، کە خۆیان بە مسوڵمان دادەنێن، مەگەر بە چواندنی فەرزی، کە هەقی شایەتمانە و، دەبی جیبەجی بکری و، زەکاتیش یەکیکە لە هەقەکانی..

دیارە ژمارەییەکی زۆریش لەوانە، کە خەلیفە یەکەم (خوا لێی ڕازی بی) لە جەنگی هەلگەرانەو (حرب الردة) دا جەنگی لە دژ بەرپاکردن، کەسانیک بوون کە دەیانگوت: مسوڵمانین، بەلام زەکات نادەین! بۆیە هەندیک لە میژووژانەکان، ناوی جەنگەکیان بە: (قتال مانعی الزکاة) [جەنگ دژی زەکات نەدەرەکان] ناوێدە کردووە.

- یانی: ئێبووبەکر^(١) دەق (نص) ی بە دەستەووەبوو!

(١) ئنجا بابۆ زیاتر ڕوونبونەوێ مەبەست، گۆی بۆ ئەم وتووێژە نیوان ئێبووبەکر و عومەر، بگرتن لەبارە فەرموودە ناویراوەو، لەکاتی جەنگی هەلگەرانەو (حرب الردة)، یان جەنگی دژی زەکات نەدەرەکان (قتال مانعی الزکاة) دا:

إِذَا رَأَى أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا تَوَقَّي رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَاسْتَخْلَفَ أَبُو بَكْرٍ بَعْدَهُ، وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ الْعَرَبِ، قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ لِأَبِي بَكْرٍ: كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ، وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): "أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَدْ عَصَمَ مِنِّْي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ، وَحَسَابُهُ عَلَى اللَّهِ؟" فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: وَاللَّهِ لَأَقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ، فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ، وَاللَّهُ لَوْ مَنَعُونِي عَقَالًا كَانُوا يُؤَدُّنَهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ لَقَاتَلْتَهُمْ عَلَى مَنْعِهِ، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: قَوْلَ اللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَأَيْتَ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ قَدْ شَرَحَ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ لِلْقِتَالِ، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَقُّ. [رواه البخاري: ٦٨٥٥، ومسلم: ١٢٤، وأبو داود: ١٥٥٧، والترمذي: ٢٦٠٧، والنسائي: ٣٩٨٥.]

واتە: کاتیک پیغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) کوچی دواپی کرد و ئێبووبەکر دوا یی کرایە جیشین، وە خەلکیک لە عەرەبەکان کافر بوونەو، عومەری کوپی خەتتاب بە ئێبووبەکر گوت: چۆن لە دژی ئەو خەلکە دەجەنگی، ئەدی پیغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) نەیفەرموو: فەرمانم پیکراوە لە دژی خەلک بەجەنگم، هەتا دلێن: بیجەگە

دەق (نص) ی بە دەستەوه بوو، ئەمە وەلامیک.

وەلامی دووهم: ئەوێه، کە دەلێن: ئەبووبەکر (خوا لێی رازی بێ) هاوێلانی ئیقناع کردو هاتنە سەر رایەکی وی، واتە: ئەوانە، کە دەلێن: ئەبووبەکر دەقی بە دەستەوه نەبوو، دەلێن: ئەبووبەکر لە پێش دا عومەری ئیقناع کرد (خوا لێیان رازی بێ) بۆیەش عومەر گوتووێتی: کە زانیم ئەبووبەکر لەسەر ئەو رایە سوورە، خۆی پەرورەدگار دلی منیشی بۆ گوشاد و والا کرد، ئنجا دیارە هاوێلانیش لەسەر ئەو رایە سوورە، متمانەیان بە ئەبووبەکر و عومەر هەبوو، و ئەوانیش هاتوونە سەر رایەکی ئەو دوانە.

بۆ مەسەلە ی (پراوێژ) یش پام وایە، کە ئەو رایە بە لگەدارتر و بەهێزترە کە دەلێ: ئەنجامی پراوێژ پابەند کەرە (مُلْزَم)، چونکە ئەگەر تەماشای دەقەکانی قورئان و سوننەت بکەین و، تەماشای سیرە ی پیغەمبەر و چوار خەلیفەکانی بکەین، دەبینین: هیچ کاتیک نەبوو کە موسولمانان شتیکیان خستییە پراوێژەوه، پاشان رای زۆریە لە لایەک بێت و، بە لای کەمینەدا شکابنەوه و، رای زۆریەیان فەرامۆش کردبێ!

- مامۆستا! فەرمووت لە میژووی ئیسلام دا شتی وا نەبوو، رای زۆریە پشت گوێ بخری، ئایا دیلەکانی جەنگی بەدر، زۆرینە رایان وانهبوو بەر بدرین؟!

من هیچ بە لگەیه کم لەسەر ئەوه پێ شک نایەت، کە پیغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) لەبارە ی مەسەلە ی دیلەکانی جەنگی بەدرەوه پراوێژی گشتی بەهاوێلانی کردبێ، کە ئایا بەر بدرین، یان نا؟!

لە خوا هیچ پەرستراوین، ئنجا هەرکەس گوتی: (لا اله الا الله) ئەوه سامان و گیانی خۆی لە من پاراستو، مەگەر بەهەقی خۆی، وە لێرسینەوهش عایدی خوایه؟! ئەبووبەکریش گوتی: بەخوا دژی کەسێک دەجەنگم، کە نوێژ و زەکاتی لەیهک جیاکردۆتەوه، چونکە زەکات هەقی مال و سامانە، بەخوا ئەگەر پەتیک کاتی خۆی - وەک زەکات - داویانە بە پیغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) نەمدەن، لەسەری لەدژیان دەجەنگم. عومەری کۆری خەتتاب گوتی: بەخوا کاتیک دیتم خوا عز وجل سینە ی ئەبووبەکر بۆ جەنگ گوشادکرد، زانیم کە ئەو (هەلوێست)ە، هەقە.

وێه هیچ بەلگەییەك نیه، كه پێغه مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) مەسەلەییەکی خستییته‌ راویژی گشتییەوه، پاشان به‌رای زۆرینه‌وه‌ پابه‌ند نه‌بووی.

راویژکردنی پێغه‌مبه‌ریش به‌هاوه‌لانی به‌پژی (خوا لییان رازی بی) له‌باره‌ی دیله‌کانی جه‌نگی به‌دره‌وه‌، له‌جۆری راویژکردن بوو، به‌خه‌لکی پسپۆر و شارەزا، چونکه‌ راویژی به‌که‌سانییکی که‌م کرد، له‌پیش هه‌موانه‌وه‌: ئه‌بووبه‌کر و عومه‌ر (خوا لییان رازی بی)، وێه پێغه‌مبه‌ریش (صلی الله علیه وسلم) رای ئه‌بووبه‌کری به‌لاوه‌ په‌سه‌ند بوو، به‌لام راستیی له‌ رایه‌که‌ی عومه‌ر دابوو، خۆی کاربه‌جیش به‌بوونه‌وه‌ ئه‌م نایه‌ته‌ی ناردە‌خواری:

﴿ مَا كَانَتْ لِنَبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أُسْرَى حَتَّى يُخْبَرَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَصَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ [الأنفال- ۶۷].

واته‌: هیچ پێغه‌مبه‌ریك نابێ جه‌نگاوه‌رانی دوژمن به‌دیل بگرێ و بیانیه‌لیته‌وه‌، هه‌تا له‌ په‌ل و پۆیان نه‌خات له‌مه‌یدانی زه‌مین دا، ئیوه‌ به‌رژه‌وه‌ندی دنیاتان ده‌وێ و خواش دوا‌رۆژی ده‌وێ، وێه خۆی زالی کاربه‌جیه‌.

ناشکراشه‌ که‌ ئه‌نجامی ئه‌وجۆره‌ راویژکردنه‌ش، به‌لگه‌ یه‌کلایی ده‌کاته‌وه‌، نه‌ك زۆرینه‌.

به‌لێ، هه‌میشه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به‌ پێی رای زۆرینه‌ی کرده‌وه‌، تاكو ئه‌و کاته‌ی هیچ ده‌قیکی قورئان له‌و باره‌یه‌وه‌ نه‌هاتۆته‌ خواری، وێه مه‌جالی راویژ و ئیجتیهادی تیدا هه‌بووه‌، که‌ ئه‌وه‌ مەسەلەییەکی زۆر گرنگه‌، ئیمه‌ بۆچی ده‌لیین: زۆرجار دیموکراسی خه‌لک تووشی زۆر کاری سه‌قه‌ت و خراپ ده‌کات، چونکه‌ هیچ شتێک بۆ خۆی په‌روه‌ردگار ناهێلێته‌وه‌!! به‌لام زانایانی ئیسلام وه‌ک بنچینه‌یه‌کی شه‌ریعی (قاعدة شرعية) گوتویه‌نه‌: [لا اجتهاد في معرض النص] یان [لا اجتهاد في مقابل النص] [له‌به‌رامبه‌ر ده‌ق دا، کۆششکردن دروست نیه‌] به‌لێ، مادام خۆی په‌روه‌ردگار شتێکی فهرموو بیته‌، یان پێغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) شتێکی فهرموو بیته‌، تازه‌ ئه‌گه‌ر خه‌لک خۆی به‌ مسوڵمان بزانیته‌، مه‌جالیان بۆ نه‌ماوه‌ته‌وه‌، که‌ رایه‌کی دیکه‌

بَلِّينَ^(١)، وَهَكَذَا خَوَايَ بَهْ خَشَنده ده فەر موئ:

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾ ﴿٣٦﴾ الاحزاب: ٣٦.

واته: ههچ پیاویکی بر وادار و ههچ ئافره تیککی بر وادار بۆیان نیه، که خوا و پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) بریار تکیان دا، تئیدا سه ریشک بن، [به لکو ده بی جیه جی بکهن] وه هه ر که سیک سه ریجی خوا و پیغه مبه ره که ی بکات، ئه وه به شیوهیه کی روون و بی چهند و چون سه رگه ردان بووه.

- ماموستان! پرسیاره که دووباره ده که مه وه: باشه ئه گه ده که کان ئه وها لات روون، خو ئیمه گوماهان له وه دا نیه، که تا زانایان نزیک تر بووبن له پوژگاری پیغه مبهری خوا وه (صلی الله علیه وسلم)، زیاتر و چاکتر له ده که کان تیگه یشتوون، به لام زور باس له وه ده کری، که ده بی ئیمه به تپروانیی سه له ف ئایهت و هه دیس و ده که شه رعییه کان سه یر بکهین، به درژیایی میژووی ئیسلامی، یاخود میژووی سیاسی ئیسلامی، بوچی ئه وه حه قیقه ته، که ئیستا له لای جه نابت حه قیقه تیکه، له خه لکی گوم بووه؟! یانی: ئیش کردن به پای زۆرینه و به پراویژ، سه یر ده که ی، هه ر له سه رده می ئومه و بییه کان و عه بباسییه کانه وه، ئه وه که جه نابت ده یفه رمووی، حه قیقه تیککی دیار نیه؟!

ئیستا وه لامی ئه وه پرسیارهت عه رز ده که م: جاری ئه وه، که زۆرینه له ئیسلام دا ریژی تایبه تی بو رایان دانراوه، ئه وه له کاتییک دایه که ده ق (نص) نه بی، به لام کاتییک که خوا شتیکی فهرموو، له به رانه ریدا زۆرینه و که مینه نیه، چونکه تاک، یان کۆمه ل مادام خو ی به به نده ی خوا زانی، دیاره له شته روون و به لگه نه ویسته کانی ئیمانه، که خوا له هه موو که س زاناتره و، له هه موو که س به تواناتره و، له هه موو که س کار به جیتره و، له هه موو که س به به زیتره،

(١) هه لبه ته ئه وه له کاتییک دایه که ده ق (نص) هه م له پرووی سه نه ده که یه وه جی متمانه و دلنیایی ته وایی و، هه م له پرووی واتا و مه به سته که شیوه، روون و یه کلایی که ره وه بی.

کەواتە: کاتیڤ خوا شتیڤ بفرموی، دەبی هەموو لایەك بۆی تەسلیم بن، وە ئەگەر لە شتیڤ دا، لێی حالێ نەبوون، دەبی زیاتر لێی ورد بنەو و عەقڵی خۆیان تۆمەتبار (متهّم) بکەن، کە تیی نەگەیشتو، نەك لە دەقەکاندا بکەوێت دوو دلییهو، مادام برۆیان وایە، کە ئەو دەقە خوا ناردوویەتی، یان پیغەمبەرەکی (صلی الله علیه وسلم) فرموویەتی.

و بە نسیبەت ئەوەشەو، کە تۆ گوتت، دەلیم: دیارە خۆی پەروردگار ئەو، کە خەلک مل کەچ دەبن بۆ شەریعەت و پیووی پابەند دەبن، یان نا؟ هەڵبژاردن (خیار) داوێت دەست خۆیان و خۆی کاربەجی مەلاییکەکی نەناردوون، ملی خەلکی بسوورپێن بە تۆزبزی و بە زۆر بیانخەنە سەر جادەیی شەرع، چ ئەو، کە هەر ئیمانی پێ ناھینێ، وە چ ئەو، کە بە لاریی مسوڵمانەتییهکە دەکات، چونکە خۆی زانا و توانا ژیانی دنیای هەلخستو بۆ تیدا تاقیکردنەو بەندەکان، وەك فرموویەتی:

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ المک: ٢.

واتە: خوا مردن و ژیانی رەخساندوون، تاكو تاقیتان بکاتەو، داخو کامتان کردەوی چاکترە.

مرۆفەکان رێیان پێدراو، کە هەر لە ئەصل دا: بکەوێت سەر جادەیی ئیسلام، یان نا؟! وەك فرموویەتی:

﴿وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ﴾ البلد: ١٠، واتە: ئیمە دوو رێیەکانمان پێشان داو..

پاشان، کە دەکەوێت سەر جادەیی شەریعەتیش و مسوڵمان دەبن، دیسان بواریان پێدراو و ئیرادەیان زۆری لێنەکراو و جەبری لێنەکراو، بەلکو ئیرادەییکی ئازادیان هەیه، داخو، تاكو چ ئەندازەیهك و بەچ نسیبەتیڤ پابەند دەبن بەشەریعەتەو؟ ئاشکراشە ئەو کاتە کە مسوڵمانان برۆاداری باشبن، پابەندی باشیش دەبن و، کاتیڤیش کە عەقیدەو ئیمانەکیان بپێژ دەبی، پابەندییەکیان بپێژ دەبی، بەتایبەتی ئەوانەیان، کە دەستەلاتدارن.

ئىنجا لە سەردەمی پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) وە خەلیفە پاشیدەکانی دا (خوا لییان رازی بی) بەو شیوہیە بوو، کە باسماں کرد، جاری پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) ئەو پێغەمبەری خوا یە و خۆی ناردوویتی، وە هەراکام لە (ئەبووبەکر و عومەر و عوسمان و عەلی) خوا لییان رازیی، هەر چواریان خەلک هەلیان بژاردوون، بەلام هەندیک کەس لەو حالی نابی، کە ئەبووبەکر (خوا لیی رازی بی) وەسپەتی کردو: لە دواى خۆی (عومەر) خەلیفە بی، رەزای خۆی لی بی، بەلام زانیانی ئیسلام هەموویان دەلین: ئەو بەس کاندیدکردن (ترشیح) بوو^(١)، چونکە بیگومان، ئەگەر هاتباو مسوڵمانان دواى بەیعتیان بە عومەر نەکردبایە، ئایا تەنها بەو پیشنیارکردن (ترشیح)ەى وی دەبوو بە خەلیفە (خوا لییان رازی بی)؟ بیگومان نەخیر.

هەروەها (عوسمان) و (عەلی) یش هەروا (خوا لییان رازی بی)، چونکە (عەلی) لە یەکیک لە وتارەکانی (نهیج البلاغە) دا، کە بەلگە دینیتەو لەسەر شەریعتی حوکمرانییتی و خەلیفایەتیەکی خۆی، لە بەرانبەر (معاویە) دا دەلی: ئەوانەى میان هەلبژاردووە بە خەلیفە، هەر ئەوانەن کە (ئەبووبەکر و عومەر و عوسمان) یان هەلبژاردوون^(٢)، واتە: نوینەرانی میلەت کە لە زاراوی فیهییدا پێیان دەگوترى: (أهل الحل والعقد) وە بە زاراوی ئەمرو (مجلس الشورى) کەواتە: هەر چوار خەلیفە پاشیدەکانی پێغەمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) لەسەر بناغەى شوورا دانراون و، نوینەرانی میلەت هەلیان بژاردوون.

بەلام دواى ئەوێ کە سەردەمی جینشینایەتی سەر راستانە (الخلافۃ الراشدة) بەسەر دەچى و، لە سەردەم و پرۆژگاری حوکمرانە میراتییە ئومەویەکان بەملاو، لادان (إنحراف) لەو مەسەلەییەدا کراو، هەرچەندە بیگومان ئەو دەقە

(١) بۆ وینە: بروانە: (منهاج السنّة) لابن تیمیة، ج ١ ص ١٤١، ١٤٢.

کە گوتوویتی: (...وذلك عمر لما عهد إليه أبو بكر، إنما صار إماماً لما بايعوه وأطاعوه، ولو قدر أنهم لم ينفذوا عهد أبي بكر ولم يبايعوه، لم يصّر إماماً).

(٢) نهج البلاغة، ص ٤٢١، [إنّه بايعني الذين بايعوا أبا بكر وعمر وعثمان...].

شەرعییانە (النصوص الشرعية) ھەر ھەبوون!! ھەربۆیەش کاتیك كە (معاوية) دەیهوی بەزۆر بەیعت لە مسوڵمانان وەرگیری بۆ (یزید)ی کوری! واتە: جاری بۆ خۆی ھەر زیندوو و بە زۆر بەیعت وەردەگری لە مسوڵمانان، بۆ ئەوی (یزید) لە دوای خۆی ببێ بە حوکمران!!

دیارە ئیمە گومانی چاك به (معاوية) دەبین و نالین: ھەتمەن نیازو مەبەستی خراپی ھەبوو، بەلکو لەوانەییە بە ئیجتیھادی^(١) خۆی بۆ چاکەیی بوویی و نیازی چاك بوویی و گویتی: ئەگەر مسوڵمانان بەر لەوی بمرم، حوکمرانیکیان ھەبێ، چاکترەو گرفتیان بۆ دروست نابێ؟! بەلام بە تەئکید لە ئیجتیھادە کەیدا نە ی پێکاوو، ئەو رەفتارە لادانیک بوو لە رێبازی ئیسلام و، رێ و شوێنی پیغمبەری خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) و خەلیفە راشیدەکانی، ھەر بۆیەش (عبدالرحمن بن أبی بکر) روو بە (معاوية) گوئی: ئایا حوکمرانییتی ئیسلامیی پادشایەتی رۆمەکانە، ھەر ھیرەقلێک رۆیی، یەکی دیکەیی؟!^(٢)

(١) بەلام یگومان (معاوية) بۆی نەبوو لەمەسەلەیک دا ئیجتیھاد بکات، کە شەریعت ھەلبەرپو، ئەویش ئەوێبوو کە بناغە دەستەلات پێ سپێران لەئیسلام دا، راپۆرت (شوری)ە، نەک میرات و لەجیی خۆدانان!
ئێستاش (٢٣/٠٨/٢٠١٥ز- ٨ ذي القعدة ١٤٣٦ک) دەئیم: رەفتارەکی (معاوية) لە (إشتهاء)وە نیزیکتر، تاكو (إجتھاد)، چونکە: ھەر بۆچوونیک لەگەڵ رێبازی پیغمبەردا دژبووستی، بناغەکی (إشتهاء)ە.

(٢) بروانە: صحيح تاريخ الطبري، ج٤ ص١١١، محمد بن طاهر البرزنجي، کە ئەمە دەقی ئەو بەسەرھاتەییە، کە ئەو قسەیی (عبدالرحمن بن أبی بکر) لەسیاقە کەیدا ھاتو: [أخرج البخاري في صحيحه (كتاب التفسير) [ج: ٤٨٢٧] عن يوسف بن ماهك قال: كان مروان على الحجاز استعمله معاوية، فخطب فجعل يذكر يزيد بن معاوية لكي يبايع له بعد أبيه، فقال له عبدالرحمن بن أبي بكر شيئاً، فقال خذوه، فدخل بيت عائشة، فلم يقدروا عليه، فقال مروان: إن هذا الذي أنزل الله فيه: (والذي قال لوالديه أفٍ لكما أتعدانني أن أخرج وقد خلت القرون من قبلي...) فقالت عائشة من وراء الحجاب: ما أنزل الله فينا شيئاً من القرآن، إلا أن الله أنزل عذري قلنا: والشيء الذي قاله عبدالرحمن بن أبي بكر هو ما بينت رواية ابن أبي حاتم عن عبدالله بن المديني قال:

جا دیاره قسه که ی (عبدالرحمن) دەرپری ههست و نهستی سەرجه م مسوڵمانان بووه، وه به تهئکید مسوڵمانان زانیویانه که ئهوه حالهتیکی سهیر و نااسایی و، حالهتیکی نا شه‌رعییه و به دهقی فرموده‌ی پیغه‌مبه‌ریش (صلی الله علیه وسلم)، ئهوه‌لویست و ر‌ه‌فتار و لادانه، مه‌حکوم کراوه، وهك پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فرموی:

(خلافة النبوة ثلاثون سنة، ثم يؤت الله ملكه من يشاء) رواه أحمد والترمذي والنسائي وأبو داود.

إني لفي المسجد حين خطب مروان فقال: إن الله قد أرى أمير المؤمنين في يزيد رأياً حسناً، وإن يستخلفه فقد استخلف أبو بكر عمر.

فقال عبدالرحمن بن أبي بكر: أهرقليه؟ إن أبا بكر والله ما جعلها في أحد من ولده ولا أحد من أهل بيته، ولا جعلها معاوية في ولده إلا رحمة وكرامة لولده.

تفسير ابن كثير، سورة الأحقاف، آية: ١٧.

واته: (يوسف بن ماهك) گوتوویه‌تی: مه‌روان (ی کورێ حه‌که‌م) که موعاویه کردبوویه والی به‌سه‌ر حیزازه‌وه، وتاریداو باسی یه‌زیدی کرد، تاکو دوا‌ی بابی به‌یعه‌تی بو‌ وهریگری، (عبدالرحمن بن ابی بکر) یش قسه‌یه‌کی پینگوت، ئه‌ویش گوتی:

بیگرن، ئه‌ویش چووه‌ مالی عایشه‌وه و نه‌یانتوانی بیگرن، مه‌روانیش گوتی: ئه‌مه‌بوو که خوا ئه‌و ئایه‌ته‌ی له‌باره‌وه نارد‌ه‌خوار:

[وه‌ ئه‌وه‌سه‌ی که به‌باب و دایکی گوت: ئوف بو‌ ئیوه! ئایا گفتم پیده‌دن که له‌زه‌وی به‌ئێرمه‌وه‌ ده‌ری (پاش مردن) له‌حالی‌ک دا که چه‌ندان سه‌ده‌ پێش من ر‌ابرد‌وون؟!]

عایشه‌ش له‌پشت په‌رده‌وه‌ گوتی: جگه‌ له‌ده‌رخستنی پاکیی من خوا، هیچ شتیکی له‌قورئان له‌باره‌ی ئیمه‌وه، نه‌نارد‌وته‌ خوار.

ده‌لێین: ئه‌وه‌ که (عبدالرحمن بن ابی بکر) گوتوویه‌تی: ئه‌ویه‌ که گێڕانه‌وه‌که‌ی (ابن ابی حاتم) له‌ (عبدالله بن المدینی) یه‌وه‌ هیناویه‌تی، گوتوویه‌تی: له‌کاتی‌ک دا مه‌روان وتاریدا، من له‌مزگه‌وتی بووم، گوتی: خوا ر‌ایه‌کی باشی له‌باره‌ی یه‌زیده‌وه، پێشانی فرمانده‌ی پر‌واداران (معاویه) داوه، وه‌ ئه‌گه‌ر بیشیکاته‌ جێنیش، ئه‌بویه‌ کریش عومه‌ری کرده‌ جێنشین!

(عبدالرحمن بن ابی بکر) یش گوتی: ئایا هیر‌ه‌قلایه‌تییه‌؟!

بیگومان ئه‌بو‌بکر حوکمرانیی له‌نیو کوره‌کانی دادانه‌نا، هه‌روه‌ها له‌نیو خزمه‌کانیشی دا داینه‌نا، به‌لام (معاویه) ته‌نیا له‌پرووی سۆز و عاتیفه‌وه و بو‌ ر‌یزگرتن، کوره‌که‌ی ده‌کاته‌ جێنشین.

پێغه مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) به‌ روونی ده‌فه‌رموی: جێنشینایه‌تی پێغه‌مبه‌رایه‌تی سی (٣٠) ساڵ ده‌بێ، پاشان دوایی خوا هوکمرانیی ده‌داته‌ هه‌ر که‌سیک که‌ بیه‌وێ. ئنجا با ته‌ماشایه‌که‌ین: دوو (٢) ساڵ و سی مانگی ته‌بووبه‌ کر (خوا لێی رازی بێ)، وه‌ ده‌ (١٠) ساڵ و شەش مانگی عومه‌ر (خوا لێی رازی بێ)، پاشان دوازه‌ (١٢) ساڵی عوسمان (خوا لێی رازی بێ)، له‌ گه‌ڵ چوار (٤) ساڵ و نو (٩) مانگی عه‌لی (خوا لێی رازی بێ)، له‌ گه‌ڵ شەش مانگی (حه‌سه‌ن)ی کو‌ری عه‌لی (خوا لێیان رازی بێ) ئه‌و پێنج که‌سه‌ (دیاره‌ حه‌سه‌ن به‌ کرده‌وه‌ خه‌لیفایه‌تی بو‌ نه‌ کرا، به‌لام ئه‌و پێنج خه‌لیفانه‌، مسو‌لمانان بو‌ خو‌یان هه‌لیان بژاردن، که‌ ماوه‌ی هوکمه‌کیان سی (٣٠) ساڵی رێکه‌، ئنجا ئایا هوکمرانیی دوای ئه‌وان چیه‌وه‌ چۆنه‌؟!

پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی: (ثم یؤت الله ملکه من یشاء) واته‌: پاشان خوا پادشایه‌تی، ده‌دا به‌ هه‌ر که‌سیک که‌ بیه‌وێ! هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: (ثم یكون ملکا عضواً) وه‌ فه‌رموویه‌تی: (ثم یكون ملکا جبریا)، (عضو) واته‌: شتیکی به‌ تۆزیری و به‌زۆر بیگری^(١) و (جبری)^(٢) یش یانی: خو‌سه‌پاندن، که‌واته‌: ئه‌مانه‌ ده‌قه‌کان بوون، وه‌ ده‌قه‌کان زۆر روون له‌وباره‌وه‌، که‌ ده‌بی هوکمرانانی مسو‌لمانان به‌راوێژی خو‌یان و ئیراده‌ی ئازادیان، بیانکه‌نه‌ کاربه‌ده‌ستیان، نه‌ک به‌ خو‌سه‌پاندن و خو‌فه‌رزکردن، به‌لام ئایا ده‌قه‌کان خو‌یان کارده‌که‌ن، ئه‌دی نابێ خه‌لکی جیه‌جیان بکه‌ن؟ لێره‌دا بابو‌ روون بوونه‌وه‌ی مه‌به‌ست له‌و باره‌وه‌ به‌سه‌ره‌اتیکی بگێرمه‌وه‌: له‌ شه‌ری (صفین) دا سوپای (معاویه)، که‌ زانیان خه‌ریکه‌ بدۆرین، قورثانیان به‌رز کرده‌وه‌ گوتیان: با قورثان حه‌که‌م بێ، ئیدی کو‌مه‌لی (خوارج) فشاریان خسته‌ سه‌ر خه‌لیفه‌ - عه‌لی - و گوتیان: ده‌بی شه‌ره‌که‌ رابگری، چونکه‌ سوپای به‌رانبه‌ر ده‌لێن: ده‌بی قورثان حه‌که‌م بێ! (عه‌لی) خوا لێی رازی بێ گوتی: ئیوه‌ کو‌مه‌لیکی نه‌زان، به‌لێ، هه‌ر ده‌بی قورثان حه‌که‌م بێت و ته‌نها خوا (حاکم)ه‌، قسه‌که‌ هه‌قه‌، به‌لام بو‌

(١) ملك عضوض: فيه عَسْفٌ وظَلَمٌ، المعجم الوسيط، ص ٦٠٧.

(٢) جَبَرَهُ عَلَى الْأَمْرِ: أَلْزَمَهُ بفعله وأَجْبَرَهُ: أكرهه وألْزَمَهُ بفعله. المنجد: ص ٧٨.

مەبەستێکی بەتال بەکار دێ (کلمە حق آرید بها باطل)، چونکە خۆ خوا خۆی نایەتە خوار، لێرە بێی بە حوکمران!!

قورئان حاکمەو خوا حاکمە، بەلام لە پێی خەڵکەو حاکمیەتەکیان جێبەجێ دەبێ، دەبێ مسوڵمانان هەبن و، حوکمەکانی قورئان جێبەجێ بکەن و، کاربەدەستەکانی خۆیان هەڵبژێرن و، ئەوانیش شەریعەت پیا دەبکەن.

- باشە مامۆستا گیان! کەواتە: ئەو شتانەی کە لە دیموکراسی دا هەن: دەستاو دەست پێکردنی دەسەلات (تداول السلطة)، هەڵبژاردن، ئیش کردن بە پراویژ و، وەرگرتنی پای زۆربە، داوین کردنی ئازادییەکان، ئەمانە هەموویان لە ئیسلامدا هەن، کەواتە: ئایا لە پرووی سیستمی حوکمەو، ناکرێ بڵێین: سیستمی فەرمان رەوایی لە ئیسلامدا، بریتیه لە دیموکراسی؟!

نەخێر، وە دەمەوێ لێرەدا ئاماژە بۆ ئەو بکەم، کە بەداخەو هەندیک لە خەڵکی ئیسلامییان هەیە، کە من پێزم بۆ هەموو خوشک و برایەکی مسوڵمان هەیە، بەلام پێزگرتنم بۆی، پێم لێ ناگرێ، کە ئەگەر ناتەواوییەکی و کەم و کورپیەکی لە قەسەییەکی و لە هەڵۆستیکیدا بینم، پێشانی بەدم و بیخەمە پروو، ئنجا دەلێم: بەداخەو هەندیک خەڵکی ئیسلامییان هەیە، کە لە ژێر فشار و تاووتینی ئەو هێرشە راگەیانندنە، وە ئەو هێرشە سیاسی و ئابووری و سەربازیەدا، کە پوژژاوا بە سەرۆکایەتی (ئەمەریکا) دەیکاتە سەر عەلەمی ئیسلامی، حالەتێکی بەزین و تیشکانی دەروونیان، بۆ دروست بوو و لەبەردەم ئەم زاراوو سیستەمانەدا، کە ئیستا رەواجیان هەیە، سام و هەیبەتێکی زۆریان لێ نیشتو، وە تەواو شەرمیان لێ دەکەن!!

بۆ وێنە: کە باسی ناسیۆنالیزم، یان باسی سیکۆلاریزم، یان باسی دیموکراسی، یان باسی (گلوبالیزیشن - العولمة) دەکری، ئەوانە دەیانەوێ، هەرچۆن بێ، مل بە ئایەت و حەدیسەکان بسوورپێن و، لە گەڵ هەموو ئەو زاراو و بێردۆزانەدا بیانگونجێن، باسی هەر شتێک دەکری، دەیانەوێ هەرچۆن بێ و بە (تأویل) و پینە و پەرۆش بێ، بڵێن: ئیسلامیش هەروایە! بەلام بەدلتیایی، یانگومان جوړیک لە

بەزین و تیشکانی دەروونییه، جاری دیموکراسی ماوهی (٢٠٠ - ٣٠٠) سالیکیه له رۆژئاوا و ههک سیستمی حوکم کاری پێدهکری، بهلام ئیسلام (١٤٠٠) سال له مهویش ههک سیستمی حوکمرانیی کاری پیکراوه و، زۆر به سههرکهتووییش کاری پیکراوه، وه نه گهر دیموکراسی له جوغزی ولاتیکی و دهولهتیکی دا، کاری پێدهکری، نهوه سیستمی حوکمرانیی ئیسلامیی، له سەردەمی پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) وه له سەردەمی خەلیفه راشیدهکانی دا، له ولاتیکی بازنه فراوانی، که چهندان دهولهتی ئیستای گرتبووه، کاروباری پێ به پێوهبراووه، سههرهشتی تیکرای ئۆمههتی ئیسلامیی، به ههموو نهتهوه و کۆمهلگا جیاجیاکانیهوه: کردوه، کهواته:

یه کهم: له رووی زه مه نییهوه، ئیسلام زۆر له پیش دیموکراسییهوه، دهبی بلیین: دیموکراسییش فلان شتهی تیدا هیه، که له هی ئیسلام دهچی، نهک ئیسلام فلان شتهی له هی دیموکراسی دهچی!! واته: دهبی دیموکراسی ههسهنگینین به ئیسلام، وه دهبی دیموکراسی خۆی قیاس بکات له گهڵ ئیسلام دا، وه دهبی بهژن و بالای ئیسلام بینین و دیموکراسی خۆی پێ بگری، داخو تا کوی دی؟!

دووهم: ئیمه ناتوانین بلیین: سیستمی حوکمرانیی ئیسلامیی کتومت سیستمی حوکمرانیی دیموکراسییه، چونکه خوی پهروهردگار ناوی له ئاین و بهرنامهی خۆی ناوه: (ئیسلام).

﴿وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ المائدة -٣-

واته: وه ئیسلام به بهرنامه بو ههلهترادوون.

بهلی، ناوی ئاین و بهرنامههی خوا (تبارک و تعالی) ئیسلامه و، خواش نهو ناوهی لێناوه، وهک فرمویهتی: ﴿وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ المائدة -٣-.

وه فرموشیهتی: ﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ﴾ آل عمران: ٨٥.

سێیه م: خاله کانی پێک گه یشتن (نقاط الالتقاء) ی نیوان ئیسلام و دیموکراسی، له میکانیزمه کانی دایه، به لām جه وههر و کرۆکی دیموکراسی، که بریتیه له حوکم سپاردنی مۆتلهق و بیمه رج به خه لک، که به که یفی خوی چاکه و خراپه و خه لāl و خه رام دیاریی بکات و ئه ده ب و پړ و په سمه کان دیاریی بکات، ئا ئه وه - وهک باسما ن کرد - دژایه تییه هه یه له گه ل ئه وه دا که ده بی خوی په روه ردگار، حاکی ره ها (مطلق) ییت، وه دیاره ئه می ش راسته وخۆ په یوه ندیی به خوا به یه کگرتن (توحید) وه هه یه و، مه سه له یه کی ریشه یی ئیما ن و عه قیده یه .

- مامۆستا گیان! سه باره ت به و خاله ی جه نابت با ست کرد، دیاره پێت وایه که دیموکراسی کۆمه لێ خالی چاکی تێدان.

به لێ، به لām پێشم وایه، به شیوه یه کی چاکتر له ئیسلام دا هه ن.

- باشه ئه دی ئایا لایه نه خراپه کانی دیموکراسی له لای جه نابت کامانه ن، ئایا ئه و خاله جه وه ره ییه یه، که خه لāl و خه رام دیاریی کردن بدریته ده ستی گه ل؟!

به لێ بێگومان ئه و مه سه له یه، که جه وههر و کاکلی دیموکراسییه، خراپترین پێکه یینه ریشه تی، چونکه وهک پێشتریش ئاماژه م پێکرد: یه کسه ر له گه ل ئیما ن و عه قیده دا دژ ده وه ستی، چونکه ئیما ن و عه قیده بناغه ی ئیسلامه و، کاکل و نیوه پۆکی ئیما نی ش، خوا به یه کگرتن (توحید الله)، وه فه رما ن په وایه تی خوا (حاکی مه الله) ش په یوه سته به هه ر کام له دوو به شه گه وه که ی خوا به یه کگرتنه وه:

١- خوا به یه کگرتن له په روه رد گاری تی دا (توحید الله فی الربوبیه).

٢- خوا به یه کگرتن له په رسته را وێ تی (توحید الله فی الألوهیه) دا، هه ر بۆیه ش خوی به رز و مه زن، دان پێدا هی نا ن به یاسا دا نا ن (الإقرار بالتشریع) ی بۆ جگه له خوا، به هاویه ش بۆ خوا دا نا ن (الإشراک بالله) دا نا وه، وهک فه رموویه تی:

﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ﴾ الشوری: ٢١.

واتە: یان ئایا چەند هاوبەشیکیان هەن، کە بەرنامەییەکیان بۆ داناون، خوا مۆلەتی نەداوە؟!

ئێستاش پاش ئەم ڕوونکردنەوێیە، بە چاکی دەزانم هەندێک قسە لە زانی ناودار (د.یوسف القرضاوی) یەو بەیئەمەو، دیارە من ڕیزی زۆرم بۆ دکتۆر (د. یوسف القرضاوی) هەیهو، بە زانیەکی خزمەتگوزاری ئێسلامی دەزانم، بەلام وەك گوتراوە: (لكل جواد كبة)، وە من هەلۆیستی ناوبراو لە بارە دیموکراسییەو، بە هەلە دەزانم، کە لە کتیی: (من فقه الدولة في الإسلام) دا دەلی: (الواقع ان الذي يتأمل جوهر الديمقراطية يجد أنه من صميم الإسلام)^(١) واتە: بەراستی هەر کەسێک سەرئەج لە جەوهری دیموکراسیی بدات، دەزانی کە لە ناخ و کاکلەیی ئێسلامەوێیە!!

- دیارە تۆ بە پێچەوانەو دەلی!

بەلی، من بە عەكسەو دەلیم و پێشتریش، تا ڕاددییەك ڕوونم کردەو، بەلام من هەر لە قسەکانی (دکتۆر یوسف)و خۆی، بۆت دێنمەو، کە قسەکانی خۆی هەلەوێشینیو! بەلام، با جاری قسەکانی لەو بارەو بەیئەمەو، کە وەك بەلگە بۆ ئێسپاتی قسەیی پێشوو کردوونی، کە گوایه جەوهری دیموکراسی و ئێسلام پێکەو کۆک و تەبان، گوتوویەتی: (إن جوهر الديمقراطية بعيداً عن التعريفات والمصطلحات الأكاديمية، هو أن يختار الناس من يحكمهم و يسوس أمرهم وأن لا يُفرض عليهم حاكم يكرهونه، أو نظام يكرهونه، وأن يكون لهم حق محاسبة الحاكم إذا أخطأ، وحق عزله وتغييره إذا انحرف، وأن لا يُساق الناس رغم أنوفهم الى اتجاهات أو مناهج اقتصادية أو اجتماعية أو ثقافية أو سياسية لا يعرفونها و لا يرضون عنها)^(٢). واتە: بێگومان نیوەرۆکی دیموکراسی، دوور لە پێناسە و زاراوێ ئەکادیمیەکان، ئەوێیە کە خەلک حوکمران و سەرپەرشتیارانی خۆیان هەلێژن، وە حوکمرانیکیان بەسەردا نەسەپنن، کە حەز لە چارە ناکەن، یان ڕژیمێک

(١) ص ٣٢.

(٢) من فقه الدولة في الإسلام، ص ٣٢.

کە پێی قایل نین، وە کە مافی لێپرسینەوهی حوکمرانی خۆیان هەبێ، هەر کاتێک هەڵە ی کرد، وە بۆیان هەبێ، کە لە کاتی لاری بوو و لایدا، لای بەرن، یان بیکۆرن، وە کە خەڵکی بەرەو هەندیک رێرەو و بەرنامە ی ئابووری و کۆمەلایەتی و کلتووری و سیاسی، راپیچ نەکرین، کە پێیان ئاشنا نین و نایانەوین.

بەلێ (دکتور یوسف القرضاوی) ئا ئەو شتانە ی بە جەوهەری دیموکراسی داناون، بەلام بەراستی ئەو شتانه هەموویان لە بازنە ی میکانیزمەکان (آلیات)ی دیموکراسیدان و، جەوهەرو کاکلە ی نین. راستیشە ئەو شتانه مادام بە شەریعەتەو بەسترا بنەوه، هیچ جۆرە ناکۆکی و تێک گیرانیکیان لە گەڵ سیستمی حوکمرانیی ئیسلام دا نیە.

دواتر (دکتور یوسف القرضاوی) هەر لەو کتیبەیدا، کە باسمان کرد: (من فقه الدولة في الإسلام) ئەو قسانە ی پیشووی هەڵدەوهشی نیتەوه و دەلی:

(كما أن الديمقراطية الغربية على مالها من محاسن، لا تحكمها أصول تُقيّدُها وتضبط سيرها، فتستطيع باسم ممثلي الشعب، أن تلغي الفضائل و أن تقرّر الرذائل، و أن تُقننَ المظالم و، أن تحلّل الحرام، و أن تحرّم الحلال، حتى قيل في البرلمان الإنجليزي: انه يستطيع ان يقرر أي شيء، إلا ان يُحوّل الرجل الى امرأة، أو المرأة الى رجل).^(١)

واتە: هەر وەها دیموکراسی رۆژئاوایی، وێرای چاکەکانی، کۆمەلە بنەمایەکی نین، کە ببەستەنەوه و کۆنترۆلی بکەن، بۆیە بە ناوی نوینەرانێ گەلەوه، دەتوانی خەسلەت و بەها بەرزەکان هەڵوێشی نیتەوه و، بریار لەسەر خو و خە نزمەکان بدات و، سەتەم و خراپەکان بخاتە چوارچیوە ی یاساوه، وە دەتوانی حەرام حەلال و حەلال قەدەغە بکات! تەنانهت لە بارە ی پەرلەمانی ئینگلیزییەوه گوتراوه: دەتوانی هەموو شتێک بکات و بریار بدات، جگە لە پیاوکردنە ژن و، ژن کردنە پیاو!

ئىنجا مەن نازەم دىكتور (يوسف) مادام دەزانى، ديموكراسى دەتوانى چاكەكان
بنەپر بىكات و، خراپەكان بىكاتە ياسا و، حەرام حەلال و حەلال حەرام بىكات،
چون چۆنى رېي بەخۆى داو، كە بلى: جەوھەرى ديموكراسى لە گەل ئىسلامدا
دژ و ناكۆك نىه!!

پاشان (دىكتور يوسف القرضاوي) لە سەر رەخنە لىنگرتنى ديموكراسى بەردەوام
دەبى و دەلى:

(و لهذا رأينا الديمقراطية الأمريكية تُبيحُ الخمرَ شُرْباً و صناعةً و اتجاراً برغم
ما ثبت من أضرارها المادية و المعنوية، على الأفراد و الأسر و المجتمعات، و
على الإقتصاد و الأخلاق، و وجدنا بعض الديمقراطيات الغربية يبيح زواج الرجال
بالرجال، و النساء بالنساء.

ان الديمقراطية الغربية تستطيع أن تتحلل من أي شيء، حتى من الديمقراطية
نفسها، بأغلبية خاصة، أو باستفتاء شعبي، أو بغير ذلك من الحيل، حتى قال أحد
حكام العرب يوماً: إِنَّ للديمقراطية أنياباً و مخالب و أنها يمكن أن تكون أشرس من
الدكتاتورية!!^(١)

واته: هەربۆيەش ديموكراسى ئەمەريكايىمان بينى، كە دروستکردن و بازرگانى
پيوەکردنى مەى (شراب)ى بەرپەوا داناو، هەرچەندە زيانە ماددى و مەعنەوىيەكانىشى
بۆ سەر تاك و خىزان و كۆمەلگا و، بۆ سەر ئابوورى و، رەوشت و خو، سەلمىنراون،
وە بينىمان كە هەندىك لە ديموكراسىيەكانى رۆژئاوا، شووکردنى پياو بە پياوو،
ژن بە ژنى بەرپەوا داناو!

يىگومان ديموكراسى رۆژئاوا، دەتوانى دەستبەردارى هەموو شتىك ببى،
تەنانەت خۆيشى! بە ھۆى زۆرىنەپەكى تايبەت، يان راپرسىيەكى خەلكى،
يان ھەر فيلىكى دىكەو! تەنانەت يەككە لە دەستەلاتدارانى عەرەب رۆژيكيان
گوتوويەتى: يىگومان ديموكراسىيە: كەلە و چەرنووى تىژى ھەن و، دەنگونجى
لە دىكتاتورىيە درتر بىت!

که واته:

وهك بينيمان دكتور (يوسف) سهره نجام هاته وه سهر تهو رايه، كه تهو ميكانيزمه باشانه ي له ديموكراسيدا هن، ئيسلام هيچ كيشه و گرتي له گه ليان نيه، به لام ههر تهو ميكانيزمه چاكانه: به هو ي كاكل و جه وه ره شيركييه كه ي ديموكراسييه وه، كه بريتيه له: (ماfi حه لال كردن و، حه رام كردن، به جگه له خوادان)، به لي، تهو ميكانيزمه چاكانه به هو ي تهو جه وه ره و روو حه پيسه وه، وهك ئامراز يكي باش به دهستي بابايه كي خراپه كار و سته مكاره وه، سهره نجام ده بنه خزمه تكاري خراپه كاران و، به رژه وهنديه سته مكارانه و ناشه رعييه كاني، ديكتاتور و سهرمايه داره بيويزدانه كانيان پي دابين و مسوگر ده كرين!

دياره ههر ليژه شه وه ساده يي تهو كه سانه مان بو دهر ده كه وي، كه پيان وايه ديموكراسي و (شوري) ئيسلامي، يهك شتن!! له حا ليك دا كه جياوازيان ئاسمان و ريسمانه و، چونكه ديموكراسي دهستي په رله مان و نوينه راني ميللته تازاد و ئاوه لا دهكات، بو ههر ياسادانان و ههر برياردانيك كه حهزي لي بيت، به بي ره چاو كردن و گو ييداني خواو پيغه مبهري خوا (صلي الله عليه وسلم) و دين و شهريعت و قيامهت و به هكان و ته خلاق و ويژدان!

به لام وهك پيشتر يش گوتمان: (شوري) و (اجتهاد) له ئيسلام دا شهريعتي خوا دهستي گرتوون و دهستي به ستوون، له ئاست ههر بريار و ياسايهك دا، كه پيچه وانه ي ده قيكي شهريعت بيت. بگره له ئيسلامدا ته نانهت پيغه مبهري خواش (صلي الله عليه وسلم) له به رامبه ر شهريعتدا، هيچ ما فيكي پينه دراوه، بي جگه له جيبه جي كردن (تطبيق)، وهك خواي په روه ردگار فه رمويه تي:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝١﴾ وَأَتَّبِعْ مَا يُوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾

واتە : ئەمە پێغەمبەر! پارێز لە خوا بکە و فەرمانبەری کافران و مونافقان مەکە، بێگومان خوا زانا و کاربەجییە، وە شوێن ئەو (بەرنامەی)ە، بکەوێت کە لە پەروردگارتەو. بۆت دەنێری، بێگومان خوا شارەزای ئەوێت کە دەیکەن. هەر وەها فەرموویەتی :

﴿ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ ١٨

الجاثية: ١٨.

واتە : پاشان تۆمان خستە سەر بەرنامەیەك لە تایینی خۆمان، دەجا شوێنی بکەوێت و، مەکەو. دواى ئارەزووی ئەوانە کە نازان. هەر وەها فەرموویەتی :

﴿ وَإِنْ أَحْكَمْ بَيْنَهُمْ يَمَّا أَزَلَّ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ ﴾ المائدة: ٤٩.

واتە : وە بەوێ کە خوا ئارەزوویەتە خواری، حوکمیان لە نێوان دا بکەو بە دواى ئارەزووەکانیان مەکەو...

- ھەز دەکەم قسەى کۆتائیت لەو بارەو بەیستم !

لە کۆتاییدا دەلیم :

بێگومان سیستمی حوکمرانیی لە ئیسلامدا، سەرچەم ئەو میکانیزم و لایەنە ئیجابییانەى کە لە دیموکراسیدا هەن، گرتوونە نێو خۆى، یان دەتوانی بیانگریتە خۆى، ئەمە لە لایەکەو، لە لایەکی دیکەشەو. لە سۆنگەى ئەوێت کە سیستمی حوکمرانیی لە ئیسلامدا، وەك سەرچەم یاسا و سیستەمەکانی دیکەى، بە چوارچێوەى شەریعەتەو بەستراونەو، ئەو بەلا و گرفتانی کە بە سەر دیموکراسیدا هاتوون و دین، لێیان پارێزراو سەلامەتە، بەلێ، سیستمی حوکمرانیی ئیسلامی، لە سایەو بەرەکەتى ئەو بنەماو کۆڵە کە گرنگانەو، کە شەریعەت دیاری کردوون، کە گرنگترینیان و گەورەترینیان بریتى لە تەنها خوا (تبارك و تعالی) بە فەرمانرەوای رەها (الحاكم المطلق) زانین و، سەروردی رەها (السيادة المطلقة)

لەسەر شەریعت (دەقەکانی قورئان و سوننەت) تاپۆکردن، بەڵێ، سیستمی
 ھۆکمرانی ئیسلامیی لە بەرەکەتی شەریعتەو، لە سایەى خۆ دوورگرتن لە
 بەپەرستراو دانان (تألّیه)ی جگەلە خواوە، بەپێچەوانەى دیموکراسییەو، ھەرگیز
 ناییتە بازیچە (الْعوبة) بە دەست سەرمایەدار و خاوەن بەرژووەندییە ناشەرییە
 ملھورەکانەو، کە بیکەنە چەرخ و فەلەک ھەر جار بە لایەك دا بیسوورین و،
 بەرژووەندییە ستەمکارانەکانی خۆیانى پێ دابین بکەن.

مامۆستا گیان! لە کۆتاییدا خوا پاداشتت بداتەو، ھەرچەندە پرسیارەکانم
 جارێ تەواو نەبوون، بەلام ئەوانەى ماون بۆ ئالقەھەکی دیکەیان دادەنێم.

باشە بەسەر چاو، خوا پاداشتی ئێوەش بداتەو.

ئالقهی دووهم

بەرپزەن!

خۆشحالین، کە لە ئالقهیەکی نوێی بەرنامەیی (سۆراغ) دا بە یەک دەگەینەوه، بەو هیواییەیتوانین تەواوکەری بەرنامەیی پیشوو بین، سەبارەت بەو بابەتەیی کە لە گەڵ جەنابی (مامۆستا عەلی باپیر / ئەمیری کۆمەڵی ئیسلامیی) دا سازمان دابوو، دەربارەیی (دیموکراسی و دیکتاتۆریی و ھەڵۆستیی ئیسلامییانە لە بەرانبەریان) دا

- بەرپزە مامۆستا عەلی باپیر! خۆشحالین جارێکی دیکە بە دیدارت شاد دەبین و بەخێر بین سەرچاوان، ھەز دەکەم لەو قسەییە (د. یوسف القرضاوی) یەو دەست پێکەینەوه، کە جەنابت گلەییەت لێ کردو فەرمووت: ناکۆکی (تناقض) یەک لە قسەکانیدا ھەیە. ھەڵبەتە ناوبراو ئالیەتی دیموکراسی بە جەوھەر حیساب کردو، وە بە پێچەوانەشەو فەرمووت: لە لاپەرە (٣٧) ی کتیی: (من فقه الدولة في الاسلام) باس لە دیموکراسی دەکات، کە ھەڵل ھەرام دەکات و، ھەپامیش ھەڵل دەکات، بەلام من ئەو ھەم تێدا خویندۆتەوه، کە ئەو دەلی: دیموکراسی پۆژئاوایی، ئاواپ، ئیتر وا تێگەیشتم لە (د. یوسف القرضاوی)، کە ئیمە دەتوانین دیموکراسی پۆژھەلاتیی یاخود دیموکراسی ئیسلامییان ھەپ، بەلام ئەو دیموکراسییە کە ئیمە پیادەیی دەکەین، لە بواری تەشریع دا نەپ، کە ھەپام ھەڵل بکات و، ھەڵل ھەپام کات، دیارە ئەو مەسەلانە کە دەق (نص) ی لەسەرە، ئیمە ھیچ قسەیان تێدا ناکەین، بەلام تەنھا لەو میکانیزمانە سوودمەند دەبین، کە گوتمان لە ئیسلامیش دا ھەن، یان دەگونجی بین، بۆیە ئیمە دەلیین: دیموکراسی ئیسلامیی.

(بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين، زۆر سوپاستان دەكەم بۇ ئەم دىدارە، لەو بارەو كە: ئايا ئىمە لە كاتىك دا لە شەرع لانەدەين، دەنگونجى بلىين: (ديموكراسى) اين؟ نيۆەرۆكى پرسىيارەكەشت لە راستىدا ئەوئە كە باسەم كرد، لەوئەلامىش دا دەلىم: بىگومان بۇ ھەلسەنگاندنى ھەر شتىك پىويستە سەرەتا وەك خۆى بيناسين، وە بە تايبەت ئەگەر ئەو مەسەلەيە لە شوئىك دا پراكتىك كرابى، دەبى بەو شىوئەيە كە لەو شوئەدا پىادە كراو وە واقىيەك، لەبەر رۆشنايى بوونى واقىيەيانەى دا سەرنجى بەدين. واتە: پىويستە لەبەر رۆشنايى بوونى واقىيەيانەى ئەو شتەدا، پىناسەى بكەين، ئنجا ئەگەر تەماشاي ديموكراسى بكەين، چى دەبينين؟! جارئ من زۆر بە راشكاويى دەلىم، وە ھەموو ئەوانەش كە بە ئىنصافەو قەسەيان كەردە، قەسە دەكەن دەبارەى ديموكراسى، دەلىن: ئەو ولاتانەى ئىستا لە جىھانى ئىسلامىي دا، كە ناوى لىئراو رۆژھەلاتى نيۆەرەست (رۆژھەلاتى نيۆەرەست بە نەسبەت بەریتانىاوە، واتە: ئىران و زۆربەى عالەمى عەرەبى، كە بە نەسبەت ئەوانەو نيۆەرەستە، ديارە رۆژھەلاتى دوورتر ھەيە و ئەولاش ھەيە، بە ھەر حال ئەو ناويكە كاتى خۆى ئىمپراتۆرى بەریتانىي، بەسەر بەشىك لە عالەمى ئىسلامىيدا برپو)^(۱)، بەلى، ھەموو ئەوانەى، كە ئىنصافيان ھەيە دەلىن: ديموكراسى وەك حەقىقەت لەو شوئەنانەدا بوونى نىە، بەلكو ھەر ناو و نيۆەرۆكى نىە، بەلام خۆ ھىچ كەس ناتوانى نكۆلىي بكات، كە ديموكراسى لە ئەمەريكا و فەرەنسا و بەریتانىادا ھەيە، لە ولاتانى رۆژئاوا بە گشتى ھەيە، ئنجا با تەماشى بكەين: داخو ديموكراسى لەو شوئەنانەدا چۆنە؟ ئا ئەو ديموكراسىيە، نەك تۆ بلىي: ناھىلم ديموكراسى لە شەرع لا بدات و، بى دلىي مسولمانان بكات و، ناھىلم ھىچ شتىكى تىدابی، كە پىچەوانەى قورئان و سوننەت بى و، ناويشى لى دەنيم ديموكراسى!! چونكە ئەو كاتە تۆ بوختان بە ديموكراسى دەكەى، ئەگەرنا ئەو ديموكراسى نىە، بەلكو ئەو ئىسلامە، ئنجا ئەگەر بگوترى: ئەدى ئەو نىە

(۱) ھەرەھا بوونى قەوارەى زايونى لەجىھانى ئىسلامىي دا ھۆكارىكى دىكەى بەكارھىنانى ئەو زاراوئە، تاكو كە گوترا:

(رۆژھەلاتى نيۆەرەست) ئەويش بگرتەو و باسى ئىسلامىش نەكرى!

میکانیزمەکانی دیموکراسی بەکارهێنراون!! لە وەلام دا دەلێن: لە راستیدا میکانیزمی سیستمی حوکمرانیی دیموکراسی، مالی کەس نیە، چونکە میکانیزمی حوکمرانیی، وەک لایەنی ئیداری، مالی کەس نیە و کەلەپووریکی بەشەریتەو، ئیستا لە دەستی پوژتاوا دایەو، پوژیک لە پوژههلات، لە دەستی مسوڵمانان دابوو.

وێ هەندیک کەس دەلێن: راپوژ (شوری) ی ئیسلام، یانی: دیموکراسیی!! بەلام ییگومان شوو و راپو دیموکراسیی جیاوازیان هەیە، جیاوازییەکی گەورەو ریشەیی، چونکە شوو راپو ئیسلامیی پابەند بە شەریعەتەو، بەلام دیموکراسی پوژتاوا، پابەند نیە بە هیچ شتیکەو.

- بەلام ئایا دیموکراسی پابەند نیە بە دەستوورەو؟

با، بەلام دەستووریش هەر خەلک دایدەنی، کەواتە: وەک گوتراو: هەموو ئاوەکان لە کەنداو کۆدەبنەو، هەمووی دەچیتەو دەستی خەلک، ئیدی خەلک چۆنی پێ باش بوو، ئاوا داکا و بریار دەدا (د. یوسف القرضاوی) یش لەو بارەو گوتویەتی: (من هنا يمتاز نظام الشورى الذي تقوم عليه الدولة المسلمة، لأن للشورى حدوداً لا تتعدها: فعقائد الإسلام الإيمانية، و أركانها العملية، و أسسه الأخلاقية، و أحكامه القطعية، و هي المقومات الأساسية التي ارتضاها المجتمع و أقام عليه نظام حياته، لا مجال فيها للشورى)^(١). بەلێ شوو راپو ئیسلامیی جیاوازییەکی ئەوێە لە گەل دیموکراسی پوژتاوادا، کە شوو راپو لە ئیسلام دا، لە شتیک دایە، کە دەقی لەسەر نەبی، وە شوو راپو ئیجتیهاد لە ئیسلام دا، لە چوارچێوەی شەریعەت دایە، ئنجا وەک ماموستا (یوسف) دەلێ: سیستمی شوو راپو، کە دەوڵەتی ئیسلامیی لەسەر بنیات دەنرێ، چەند سنووریکی هەن، کە نابێ ئەو سنوورانە ببەزێنرێن و، شەریعەت چەند قەدەغەییەکی دیاری کردوون، نابێ ئەو قەدەغانە بشکێنرێن، بۆ وێنە: عەقیدە ئیمانییەکان و پایە و بنەرەتە کردەییەکانی: (نوێژ و زەکات و پوژوو حەج و جیهاد ...) هەروەها بنچینە و بنەما ئەخلاقییەکان،

وہ یاسا قەطعیەکان [بۆ وێنە: سوود (ربا) حەرپامە، (دزیی) حەرپامە، ئەو بە هیچ کەس دەستکاریی ناکرێ، هەزار ساڵ خەڵک کۆبیتهو و هەڵبژاردن بکات و، پەرلەمان دابینشی، ئەگەر خۆی بە مسوڵمان بزانی، نابێ قسە لەو بکات، کە خوا بریویەتەو، خوا دەفەرموێ: حەرپامە، کەواتە حەرپامە! هەرەها شتیکیشی، کە حەلال کردو، بە هەمان شیوە، بۆ وێنە: پیاویک بۆی هەیه زیاتر لە ژێک بەینێ لە سنووری شەرع داو، بە ئەدەبی شەرعییەو، ئیدی ئەو پەنجا (٥٠) پەرلەمان کۆبیتهو، ئەگەر خۆی بە مسوڵمان بزانی، نابێ باسی قەدەغەکردنی بکات، هەر کەسێک تاک، یان کۆمەڵ، خۆی بە مسوڵمان بزانی، نابێ شتێک کە خۆی پەرەردگار حەلالی کردو، لە خەڵکی قەدەغە بکات، یان شتێک کە خوا لە خەڵکی قەدەغە کردو، بۆ خەڵکی رەوای بکات!]^(١) کە ئەوانە بریتین لەو پایە بنەرەتییانە، کە کۆمەڵگا پەسەندی کردوون و، ژیانی خۆی لەسەر بنیات ناو و، بواری پراوێژیان تێدانیە.

ئەنجا قسەیهکی دیکە (د . یوسف القرضاوي) زۆر جوانە، کە دەڵێ: (و لا یملک برلمان و لا حکومت إلغاء شیء منها، لأن ما أثبتته الله لا ینفیه الإنسان، و ما نفاہ الله، لا یثبتہ الإنسان)^(٢). واتە: پەرلەمان و حکومەت لە ئیسلامدا، ناتوانی هیچ شتێک لەغو بکاتەو و لاببات (وہ ناتوانی هیچ شتێک بریار بدات، کە شەرع قەدەغە کردو)، چونکە ئەوێ خوا چەسپاندوویەتی، مەرۆف پێی لانابری، و ئەوێ خوا لایبردو، مەرۆف پێی ناچەسپی.

ئێستاش پێم وایە زۆر باش ناکۆکیی و پیکەوێ دژیی (تناقض)ی قسەکانی (دکتور یوسف القرضاوي) دەرکەوت، چونکە لە لایەکەو دەڵێ: جەوھەر و کرۆکی دیموکراسی لەگەڵ ئیسلام دا ریکەو، لە لایەکی دیکەشەو دەڵێ: دیموکراسی بە هۆی نەبوونی چوارچێوە و شیرازەیکەو، کە بپارێژی لە لادان (انحراف) سەری لە شتی زۆر خراپ و ناقولاً و ناماقولەو دەرەچێ!!

(١) ئەوێ نێوان کەوانەکان زیادکردنی خۆمە، بۆ روونبوونەوێ مەبەست.

(٢) سەرچاوەی پێشو، هەمان لاپەرە.

- مامۆستا گیان! لە کاتێک دا جەنابت دەفەر مووی: کە دەبێ ئێمە پابەند بێن بەدەق (نص) شەرعییەکانەو، ژيانیش لە گۆرانکارییەکی بەردەوام دایە.

بەلێ!

- وەك هەموومان ئاگادارین سأل بۆ سأل جیاوازی هەیه و، لەو دەچێ ئەم سأل و چوار سألێ دیکە زۆر جیاوازیان هەبێ، دەقە شەرعییەکانیش (١٤٢٠) هەزار و چوار سەد و بیست سألە ماوەووە بۆ ئێمە، ئەم گۆرانکاریی یانە، پێویستمان بە کۆمەڵێک شت هەیه کە داھێنانن، ئەگەر ئێمە پابەند بێن بەدەقە شەرعییەکانەو، ئایا ئەو نایبەتە فاصیلە و دیواریک لە نێوان ئێمە و ئەو گۆرانکارییانە لە جیھاندا هەن؟!

كاك تۆفیق! بە كورتیی دەتەوێ بڵێ: چۆن دینیکی وەستاو بە فریای ژیانیکێ گۆراو دەکەوێت؟! چونکە عەلمانییەکان زۆرجار ئەو دەلێن: دیارە تۆش لەسەر زاری ئەوان ئەم پرسیارەت کردو، عەلمانییەکان دەلێن: دین (دۆگما)یەو دینیکی (دۆگما) و وەستاویش چۆن فریای ژیانیکێ گۆراو دەکەوێت؟!

- بەلێ ئەو پرسیارە پرسیارێ عەلمانییەکانە، ئنجا ئایا وەلامەکە ی چۆنە؟!

وەلامەکە ی بەو شیوێ: هەموو سیستەمەکانی ئیسلام: حوکمرانیی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و جیهادی و عیبادی و ئەخلاقی، خۆی پەروردگار (جل جلاله) کە دایان بون (کینونە) ی مەرۆش و سروشت و فێطرەتی ئینسانی لەبەرچاو گرتو، چ وەك تاك چ وەك کۆمەل، بۆ وێنە: ئەو شتانە، کە پەيوەندیان بە عەقیدە و ئیمانەو هەیه، یاخود پەيوەندیان بە عیبادەتەو، یان بەئەخلاقیەو هەیه، لە سۆنگە ی ئەووە کە ئەو سییانە هەر سیکیان: هەم ئیمان و، هەم عیبادەت و، هەم ئەخلاق پەيوەندیان بە رووحی ئینسان و بە جەوھەری مەرۆشەو هەیه، کە ییگومان ئەویش حەقیقەتیکی نەگۆر و چەسپاو، دەبینین خۆی پەروردگار یاسای نەگۆری بۆ داناون، بۆ وێنە: لە بواری ئیمان و عەقیدەدا: خۆی پەروردگار تاك و تەنھایەو، ئەو ناویەتی و، ئەو سیفەتی و، خوا ئاوا لە گەل بەندەکانیدا رەفتار دەکات، هەرودھا پیغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) کین و،

فریشتەکان چۆن و، قیامەت و بەهەشت و دۆزەخ... ھتد، ئەمانە هیچیان دەستکاری ناکرێن، بۆچی؟! چونکە پەیوەندییان بە کۆمەڵێک راستییەو ھەیە، کە لە بوون (وجود) دا ریشەیان قوولە و ناگۆرێن، وە لە فێرپەتی ئینسان دا ناگۆرێن، وە لە بواری عیبادەت دا، ئینسان چۆن بەندایەتی بۆ خوا بکات؟! ئەو تەنھا خوا دەیزانی و، ھەر خۆی دیاری کردووە، من نمونە یەکتان بۆ بەینمەو: (دەست نوێژ) کە شتیکی زۆر بچووکە لە عیبادەت دا، خۆی پەرەردگار دەست نوێژی بۆ پیغەمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم) بەجێنەھێشتووە، بەڵی، پیغەمبەریش لە سوننەتی عەمەلیی خۆیدا فەرموویەتی: دەست نوێژ تاوا تاوا بگرن، بەلام خۆی میھرەبان لە ئایەتیکی سوورەتی (المائدە) دا، ھەموو پایەکانی دەست نوێژی ڕوون کردوونەو، کە بێگومان شتیکی زۆر جووژییە، بۆچی؟! چونکە بابەتی عیبادەت، لە سەر ووی ئاست و ڕبستی عەقلەو ھە، ئایا چۆن مامەلە لە گەڵ خوادا (جل جلالہ) دەکری و، چۆن بەندایەتی بۆ دەکری؟! بەس خوا دەزانی، ھەر بۆیەش خۆی دیاری کردووە، خۆی زانا دەربارە ی دەست نوێژ دەفەرموی:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ المائدە: ٦.

زانایانی شەرەزان دەلێن: دەست نوێژ شەش (٦) پایە ی ھەن، بەم شیوہیە: نیەت ھێنان، شۆردنی دەم وچاو، شۆردنی دەستەکان لە گەڵ ئانیشکەکان، مەسح کردنی سەر، ھەمووی، یان ھەندیکی، شۆردنی ھەردوو پێ لە گەڵ گۆژیڤنگەکانی پێ، وە ڕیز (ترتیب)، ئنجا خۆی کاربەجی بەریز، ھەر شەش (٦) پایەکانی، لەم ئایەتەدا باس کردوون.

بەڵی، مەسەلەکانی عیبادەت و بەندایەتی، خۆی پەرەردگار ھەمووی لەقورئان دا باس کردوون، پاشان پیغەمبەریش (صلی اللہ علیہ وسلم) بە درێژی ڕوونی کردوونەو، ھێچیان بۆ ئیجتیھاد و ھەلھێنجانی زانایان بەجی نەھیلراون، بابەتی ئەخلاقیش ھەر وایە، بۆ وینە: ھەرکام لە: (راستی) و

(ئەمانەت پاراستن) و (داوین پاکیی) خەسلەتی بەرز و باشن، بۆیە فەرز، بەلام (درۆ و زوڵم و خوین پێژی) خراپن، بۆیە حەرپام و قەدەغەن و، ئەو سیفەتە باش و خراپانە گۆرانیان بەسەردا نایەت، چونکە ئەوانە پەییوەندییان بە سروشت (فطرة) و پێکھاتە (کینونە)ی بەشەرەو هەیە.

- ئەدی ئەگەر زۆرینە ی ئەو خەلکە شتێکی داواکرد، کە پێچەوانە ی ئیسلام بێت، وەك داوین پیسی، کە داوین پاکیی لە ئیسلام دا گرنگییەکی تەواوی هەیە، بەلام ئایا ئیستا زۆرینە ی ئەو خەلکە (لەسەر ئاستی جیهان) باوەری بە داوین پاکیی هەیە؟

كاك تۆ فێق! دوو شت هەن نابێ تێكەڵ بكرین: فێطرەت هەیە و، عادەت هەیە، ئنجا ئایا جیاوازی نیوان فێطرەت و عادەت چییە؟ عادەت ئەوەیە، کە لە نیو کۆمەڵێک دا هەیە و، لە نیو کۆمەڵێکی دیکە دا نیە، بەلام فێطرەت هەرگیز هەلاواردن (استثناء)ی تێدانیهو، لە نیو هەموو خەلک دا دەبێت، شتی فێطری، چونکە پەییوەندی بە سروشتی ئینسانەو هەیە و هەموو ئینسانەکان تێیدا بەشداری، بەلام شتی عادەتی، لە شوێنێک هەیە و، لە شوێنێکی دیکە نیە، بۆ وێنە: ئەو پروتیی و بیبەندوباری و دارووخانی ئەخلاقییە، کە لە رۆژئاوا هەیە، هەلقولای فێطرەتی ساغ نیە، بەلکو عادەتیکی خراپە و سەری هەلداوە، چونکە کاتی خۆی خۆشیان نەیان بوو، وە ئیستا خۆشیان لێی بێزارن، کەواتە: ئەو عادەتیکی خراپە و هیچ پەییوەندی بە فێطرەتەو نیە و، بگرە پێچەوانە ی فێطرەتیشە!

- مامۆستا، کابرایەکی سەد (١٠٠) ساڵ بەر لە ئیستا، ئەگەر دیتبای نامە حەرەمیەک لەگەڵ خێزانی داوەستاو، ئەو چ هەرایەکی گەورە ی دروست دەکرد؟ بەس من باس لە ئەورووپا ناکەم، لە کوردستانی خۆماندا لەم ماوەیدا بینیم، وەزیری پۆشنیری فەرەنسی هاتبوو سەردانی کوردستانی کرد، لە رێگا گەیشته بووک و زاوایەك، ئەملاو ئەولای زاوا و بووکە کەیشی ماچ کرد، کابراش زۆر پێی ئیعتیادی بوو و پێدەکەنی!!

تەفسیری ئەو دیاردەیهی نەمانی گیرەت و دارپوخانی ڕەوشت، ئەوێهێ که خەسلەتە فەطرییەکان، بە ھۆی پەرۆردەوێ گەشە دەکەن، بە ھۆی فەرکردن (تەلیم) ھوێ گەشە دەکەن و نەشونما دەکەن، وەك خوای پەرۆردگار دەفەرموێ:

﴿وَفَقِّسْ وَمَا سَوَّيْنَاهَا ۖ ﴿٧﴾ فَالْهَمَّهَا جُؤَرَهَا وَتَقَوَّيْنَاهَا ۖ ﴿٨﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْنَاهَا ۖ ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْنَاهَا ۖ ﴿١٠﴾﴾ الشَّمْسُ: ٧-١٠.

(تزکیە) یانی: گەشە پێدان و پەرۆردەکردن و نەشونما پێدان، ئەو دیمەنە ی که تۆ بینیت، شتێکی فەطریی نیە، بەڵکو ئەو کەوتنە ژێر کاریگەری عادیەتی میللەتیکی فەطرت تێک چووێ، کابرا ویستوویەتی خۆی لە گەل ئەو جەووەدا بگونجینی، من دەزانم ئەو زاوایە لە ناخی نەفسی خۆیدا پێ ناخۆش بوو، ھاوسەرەکی بە بەرچاویەوێ ماچ بکری! بەلام بۆ ئەوێ ڕەخنە ی لی نەگیری، بێ دەنگ بوو، وەك گەلێک لە ئافرەتان ھەن، کە بەرگ و پۆشاکێ سەیر و عەجایەب لەبەر دەکەن، ھەیانە دەلی: ئێمە لە دلی خۆمان دا ناموێرتاح و نا ئاسوودەین، بەلام ئەو عادیەت و باوێ، ئەگەر وا نەکەین ڕەخنەمان لی دەگیری.

- بایئێنەو سەر مەبەستە کەمان.

کە ئیمان و عبادەت و ئەخلاق، چەند یاسایەکی نەگۆریان بۆ داناون!

بەلی، خوای کاربەجێ دەقی ڕوونی بۆ داناون و، پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) یش کۆمەلە دەقیکی بۆ داناون، کە بواری ئیجتیھادیان تیدا نیە، مەگەر لە چۆنیەتی جێبەجێکردنیاندا، ئەگەرنا شەریعەت خالی تیدا خستوونە سەر پیتان.

بەلام ئەو دەقەنە ی کە پەیوەندییان بە لایەنی ماددی ئینسانەو ھەیی، وانین، چونکە ڕووح نەگۆرێ، بەلام لایەنی ماددی دەگۆرێ، لە حالیکەوێ بۆ حالیکێ دیکە، بۆیە ئەو دەقەنە ی شەریعەت (الکتاب و السنة)، کە پەیوەندییان بە لایەنی حوکم و سیاسەتەو ھەیی، یان بە لایەنی ئیدارەو، یان پەیوەندییان بە لایەنی ئابووری و لایەنی کۆمەلایەتیەو ھەیی، دەبینین لە حالیک دا، کە لە بواری عبادەت دا، تەنانت پایەکانی دەست نوێژیش لە قورئان دا باس

کراون، لە بواری حوکم و سیاسەت دا، خۆی پەرورەدگار شیوەو شکلی دەوڵەتی
لە قورئان دا بۆ باس نەکردووە، بەڵکو قورئان و سوننەت کۆمەڵێک پایەو
بنچینەیان خستوونەڕوو، کە دەبێ سیستمی حوکمرانییەتی ئیسلامیی لەسەریان
بنیات بنێ، هەرەها لە بواری ئابوورییدا، خۆی بەرز و مەزن لە لایەکەوێ:
خاوەندارییەتی (الملکية) دەسەلمینی، وەک دەفەر موی:

﴿لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ﴾ البقرة: ۲۸۶.

یان دەفەر موی:

﴿فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ﴾ البقرة: ۲۷۹.

لەو لاشەوێ دەفەر موی: ﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ﴾ الحشر: ۷.

واتە: تاكو مال و سامان لە دەستی دەوڵە مەندەكانتان دا كورت هەلنەیت.
كەواتە: ئیسلام لە ڕوی ئابوورییەو، تەنها چەند پایەو بنەمایەکی سەرەکی
دیاری کردوون! لە لایەکەوێ: ئینسان بۆی هەیه بەرھەمی ڕەنجی خۆی
بخوات، بەلام لە لایەکی دیکەشەوێ دەلی: نابێ لەسەر حیسابی خەلک و جەماوەر،
مال و سامان وە سەرێک بنێ، ﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ﴾ واتە: نابێ
مال و سامان و دارایی لە دەست دەوڵە مەندەکان دا کۆبیتهو، کەواتە: سیستمی
سەرمایه‌داریی لە ئیسلام دا ناپەرەوایە و، پەیدا بوونی چینی (بورژوازا) ناپەرەوایە،
کە ئیستا لە سیستمی سەرمایه‌داریی دا هەیه، بەلام لەو لاشەوێ: واش نا، کە
مرۆف زۆریش خۆی ماندوو بکات، بەلام دیسان هەر یە کسان بیتهو لە گەل
کەسێک دا، کە هیچ خۆی ماندوو نەکردو، وەک (سۆسیالیزم) دەلی !!

بەلی، ئیسلام لەو بوارانەدا کۆمەڵێک پایە دیاری کردوون، بەلام، بۆشاییەکی
زۆری بەجیهێشتو، لەبواری گەشەکردنی زەمان و پەرەستاندنی ژیان دا، بۆ
ئێجتیهادو هەلێنجانی زانایان و پسپۆران، کە سەرجه‌م ئەو بۆشاییانە بە حوکم و
یاسای هەلێنجراوی گونجاو پر بکەنەو.

ئىجا ئايا ئىجتىھادى شەرعزانان (الفقهاء) و پىسپۆران، لە بواری بازرگانىي و مامەلە (التجارة والبيع والمعاملة) و، لە بواری حوکم و سیاسەت و، جەنگ و ناشتیی و، پەيوەندىي ئیوان دەولەتان دا، لەچىيەو پەيدا بوو؟ ییگومان لەو پەيدا بوو، کە خۆی پەرەردگار کۆمەلێک ئایەتى فەرموو، پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) کۆمەلێک فەرموودەى فەرموو، لەو بوارانەدا، بەلام لە ڕوى حیکمەتەو بۆشایىيەکی زۆر بەجیھلراو، بۆ ئەوێ کە لەبەردەم گۆرانی زەمان و گەشەکردنی ئینسان دا، دەست و پێی خەلکی بەکۆمەلێک دەقی دیاریکراو نەبەستری، بەلکو بواریان ھەبێ، بە ئىجتىھادی خۆیان و بە پێی داخوایى بەرژەوەندیيەکانیان، ئەو کەلێنانە پڕ بکەنەو.

جا من لێردا لەو بارەو، دەقیکت بۆ دەخوینمەو، کە زانای پایەبەرز (ابن قیم الجوزیة) لە کتیبی: (الطریق الحکمیة فی السیاسة الشرعیة) لە لاپەرە (١٣- ١٤) دا ھیناویەتى، کە ھەندیکیان لە زانای ناودار (ابن عقیل) ھو نەقل دەکات و دەلی: (فقال ابن عقیل: السیاسة ماکان فعلاً یكون معه الناس أقرب الى الصلاح و أبعد عن الفساد، و إن لم یضَعُ الرسول و لا نزل به وحی).

واتە: سیاسەت (مەبەست سیاسەتى شەرعییە) بریتیە لە کردەوێیەک کە خەلک بە ھۆیەو لە بەرژەوەندیي نزیکتەر بن و، لە زیانیش دوورتر بن، با پیغەمبەری خواش (صلی اللہ علیہ وسلم) داینەنابی و دەقیشی لەسەر نەھاتبێ، یانی: ھەر شتێک بێتە ھۆی دایین کردنی بەرژەوەندیي خەلک، ئەو سیاسەتیکی شەرعییە.

دواتر لەو لایمی قسەییەکی زانیەکی شافیعیی مەزەب دا، کە گوتوویەتى: (لا سیاسە الا ما وافق الشرع) واتە: تەنھا ئەو بە سیاسەت دادەنرێ، کەبە پێی شەرع بێ، بەرپەرچی دەداتەو دەلی: (فإن أردت بقولك: [الا ما وافق الشرع]، أي: لم یخالف ما نطق به الشرع، فصحيح، و إن أردت: لا سياسة الا ما نطق به الشرع، فغلط و تغليط للصحاب) واتە: ئەگەر لەو قسەییەت دا کە دەلیی: (لا سیاسە الا ما وافق الشرع) مەبەستت پێی ئەو بێ، کە پیچەوانەى شەرع نەبێ و لە گەل دەقیکی شەریعەت دا تێک نەگیرێ، ئەو ڕاستە، بەلام ئەگەر مەبەستت پێی ئەو بێ، کە دەبێ حەتمەن دەقیکی شەریعەتى لەسەر بێ، ئەو غەلەتە و بەغەلەت دانانی ھاوێلان (أصحاب) یشە.

دوایی چەند وینەیهك دینیتەو دەلی: (فقد جرى من الخلفاء الراشدين من القتل و التمثيل ما لا یجحدُهُ عالم بالسنن...) چەند وینەیهك دینیتەو لە خەلیفە راشیدەکان (رضي الله عنهم) کە چەند شتیکیان کردو، کە پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) نەیکردوون، بۆ وینە: سووتینانی قورئان (مصحف)ەکان لە رۆژگاری خەلیفە سێیەم دا، (خوا لێی رازی بێ)، دوای ئەوەی کە هەموو خەڵکیان کۆکردووە لەسەر (مصحف)ی (عثمان) (خوا لێی رازی بێ)، دیارە هەر هاوڵێک، کە بۆخۆی و بەسەلیقە خۆی (مصحف)یکی نووسیویوە، بەئیجتیهادی هەموو هاوڵان کۆیان کردنەووە هەموویان سووتاندن^(١). هەرەها خەلیفە چوارەم عەلی (خوا لێی رازی بێ)، کە زەندیقەکان ئەوانە کە (علی)یان بە پەرستراو (إله) دەزانی، سووتاند!

هەرەها خەلیفە دووەم عومەر (خوا لێی رازی بێ)، کە (نصر بن الحجاج)ی لە شاری مەدینە نەفی کرد، کە گەنجیکی زۆر جوان بوو، رۆژیک گویی لێ بوو ئافرەتیک پێی هەل دەگوت، ئنجا عومەر بانگی کرد و گوتی: مادام وایە، تۆ خۆت جوان و بەرچاو مەکە، وە فەرمانی پێکرد پەرچەمی، کە هیشتبوویەو، بیتاشی، بەلام کاتیک پەرچەمی لا برد و سەری کورت کردووە، جواتریش هاتە بەرچاو! ئەوجار عومەر (خوا لێی رازی بێ) گوتی: نابێ لە مەدینە پیغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) حالەتیک وای هەبێ، ئافرەتان خۆزگە بۆ گەنجیک بخوازن بە حەرەمی، ئەوەبوو نەفی کرد بۆ شارێکی دیکە.

ئنجا دیارە ئەو جۆرە حوکمانە راستەوخۆ لە هیچ دەقێکی قورئان و سوننەت دا نین، بەلکە چەند یاسایەکی بواری سیاسەتی شەرعیین. دوایی (ابن قیم الجوزیة) قسەیهکی زۆر جوان دینێ و دەلی: (ان الله أرسل رُسُلَه و انزل کُتُبَه ليقوم الناس بالقسط، وهو العدل الذي قامت به الأرض و السموات) واتە: خوا پیغەمبەرانی

(١) چونکە موصحفەکانی دیکە، بە ئیجتیهادی شەخسی و هەر کەسە بە شیوەیهك نووسیویوە و هەیانبوو تەفسیری وشەیهك، یان جۆرە خۆتندنەویەکی رێزەر، یان فەرموودەیهکی پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)ی پەرگەل موصحفەکە خستبوو، یان رێزەندی (ترتیب)ی سوورەتەکانی بەپێی کاتی هاتنەخوار (نزول)یان ریزکردبوو.

خۆی (عليهم الصلاة والسلام) ناردوه و کتیبەکانی ناردوونه خوار، تاكو خەلك به دادگەریی بەرپۆچەن، ئەویش بریتیه لهو دادگەرییهی، كه ئاسمان و زهوی بههۆی ئەوهوه راوهستان، پاشان دەلی: (فإذا ظهرت أمارات العدل و أسفر وجهه بأي طريق كان، فتمَّ وجهه الله و دينه) واتە: ئنجا له هەر شوێنێک نیشانه و سیمایەکانی دادگەریی دەرکەوتن و پرووی گەش و جوانی دادگەریی دەرکەوت، به هەر شیوهیهک بێ، ئەوهو شەریعی خواش لهوێیه و دینی خواش لهوێدایه، پاشان دەلی: (فأي طريق استخرج به العدل و القسط فهي من الدين ليست مخالفة له، فلا يقال: إن السياسة العادلة مخالفة لما نطق به الشرع، بل موافقة لما جاء به، بل هي جزء من أجزائه، و نحن نُسَمِّيهِ سياسةً تبعاً لمصطلحكم، و إنما هي عدل الله و رسوله، ظهر بهذه الأمارات و العلامات)^(١) دەلی: کەواتە چۆن دادگەریی بچەسپێ و چۆن بەرژوهەندیی خەلک یێتە دی، مادام پێچەوانەیی دەقیکی شەریعی نەبێ، ئەوه له ئایینه و دژی نیه، بۆیه نابێ بگوترێ: سیاسەتی دادگەرانه پێچەوانەیی ئەوهیه که شەریعت گوتوویهتی، بەلکو له گەڵ ئەوهو داڕێکە، که شەریعت هیناویهتی، بگر بەشیکه لهبەشەکانی، وه ئیمه لهبەر زاراوهی ئیوهبەسیاسەتی ناودهبهین، ئەگەرنا ئەوه بریتیه له دادگەریی خوا و پێغەمبەرەکی و بهو نیشانه و دروشمانهوه ئاشکرا بووه.

بۆ وێنه: دیاریکردن (تحدید)ی ماوهی حوکمرانیی، که ئیستا له ولاتانی دیموکراسیی دا باوه و - پێشتریش ئاماژەمان بۆ کرد - چوار سأل بێ، یان پێنج سأل بێ، هەرچهند بێ، مادام خەلک به چاکیان زانی و گوتیان: ئەوه شتیکی باشه، بۆ ئەوهی هیچ کەس نهیکاته میرات، یان بۆ ئەوهی زۆر ڕهگ و ڕیشه دانه کوتیت، ئەوه مادام خەلک به باشی دهزانن، وه هیچ دهقیکی شەریعیشی لهسەر نیه، که قەدهغەیی بکات، وه داگەریی پێ جیبه جی دهبێ و، بەرژوهەندیی خەلکی پێ دابین دهکری، ئەوه مەسەلەیهکی ڕهواو چاکه.

- وهك سیستمی كۆماریی!

(١) سەرچاوهی پێشوو، هه مان لایه ڕه.

بە ئێ، سیستمی کۆماریی، کە جەماوەری خەڵک ھوكمراڤانەکانیان ھەڵ دەبژێرن، لە گەڵ ئامانجەکانی شەریعەت دا رێکە.

بە کورتیی: چۆن بەرژەوێندیی خەڵک دابین بێ، و، چۆن خراپە و زیان لە خەڵک دوورکەوتتەو، بەرژەوێندییەکانی خەڵک دابین بن، شەریعەتی خۆی پەرەردگار ھێچ نەکووێی لێ نە، مادام پێچەوانەی دەقیکی شەریعەت نەبێ، بێگومان ھێچ کاتێکیش دەقەکانی شەریعەت، لە گەڵ قازانج و بەرژەوێندییە راستەقینەکانی تاک و کۆمەڵ دا، تێک نەگیراون و تێک ناگیرێن.

- کەواتە دەتوانین بڵێین: داھێنان (إبتداع) لە دین دا ھەراوە؟! لەو سێ بوارەدا کە باسمان کردن و دەقی شەریعیان لەسەرە: (ئیمان و عەقیدە، عیبادەت، ئەخلاق)؟

بە ئێ، بەلام لە بوارەکانی دیکە ی کاروباری دنیایدا وەک: سیاسەت و ھوكمراڤانی و ئابووری و کاروباری ئیداری و زۆرشتی دیکە، رێگا کراوەتەو، بەپێی ئەو بنچینە شەریعیانە، کە بۆیان دانراون، ئیجتیھادیان تێدا دەکری.

وێ من قەناعەتم وایە کە پەیداکردن و داھێنان (الإحداث و الإبتداع) لە دین دا چەندە خراپە، بەپێچەوانەو: تازەگەری و داھێنان (التجديد و الإبداع) لە ژین دا ھێندە پێویستە، واتە: بە پێچەوانەن، بەلام دەبێ ئەوە بزانی کە ئیسلام تەنھا بریتی نە لە: (ئیمان و عیبادەت و ئەخلاق)، بەڵکو من دەڵێم: لە بوارێ ئیمان و عیبادەت و ئەخلاق دا، دەقەکانی شەریعەت باسی وردە بابەتەکانی ئەو بوارانەشیان کردو، ئەگەرنا ئیسلام وێرایی ئەو سێ بوارە، سیاسەت و ھوكمیشەو، ئابووری و داراییشەو، سیاسەتی نۆ دەوڵەتانیشە، وە ئیسلام لەو بوارانەدا، کە ئێنسان عەقڵی پێیان دەشکێ، وە ژیان و گوزەرانیان لەو بوارانەدا زۆر بە خێرای گەشە دەکات و، بەرەو پێش دەچێ، دەقگەلی (نصوص)ی کەمی داناو، بۆ ئەوێ دەست و پێی خەڵک نەبەستری و بۆشایی زۆری ھێشتۆتەو، تاکو بە ئیجتیھادی پسروران و شارەزایانی دین و ژین پر بکریتەو. دیارە ھەر لێرەشەو، کە زانایان لەبەر رۆشنایی واقعی شەریعەت دا ئەم

بنچینهیان داناو: [إجمالاً في المتغيرات، تفصيلاً في الثوابت] واتە: شەریعەت بۆ بوارە گۆراوەکان بە کورتیی دواوە و، بۆ بوارە چەسپاو و نە گۆراوەکان، بە درێژی و پووینی.

ئە گەرنا ئیسلام هەر ئەو سێ بوارە ی نین، بەلام ئەو سێ بوارە ی زیاتر پە یوەندیان بە تاک (فرد) ەو ە یەو، زیاتر پە یوەندیان بە رووح و کەینوونە ی ئینسانەو ە یە، ئە گەرنا ئیسلام لە بوارەکانی دیکەش دا، هەر دە یەو ی حاکم بی و، ەموویان ئاراستە (توجیه) بکات.

- مامۆستا! با پڕۆینە سەر تەو ەرە یەکی دیکە: هەر لەو قەزە ی حوکمرانییە دا، زۆر جار گلە یی لە ئیسلام یاخود لە ئیسلامیە کان دە کرێ و دە لێن: میژووی ئیسلامی شاهیدە، کە ئیسلام لە دیکتاتۆرییە وە نزیکە تاکو دیموکراسی، ەەرچەندە جەنابت بە دوورو درێژی باسی ئەو ەت کرد لە ئالقە ی پێشوودا، کە ئیسلام ئیسلامە، نە دیموکراسییەو، نە دیکتاتۆری، ئنجا ئایا دە توانین ب لێین: کۆمە لێ خالی هاوبەش ەن، لە نێوان ئیسلام و دیموکراسی دا؟! بە لێ.

- ئە دی خالی هاوبەش چییە لە نێوان ئیسلام و دیکتاتۆری دا؟! -

هیچ خالیکی هاوبەش لە نێوان ئیسلام و دیکتاتۆری دا ینە، چونکە ەەرچۆن بی، تا راددە یە ک دیموکراسی رێزگرتنی میللەت و جە ماو ەری تێدایە - وە ک باسما ن کرد - دە جا ەموو شەریعەتەکانی خوای پەر و ەرد گاریش هاتوون، تاکو لە سەر خە لک بکەنەو ەو لە سەر میللەت و جە ماو ەر و دەنگ بێن، لە بە رانبەر دەستە لاتی داران دا، ەەر بۆ یەش دیکتاتۆری و فیرعە و نایە تی و طاغو و تاییە تی، بە درێژی میژو گە و ەرە ترین دوژمنی پیغە مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) و سەختترین کۆسپ و لە مپەری سەر رێیان بوو: ئەو ە (نوح) ە (عليه الصلاة والسلام) کە (ملاً) واتە: ئەو ئە شراف و زەلە زلانی ە کە خو یان بە زل گرتبوو، بە لێ، ئا ئەوانە ی دژی دەو ەستەو ە! بەلام کێن کە دەبنە پشتیوان و شوێنکە و توانی (نوح)؟! ئەوانەن کە خو بە زلگەرە کان (ملاً) بە لاواز و نەزان و فامکال ناویان دەبن، وە ک خوا فەرموویە تی:

﴿ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ
أَتْبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا أَنْ يَرْذِلْنَا بِآدِي الرَّأْيِ ﴾ هود: ٢٧.

بەلێ، خۆبەزەلگەرەکان بە شوێنکەوتوانی (نوح) دەرئێن: (اراذل) واتە: هەرچی و
پەرچی، وە هەمیشە خەڵکی سادە و هەژار و ڕەش و ڕووت، شوێنکەوتوانی
پێغەمبەرەکان بوون، دیارە حیکمەت و فەلسەفەی ئەو دیاردەیەش ئاشکرایە: بۆیە
هەمیشە بەزۆری پەڕەوان و لایەنگرانی پێغەمبەرەکان (عليهم الصلاة والسلام)
ڕەش و ڕووت و چەوساوە بەش خوراوەکان بوون، چونکە زانیویانە: پێغەمبەرەکان
لەسەر مافەکانیان بە جۆرێ.

ئەجا ئایا کێبون، ئەوانە ی دژی پێغەمبەرەکان (عليهم الصلاة والسلام) بوون؟!
خوای پەروردگار ئە چەندان ئایەتدا پێناسەی ناحەز و دوژمنانی پێغەمبەرەکان
دەکات، بۆ وێنە: لە سوورەتی (سبأ) دا فەرموویەتی:

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴾
سبأ: ٣٤.

واتە: وە هیچ ئاگادارکەرەویە کمان لە هیچ ئاوەدانییەک دا ڕەوانە نەکردو، کە
خۆشگوزەرەکانی نەیانگوتی: ئێمە بەوەی ئێوەی پێڕەوانەکران، بێڕوین.
- مامۆستا! (مترفوها) یانی چی؟

واتە: خۆشگوزەرەکان، ئەوانە ی کە نەیارانی پێغەمبەرەکان (عليهم الصلاة
والسلام)، خوای پەروردگار بە چەند شیوەیەک پێناسە و ناوزەدیان دەکات، بۆ وێنە:
(مترفوها، الذين استكبروا، الذين طغوا في البلاد) چونکە هەمیشە ئەوانە ی،
کە خۆشگوزەرەکان و خۆبەزەلگەر و یاخی و سنوور بەزێتن، ئەوانە ی کە خۆیان
بەسەر خەڵک دا فەرزدەکەن و ستمیان لێ دەکەن، مافە سیاسی و ئابووری و
فەرەهەنگییەکانیان لێ زەوت دەکەن: ئەوانە دژ و ناحەزی ئایین و بەرنامە ی
خوای دادگەرن، چونکە دڵیان، کە ئەگەر پێغەمبەرەکان سەربەکەون، ئەو بازارەیان
لێ تێک دەچێ، بۆیە بە شیوەیەکی ڕەها (بصورة مطلقة) و بە هیچ جۆرێک هیچ

خاڵیکی ھاوبەش لە نیوان ئیسلام و دیکتاتۆریی دا نیه، چونکه دیکتاتۆریی، پیش ئەوێ له گەڵ شەریعه‌دا دژ بێ، له گەڵ خودی (عه‌قیده‌و ئیمان) دا دژ ده‌هه‌ستیت، چونکه ئیمان و عه‌قیده‌ی ئیسلامیی، کاکله‌که‌ی بریتیه له خوا به‌یه‌کگرتن (التوحید)، خاوی په‌روه‌ردگار له‌و باره‌وه ده‌فه‌رموی:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ (٢٥)

الانبیاء: ٢٥.

واته: وه هیچ پیغه‌مبه‌ری‌نکمان پیش تو نه‌ناردوه، مه‌گه‌ر پیمان را‌گه‌یانده‌ که: جگه له من په‌رستراویکی دیکه نیه، ئنجا به‌ندایه‌تی به‌س بو من بکه‌ن.

به‌ڵی، به‌ندایه‌تی بو خوا کردن و ته‌نها خوا به‌په‌رستراو (إله) زانین و په‌رستن، به مانای فراوان و گه‌ستگیری په‌رستن و به‌ندایه‌تی (العبادة و العبودية)، ئا ئه‌و خوا به‌یه‌کگرتن (توحید)ه، کاکله‌ و جه‌وه‌ری عه‌قیده‌ی ئیسلامیه، ده‌جا ئاشکرایه، که دیکتاتۆریی و خو له خه‌لك کردنه په‌رستراو و خو به‌سه‌ر خه‌لك دا فه‌رزکردن و، هه‌لاک و هه‌رام دانان بو خه‌لك و، هوکمرانیی موته‌لق کردن به‌سه‌ر خه‌لك دا، یه‌کسه‌ر له گه‌ڵ ئه‌و خوا به‌یه‌کگرتن (توحید)ه دا دژ ده‌هه‌ستیت، ته‌ماشای ده‌که‌ین (فرعون) له به‌رانبه‌ر وه‌لامی (موسی) دا علیه الصلاة والسلام چي ده‌لی، له کاتیک دا که، موسا ده‌چی بو ئه‌وه‌ی گه‌لی چه‌وساوه‌ی خو (بنی اسرائیل) له بن ده‌ستی ده‌رینی و قوتاری بکات و پیی ده‌لی:

﴿فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ﴾ طه: ٤٧.

واته: به‌نی ئیسرائیلمان له گه‌ڵ بنیره و چي دیکه ئازاریان مه‌ده و مه‌یان چه‌وسینه‌وه! فیره‌وه‌ن ده‌لی:

﴿لَئِنْ أَخَذَتْ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ﴾ الشعراء: ٢٩.

واته: ئه‌گه‌ر بيجگه له‌من په‌رستراویکی دیکه ته‌هه‌بی، له گه‌ڵ گیراوانت ده‌خه‌م!! یانی: ده‌تگرم وه‌ک زو‌ر خه‌لكی دیکه‌شم گرتوه!

هه رو ده ها سه رنج بده! فیرعه ون چی به خه لک و جه ماوهری ولاته که ی ده لئ:

﴿ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى ﴾ النازعات: ٢٤.

واته: من په روهر د گاری هه ره به رزت انم!

دیکتاتور و طاغووتیکی دیکه ی میژووش (نهرود)، وه ک خوا ی کار به چی ده فهرموئ:

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ حَاجَّ إِبرَهِمَ فِي رَبِّهِ أَنْ ءَاتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبرَهِمُ رَبِّيَ الَّذِي يُعْجِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ ﴾ البقرة: ٢٥٨.

وه ک ده بینین تهویش به هه مان شیوه ی فیرعه ون و هه ر طاغووت و دیکتاتوریکی دیکه، لافی په روهر د گاریتی و په رستراویتی لیده دات! تهو دتا کاتی (ابراهیم) - علیه الصلاة والسلام - ده فهرموئ: په روهر د گاری من ده ژینی و ده مریتی، نه مردووی دیکتاتور و طاغووت ده لئ: منیش خه لک ده ژینم و ده مرینم!! ده لئ: نه مروود دوو که سی له بازاری هینان، یه کیکیانی که هیچ خه تای نه بوو، کوشت و، تهو ی دیکه شی نازاد کرد، ئنجا گوتی: تهو ده منیش ته مه یانم زیندوو کرده و ته مه شیانم مراند!

که واته: فیرعه ون و نه مروود و طاغووته کان به دریژی میژوو دوژمنی سه رسه ختی پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) بوون، چونکه پیغه مبه ران فهرموویانه: ده بی تاکه حاکم، خوا بی، تهو انیش گوتوویانه: نه خیر ئیمه حاکمین، پیغه مبه ران گوتوویانه: ده بی هه موومان به نده ی خوابین، که چی تهو ان گوتوویانه: نه خیر، ده بی خه لک کو یله ی ئیمه بیت!! بویه وه ک گوتم، هیچ خالیکی هاو به ش له نیوان ئیسلام، یاخود سیستمی حوکمرانیی ئیسلام و، دیکتاتوری دا نیه، به لکو تهو دووانه ژور دژ و پیچه وانه ی یه کدین، ئیسلام ده لئ: ده بی به نده کان هه موویان به س به نده ی خوا بن و، هه ر خوا په رستراو بی، به لام دیکتاتوری ده لئ: ده بی یه کی له به نده کان کو یلایه تی بو بکری و په رستری و، وه ک خوا (جل و علا) بگره به ریژتریش ته ماشا بکری!!

- مامۆستا گیان! جەنابت دەلئی: هیچ خاڵیکی هاوبەش لە ئیوان ئیسلام و دیکتاتۆریی دا نیە، بەلام ئەگەر سەیری میژووی مسوڵمانان بکەین، هەرچەندە لە ئالقەی پێشودا جەنابت فەرمووت: ئیسلام بەرپرس نیە لە لادانی ئەو خەڵکە که لە دین لادەدەن، بەلام لەگەڵ ئەوەش دا دەبینین: زۆریک لەو کەسانە ی که خۆیان بە خەلیفە، یاخود بە (أمیر المؤمنین) ناو بردو، لادانیکی زۆریان هەیه و بەرەو دیکتاتۆریی پۆشتوون، لە ئیوان دا، یەکیکی وەك (حجاج) ئەگەر ئەو قسانە ی که لە بارەیهو دەکرێن، هەر هەندیکیشیان راست بن، بێگومان دیکتاتۆر بوو.

ئەجا ئایا لە ئیسلام دا زەمانەت چیه، بۆ ئەوە ی سیستمی حوکمرانیی بەرەو دیکتاتۆریی نەروات؟ چونکه دیموکراسی تا هەدەیک زەمانەتیک بۆ خۆی داناو، بۆ وینە: دەستووری داناو، پای گشتی داناو، جیاکردنەو ی دەستەلاتەکانی داناو، بۆ ئەوە ی ئەو دیکتاتۆرییە دروست نەبێت، ئەجا ئایا ئێمە لە ئیسلام دا چیمان هەیه بۆ رێگری لە دیکتاتۆریی؟!

لەو بارەو که ئایا ئیسلام چ گەرەنتیی و (ضمانە) یکی هەیه و داناو، بۆ ئەوە ی دەستەلاتی جیه جیکردن (السلطة التنفيذية) لا نەدات؟ من لە پێشدا ئەو تەئکید دەکەمەو، که ئیسلام تەنها لەو قۆناغە بەرپرسیارە، که بە کردەو میژووی حوکمرانیی، ئیسلامیی بوو، که سەردەمی پیغمبەر (صلی الله علیه وسلم) و چوار خەلیفە راشیدەکانە، هەروەها ئەو ماو کورتە ی حوکمرانیی (عمر بن عبدالعزیز) که بە پینجەمین خەلیفە ی راشید داناو، وە ناوێ ناویش هەندیک لە دەستەلاتدارانی دیکەش، وەك (نورالدین محمود زنگی) و (صلاح الدین الأيوبي) رەحمەتی خایان لێ بێت، هەروەها ژمارەیکیش لە حوکمرانانی (عوسمانیی) ش، که پیاوی باش و ئەهلی تەقوا و پابەند بوون بە شەرعهو، ئیسلام تەنها لەو قۆناغانە بەرپرسیارە، که حوکمرانەکان تییان دا پابەند بوون بە شەرعهو.

- واتە : تەنها لەو قۆناغانە بەرپرسیارە که شەرعهت تیاندان جیه جیکراو؟!

بەلێ، چونکه ئەو حوکمرانانە بە شیوهیهکی شەرعیی چوونەتە سەر کورسی حوکم، بەلام کەسیک بە زۆرداریی خۆی سەپاندبێ و خۆی کردبێتە حوکمران،

ئەو ئىسلام لە کردەوکانی بەرپرستار نیه، هەرچەندە بە ناوی ئىسلامەودیه، بەلام بوختانە بە حوکم و سیاسەتی ئىسلامەود.

ئەجا لێردا دەمەوی ئامارە بۆ مەسەلەیکە بەکەم: کە شەرەزنان (فقهائى) ئىسلام، لە کتیبەکانی سیاسەتی شەرعییدا لە ژێر ناوونیشانی: (حکم المتغلب) یان (حاکمى المتغلب) دا هیناویانە، واتە: حوکمرانی بە زۆرەملی و خۆسەپنەر، جا زانایانی ئىسلام لە بارەى ئەو جۆرە حوکمرانییەود بونەتە دوو بەشەود: هەندیکیان گوتوویانە: حوکمرانیی و ویلايەتەکەى بەسەر موسلمانان دا دروست و ڕەوايە، هەندیکیشیان دەلێن: ئەو جۆرە حوکمرانییە دروست نیه، دیارە من لە گەڵ ئەو ڕایەدام کە دەلێ: دروست نیه، بەلام ئەوانەش، کە دەلێن: دروستە، دەلێن: بە ناچارى دروستە، واتە: شەرعیی نیه و دەیشەرەین، و گوتوویانە: چونکە: (حکم غشوم، خیر من فتنه تدوم) ئەم پەندەیان وەك قاعیدەیکە بەکارهیناود، یانی: حوکمیک کە زۆری تیداوێ و ستم و جەور و خراپەى تیداوێ، باشترە لە ئاشووبینک کە بەردەوام بێ و ئازاودیهک، کە نەپڕیتەود.

بەلام بێگومان هەر کەسێک بە شیوەى شەرعیی نەچوویتە سەر کورسى حوکم، شەرعییەتی نیه، هەر بۆیەش (حسین بن علي بن أبي طالب) خوا لیان رازی بێ، پاشان (زید) ی کورى (علي بن حسين بن علي)، پاشان (محمد) و (ابراهيم) کورانی (عبدالله)، پاشان (عبدالرحمن بن الأشعث) وە .. وە...هتد، لە ستمکارانی ئومەویی و عەباسی، راپەرپون.

هەلبەتە زۆریک لە زانایانی ئىسلامیش، بە تايبەت هەردووک پێشەوای گەورە: (أبو حنیفة) و (مالک) پشتگیریان کردوون و فتاویان بۆ داوون، وە کاتێک پرستاریان لێکراوێ لەو بارەود و پێیان گوتوون: ئیو چۆن فتاوا دەدەن، کە خەلک پشتگیری (زید) بکەن، یان پشتگیری (محمد) و (ابراهيم) ی براى بکەن، کە یەکەمیان دژی (هشام) ئومەویی و، ئەوانی دیکەش دژی (أبو جعفر المنصور) عەباسی راپەرپون؟!!

لە وەلام دا گوتوویانە: (هشام) و (أبو جعفر) هەقیان نیه، وە ویلايەتی شەرعییان بەسەر موسلمانان دا، نیه.

به لئی، هه ره ئه و رایه راسته و به لگهش زۆرن، یه کیان ئه وهیه که خوی په روهرد گار به (ابراهیم - علیه الصلاة والسلام) ده فره مووی:

﴿إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ﴾ (١٢٤)

البقرة: ١٢٤.

واته: من تو ده گێرم به پێشه و باو خه لکی، گوته: ته دی له وه چه که م؟! فره مووی: به لێن و په یمانی من سته مکاران نا گێرته وه.

واته: له وه چه (ذریه) ی تو ش، هه ره که سیک شایسته بی، مافی هوکمرانی هیه، به لام که سیک سته مکار (ظالم) بی، خوی په روهرد گار ده فره مووی: به لێنی من به وه که بیته پێشه وای مسولمانان، نا گێرته وه.

ئنجای یگومان مه سه له ی هه لێژاردنی هوکمران و (بیعه) له گه لدا کردنی، به لگه یه کی دیکه ی پته وه له و باره وه، چونکه په یمان و به یعهت پێدان یانی چی؟! دیاره وشه ی (بیعه) له وشه ی (بیع) وه هاته، یانی وه ک چون تو پاره ده دی به بابایه کی دوو کانداری و ئه ویش که و په لیکت ده داتی، به یعهت پێدان و په یمان به ستن له گه ل بابای هوکمرانیش دا به وشیه و، ئه و به لێن ده دا پابه ندی شه ریعهت بی و داد گه ر بی و، خه لکیش په یمانی ده ده نی فره مان به ربی بۆ بکه ن، ئنجایا (مبايعه) یانی چی؟! سه رجه م زانیانی سیاسه تی شه رعیه ی له باره ی (مبايعه) وه ده لێن: (مبايعه) ئه وه یه که مسولمانان ده ست ده خه نه نیو ده ستی ئه و ده سته لاتداره وه، که شه ریعه تی خویان به سه ردا جیه جی بکات و، به داد گه ربی هوکمران بکات و، ئه وانیشت به قسه ی بکه ن، وه پاشان پێغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) کاتیک که ده فره مووی: (إِذَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ) که له (صحيح البخاري) دا هاته: واته: گوێڕایه لێی بۆ هوکمرانان، ته نها له چاکه دایه، واته: ته گه ر نا شه رعیه ی بی، نابێ به قسه یان بکری، به لکو ده بی ده ستیان بگرن و له دژیان راپه رن.

- ته دی له باره ی (ضمانات) وه چییان گوته؟!

به کورتیه ده لێم: هه رجۆره گره تیه ی (ضمانه) یک له دیموکراسیه ی دا هه بی، ئه وه له ئیسلام دا هه موو ئه وانه به شیوه ی چاکتر هه ن و، جگه له وانه ش شتی دیکه هه یه:

١- یەكەمین زەمانەت (ضمانة) بۆ جێبەجێکردنی سیستمی حوکمرانی ئیسلامیی، بۆ دەست گرتنی دەستەڵاتدار، كە لا نەدات، ئەوێه كە هیچ حاكیمك رەواپەتیی نیه، تاكو میلەت خۆیان هەڵسەبژێرن و پەیمانێ لێكەڵ نەبەستن (لا شرعية بدون انتخاب و بیعة) هەر بۆیه زانایانی ئیسلام و میژوونوسان بە: (أبو بكر، عمر، عثمان، علی) خوا لێیان رازی بێ دەلێن: خەلیفە ی راشید، بەلام لێ دوا ی ئەوانەو پێیان دەلێن: پادشا (ملك).

٢- پاشان ئەو ئیمان و عەقیدەو، مسوڵمانەتیی و عیبادەتە ی، كە مسوڵمانان لەسەری پەرورەدە دەكێن، كە دەبێ مسوڵمان، جگە لێ خوا سەر بۆ كەس نەوی نەكات و، بێجگە لێ ئایینی خوا، هیچ شتێكی دیکە بە بەرنامە نەزانێ و، بێجگە لێ رازی كردنی خوا، مەبەستی شتێكی دیکە نەبێ، ئا ئەو جوړە پەرورەدە ئیمانییه، وا لە هەركام لە خەلك و جەماوەر و حوکمرانان دەكات كە لانیەدات.

٣- فەرمان بە چاكە و نەه ی لە خراپە و قسەگوتنی هەق لێ لای حوکمرانی لادەر (قول الحق عند سلطان جائر) یش كە لە لایەن پیغەمبەری خواوە (صلی اللہ علیہ وسلم) بە گەورەترین جیهاد دانراوە^(١)، دیسان زەمانەتێكی دیکە ی لانیەدانی حوکمرانانە.

٤- لە یەك جیاكردنەوێ دەستەڵاتەكان، (فصل السلطات) لێ كاتێك دا، كە حوکمرانی ئیسلامیی (شوورایی) ش نەبوو، دەستەڵاتەكان هەر لێ یەك جیا بوون، چونكە دەستەڵاتی یاسادانان (السلطة التشريعية) كە لێ زانایان دا خۆی بینووەتەو، چ موحتەهیدان (مجتهدین) و چ موفتییهكان، تەماشای دەكەین، مەگەر تاك و تەرایەك زانای خۆفروش، كە ناوێران: (وعاظ السلاطين) یان

(١) (أفضل الجهاد كلمة حق عند سلطان جائر) رواه أبو داود: ٤٣٤٤، والترمذي: ٢١٧٤، وقال: حديث حسن. عن أبي سعيد الخدري.

وعن أبي عبد الله طارق بن شهاب البجليّ الأحمسيّ أن رجلاً سأل النبيّ (صلی اللہ علیہ وسلم) وقد وضع رجله في الغرّ: أي الجهاد أفصل؟

قال: ((كلمة حق عند سلطان جائر)) رواه النسائي بإسناد صحيح: ٤٢٢٠.

وهك: (أبو حامد الغزالي) به (زانایانی خراپ/ علماء السوء) یان ناو دەنی، ئە گەرنا زانایانی بەرجەستە، بۆ وێنە: هەر چوار سەر مەزەهەبەکان (أبو حنیفە، مالک، شافعی، أحمد) پەحمەتی خویان لەسەر بێ، وه (سفيان الثوري) و (سعيد بن الجبير) و (أبو جعفر الطبري) و (زيد بن علي) و (جعفر الصادق) و (ابن حزم) و (داود الظاهري) که هەموویان زانا و پیشەوای بەرجەستە و گەورە گەورەبوون، ئامادە نەبوون، تەنانت فەتوایەکیش بەدەن بۆ رازی کردنی حوکمپرانیک و، سجنیان هەلبژاردووە و کوژران و ئاوارەییان هەلبژاردووە، بۆ وێنە: (سعيد بن جبیر) شەهید کراوە، (إمام أحمد) فەلاقە کراوە، (إمام شافعي) دەرکراوە، (إمام أبو حنیفە) ئامادە نەبووە بێتە (قاضي القضاة) و سجن کراوە، وه (إمام مالک) دارکاری کراوە، هەموویان دیفاعیان کردووە، که خوا فەرموویەتی و پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی، وه هەولیان داو، که بە موو لاندەدن و، فەتوایەکی غەلەت نەدەن و، لەو پێناوێش دا هەموو باجیکیان داو.

تەنجا لە بواری (السلطة القضائية) دا زۆرجاران خەلیفە پەلکێش کراوە بۆ بەردەم (قاضي) چ لە سەردەمی خەلیفە راشیدەکاندا و، لە پۆژگاری دەستەلاتدارانی (ئومەویی و عەباسیی و عوسمانیی) شدا چەند جارێک پرویداو، که حوکمران کاتێک که کێشەیهکی بوو لە گەڵ کابرایەکی سادە، یان لە گەڵ پیرەژنیکدا، هینراو بۆ لای (قاضي) و ئەویش حوکمی پەوای خۆی داو!

- مامۆستا! دەتوانین بڵێین: ئەگەر دەستەلاتدارێک زۆلمی کردبێ، یاخود خەلیفەیهک زۆلمی کردبێ، لەسەر فەتوایەکی زۆلمی نەکردووە، وه ئەگەر شوێنێکی داگیر کردبێ، وهک زۆل داگیریی کردووە، نهک لەسەر فەتوای زانا و پیشەوایەکی، یان بریارێکی شەریعی بە دەستەتووە بووبێ، ئایا وا نیه؟!

با، وایە هیچ کاتێک ئەو جۆرە حوکمپرانیهی که لە ئەورووپادا بوو، که ئەوان پێی دەلێن: حوکمی خوایی (شیۆکراسیی) که حوکمران خۆی بە سێبەری خوا زانیو، وه پاپاش لە گەڵیدا شەریکە دز بوو، واتە لە گەڵ حوکمران دا،

وێه حوکمران لە یەک کات دا هەم دەستەلاتی یاسادانان (السلطة التشريعية) ی بە دەست بوو، و، خۆی قانونی داناو، هەم دەستەلاتی راپەراندن (السلطة التنفيذية) و خۆی یاساکانی جێبەجێکردو، هەم دەستەلاتی قەزایی (السلطة القضائية) ی بە دەست بوو، خۆشی دادوهریی کردو!!

بەلام لە ئیسلام دا دەستەلاتی قەزایی هەرگیز نەهاتۆتە ژێر دەستەلاتی یاسادانان (السلطة التشريعية) د، کە لە زاناو موحتههیداندا بەرجەسته بوو، بۆیە راستە ئەگەر زولمیکیش کرابێ دەستەلاتی راپەراندن کردوویەتی، لەبەرئەوێ هەمیشە موسولمانان زانیویانە، کە ئەو شتیکی ناشەرعییە، بەردەوام ئەو هەموو شۆرش و راپەرینانە ی هەبوون، لە میژووی ئیسلام و موسولمانان دا، زانیان سەرمەشقیان بوون کە لە بەرانبەر دەستەلاتداراندا هەلگیرسان، هەتا ئەو کاتە ی کە ناو میڤ بوون ئەوێ کە دەستەلاتدار و حوکمرانەکان لابدرێن، لە سۆنگە ی ئەوێ کە زۆر خۆیانیان مەحکەم کردبوو، چونکە سوپایەکی جەرپارێیان هەبوو، بەلێ، زانا و پێشەوایان زانیان، کە راپەرینەکیان بێ سوود دەبێ، و، بۆیان دەرکەوت، کە بێ ئاکام دەبێ، گوتیان: خەلکینە! لەبەرئەوێ کە زیان و خراپە ی زیاتر، رامەپەرن و دروست نیە راپەرن، لەبەرئەوێ مەفسەدە ی زیاتر، ئەک لەبەرئەوێ کە لە ئەسڵدا دروست نیە!

وێه لەکوژایی قسە و باسمان لەبارە ی دیموکراسییەو، دەئیم:

ئیمە هیچ کاتێک لە دیموکراسی ناترسین، بەلکو ئیمە لە دیکتاتۆریی و لە (استبداد) دترسین، لە حوکمی تاکرەوانەو حوکمی فیرعەونایەتی دترسین، ئەگەرنا، ئیمە هیچ باکمان لە دیموکراسی نیە، بە مەرجێک راست بێ، ئەک هەر بایی ئەوێ دیموکراسی بێ، قسە بە خواو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بگوترێ!! هەربایی ئەوێ دیموکراسی بێ، شتی پێچەوانە ی بەها و ئەخلاقی ئیسلامی ئەنجام بدرێ، و، هەر بایی ئەوێ خەلک ئازادیی هەبێ، تاکو قسە بە ئیسلام دگوترێ، و، بە موقەددەساتی موسولمانان دگوترێ!! بەلام رینگا نەدرێ بە خەلک، کە رەخنە بگرێ لە سیستمی حوکم و، لە هەلس و

کەوتی حوکمرانەکان و، لە شیوەی دابەشکردنی مāl و سامان و، لە ڕهوتی سیاسی و لە سیاسەتی دەرەکیی و سیاسەتی نیوخۆ، ئەمانە ھەموویان ھەپام و قەدەغەبن و، تەنھا دیموکراسی و ئازادییەکی ھەویدا کورت بێتەو، کە قسە بە خوا بگوترێ و، قسە بە ئیسلام بگوترێ و، تۆمەتی خراپ بدرێتە پāl مسوڵمانان و لای ئیسلامییەکان!!

بەرپرسی ئێوە شتیکە قبوڵ ناکرێ، ئەگەرنا ئێمە ھەتا زەمینەیی قەوارەییکی ئیسلامییان بۆ دەرەخسێ، سەرپراستە مامەڵە لەگەڵ دیموکراسیدا دەکەین، ھەلبەتە دواییش ھەرباھەند دەبین بە میکانیزمەکانی: ڕاویژ و ھەلبژاردن و، دەستا و دەستی دەستەلات بە ئاشتییانە و، خەڵک بە سەرچاوی ڕەوایەتی (شرعیە) دانان، کە ھەموویان پشت ئەستورن بە لڤگەیی شەرع و عەقل، بۆیەش وادەلێم، تا کو ڕێ لەو گومان و تۆمەتەیی ھەندیک لەناحەزانی تەوژمی ئیسلامیی بگرم، کە دەلێن: ئیسلامییەکان تەنیا وەك ئامراز (وسیلە) مامەڵە لەگەڵ دیموکراسی دا دەکەن و دوایی لێی پاشگەز دەبنەو! بەلام بە تەئکید، جگە لە ئیسلام بەھیچ بەرنامەییکی دیکە ڕازی نین و، ھەوێش دەدەین میللەتە کەمان حوکم و سیستیمیی بەسەرەو. حاکم بێ، کە لەسەر بناغەیی دینەکی بنیات نرابێ.

واتە: وەك چۆن دینەکی ئیسلامە، حوکمەکی ئیسلامیی بێ، کە بە تەئکید ئەو کاتە سەرفرازی دنیاو دواڕۆژ دەبێ، وە ھەموو ئەو لایەنە چاکانەیی، کە لە (دیموکراسی) دا ھەن، وە کاتی خۆی لە (سۆشیالیزم) دا ھەبوون، وە لە ھەر فیکرەو بیرو بەرنامەییکی دیکە دا ھەن، لە (ئیسلام) ی ئێمە دا بە شیوەی چاکتر ھەن، وە ئاشکرایە پیش ئەوێ ئەوانە پەیداش ببن ئیسلام ھەبوو.

وہ ئێمە لەبۆاری ئیدارەو، ھیچ پەرچ و ڕێگەیکمان لە بەردەم دانێ، کە لە ھەر کەسیک سوود وەرەگێن و، لە ھەر سیستیمیک بەھەرەمەند بین، وەك چۆن (عومەری کۆری خەططاب) خوا لێی ڕازی بێ، لە سەردەمی خۆی دا، کاتیک کە خەلیفەیی مسوڵمانان بوو، لە ڕووی ئیدارییەو سوودی بینی لە سیستیمی حوکمرانیی (فارس و ڕۆم) بۆ ئەوێ، کە سیستیمی حوکمرانیی ئیسلامیی گەشە پێ بدا: دیوانی (جند) وە دیوانی (خراج) و دیوانی (زکاة) و ئەوانەیی

خوای پره‌وردگار پاداشتی نیویش بداته‌وهو، عاقیبه‌تی هه‌موو لایه‌کمان خیر بکات.

بەرھەمەکانی دانەر

تێبینی: بە پێی ریزبەندی کاتی چاپکراوەکان، ریزکراون.

- ١- پوختەپەك دەربارەى ئىسلام. چاپى ١/١٩٨٤، چاپى ٢/ ٢٠٠٦.
- ٢- دەبەرێك راجوونی ئىسلام و رێچەكان. چاپى ١/١٩٨٥، چاپى ٣/ ٢٠٠٦.
- ٣- یادى خوا، گەرنەگى یادى خوا لە ژيانى مەروەف دا. چاپى ١/ ١٩٨٧
- ٤- كۆمەڵى خوا. چاپى ١/ ١٩٨٨
- ٥- پێشمەرگەى ئىسلام، یان مەسولمانى موحامەد كێشەوچۆنە؟ چاپى ١/١٩٨٨، چاپى ٣/ ٢٠٠١.
- ٦- دەردو دەرمانى بزووئەنەوى ئىسلامى. چاپى ١/ ١٩٨٩
- ٧- رێگای صالح بوون و بەرەو خوا چوون. چاپى ١/١٩٩٠، چاپى ٥/ ٢٠١٢. تێبینی: وەرگێردراوە بۆ زمانى عەرەبى و فارسى.
- ٨- كوردستان بۆ وێران بوو و چۆن ئاوەدان دەیتەوه؟! چاپى ١/ ١٩٨٩
- ٩- حوكمى گەڕانەوه ژێر نیرى طاغوت. چاپى ١/ ١٩٩٠، چاپى ٢/ ٢٠٠٥
- ١٠- سۆزى نەتەوايەتى و بیرى ناسیۆنالیزم لە تەرازووى ئىسلامدا. چاپى ١/١٩٩٠، چاپى ٣/ ٢٠٠٥.
- ١١- چارەسەرى كێشەى كورد لە نیوان ئیمان و پەرلەمان دا. چاپى ١/ ١٩٩٢
- ١٢- بزووئەنەوى ئىسلامى لە دوورپانى مان و نەمان دا. چاپى ١/ ١٩٩٣

- ١٣- بزوتنەوێ ئیسلامیی و ئایندەییەکی گەش و پوون. چاپی ١ / ١٩٩٥
- ١٤- پڕۆژەیی بەرنامەیی فیکریی کاری ئیسلامیی. چاپی ١ / ١٩٩٦
- ١٥- چەند پڕۆژەییەکی بۆ ئیسلامییەکانی کوردستان. چاپی ١ / ١٩٩٦
- ١٦- ئیسلام و کێشە هەنووکەییەکان. چاپی ١ / ١٩٩٨
- ١٧- با وریا بین! دارووخانی ڕەوشت کۆمەڵگاکەمان بەرەو هەڵدێڕ دەبات. چاپی ١ / ١٩٩٩، چاپی ٢ / ٢٠٠٧.
- ١٨- مەوسووعەیی: خواپەرستی ئیسلامیی ١-٤. چاپی ١ / ٢٠٠٠، چاپی ٢ / ٢٠٠٩.
- ١٩- گەڕانەوێ بۆ لای خوا "عز و جل". چاپی ١ / ٢٠٠١، چاپی ٥ / ٢٠١٠.
- ٢٠- زانایانی ئیسلام کێن و چۆن؟! چاپی ١ / ٢٠٠٢، چاپی ٣ / ٢٠١١
تێبینی: بۆ زمانی عەرەبی و ڕەگێڕاوە.
- ٢١- بنچینە گەڕانەکانی هەڵس و کەوتی شەرعییانە و ژیرانە لە گەڵ وردە بابەتە خێلافییەکاندا. چاپی ١ / ١٩٩٩.
- تێبینی: بۆ زمانی عەرەبی و ڕەگێڕاوە.
- ٢٢- مەزگەوتەکانی کوردستان لە نێوان ئاوەدانکردنەوە و ژیان کردن دا. چاپی ١ / ٢٠٠٠
- ٢٣- تاقیکردنەوەی خوا بۆ بەندەکانی چی یەو چۆنە؟ چاپی ١ / ٢٠٠١، چاپی ٢ / ٢٠١٢.
- ٢٤- بنەما شەرعییەکان و هێڵە گشتییەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی. چاپی ١ / ٢٠٠١، چاپی ٣ / ٢٠١٤
- تێبینی: وەرگێڕاوەتە سەر زمانی عەرەبی.
- ٢٥- کۆمەڵی ئیسلامیی: ئامانج و هەڵوێستەکانی. چاپی ١ / ٢٠٠١.
- ٢٦- ئافەرەتی مەسئولمانی کورد مافە شەرعییەکانی و ئەرکە گەڕانەکانی. چاپی ١ / ٢٠٠٣.

- ٢٧- مەوسووعەي: ئافرەت و خێزان لە سایەي شەریعەتدا، بەرگی یەكەم چاپی ٢٠٠٢/١، بەرگی ٢١ چاپی ٢٠١٣/٣
- ٢٨- چەند مەسەلەيەکی باوی سەردەم. چاپی ٢٠٠٢/١، چاپی ٢٠١٦/٦
تێبینی: وەرگێڕاوەتە سەر زمانی عەرەبی و تورکی و فارسی.
- ٢٩- چەند رېپرونییەك بۆ خوشك و برایانمان لە هەندەران. چاپی ٢٠٠٢/١
- ٣٠- سنوورە قەدەغەكان مەشكێنن! (چاوپێكەوتنی دكتۆرحسین محمد عزیز).
چاپی ٢٠٠١/١، چاپی ٢٠٠٣/٢
- ٣١- چۆن هەڵس و كەوت لە گەڵا خەلكی دا بكەین؟! چاپی ٢٠٠٢/١
تێبینی: وەرگێڕاوەتە سەر زمانی عەرەبی.
- ٣٢- شەهید كێه و چ پلەوپایەيەكی هەیه ؟! چاپی ٢٠٠٢/١
- ٣٣- جیهاد لە رېی خواداو چەند سەرنج و ئاگادارییەك. چاپی ٢٠٠٢/١
- ٣٤- بۆئەوێ لەسەر جیهادكردنمان قەرزدار نەبینەو! چاپی ٢٠٠٢/١
- ٣٥- جیهاد لە رېی خوادا چی یەو بۆچی دەكری و چۆن دەكری؟ چاپی ٢٠٠٢/١.
- ٣٦- ئەشكەنجەو زیندان (چاوپێكەوتنی هاوژین عومەر). چاپی ٢٠٠٥/١،
چاپی ٢٠٠٩/٣ .
- تێبینی: وەرگێڕاوەتە سەر زمانی عەرەبی، هەروەها دوو تەرجەمەي فارسی كراوەو چاپ و بڵاوكراوەتەو، هەروەها بۆ زمانی ئینگلیزیش وەرگێڕاوەو چاپە.
- ٣٧- كارو پرۆژەي ئیسلامییمان (وتاری كۆنگرەي یەكەمی كۆمەڵی ئیسلامی) چاپی ٢٠٠٥/١، چاپی ٢٠٠٦/٢.
- ٣٨- ئیسلام و مۆسولمانەتیی و کاری ئیسلامی، لەبەر پۆشنایی قورئان و سوننەتدا. چاپی ٢٠٠٦/١ .
- ٣٩- مەوسووعەي: ئیمان و عەقیدەي ئیسلامی ١-٦، چاپی ٢٠٠٦/١-٢٠٠٨، چاپی ٢٠١٦/٢.

٤٠- تەوژمى ئىسلامىي و عەلمانىي و خالە ھاوبەش و جياوازەکانيان، چاپى ٢٠٠٨/١، چاپى ٢٠١٥/٣.

تېيىنى: زۆربەي بە (٢٤) ئالْقە لە ھەفتەنامەي (ھاوولاتی) و ئەوھي دیکەش بە (٩) ئالْقە لە ھەفتەنامەي (ئاوژنە) دا بلاقراوھتەوھ.

٤١- گەنجەکانمان لە نیوان پەسەنايەتيي و لاسايي کردنەوھدا، چاپى ٢٠٠٦/١. تېيىنى: بۆ زمانى فارسىيش وەرگيرپراوھ.

٤٢- بەدوورخستەوھي ئافرەت لە ئىسلام چ زيانئک دەکەين؟، چاپى ٢٠٠٧/١.

٤٣- سىياسەتي ئىسلامىي و چەند پروونکردنەوھيەك، چاپى ٢٠٠٧/١.

٤٤- چۆنەتي بوونە پيشەنگ و بنياتناني بنکەي جەماوهرىي، چاپى ٢٠٠٧/١.

٤٥- چەند بنەمايەكى گرنگي وتاريژي، چاپى ٢٠٠٦/١. تېيىنى: بۆ فارسىيش وەرگيرپراوھ.

٤٦- قوتابيانى زانيارى شەرعىي و چەند سەرنج و پينمايەك، چاپى ٢٠٠٧/١.

٤٧- خوو پەوشتى بەرزو پەسند سەنگي مەحەكى مسولمانەتييە، چاپى ٢٠٠٧/١.

٤٨- بانگەواز بۆ لاى خوا، چاپى ٢٠٠٧/١.

٤٩- قوتابيان لەم ھەل و مەرجەدا، پيوستە چۆن بن و چى بکەن؟!، چاپى ٢٠٠٨/١.

٥٠- خواناسي، ئايين، ئيمان، چاپى ٢٠٠٢/١، چاپى ٢٠٠٩/٢.

٥١- واقيعى ھەريمى کوردستان، ديدئکى ئىسلامييانە، چاپى ٢٠٠٨/١.

٥٢- چەند بابەتيکى ھونەري لەبەر پوشتايي قورئان و سوننەتدا، چاپى ٢٠٠٨/١، چاپى ٢٠١٥/٢.

تېيىنى: بۆ زمانى فارسىيش تەرجەمە کراوھ.

٥٣- با لەخزمەت قورئانداين، {کۆي ھەردووک کتيي: (چۆن باشتەر لەقورئان

بەھرەمەند دەبين؟) وە (ئەركى سەرشانمان بەرانبەر بەقورئان)ە، چاپى ۲۰۰۸/۱ و ۲۰۱۱، چاپى ۲۰۱۵/۲

۵۴- سۈرۈشت و پاىەكانى خىزان و مەسەلەى چەند ژنىى لە تەرازووى شەرع و عەقۇدا، چاپى ۲۰۰۹/۱.

تېببىنى: ئەم نامىلكەيە بە(۱۴) ئالقه لە پوژنامەى (پوژنامە)دا بلاوكرائەتەو.

۵۵- پوختەى ژياننامەى پيغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم)، چاپى ۲۰۰۹/۱، چاپى ۲۰۱۳/۳.

۵۶- چەند بابەتئىكى سىياسى ھاوچەرخ لەبەر روژشايى عەقۇل و وەحييدا، چاپى ۲۰۱۰/۱.

۵۷- وتارى كۆنگرەى دووهمى كۆمەلى ئىسلامىي ۲۰۱۰.

۵۸- گەنج لە پرسە ھەنووكەيىەكاندا (چاوپيەكەوتنى ناجيح ھەمە فەرەج)، چاپى ۲۰۱۰.

۵۹- كارى ئىسلامىي و رەواندەوہى چەند تەم و مژيەك، چاپى ۲۰۱۱/۱.

۶۰- ھوكمى لە ئىسلام ھەلگەپرانەوہو ھەلسەنگاندنيەك، چاپى ۲۰۱۱/۱.

۶۱- چەند بنەمايەكى گرنگى مال و سامان بەخشين لەپيى خوادا، چاپى ۲۰۱۳/۱.

۶۲- خاتوون مەلاژن: ئافرەتئىكى ھەلگەوتوو و ھاوسەريەكى ناوازە. چاپى ۲۰۱۲/۱.

۶۳- رەوہندى كورد لە ھەندەران و ئەركى سەرشانى. چاپى ۲۰۱۲/۱.

۶۴- مەلاى گەورە كۆيەو تەفسيرەكەى و چەند سەرنجئەك، چاپى ۲۰۱۱/۱.

۶۵- ھەلسەنگاندنيەك لەبارەى: ھەبوون و نەبوونى نەسخ لە قورئاندا، چاپى ۲۰۱۲/۱.

۶۶- يادو بۆنەو جەژنەكان و ھەلسەنگاندنيەك، چاپى ۲۰۱۲/۱.

۶۷- رەونكردەوہى بنەما شەرعىيەكان و ھيئەلە گشتيەكانى كۆمەلى ئىسلامىي، چاپى ۲۰۱۲/۱، چاپى ۲۰۱۴/۳.

- ٦٨- مەوسووعەي: ئىسلام و دەولەتداريى: ١-٤، چاپى ٢٠١٤-٢٠١٦.
- ٦٩- تەرجمەي عەقيدەي طەحاوي، چاپى ٢٠١٤/١.
- ٧٠- تەفسيري قورئاني بەرزو بەپيژ، بەرگي يەكەم: سوورەتەكانى: (الفاتحة) و (البقرة)، چاپى ٢٠١٢/١.
- ٧١- تەفسيري قورئاني بەرزو بەپيژ، بەرگي دووهم، سوورەتي: (آل عمران)، چاپى ٢٠١٢/١.
- ٧٢- تەفسيري قورئاني بەرزو بەپيژ، بەرگي سێهەم: سوورەتي: (النساء)، چاپى ٢٠١٣/١.
- ٧٣- تەفسيري قورئاني بەرزو بەپيژ، بەرگي چوارەم: سوورەتي: (المائدة)، چاپى ٢٠١٤/١.
- ٧٤- تەفسيري قورئاني بەرزو بەپيژ، بەرگي پێنجەم: سوورەتي: (الأنعام)، چاپى ٢٠١٥/١.
- ٧٥- تەفسيري قورئاني بەرزو بەپيژ، بەرگي شەشەم: سوورەتي: (الأعراف)، چاپى ٢٠١٦/١.
- ٧٦- تەفسيري قورئاني بەرزو بەپيژ، بەرگي حەوتەم: سوورەتي: (الأنفال)، چاپى ٢٠١٦/١.
- ٧٧- هەلۆەشاندنەوي بيروپاو رەفتارە پەرگيرانەكانى رېكخراوى (داعش)، چاپى ٢٠١٤/١.
- ٧٨- با هەلۆە لادانى پەرگيران، بەرانبەر بەئىسلام نەمانخاتە دوودليى و گومان، چاپى ٢٠١٥/١.
- ٧٩- پەرگيريى: هۆكارەكانى، شوێنەوارەكانى، چارەسەري، چاپى ٢٠١٥/١.
- ٨٠- رپوونكردنەوي عەقيدەي طەحاوي، چاپى يەكەم/٢٠١٥.

٨١- سوننەتی پیغمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) لەنیوان تیپەراندن و بەزایەداندا، چاپی ٢٠١٥/١.

٨٢- چەند مەلۆیەك لەخەرمانی تەمەنم، چاپی ٢٠١٥/١.

٨٣- بینینی خۆی بەرزو مەزن لەدنیاو دواڕۆژدا، چاپی ٢٠١٥/١.

٨٤- گیانی ژیان، چاپی ٢٠١٥/١.

٨٥- چاوپێداگیرانەویەکی بارودۆخی نیوخۆمان و واقعیی دەرەکییمان (وتاری کۆنگرەیی سییەمی کۆمەڵی ئیسلامیی)، ٢٠١٥/٥/٣٠.

٨٦- مەوسووعە: ڕوشت و ئاکاری ئیسلامیی لەبەر ڕۆشنایی قورئان و سوننەتدا.

٨٧- دیبەیتی سأل: سیکۆلاریزم و دیموکراسیی لەکوردستاندا، چاپی ٢٠١٦/١.

٨٨- ڕوانینیکی ئیسلامییانە بۆ واقعیی ھەرێم، گرفت و چارەسەر.

کۆتییە ەمرەبییەکان:

موسوعة: الإسلام كما يتجلى في كتاب الله.

کە لەچاپی یەكەمدا (٨) بەرگەو، لەچاپی دووھمدا (١٢) کۆتییە دەبی، بەم شیوہیە:

٨٩- الكتاب الأول: الإسلام: معرفة صحيحة بالخالق والخلق.

٩٠- الكتاب الثاني: تعريف الإيمان.

٩١- الكتاب الثالث: الإيمان بالله تعالى: الخالق الرب المالك الإله...

٩٢- الكتاب الرابع: الإيمان بالملائكة وبالجن.

٩٣- الكتاب الخامس: الإيمان بكتب الله الحكيم.

٩٤- الكتاب السادس: القرآن العظيم.

٩٥- الكتاب السابع: الإيمان برسول الله وأنبيائه الكرام.

- ٩٦- الكتاب الثامن: خاتم النبيين محمد (صلى الله عليه وسلم): موجز سيرته وبراہین نبوتہ.
- ٩٧- الكتاب التاسع: إهداء الإنسان بهدى الله، أو الإلتزام الفردي بشريعة الله.
- ٩٨- الكتاب العاشر: إلتزام المجتمع بشريعة الله تعالى.
- ٩٩- الكتاب الحادي عشر: تطبيق المجتمع للشريعة و معالم الدولة في الإسلام.
- ١٠٠- الكتاب الثاني عشر: الإسلام نظرة سديدة تجاه الناس وتعامل صحيح معهم.
- ١٠١- نقض فكرة التطرف. ط ٢٠١٦.
- ١٠٢- ضيف و قضية (مقابلة مع قناة العربية)، ط ٢٠٠٦.
- ١٠٣- حوار خاص (مقابلة مع قناة العالم)، ط ٢٠٠٦.

ئەو كتيپانەي لەژێر چاپن:

- ١٠٤- ته فیسری قورئانی بهرزو به پیز، بهرگی هه شتم: سوپورتی: (التوبة).
١٠٥- قهیرانه نیوخوی و دهره کییه کانی ههریمی کوردستان (پانیلی ئه نیستیوتی
رپۆزهلانی نیوهراس)، ٢٠١٤/١١/٦.
١٠٦- کلتمان مोजتان حول مایجری علی الساحة العراقية، (٢٠١٤ و ٢٠١٥).

نۆۋەرۈك

- پېشەكى چاپى شەشەم..... ۵
پېشكەشە..... ۸
پېشەكى چاپى پېنجەم..... ۹
ئەم زنجىرەيە بۆ؟!..... ۱۲
سئ ئاگادارىي:..... ۱۸

ئالغەي يەكەم..... ۱۹

- بەنەمايەكانى تەبايى و پېكەۋەژيان لە قورئانى بەرپىزدا..... ۱۹
رې خوشکردن..... ۲۱
۱- خوا سبحانە و تعالى تەنيا خۆي بەدېھپنەر و پەرۋەردگار و خواھەنى
جېھانەكانە:..... ۲۴
۲- مروققايەتېي ھەمووى ھى خىزائىكە:..... ۲۶
۳- ھەموو بەشەر بۆيەك حېكمەت دروستكراون، كە پەرستى خواي بەرزە:..... ۲۹
۴- ژيانى دنيا جىگاي تاقىكرانەۋەيە، نەك پاداشت و سزا:..... ۳۰
۵- خواي كاربەجى بەويستى خۆي، خەلكى بۆ خواھەنانى برۋا و خواھەنانى كوفر
دابەشكردو:..... ۳۳
۶- خوا سبحانە و تعالى پاداشتى ئيمان و چاكە و سزاي كوفر و سەرپىچىي خستوتە
پۆژى دوايى يەۋە:..... ۳۵
۷- مروقق لەلاي خواي بەرز و مەزن بەرز و رېز لىگىراۋە:..... ۳۷

- ٨- هەموو پێغەمبەرەکان علیهم السلام بۆ چەسپاندنی دادگەری هاتوون: ٤١
- ٩- تۆبزی کردن و ناچارکردن نیه لەبوارى بیرورا و دیندارییەدا: ٤٣
- ١٠- بناغەى مامەلەى مسوڵمانان لەگەڵ ئەوانى دیکەدا، ئاشتییه: ٤٦
- ١١- چاکەکاری، بناغەى هەلس وکەوتیمسوڵمانانە لەگەڵ نامسوڵمانان دا: ... ٤٩
- ١٢- هاوکاری و دەستبارگرتن لەگەڵ هەركەسیك دا، کە بۆ هیئانەدى بەرژەوهەندییه گشتییهکان و ئامانجە هاوبەشەکان تێدەکووش: ٥٣
- ١٣- ئیسلام تاکە ئایینی پەسندکراوی لای خۆی بەرزە بۆ تیکرای بەشەر، بۆیه دەبن سێبەرەکەى هەموو خەلکی بگریتهوه: ٥٦
- ١٤- خۆای بەرز و مەزن پەوانەکراوی هەرە مەزنى خۆی و پێغەمبەرى کۆتایی خۆی، بەرەحمەت بۆ هەموو جیهانیان ناردوه: ٥٩
- ١٥- هیئانەدى حەوت بەرژەوهەندییه گەورەکان بۆسەرجهەم هاوولاتیان: ٦١
- ١- پاراستنى ئایین (حفظ الدن): ٦١
- ٢- پاراستنى ژيان (حفظ الحیاة): ٦١
- ٣- سەلامەتیی و پاراستنى عەقل و هووش (سلامة وصيانة العقل): ٦٢
- ٤- سەلامەتیی و پاراستنى وهچە (سلامة النسل وصونه): ٦٣
- ٥- پاراستنى هیمنیی و ئاسایش (حفظ الأمن): ٦٣
- ٦- پاراستنى ئابروو (صيانة العرض): ٦٤
- ٧- پاراستنى مال و سامانى خەلك (حفظ أموال الناس وممتلكاتهم): ٦٥
- بنچینهیهکی کۆکەرەوه: ٦٧

ئالقهی دووهم..... ٦٩

- ٦٩- مافەکانی مرووف لەنیوان ئیسلام و روژئاوادا ٦٩
- ئەم ئالقهیه ٧١
- دەستپێک ٧٢
- بەشی یەكەم: مافەکانی مرووف لەپروانگەى روژئاواوه ٧٥

- باسی یە کەم: سەرنجێکی میژوویی لەبارە ی جوولانەوێ داواکردنی مافەکانی
 مڕۆڤەو:..... ٧٧
- باسی دووهم: چەند تێبینیەك لەسەر رەوتی جوولانەوێ مافی مڕۆڤ و،
 جەوھەری مافەکانی مڕۆڤ، بەتێگەیشتنی رۆژئاواییانە..... ٨٣
- بەشی دووهم: مڕۆڤ و ئەرك و مافەکانی لەئێسلام دا..... ٨٩
- باسی یە کەم:- بنەمایەکانی ئەرك و مافەکانی مڕۆڤ لەئێسلام دا..... ٩١
- بناغە ی ئەرك و مافەکانی مڕۆڤ لەئێسلامدا..... ١٠٠
- بنەمای یە کەم: تەنیا خوا -جل جلاله- بەدیھێنەر و پەرورەدگار و خواوێنی
 ھەموو شتێكە:..... ١٠٠
- بنەمای دووهم: ئینسان درووستکراویکی ناوازی ھەلێژاردە یە و، بەجێنشینی
 خوا دانراو لەسەر زەوی:..... ١٠١
- ١- ئینسان بەندە ی خوا یە:..... ١٠١
- ٢- ئینسان جێنیشین (خليفة) ی خوا یە:..... ١٠٢
- ٣- خۆی پەرورەدگار ئینسانی بەشیوێ یەکی تایبەت خولقاندووە و لەرۆوخی
 تایبەتی خۆی فووی بەبەردا کردووە:..... ١٠٣
- ٤- خوا - جل جلاله - بەفریشتەکانی فەرموو: سەجەدی رێزگرتن بۆ ئادەم
 بەرن و، سەجەدیان بردووە:..... ١٠٤
- ٥- خۆی پەرورەدگار سپاردە یەك، كە بەئاسمانەكان و زەوی و شاخەكان
 ھەلێگراو، بەمڕۆڤی سپاردووە و ئەویش ھەلێگرتووە:..... ١٠٤
- ٦- خۆی پەرورەدگار ئاوەدانکردنەوێ زەوی بەئینسان سپاردووە:..... ١٠٥
- ٧- خوا ھەرچی لەئاسمانەكان و زەویدا یە، بۆ مڕۆڤی پام کردووە:..... ١٠٥
- ٨- خوا رێزی لەوێ چە ی ئادەم گرتووە و، لەوشکانی و دەریادا ھەلێگرتوون و، بەسەر
 زۆر لە دروستکراوێ کانییدا ھەلێژاردوون:..... ١٠٦
- ٩- خوا مڕۆڤی لەباشترین شیوێ و پێکھاتەدا دروستکردووە:..... ١٠٧
- ١٠- خوا مڕۆڤی ئازاد و سەرپشك کردووە لەئێوان ئیمان ھێنان و کافر بوون دا:..... ١٠٧
- بنەمای سێیەم: یە کسانێ مڕۆڤەكان لەماددە و لەسروشت و لەمافەکانیان دا:..... ١٠٨

- باسی دووهم: ئەرك و مافە بنەرەتییه كانی ئینسان لە ئیسلامدا ١١٠
- یەك: دا بین كردنی ژیا نیکی ئازادانە: ١١٠
- دوو: مسوگەر كردن و پاراستنی هەوت (٧) ئامانجە مەزنەكە (تضمین و حماية المقاصد السبع العظيمة): ١٢٤
- ١- پاراستنی ئایین (حفظ الدين): ١٢٥
- ٢- پاراستنی ژین (حفظ الحياة): ١٢٥
- ٣- پاراستنی وه چه (حفظ النسل): ١٢٦
- ٤- پاراستنی ئا پروو (حفظ العرض): ١٢٦
- ٥- پاراستنی ئاسایش (حفظ الأمن): ١٢٧
- ٦- پاراستنی عه قـلـ (حفظ العقل): ١٢٨
- ٧- پاراستنی مـالـ و سامان (حفظ المال): ١٢٨
- سـی: مافە شەخسـی و تایبەتییه كان. ١٣٠
- چـوار: مافە ئابوورییه كان: ١٣٢
- پـینـج: مافە كۆمەڵایه تییه كان: ١٣٣
- شەش: مافە سیاسیییه كان: ١٣٤
- الإعلان العالمي لحقوق الإنسان (جـارنامەى جیهانیى بۆ مافەكانى مـروـفـ) ١٣٨
- إعلان القاهرة حول حقوق الإنسان في الإسلام (رـاگەیاندرای قاهره بۆ مافەكانى مـروـفـ له ئیسلامدا) ١٤٣

ئالقهی سییه م..... ١٥١

- تیرۆرو تۆقاندن له تەرازووی شەریعه تدا..... ١٥١
- ئەم ئالقهیه ١٥٣
- رێ خۆشکردن..... ١٥٤
- بەشی یەكەم: پیناسەى تیرۆر ١٥٧
- ئەو وشەیه كەى پەیدا بووه؟! ١٦١

- بەشی دووهم: نێوەڕۆکی تیرۆر، دیاردەیهکی جیهانی و گشتیی و لە
 مێژینهیه ١٦٣
 بەشی سییهم: تیرۆر و تۆقاندن لەنیوان مسوڵمانان و نامسوڵماناندا ١٧٧
 بەشی چوارهم: تیرۆر لەشەریعتدا جێی نابێتەوه ١٩٥
 یەكەم: حیکمەتی ژيانی دنیا: ١٩٧
 دووهم: فیطرەت و سروشتی ئینسان: ١٩٨
 سییهم: نێوەڕۆک و سروشتی ئیسلام: ١٩٨
 ١- قووناغی بانگەواز: ١٩٩
 ٢- لە حالەت و قووناغی دەولەتیشدا: ١٩٩
 پێغەمبەری خوا چۆن چۆنی کۆمەلگا و دەولەتی ئیسلامیی بنیاتنا؟! ٢٠٥
 قووناغی یەكەم: ٢٠٩
 قووناغی دووهم: ٢١٠
 قووناغی سییهم: ٢١١
 بەشی پێنجەم: وەلامدانەوهی سێ ئیشکال و پرسیار ٢١٥
 یەكەم: مەسەلە ی جەنگ و جیهاد: ٢١٧
 دووهم: مەسەلە ی ئیغتیال (پەنھانکۆژی): ٢٢٣
 سییهم: مەسەلە ی کوشتنی خەلکی بێ دیفاع و لاشەر: ٢٢٥

ئالقهی چوارەم..... ٢٢٩

- جیهانگیریی رۆژئاوا و جیهانیتیی ئیسلام ٢٢٩
 ئەم ئالقهیه ٢٣١
 رێی خوشکردن ٢٣٢
 بەشی یەكەم: پێناسە و سەرگوزشتە و ئامانج و بەرھەم و شوێنەوارەکانی جیهانگیریی
 (عەولەمە) ٢٣٥
 ١- پێناسە ی جیهانگیریی: ٢٣٧
 ٢- ئامانج و مەبەستی جیهانگیریی: ٢٤٠

- ٣- پاساو و بیانووێ جیهانگیری:..... ٢٤٦
- ٤- بەرهەم و شوێنەواره کانی جیهانگیری:..... ٢٤٨
- یەك: لەرووی سیاسییەوه:..... ٢٤٩
- دوو: لەبۆاری ئابوورییەوه:..... ٢٥٣
- سێ: لەرووی کۆمەڵایەتیەوه، بەتایبەت لە بۆاری خێزان دا:..... ٢٥٦
- چوار: لەرووی فیکری و فەرھەنگییەوه:..... ٢٦٠
- بەشی دووھەم: جیهانیتیی ئیسلام..... ٢٦٧
- پنج بھەمە بھەرەتی جیهانیتیی ئیسلام..... ٢٧٣
- بەشی سێھەم: بەراوردێک لەنێوان جیهانگیری رۆژئاوا و جیهانیتیی ئیسلامدا..... ٢٧٩
- ((ذوالقرنین)) وێنەکی گەشی جیهانیتیی..... ٢٨٣
- ((فیرعەون)) ھوونەکی دزیوی جیهانگیری..... ٢٨٦
- بەشی چوارھەم: ھەلۆیست وەرگرتنی راست و دروست لەبەرانبەر جیهانگیریدا..... ٢٨٩

٢٩٣..... ئالقەھ ی پێنجەم

- سیکۆلاریزم (عەلمانییەت) سەرئێخێکی واقیعییانە و ھەڵسەنگاندنێکی شەرعییانە..... ٢٩٣
- ئەم ئالقەھ..... ٢٩٥
- پێ خۆشکردن..... ٢٩٦
- بەشی یەكەم: پێناسەی سیکۆلاریزم (عەلمانییەت)..... ٢٩٩
- بەشی دووھەم: (سیکۆلاریزم) کە و لەکوێ و چۆن و بۆچی سەری ھەڵدا؟!..... ٣٠٥
- ئەو شتانە کێسا لە ئایینی مەسیحیی دا دایھێنان؟!..... ٣٢٠
- ١- دروستکردنی چین (طبقة)ی (کەھەنووت): واتە پیاوانی ئایینی (ئەکلیرۆس)..... ٣٢٠
- ٢- لادانی کێسا لەرووی ڕووحییەوه:..... ٣٢٤
- أ- گۆشە نشینی (الرهبانية):..... ٣٢٤
- ب- قوربانیی پیرۆز:..... ٣٢٥
- ج- پەیکەرتاشیی و بت دروستکردن:..... ٣٢٥
- د- داھێنانی پسوولە ی لێخۆشبوون:..... ٣٢٦

- ٣- لادانی کلێسا لە پرووی سیاسییەوه: ٣٢٧
- ٤- لادانی کلێسا لە پرووی ئابوورییەوه: ٣٢٨
- بەشی سێیەم: بەرھەم و شوێنەواری سیکۆلاریزم، لە ژيان و گوزەرانی خەلکی خۆرئاوادا. ٣٣١
- ١- لە پرووی فیکری و پرووچیەوه: ٣٣٤
- ٢- لە پرووی حوکم و سیاسەتەوه: ٣٣٥
- ٣- لە پرووی ئابوورییەوه: ٣٣٦
- ٤- لە پرووی کۆمەڵایەتیەوه: ٣٣٩
- ٥- لە پرووی زانستیەوه: ٣٣٩
- بەشی چوارەم: ئایا بوونی سیکۆلاریزم لە نێو خەلکیکی مسوڵماندا، پاساوی هەیه؟ ٣٤١
- سێ پاستی گرنگ. ٣٥٢
- یەكەم: با لە لاسایی کردنەوه وریایین: .. ٣٥٢
- دووهم: با پەند لە غەیری خۆمان -عەرەب و تورک و فارس- وەرگیرین: ٣٥٤
- سێیەم: عەمانییەت لە ئیسلام دا جێی ناییتەوه: ٣٥٦

ئالقهی شه شه م..... ٣٥٩

- دیموکراسی لە بەر تیشکی عەقل و شەرع دا. ٣٥٩
- ئەم ئالقهیە ٣٦١
- پێی خۆشکردن ٣٦٢
- تەوهری یەكەم: پێناسە و بنەماکانی دیموکراسی. ٣٦٥
- ١- بەلا دەستی گەل (حاکمیه الشعب): ٣٦٧
- ٢- سەروری یاسا (سیاده القانون): ٣٦٨
- ٣- مافەکانی مەرۆف و ئازادیە گشتیەکان ٣٦٨
- (حقوق الإنسان والحريات العامه): ٣٦٨
- ٤- لەیهك جیاکردنەوهی دستەلاتەکان (الفصل بين السلطات): ٣٦٩

- تەوهری دووهم: دیموکراسی که ی و چۆن سەری هەلدا؟ ۳۷۱
- ا- مافی مأل گواستنەو: ۳۸۰
- ب- مافی ئیشکردن: ۳۸۰
- ج- مافی فێربوون (حق التعلّم): ۳۸۱
- د- مافی سیاسی: ۳۸۲
- ه- زەمانەتی دادوهری: ۳۸۳
- تەوهری سییه: دیموکراسی له تەرازووی عهقل و واقع دا ۳۸۵
- بنه‌مای یه‌که‌م: بالاده‌ستی گهل (حاکمیه الشعب): ۳۸۷
- بنه‌مای دووهم: سەروهری یاسا (سیاده القانون): ۳۹۰
- بنه‌مای سییه: مافه‌کانی مروّف و ئازادییه گشتیه‌کان: ۳۹۰
- بنه‌مای چوارهم: له‌یه‌ك جیاکردنه‌وی ده‌ستەلاته‌کان: ۳۹۱
- تەوهری چوارهم: هەلسه‌نگاندنی دیموکراسی له‌بەر پۆشنایی شەریعت دا ۳۹۳
- بنه‌مای یه‌که‌م: بالاده‌ستی گهل (حاکمیه الشعب): ۳۹۵
- بنه‌مای دووهم: سەروهری یاسا (سیاده القانون): ۴۰۵
- بنه‌مای سییه: مافه‌کانی مروّف و ئازادییه گشتیه‌کان: ۴۰۷
- ۱- دیاری کردنی میکانیزم بۆ چۆنییه‌تی دابین کردنی ماف و ئازادییه‌کان: ۴۰۷
- ۲- دانانی پشتیوانه (ضمانه‌ی) جوړاو جوړ، بۆ پارێزران و جیه‌جی کردنیان: ۴۰۷
- ۳- دیاری کردنی چوارچۆیه‌ی بۆماف و ئازادییه‌کان: ۴۰۹
- بنه‌مای چوارهم: له‌یه‌ك جیاکردنه‌وی ده‌ستەلاته‌کان: ۴۱۲
- تەوهری پینجه‌م: ئەنجام گیریی ۴۱۵
- یه‌که‌م: هەلسه‌نگاندنی شته‌کان به‌ دادگه‌ری: ۴۱۷
- دووهم: شوو‌رای ئیسلامیی، یه‌کسان نیه‌ به‌ دیموکراسی: ۴۲۰
- سییه‌م: سێ راستیی گ‌رنگ: ۴۲۲
- دوو ئالقه‌ چاوپێکه‌وتنی (به‌رنامه‌ی سو‌راغ) سه‌باره‌ت به‌ دیموکراسی ۴۲۵
- دیموکراسی و دیکتاتۆری و هەلو‌یستی ئیسلامیانه ۴۲۵

- ۴۲۷ ڕێی خۆشکردن
- ۴۲۸ ئالْقَه‌ی یه‌که‌م له‌ به‌رنامه‌ی (سۆراغ)
- ۴۲۸ دەستپێک
- ۴۶۰ ئالْقَه‌ی دووهم
- ۴۸۵ به‌ره‌مه‌کانی دانەر
- ۴۹۳ نۆوه‌پۆک

له‌ نۆزه‌ كۆمه‌له‌یه‌ ئێمه‌كان له‌كه‌نه‌ئێمان
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

پاڤه‌پانده‌ی مه‌کته‌بی مامۆستا عه‌لی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

QR Code 1

QR Code 2

www.alibapir.net

English - عربي - کوردی

عەلی بابیر/ AliBapir

AliBapir

که‌نای

پاڤه‌پانده‌ی مه‌کته‌بی مامۆستا عه‌لی بابیر

QR Code 3

QR Code 4

QR Code 5

پاڤه‌پانده‌ی مه‌کته‌بی مامۆستا عه‌لی بابیر